

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΟ
ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ «ΧΩΡΟΣ, ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ
ΔΟΜΗΜΕΝΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: «Ολοκληρωμένη προστασία ιστορικού
δομημένου περιβάλλοντος με προηγμένες
τεχνολογίες και υλικά»

**“ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ”**

ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΡΙΩΝ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

ΦΟΙΤΗΤΕΣ

Ανδρουλάκη Μαρία, Βιδάλης Γεώργιος, Ιγγλεζάκης Ιωάννης - Γεώργιος

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ

Γιαννούδης Σ., Μαραβελάκη Π., Τζομπανάκης Α.

Χανιά, Οκτώβριος 2018

Copyright© 2018 υπό Ανδρουλάκη Μ., Βιδάλης Γ., Ιγγλεζάκης Ι.- Γ.

Η σύνθεση των διπλωματικών εργασιών των Ανδρουλάκη Μ., Βιδάλη Γ., Ιγγλεζάκη Ι.- Γ. εγκρίνεται από την Επιτροπή:

- Αναπλ. Καθηγήτρια Παγώνα Νόνη Μαραβελάκη
- Επίκουρος Καθηγητής Σωκράτης Γιαννούδης
- Επίκουρος Καθηγητής Αλέξιος Τζομπανάκης
- Αναπλ. Καθηγητής Νικόλαος Σκουτέλης

Περίληψη

Τα Ταμπακαριά Χανίων είναι ένας χώρος που ενσωματώνει ένα σύνολο αξιών. Είναι ένας χώρος βιομηχανικής κληρονομιάς της πόλης, ο οποίος αποτελεί ένα από τα ελάχιστα σωζόμενα βυρσοδεψικά κέντρα στην Ελλάδα και χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη αρχιτεκτονική ταυτότητα. Ταυτόχρονα, είναι ένα υλικό αποτύπωμα της τέχνης και του επαγγέλματος της βυρσοδεψίας, μιας δραστηριότητας με μακραίωνη ιστορία και ισχυρή παρουσία στον ανθρώπινο πολιτισμό.

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας, είναι να αποτελέσει την βάση για την δημιουργία στρατηγικής διαχείρισης του βιομηχανικού συνόλου των Ταμπακαριών.

Βασικοί στόχοι, είναι ο προσδιορισμός των **παραμέτρων** που είναι απαραίτητες για τη διαχείριση του, και η σκιαγράφηση των **κατευθυντήριων πολιτικών** που θα πρέπει να διαμορφωθούν στα πλαίσια ανάπτυξης μίας στρατηγικής.

Η εργασία αυτή αποτελείται από **τρεις ενότητες κεφαλαίων** και συνοδεύεται από **οπτικοακουστικό υλικό συνεντεύξεων**. Η πρώτη ενότητα συγκεντρώνει το σύνολο των ιστορικών στοιχείων και εστιάζει στην ιστορική έρευνα, ενώ η δεύτερη εστιάζει στην καταγραφή και την παρατήρηση του συνόλου των Ταμπακαριών Χανίων. Η τρίτη ενότητα της διπλωματικής ξεκινάει αποτυπώνοντας το θεωρητικό πλαίσιο που είναι απαραίτητο να ληφθεί υπόψη και διατυπώνει σκέψεις και προθέσεις για τη σύνθεση ενός στρατηγικού σχεδιασμού που θα αφορά την διαχείριση και αξιοποίηση του πολιτιστικού αυτού πόρου. Οι συνεντεύξεις αφορούν τμήμα της κοινωνικής καταγραφής και λαμβάνονται υπόψη για την εξαγωγή συμπερασμάτων στο τελευταίο τμήμα της εργασίας.

Πρόλογος

Η παρούσα εργασία αποτελεί μία **σύνθεση τριών διπλωματικών εργασιών** και πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της Β' Κατεύθυνσης του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών "Ολοκληρωμένη Προστασία Ιστορικού Δομημένου Περιβάλλοντος με προηγμένες Τεχνολογίες και Υλικά" της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πολυτεχνείου Κρήτης.

Τα Ταμπακαριά Χανίων αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου μας καθώς και μία περιοχή με ιδιαίτερο φυσικό πλούτο. Εγκατεστημένα στο ανατολικό άκρο του παραλιακού μετώπου της πόλης, αποτελούν το μοναδικό, στην ιστορία της βιομηχανικό σύνολο, κηρυγμένο πλέον ως μνημείο βιομηχανικής κληρονομιάς. Προσαρμοσμένα ανάμεσα στο απόκρημνο, βραχώδες έδαφος και τους σχηματισμούς των φυσικών λιμένων αποτελούν ένα μνημείο που φέρει αξία τόσο απτή όσο και άυλη. Σήμερα, η προβληματική πολιτική διαχείριση καθώς και η κοινωνική άγνοια, έχουν θέσει τα εναπομείναντα κελύφη των βυρσοδεψείων στον κίνδυνο της κατάρρευσης και της αλλοίωσης της ταυτότητας τους.

Η περιοχή των Ταμπακαριών ή συνήθως τμήματα αυτής ή και κτήρια απομονωμένα, έχουν αποτελέσει το αντικείμενο πληθώρας μελετών. Παρόλα αυτά όμως μόνο μία φορά στο παρελθόν, και πιο συγκεκριμένα στα πλαίσια της Ειδικής Χωροταξικής Μελέτης για την περιοχή των Ταμπακαριών Χανίων το 1993, έχει γίνει προσπάθεια για μια ολοκληρωμένη και σφαιρική προσέγγιση. Μία τέτοιου είδους προσέγγιση είναι αναγκαία για την καταγραφή του συνόλου των αξιών του μνημείου. Με αυτό τον τρόπο θα μπορούν να προστατευτούν στο μέγιστο βαθμό και να αποφευχθούν λανθασμένες προσεγγίσεις που θα αγνοούν αυτές τις αξίες.

Οι εξελίξεις των τελευταίων δεκαετιών στον τομέα των αποκαταστάσεων, της πολεοδομίας και της οικονομίας, καθώς και η αξιολόγηση της διεθνούς εμπειρίας σε έργα με αντικείμενο παρόμοιο με το δικό μας, μάλλον καθιστούν αναγκαία την επικαιροποίηση μίας τέτοιας μελέτης. Προσπαθώντας να απαντήσουμε στην ανάγκη αυτή, και έχοντας επίγνωση του όγκου δουλειάς που απαιτείται, αποφασίστηκε η δημιουργία τριμελούς ομάδας μελέτης, ώστε να φέρουμε εις πέρας μία εργασία η οποία θα μπορούσε να είναι άρτια σε διερευνητικό τουλάχιστον επίπεδο.

Δεδομένης της ανάγκης αξιολόγησης των φοιτητών ξεχωριστά, στα πλαίσια του κανονισμού που διέπει το μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών, αποφασίστηκε η τριμερής σύνθεση της εργασίας. Για τυπικούς λόγους, κάθε μέρος αυτής επιμελείται από διαφορετικό μέλος της ομάδας μελέτης και επιβλέπεται από διαφορετικό καθηγητή όπως φαίνεται στον παρακάτω **Πίνακα**. Ο διαχωρισμός αυτός σε καμία περίπτωση δεν αντικαθιστά την συνεργατικότητα για την σύνθεση κάθε μέρους ή απεικονίζει τον όγκο δουλειάς που κάθε μέλος έχει προσφέρει.

Ενότητα Κεφαλαίων	Επιμελητής	Επιβλέπων Καθηγητής
Α΄ Ενότητα	Ανδρουλάκη Μαρία	Τζομπανάκης Αλέξιος
Β΄ Ενότητα	Ιγγλεζάκης Ιωάννης – Γεώργιος	Μαραβελάκη Νόνη – Παγώνα
Γ΄ Ενότητα	Βιδάλης Γεώργιος	Γιαννούδης Σωκράτης
Συνεντεύξεις		

Η παρούσα σύνθεση εργασιών παραθέτει όλες τις παραμέτρους και τα εργαλεία, που συλλέχθηκαν έπειτα από εκτενή μελέτη και καταγραφή και που μπορούν να αποτελέσουν ένα πλήρες εγχειρίδιο διάγνωσης για κάθε επόμενη μελέτη επέμβασης, στρατηγικού σχεδιασμού και βιώσιμης ανάπτυξης.

Στους Νεφέλη, Μανώλη, Αθηνά και πιο πολύ ακόμα στο Δημητράκη, που μας
υπόμειναν και μας στήριξαν όλο αυτό το χρονικό διάστημα.

Ευχαριστίες

Ευχαριστούμε ιδιαίτερα τους Βαρουδάκη Αριστομένη, Καλούτση Γιώργο, Κυριαζή Δέσποινα, Νικηφοριάδη Μάριο, Πιστόπουλο Ζαχαρία, Σκαράκη Δανάη, Τσουκάτο Γιάννη, Φιλοΐτη Χρήστο για τις συνεντεύξεις που μας έδωσαν με προθυμία. Τον κ. Μανώλη Μανούσακα, για την παροχή φωτογραφικού υλικού από το αρχείο του, τους διδάσκοντες Τζομπανάκη Α. και Σκουτέλη Ν. για την πρόσβαση στο αρχείο του προπτυχιακού μαθήματος «Επεμβάσεις σε Υφιστάμενα Κελύφη» και όλους τους φοιτητές που παρήγαγαν το συγκεκριμένο υλικό.

Ευχαριστούμε τον Μανώλη Λεβεντέλη, σκηνοθέτη, για την άψογη συνεργασία, για το χρόνο και την όρεξη του κατά την διαδικασία των συνεντεύξεων, καθώς επίσης και για την επεξεργασία του τελικού υλικού από τα βίντεο και τις φωτογραφίες. Επίσης τον Δημοσθένη Κούρο για το φωτογραφικό υλικό που προσφέρθηκε να παράγει για τις απαιτήσεις της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας.

“ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ

ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ” ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΡΙΩΝ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ..... I

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	V
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	VI
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	IX
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	XIV
ΠΙΝΑΚΑΣ ΧΑΡΤΩΝ	XV
ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	XVIII

ΕΙΣΑΓΩΓΗ..... 1

ΣΚΟΠΟΣ.....	1
ΔΟΜΗ.....	2
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ.....	3

Α΄ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ 6

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
2. ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ Α΄ Η ΒΥΡΣΟΔΕΨΙΑ ΓΕΝΙΚΑ. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ.....	8
2.1. Βυρσοδεψία - το επάγγελμα.....	9
2.1.1. Φυσιολογία και ιδιότητες του δέρματος.....	9
2.1.2. Διαδικασία προβιομηχανικής βυρσοδεψίας.....	10
2.1.3. Η προμήθεια των δερμάτων και των πρώτων υλών.....	22
2.1.4. Τυπική οργάνωση του χώρου.....	23
2.1.5. Διαδικασία εκβιομηχανισμένης βυρσοδεψίας.....	24
2.1.6. Βυρσοδεψία και μόλυνση.....	33
2.1.7. Οικολογική Βυρσοδεψία - Νεα δυναμική.....	42
2.2. Ιστορική και χωρική καταγραφή.....	44
2.2.1. Βυρσοδεψία Διεθνώς.....	44
2.2.2. Η βυρσοδεψία στην Ελλάδα.....	74

3.	ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ Β΄ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΑ ΧΑΝΙΩΝ	115
3.1.	Γεωγραφικά – Γεωλογικά Στοιχεία.....	116
3.2.	Ιστορικά Στοιχεία.....	118
3.2.1.	Δημιουργία και ακμή	118
3.2.2.	Η Εγκατάλειψη.....	123
3.3.	Ιστορικό Πλαίσιο της Πόλης των Χανίων	126
3.4.	Ιστορικό Πλαίσιο Χαλέπας	132
3.4.1.	Χαλέπα - Δομημένο Περιβάλλον – Οικιστικοί Πυρήνες.....	134
3.5.	Πολεοδομικό Καθεστώς και Νομοθετικό Πλαίσιο	135
3.5.1.	Πολεοδομικό Καθεστώς.....	135
4.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	141
Β΄ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ		149
1.	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	151
1.1.	Μεθοδολογία	152
2.	ΈΜΜΕΣΟ ΚΑΙ ΑΜΕΣΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	157
2.1.	Πόλη Χανίων	157
2.2.	Περιοχή Χαλέπας	163
3.	ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ	167
3.1.	Γενική εικόνα.....	167
3.2.	Τυπολογία - Δομή - Χωροθέτηση λειτουργιών	177
3.3.	Μέθοδοι και Υλικά κατασκευής	184
3.4.	Αρχιτεκτονικά και Βιομηχανικά στοιχεία	193
3.5.	Συγκεντρωτικοί χάρτες καταγραφής.....	199
3.6.	Φύλλα Καταγραφής	213
3.7.	Συμπερασματικός Χάρτης	272
3.8.	Φωτογραφική τεκμηρίωση. Φωτογραφίες: Ομάδα Μελέτης.....	273
4.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	289
Γ΄ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ		293

1.	ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ Α΄ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ	295
1.1.	Πολιτιστική κληρονομιά.....	295
1.1.1.	Η έννοια και η σημασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς	295
1.1.2.	Εξέλιξη θεωριών αποκατάστασης και συντήρησης	299
1.1.3.	Ο ορισμός και η συμβολή της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στην ολοκλήρωση της έννοιας του όρου.	305
1.1.4.	Ιδιαιτερότητα της βιομηχανικής πολιτιστικής κληρονομιάς	307
1.1.5.	Εξέλιξη διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς ως εργαλείο χωροταξικού σχεδιασμού και οικονομίας	310
1.1.6.	Βιώσιμη ανάπτυξη βασισμένη στον πολιτισμό	315
1.2.	Πολιτιστικός τουρισμός.....	320
1.2.1.	Χαρακτηριστικά τουριστικής ανάπτυξης και ζήτησης	320
1.2.2.	Πολιτιστικός τουρισμός	323
1.2.3.	Στρατηγικοί παράμετροι της διαχείρισης του πολιτιστικού τουρισμού	327
1.3.	Η “οικονομία” της πολιτιστικής κληρονομιάς.....	331
1.3.1.	Η οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς και η ανάγκη υπολογισμού της.....	331
1.3.2.	Διατήρηση στοιχείων βιομηχανικής κληρονομιάς.....	345
1.4.	Συμπεράσματα	348
2.	ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ Β΄ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ353	
2.1.	Ανάλυση περιβάλλοντος	353
2.1.1.	Το Πολιτικό περιβάλλον.....	353
2.1.2.	Το Οικονομικό περιβάλλον	354
2.1.3.	Το Κοινωνικό περιβάλλον	355
2.1.4.	Το Τεχνολογικό περιβάλλον.....	357
2.2.	Σημαντικοί παράμετροι.....	358
2.2.1.	Ταυτότητα	358
2.2.2.	Περιβάλλον	362
2.2.3.	Τουρισμός	362
2.2.4.	Δυναμική της Περιοχής.....	363

2.3.	Καθοριστικά σημεία για την ανάπτυξη στρατηγικής	364
2.3.1.	Ανάγκη για οικονομική αποτίμηση	364
2.3.2.	Νομοθετικό πλαίσιο - ανάγκη δημιουργίας	365
2.3.3.	Κοινωνική ανάμειξη	365
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....		367
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....		369
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ		401

Πίνακας Πινάκων

ΠΙΝΑΚΑΣ Α. 1 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ. ΠΒ: ΠΡΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ, Β: ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ HTTPS://KARLOVASI.WORDPRESS.COM/DERMA/KATERGASIA/ , ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΡΣΟΔΕΨΙΑΣ, ΚΑΡΛΟΒΑΣΙ, ΣΑΜΟΣ 28	
ΠΙΝΑΚΑΣ Α. 2 ΜΕΘΟΔΟΙ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΔΕΡΜΑΤΟΣ. (ΓΙΑΚΟΥΠΗ, 2017) 30	
ΠΙΝΑΚΑΣ Α.3 ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΔΕΡΜΑΤΟΣ. (ΓΙΑΚΟΥΠΗ, 2017) 32	
ΠΙΝΑΚΑΣ Α.4 ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΠΟΥ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΟΥΝ ΤΗ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΜΟΛΥΝΣΗ ΧΡΩΜΙΟΥ ΑΠΟ ΤΗ ΒΥΡΣΟΔΕΨΙΑ ΠΑΓΚΟΣΜΙΩΣ. 36	
ΠΙΝΑΚΑΣ Α.5 ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ 114	
ΠΙΝΑΚΑΣ Β. 1 ΠΙΝΑΚΑΣ EXCEL ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΑ.....153	
ΠΙΝΑΚΑΣ Β. 2 ΦΥΛΛΟ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ 155	
ΠΙΝΑΚΑΣ Γ. 2 ΠΙΘΑΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ. (ΠΗΓΗ: "CULTURAL HERITAGE COUNTS FOR EUROPE" (GIRAUD-LABALTE, ΚΑΙ ΣΥΝ., 2015)).....316	
ΠΙΝΑΚΑΣ Γ. 3 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ. ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΕ ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ (ΠΗΓΗ: " CULTURAL HERITAGE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT" (TATARIDAS & MILANOU, 2017))..324	
ΠΙΝΑΚΑΣ Γ. 4 ΥΠΟΤΟΜΕΙΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ. (ΠΗΓΗ: "CULTURAL HERITAGE COUNTS FOR EUROPE" (GIRAUD-LABALTE, ΚΑΙ ΣΥΝ., 2015)) 335	
ΠΙΝΑΚΑΣ Γ. 5 ΥΠΟΤΟΜΕΙΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ. (ΠΗΓΗ: "CULTURAL HERITAGE COUNTS FOR EUROPE" (GIRAUD-LABALTE, ΚΑΙ ΣΥΝ., 2015)) 336	
ΠΙΝΑΚΑΣ Γ. 6 ΑΞΙΕΣ ΧΡΗΣΗΣ (ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΜΗ) ΚΑΙ ΑΞΙΕΣ ΜΗ ΧΡΗΣΗΣ. (ΠΗΓΗ: "CULTURAL HERITAGE COUNTS FOR EUROPE" (GIRAUD-LABALTE, ΚΑΙ ΣΥΝ., 2015)) 338	

Πίνακας Χαρτών

ΧΑΡΤΗΣ Α.1 ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΠΟΥ ΔΕΙΧΝΕΙ ΤΗ ΘΕΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΚΟΡΥΦΑΙΩΝ 10 ΧΩΡΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΑΝΑ ΕΙΔΟΣ ΔΕΡΜΑΤΟΣ. <i>THE DTI : A SOUTH AFRICAN LEATHER RESEARCH INSTITUTE - A TECHNICAL FEASIBILITY</i>	29
ΧΑΡΤΗΣ Α.2 ΜΟΛΥΝΣΗ ΧΡΩΜΙΟΥ ΑΠΟ ΤΗ ΒΥΡΣΟΔΕΨΙΑ. <i>WWW.WORSTPOLLUTED.ORG/PROJECTS_REPORTS/DISPLAY/88</i>	34
ΧΑΡΤΗΣ Α.3 ΙΩΑΝΝΙΝΑ, ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΩΝ.	84
ΧΑΡΤΗΣ Α.5 ΛΑΡΙΣΑ, ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΩΝ.	87
ΧΑΡΤΗΣ Α.5 ΛΑΡΙΣΑ, ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΩΝ.	87
ΧΑΡΤΗΣ Α. 6	87
ΧΑΡΤΗΣ Α.7 ΆΜΦΙΣΣΑ, ΧΑΡΜΑΙΝΑ, ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΩΝ.....	91
ΧΑΡΤΗΣ Α.9 ΣΑΜΟΣ, ΚΑΡΛΟΒΑΣΙ, ΔΥΟ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΩΝ.	94
ΧΑΡΤΗΣ Α.10 ΣΑΜΟΣ, ΚΑΡΛΟΒΑΣΙ, ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΩΝ.	98
ΧΑΡΤΗΣ Α.11 ΧΪΟΣ, ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΩΝ.....	102
ΧΑΡΤΗΣ Α.12 ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΣΥΝΔΕΣΗ ΣΥΡΟΥ ΜΕ ΆΛΛΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ. (ΛΕΙΒΑΔΑΡΑ, 2011).....	105
ΧΑΡΤΗΣ Α. 13	106
ΧΑΡΤΗΣ Α.14 ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ, ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΩΝ.	110
ΧΑΡΤΗΣ Α.15 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΙ ΧΑΡΤΕΣ ΒΥΡΣΟΔΕΠΤΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ.	113
ΧΑΡΤΗΣ Α.15 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΙ ΧΑΡΤΕΣ ΒΥΡΣΟΔΕΠΤΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ.	113
ΧΑΡΤΗΣ Α.16 ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΓΕΙΤΟΝΙΕΣ ΈΞΩ ΑΠΟ ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΤΟ 1900. ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΟΔΙΚΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ. ΧΑΡΤΕΣ, ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΆ ΣΧΕΔΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΕ/ΤΔΚ.	127
ΧΑΡΤΗΣ Α.17 Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΧΑΛΕΠΑΣ (ΔΕΞΙΑ) ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΠΑΛΙΑ ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΧΑΝΙΩΝ (ΑΡΙΣΤΕΡΑ). (ΡΕΛΙΑΣ, 2013).....	134
ΧΑΡΤΗΣ Β.1 Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΒΙΒΙΛΑΚΗ ΚΑΙ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΧΑΝΙΩΝ.	151
ΧΑΡΤΗΣ Β.2 ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΣΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	159

ΧΑΡΤΗΣ Β.3 ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ ΤΗ ΠΟΛΗΣ ΤΩΝ ΧΑΝΙΩΝ, ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ “ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΑ ΧΑΝΙΩΝ. ΜΕΤΩΠΟΥ ΕΠΑΝΕΚΚΙΝΗΣΗ” ΣΧΟΛΗ ΑΡΧ. ΜΗΧ. ΕΜΠ., ΓΙΑΝΝΑΡΟΥ ΧΡΙΣΤΙΝΑ - ΧΑΡΙΤΑΚΗ ΜΑΡΙΑ. ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2016.	161
ΧΑΡΤΗΣ Β. 4 ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΧΑΝΙΩΝ	162
ΧΑΡΤΗΣ Β.5 ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΝΕΟΤΕΡΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ. ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ “ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΑ ΧΑΝΙΩΝ. ΜΕΤΩΠΟΥ ΕΠΑΝΕΚΚΙΝΗΣΗ”. ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΜΠ. ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ: ΓΙΑΝΝΑΡΟΥ ΧΡΙΣΤΙΝΑ - ΧΑΡΙΤΑΚΗ ΜΑΡΙΑ. ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2016.	163
ΧΑΡΤΗΣ Β. 6 ΧΑΛΕΠΑ – ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΑΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ	164
ΧΑΡΤΗΣ Β. 7 ΥΠΟΠΕΡΙΟΧΕΣ ΧΑΛΕΠΑΣ. (ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ : ΒΑΡΟΥΔΑΚΗΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ 1992)	165
ΧΑΡΤΗΣ Β.8 ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΕ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΑ ΚΕΛΥΦΗ. ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ, ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ. ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: ΑΒΑΡΙΚΙΩΤΗ ΝΑΤΑΛΙΑ, ΚΑΜΠΙΤΑΚΗ ΑΝΤΙΓΟΝΗ, ΝΙΚΟΛΑΟΥ-ΦΡΑΓΚΟΥ ΛΗΤΩ, ΧΑΜΗΛΟΘΩΡΗ ΚΥΝΘΙΑ, ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ.....	169
ΧΑΡΤΗΣ Β.9 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΚΕΛΥΦΩΝ ΒΙΒΙΛΑΚΗ. <i>ΤΕΕ/ΤΔΚ ΜΕΛΕΤΗ 2012</i>	183
ΧΑΡΤΗΣ Β. 10 ΧΑΡΤΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΩΝ ΦΘΟΡΩΝ	188
ΧΑΡΤΗΣ Β. 11 ΧΑΡΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΦΘΟΡΩΝ	190
ΧΑΡΤΗΣ Β. 12 ΒΙΒΙΛΑΚΗ, ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΟΔΙΑ ΣΤ’ΑΘΜΕΥΣΗ.....	200
ΧΑΡΤΗΣ Β. 13 ΒΙΒΙΛΑΚΗ, ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	200
ΧΑΡΤΗΣ Β. 14 ΒΙΒΙΛΑΚΗ, ΠΡΟΣΒΑΣΕΙΣ ΣΤΑ ΚΤΗΡΙΑ.....	201
ΧΑΡΤΗΣ Β. 15 ΒΙΒΙΛΑΚΗ, ΕΠΙΠΕΔΑ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ	202
ΧΑΡΤΗΣ Β. 16 ΒΙΒΙΛΑΚΗ, ΕΠΙΚΑΛΥΨΕΙΣ ΣΤΕΓΩΝ	203
ΧΑΡΤΗΣ Β. 17 ΒΙΒΙΛΑΚΗ, ΣΤΑΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ	204
ΧΑΡΤΗΣ Β. 18 ΒΙΒΙΛΑΚΗ, ΥΛΙΚΟ ΠΛΗΡΩΣΗΣ - 1Ο ΕΠΙΠΕΔΟ	205
ΧΑΡΤΗΣ Β. 19 ΒΙΒΙΛΑΚΗ, ΥΛΙΚΟ ΠΛΗΡΩΣΗΣ - 2Ο ΕΠΙΠΕΔΟ	206
ΧΑΡΤΗΣ Β. 20 ΒΙΒΙΛΑΚΗ, ΚΟΝΙΑΜΑΤΑ.....	207
ΧΑΡΤΗΣ Β. 21 ΒΙΒΙΛΑΚΗ, ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ	208
ΧΑΡΤΗΣ Β. 22 ΒΙΒΙΛΑΚΗ, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	209
ΧΑΡΤΗΣ Β. 23 ΒΙΒΙΛΑΚΗ, ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	210
ΧΑΡΤΗΣ Β. 24 ΒΙΒΙΛΑΚΗ, ΧΡΗΣΕΙΣ	211

ΧΑΡΤΗΣ Β. 25 ΒΙΒΛΙΑΚΗ, ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ 212

Πίνακας Εικόνων

ΕΙΚΟΝΑ Α.1 ΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΤΟΥ ΒΥΡΣΟΔΕΨΗ. HTTP://WEELUNK.COM/WEST-LIBERTY-TANNERIES/ , THE WEST LIBERTY TANNERIES, EARL NICODEMUS, JANUARY 11, 2017	9
ΕΙΚΟΝΑ Α. 2 ΕΓΚΑΡΣΙΑ ΤΟΜΗ ΔΕΡΜΑΤΟΣ. Ε. ΑΝΔΡΕΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΑΓΚΟΥ & Θ. ΜΑΡΙΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, ΤΟ ΔΕΡΜΑ, ΔΟΜΗ – ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΦΘΟΡΑ – ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ – ΑΝΑΛΥΣΗ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΩΝ, ΑΘΗΝΑ, 2005.....	10
ΕΙΚΟΝΑ Α. 3 ΒΥΡΣΟΔΕΨΙΑ ΣΤΟ ΤΑΜΠΑΚΙΚΟ ΤΗΣ ΚΑΛΛΟΝΗΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ. 1918. HTTPS://AGROTIKISTEGI.GR/%CF%84%CE%BF	11
ΕΙΚΟΝΑ Α.4 ΤΟ ΞΕΛΕΣΙΣΜΑ. HTTPS://KARLOVASI.WORDPRESS.COM/FOTO/TOOLS/ARΧΕΙΟ-DINOU-KOΓΙΑ1/ , ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΡΣΟΔΕΨΙΑΣ, ΚΑΡΛΟΒΑΣΙ, ΣΑΜΟΣ.	13
ΕΙΚΟΝΑ Α.5 ΤΟ ΑΠΛΩΜΑ ΤΩΝ ΔΕΡΜΑΤΩΝ. HTTP://WWW.TIMELINK.GR/ARTHRO/TIME-DOC/ΤΑ-ΤΑΜΠΑΚΙΚΑ-ΤΟΥ-ΒΡΑΧΒΡΙΟΥ-ΤΗΣ-ΕΛΕΝΗΣ-ΓΙΑΝΝΑΚΟΡΟΥΛΟΥ , ΤΑ ΤΑΜΠΑΚΙΚΑ ΤΟΥ ΒΡΑΧΩΡΙΟΥ - ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, 10 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2018	14
ΕΙΚΟΝΑ Α.6 ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΑΣ 1. HTTPS://NAT.MUSEUM-DIGITAL.DE/INDEX.PHP?T=OBJEKT&OGES=5020	15
ΕΙΚΟΝΑ Α.7 ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΑΣ 2 HTTPS://NAT.MUSEUM-DIGITAL.DE/INDEX.PHP?T=OBJEKT&OGES=5020	16
ΕΙΚΟΝΑ Α.8 ΒΥΡΣΟΔΕΨΗΣ ΣΤΟ ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ. HTTPS://TVXS.GR/NEWS/KOSMOS/I-BROMIKI-MPIZNA-ΤΟΥ-ΔΕΡΜΑΤΟΣ , ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΚΟΝΤΟΥ. ΜΑΡΤΙΟΣ 2017. ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΣ :GOLAM MOSTOFA BHUIYA AKASH.....	17
ΕΙΚΟΝΑ Α.9 ΤΟ ΛΑΔΩΜΑ. HTTP://WWW.ERT.GR/RADIOTILEORASI/POLITISMOS-RADIOTILEORASI/TECHNES-RADIOTILEORASI/CHARMENA/ , ...	19
ΕΙΚΟΝΑ Α.10 ΤΟ ΣΤΕΓΝΩΜΑ. HTTP://ΟΜΟΡΦΙΝΤΗΟΣ.GR/?CAT=47 , ΧΑΡΜΑΙΝΑ, Η ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΤΩΝ ΤΑΜΠΑΚΗΔΩΝ ΤΗΣ ΑΜΦΙΣΣΑΣ. 13 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2015	20
ΕΙΚΟΝΑ Α.11 ΤΟ ΣΤΟΙΒΑΓΜΑ ΤΩΝ ΔΕΡΜΑΤΩΝ. HTTP://WWW.ERT.GR/RADIOTILEORASI/POLITISMOS-RADIOTILEORASI/TECHNES-RADIOTILEORASI/CHARMENA/ , «ΧΑΡΜΑΙΝΑ, ΤΑ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΑ ΤΗΣ ΑΜΦΙΣΣΑΣ», ΤΟΥ ΆΡΗ ΠΙΠΕΛΙΑ, 10 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2017	21
ΕΙΚΟΝΑ Α.12 ΠΡΩΤΕΣ ΒΑΡΕΛΕΣ. HTTP://MY-SAMOS.BLOGSPOT.COM/2013/07/BLOG-POST_7944.HTML , ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΚΩΝΣΤΑΝΤΗΣ. ΙΟΥΛΙΟΣ 2013. ΣΑΜΟΣ.	24

ΕΙΚΟΝΑ Α.13 ΣΚΕΦΙΣΤΙΚΕΣ ΜΗΧΑΝΕΣ. HTTPS://KARLOVASI.WORDPRESS.COM/DERMA/KATERGASIA/STADIO1/ , ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΡΣΟΔΕΨΙΑΣ, ΚΑΡΛΟΒΑΣΙ, ΣΑΜΟΣ.	26
ΕΙΚΟΝΑ Α.14 Ο ΚΑΛΛΟΠΙΣΜΟΣ. HTTP://MAGAZINE.PELLEALVEGETALE.IT/EN/VEGETABLE-TANNED-LEATHER-TUSCANY/ , <i>VEGETABLE-TANNED LEATHER OF TUSCANY: THE DEFINITION.</i>	27
ΕΙΚΟΝΑ Α.15 ΑΓΟΡΙ, ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟ ΣΕ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ ΣΤΗΝ ΙΝΔΙΑ. HTTPS://PULITZERCENTER.ORG/REPORTING/INDIA-TOXIC- PRICE-LEATHER-0 INDIA: THE TOXIC PRICE OF LEATHER, PULITZER CENTER, FEBRUARY 04, 2014	35
ΕΙΚΟΝΑ Α.16 ΑΠΟΒΛΗΤΑ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΩΝ. HTTPS://OURWORLD.UNU.EDU/EN/COLOURS-OF-WATER-BANGLADESHS-LEATHER- TANNERIES, ...	36
ΕΙΚΟΝΑ Α.17 ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ. HTTPS://TVXS.GR/NEWS/KOSMOS/I-BROMIKI-MRIZNA-TOY-DERMATOS , ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΚΟΝΤΟΥ. ΜΑΡΤΙΟΣ 2017. ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΣ : GOLAM MOSTOFA BHUIYA AKASH.....	37
ΕΙΚΟΝΑ Α. 18 ΥΓΡΑ ΑΠΟΒΛΗΤΑ ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΈΔΑΦΟΣ. ΙΝΔΙΑ. HTTPS://PULITZERCENTER.ORG/REPORTING/INDIA-TOXIC- PRICE-LEATHER-0	39
ΕΙΚΟΝΑ Α.19 ΜΟΛΥΝΣΗ ΤΩΝ ΥΔΑΤΩΝ. HTTPS://OURWORLD.UNU.EDU/EN/COLOURS-OF-WATER-BANGLADESHS-LEATHER- TANNERIES	40
ΕΙΚΟΝΑ Α. 20 ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΩΝ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ. ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΥΓΡΩΝ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟΥ ΜΕ ΤΗ ΓΕΩΧΗΜΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟ GACS. HTTP://ZEOLOGIC.GR/TOMIS- DRASTIRIOTITAS/EREHERGASIA-YGRON-APOVLITON/VYRSODEPSIA/	43
ΕΙΚΟΝΑ Α.21 ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ ΣΤΗΝ ΠΟΜΠΗΙΑ. HTTP://WWW.ELIZABETHANCOSTUME.NET/CIBAS/CIBA9.HTML , GREEK AND <i>ROMAN TANNERS BY G. A. FABER</i>	44
ΕΙΚΟΝΑ Α.22 Η ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ. HTTP://MITTELZEIT.BLOGSPOT.COM/2014/06/LEATHER-TANNING- MEDIÉVAL-TO-EDWARDIAN.HTML , LEATHER TANNING - MEDIEVAL TO EDWARDIAN	47
ΕΙΚΟΝΑ Α.23 ΥΠΟΣΚΑΦΑ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΑ ΣΤΟ ΝΟΤΙΓΧΑΜ. ΑΓΓΛΙΑ 1250. HTTP://MITTELZEIT.BLOGSPOT.COM/2014/06/LEATHER-TANNING-MEDIÉVAL-TO-EDWARDIAN.HTML , LEATHER <i>TANNING - MEDIÉVAL TO EDWARDIAN</i>	48
ΕΙΚΟΝΑ Α.24 ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΑ, ΟΔΟΣ ΜΟΝΤΡΕΪΓ (MONTREUIL) ΤΟ 1881. HTTP://BELCIKOWSKI.ORG/LADORMEUSEBLOGUE3/?P=5624	50
ΕΙΚΟΝΑ Α.25 ΠΑΛΙΟ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ ΣΤΗΝ ΌΧΗ ΤΟΥ ΜΠΑΪΖΑ ΝΕΡΆΚ, ΛΟ-Ε-ΓΚΑΡΟΝ (BAÏSE À NÉRAC , LOT-ET-GARONNE) . .51	

ΕΙΚΟΝΑ Α.26 ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΣ. HTTP://BELCIKOWSKI.ORG/LADORMEUSEBLOGUE3/?P=5624	51
ΕΙΚΟΝΑ Α. 27 ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΤΗΣ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ ΣΗΜΕΡΑ. HTTP://WWW.CARRYLOGY.COM/BAGS/A-CARRY-ADVENTURE-THROUGH-PORTUGAL-AND-ITS-HERITAGE-ARTISAN-LEATHER-INDUSTRY A CARRY ADVENTURE THROUGH PORTUGAL AND ITS HERITAGE ARTISAN LEATHER INDUSTRY.	52
ΕΙΚΟΝΑ Α.28 ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ ΣΤΗΝ ΤΟΣΚΑΝΗ 1852. HTTPS://ARTSANDCULTURE.GOOGLE.COM/EXHIBIT/GQGMxULP , TUSCAN TANNING.	53
ΕΙΚΟΝΑ Α.29 ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ ΣΤΗΝ ΤΟΣΚΑΝΗ 1852. HTTPS://ARTSANDCULTURE.GOOGLE.COM/EXHIBIT/GQGMxULP , TUSCAN TANNING.	54
ΕΙΚΟΝΑ Α.30 ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ. HTTPS://WWW.TRECCANIMILANO.COM/BLOGS/BLOG/44931649-THE-RISE-OF-ITALIAN-LEATHER-TANNERIES-TRECCANI-MILANOS-TIE-TO-THE-BEST-LEATHER-PRODUCTS , THE RISE OF ITALIAN LEATHER TANNERIES: TRECCANI MILANO'S TIE TO THE BEST LEATHER PRODUCTS POSTED ON 22 SEP 16:27	55
ΕΙΚΟΝΑ Α. 31 ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΑ. HTTPS://EYESHOTSTREETPHOTOGRAPHY.COM/ALMILA-KUS/ , ALMILA KUS, EYESHOT MAGAZINE FEBRUARY 7, 2018	56
ΕΙΚΟΝΑ Α.32 ΡΩΣΟΙ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΣ ΑΡΧΕΣ 20ΟΥ ΑΙΩΝΑ. HTTP://VOLGATANNERY.RU/HISTORY.PHP	57
ΕΙΚΟΝΑ Α.33 ΡΩΣΙΚΑ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΑ. 20ΟΣ ΑΙΩΝΑΣ. HTTP://VOLGATANNERY.RU/HISTORY.PHP	58
ΕΙΚΟΝΑ Α.34 ΡΩΣΙΚΑ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΑ. 20ΟΣ ΑΙΩΝΑΣ. HTTP://VOLGATANNERY.RU/HISTORY.PHP	58
ΕΙΚΟΝΑ Α.35 ΙΣΟΠΑΧΥΝΣΗ ΔΕΡΜΑΤΟΣ ΛΙΓΟ ΠΡΙΝ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ.1975. HTTP://WWW.LEATHERSMITHE.COM/CALIFORNIA-HISTORICAL-TANNE/ , DAVID BALL CALIFORNIA HISTORICAL TANNERY ARCHIVE	58
ΕΙΚΟΝΑ Α.35 ΙΣΟΠΑΧΥΝΣΗ ΔΕΡΜΑΤΟΣ ΛΙΓΟ ΠΡΙΝ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ.1975. HTTP://WWW.LEATHERSMITHE.COM/CALIFORNIA-HISTORICAL-TANNE/ , DAVID BALL CALIFORNIA HISTORICAL TANNERY ARCHIVE	59
ΕΙΚΟΝΑ Α.36 1880. ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΑ 8 ΜΙΛΙΑ ΔΥΤΙΚΑ ΤΟΥ OREGON. HTTPS://TOWNOFJOHNSBURGHISTORIAN.WEEBLY.COM/OREGON.HTML HAMLET OF OREGON.....	59
ΕΙΚΟΝΑ Α.37 ΤΑ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΑ ΤΗΣ ΦΕΖ. HTTP://WWW.AMUSINGPLANET.COM/2014/08/THE-LEATHER-TANNERIES-OF-FEZ-MOROCCO.HTML , THE LEATHER TANNERIES OF FEZ, MOROCCO, BY KAUSHIK.....	60

ΕΙΚΟΝΑ Α.38 ΤΑ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΑ ΤΗΣ ΦΕΖ. HTTP://WWW.AMUSINGPLANET.COM/2014/08/THE-LEATHER-TANNERIES-OF-FEZ-MOROCCO.HTML , <i>THE LEATHER TANNERIES OF FEZ, MOROCCO, BY KAUSHIK</i>	61
ΕΙΚΟΝΑ Α.39 ΤΑ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΑ ΤΗΣ ΦΕΖ. HTTP://WWW.AMUSINGPLANET.COM/2014/08/THE-LEATHER-TANNERIES-OF-FEZ-MOROCCO.HTML <i>THE LEATHER TANNERIES OF FEZ, MOROCCO, BY KAUSHIK</i>	62
ΕΙΚΟΝΑ Α.40 ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ ΣΤΟ ΚΕΔΡΟΝ. HTTP://WWW.CHERMSIDEDISTRICT.ORG.AU/01_CMS/DETAILS.ASP?ID=288, <i>TANNERIES OF KEDRON</i>	64
ΕΙΚΟΝΑ Α.41 ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ ΚΑΘΕΤΑΙ ΠΑΝΩ ΣΤΑ ΛΥΜΑΤΑ ΧΡΩΜΙΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙ ΝΑ ΠΛΥΘΕΙ ΜΕΤΑ ΑΠΟ 1 ΜΕΡΑ ΔΟΥΛΕΙΑΣ.	65
ΕΙΚΟΝΑ Α.42 ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟΥ ΚΟΝΤΑ ΣΤΗΝ VELLORE, ΣΤΗΝ ΙΝΔΙΑ, ΕΙΝΑΙ ΚΑΛΥΜΜΕΝΟΙ ΑΠΟ ΤΟ “ΜΠΛΕ ΥΓΡΟ, ΈΝΑ ΜΕΙΓΜΑ ΧΡΩΜΙΟΥ ΚΑΙ ΝΕΡΟΥ. HTTP://PULITZERCENTER.ORG/REPORTING/INDIA-TOXIC-TANNERIES , ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΑΠΟ: <i>LARRY C. PRICE. ΙΝΔΙΑ, 2016. ΜΑΡΤΙΟΣ 2017 PULITZER CENTER, INDIA: TOXIC TANNERIES</i>	66
ΕΙΚΟΝΑ Α.43 ΕΡΓΑΤΗΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟΥ ΣΤΟ ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ. HTTPS://TVXS.GR/NEWS/KOSMOS/I-BROMIKI-MPIZNA-TOY- DERMATOS	67
ΕΙΚΟΝΑ Α.44 ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ. HTTP://PROOF.NATIONALGEOGRAPHIC.COM/2014/08/06/INDUSTRY-ON-THE-BANKS-DEEP- INSIDE-KANPURS-TANNERIES/ , <i>INDUSTRY ON THE BANKS: DEEP INSIDE KANPUR’S TANNERIES. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ PETE MCBRIDE, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ, 2013.</i>	68
ΕΙΚΟΝΑ Α.45 ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗ. HTTPS://UNDARK.ORG/ARTICLE/LEATHER-TANNING-BANGLADESH-INDIA , <i>SPECIAL PROJECTS / WEAR AND TEAR, SKIN DEEP: FEEDING THE GLOBAL LUST FOR LEATHER. LEATHER PROCESSING IS BIG BUSINESS IN BANGLADESH, INDIA, AND OTHER PARTS OF THE DEVELOPING WORLD, WHERE REGULATIONS ARE LAX AND POISONS RUN FREELY. 02.21.2017 / BY DEBBIE M. PRICE / VISUALS: LARRY C. PRICE</i>	69
ΕΙΚΟΝΑ Α.46 ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ. HTTPS://UNDARK.ORG/ARTICLE/LEATHER-TANNING-BANGLADESH-INDIA , <i>SPECIAL PROJECTS / WEAR AND TEAR, SKIN DEEP: FEEDING THE GLOBAL LUST FOR LEATHER. LEATHER PROCESSING IS BIG BUSINESS IN BANGLADESH, INDIA, AND OTHER PARTS OF THE DEVELOPING WORLD, WHERE REGULATIONS ARE LAX AND POISONS RUN FREELY. 02.21.2017 / BY DEBBIE M. PRICE / VISUALS: LARRY C. PRICE</i>	70
ΕΙΚΟΝΑ Α.47 ΤΑΜΠΑΚΙΚΑ ΣΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΑ, ΈΞΩ ΑΠΟ ΤΑ ΤΕΙΧΗ.	82
ΕΙΚΟΝΑ Α.48 ΛΑΡΙΣΑ, ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	85
ΕΙΚΟΝΑ Α.49 ΤΑ ΤΑΜΠΑΚΙΚΑ. ΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΠΕΡΙΗΓΗΤΗ Κ. J. 1927. ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΟΥ ΤΑΣΟΥ ΠΟΥΛΤΣΑΚΗ.	86

ΕΙΚΟΝΑ Α.50 ΤΑΜΠΑΚΙΚΑ ΣΤΗ ΧΑΡΜΑΙΝΑ. ΔΙΑΚΡΙΝΕΤΑΙ Η “ΑΝΟΙΧΤΗ” ΝΌΤΙΑ ΠΛΕΥΡΆ ΤΟΥ ΟΡΌΦΟΥ.	88
ΕΙΚΟΝΑ Α.51 ΤΟΥΛΑΣΙΔΙ.	89
ΕΙΚΟΝΑ Α.52 ΔΌΜΗΣΗ ΜΕ ΩΜΌΠΛΙΝΘΟΥΣ ΚΑΙ ΞΥΛΟΔΕΣΙΕΣ . <i>HTTP://WWW.AMFISSAPRESS.GR/INDEX.PHP/2011/02/02/3602/</i>	90
ΕΙΚΟΝΑ Α.52 ΔΌΜΗΣΗ ΜΕ ΩΜΌΠΛΙΝΘΟΥΣ ΚΑΙ ΞΥΛΟΔΕΣΙΕΣ . <i>HTTP://WWW.AMFISSAPRESS.GR/INDEX.PHP/2011/02/02/3602/</i>	90
ΕΙΚΟΝΑ Α.53 ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΡΓΆΤΕΣ ΣΤΗ ΣΆΜΟ.	93
ΕΙΚΟΝΑ Α.53 ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΡΓΆΤΕΣ ΣΤΗ ΣΆΜΟ.	93
ΕΙΚΟΝΑ Α.54 ΣΆΜΟΣ, ΚΑΡΛΌΒΑΣΙ, ΤΑΜΠΑΚΙΚΆ ΣΤΟ ΡΈΜΆ. ΔΙΑΚΡΙΝΟΝΤΑΙ ΤΆ ΑΕΤΩΜΆΤΆ ΚΑΙ ΟΙ ΦΕΓΓΙΤΕΣ.	96
ΕΙΚΟΝΑ Α.55 ΣΆΜΟΣ, ΚΑΡΛΌΒΑΣΙ, ΤΆ ΕΡΕΙΠΩΜΈΝΆ ΤΑΜΠΑΚΙΚΆ ΣΤΟΝ ΌΡΜΟ.	97
ΕΙΚΟΝΑ Α.56 ΜΎΛΟΙ ΓΙΑ ΆΛΕΣΜΆ ΔΕΨΙΚΩΝ ΥΛΩΝ ΣΤΗ ΧΙΟ.	99
ΕΙΚΟΝΑ Α.57 ΧΙΟΣ. ΕΓΚΑΤΆΛΕΙΜΜΈΝΟ ΒΥΡΣΟΔΕΨΈΙΟ, ΔΙΑΚΡΙΝΟΝΤΑΙ ΤΆ ΑΣΒΕΣΤΈΡΆ.	101
ΕΙΚΟΝΑ Α.58 ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ. ΕΓΚΑΤΆΣΤΆΣΕΙΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΈΙΩΝ. <i>HTTPS://CYCLADES24.GR/2016/02/BIRSODEPSIA-ERMOUNPOLI- AFIEROMA/, Η ΒΥΡΣΟΔΕΨΙΑ ΣΤΗΝ ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΟΥΛΟΥΜΠΗΣ. ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2</i>	106
ΕΙΚΟΝΑ Α.59 ΕΡΓΟΣΤΆΣΙΟ ΠΆΠΠΑΔΆΜ.	107
ΕΙΚΟΝΑ Α. 60 ΕΡΕΙΠΙΑ ΕΡΓΟΣΤΆΣΙΟΥ ΛΑΔΌΠΟΥΛΟΥ.	109
ΕΙΚΟΝΑ Α.61 ΆΠΌΨΗ ΤΩΝ ΤΑΜΠΑΚΑΡΊΩΝ ΤΗΣ ΟΔΟΥ ΒΙΒΙΛΆΚΗ ΣΗΜΕΡΆ. <i>HTTP://LOFT-CHANIA.GR/EL/</i>	116
ΕΙΚΟΝΑ Α.62 ΤΆ ΤΑΜΠΑΚΑΡΊΆ ΤΗΣ ΒΙΒΙΛΆΚΗ ΤΟ 1943. ΑΡΧΕΙΟ ΜΑΝΌΥΣΆΚΆ.	117
ΕΙΚΟΝΑ Α.63 ΤΆ ΤΑΜΠΑΚΑΡΊΆ ΤΗΣ ΒΙΒΙΛΆΚΗ ΤΟ 1943. ΑΡΧΕΙΟ ΜΑΝΌΥΣΆΚΆ.	117
ΕΙΚΟΝΑ Α. 64 ΤΑΜΠΑΚΑΡΊΆ ΒΙΒΙΛΆΚΗ. ΘΈΑΣΗ ΑΠΌ ΤΆ ΛΟΥΤΡΆ ΧΆΛΕΠΆΣ. 1944. ΝΊΚΟΣ ΓΟΥΛΈΛΜΟΣ.	118
ΕΙΚΟΝΑ Α.66 ΆΠΌΨΗ ΤΩΝ ΤΑΜΠΑΚΑΡΊΩΝ ΑΠΌ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΛΙΜΈΝΆ. ΧΆΝΙΆ 1897. ΒΙΒΙΛΆΚΗ - ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΚΌΛΠΟΣ. ΑΡΧΕΙΟ ΜΑΝΌΥΣΆΚΆ.	118
ΕΙΚΟΝΑ Α. 67 1897. ΤΆ ΤΑΜΠΑΚΑΡΊΆ ΤΗΣ ΒΙΒΙΛΆΚΗ. ΔΥΤΙΚΟΣ ΚΌΛΠΟΣ. ΑΡΧΕΙΟ ΜΑΝΌΥΣΆΚΆ	120
ΕΙΚΟΝΑ Α.70 ΤΆ ΕΡΕΙΠΩΜΈΝΆ ΒΥΡΣΟΔΕΨΈΙΑ. <i>VGARGAN.GR/STORIES/ΤΆ-ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΑ-ΤΩΝ-ΧΆΝΙΩΝ ΦΌΤΟΓΡΆΦΙΕΣ: ΒΆΣΙΛΗΣ ΓΆΡΓΆΝΟΥΡΆΚΗΣ.</i>	122
ΕΙΚΟΝΑ Α.71 ΤΆ ΕΓΚΑΤΆΛΕΙΜΜΈΝΆ ΤΑΜΠΑΚΑΡΊΆ. „ΛΆΔΙ ΣΕ ΚΆΜΒΆ. 50x150. ΧΆΝΙΆ 1998. ΔΗΜΉΤΡΗΣ ΑΝΔΡΕΆΔΆΚΗΣ. “ΝΈΚΡΆ ΤΟΠΊΆ”, ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΈΚΗ ΧΆΝΙΩΝ.	123

ΕΙΚΟΝΑ Α. 71	ΤΑ ΕΓΚΑΤΑΛΕΛΕΙΜΜΕΝΑ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΑ. ,ΛΑΔΙ ΣΕ ΚΑΜΒΑ. 50x150. ΧΑΝΙΑ 1998. ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΑΝΔΡΕΑΔΑΚΗΣ. “ΝΕΚΡΑ ΤΟΓΓΙΑ”, ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΧΑΝΙΩΝ.	123
ΕΙΚΟΝΑ Α. 73	ΤΑ ΕΓΚΑΤΑΛΕΛΕΙΜΜΕΝΑ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΑ. , ΛΑΔΙ ΣΕ ΚΑΜΒΑ. 120 x110. ΧΑΝΙΑ 1998-9. ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΑΝΔΡΕΑΔΑΚΗΣ. “ΝΕΚΡΑ ΤΟΓΓΙΑ” , ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΧΑΝΙΩΝ.....	124
ΕΙΚΟΝΑ Α. 73	ΤΑ ΕΓΚΑΤΑΛΕΛΕΙΜΜΕΝΑ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΑ. , ΛΑΔΙ ΣΕ ΚΑΜΒΑ. 120 x110. ΧΑΝΙΑ 1998-9. ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΑΝΔΡΕΑΔΑΚΗΣ. “ΝΕΚΡΑ ΤΟΓΓΙΑ” , ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΧΑΝΙΩΝ.....	124
ΕΙΚΟΝΑ Α. 75	ΤΑ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΜΜΕΝΑ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΑ. VGARGAN.GR/STORIES/ΤΑ-ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΑ-TWN-ΧΑΝΙΩΝ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΓΑΡΓΑΝΟΥΡΑΚΗΣ.	125
ΕΙΚΟΝΑ Α. 75	ΤΑ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΜΜΕΝΑ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΑ. VGARGAN.GR/STORIES/ΤΑ-ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΑ-TWN-ΧΑΝΙΩΝ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΓΑΡΓΑΝΟΥΡΑΚΗΣ.	125
ΕΙΚΟΝΑ Α. 76	ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΥ (ΣΑΝΤΡΙΒΑΝΙ). <a href="http://www.kriti24.gr/teaseris-fotografies-ntokoumento-
aro-tin-kathimerinotita-tis-zois-sti-palia-rolι/">HTTP://WWW.KRITI24.GR/TESSERIS-FOTOGRAFIES-NTOKOUMENTO- ARO-TIN-KATHIMERINOTITA-TIS-ZOIS-STI-PALIA-ROLI/ , ΝΙΚΟΣ ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ. ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ ΚΑΠΕΛΩΝΗ ΣΗΜΑΝΤΗΡΗ.....	126
ΕΙΚΟΝΑ Α. 77	ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΥ (ΣΑΝΤΡΙΒΑΝΙ). <a href="http://www.kriti24.gr/teaseris-fotografies-ntokoumento-
aro-tin-kathimerinotita-tis-zois-sti-palia-rolι/">HTTP://WWW.KRITI24.GR/TESSERIS-FOTOGRAFIES-NTOKOUMENTO- ARO-TIN-KATHIMERINOTITA-TIS-ZOIS-STI-PALIA-ROLI/ , ΝΙΚΟΣ ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ. ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ ΚΑΠΕΛΩΝΗ ΣΗΜΑΝΤΗΡΗ.....	126
ΕΙΚΟΝΑ Α. 78	ΧΑΝΙΑ FRED BOISSONNAS 1911. <a href="http://arthouse1952.blogspot.com/2013/11/boissonnas-
20.html">HTTP://ARTHOUSE1952.BLOGSPOT.COM/2013/11/BOISSONNAS- 20.HTML	128
ΕΙΚΟΝΑ Α. 79	ΛΙΜΑΝΙ ΧΑΝΙΩΝ 1939. NELLY’S. <a href="http://mydaimoncom.blogspot.com/2014/08/1911-1949-fred-
boissonnas-nellys_66.html">HTTP://MYDAIMONCOM.BLOGSPOT.COM/2014/08/1911-1949-FRED- BOISSONNAS-NELLYS_66.HTML	129
ΕΙΚΟΝΑ Α. 80	ΛΙΜΑΝΙ ΧΑΝΙΩΝ 1939. NELLY’S. <a href="http://mydaimoncom.blogspot.com/2014/08/1911-1949-fred-
boissonnas-nellys_66.html">HTTP://MYDAIMONCOM.BLOGSPOT.COM/2014/08/1911-1949-FRED- BOISSONNAS-NELLYS_66.HTML	130
ΕΙΚΟΝΑ Β. 2	ΆΠΟΨΗ ΤΩΝ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΩΝ ΟΔΟΥ ΒΙΒΙΛΑΚΗ ΚΑΙ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΣΗΜΕΡΑ. <a href="http://www.neatv.gr/el/361455/inteo-ta-tampakaria-kai-i-aksiopoiisi-tois-liia-loiia-iiia-tin-istoria-
tois.php">HTTP://WWW.NEATV.GR/EL/361455/INTEO-TA-TAMPAKARIA-KAI-I-AKSIOPOIISI-TOIS-LIIA-LOIIA-IIA-TIN-ISTORIA- TOIS.PHP	166
ΕΙΚΟΝΑ Β. 3	Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΣΥΝΟΙΚΙΑΣ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	168
ΕΙΚΟΝΑ Β. 4	ΑΠΟΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΑ ΚΤΙΡΙΑ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	170

ΕΙΚΟΝΑ Β.5 ΚΤΙΡΙΟ ΥΠΟ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	170
ΕΙΚΟΝΑ Β. 6 ΘΕΣΗ ΤΑΜΠΑΚΙΚΟΥ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ ΚΑΙ ΤΟ ΔΡΟΜΟ. – ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΗ ΤΟΜΗ. (ΡΕΛΙΑΣ, 2013) .	171
ΕΙΚΟΝΑ Β.7 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΕΣ ΌΨΕΙΣ. ΑΠΌ ΤΗ ΜΕΡΙΑ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ (ΑΡΙΣΤΕΡΑ) ΚΑΙ ΑΠΌ ΤΗΝ ΟΔΌ ΒΙΒΙΛΑΚΗ (ΔΕΞΙΑ). (ΡΕΛΙΑΣ, 2013).....	172
ΕΙΚΟΝΑ Β.8 ΒΥΡΣΟΔΕΨΗΣ ΕΝ ΩΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	172
ΕΙΚΟΝΑ Β.9 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΑΠΟΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΜΗ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	174
ΕΙΚΟΝΑ Β.10 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΑΠΟΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΜΗ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	175
ΕΙΚΟΝΑ Β.11 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΑΠΟΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΜΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ (ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ). ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	176
ΕΙΚΟΝΑ Β.12 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΑΠΟΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΜΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ (ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ). ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	177
ΕΙΚΟΝΑ Β.13 ΜΙΚΡΟ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	178
ΕΙΚΟΝΑ Β.14 ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΟ ΣΤΗΝ ΑΓΙΑ ΚΥΡΙΑΚΗ. VGARGAN.GR/STORIES/TA-TAMPAKARIA-TWN-CHANIWN, ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΓΑΡΓΑΝΟΥΡΑΚΗΣ.	178
ΕΙΚΟΝΑ Β. 15 Η ΒΟΡΕΙΑ ΚΑΙ Η ΝΟΤΙΑ ΌΨΗ ΤΟΥ ΊΔΙΟΥ ΚΤΙΡΙΟΥ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	179
ΕΙΚΟΝΑ Β.16 Η ΒΟΡΕΙΑ ΚΑΙ Η ΝΟΤΙΑ ΌΨΗ ΤΟΥ ΊΔΙΟΥ ΚΕΛΥΦΟΥΣ. (ΡΕΛΙΑΣ, 2013) -	180
ΕΙΚΟΝΑ Β.17 ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΟ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΜΕΝΟ ΕΞ ΟΛΟΚΛΗΡΟΥ ΑΠΌ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	181
ΕΙΚΟΝΑ Β.18 ΕΣΩΤΕΡΙΚΌ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟΥ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	182
ΕΙΚΟΝΑ Β.19 ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΟ ΟΔΟΥ ΒΙΒΙΛΑΚΗ. ΕΜΦΑΝΗ ΤΑ ΥΛΙΚΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ. (ΡΕΛΙΑΣ, 2013)	184
ΕΙΚΟΝΑ Β.20 ΕΙΔΗ ΛΙΘΟΥ. ΨΑΜΜΙΤΕΣ, ΑΣΒΕΣΤΟΛΙΘΟΙ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	185
ΕΙΚΟΝΑ Β.21 ΟΞΕΪΔΩΣΗ ΜΕΤΑΛΛΩΝ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	192
ΕΙΚΟΝΑ Β.22 ΦΘΟΡΕΣ ΞΥΛΟΥ - ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΥ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	192
ΕΙΚΟΝΑ Β.23 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ 1. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	195
ΕΙΚΟΝΑ Β.24 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ 2. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	195
ΕΙΚΟΝΑ Β. 25 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ 3. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	196
ΕΙΚΟΝΑ Β.26 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ 4. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	196
ΕΙΚΟΝΑ Β.27 ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΌΣ 1. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	197

ΕΙΚΟΝΑ Β.28 ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ 2. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.	197
ΕΙΚΟΝΑ Β.29 ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ 3. VGARGAN.GR/STORIES/ΤΑ-ΤΑΜΡΑΚΑΡΙΑ-ΤΩΝ-ΧΑΝΙΩΝ, ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΓΑΡΓΑΝΟΥΡΑΚΗΣ.....	197

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Σκοπός

Το βιομηχανικό σύνολο των Ταμπακαριών Χανίων αποτελεί έναν πολιτιστικό πόρο μεγάλης αξίας. Η αξία της ιστορικότητας του ως αποτύπωμα μιας τόσο σημαντικής ανθρώπινης δραστηριότητας και η συνεχώς μεγαλύτερη ανάγκη διατήρησής του, προκειμένου να μπορεί να διατηρηθεί η ιστορική συνέχεια, σε μία ταχέως εξελισσόμενη τεχνολογικά εποχή, μας οδηγούν με ασφάλεια σε αυτή την διαπίστωση.

Σκοπός της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας, είναι να συνοπολογιστούν οι αξίες του συγκεκριμένου χώρου, έτσι ώστε τα οφέλη που μπορούν να αποκομισθούν από την ύπαρξη και τη χρήση του, να ανταποκρίνονται σε ένα σύνολο κοινωνικών, πολιτιστικών, περιβαλλοντικών και οικονομικών αναγκών. Ειδικότερα οι ανάγκες της τοπικής κοινωνίας αλλά και οι εξαιρετικές δυναμικές μιας στρατηγικής παρέμβασης στην περιοχή, πρέπει να συνεκτιμηθούν.

Βασικός στόχος της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας είναι να καθορίσει τις **παραμέτρους** που είναι απαραίτητοι για τη διαχείριση του ιστορικού βιομηχανικού συνόλου των Ταμπακαριών, έτσι ώστε να αποτελέσει ένα τεκμηριωμένο εγχειρίδιο το οποίο θα μπορεί να στηρίζει μετέπειτα μελέτες, είτε του συνόλου, είτε τμήματος ή ακόμα και κτιρίου των Ταμπακαριών.

Επιμέρους στόχοι της εργασίας είναι:

- Να συλλέξει το σύνολο του υπάρχοντος υλικού που αφορά το οικιστικό σύνολο της περιοχής των Ταμπακαριών Χανίων. Υλικό που μπορεί να αφορά οποιαδήποτε κλίμακα ή ιστορική περίοδο.

- Να οργανώσει και να παρουσιάσει συνολικά και συνοπτικά το υλικό αυτό.
- Να καταγράψει επιπλέον πληροφορίες για την περιοχή ώστε να συμπληρώσει κενά του αρχείου.
- Να προτείνει μία συγκεκριμένη φιλοσοφία στην προσέγγιση αντίστοιχων περιπτώσεων.
- Να αναλύσει, να αξιολογήσει και να ερμηνεύσει τα παραπάνω δεδομένα, και να εξάγει συμπεράσματα σύμφωνα με την προτεινόμενη φιλοσοφία προσέγγισης.
- Να αναγνωρίσει στο βέλτιστο δυνατό βαθμό τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής, να τα αξιολογήσει και να τα αναδείξει.

Δομή

Η εργασία αυτή αποτελείται από τρεις αυτοτελής ενότητες κεφαλαίων, που όμως αποτελούν μία ενιαία σφαιρική προσέγγιση του θέματος μελέτης και συνοδεύεται από οπτικοακουστικό υλικό συνεντεύξεων. Ο τρόπος που τελικά παρατίθενται τα στοιχεία της έρευνάς μας καθώς και οι προτάσεις μας είναι αποτέλεσμα της συνολικής συσχέτισης της δεδομένης και παραγόμενης γνώσης. Παρόλο δηλαδή που η κάθε ενότητα μπορεί να αποτελεί ένα αυτόνομο τμήμα, έχει επηρεαστεί σε πολύ μεγάλο βαθμό από το υλικό των υπολοίπων ενοτήτων. Για αυτό το λόγο θεωρούμε ότι η εργασία αυτή καθώς και κάθε αυτόνομο τμήμα της γίνονται καλύτερα κατανοητά εφόσον μελετηθεί συνολικά.

Σκοπός της δομής είναι να μπορεί κάποιος να έχει μία πολύ καλή εικόνα του συνόλου της εργασίας απλώς έχοντας διαβάσει τα, από πρόθεση μας, μικρά και συνοπτικά τμήματα των εισαγωγών και το συμπερασμάτων κάθε ενότητας ή τμήματος αυτών.

Η δομή αυτή ενισχύει και την ευκολία χρήσης της εργασίας ως εγχειρίδιο, επιτρέποντας στον αναγνώστη την επιλεκτική εμβάθυνση σε λεπτομέρειες.

Η Α΄ και η Β΄ ενότητες συνθέτουν μία ομάδα, η οποία έχει να κάνει με την ανάλυση των συνόλου των Ταμπακαριών. Η Α΄ ενότητα αφορά την ιστορική έρευνα για το επάγγελμα της βυρσοδεψίας γενικώς, σε διεθνή κλίμακα, στον ελλαδικό χώρο, καθώς και πιο ειδικευμένα για τα βυρσοδεψεία των Χανίων σε τοπική κλίμακα. Η Β΄ ενότητα ασχολείται με την καταγραφή των απτών χαρακτηριστικών του συνόλου των Ταμπακαριών Χανίων. Αναλύονται χαρακτηριστικά που παρατηρούνται από την κλίμακα της πολεοδομίας μέχρι την κλίμακα των κτιρίων και των συστατικών του.

Η Γ΄ και τελευταία ενότητα αποτελείται από δύο υποενότητες. Η πρώτη παρουσιάζει και τεκμηριώνει μια φιλοσοφία για τον τρόπο προσέγγισης του σχεδιασμού τέτοιων περιπτώσεων. Αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα δεδομένου του ρόλου που κατέχει στην λογική εξαγωγής συμπερασμάτων των προηγούμενων ενοτήτων, καθώς και στην λογική που μας οδηγεί στην διατύπωση συγκεκριμένων κατευθύνσεων, στην δεύτερη υποενότητα αυτού του μέρους, την δημιουργία **γενικών κατευθύνσεων** στην

προσέγγιση οποιασδήποτε κλίμακας μελέτης για τη συγκεκριμένη περιοχή, και βασίζεται στα συμπεράσματα που εξάγονται από τις προηγούμενες ενότητες.

Η κάθε ενότητα ή υποενότητα ξεχωριστά, έχει μια δική της δομή η οποία είναι ίδια και για τις τέσσερις, και αναλύεται ως εξής:

- Εισαγωγή: Στην εισαγωγή κάθε φορά γίνεται αναφορά στον σκοπό της ενότητας ή της υποενότητας. Παρατίθενται η δομή της και αναλύεται η μεθοδολογία έρευνας όπου αυτό χρειάζεται.
- Κύριο μέρος: Το κύριο μέρος αποτελείται από την οργανωμένη παρουσίαση των δεδομένων και της ανάλυσης τους. Σε περιπτώσεις, δεδομένης της ανάγκης σύμπτυξης της πληροφορίας, δίνονται επιπλέον πληροφορίες βοηθητικά σε παράρτημα της ενότητας.
- Συμπεράσματα: Στο τμήμα αυτό της κάθε ενότητας, υποενότητας ή κεφαλαίου διατυπώνονται κάθε φορά συνοπτικά και πάντα υπό την λογική και τη φιλοσοφία που παρουσιάζεται στην ενότητα Γ', το σύνολο των συμπερασμάτων που προκύπτουν. Όλα τα συμπεράσματα σε κάθε περίπτωση, αποτελούν βασικά στοιχεία ή παραμέτρους για τις κατευθυντήριες γραμμές που διατυπώνονται στο δεύτερο τμήμα της Γ' ενότητας κεφαλαίων.

Στο τέλος και των τριών ενότητων ακολουθούν:

- Βιβλιογραφία και πηγές
- Παράρτημα: Στο παράρτημα κάθε ενότητας τοποθετούνται πληροφορίες και λεπτομέρειες, που αφορούν υλικό που παρατίθενται πιο συνοπτικά στο κύριο μέρος της ενότητας.

Το ερωτηματολόγιο και η λίστα των συνεντευξιαζόμενων παρατίθεται στο παράρτημα. Στο παράρτημα παρατίθενται επίσης και έγγραφα που τεκμηριώνουν στοιχεία των ενότητων.

Στρατηγική

Δεδομένου των περιορισμένων πόρων, η ανάπτυξη στρατηγικής ανάγεται σε πολύ σημαντικό βήμα. Η στρατηγική περιλαμβάνει γενικά των καθορισμό στόχων, τον καθορισμό δράσεων για την επίτευξη των στόχων καθώς επίσης και την κινητοποίηση των πόρων για την εκτέλεση των δράσεων. Μία στρατηγική περιγράφει στην ουσία πως θα επιτευχθούν οι στόχοι και με ποιιά μέσα ή πόρους. Μπορεί το σύνολο των Ταμπακαριών Χανίων σαν “οργανισμός” να προσαρμόζεται στο περιβάλλον του, αλλά δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η προσαρμογή αυτή επιφέρει τα βέλτιστα οφέλη στην

τοπική κοινωνία. Οφείλει να αναπτυχθεί μία στρατηγική που θα στοχεύει να δημιουργήσει ένα πρότυπο δραστηριότητας στον συγκεκριμένο χώρο και θα λαμβάνει υπόψιν του, παραμέτρους όχι μόνο οικονομικούς, αλλά και κοινωνικούς, περιβαλλοντικούς και πολιτιστικούς. Με αυτό τον τρόπο θα μπορέσει να δημιουργηθούν οι συνθήκες για βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής.

Η στρατηγική είναι ένας τρόπος επίλυσης ή αποφυγής προβλημάτων. Ο πυρήνας μιας καλής στρατηγικής έχει τρία μέρη:

Διάγνωση, που καθορίζει ή εξηγεί τη φύση της πρόκλησης

Κατευθυντήρια πολιτική, για την αντιμετώπιση της πρόκλησης

Δράσεις, που αποσκοπούν στην υλοποίηση της κατευθυντήριας πολιτικής

Και τα τρία αυτά μέρη περιλαμβάνουν την “προμελέτη, την πρόβλεψη της συμπεριφοράς των άλλων και τον σκόπιμο σχεδιασμό συντονισμένων ενεργειών”. Τα δύο πρώτα μέρη αποτελούν τη διαδικασία της “Διατύπωσης” το τρίτο τη διαδικασία της “Εφαρμογής”. Οι διαδικασίες αυτές αλληλοτροφοδοτούνται με συνεχή τάση βελτίωσης.

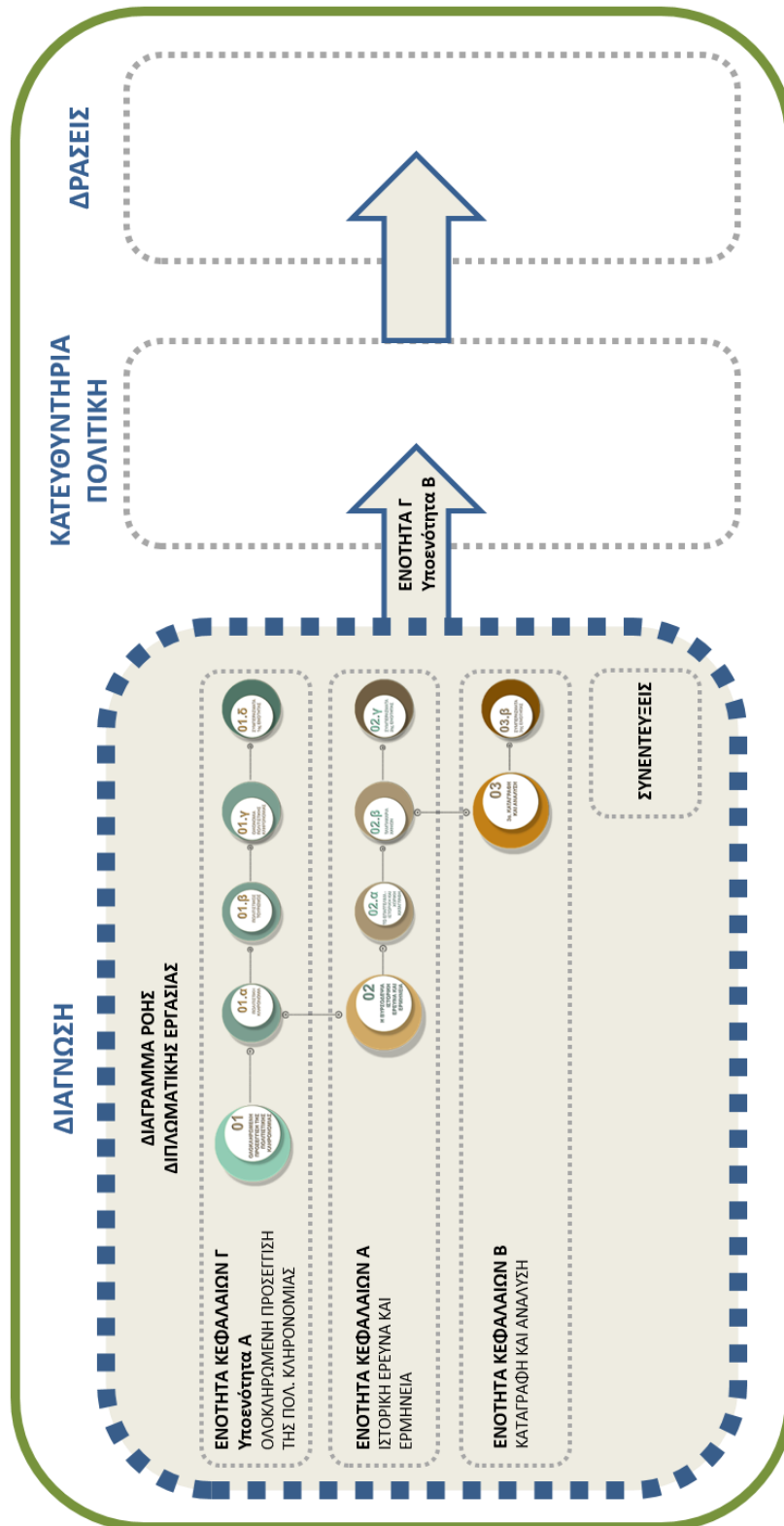
Η διατύπωση της στρατηγικής, αποτελεί και τη διαδικασία στην οποία φιλοδοξεί να συνεισφέρει η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία

Προκειμένου να φτάσουμε στην βέλτιστη ανάλυση του περιβάλλοντος των Ταμπακαριών Χανίων η διπλωματική αυτή εργασία εμπεριέχει τρεις ενότητες κεφαλαίων, η καθεμία από τις οποίες εστιάζει σε διαφορετικές σημαντικές πτυχές του περιβάλλοντος.

Η πρώτη ενότητα συγκεντρώνει το σύνολο των ιστορικών στοιχείων που μπορούν να συγκεντρωθούν και συνθέτει μία ενότητα που εστιάζει στην ιστορική έρευνα, ενώ η δεύτερη εστιάζει στην καταγραφή και την παρατήρηση των απτών στοιχείων του συνόλου των Ταμπακαριών Χανίων. Η τρίτη ενότητα τέλος ξεκινάει αποτυπώνοντας το θεωρητικό πλαίσιο που είναι απαραίτητο να λάβουμε υπόψιν μας και συνεχίζει ως μία εισαγωγή στη στρατηγική σκέψη και διατυπώνει τις προσωπικές μας σκέψεις και προθέσεις για τη σύνθεση μιας στρατηγικής που θα αφορά την αξιοποίηση του πολιτιστικού πόρου του βιομηχανικού συνόλου των Ταμπακαριών Χανίων.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Εικόνα 1 - Διάγραμμα Ροής Διπλωματικής

Α΄ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Επιμελήτρια: Μαρία Ανδρουλάκη

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην ενότητα αυτή θα γίνει προσπάθεια σχηματισμού μιας συνολικής και σφαιρικής εικόνας για τη **βυρσοδεψία**, ως ανθρώπινη δραστηριότητα, καθώς και τη θέση που έχουν τα **Ταμπακαριά Χανίων** στο σύνολο της. **Σκοπός** της είναι η αποκρυστάλλωση των χαρακτηριστικών του θέματος μελέτης και η αξιολόγησή τους στον κατά δύναμη αντικειμενικό βαθμό. Το βήμα αυτό είναι απαραίτητο για να μπορέσουμε να αντιληφθούμε την **αξία και τη σημασία** των Ταμπακαριών Χανίων και να μπορέσουμε να ορίσουμε το βαθμό ανάλυσης τους και την ποιότητα που απαιτείται στην προσέγγιση τους ως μελετητές. Στόχος είναι η συγκέντρωση της απαραίτητης πληροφορίας και η **ερμηνεία** της, και βάση των συμπερασμάτων, ο σχεδιασμός του τρόπου προσέγγισης και η ανάλυση στις κλίμακες της επόμενης ενότητας.

Η παρούσα ενότητα αποτελείται από δύο κύρια μέρη. Η υποενότητα 1 αναλύει και ασχολείται με την **βυρσοδεψία** από μία πιο γενική άποψη. Διερευνά την ίδια την διαδικασία και την κάθε μορφή της ιστορικά, καθώς και επιμέρους λεπτομέρειες, και έπειτα προχωράει σε μία **ιστορική και χωρική καταγραφή** της σε διεθνές και εθνικό επίπεδο. Η υποενότητα 2 εστιάζει στα **Ταμπακαριά της πόλης των Χανίων** μέσα από μία ιστορική και χωρική καταγραφή, στο **ιστορικό πλαίσιο** της πόλης των Χανίων και της περιοχής της Χαλέπας καθώς και στο **νομοθετικό πλαίσιο** μέσα στο οποίο αυτά λειτούργησαν.

Η μεθοδολογία προσέγγισης του θέματος της ενότητας, δηλαδή η καταγραφή και ανάλυση της βυρσοδεψίας στην γενική της εικόνα χωρικά και χρονικά, ήταν η διερεύνηση, συλλογή και οργάνωση κάθε δυνατής πηγής και έπειτα η αξιολόγηση των δεδομένων και η παρουσίασή τους σε μία δομημένη μορφή. Το υλικό της έρευνάς μας συλλέχθηκε από αρχειακή, βιβλιογραφική, διαδικτυακή έρευνα, συνεντεύξεις καθώς και από έρευνα πεδίου. Η περιγραφή και η παρουσίαση των δεδομένων, όπου αυτό είναι δυνατόν γίνεται σε χάρτες, πίνακες και διαγράμματα για να είναι πιο εύκολα στην κατανόηση τους και να οπτικοποιηθούν.

2. ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ Α΄

Η ΒΥΡΣΟΔΕΨΙΑ ΓΕΝΙΚΑ. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ

ΧΩΡΙΚΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ.

Στην υποενότητα αυτή θα αναλυθεί η **διαδικασία της βυρσοδεψίας** σε κάθε σταδιο εξέλιξης της και έπειτα θα παρουσιαστεί η **ιστορική και χωρική εξέλιξη** της στον Ελλαδικό χώρο και διεθνώς. **Σκοπός** του κεφαλαίου είναι να επισημανθεί η **ιστορική αξία** της βυρσοδεψίας, η σημασία της **άυλης** διάστασης του επαγγέλματος, και έπειτα η σημασία κάθε μικρού ή μεγαλύτερου εργαλείου ή στοιχείου της βυρσοδεψίας που σχετίζεται με αυτή.

Θα σχηματιστεί ουσιαστικά η συνολική εικόνα της βυρσοδεψίας ως ανθρώπινη δραστηριότητα, ένα μικρό κομμάτι της οποίας αποτελεί και το βιομηχανικό σύνολο των Ταμπακαριών Χανίων, στο οποίο θα εστιάσουμε στην επόμενη υποενότητα.

Η υποενότητα Α΄ αποτελείται από 2 κύρια μέρη. Το πρώτο ασχολείται με το **επάγγελμα** της βυρσοδεψίας και το δεύτερο χαρτογραφεί την εξέλιξη του επαγγέλματος ιστορικά και χωρικά.

2.1. Βυρσοδεψία - το επάγγελμα

Θα παρουσιαστεί η διαδικασία της βυρσοδεψίας, η οποία παρά την επινόηση κάποιων εργαλείων και χημικών βελτιώσεων της βιομηχανικής περιόδου που επιτάχυναν τις διαδικασίες, παραμένει ίδια στην ουσία της, στο πέρασμα της συνεχόμενης ιστορίας της. Επίσης, αναλύονται οι σχέσεις με άλλα επαγγέλματα, ο τρόπος που οργανώνεται ο βιομηχανικός χώρος επεξεργασίας, οι αλλαγές που φέρνει η βιομηχανοποίηση, και η μόλυνση που προκαλείται από τη δραστηριότητα, καθώς και η προσαρμογή της διαδικασίας στα πλαίσια της οικολογίας.

Εικόνα Α.1 Το επάγγελμα του Βυρσοδέψη. <http://weelunk.com/west-liberty-tanneries/>, The West Liberty Tanneries, Earl Nicodemus, January 11, 2017

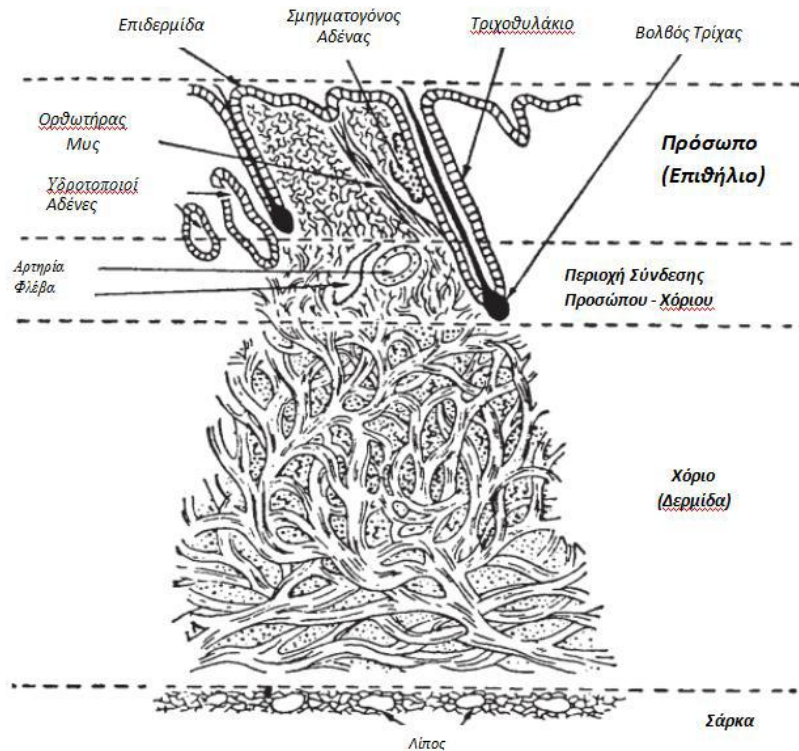
2.1.1. Φυσιολογία και ιδιότητες του δέρματος

Τα δέρματα στη βυρσοδεψία χωρίζονται σε λεπτά (από πρόβατα και κατσίκια), χονδρά (από βοοειδή) και ημίχονδρα (από χοίρους, μοσχάρια, κλπ.). Σπανιότερη είναι η κατεργασία των δερμάτων των άγριων ζώων, των ερπετών καθώς και ορισμένων ψαριών.

Το δέρμα των θηλαστικών αποτελείται, στη φυσική του κατάσταση, από τις εξής τρεις στιβάδες: την επιδερμίδα, τη δερμίδα ή χόριο και την υποδερμίδα ή υποδόριο ιστό. Η μεσαία στιβάδα, το χόριο, που είναι ένα πυκνό δίκτυο ινών πρωτεϊνικής σύστασης με βάση το κολλαγόνο, είναι το βασικό τμήμα του δέρματος και αποτελεί τα τέσσερα πέμπτα της μάζας του. Τα ακατέργαστα δέρματα αποτελούνται από νερό (60-70%), πρωτεΐνες (30- 35%), λιπαρές ουσίες (2%) και από διάφορα στερεά και άλατα.

Για τη βυρσοδεψία το δέρμα είναι η κατεργασμένη βύρσα, δηλαδή το τομάρι ενός ζώου το οποίο έχει υποστεί την επεξεργασία της δέψης. Η δέψη βασίζεται στην ιδιότητα

του δέρματος να απορροφά τανίνη και άλλες δεσφικές ύλες που σταματούν τη σήψη και το καθιστούν αδιάβροχο, ανθεκτικό, εύκαμπτο και ελαστικό, ένα από τα μακροβιότερα φυσικά υλικά. Απόδειξη της μακροβιότητας του είναι κομμάτια δέρματος σε εργαλεία, σε είδη ένδυσης και υπόδησης καθώς και σε διάφορα αντικείμενα, αρχαίων πολιτισμών. Η ινώδης δομή των δερμάτων, η οποία διατηρείται και μετά την κατεργασία, είναι διαπερατή από τον αέρα και την υγρασία. Η ιδιότητα αυτή καθιστά το δέρμα κατάλληλο για ένδυση και υπόδηση, καθώς εκτός από προστατευτικό φίλτρο επιτρέπει την αναπνοή του δέρματος¹.

Εικόνα Α. 2 Εγκάρσια τομή δέρματος. Ε. Ανδρεοπούλου-Μάγκου & Θ. Μαριολόπουλος, ΤΟ ΔΕΡΜΑ, Δομή – Τεχνολογία Φθορά – Συντήρηση – Ανάλυση, Εκδόσεις ΙΩΝ, Αθήνα, 2005.

2.1.2. Διαδικασία προβιομηχανικής βυρσοδεψίας

Σε πολλές κτηνοτροφικές περιοχές, σε τόπους όπου το νερό ήταν άφθονο και υπήρχε διάθεση φυτικών υλών κατάλληλων για τη δέψη, συχνά ξεκινούσε η λειτουργία ταμπάκικων τα οποία συγκεντρώνονταν στις περιοχές αυτές, δημιουργώντας κτιριακά συγκροτήματα. Οι βιοτεχνίες αυτές ήταν στην αρχή οικογενειακές, με λίγα μέσα αλλά αρκετή πελατεία, που ζητούσε δέρματα για σαμάρια, λουριά, παπούτσια.

Η διαδικασία της βυρσοδεψίας αποτελείται από τρία βασικά στάδια:

¹ (Ζαρκιά, 1997)

- Τις διαδικασίες **προπαρασκευής**, όπου το δέρμα προετοιμάζεται κατάλληλα ώστε να δεχθεί τις δεψικές ύλες. Για τον σκοπό αυτό, το χόριο αποχωρίζεται και απαλλάσσεται από την εσωτερική και εξωτερική στιβάδα, μαλακώνει και φουσκώνει απορροφώντας νερό και ασβέστη ή άλλες χημικές ουσίες ανάλογα με τον τρόπο κατεργασίας. Παράλληλα αφαιρούνται οι ρίζες των τριχών από τους θύλακες.
- Τη **δέψη**, όπου το δέρμα απορροφά τανίνη ή άλλες δεψικές ύλες, που του προσδίδουν τις απαιτούμενες ιδιότητες.
- Τη **μετάδεψη**, κατά την οποία βελτιώνεται η όψη του δέρματος όπου γυαλίζεται, βάφεται, λουστράρεται και καλλωπίζεται, ανάλογα με τον τελικό προορισμό του.

Εικόνα Α. 3 Βυρσοδεψία στο Ταμπάκικο της Καλλονής Μυτιλήνης. 1918. <https://agrotikistegi.gr/%CF%84%CE%BF>

Στάδιο Πρώτο - Προπαρασκευή της βύρσας

Για να διατηρηθεί το δέρμα μετά την εκδορά του ζώου και έως ότου φτάσει στο βυρσοδέψη, είναι απαραίτητη η αφυδάτωσή του, η οποία πρέπει να γίνει με προσοχή για να μην καταστραφεί η ινώδης δομή του. Η αφυδάτωση στον αέρα ή το πάστωμα σε αλάτι είναι οι πιο παλιοί και γνωστοί τρόποι διατήρησης, ενώ σπάνια χρησιμοποιείται και το κάπνισμα.

Συνήθως τα δέρματα που παραλαμβάνονται είναι αφυδατωμένα και για να ξεκινήσει η κατεργασία τους πρέπει να μαλακώσουν και να ενυδατωθούν. Αν ο βυρσοδέψης παραλάβει ωμά τα δέρματα τότε είτε ξεκινάει αμέσως τη διαδικασία

μαλακώματος η οποία διαρκεί λίγες ώρες και προχωρά στην επόμενη φάση είτε τα αφυδατώνει ο ίδιος για να τα χρησιμοποιήσει αργότερα.

Φάση 1^η : Μαλάκωμα

Το ξεραμένο δέρμα πρέπει να μαλακώσει, να φουσκώσει και να ενυδατωθεί καλά. Η ενυδάτωση, εκτός του ότι κάνει και πάλι το δέρμα εύκαμπτο, είναι απαραίτητη γιατί το νερό που μένει στους πόρους χρησιμεύει ως διαλύτης για τα δεψικά υλικά.

Στα μέρη που τα ταμπάκια ήταν κοντά στη θάλασσα, σε ποτάμι ή λίμνη, οι βυρσοδέψες έκλειναν με πέτρες μια γούρνα στην όχθη και τοποθετούσαν εκεί τα δέρματα για να μαλακώσουν, ενώ τα πλάκωναν με πέτρες ή τα έδεναν σε σχοινιά για να μη παρασυρθούν. Το μαλάκωμα απαιτεί πολύ νερό, αλλά όχι απαραίτητα τρεχούμενο. Συνήθως τα εργαστήρια έχουν μια με δυο στέρνες που τις γεμίζει ο βυρσοδέψης με νερό και εκεί αφήνει τα δέρματα να μουλιάσουν. Μερικές φορές σε σύνολα εργαστηρίων, οι στέρνες ήταν κοινόχρηστες.

Αφού τα ξεραμένα δέρματα μαλακώσουν, απαλλαγούν από τα αίματα και ξεπληθούν από το αλάτι στην περίπτωση που ήταν σε θαλασσινό νερό, τοποθετούνται στο πάτωμα όπου υπάρχει συνήθως ένα αυλάκι αποχέτευσης μέσω του οποίου στραγγίζονται από τα νερά.

Φάση 2^η : Σκίσιμο

Το δέρμα είναι ολόκληρο και ανάποδα, δηλαδή με την εσωτερική όψη προς τα έξω, έτσι όπως έχει βγει από το σφαγμένο ζώο. Ο βυρσοδέψης πρέπει να το σκίσει για να μπορέσει να το επεξεργαστεί και από τις δύο όψεις.

Ο βυρσοδέψης κρεμάει τα δέρματα ένα ένα από το κεφάλι σε μια πρόκα και τα σκίζει με φαλτσέτα, από το λαιμό προς την κοιλιά. Έτσι μένει ολόκληρη η πλάτη που είναι και το πιο ανθεκτικό κομμάτι του δέρματος του ζώου. Τα περιττά κομμάτια των ποδιών, της ουράς και του κεφαλιού κόβονται και πετιούνται ενώ ορισμένες φορές χρησιμοποιούνται για την εκπαίδευση στη δουλειά νέων βυρσοδεψών.

Φάση 3^η : Ξελεσίσμα

Το δέρμα στην εσωτερική του όψη έχει τα λέσια, δηλαδή υπολείμματα σάρκας και υποδόριου ιστού τα οποία πρέπει να απομακρυνθούν. Η εργασία του ξελεσιάσματος γινόταν με δύο εργαλεία: το *καβαλέτο* και το *σίδερο*.

Ο βυρσοδέψης απλώνει δέκα ως είκοσι δέρματα νωπά από το μαλάκωμα πάνω στο καβαλέτο, με την εσωτερική όψη προς τα πάνω, και τα ξύνει με το σίδερο προσέχοντας πολύ μην κόψει το δέρμα. Η εργασία αυτή απαιτεί εμπειρία και επιδεξιότητα ενώ σε οργανωμένα εργαστήρια, οι ξελεσιστές ήταν μία ξεχωριστή καλοπληρωμένη ειδικότητα.

Τα λέσια γενικά πετιούνται, εκτός από τα λέσια των χοιρινών που περιέχουν πολύ λίπος και χρησιμοποιούνταν παλαιότερα στην κατασκευή σαπουνιών.

Εικόνα Α.4 Το Ξελέσιμα. <https://karlovasi.wordpress.com/foto/tools/arxeio-dinou-kogia1/>, Μουσείο Βυρσοδεψίας, Καρλόβασι, Σάμος.

Φάση 4^η : Πλύσιμο

Ο βυρσοδέψης πλένει τα δέρματα καλά μετά το ξελέσιμα, για να απαλλαγούν από τα υπολείμματα της προηγούμενης εργασίας και να ξαναμαλακώσουν. Για το σκοπό αυτό γεμίζει τη γούρνα με καθαρό τρεχούμενο νερό, τοποθετεί λίγα δέρματα και τα πατά με τα πόδια, ενώ κρατιέται από ένα ξύλο που κρέμεται από πάνω ειδικά γι' αυτό το λόγο. Η ίδια γούρνα χρησιμοποιείται για το πλύσιμο των δερμάτων και σε άλλες φάσεις της δουλειάς, ενώ το ξέπλυμα γινόταν και σε ποτάμι ή πηγή με καθαρό νερό.

Μετά το πλύσιμο, τα δέρματα στραγγίζονταν μέχρι να μισοστεγνώσουν πριν από την επόμενη φάση της αποτρίχωσης.

Εικόνα Α.5 Το Απλωμα των Δερμάτων. <http://www.timelink.gr/arthro/time-doc/ta-tampakika-toy-braxvrioy-ths-elenhs-giannakopoyloy>, Τα Ταμπάκια του Βραχωριού - Της Ελένης Γιαννακοπούλου, 10 Ιανουαρίου 2018

Φάση 5^η : Αποτρίχωση

Μετά την απομάκρυνση του υποδόριου ιστού, το δέρμα πρέπει να απαλλαγεί από τις τρίχες που βρίσκονται στην εξωτερική όψη. Ο σβησμένος ασβέστης έχει την ιδιότητα να χαλαρώνει τους θυλάκους των τριχών και να φουσκώνει τις ίνες. Για την αποτρίχωση με την παραδοσιακή μέθοδο οι βυρσοδέψες χρησιμοποιούσαν μόνο ασβέστη, ενώ στις αρχές του 20ου αιώνα άρχισαν να χρησιμοποιούν συνδυασμό ασβέστη με θειούχο νάτριο, με αποτέλεσμα να μειωθεί πολύ ο χρόνος που χρειάζονταν για να διαλυθούν οι ρίζες των τριχών από τρεις έως πέντε ημέρες σε λίγες ώρες.

Τα δέρματα στοιβάζονταν ανοιχτά με την εσωτερική όψη προς τα πάνω και αλείφονταν με ασβέστη με τον *ντεβερέ*, μια φουντωτή τρίχινη βούρτσα. Στη συνέχεια ο βυρσοδέψης τα διπλώνει με την τρίχα προς τα έξω και τα στοιβάζει το ένα πάνω στο άλλο στη σκιά για τρεις ως τέσσερις ημέρες ώστε ο ασβέστης να δράσει και η τρίχα να βγαίνει εύκολα. Πριν αρχίσει το μάδημα, αλείφουν τα χέρια με λάδι για να τα προφυλάξουν από τον ασβέστη.

Την τρίχα μαδούσαν οι ίδιοι οι ταμπάκηδες ή οι γυναίκες τους και τα παιδιά τους, την πουλούσαν και από το κέρδος αυτό κάλυπταν την αγορά πρώτων υλών.

Η ταμπακότριχα της κατσίκας και το ταμπακόμαλλο του προβάτου άλλοτε πουλιόνταν στους σχοινοπλόκους ή σχοινιάδες, άλλοτε γέμιζαν στρώματα ή έφτιαχναν δεύτερης κατηγορίας υφάσματα όπως φακέλους για τα λιοτρίβια. Επίσης τη

χρησιμοποιούσαν ως οικοδομικό υλικό, ως μονωτικό ενώ η τρίχα των χοιρινών χρησίμευε στην κατασκευή βουρτσών.

Φάση 6^η: Ασβέστωμα

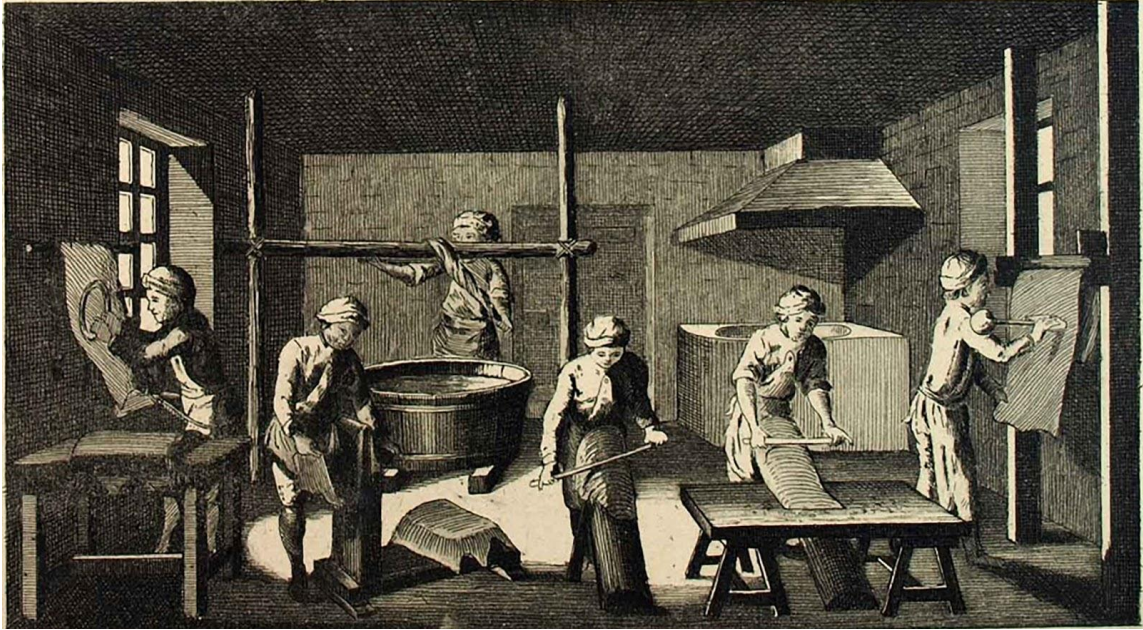
Τα ασβεστερά συνήθως είναι λάκκοι σκαμμένοι στη γη διαστάσεων περίπου 1,50 μ. με ένα περιμετρικό πέτρινο στηθαίο ύψους 10-15 εκ. Συνήθως είναι δυο τρεις μαζί, και μπορεί να δουλεύονται ταυτόχρονα, ενώ η περιοχή γύρω από τα ασβεστερά είναι πλακοστρωμένη και συνοδεύεται από αυλάκια που την αποστραγγίζουν. Ο σβησμένος ασβέστης στα ασβεστερά ανανεώνεται διαρκώς.

Μετά την αποτρίχωση, ο βυρσοδέψης χωρίς να ξεπλύνει τα δέρματα τα βουτά στα ασβεστερά, ανοιχτά το ένα πάνω στο άλλο. Ο ασβέστης υδρολύει το κολλαγόνο από το οποίο αποτελούνται οι ίνες του χορίου, δίνει πάχος στο δέρμα, το φουσκώνει και το μαλακώνει. Κάθε πρωί ο βυρσοδέψης τα βγάζει με ένα γάντζο, τα ακουμπά στα χείλη του ασβεστερού, ανακατεύει και ανανεώνει τον ασβέστη αν χρειάζεται και το βράδυ τα ξαναβουτά. Όταν έχουν ασβεστωθεί καλά τα βγάζει με το γάντζο και τα ακουμπά στο κεφαλάρι, σε μια σανιδένια πλατφόρμα, για να στραγγίσουν.

Ανάλογα με την τελική χρήση τους, τα δέρματα θα μείνουν στον ασβέστη από τρεις έως οκτώ μέρες. Επομένως, όταν το δέρμα πρέπει να είναι βαρύ και συμπαγές το ασβέστωμα διαρκεί λιγότερο από όταν πρέπει να είναι μαλακό και ελαστικό.

Εικόνα Α.6 Τα στάδια της Βυρσοδεψείας 1. <https://nat.museum-digital.de/index.php?t=objekt&oges=5020>

Εικόνα Α.7 Τα στάδια της Βυρσοδεψείας 2 <https://nat.museum-digital.de/index.php?t=objekt&oges=5020>

Φάση 7^η : Ξύρισμα

Ο ασβέστης έχει χαλαρώσει τους πόρους και έχει ανοίξει περισσότερο τους θυλάκους των τριχών. Με το ξύρισμα οι πόροι θα απαλλαγούν πλήρως από τις ρίζες των τριχών που έχουν μείνει στο χόριο μετά το μάδημα, και έτσι ανοιχτοί και ελεύθεροι θα απορροφήσουν καλύτερα τα δεσμικά υλικά.

Ο βυρσοδέψης απλώνει τα δέρματα στο καβαλέτο και τα ξυρίζει, περνώντας το σίδερο ξυστά στην επιφάνεια της εξωτερικής όψης του δέρματος στο οποίο έχει απομείνει η ρίζα της τρίχας.

Φάση 8^η : Απασβέστωση

Η πλήρης απασβέστωση του δέρματος γίνεται πολύ προσεκτικά πριν αρχίσει η δέψη, γιατί η ένωση των πιθανών καταλοίπων ασβέστη με την τανίνη δημιουργεί ανεξίτηλα σημάδια στο δέρμα. Η διαδικασία της απασβέστωσης αρχίζει με καλό πλύσιμο μέχρι τα δέρματα να πάνε να βγάλουν πια ασβέστη, σε άφθονο τρεχούμενο νερό, μέσα στο εργαστήριο ή έξω, σε λίμνη, ποτάμι και πηγή με καθαρό νερό, ή στη θάλασσα και κατόπιν σε καθαρό νερό.

Η ολοκλήρωση της απασβέστωσης γίνεται με την κατεργασία και ενζυμάτωση του δέρματος με περιτώματα σκύλων (σαμάς), που έχουν την ιδιότητα να εξουδετερώνουν τον ασβέστη και να λιπαίνουν κατάλληλα το δέρμα. Για τον ίδιο σκοπό χρησιμοποιούνταν και κουτσουλίες από κοτέτσια.

Ο βυρσοδέψης έριχνε σαμά στο χλιαρό νερό της σαμόλιμπας, τοποθετούσε τα δέρματα και τα γύριζε δύο φορές την ημέρα, μία το πρωί και μία το βράδυ, επί δύο ή τρεις ημέρες, μέχρι να βγει εντελώς ο ασβέστης. Αλλού οι σαμόλιμπες ήταν χαμηλές και πατούσαν τα δέρματα με τα πόδια και αλλού ψηλές ώστε να δουλεύονται με τα χέρια.

Το δέρμα πρέπει να δουλευτεί καλά με το σαμά γιατί αλλιώς γίνεται σκληρό και σκίζεται, επειδή όμως ο σαμάς είναι διαβρωτικός, τα πρέπει να βγει την κατάλληλη στιγμή. Μετά το σαμά, ο βυρσοδέγης πλένει και πάλι καλά τα δέρματα σε καθαρό, τρεχούμενο νερό.

Με την απασβέστωση έχει ολοκληρωθεί το στάδιο της προπαρασκευής της βύρσας, δηλαδή του ακατέργαστου δέρματος, το οποίο είναι έτοιμο να δεχθεί τα δευρικά υλικά, τις τανίνες².

Εικόνα Α.8 Βυρσοδέγης στο Μπαγκλαντές. <https://tvxs.gr/news/kosmos/i-bromiki-mpizna-toy-dermatos>, *Ιφίγένεια Κοντού*. Μάρτιος 2017. Φωτογράφος :Golam Mostofa Bhuiya Akash.

Στάδιο Δεύτερο - Η δέψη

Το δεύτερο στάδιο είναι η δέψη. Η δέψη σταματά τη σήψη του δέρματος, καθώς η τανίνη αντικαθιστά τα μόρια νερού και σταθεροποιεί τις ίνες του κολλαγόνου, το αδιαβροχοποιεί και του προσδίδει αντοχή.

Στη φυτική κατεργασία χρησιμοποιούνται ως δευρικά υλικά μέρη φυτών με υψηλή περιεκτικότητα σε τανίνες. Στην Ελλάδα, οι πιο συνηθισμένες φυτικές ύλες που χρησιμοποιούνται στη δέψη, είναι το «καπάκι» από το βελανίδι, ο φλοιός του πεύκου, της καστανιάς και της ρίζας του πουρναριού, τα ξερά φύλλα του σκίνου και του φυτού «ρούδι». Κάθε φυτό δίνει το δικό του χαρακτηριστικό χρώμα. Ο φλοιός του πεύκου δίνει ένα κόκκινο κεραμίδι χρώμα, τα φύλλα του σκίνου κάνουν τα δέρματα ξανθά, ενώ τα

---

² (Ζαρκιά, 1997)

βελανίδια δίνουν ένα ζεστό «ταμπά» χρώμα, συνεπώς το δεψικό μίγμα παρασκευάζεται ανάλογα με τη μελλοντική χρήση των δερμάτων.

Τα υλικά αυτά για να χρησιμοποιηθούν, πρέπει να έχουν τριφθεί παράγοντας μία χονδρόκοκκη σύσταση. Για τον σκοπό αυτό υπήρχε συνήθως στα οργανωμένα ταμπάκια ένας τουλάχιστον μύλος με ειδικές σκληρές μολόπετρες, για να μη φθείρονται γρήγορα από τα σκληρά μέρη των φυτών. Συχνά οι μυλωνάδες των αλευρόμυλων άλεθαν και βελανίδια τα οποία προμήθευαν στους βυρσοδέψες, απέφευγαν όμως τις φλούδες του πεύκου γιατί μαύριζαν τις πέτρες. Για το άλεσμα χρησιμοποιούνταν και το λιθάρι, ένας πέτρινος ημικύλινδρος διαμέτρου περίπου 80 εκ. και μήκους 1μ. ο οποίος κινούνταν χειροκίνητα πάνω σε μια πέτρα συνθλίβοντας έτσι τα βελανίδια.

Φάση 1^η : Πρώτο φαί

Το τριμμένο δεψικό υλικό διαλύεται σε ζεστό νερό μέσα στις λίμπες για να αποδεσμεύσει την τανίνη, και μετά αφήνεται να κρυώσει καθώς τα δέρματα καίγονται αν έρθουν σε επαφή με πολύ ζεστό νερό. Οι λίμπες συχνά ήταν σκαμμένες στο έδαφος για να διατηρούν σχετικά σταθερή τη θερμοκρασία του μίγματος. Σε κάθε εργαστήριο υπάρχει η χαρακτηριστική σειρά των λιμπών απομακρυσμένη και προσεκτικά διαχωρισμένη από τα ασβεστερά και τις εργασίες που γίνονται με ασβέστη.

Ο βυρσοδέψης βάζει τα δέρματα πλυμένα στη λίμπα και τα τυλίγει κυλινδρικά, κλείνοντας στο εσωτερικό το φαϊ, το μίγμα δηλαδή των δεψικών υλικών. Ανασηκώνει και ξεδιπλώνει τα δέρματα και μετά τα ξανατυλίγει κλείνοντας μέσα καινούργιο μίγμα.

Φάση 2^η : Δευτέρωμα

Ο βυρσοδέψης βγάζει τα δέρματα από τη λίμπα. Τα ξεζουμίζει, δηλαδή τα πιέζει και τα ξύνει στο καβαλέτο με το σίδερο, για να βγάλουν το περίσσειμα από το πρώτο μίγμα, να ισιώσουν και να τεντώσουν. Ελέγχει οπτικά, αν τα δέρματα αργαστήκανε ικανοποιητικά, αν δηλαδή έχουν απορροφήσει επαρκή ποσότητα τανίνης και αν χρειάζεται τα δευτερώνει, επαναλαμβάνει δηλαδή το τύλιγμα και την ανατροφοδοσία με μίγμα δυνατότερο ή ίδιο, ανάλογα με το πόση τανίνη διαπότισε τα δέρματα. Οι βυρσοδέψες, όταν δεν είναι σίγουροι κάνουν μια μικρή τομή στην άκρη του δέρματος. Αν το δέρμα δεν έχει αργαστεί εμφανίζει μια άσπρη γραμμή στη μέση του πάχους του, τη γραμμή αδεψίας, οπότε είναι ευαίσθητο και καταστρέφεται εύκολα. Η διαδικασία διαρκούσε από μερικές μέρες έως και μήνες.

Μετά το δευτέρωμα, τα δέρματα ξεπλένονται ελαφρά και στραγγίζουν για μια ή δύο ημέρες.

Το υποπροϊόν, δηλαδή τον αποδυναμωμένο χυλό των δεψικών υλικών, διοχετεύονταν στους γεωργούς για λίπασμα και στους κεραμιτζήδες για τα καμίνια τους.

Εικόνα Α.9 Το Λάδωμα. <http://www.ert.gr/radiotileorasi/politismos-radiotileorasi/technes-radiotileorasi/charmena/>, «Χάρμαινα, τα βυρσοδευεία της Άμφισσας», του Άρη Πιπέλια, 10 Σεπτεμβρίου 2017

Φάση 3^η : Λάδωμα

Ο βυρσοδέψης λαδώνει στον πάγκο την εξωτερική όψη των δερμάτων με ελαιόλαδο και τα κρεμάει στη σκιά ή στο εσωτερικό του εργαστηρίου στα δοκάρια του, καθώς ο ήλιος τα μαυρίζει, όπου στεγνώνουν ώσπου να *κερώσουν*, δηλαδή να ξεραθούν εντελώς.

Στην κατάσταση αυτή, ως ημι-κατεργασμένα δέρματα, μπορούν να διατηρηθούν αρκετό καιρό χωρίς να πάθουν τίποτα. Η διαδικασία της δέψης έχει τελειώσει και στο τέλος της φάσης αυτής ο βυρσοδέψης ξεχωρίζει τα δέρματα σε ποιότητες. Πρώτης ποιότητας είναι τα δέρματα χωρίς τρύπες, σημάδια, εκδορές και λεκέδες και προορίζονται συνήθως να παραμείνουν άβαφα, στο φυσικό χρώμα του δέρματος, με ανάλογη τελική χρήση. Τα δέρματα δεύτερης ποιότητας βάφονται σε ανοιχτά χρώματα, ενώ τα τρίτης ποιότητας βάφονται συνήθως μαύρα.

Στάδιο Τρίτο - Η μετάδεψη

Φάση 1^η : Προετοιμασία

Στο στάδιο της μετάδεψης τα δέρματα παίρνουν την τελική τους όψη ανάλογα με τον προορισμό τους. Για τον καλλωπισμό του δέρματος υπήρχαν πολλές μέθοδοι και εργαλεία. Κάθε περιοχή είχε και κάποιο *μυστικό* για να μπορεί να ανταγωνίζεται τις άλλες το οποίο συνήθως αφορούσε τις βαφές από φυσικά χρώματα, ενώ τα εργαλεία που γυαλίζουν, τυπώνουν σχέδια και γραμμές είναι παντού περίπου τα ίδια.

Οι βυρσοδέψες διαλέγουν τις παρτίδες ανάλογα με την ποιότητα που θα χρησιμοποιήσουν και τις φέρνουν και πάλι στους υγρούς χώρους του εργαστηρίου όπου μαλακώνουν τα δέρματα σε ελαφρύ μίγμα τανίνης, για να ξαναπάρουν την τανίνη που έχασαν κατά την αποξήρανση.

Μετά το μαλάκωμα ο βυρσοδέψης σκεφίζει τα δέρματα με τον σκεφέ, μια κοφτερή λάμα που αφαιρεί το περιττό πάχος, σε λείο, συνήθως μαρμάρινο πάγκο. Το σκέφισμα έχει σκοπό την ισοπάχυνση του δέρματος, αφαιρώντας από την εσωτερική του πλευρά περιττό πάχος.

Τα δέρματα πρώτης ποιότητας, που θα μείνουν άβαφα, τεντώνονται με την ντουναλέτα, μια στομωμένη λάμα από σίδηρο. Ειδικά για τα δέρματα αυτά, η λάμα της ντουναλέτας πρέπει να είναι από μπρούντζο, που δεν οξειδώνεται και επομένως δεν αφήνει σημάδια. Κατόπιν τα στεγνώνει στον αέρα και τα ξαναπερνά με την ντουναλέτα από την εσωτερική όψη για να ισιώσουν, ενώ παράλληλα τα *ζελουρίζει*, κόβει δηλαδή με το κατάλληλο ψαλίδι τα ξέφτια που έχουν δημιουργηθεί στο δέρμα κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας του.

Εικόνα Α.10 Το στέγνωμα. <http://omoplinthos.gr/?cat=47>, Χάρμαινα, η συνοικία των ταμπάκηδων της Άμφισσας. 13 Ιανουαρίου 2015

Φάση 2^η : Τελειώματα

Τα δέρματα που θα βαφτούν περνούν πρώτα από ένα αραιό διάλυμα που αποτελεί τη βάση της βαφής. Αφού στεγνώσουν στη σκιά, ακολουθεί η ίδια διαδικασία με την ντουναλέτα όπως και στα άβαφα. Μετά το πρώτο χέρι της ντουναλέτας, ο βυρσοδένης περνά με βούρτσα στον πάγκο το δεύτερο και τελικό χέρι της βαφής, ύστερα απλώνει και πάλι τα δέρματα για να στεγνώσουν και τέλος τα δευτερώνει και πάλι με την ντουναλέτα.

Οι βαφές που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα, προέρχονταν από φυτά όπως το ριζάρι (κόκκινο), το μπακάμι (κόκκινο), το κινά (πορτοκαλί) και από παράσιτα όπως το πρινοκόκκι (ένα παράσιτο που ζει στο πουρνάρι και τα αυγά του δίνουν ένα χαρακτηριστικό κόκκινο χρώμα). Για το μαύρο χρώμα χρησιμοποιούσαν βιτριόλι, ενώ μερικές φορές τα άλειψαν και με αίμα για να γυαλίσουν. Η καταγραφή του Ερμή του Κερδώου μάς πληροφορεί πως κάθε χρώμα στο κατσικίσιο δέρμα αντιστοιχούσε και σε μια εθνότητα ή δήλωνε μια θρησκευτική ταυτότητα.

Τα εναπομείναντα δέρματα κάποιες φορές μετατρέπονταν σε κόλλα. Τα ξέφτια δέρματος τοποθετούνταν σε δεξαμενές νερού και αφήνονταν εκεί για μήνες. Το μείγμα τοποθετούνταν στη συνέχεια πάνω σε φωτιά, το νερό εξατμιζόταν και παραγόταν η κόλλα³.

Εικόνα Α.11 Το στοίβαγμα των δερμάτων. <http://www.ert.gr/radiotileorasi/politismos-radiotileorasi/technes-radiotileorasi/charmena/>, «Χάρμαινα, τα βυρσοδευεία της Αμφισσας», του Άρη Πιπέλια, 10 Σεπτεμβρίου 2017

³ (Ζαρκιά, 1997)

2.1.3. Η προμήθεια των δερμάτων και των πρώτων υλών

Καθώς η βυρσοδεψία απαιτούσε ένα σύνολο πρώτων υλών για την ολοκλήρωση της κατεργασίας του δέρματος, συσχετιζόμενα επαγγέλματα αναπτύσσονταν παράλληλα με την βυρσοδεψία, δημιουργώντας ένα δίκτυο εμπορίου, εύρωστο και σημαντικό, με τις ανάλογες επικοινωνίες και σχέσεις. Τα ταμπάκικα αποτέλεσαν πόλο έλξης για επαγγέλματα όπως σχοινιάδες, τσαγκάρηδες, σαμαράδες, σαπωνοποιούς, ασβεστάδες, τριβείς βελανιδιών και βέβαια για εκδορείς και δερματέμπορους.

Η προμήθεια των δερμάτων απαιτούσε εμπειρία και καλή σχέση με την τοπική αγορά. Παλαιότερα τα δέρματα τα αγόραζαν από τους δερματέμπορους με το βάρος, γεγονός που άφηνε περιθώρια εξαπάτησης των αγοραστών. Ένας συνηθισμένος τρόπος για να εξασφαλιστεί η καλή συνεργασία ήταν η κουμπαριά.

Σε κάθε παρτίδα περιέχονται δέρματα διαφόρων ποιτήτων: δέρματα με ελαττώματα, όπως κοψίματα από την εκδορά, μαυρίσματα αν έχουν μείνει στον ήλιο, ή ακόμη τρύπες και σημάδια που προέρχονται από παράσιτα των ζώων και κυρίως εκείνων που βόσκουν ελεύθερα. Τα καλύτερα δέρματα στην Ελλάδα διατίθενται από τον Αύγουστο ως το Νοέμβριο καθώς τότε τα ζώα είναι καλοθρεμμένα και χωρίς αρρώστιες. Εκτός από τα δέρματα, οι ταμπάκηδες έπρεπε να προμηθεύονται μια σειρά από πρώτες ύλες απαραίτητες για την διαδικασία βυρσοδεψίας. Για την συντήρησή του χρησιμοποιούσαν αλάτι, ενώ κατά την κατεργασία χρησιμοποιούσαν λάδι, ασβέστη, περιττώματα σκύλων, δεσικά υλικά, βαφές κ.α.

Έτσι, ενισχύθηκαν αρκετές συναφείς δραστηριότητες, και ειδικότερα η προμήθεια και το εμπόριο δεσικών υλών. Περιοχές με έντονη ανάπτυξη σε αυτόν τον τομέα ήταν το Ρέθυμνο, ο Αστακός, τα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου και τα παράλια της Μικράς Ασίας.

Ταυτόχρονα με την χρήση πρώτων υλών, κατά τη διαδικασία της κατεργασίας του δέρματος, προέκυπταν και κάποια παράγωγα που επαναχρησιμοποιούνταν. Τα λέσια των χοιρινών χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή σαπουνιού, η ταμπακότριχα της κατσίκας χρησιμοποιούνταν ως οικοδομικό υλικό για την παραγωγή ινοπλισμένου επιχρίσματος ή πουλιόνταν στους σχοινιάδες και ο αποδυναμωμένος χυλός των δεσικών υλικών, χρησίμευε για λίπασμα στα χωράφια.

Κατά την προβιομηχανική βυρσοδεψία χρησιμοποιούνταν ένα πλήθος εργαλείων που χαρακτηρίζει την σκληρή φύση του επαγγέλματος αλλά και την χειρονακτική δεξιοτεχνία των βυρσοδεψών. Με την εκμηχάνιση τα εργαλεία αυτά αντικαταστάθηκαν ένα ένα από της μηχανές, ενώ η χρήση χημικών αντικατέστησε τις φυτικές δεσικές ύλες⁴.

---

⁴ (Ζαρκιά, 1997)

2.1.4. Τυπική οργάνωση του χώρου

Η συνεχής ανάγκη για νερό κατά τη διάρκεια της διαδικασίας κατεργασίας του δέρματος επιβάλλει τη χωροθέτηση των εργαστηρίων δίπλα σε θάλασσα, λίμνη, ποτάμι ή πηγή. Η ανάπτυξη των βυρσοδεψείων γίνεται σε περιοχές με διάθεση των απαραίτητων πρώτων υλών, και ταυτόχρονα σε απόσταση από τα οικιστικά κέντρα λόγω δυσοσμίας.

Ένα βυρσοδεψείο είναι μελετημένο και κατασκευασμένο έτσι ώστε να εκμεταλλεύεται το νερό, τον αέρα και το φως με τον προτιμότερο τρόπο: το νερό πρέπει να είναι εύκολα διαθέσιμο, ο αέρας και το φως ελεγχόμενα. Ταυτόχρονα, η αρχιτεκτονική του κτιρίου εξυπηρετεί την παραγωγική διαδικασία και τη λειτουργικότητα ενώ κάποιες φορές ανάλογα με την δυναμικότητα της επιχείρησης και τον τόπο ανάπτυξης, παρουσιάζονται στυλιστικά αρχιτεκτονικά στοιχεία.

Συνήθως τα κτίρια περιλάμβαναν εργαστήρια, γραφεία και αποθηκευτικούς χώρους και σε κάποιες περιπτώσεις χώρους κατοικίας.

Το εσωτερικό του εργαστηρίου είναι χωρισμένο σε ζώνες, εξυπηρετώντας τη γραμμική διαδοχή της επεξεργασίας του δέρματος. Συνήθως τα κτίρια ήταν διώροφα με τις εργασίες της προπαρασκευής και της δέψης να γίνονται στο ισόγειο και τις εργασίες της μετάδεσης στον όροφο.

Στο ισόγειο, στον εξωτερικό χώρο βρίσκονταν τα ασβεστερά και στο εσωτερικό οι δεξαμενές για το πλύσιμο και τη δέψη, ενώ στον όροφο το εργαστήριο διέθετε μια ευάερη ζώνη για το άπλωμα και το στέγνωμα των δερμάτων στη σκιά και μια καλά φωτισμένη περιοχή για τις εργασίες του πάγκου. Τα σύνολα εργαστηρίων χρησιμοποιούσαν κοινόχρηστες δεξαμενές για νερό, αλλά πολύ συχνά κάθε εργαστήριο είχε και δικό του πηγάδι στο εσωτερικό του.

Χαρακτηριστική είναι η ξύλινη στέγη, με χοντρά δοκάρια τα οποία χρησιμοποιούνται για το σύστημα ανάρτησης των δερμάτων στις κρεμάλες. Τα ανοίγματα του ορόφου είναι μεγάλα και κλείνουν μόνο με σιδεριές, χωρίς κουφώματα ενώ σπάνια εμφανίζονται εξώστες.

Τα κτίρια που προκύπτουν έχουν συνήθως ορθογώνια κάτοψη και επιμήκεις αναλογίες. Όταν τα εργαστήρια εξοπλίστηκαν με μηχανοκίνηση, η ανάγκη άμεσης επαφής με την ακτή έπαψε να υπάρχει, και κατά συνέπεια και η ανάπτυξη των κτιρίων σε σειρά μπροστά από την ακτή, στην περίπτωση που αυτή γινόταν σε θάλασσα ή σε λίμνη. Επίσης η δυνατότητα αύξησης της παραγωγής, σε συνδυασμό με το παραπάνω, συνετέλεσε στην κατασκευή νέων κτιρίων ή σε προσθήκες στα αρχικά, οι οποίες συνήθως γίνονταν κατ'επέκταση, σε πτέρυγες με διάφορες κατευθύνσεις, σε συνέχεια ή κάθετα στο αρχικό κτίριο⁵.

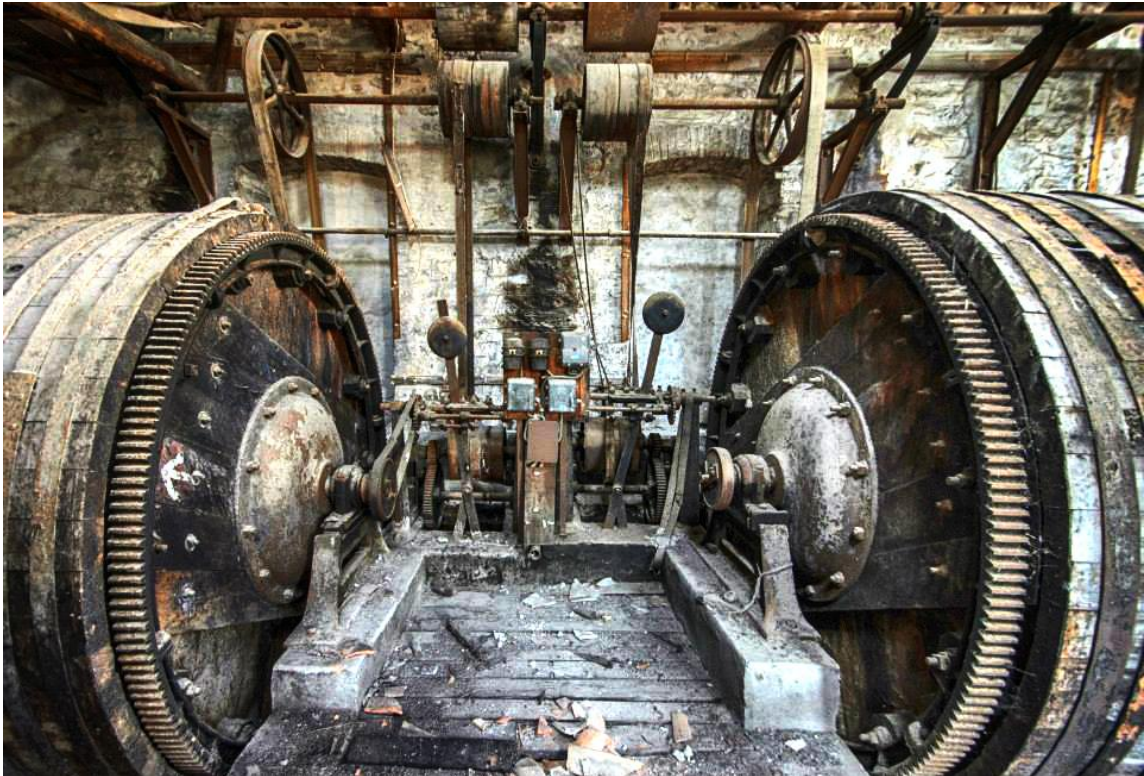
⁵ (Ζαρκιά, 1997)

2.1.5. Διαδικασία εκβιομηχανισμένης βυρσοδεψίας

Σήμερα, με τη συμβολή της χημείας και των ηλεκτρονικών μηχανημάτων έχουν τροποποιηθεί σημαντικά οι διαδικασίες και έχει μειωθεί θεαματικά ο χρόνος κατεργασίας και η απασχόληση σε εργατοώρες. Η εισαγωγή των πρώτων μηχανών παραγωγής γίνεται σχεδόν ταυτόχρονα με την εισαγωγή του χρωμίου στη δέψη γύρω στα 1860, οπότε και η βυρσοδεψία ανά τον κόσμο, αρχίζει σταδιακά να εισάγεται στον βιομηχανικό τομέα παραγωγής.

Κανένα από τα βασικά στάδια προετοιμασίας του δέρματος δεν καταργείται με την εισαγωγή των μηχανών στην παραγωγική διαδικασία. Αυτό που επιτυγχάνεται είναι η αύξηση της παραγωγής με την ταυτόχρονη μείωση του χρόνου της, ενώ αλλάζει και η οργάνωση του ταμπάκιου.

Οπότε παρατηρούμε και σε αυτή την περίοδο να ακολουθούνται οι ίδιες διαδικασίες που αναφέρονται στο προβιομηχανικό στάδιο, διεκπεραιωμένες από μηχανικό εξοπλισμό.

Εικόνα Α.12 Πρώτες βαρέλες. http://my-samos.blogspot.com/2013/07/blog-post_7944.html, Γιάννης Καρακωνσταντης. Ιούλιος 2013. Σάμος.

Στάδιο Πρώτο - Προπαρασκευή της βύρσας (οι μηχανές)

Το μαλάκωμα πλέον, όπου τα δέρματα καθαρίζονται και επανέρχεται η αρχική τους περιεκτικότητα σε νερό, γίνεται μέσα σε ειδικές βαρέλες, μεγάλης διαμέτρου, που περιστρέφονται με μάντες και όχι απευθείας στη θάλασσα ή σε στέρνα με νερό. Ακολουθεί το σκίσιμο που εφαρμόζεται από ειδική μηχανή διχοτόμησης, το ξελέσιμα (ή αποσάρκωση) από το φλες ή αλλιώς ξελεσιάστρα, το πλύσιμο και η αποτρίχωση παραμένουν χειρωνακτικές εργασίες, ενώ κατά τη φάση του ασβεστώματος, τα ασβεστερά αντικαθίστανται και πάλι από τις βαρέλες, όπως επίσης και το ξύρισμα από αποτριχωτικές μηχανές.

Οι δύο τελικές φάσεις προεργασίας πριν από τη δέψη του δέρματος πραγματοποιούνται και πάλι μέσα σε ειδικές βαρέλες, άλλες για την απασβέστωση και άλλες ειδικές για την ενζυμάτωση των δορών.

Στάδιο Δεύτερο - Η δέψη (τα χημικά)

Η διαδικασία της δέψης μέσα σε λίμπες επιτυγχάνεται πλέον με ειδικές βαρέλες, μέσα στις οποίες τοποθετούνται πλέον οι επεξεργασμένες δορές μαζί με τη δευτική ύλη.

Πέραν των φυτικών υλών στη διαδικασία της δέψης, η χρήση των οποίων διατηρήθηκε και εξακολουθεί να εφαρμόζεται έως και σήμερα, γίνεται πλέον εισαγωγή νέων χημικών μέσων, χρωμίου και άλλων χημικών ουσιών, που αντικαθιστούν τα φυτικά, επιταχύνουν εξαιρετικά το χρόνο παραγωγής και καθιστούν πιο ανθεκτικό το τελικό προϊόν.

Ακολουθεί το δευτέρωμα κατά το οποίο η χειρωνακτική εργασία του ξεζουμίσματος αντικαθίσταται από μηχανή (την ξεζουμίστρα), που απομακρύνει τους περίσσιους “χυμούς” της δέψης και στη συνέχεια τα δέρματα, εφόσον έχουν αργαστεί ικανοποιητικά, λαδώνονται σε βαρέλες με ειδικά έλαια (π.χ. χρυσόλαδο), τεντώνονται και προετοιμάζονται για το σκέφισμα, την ισοπάχυνση δηλαδή, η οποία γίνεται κι αυτή με τη σειρά της πλέον από ειδική σκεφιστική μηχανή στο τρίτο και τελικό στάδιο του καλλωπισμού.

Στάδιο Τρίτο - Η μετάδεψη

Κατά το τελικό στάδιο του φινιρίσματος στη βιομηχανική βυρσοδεψία εντάσσεται η λεύκανση, μία διαδικασία στην οποία απομακρύνονται λεκέδες σιδήρου από τα ρινίσματα της σκεφιστικής μηχανής με τη χρήση τεχνιτών, λευκαντικών, δευτικών υλών ενώ ακολουθεί λουτρό με χημικά για τη στερέωση των δευτικών υλών. Η διαδικασία του λαδώματος που προαναφέρθηκε, κατά το βιομηχανικό στάδιο εφαρμόζεται σε αυτή τη φάση επεξεργασίας ενώ μετά από το σκέφισμα, τα δέρματα συμπιέζονται και από κυλινδρικούς στρωτήρες για να εξαφανιστούν οι ζάρες και κάθε

περίσσια υγρασίας. Αλείφονται με ειδικά γαλακτώματα και τέλος γυαλίζονται και πάλι στους κυλίνδρους⁶.

Εικόνα Α.13 Σκεφιστικές Μηχανές. <https://karlovasi.wordpress.com/derma/katergasia/stadio1/>, Μουσείο Βυρσοδεψίας, Καρλόβασι, Σάμος.

Τις τελευταίες δεκαετίες εμφανίστηκαν και θερμικά ξηραντήρια, όπου η ξήρανση των δερμάτων επιτυγχάνεται με σταθερή θερμοκρασία και ελεγχόμενη υγρασία, με αποτέλεσμα μια σαφώς καλύτερη ποιότητα.

Κατόπι τα δέρματα παστρεύονται και ξελουρίζονται κι εδώ χειρωνακτικά, δηλαδή κόβονται τα άχρηστα κομμάτια τους. Παράλληλα ταξινομούνται σε κατηγορίες ανάλογα με το βάρος και τη ποιότητά τους.

Η ποιότητα της βαφής καθορίζεται αποφασιστικά από την επιλογή των χρωστικών ουσιών. Οι χρωστικές που χρησιμοποιούνται είναι υδατοδιαλυτές. Η βαφή γίνεται σε ειδικό μηχάνημα και επιδιώκεται πάντοτε το δέρμα να αποκτήσει ομοιόμορφο και σταθερό χρώμα.

Είτε βαμμένα είτε άβαφα, τα δέρματα μπορούν να καλλωπιστούν και με άλλους τρόπους, όπως το πέραςμα με το φελλό, ένα εργαλείο που δίνει στο δέρμα την υφή του κόκκου, το γυάλισμα στη μάκενα, μια γυαλιστική μηχανή, και η διακόσμηση με διάφορα μοτίβα.

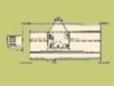
⁶ (ΓΙΑΚΟΥΠΗ, 2017)

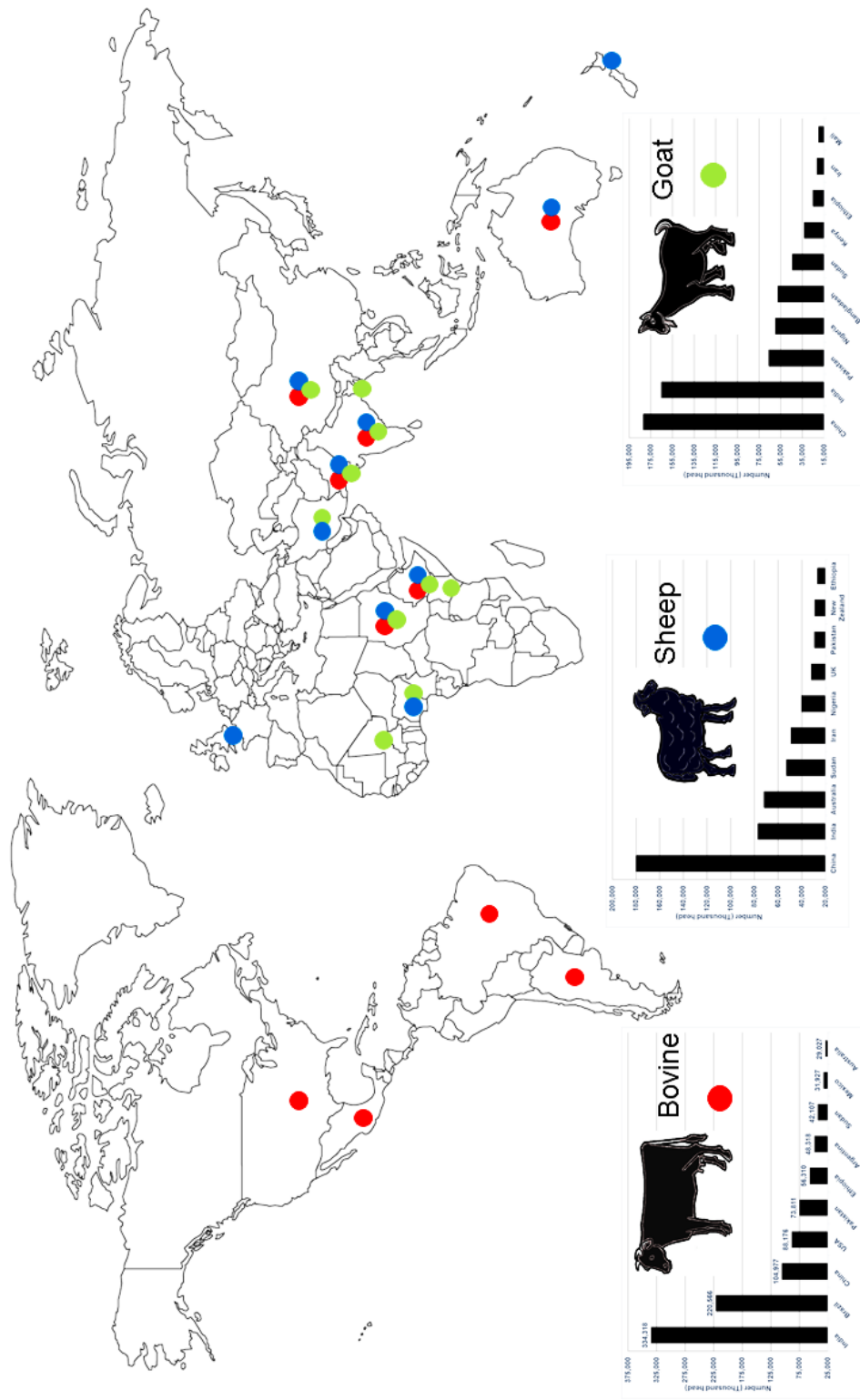
Οι σύγχρονες τάσεις της μόδας και η υποβάθμιση της ποιότητας των ακατέργαστων επέβαλαν και επιπλέον μηχανικές διαδικασίες όπως το τρόχισμα, το στάμπωμα, την επικάλυψη και βαφή των σολοδερμάτων με «πιστόλια» κ.α

Εικόνα Α.14 Ο καλλωπισμός. <http://magazine.pellealvegetale.it/en/vegetable-tanned-leather-tuscany/>, *Vegetable-Tanned Leather of Tuscany: the definition.*

Πίνακας Α. 1 Συγκριτικοί πίνακες. ΠΒ: προβιομηχανικά, Β: βιομηχανικά
<https://karlovasi.wordpress.com/derma/katergasia/>, Μουσείο Βυρσοδεψίας, Καρλόβασι, Σάμος.

προπαρασκευή	Ενυδάτωση Μαλάκωμα		ΠΒ: Στη θάλασσα, σε ποτάμια ή λίμνες Β:Στις βαρέλες	Κατά το μαλάκωμα οι δορές καθαρίζονται και επανέρχεται η αρχική τους περιεκτικότητα σε νερό ώστε να απορροφήσουν τα δεσμικά υλικά.
	Διχοτόμηση Σκίσιμο		ΠΒ: Με φαλτσέτα Β:Μηχανή σκισίματος	Η διχοτόμηση γίνεται σε αυτή τη φάση των νερών, είτε μετά την πρώτη δέψη, ανάλογα με τη μέθοδο του εργαστηρίου.
	Αποσάρκωση Ξελέσιμα		ΠΒ: Στο καβαλέτο με το σίδερο ΒΦλες ή ξελεσιάστρα	Αποσπάται ο υποδόριος ιστός, το λέσι, που αποτελείται κυρίως από λίπη, και ελευθερώνεται η επιδερμίδα.
	Αποτρίχωση Βάρεμα		ΠΒ: Στο καβαλέτο με σίδερο βαρέματος Β:Αποτριχωτική μηχανή	Απομακρύνονται τα ίχνη των τριχών.
	Ασβεστερά		ΠΒ:Σε λάκκους Β:Στις βαρέλες	Με τον ασβέστη χαλαρώνουν οι θύλακες των τριχών, υδρολύεται το κολλαγόνο, μαλακώνει και φουσκώνει το δέρμα
	Απασβέστωση Ξενερίσμα		ΠΒ: Στη θάλασσα, σε ποτάμια ή λίμνες Β:Στις βαρέλες ξενερίσματος	Γίνεται πολύ προσεκτικά πριν αρχίσει η δέψη γιατί η ένωση καταλοίπων ασβέστη με τις τανίνες δημιουργούν ανεξίτηλα σημάδια στο δέρμα. Η απασβέστωση ξεκινά με πολύ καλό πλύσιμο σε νερό το οποίο επαναφέρει το κολλαγόνο στην αρχική του κατάσταση, πριν διογκωθεί από τον ασβέστη.
	Ενζυμάτωση Σαμάς		ΠΒ: Σε λίμπες Β: Σε βαρέλες με ένζυμα	Σταθεροποίηση και ενζυμάτωση του δέρματος που είναι έτοιμο να δεχθεί τη δέψη.
δέψη	Δέψη Αργαση		ΠΒ: Στις λίμπες Β: Κουνητά ή βαρέλες δέψης	Ο βυρσοδέψης βάζει τα δέρματα πλυμένα στη λίμπια και τα τυλίγει κυλινδρικά, κλείνοντας στο εσωτερικό το μίγμα των δεσικών υλικών. Η στάθμη των δεσικών υλών μετριόταν με ένα ξύλινο σωλήνα τοποθετημένο κατακόρυφα σε ειδική υποδοχή. Μετά το 1860 γίνεται εισαγωγή νέων χημικών μέσων, χρωμίου και άλλων χημικών ουσιών, που αντικαθιστούν τα φυτικά, και επιταχύνουν εξαιρετικά το χρόνο παραγωγής.
	Αποστράγγιση Ξεζούμισμα		ΠΒ: Στον πάγκο με την πέτρα Β:Στην ξεζουμίστρα	Απομακρύνεται υπό πίεση η περίσσεια των χυμών της δέψης, τεντώνονται και προετοιμάζονται για το σκέφισμα
	Λάδωμα		ΠΒ: Στον πάγκο με το χέρι Β: Βαρέλες λαδώματος	Βελτιώνεται η στεγανότητα του δέρματος, αυξάνεται η ελαστικότητα, η επιθυμητή απαλότητα, η ευκαμψία και η αντοχή στο σκίσιμο. Χρησιμοποιείται ελαιόλαδο, και αργότερα στις βαρέλες, ειδικά έλαια, όπως το χρυσόλαδο. Στην κατάσταση αυτή, ως ημι-κατεργασμένα δέρματα, μπορούν να διατηρηθούν αρκετό καιρό.
μετάδεψη	Ισοπάχυνση Σκέφισμα		ΠΒ: Στο καβαλέτο με το σκεφέ Β: Στη σκεφιστική μηχανή	Είναι αποφασιστικής σημασίας για την παραγωγή έτοιμων σολοδερμάτων, καθώς αυτά ταξινομούνται σύμφωνα με το πάχος τους και δεν είναι αποδεκτές παρά ελάχιστες διακυμάνσεις στην ίδια παρτίδα
	Λεύκανση		Μόνο βιομηχανικό στάδιο	Είναι απαραίτητη για την απομάκρυνση λεκέδων σιδήρου από τα ρινίσματα της σκεφιστικής μηχανής, γίνεται δε συνήθως με τεχνητές λευκαντικές δεσικές ύλες. Ακολουθεί λουτρό με χημικά για τη στερέωση τωνδεσικών υλών.
	Τέντωμα		ΠΒ: Στον πάγκο με τη ντουναλέτα Β: Κύλινδροι, στρωτήρες	Για να εξαφανιστούν οι ζάρες του δέρματος συμπιέζονται. Εκεί απομακρύνεται η περίσσεια της υγρασίας υπο πίεση και αλείφονται με αντιοξειδωτικά γαλακτώματα. Ύστερα στεγνώνουν ελαφρώς και γυαλίζονται.

Χάρτης Α.1 Παγκόσμιος χάρτης που δείχνει τη θέση και την ποσότητα των κορυφαίων 10 χωρών με τη μεγαλύτερη παραγωγή ανα είδος δέρματος. *THE DTI : A South African Leather Research Institute - A technical feasibility*

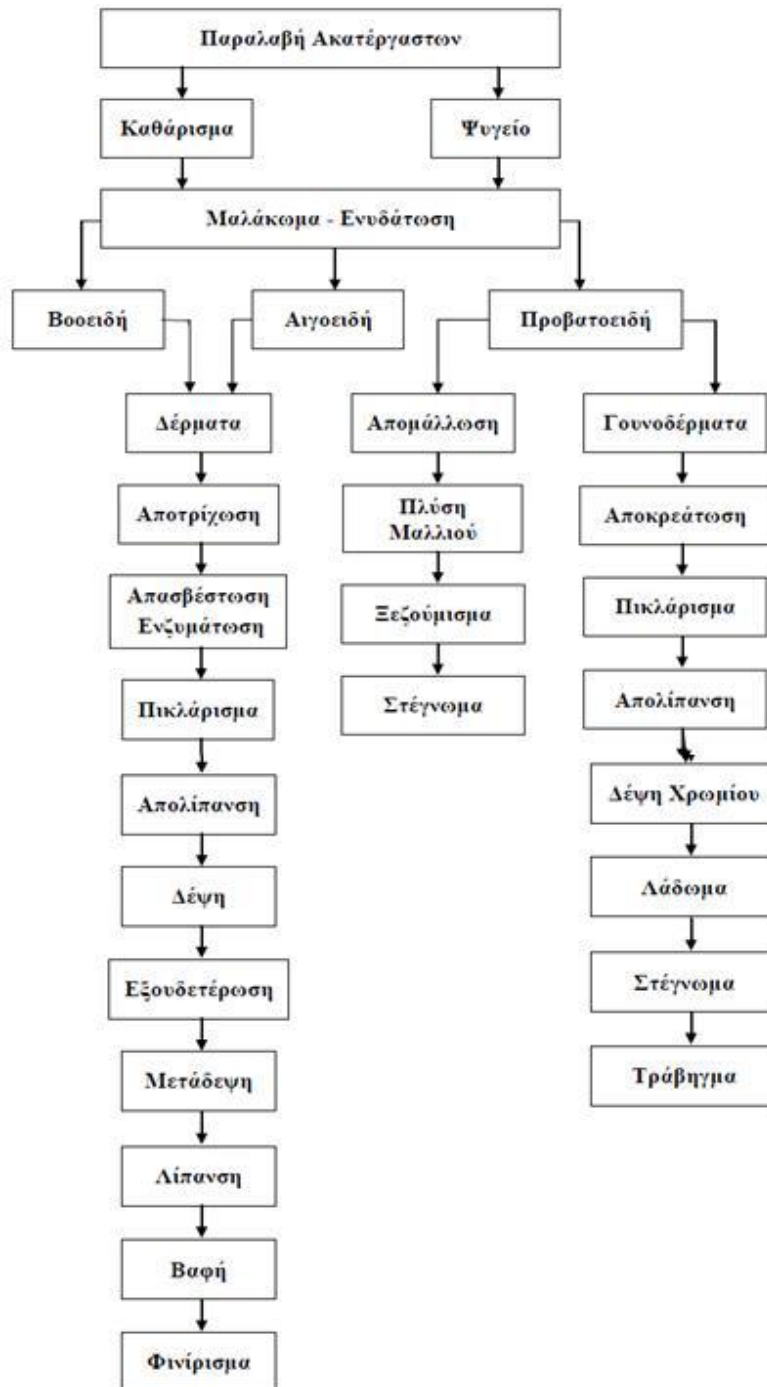
Ο συνδυασμός κατηγορίας δέρματος και μεθόδου κατεργασίας» δίνει μία μεγάλη ποικιλία τυπων και χρήσεων: δέρματα βιβλιοδεσίας, λευκά, περγαμηνές, ιμάντες, σολοδέρματα, επανωδέρματα, μαροκέν, σαμουά, σουέντ, νάπες, φόδρες κ.ά., όπως φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί:

Πίνακας Α. 2Μέθοδοι Επεξεργασίας ανά κατηγορία Δέρματος. (ΓΙΑΚΟΥΠΗ, 2017)

ΕΙΔΟΣ ΔΕΡΜΑΤΟΣ	ΜΕΘΟΔΟΣ ΔΕΨΗΣ	ΧΡΗΣΗ
Χονδρά	φυτική	σολοδέρματα, βακέτες (vachette)
(αγελάδες, βόδια)		
	χρωμίου	σολοδέρματα, ελαφριά επανωδέρματα, ιπποσκευή, σαγματοποία
	στυπτηρίας	ιπποσκευή, σαγματοποία
Χονδρά	φυτική	ιμάντες και βιομηχανικές χρήσεις
(βουβάλια		
εισαγωγής)	χρωμίου	ιμάντες υψηλής αντοχής
Χονδρά (ταύροι)	φυτική	ζώνες, ιπποσκευή
Ημίχονδρα	φυτική	αδιάβροχα, επανωδέρματα, δέρματα στρατιωτικών στολών
(μοσχάρια,		
μικρές αγελάδες)	χρωμίου	επανωδέρματα, λουστραρισμένα ή ματ δέρματα, εμπριμέ κ,λπ.
Ημίχονδρα (χοίροι)	φυτική	μαροκέν

(αιγοπρόβατα)	φυτική	μαροκέν, επιπλώσεις, βιβλιοδεσία, πορτοφόλια, παντόφλες κλπ.
	χρωμίου	νάπες για ρούχα, γάντια και παιδικά παπουτσάκια (από μικρά ζώα)
	στυπτηρίας	γάντια
Λεπτά	με λίπη	γάντια, σαμουά, ρούχα, ορθοπεδικά είδη
(πρόβατα)		
Ερπετά-Ψάρια	χρωμίου	επανωδέρματα και είδη πολυτελείας.
Αντιλόπες-	χρωμίου	φορεματικά
ζαρκάδια	στυπτηρίας με λίπη	

Πίνακας Α.3 Παραγωγικές διαδικασίες του κλάδου επεξεργασίας δέρματος. (ΓΙΑΚΟΥΠΗ, 2017)

2.1.6. Βυρσοδεψεία και μόλυνση

Η Βυρσοδεψεία θεωρούνταν ένα επάγγελμα “βρώμικο” και επιβλαβές. Παλαιότερα ήταν κοινωνικά υποβιβασμένο, μία απασχόληση των φτωχών εργατών και οι μονάδες εγκατάστασης παρέμεναν απομονωμένες, μακριά από τις πόλεις λόγω της έντονης δυσοσμίας.

Οι έντονες και δυσάρεστες οσμές οφείλονταν κατά κύριο λόγο στις πρώτες μεθόδους δέψης που περιελάμβαναν:

- Την αποτρίχωση των δερμάτων και την αφαίρεση των υπολειμμάτων σάρκας με εμβάπτιση των δερμάτων σε μείγμα από ούρα ή αλκαλικό ασβέστη ή απλά αφήνοντας το δέρμα σε σήψη για αρκετούς μήνες πριν από την βύθιση σε διάλυμα αλατιού.
- Το μαλάκωμα των δερμάτων με τρίψιμο ενός μείγματος κοπριάς (σκύλων ή περιστερών) πάνω στην επιφάνεια τους ή ακόμα και την βύθιση αυτών σε διάλυμα ζωικών εγκεφάλων. Το τρίψιμο ήταν μία διαδικασία ζύμωσης που βασιζόταν στα ένζυμα από τα βακτηρίδια που βρίσκονταν στην κοπριά. Σε άλλες περιπτώσεις η κοπριά αυτή αναμειγνύοταν με νερό σε μεγάλες δεξαμενές και τα δέρματα ζυμώνονταν μέσα στο νερό κοπριάς μέχρις ότου να γίνουν εύκαμπτα. Οι παλαιότεροι βυρσοδέψες χρησιμοποιούσαν τα γυμνά τους πόδια για να ζυμώσουν τα δέρματα για 2 έως και 3 ώρες.
- Ο συνδυασμός αυτός ούρων, κοπριάς και σάπιας σάρκας ήταν που προκαλούσε την πολύ έντονη δυσοσμία.
- Σε αρχαίες πόλεις υπήρχαν μάλιστα και τα λεγόμενα “σημεία ουρίας” (piss-pots), σημεία δηλαδή όπου τοποθετούσαν δοχεία, συνήθως στις γωνίες των δρόμων και μέσα σε αυτά συλλέγονταν ούρα από τους διερχόμενους που προορίζονταν για χρήση σε βυρσοδεψεία.⁷

Μόλυνση ανάλογα με την μέθοδο και την ελλιπή διαχείριση των αποβλήτων

Σήμερα οι δύο κύριοι τύποι δέψης είναι η δέψη χρωμίου και η φυτική δέψη, με τη δέψη χρωμίου να αποτελεί τη μεγάλη πλειοψηφία του κλάδου. Οι ενώσεις χρωμίου εφαρμόζονται για να προστατεύσουν τα δέρματα από την αποσύνθεση και να τα καταστήσουν πιο ανθεκτικά έναντι της υγρασίας και της γήρανσης. Το χρώμιο αλληλεπιδρά με τις ίνες στο ακατέργαστο δέρμα κατά τη διάρκεια μιας διαδικασίας εμποτισμού, μετά την οποία τα δεψασμένα δέρματα είναι έτοιμα για φινίρισμα. Άλλα υλικά που μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθούν στις διαδικασίες προεπεξεργασίας και δέψης περιλαμβάνουν το θειικό οξύ, το γλωριούχο νάτριο, τον ασβέστη και την ανθρακική σόδα.

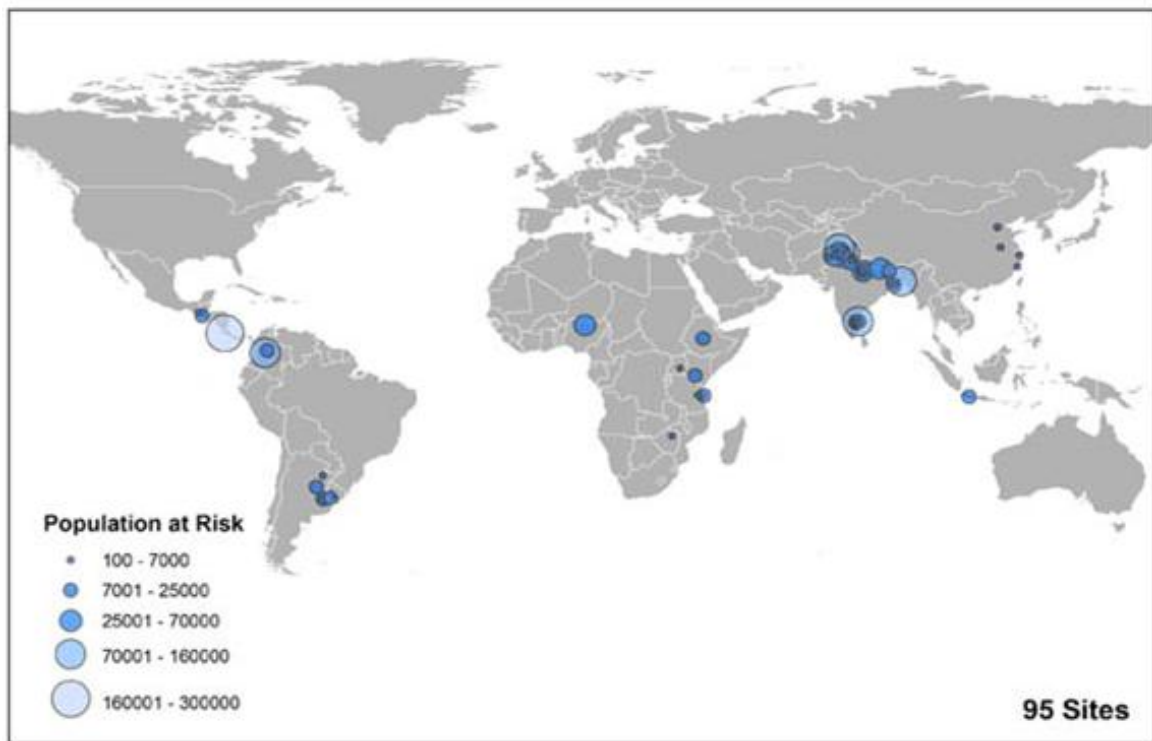
---

⁷ (Tanning (leather))

Λόγω των επαναλαμβανόμενων διαδικασιών εμποτισμού των ακατέργαστων δερμάτων, η διαδικασία της δέψης παράγει μεγάλες ποσότητες λυμάτων που περιλαμβάνουν πολλά διαφορετικά χημικά. Επειδή υπάρχει μεγάλη ποικιλία στις χημικές ουσίες που χρησιμοποιούνται κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, τα λύματα από τη βιομηχανία αυτή μπορούν να έχουν πολύ διαφορετικές χημικές επιπτώσεις. Ωστόσο, η μόλυνση με χρώμιο και η υψηλή ζήτηση χημικού οξυγόνου είναι τυπικά προβλήματα που σχετίζονται με τα παράγωγα των βυρσοδευείων, τα οποία και τα δύο μπορούν να δημιουργήσουν σοβαρούς κινδύνους για το περιβάλλον και την ανθρώπινη υγεία.

Εκτός από τη δημιουργία δυνητικά τοξικών λυμάτων, μερικά βυρσοδευεία παράγουν επίσης μεγάλες ποσότητες στερεών αποβλήτων που περιέχουν χρώμιο, συμπεριλαμβανομένων: “κρυφών” υπολειμμάτων, δορών και πλεοναζουσών λιπών. Οι τοξίνες από αυτά τα απόβλητα εισέρχονται στα κοντινά εδάφη και το νερό, θέτοντας τους κατοίκους των γειτονικών περιοχών σε κίνδυνο.

Chromium Pollution from Tanneries

Χάρτης Α.2 Μόλυνση Χρωμίου από τη Βυρσοδευεία. www.worstpolluted.org/projects_reports/display/88

Εικόνα Α.15 Αγόρι, εργαζόμενο σε βυρσοδεψείο στην Ινδία. <https://pulitzercenter.org/reporting/india-toxic-price-leather-0> India: The Toxic Price of Leather, Pulitzer Center, February 04, 2014

Ελλιπής Διαχείριση

Ένα μεγάλο μέρος της βιομηχανίας βυρσοδεψείας παγκοσμίως λειτουργεί σε χώρες με χαμηλό και μεσαίο εισόδημα και το ποσοστό αυτών των χωρών που συμβάλλουν στην ελαφριά και βαριά δερμάτινη παραγωγή αυξήθηκε από 26% σε 56% αντίστοιχα μεταξύ 1970 και 1995. Πολλές από αυτές τις μονάδες βυρσοδεψείας, συγκεντρώνονται μαζί, δημιουργώντας βιομηχανικές περιοχές με έντονη ρύπανση σε πολλές χώρες. Η Νότια Ασία, και ειδικότερα η Ινδία και το Πακιστάν, έχουν τον μεγαλύτερο αριθμό βιομηχανιών βυρσοδεψείας, ενώ η Νότια Αμερική κινδυνεύει επίσης από την έκθεση μεγάλων πληθυσμών σε μόλυνση χρωμίου.

Στην Hazaribagh (Μπαγκλαντές), παραδείγματος χάριν – υπάρχει μια ιδιαίτερα μεγάλη ζώνη μονάδων βυρσοδεψείας που περιλαμβάνει πάνω από 200 βυρσοδεψεία - εκτιμάται ότι απορρίπτονται σε ετήσια βάση 7,7 εκατομμύρια λίτρα λυμάτων και 88 εκατομμύρια τόνοι στερεών αποβλήτων. Αυτοί οι ρύποι είναι υπεύθυνοι για τη μόλυνση όλων των κοντινών συστημάτων επιφανειακών και υπόγειων υδάτων με εξαιρετικά υψηλά επίπεδα χρωμίου.⁸ Στην Kanpur (Ινδία), που το 2013 ήταν ο μεγαλύτερος εξαγωγέας δέρματος στον κόσμο, το 88% των λυμάτων δεν επεξεργάζεται αλλά απορρίπτεται κατευθείαν στον Γάγγη ποταμό. Η γεωργική γη κατακλύσεται με μπλε χρώμα, δηλητηριώδες χρώμιο ΙΙΙ, μόλυβδο και αρσενικό⁹.

---

⁸ (Tannery Operations)

⁹ (MCBRIDE, 2014)

Πίνακας Α.4 Περιοχές που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη Μόλυνση Χρωμίου από τη Βυρσοδεξία Παγκοσμίως.

Regions Most Impacted by Chromium Pollution from Tannery Operations

Country	Number of Sites in Blacksmith Database	Estimated Impacted Population
1. South Asia	62	1,147,400
2. Central America	3	310,500
3. South America	11	205,000
4. Africa	9	143,000

Populations estimates are preliminary and based on an ongoing global assessment of known polluted sites.

Το χρώμιο από την διαδικασία της δέψης του δέρματος μπορεί να μολύνει τον αέρα, το έδαφος, τα τρόφιμα και το νερό ενώ οι πιο κοινές μορφές έκθεσης είναι η εισπνοή σκόνης ή αναθυμιάσεων και η κατάποση ή η επαφή με μολυσμένο νερό. Οι εργαζόμενοι των μονάδων βυρσοδεξείας μπορούν να εισπνεύσουν σωματίδια χρωμίου που ίπτανται στην ατμόσφαιρα ενώ μπορούν επίσης να εκτεθούν από την άμεση επαφή του χρωμίου με το δέρμα.

Εικόνα Α.16 Απόβλητα Βυρσοδεξείων. <https://ourworld.unu.edu/en/colours-of-water-bangladeshs-leather-tanneries>, *Colours of Water: Bangladesh's Leather Tanneries*, *DEVELOPMENT & SOCIETY: Biodiversity, Ecosystems, Water, Pollution*, 2010-05-12, Daniel Lanteigne

Επίσης τόσο τα υγρά όσο και τα στερεά απόβλητα από την κατεργασία του δέρματος βρίσκουν διέξοδο σε επιφανειακά νερά, όπου οι τοξίνες μεταφέρονται και μολύνουν το νερό που χρησιμοποιείται για το πλύσιμο, το μαγείρεμα και την άρδευση. Τα απορρίμματα χρωμίου μπορούν επίσης να εισχωρήσουν στο έδαφος και να μολύνουν τα συστήματα υπόγειων υδάτων που παρέχουν πόσιμο νερό στις κοντινές κοινότητες.

Επιπλέον, η μόλυνση του νερού επιβαρύνει και τα υδρόβια ζώα, τα οποία αποτελούν κοινή πηγή τροφής.

Το μολυσμένο με χρώμιο έδαφος αποτελεί επίσης κίνδυνο για την υγεία, καθώς το τοξικό χρώμα και η σκόνη μπορούν να εισπνευστούν τόσο από τους ανθρώπους όσο και από τα ζώα¹⁰. Παράλληλα με την καύση πολλών αποβλήτων σε περιοχές βυρσοδευείων όπως αυτή της Κανπούρ, γίνεται παραγωγή δηλητηριωδών αερίων που επιβαρύνουν κι άλλο την ατμόσφαιρα¹².

Τέλος, μεγάλο μέρος των παραγόμενων λυμάτων και των στερεών αποβλήτων καταλήγουν ως τροφή σε γείτονες κτηνοτροφικές μονάδες, όπως π.χ. στα πτηνοτροφία του Μπαγκλαντές, που αποτελούν και την κύρια πηγή φαγητού του ντόπιου πληθυσμού¹³.

Εικόνα Α.17 Μπαγκλαντές. <https://tvxs.gr/news/kosmos/i-bromiki-mpizna-toy-dermatos> , Ιφιγένεια Κοντού. Μάρτιος 2017. Φωτογράφος : Golam Mostofa Bhuiya Akash.

---

¹⁰ (Tannery Operations)

¹² (MCBRIDE, 2014)

¹³ (Price, 2017)

Συγκεκριμένα τα απόβλητα ενός βυρσοδεψείου περιλαμβάνουν :
Αέρια απόβλητα βυρσοδεψείων

- Εκπομπές υδρόθειου (H₂S)
- Εκπομπές αμμωνίας
- Υδρογονάνθρακες και χλωριωμένοι υδρογονάνθρακες
- Εκπομπές φορμαλδεΐδης (HCHO)
- Διαλύτες και εξευγενισμός
- Εκπομπές σκόνης σωματιδίων

Στερεά απόβλητα βυρσοδεψείων

- Αποκόμματα με την τρίχα
- Ξέσματα αποσάρκωσης
- Αποκόμματα αποτριχωμένα
- Αποκόμματα δεψασμένα
- Σκεφίδια χρωμίου
- Ξελουρίδια τελειωμένου δέρματος
- Σκόνη τροχίσματος

Υγρά απόβλητα των βυρσοδεψείων

Περιέχουν τουλάχιστον το διπλάσιο φορτίο ρύπων από την ελάχιστη απαιτούμενη ποσότητα, καθώς με τη διαθέσιμη μέχρι σήμερα τεχνολογία, λόγω κυρίως των φυσικοχημικών ιδιοτήτων και της μορφολογίας του ίδιου του δέρματος, δεν είναι δυνατόν ακόμη να αποφευχθεί η χρήση σημαντικής περίσσειας βοηθητικών υλών σε όλα τα παραγωγικά στάδια.

Εικόνα Α. 18 Υγρά απόβλητα απορρίπτονται στο έδαφος. Ινδία. <https://pulitzercenter.org/reporting/india-toxic-price-leather-0>

Επιπτώσεις στην υγεία

Το χρώμιο εμφανίζεται συνήθως σε δύο μορφές. Το τρισθενές χρώμιο (χρώμιο ΙΙΙ) είναι ένα φυσικό στοιχείο που είναι σχετικά σταθερό και αβλαβές και μπορεί να βρεθεί σε φυτά, ζώα και στο έδαφος. Το εξασθενές χρώμιο (χρώμιο VI) είναι πολύ πιο επικίνδυνο για τον άνθρωπο και συνήθως δημιουργείται από ανθρωπογενή αίτια.

Το εξασθενές χρώμιο είναι ένα τοξικό, ανθρώπινο καρκινογόνο που μπορεί να προκαλέσει ή να αυξήσει τα ποσοστά ορισμένων καρκίνων. Η εισπνοή χρωμίου VI, η οποία εμφανίζεται συχνότερα στους εργαζόμενους των βυρσοδευείων, έχει αποδειχθεί ότι προκαλεί καρκίνο του αναπνευστικού συστήματος. Η εισπνοή σκόνης μολυσμένης με χρώμιο μπορεί επίσης να προκαλέσει βλάβη στα μάτια, οίδημα, ασθματική βρογχίτιδα και ερεθισμό στο λαιμό και τη μύτη¹⁴. Η μακροχρόνια έκθεση μπορεί ακόμη να προκαλέσει πληγές στη μύτη και να οδηγήσει στον σχηματισμό όπών στο ρινικό διάφραγμα. Άλλες ασθένειες που σχετίζονται είναι η φυματίωση, πολλά γαστρεντερικά προβλήματα, σωματικές και νοητικές αναπηρίες¹⁵.

Η κατάποση του χρωμίου VI μπορεί να προκαλέσει προβλήματα στο στομάχι, όπως έλκη ενώ μπορεί επίσης να είναι επιβλαβής για τη λειτουργία των νεφρών και του

---

¹⁴ (Tannery Operations)

¹⁵ (MCBRIDE, 2014)

ήπατος. Η δερματική επαφή προκαλεί μια σειρά δερματικών προβλημάτων, όπως εξανθήματα, πληγές και έλκη.

Επιπλέον, αρκετές μελέτες αποδεικνύουν ότι η συσσώρευση χρωμίου στο σώμα μπορεί να βλάψει την ικανότητα του ατόμου να μεταβολίζει το σίδηρο, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε αναιμία¹⁶.

Πέραν του χρωμίου III, άλλα πρόσθετα όπως η ισοθειαζολινόνη του μεθυλίου που χρησιμοποιείται για μικροβιολογική προστασία, προκαλεί προβλήματα στα μάτια και το δέρμα. Το ανθρακένιο που χρησιμοποιείται ως παράγοντας δέψης θεωρείται καρκινογόνο και προκαλεί προβλήματα σε νεφρά και συκώτι. Η φορμαλδεΐδη και το αρσενικό (χρήση στο φινίρισμα) προκαλούν προβλήματα στα μάτια, τους πνεύμονες, το δέρμα και το λεμφικό σύστημα ενώ θεωρούνται επίσης καρκινογόνα.

Εικόνα Α.19 Μόλυνση των υδάτων. <https://ourworld.unu.edu/en/colours-of-water-bangladeshs-leather-tanneries>
Colours of Water: Bangladesh's Leather Tanneries, DEVELOPMENT & SOCIETY : Biodiversity, Ecosystems, Water, Pollution, 2010-05-12, Daniel Lanteigne.

Μέθοδοι επεξεργασίας στερεών και υγρών αποβλήτων στην Ελλάδα.

Σε πρώτη φάση η επεξεργασία των αποβλήτων συντελείται με διαδικασίες επίπλευσης προκειμένου για την απομάκρυνση των επιπλέοντων ζωικών υλών, διαδικασίες ομογενοποίησης και χημική κατεργασία με προσθήκη τρισθενούς θειικού σιδήρου για την απομάκρυνση των αιωρούμενων στερεών. Ως προς τα ιόντα εξασθενούς χρωμίου, αυτά απομακρύνονται με προσθήκη αναγωγικών (π.χ. δισθενές σίδηρο) οπότε επιτυγχάνεται αναγωγή προς τρισθενές χρώμιο. Το pH διορθώνεται με διαβίβαση CO₂.

---

¹⁶ (Tannery Operations)

Σε δεύτερη φάση επιτυγχάνεται μείωση του B.O.D. με καθαρισμό σε αερόβιες δεξαμενές ενεργού ιλύος, που μειώνουν την ποσότητα του κατά 95% περίπου¹⁷.

Κύριες δράσεις πρόληψης της ρύπανσης που πρέπει να εφαρμόζονται στον τομέα της Βυρσοδεψίας στον ελλαδικό χώρο.

Τα μέτρα πρόληψης της ρύπανσης στα βυρσοδεψεία καθώς και οι διαθέσιμες τεχνολογίες για την πρόληψή τους ανήκουν περιληπτικά στις εξής κύριες ομάδες:

- Μείωση της κατανάλωσης νερού
- Μείωση των ρύπων στα υγρά απόβλητα
- Μείωση της ποσότητας και βελτίωση της ποιότητας των στερεών απορριμμάτων.

1.Μείωση κατανάλωσης νερού και αποβλήτων: Υπάρχουν ορισμένα περιθώρια για εφαρμογή αντιρροής και ανακύκλωση των αποβλήτων, αλλά η σημαντικότερη εξοικονόμηση επιτυγχάνεται με συστηματική λειτουργία των εγκαταστάσεων. Υπάρχουν πολύ σημαντικά περιθώρια μείωσης των ρύπων στα απόβλητα, με την σωστή επιλογή και δοσολογία των διεργασιών και των χημικών ουσιών, καθώς και εφαρμογή τεχνικών όπως η ανάκτηση της τρίχας.

2.Μείωση των στερεών αποβλήτων: Τα κύρια στερεά απορρίμματα είναι: λέσια, ξελουρίδια, ασβεστίσια, σκεφίδια και ιζήματα από την επεξεργασία των αποβλήτων. Στα υγρά απόβλητα ή σε στερεά μορφή απομακρύνονται παραπροϊόντα της επεξεργασίας, όπως πρωτεΐνες, λίπη, τρίχες, αποκόμματα κλπ. Το σύνολο των στερεών απορριμμάτων κατεργασίας, από ακατέργαστη δορά ως το τελικό προϊόν κυμαίνεται από 500 ως 800 kg/tn. Στις ποσότητες αυτές πρέπει να προστεθούν τα ιζήματα από τις διεργασίες καθαρισμού των υγρών αποβλήτων. Κατά κανόνα η τελική τους διάθεση απαιτεί οργανωμένους χώρους υποδοχής στερεών βιομηχανικών αποβλήτων. Για την διευκόλυνση της διάθεσης των ιζημάτων, τα χρωμιούχα απόβλητα θα πρέπει να υποβάλλονται σε χωριστή προεπεξεργασία.

3. Μείωση των αέριων εκπομπών: Οι αέριες εκπομπές είναι δευτερεύουσας σημασίας και αποτελούνται, εκτός από τα καυσαέρια των λεβήτων, από διαλύτες των χρωμάτων, καθώς και περιορισμένες εκπομπές υδροθείου από τα υγρά απόβλητα.

4. Μείωση της κατανάλωσης ενέργειας: Η κατανάλωση ενέργειας συμμετέχει ελάχιστα στο κόστος παραγωγής. Η θερμική ενέργεια αποτελεί το 80-90% της συνολικής κατανάλωσης, ενώ το υπόλοιπο είναι ηλεκτρική για την κίνηση και τον φωτισμό. Κυμαίνεται από 2 kW/m² για τα σολοδέσματα μέχρι 11 kW/m² για άλλα προϊόντα. Λόγω της ασυνεχούς παραγωγικής διαδικασίας, τα περιθώρια εξοικονόμησης είναι ελάχιστα¹⁸.

---

¹⁷ (ΓΙΑΚΟΥΠΗ, 2017)

¹⁸ (ΓΙΑΚΟΥΠΗ, 2017)

2.1.7. Οικολογική Βυρσοδεψία - Νέα δυναμική

Τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη αλλά και σε όλο τον κόσμο, παρουσιάζεται μία καινοτόμα μέθοδος παραγωγής του δέρματος η οποία βασίζεται στην οικολογική διαχείριση των αποβλήτων ενός σύγχρονου βυρσοδεψείου με τη χρήση τεχνολογικών μέσων και της Γεωχημείας. Αποτελεί μια πρωτοποριακή λύση σε παγκόσμιο επίπεδο στο θέμα της επεξεργασίας των υγρών, στερεών αλλά και αέριων αποβλήτων βυρσοδεψείου και της διάθεσής τους. Η βάση της μεθόδου είναι τα γεωπολυμερή υλικά, τα οποία έχουν την ικανότητα προσαρμογής στα χαρακτηριστικά και τις ιδιαιτερότητες κάθε τύπου αποβλήτου. Τα απόβλητα της όλης διαδικασίας υφίστανται φυσικοχημικό καθαρισμό και έτσι η λάσπη αφού έχουν αφαιρεθεί τα όποια τοξικά πάει πεντακάθαρη ως λίπασμα στα χωράφια, ενώ το νερό διοχετεύεται για τον τελικό καθαρισμό σε εγκαταστάσεις βιολογικού. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η βελτιστοποίηση της διαδικασίας και η μεγιστοποίηση της απόδοσης.

Τα πλεονεκτήματα της γεωχημικής μεθόδου επεξεργασίας αποβλήτων βυρσοδεψείου έναντι των συμβατικών υφιστάμενων είναι τα παρακάτω:

Οικονομικά Πλεονεκτήματα:

- Ανταγωνιστικό κόστος Επένδυσης
- Σημαντικά μικρότερο Λειτουργικό Κόστος
- Μικρότερο κόστος συντήρησης
- Μικρότερη παραγωγή λάσπης
- Μικρότερος χρόνος Λειτουργίας

Περιβαλλοντικά Πλεονεκτήματα:

- Δέσμευση βαρέων μετάλλων ακόμα και σε υψηλές συγκεντρώσεις.
- Εκροή εντός των ορίων της νομοθεσίας
- Παραγωγή Αδρανοποιημένης Λάσπης
- Χρήση φυσικών υλικών
- Εξάλειψη Οσμών¹⁹

---

¹⁹ (Επεξεργασία Υγρών Αποβλήτων Βυρσοδεψείου Με Τη Γεωχημική Μέθοδο GACS Της Zeologic A.E.B.E.)

Εικόνα Α. 20 Εγκαταστάσεις Σύγχρονων Βυρσοδεψείων Οικολογικής Διαχείρισης Αποβλήτων. Επεξεργασία Υγρών Αποβλήτων Βυρσοδεψείου Με Τη Γεωχημική Μέθοδο GACS. <http://zeologic.gr/tomis-drastiriotitas/epexergasia-ygron-apovliton/vyrsodepsia/>

2.2. Ιστορική και χωρική καταγραφή

2.2.1. Βυρσοδεψία Διεθνώς

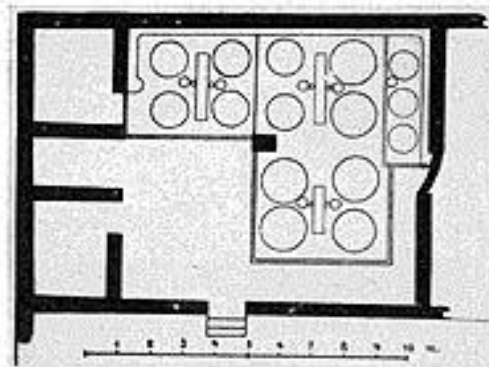
Στο κεφάλαιο αυτό, γίνεται ανάλυση της βυρσοδεψίας σε διεθνές επίπεδο. Ξεκινά από την προϊστορική δέψη και φτάνει στο σήμερα. Σκοπος είναι να παρουσιαστεί η ιστορία και η ιστορική συνέχεια του επαγγέλματος σε συνδυασμό με το γεωγραφικό του αποτύπωμα. Θα παρουσιαστούν οι επιρροές των κοινωνικοπολιτικών και γεωπολιτικών γεγονότων στο επάγγελμα, με έμφαση σε αυτές της βιομηχανικής περιόδου.

Προϊστορική Δέψη

Τα πρώτα δέρματα που κατασκεύασε ο άνθρωπος, τα οποία προέρχονταν από το κυνήγι ή την κτηνοτροφία, αντιμετώπιζαν πολλά προβλήματα ανθεκτικότητας και αντοχής. Ήταν δύσκαμπτα στις χαμηλές θερμοκρασίες ενώ καταστρέφονταν μετά από εκτεταμένη έκθεση σε υψηλές θερμοκρασίες.

Οι πρώτες προσπάθειες για ενίσχυση της ισχύος των δερμάτων έγιναν με επάλειψη και τρίψιμο των δορών με ζωικά λίπη (αναφορές σε Ασσυριακά κείμενα καθώς και την Ιλιάδα του Ομήρου). Αργότερα εφευρέθηκε η μέθοδος του καπνίσματος του δέρματος ως μέθοδος διατήρησης και αντοχής, που εξελίχθηκε σε δέψη με «φορμαλδεΰδη» - ουσία που βρίσκεται στους ατμούς που παράγονται από την καύση φύλλων και κλαδιών δέντρων. Μετέπειτα ανακαλύφθηκε ότι η σήψη του δέρματος μπορούσε να σταματήσει με την ξήρανση (έκθεση στον ήλιο) ή με την αφυδάτωση με αλάτι.

Interior of fuller's workshop, Stabian Street, Pompeii. Looking through tablinum to peristyl, showing basins. After Mau.

Ground plan of a tannery excavated at Pompeii. 1) large, almost circular pits, 2) rectangular troughs, beside each of which 2 clay vessels are let into the ground. Between these and the troughs are cylindrical holes. After Paus-Wissowa.

Εικόνα Α.21 Βυρσοδεψείο στην Πομπηία. <http://www.elizabethancostume.net/cibas/ciba9.html>, *Greek and Roman Tanners* by G. A. Faber

Η δέψη με τη χρήση φυτών ήταν γνωστή από τα αρχαία χρόνια, χωρίς όμως να γνωρίζουμε ακόμα πως ανακαλύφθηκε η δράση της τανίνης από το φλοιό ορισμένων φυτών και δέντρων (π.χ. δρυς). Μία ακόμα αρχαία μέθοδος ήταν και αυτή της δέψης δερμάτων από στυπτηρία (ορυκτό ευρέως διαδεδομένο με ιδιαίτερη συγκέντρωση κοντά σε ηφαιστειακές περιοχές)²⁰.

Πληθώρα εγγράφων, πινάκων καθώς και άλλων αρχαιολογικών ευρημάτων αποδεικνύουν ότι οι μέθοδοι αυτοί ήταν αρκετά διαδεδομένοι στον αρχαίο κόσμο. Αναφορές για την τέχνη της δέψης γίνονται από Βαβυλώνιους, Χετταίους, Πέρσες, Αιγύπτιους, Εβραίους, Σίτες, Έλληνες, Ρωμαίους, Ινδούς, Ιάπωνες και Κινέζους²¹. Συγκεκριμένα, πρώτοι οι Ινδοί φαίνεται να εφαρμόζουν τη δέψη ως διαδικασία μεταξύ 7000 – 3300 π.Χ. [1]. Περισσότερες όμως αναφορές για την χρήση του δέρματος ζώων, γίνονται στην περιοχή της κεντρικής Ανατολίας. Οι πολιτισμοί της Ανατολής, με το πέρασ των αιώνων, μετέτρεπαν το δέρμα σε ρούχα, εργαλεία, μουσικά όργανα. Στην κεντρική Ανατολία ανακαλύφθηκαν παραδείγματα οικιακών εργαλείων για την επεξεργασία του δέρματος που χρονολογούνται μεταξύ 7500 – 5700 π.Χ. [3]. Οι Σουμέριοι μεταξύ 5000 – 3000 π.Χ. κατασκευάζουν δερμάτινα γυναικεία φορέματα Google Arts & Culture φτιάχνουν υποδήματα, δοχεία αποθήκευσης υγρών και πλωτές σχεδίες από το δέρμα ζώων. Οι Ινδοί παράγουν πρώτοι την παγκοσμίως σήμερα γνωστή ποιότητα δέρματος με την ονομασία «Μαρόκο». Οι Αιγύπτιοι κατασκευάζουν ρούχα, εργαλεία και στολίδια ενώ οι Φοίνικες μέχρι και σωλήνες ύδρευσης²². Οι Χιτιίτες, που θεωρούνταν ο βασικός παραγωγός δέρματος από τους αρχαίους χρόνους, είχαν αναπτύξει τη δέψη με στυπτηρία από την περίοδο 2000 – 1200 π.Χ.²³.

Κατά την ελληνιστική περίοδο, γίνεται αναφορά για τις πρώτες βυρσοδεψικές συντεχνίες της Περγάμου, οι οποίες είχαν μάλιστα αναπτύξει και εξειδικευμένες παραγωγικές διαδικασίες στην κατασκευή περγαμηνών.

Η εμπειρία Ελλήνων και Ετρούσκων (αρχαίος λαός της Τυρρηνίας – σημερινή κεντρική Ιταλία) στην κατεργασία δέρματος αποτέλεσε τη βάση για την ανάπτυξη της τέχνης στο ρωμαϊκό λαό. Το επάγγελμα του βυρσοδέψη καθώς και άλλα εμπορικά επαγγέλματα, αρχίζει να διαμορφώνεται κι εδώ σε συντεχνίες, οι οποίες αποκτούν και νομική ισχύ καθώς η εργασία τους λαμβάνει και επισήμως την «κρατική έγκριση» σύμφωνα με τους νόμους *Lex Julia* (νομοθεσία για την χορήγηση υπηκοότητας κατά τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία) το 12 π.Χ.²⁴

Στα ρωμαϊκά χρόνια το δέρμα χρησιμοποιούνταν πλέον ευρέως σε όλες τις ρωμαϊκές επαρχίες, ενώ εισάγονται και νέες αποτελεσματικότερες τεχνικές. Γίνονται αναφορές για χρήση σε ρούχα, υποδήματα, ασπίδες και μάντες. Έχει ανακαλυφθεί

---

²⁰ (The Russian giant, 2004)

²¹ (Tuscan Tanning)

²² (The Russian giant, 2004)

²³ (Organization, 2017)

²⁴ (Tuscan Tanning)

μάλιστα και ένα βυρσοδεψείο στα ερείπια της Πομπηίας με εξοπλισμό εργαλείων, τον ίδιο που χρησιμοποιείται μέχρι και σήμερα²⁵.

Μετά την κατάλυση της ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας το 476 μ.Χ. καμία αναφορά δεν γίνεται περί της τέχνης της βυρσοδεψίας για αρκετούς αιώνες.

Η Δέψη του Δέρματος μεταξύ 8ου - 17ου αιώνα.

Στην Ισπανία τον 8^ο αι., επί της κυριαρχίας των Μαυριτανών, γίνεται αναφορά για την ανάπτυξη της ποιότητας δέρματος με την ονομασία «*Cordovan*», δέρμα διάσημο στην Ευρώπη, χάρη στην πρόοδο της δέψης στην περιοχή.

Παράλληλα στην Μογγολία έχουν ανακαλυφθεί αντικείμενα από δέρμα όπως φιαλίδια, καλύμματα, μάσκες και καπάκια που χρονολογούνται στην ίδια περίοδο (8^{ος} αι. μ.Χ.) και είναι κατασκευασμένα από τον λεγόμενο τύπο του «Ρώσικου Δέρματος»²⁶.

Η τέχνη της βυρσοδεψίας επιστρέφει στην Ιταλία μόλις μετά το 1000 μ.Χ. χάρη στο εμπόριο των *ναυτικών Δημοκρατιών*²⁷. Παράλληλα στο Μαρόκο ανακαλύπτονται 3 ακόμη βυρσοδεψεία που χρονολογούνται από τον 11^ο αιώνα, στην πόλη της Φεζ²⁸, ενώ στην περιοχή της Ανατολίας η παράδοση στην επεξεργασία του δέρματος φαίνεται να αναπτύσσεται την ίδια ιστορική περίοδο, όταν τούρκικα φύλα από την κεντρική Ασία, γνωστά για την εξειδίκευση τους στο δέρμα μεταναστεύουν στην Ανατολία τον 11^ο αιώνα μ.Χ.

Η περίοδος των Σελτζούκων, μεταξύ 1077 – 1307 μ.Χ. αναπαριστά μία περίοδο μιας ενδιαφέρουσας σύνθεσης, αυτής της νεοεισαχθείσας τουρκικής παράδοσης με την ντόπια κουλτούρα της Ανατολίας. Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, πόλεις όπως οι Σεβάστεια, Καισάρεια, ευρισκόμενες στο σταυροδρόμι των εμπορικών δρόμων της Ανατολής, της Δύσης, του Βορρά και του Νότου, παρείχαν προϊόντα δέρματος στους εμπόρους της εποχής.

---

²⁵ (The Russian giant, 2004)

²⁶ (The Russian giant, 2004)

²⁷ (Tanning (leather)).

²⁸ (The Russian giant, 2004)

Εικόνα Α.22 Η Βυρσοδευεία κατά τον Μεσαίωνα. <http://mittelzeit.blogspot.com/2014/06/leather-tanning-medieval-to-edwardian.html>, Leather tanning - Medieval to Edwardian

Κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας (13^{ος} αι. – 20^{ος} αι.), οι Οθωμανοί αναπτύσσουν τη δεξιοτεχνία τους στην κατεργασία του δέρματος. Ο Μεχμέτ ο 2^{ος}, μετά την κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης, εγκαθιστά σε αυτή 33 σφαγεία και 36 βυρσοδευεία, λόγω της διάθεσης άφθονων πηγών νερού κατάλληλου στη δέψη. Παρόλο που η Κωνσταντινούπολη ήταν ο κύριος παραγωγός και καταναλωτής δέρματος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και άλλες περιοχές παραγωγής δέρματος ανθίζουν επίσης στην Ανατολία την ίδια περίοδο. Κατά το 16^ο και τον 17^ο αιώνα το Τούρκικο εμπόριο δέρματος ήταν στην πρώτη θέση παγκοσμίως λόγω της πολυπλοκότητας της τέχνης του και της ποιότητας της πρώτης ύλης. Η τεχνική «*Sahtiyani*», στην παραγωγή δέρματος η οποία γεννήθηκε στην Ανατολία, έγινε διάσημη κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής και εισήχθη στην Αγγλική ορολογία ως το «Τούρκικο Δέρμα»²⁹.

Επιστρέφουμε στην Ευρώπη, όπου από τον 12^ο αιώνα και έπειτα καταγράφεται μία παράλληλη κίνηση στην παραγωγή και τη χρήση του δέρματος με αυτή των λαών της Ανατολίας.

²⁹ (Organization, 2017)

Εικόνα Α.23 Υπόσκαφα Βυρσοδεψεία στο Νότιγγαμ. Αγγλία 1250. <http://mittelzeit.blogspot.com/2014/06/leather-tanning-medieval-to-edwardian.html>, *Leather tanning - Medieval to Edwardian*

Στην Γαλλία, και συγκεκριμένα στη Λιμοζ, καταγράφονται λάκκοι και χαντάκια από το 1300, που εξυπηρετούσαν στο ξύρισμα, το βάψιμο, το στύψιμο του δέρματος, πλάι στη δεξιά όχθη του ποταμού Οντέ. Σύμφωνα με καταγραφές και περιουσιακά στοιχεία (λίστες ιδιοκτησίας) των κατοίκων της περιοχής, ο αριθμός των λάκκων αυτών αντανάκλουσε και το κύρος του ιδιοκτήτη τους. Πάγκοι αναφέρονται επίσης πλάι στα χαντάκια, όπου τοποθετούσαν τα δέρματα καθώς και καβαλέτα για τη λείανση τους. Στην πόλη της Τουλούζ αναφέρονται εγκατεστημένα βυρσοδεψεία ήδη από το τέλος του Μεσαίωνα (15^{ος} αι.)³⁰.

Η εφαρμογή του δέρματος ως χρηστικό μέσο αρχίζει πλέον να επεκτείνεται ανάλογα με τον τύπο παραγωγής και το είδος του εργαστηρίου. Από τις πρωταρχικές διαδικασίες δέψης, όπως αυτή του καπνίσματος, της ξήρανσης, της χρήσης στυπτηρίας και της πάχυνσης με φυτικά και ορυκτά έλαια, προχωράμε σταδιακά στη χρήση τανινών στη δέψη. Καινοτομία της εποχής θεωρείται η χρήση ελαίων για την επιφανειακή κάλυψη και προστασία των δερμάτων, όπου τα αποτελέσματα δεν ήταν πάντα ικανοποιητικά. Απαιτούνται συχνά εργασίες φινιρίσματος για την ελάττωση της ‘‘ελαιότητας’’ του δέρματος και τη βελτίωση της εμφάνισής του.

Στην Ιταλία η πιο έντονη ανάπτυξη στον τομέα τοποθετείται γύρω στα 1200 μ.Χ. όταν γίνεται η εισαγωγή του ασβέστη για την αποτρίχωση των δорών. Τοποθεσίες

³⁰ (La dormeuse blogue 3, 2012)

όπου γίνεται αναφορά στην ύπαρξη βυρσοδευείων είναι οι πόλεις της Πίζας, της Γένοβας, της Βενετίας λόγω της ύπαρξης λιμανιών. Αργότερα βυρσοδευεία εγκαθίστανται και στην Μπολόνια, τη Φλωρεντία, το Μιλάνο, το Τορίνο, τη Νάπολη, την Πάρμα, τη Φεράρα, το Vercelli και την Ιβρέα. Στην Ιβρέα (επαρχία του Τορίνο) μέχρι το πρώτο μισό του 13^{ου} αιώνα, τα κρεοπωλεία και τα εργαστήρια κατεργασίας δέρματος είχαν την πιο ανεπτυγμένη παραγωγή και εργατικό δυναμικό, σε σχέση με άλλους επαγγελματικούς χώρους. Κατά τον 15^ο και 16^ο αιώνα στη Βενετία γίνεται χρήση του δέρματος σε ταπετσαρίες, στηθόδεσμούς αλλά και βιβλιοδεσίες.

Τα χρόνια που ακολουθούν μέχρι και το 17^ο αιώνα είναι περίοδοι με αρκετές μεταβολές άνθησης και ύφεσης για την βυρσοδευεία της Ιταλίας. Από το 17^ο αιώνα και έπειτα λαμβάνει χώρα η μετάβαση από το στάδιο της βιοτεχνίας στην προβιομηχανική εποχή³¹.

Η Δέψη του Δέρματος από τον 18ο αιώνα και έπειτα.

Κατά τον 18^ο αιώνα βυρσοδευεία αρχίζουν να εγκαθίστανται κοντά σε παραθαλάσσιες, παραλίμνιες και παραποτάμιες περιοχές σε παγκόσμια κλίμακα, με αποκορύφωμα το 2^ο μισό του 19^{ου} αιώνα (1850 +) που αποτελεί και ιστορικά σημείο σταθμό στην ίδρυση των περισσότερων βυρσοδευσικών μονάδων σε κάθε γωνιά του πλανήτη.

Από τον 1860 και έπειτα μία ριζική αλλαγή φέρνει την επανάσταση στη διαδικασία της δέψης. Είναι η λεγόμενη δέψη με “χρωμιούχα άλατα” που επέφερε δραστική βελτίωση στην παραγωγή και αποτέλεσε τον λόγο μετάβασης από το στάδιο της προβιομηχανικής εποχής για τη βυρσοδευεία, στη βιομηχανική εποχή πλέον, μαζί με τα περιστρεφόμενα τύμπανα που αντικατέστησαν τις κοιλότητες δέψης και την ανακάλυψη νέων τύπων τανινών. Ο χρόνος της διαδικασίας της δέψης μειώνεται από 8 έως 12 μήνες σε λίγες μόνο ημέρες.

---

³¹ (Tuscan Tanning)

Εικόνα Α.24 Βυρσοδευεία, οδός Μοντρέιγ (Montreuil) το 1881. <http://belcikowski.org/ladormeuseblogue3/?p=5624>

Α) Ευρώπη, Τουρκία, Ρωσία

Γαλλία → Υπάρχουν εγκαταστάσεις μονάδων κατεργασία δέρματος σε:

α) Παρίσι. Πώληση δερμάτων από αρνί για την κατασκευή παντοφλών για την πολεμική αεροπορία.

β) Dole, Limoux, Baise a Nerac, Lilo, Toulouse, Saint-Saens, Seine Maritime

γ) Annonay. Εργοστάσια βυρσοδευείας απασχολούν έως και 1000 εργαζόμενους.

δ) Αλσατία (Στρασβούργο). Ισχυρά βυρσοδευεία από το 1880 λόγω της άφθονης ζωικής ύλης, του φυσικού περιβάλλοντος (δάση - ξυλεία) και της ποιότητας νερών των ποταμών. Πριν τον 19^ο αιώνα κίολας, καταγράφονται πάνω από 300 εν ενεργεία βυρσοδευεία ενώ κατά τα τέλη του 19^{ου} αι. γίνεται η εισαγωγή μία νέας μεθόδου βαφής των δερμάτων από τη Β. Αμερική με χρωμιούχα άλατα. Τα δέρματα τους προορίζονταν κυρίως για το στρατό (μπότες, σελοποιία)³².

---

³² (La dormeuse blogue 3, 2012)

Εικόνα Α.25 Παλιό βυρσοδεψείο στην όχθη του Μπαίζα Νεράκ, Λο-ε-Γκαρόν (Baïse à Nérac , Lot-et-Garonne). <http://belcikowski.org/ladormeuseblogue3/?p=5624>

Εικόνα Α.26 Βυρσοδέψες, <http://belcikowski.org/ladormeuseblogue3/?p=5624>

Πορτογαλία → Σε περιοχές της Ν. Αμερικής, ανακαλύφθηκαν εκτάσεις παραγωγής φυτικών ουσιών που χρησίμευαν ως πρώτη ύλη στην κατεργασία των δερμάτων και χρονολογούνται από το 1700 με την δημιουργία των πρώτων πορτογαλικών αποικιών. Είναι γνωστό άλλωστε ότι την εποχή εκείνη πραγματοποιήθηκε μια ανταλλαγή φυτών και ζώων, αφού νέα είδη εισήχθησαν τόσο στην Ευρώπη, όσο και την Αμερική.

Τα βυρσοδεψεία της Πορτογαλίας παρήγαγαν και εξακολουθούν να παράγουν δέρματα κυρίως για την κατασκευή υποδημάτων.

Την περίοδο της εκβιομηχάνισης όμως η παραγωγικότητα αρχίζει να ξεπερνά την ποιότητα. Το γεγονός αυτό επιδεινώνεται σε συνδυασμό με την εισαγωγή του θειικού χρωμίου τον 20^ο αι. στην διαδικασία της δέψης.

Εικόνα Α. 27 Βυρσοδεψείο στην Επαρχία της Πορτογαλίας σήμερα. <http://www.carryology.com/bags/a-carry-adventure-through-portugal-and-its-heritage-artisan-leather-industry> A Carry Adventure through Portugal and its Heritage Artisan Leather Industry.

Σήμερα τα βυρσοδεψεία που εξακολουθούν να λειτουργούν στην Πορτογαλία είναι ελάχιστα. Αυτό οφείλεται κατά ένα μεγάλο μέρος στην είσοδο της χώρας στην Ε.Ε. το 1990 και στο άνοιγμα των αγορών, που επέφεραν αύξηση του εργατικού κόστους με την παράλληλη εισαγωγή της ασιατικής παραγωγής στην Ευρώπη. Πολλές βιοτεχνίες μετακομίζουν ενώ όσες καταφέρνουν να παραμείνουν εξειδικεύονται σε αξεσουάρ και είδη μόδας ώστε να μπορέσουν να επιβιώσουν στον ανταγωνισμό. Η χρήση χρωμίου

θεωρείται δεδομένη στην παραγωγή, ενώ μόλις πολύ πρόσφατα κάποια εργοστάσια προσπαθούν και πάλι να κάνουν στροφή στην παραγωγή με φυτικές τανίνες³³.

Ιταλία → Η εκβιομηχάνιση του επαγγέλματος ήρθε λίγο νωρίτερα στην Ιταλία απ' ότι σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, γεγονός που επιβεβαιώνει για μία ακόμα φορά ότι η παραγωγή δέρματος αποτελούσε έναν από τους θεμέλιους λίθους της οικονομίας της χώρας.

Εικόνα Α.28 Βυρσοδεψείο στην Τοσκάνη 1852. <https://artsandculture.google.com/exhibit/gQGMxUIP>, *Tuscan Tanning*.

Κατά το 2^ο μισό του 19^{ου} αιώνα αντικαθίστανται οι παλαιότερες παραδοσιακές δεξαμενές με περιστρεφόμενα τύμπανα και μειώνεται αισθητά ο χρόνος παραγωγής του τελικού προϊόντος. Αυτό μαζί με την εισαγωγή του χρωμίου ΙΙΙ στη δέψη θα είναι και οι δύο κυριότεροι λόγοι ανάπτυξης της βιομηχανικής δραστηριότητας στις αρχές του 20^{ου} αι. (απλότητα – ταχύτητα - οικονομία). Μεταξύ 1850 – 1870 τόσο η γέννηση όσο και η ανάπτυξη – εξάπλωση της βυρσοδεψίας σε ολόκληρη την Ιταλία οφείλονται στην ανάπτυξη του εμπορίου (Ιταλική Ενοποίηση - Ανεξαρτησία)³⁴ και της ζήτησης για το δέρμα και τα δερμάτινα αγαθά, τη διαθεσιμότητα σε εργατικό δυναμικό, τις μεγάλες ανοιχτές αγορές και την αρχή της μετεγκατάστασης από τα μεγάλα αστικά κέντρα όπως αυτά τις Πίζας και της Φλωρεντίας, στα προάστια. Χάρη στο εμπόριο φρούτων και φυτών οι κάτοικοι κατάφεραν να λάβουν όχι μόνο γνώση των τεχνικών στη διαδικασία της δέψης αλλά και να συγκεντρώσουν το απαραίτητο κεφάλαιο για την έναρξη της παραγωγικής αυτής διαδικασίας.

---

³³ (Hassard, 2015)

³⁴ (Tanning (leather))

Εικόνα Α.29 Βυρσοδευείο στην Τοσκάνη 1852. <https://artsandculture.google.com/exhibit/gQGMxUIP>, *Tuscan Tanning*.

Στην Τοσκάνη το 1900 γίνεται εισαγωγή του κινητήρα εσωτερικής καύσης στις μονάδες παραγωγής, γεγονός που σε συνδυασμό με την χρήση τανινών, αυξάνει όχι μόνο την παραγωγικότητα, αλλά και τον ίδιο τον αριθμό των βυρσοδευικών εγκαταστάσεων

Μετά τον 1^ο Παγκόσμιο Πόλεμο υπάρχουν 47 Βυρσοδεψία μόνο στην Τοσκάνη³⁵.

Κατά την φασιστική περίοδο που ακολουθεί, τα βυρσοδεψεία αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην προμήθεια πρώτων υλών και πολλά επιστρέφουν σε παλαιότερα συστήματα παραγωγικής διαδικασίας. Η παραγωγή όμως δερμάτων αγελάδας που ήταν το πρώτο σε ζήτηση, οδηγεί σε επιβίωση της βιομηχανίας της δέψης στη χώρα.

Το δεύτερο πλήγμα έρχεται το 1929 με την κατάρρευση της *WallStreet* που επέφερε σημαντική υποτίμηση του δέρματος αγελάδας, το οποίο αντιμετώπιζε ήδη σκληρό ανταγωνισμό, λόγω του νεοεισαχθέντος “καουτσούκ” στην κατασκευή σόλας για υποδήματα.

---

³⁵ (Tanning (leather))

Κατά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο πολλά βυρσοδεψία της Ιταλίας ληστεύονται και καταστρέφονται από τα γερμανικά στρατεύματα.

Εικόνα Α.30 Βυρσοδεψείο της Ιταλίας. <https://www.treccanimilano.com/blogs/blog/44931649-the-rise-of-italian-leather-tanneries-treccani-milanos-tie-to-the-best-leather-products>, *The Rise of Italian Leather Tanneries: Treccani Milano's Tie to the Best Leather Products* Posted on 22 Sep 16:27

Από το 1950 κι έπειτα τίθεται ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης, το οποίο μέσα από ευνοϊκές συνθήκες και με το πέρασ είκοσι χρόνων, οδηγεί τελικά σε ένα οικονομικό σύστημα στην Ιταλία, επικεντρωμένο και πάλι στη βιομηχανία της δέψης (Βιομηχανία Μόδας)³⁶. Σύμφωνα με το απολογισμό του 2017 στην Ιταλία υπάρχουν 1200 εταιρείες εν ενεργεία, οι οποίες αποτελούν και ο 65% του Ευρωπαϊκού συνόλου αλλά και το 19% του Παγκόσμιου.

Τα περισσότερα δέρματα που επεξεργάζονται, προέρχονται από κτηνοτροφικές μονάδες που στεγάζονται στις ίδιες περιοχές. Οι μέθοδοι επεξεργασίας επικεντρώνονται στη χρήση φυτικών τανινών. Τρία είναι τα μεγάλα κέντρα παραγωγής δερμάτων:

α) *SantaCroce* – Φλωρεντία (βυρσοδεψεία βοοειδών – παραγωγή ζωνών και παπουτσιών).

β) Νάπολη (βυρσοδεψεία αμνών).

γ) *Arzignano*-Βιτσέντσα (βυρσοδεψεία παραγωγής δερμάτων για έπιπλα, ταπετσαρίες αυτοκινήτων κ.α.)³⁷

Τουρκία → Η ύπαρξη της βιομηχανίας δερμάτων εξακολούθησε να υφίσταται σε πολλές περιοχές στην Τουρκία και κατά την εγκατάσταση της Τουρκικής Δημοκρατίας το 1923.

³⁶ (Tuscan Tanning)

³⁷ (The Rise of Italian Leather Tanneries: Treccani Milano's Tie to the Best Leather Products)

Αρχικά πολλά μικρά και μεγάλα βυρσοδευεία παρέμειναν διάσπαρτα, εγκατεστημένα στις ίδιες τοποθεσίες από την ίδρυση τους (Οθωμανική Αυτοκρατορία). Παράλληλα έχουμε την 1^η στον κόσμο εγκατάσταση βιομηχανικής ζώνης βυρσοδευείων στην Κωνσταντινούπολη, ενώ πολλά εργαστήρια αναπτύσσονται πλέον και έξω από τα τείχη της παλιάς πόλης, δημιουργώντας αντικείμενα από δέρμα όπως ρούχα, παπούτσια, τσάντες, αξεσουάρ.

Εικόνα Α. 31 Τούρκικα Βυρσοδευεία. <https://eyeshotstreetphotography.com/almila-kus/>, Almila Kus, Eyeshot Magazine February 7, 2018

Το 1972, 35 διαφορετικές εταιρείες εγκατεστημένες στο *Kazlıcesme* ιδρύουν μία νέα εταιρεία (*Kazlı Leather Industry Joint Stock Company*) στο Ιζμίτ. Ήταν το πιο προηγμένο τεχνολογικά εργοστάσιο παραγωγής δερμάτων για ενδύματα, στην εποχή του. Γίνονται εξαγωγές στο Παρίσι και ολόκληρη την Ευρώπη. Μετά το 1950 με την επέκταση της Κωνσταντινούπολης, οι περιοχές των βυρσοδευείων ενσωματώνονται στη νέα πόλη. Στο *Kazlıcesme* συνυπήρχαν μέχρι το '90, 360 μικρά και μεγάλα βυρσοδευεία μαζί με κατοικίες.

Το 1986 γίνονται τα πρώτα βήματα μετεγκατάστασης των βυρσοδευείων στο βυρσοδευικό πάρκο *Tuzla Organized Leather Industry Zone* λόγω των μολύνσεων στις κατοικημένες περιοχές. Μέχρι το '97 όλα τα βυρσοδευεία είχαν εγκατασταθεί σε οργανωμένα πάρκα.

Ρωσία → Μεγάλες εγκαταστάσεις βυρσοδευείων από το 1730 (λίμνη *Selinger*–350χλμ. μακριά από τη Μόσχα).

Εικόνα Α.32 Ρώσοι Βυρσοδέψες αρχές 20ου αιώνα. <http://volgatannery.ru/history.php>

Από το 1800 κι έπειτα η παραγωγή τροφοδοτούσε κυρίως το Βρετανικό Ναυτικό. Το 1812 κατασκευάζονται μπότες και για το Ρωσικό Στρατό. Το 1934 κατασκευάζονται όλες οι ταπετσαρίες και τα καλύμματα καθισμάτων για την 1^η γραμμή του μετρό της Μόσχας.

Σήμερα στην Ρωσία λειτουργούν 40 τεράστιες μονάδες βυρσοδεψείων. Το κόστος συντήρησης των μηχανημάτων και των νέων τεχνολογιών ορισμένων μονάδων αγγίζει μάλιστα το 1 εκατ. δολάρια ετησίως, με την παραγωγή να φτάνει την κατανάλωση 120 τόνων πρώτης ύλης την ημέρα και την ετήσια παραγωγή να υπερβαίνει τα 4,2 εκατ. τετραγωνικά μέτρα τελικού και ημικατεργασμένου δέρματος. Τα δέρματα τους αγοράζονται από ρώσικα σφαγεία ως επί το πλείστον. Μέχρι το 2000 εξάγονταν κατά κύριο λόγο σε Ασία και Ευρώπη, σε βιομηχανίες υποδημάτων, επίπλων και αυτοκινήτων.

Το 70% της εγχώριας παραγωγής εξάγεται σήμερα ως τελικό και ημιτελές δέρμα κυρίως για ταπετσαρίες αυτοκινήτων, ενώ το υπόλοιπο 30% πωλείται στη Ρωσία ως τελικό δέρμα.

Η μεγαλύτερη παραγωγή γίνεται από βόειο δέρμα, λίγα βυρσοδεψεία επεξεργάζονται το πρόβειο, ενώ σήμερα έχουν τη δυνατότητα να παράγουν και από δέρμα χοίρου, το οποίο όμως δεν επιλέγουν λόγω της υψηλής περιεκτικότητας του σε λίπος³⁹.

---

³⁹ (VOLGA TANNERY)

Εικόνα Α.33 Ρώσικα Βυρσοδευεία. 20ος αιώνας. <http://volgatannery.ru/history.php>

Εικόνα Α.34 Ρώσικα Βυρσοδευεία. 20ος αιώνας. <http://volgatannery.ru/history.php>

B) Αμερική

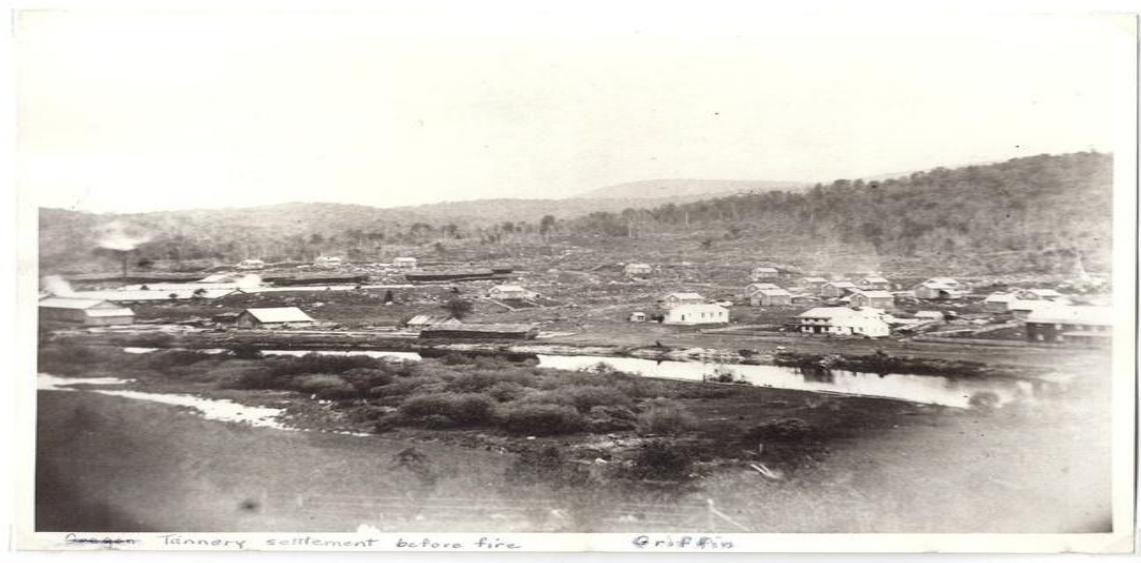
Σε ολόκληρη την Αμερική είναι αισθητή μια παρόμοια κινητικότητα στη βιομηχανία της βυρσοδευίας με αυτή της Ευρώπης. Η ίδρυση αλλά και η σχεδόν ταυτόχρονη εξάπλωση των περισσότερων μονάδων παραγωγής, τοποθετούνται στα 1850 με πιο σημαντικά παραδείγματα τα εξής :

Καλιφόρνια→Ίδρυση του πρώτου βυρσοδευείου στην πολιτεία το 1853 ενώ ακολουθούν πολλά το 1857 και από το 1865 κι έπειτα. Το 2001 αρκετές μονάδες

παραγωγής κηρύσσουν πτώχευση λόγω της παραγωγής δερμάτων χαμηλότερου κόστους σε Κίνα και Ινδία^{40 41}.

Εικόνα Α.36 Ισοπάχυνση δέρματος λίγο πριν το τέλος της επεξεργασίας. 1975.
<http://www.leathersmith.com/california-historical-tannery/>, David Ball California Historical Tannery Archive

Εικόνα Α.37 1880. Βυρσοδευεία 8 μίλια δυτικά του Oregon.
<https://townofjohnsburghistorian.weebly.com/oregon.html> Hamlet of Oregon

⁴⁰ (Salz Tannery Gallery)

⁴¹ (California Historical Tannery Archive)

Νέα Αγγλία → Εγκαταστάσεις μεγάλων μονάδων βυρσοδευείων που έφταναν σε έκταση έως και τα 15.800 τ.μ. Τετραώροφες μονάδες με υπόγειο και κατασκευή από τούβλα. Τα εργοστάσια έκλεισαν το 90' λόγω της περιβαλλοντικής μόλυνσης της περιοχής⁴².

Οχάιο → Η αφθονία της περιοχής σε βελανιδιές, αποτέλεσε την κύρια πηγή πρώτης ύλης σε ξυλεία και έλαια, για τα 2 πρώτα βυρσοδευεία που εγκαταστάθηκαν εκεί. Ο ασβέστης πρέπει να εισήχθη στην παραγωγική διαδικασία της δέψης από τα μέσα του 1850, καθώς στην περιοχή εμφανίζονται και κτίσματα, όπως φούρνοι, που χρονολογούνται από τότε και είναι κατασκευασμένα από τούβλα με συνδετικό κονίαμα τον ασβέστη. Γινόταν χρήση τανίνης κυρίως από βελανιδιές και κέδρους⁴³.

Γ) Αφρική

Στην **Β. Αφρική** σήμερα, είναι ιδιαίτερα έντονες οι διαφορές και οι ανισότητες όσον αφορά στο επάγγελμα του βυρσοδέψη, τις συνθήκες εργασίας, τα στάδια κατεργασίας του δέρματος καθώς και τις εγκαταστάσεις των μονάδων δέψης. Συναντάει κανείς διαφορές τόσο στο κομμάτι της κλίμακας : μικρές αυτόνομες εγκαταστάσεις διάσπαρτες μαζί με μεγάλα βυρσοδευικά πάρκα σε Τυνησία, Αίγυπτο, Αιθιοπία κ.α. όσο και στο κομμάτι της ποιότητας των συνθηκών εργασίας.

Τα μεγάλα βυρσοδευικά πάρκα προσπαθούν να εντάξουν σύγχρονες μεθόδους στην παραγωγική διαδικασία, ενώ εξακολουθούν ακόμα να υπάρχουν μονάδες οι οποίες επεξεργάζονται τις δορές με μεθόδους που ελάχιστα έχουν αλλάξει από το Μεσαίωνα μέχρι σήμερα.

Εικόνα Α.38 Τα Βυρσοδευεία της Φεζ. <http://www.amusingplanet.com/2014/08/the-leather-tanneries-of-fez-morocco.html>, *The Leather Tanneries of Fez, Morocco*, by Kaushik

⁴² (California Historical Tannery Archive)

⁴³ (Nicodemus, 2017)

Φεζ → Το πιο γνωστό είναι το παράδειγμα της πόλης της Φεζ στο Μαρόκο όπου τα βυρσοδεψεία της αποτελούν και τουριστικό αξιοθέατο για τους επισκέπτες. Επεξεργάζονται κατά κύριο λόγο δέρματα αγελάδας, προβάτου, αίγας και καμήλας.

Όλα τα στάδια επεξεργασίας γίνονται χειρωνακτικά και παράγουν δέρματα για τσάντες, παπούτσια, παντόφλες κ.α. Αυτό που αντικρίζει κανείς όταν εισέρχεται σε ένα από τα βυρσοδεψεία της Φεζ, είναι η εντυπωσιακή εικόνα ενός μεγάλου εσωτερικού αίθριου, στο κέντρο του οποίου είναι τοποθετημένα σε παράταξη αμέτρητα πέτρινα μεγάλα αγγεία, γεμάτα από μία τεράστια ποικιλία βαφών και διαφόρων άλλων χρωματιστών υγρών.

Εικόνα Α.39 Τα Βυρσοδεψεία της Φεζ, <http://www.amusingplanet.com/2014/08/the-leather-tanneries-of-fez-morocco.html>, *The Leather Tanneries of Fez, Morocco*, by Kaushik

Η εικόνα αυτή έρχεται σε αντίθεση με την έντονη δυσοσμία που επικρατεί και λίγοι γνωρίζουν ότι αυτή προέρχεται από τα προηγούμενα στάδια της επεξεργασίας των δερμάτων. Τα στάδια συνοπτικά είναι τα εξής: α) εμποτισμός σε ένα μείγμα από ούρα αγελάδας, ασβέστη, νερό και αλάτι β) ξετρίχιασμα, απομάκρυνση ινών και λίπους, γ) εμποτισμός σε δεξαμενές με νερό και περιττώματα περιστεριών (αμμωνία), όπου εργάτες τα πατούν για 2 με 3 ώρες ώστε να μαλακώσουν και να απορροφήσουν πιο εύκολα τη βαφή στο στάδιο που ακολουθεί, δ) Φυτικές βαφές που προέρχονται από λουλούδι παπαρούνας (κόκκινο), ινδικό (μπλε), χένα (πορτοκαλί), ξύλο κέδρου (καφέ), μέντα (πράσινο), σαφράν (κίτρινο) και τρίψιμο μετά, σε μία σκόνη ροδιού που δίνει ένα τόνο λάμψης στο δέρμα, ε) στέγνωμα^{44 45}.

⁴⁴ (The Leather Tanneries of Fez, Morocco)

Εικόνα Α.40 Τα Βυρσοδευεία της Φεζ. <http://www.amusingplanet.com/2014/08/the-leather-tanneries-of-fez-morocco.html> *The Leather Tanneries of Fez, Morocco, by Kaushik*

Νότιος Αφρική → Το παράδειγμα των βυρσοδευείων της Νοτίου Αφρικής είναι ιδιαίτερο, καθώς εκεί ξεκίνησε για πρώτη φορά και εξακολουθεί να γίνεται επεξεργασία δέρματος στρουθοκαμήλου, το οποίο σήμερα είναι παγκοσμίως διαθέσιμο και αποτελεί στοιχείο πολυτελείας σε υψηλή ζήτηση. Η εμπορική καλλιέργεια στρουθοκαμήλου ξεκίνησε στη Νότιο Αφρική το 1850 με σκοπό τη συγκομιδή φτερών που χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή εντυπωσιακών καπέλων του θεάτρου. Οι αγρότες πλουτίζουν, μέχρι το 1908, που ο Henry Ford βγάζει στην αγορά τα πολυτελή αυτοκίνητα και τα μεγάλα καπέλα παύουν να είναι πλέον εύχρηστα καθώς δε χωράνε στο όχημα.

Ακολουθεί ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η βιομηχανία φτερών στρουθοκαμήλου παύει να λειτουργεί για τα επόμενα 50 χρόνια. Το 1963-64 το κρέας στρουθοκαμήλου αρχίζει σταδιακά να έχει ζήτηση και στήνεται το πρώτο σφαγείο στη Ν. Αφρική. Το 1969-70 δίπλα στο σφαγείο ιδρύεται βυρσοδευείο. Το 1980, με το απαρτχάιντ ασκούνται εμπορικές κυρώσεις από τις ΗΠΑ που είναι και ο κύριος εισαγωγέας δέρματος στρουθοκαμήλου που διαρκούν για 13 χρόνια. Το 1993 με τη λήξη του απαρτχάιντ η νοτιοαφρικανική κυβέρνηση “ανοίγει” τις εξαγωγές και έτσι γείτονες χώρες, αλλά και οι ΗΠΑ εισάγουν και αρχίζουν να εκτρέφουν δικές τους στρουθοκαμήλους πλέον. Το μονοπώλιο σταματά για τη Νότιο Αφρική και πλέον

---

⁴⁵ (The Famous Fez Chouara Tannery Gets a Makeover, 2016)

υπάρχουν λιγότεροι εμπορικοί περιορισμοί, περισσότεροι προμηθευτές αλλά και φθηνότερη εισαγωγή δερμάτων.

Σήμερα παρόλα αυτά, η Νότιος Αφρική εξακολουθεί να αποτελεί το κέντρο παραγωγής δερμάτων στρουθοκαμήλου στον κόσμο. Το 2003 είχαν καταγραφεί 500.000 στρουθοκάμηλοι που εκτράφηκαν για εμπορικούς σκοπούς. Οι 350.000 ήταν στην Νότιο Αφρική.

Θεωρείται εξωτικό δέρμα μαζί με αυτό: του κροκόδειλου, του φιδιού, της σαύρας, της καμήλας κ.α. Το δέρμα στρουθοκαμήλου είναι αρκετά ιδιαίτερο και απαιτούνται πάνω από 30 στάδια επεξεργασίας για τη δέψη όσο το δυνατόν μεγαλύτερης επιφάνειας, καθώς μόνο το 1/3 του συνόλου του δέρματος κάθε ζώου χρησιμοποιείται. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τις μικρές μονάδες αλλά και τη μικρή παραγωγή το καθιστά στην κατηγορία των πιο ακριβών δερμάτων παγκοσμίως. Ξεχωρίζει από το ιδιαίτερο πατρόν από τους θύλακες των φτερών και κατασκευάζονται από αυτό γάντια, πορτοφόλια, τσάντες, παπούτσια, αποσκευές, ταπετσαρίες, αθλητικά είδη, ζώνες, μπότες και σαλόνια αυτοκινήτων.

Το τελικό προϊόν εξάγεται από τα βυρσοδεψεία κυρίως στην Ιαπωνία. Το 90% της παραγωγής εξάγεται στο σύνολο του σε Ευρώπη και Ανατολική Ασία, ενώ το 10% παραμένει στη χώρα⁴⁶.

Δ) Αυστραλία

Kedron, Κουίνσλαντ → Μέχρι και την εμφάνιση του πλαστικού στην αγορά, μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, το δέρμα ήταν για τους Αυστραλούς ένα "καθολικό" προϊόν, από το οποίο παρήγαγαν έπιπλα, βαλίτσες, ρούχα και παπούτσια, σέλες αλλά και μεντεσέδες για πόρτες και παράθυρα. Από το 1870 που έγινε η πρώτη εγκατάσταση στην περιοχή Chermside έως και το 1931 το βυρσοδεψεία προμηθεύονταν τα δέρματα τους από τα τοπικά σφαγεία. Το 31' η κυβέρνηση ανοίγει τα κρατικά σφαγεία στο Cannon Hill τα οποία γίνονται από τότε και η κύρια πηγή δερμάτων.

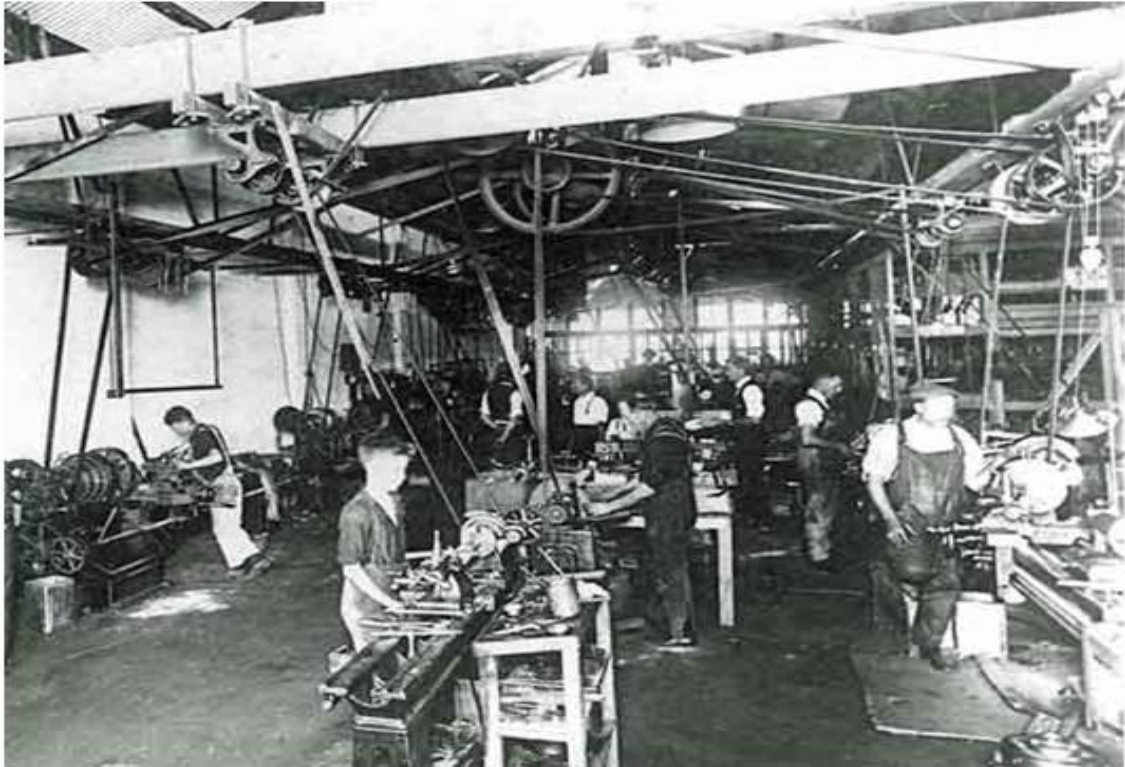
Παρήγαγαν από δέρμα μοσχारीού αλλά και καγκουρό που θεωρείται και ο σκληρότερος τύπος δέρματος για το πάχος του. Με το πέρας των χρόνων η παραγωγή από δέρμα καγκουρό άρχισε να μειώνεται σταδιακά με την εισαγωγή υψηλής ποιότητας δερμάτων κασίικας από την Ινδία. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η ζήτηση για μεταποιημένα προϊόντα ήταν υψηλή, υπήρχε συνεχής ανάγκη για δέρμα.

Το Kedron ήταν γεμάτο βυρσοδεψεία και ανθρακωρυχεία. Η κατασκευή των πρώτων βυρσοδεψείων ήταν ξύλινη με κεραμοσκεπή ενώ ο ποταμός Kedron αποτελούσε πηγή νερού και εξόδου των λημμάτων τους. Με την διεύρυνση της οικιστικής ανάπτυξης, περιοχές που παλαιότερα ήταν εγκατεστημένα μόνο βυρσοδεψεία, τώρα αρχίζουν να κατοικούνται. Η περιοχή του θεωρείται πλέον προάστιο και η ρύπανση που προκαλούν τα βυρσοδεψεία γίνεται αντικείμενο αντιδράσεων. Το 1920 είναι πλέον εμφανή τα πρώτα σημάδια ρύπανσης και το 1935 επιβάλλονται σοβαροί περιορισμοί στη

---

⁴⁶ (Ostrich leather)

λειτουργία των βυρσοδεψείων. Το 1950 πολλά βυρσοδεψεία λόγω χρεοκοπίας κλείνουν ή εξαγοράζονται από άλλα ισχυρότερα. Το 1975, μετά από τις έντονες πιέσεις της κοινότητας, καταδαφίζονται και τα τελευταία βυρσοδεψεία του Kedron⁴⁷.

Εικόνα Α.41 Βυρσοδεψείο στο Kedron. http://www.chermsidedistrict.org.au/01_cms/details.asp?ID=288, *Tanneries of Kedron*

Σύδνεϋ → Το 1803 εγκαθίσταται το 1^ο βυρσοδεψείο στο *HillBrickfield*. Το 1830 παρήγαγε 15.000 δορές και δέρματα το χρόνο με εξαγωγές στην Αγγλία. Από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα η βυρσοδεψεία ήταν πολύ σημαντική οικονομική δραστηριότητα για την περιοχή. Η πρώτη μαζική εγκατάσταση έγινε στο *Willoughby* την περίοδο 1858-60.

Τα κτίσματα των βυρσοδεψείων ήταν κυρίως δώροφα. Τα ρέματα καθώς και ο φλοιός ακακίας και μιμόζας ήταν βασικοί παράγοντες για την εγκατάσταση. Με άλογα και βαγόνια γινόταν η μεταφορά των υπόλοιπων προμηθειών καθώς και των “έτοιμων” δερμάτων από και προς το λιμάνι του Σύδνεϋ. Γινόταν επεξεργασία δερμάτων από καγκουρό, μοσχάρια, κατσίκες και ταύρους.

Το 1924 γίνεται η εισαγωγή χρωμίου στην παραγωγική διαδικασία. Κατά τον 20^ο όμως αιώνα, η ανάπτυξη και η χρήση τεχνητών, συνθετικών και άλλων απομιμήσεων δέρματος, χαμηλότερου κόστους, οδήγησε σταδιακά στο κλείσιμο των βυρσοδεψείων. Μέχρι το 1988 (130 χρόνια αργότερα από την εγκατάσταση), εντοπίστηκαν 22

---

⁴⁷ (Tanneries of Kedron)

εγκαταστάσεις στην περιοχή στις οποίες εδράζονταν 31 επιχειρήσεις. Το 2016 υπήρχε μόνο ένα στο Σύδνεϋ⁴⁸.

Εικόνα Α.42 Εργαζόμενος κάθεται πάνω στα λύματα χρωμίου και προσπαθεί να πλυθεί μετά από 1 μέρα δουλειάς. <http://proof.nationalgeographic.com/2014/08/06/industry-on-the-banks-deep-inside-kanpurs-tanneries/>, Industry on the Banks: Deep Inside Kanpur's Tanneries. Φωτογραφία Pete McBride, Σεπτέμβριος - Οκτώβριος, 2013.

Ε) Ασία

Παρόλο που στις χώρες της Ασίας σήμερα γίνεται η μεγαλύτερη ετήσια παραγωγή δέρματος σε παγκόσμια κλίμακα, με βυρσοδευτικές εγκαταστάσεις και εταιρείες κολοσσούς, που λειτουργούν με τα πιο σύγχρονα τεχνολογικά μέσα εξοπλισμού και συστημάτων διαλογής και ελέγχου των διαδικασιών σε Κίνα, Ιαπωνία, Σιγκαπούρη κ.α., η βυρσοδευία στην Ασία είναι γνωστή ως το “αντιπαράδειγμα” λόγω των συνθηκών που επικρατούν στην πληθώρα των εργοστασίων της Ινδίας και του Μπαγκλαντές.

Ινδία → Τα περισσότερα βυρσοδευεία στην Ινδία βρίσκονται στην Δυτική Βεγγάλη και το Ταμίλ Ναντού. Η εξαγωγή δερμάτων την χρονιά 2015 – 2016 κοστολογήθηκε στα 5,92 δις δολάρια. Το 14% του παραγόμενου δέρματος εισάγεται από τις ΗΠΑ (*Puma, HugoBoss, MichaelKors, Gap, Timberland* κ.α.)

α) Καλκούτα → Στην Καλκούτα σήμερα λειτουργούν πάνω από 2000 βυρσοδευεία, παράγοντας περισσότερα από 1.85 δις τετραγωνικά μέτρα επιφάνειας δέρματος το χρόνο. Ιδρύθηκαν το 1990 και η εγκατάστασή τους είναι σε τετράγωνα σε κάτοψη κτίσματα, 2 έως και 4 ορόφων, μετρώντας πάνω από 200 εργαζόμενους στο καθένα. Παλαιότερα γινόταν εναπόθεση των αποβλήτων, τοξικών (Χρώμιο ΙΙΙ) και ζωικών, σε κανάλια, τάφρους και αποχετεύσεις που κατέληγαν στον ποταμό *Houghly*.

⁴⁸ (Fogarty)

Σήμερα, σταθμοί άντλησης μεταφέρουν τα απόβλητα σε μεγάλες ανοιχτές δεξαμενές όπου εξατμίζεται το νερό και κατακάθεται η χημική ύλη⁴⁹.

Εικόνα Α.43 Εργαζόμενοι Βυρσοδεψείου κοντά στην Vellore, στην Ινδία, είναι καλυμμένοι από το “μπλε υγρό, ένα μείγμα χρωμίου και νερού. <http://pulitzercenter.org/reporting/india-toxic-tanneries>, Φωτογραφία από: Larry C. Price, Ινδία, 2016. Μάρτιος 2017 |Pulitzer Center, India: Toxic Tanneries

β) Ταμίλ Ναντού → Στο Ταμίλ Ναντού παράγεται το 60% της συνολικής ετήσιας παραγωγής της Ινδίας σε δέρματα. Το 30% εξάγεται. Η δουλειά στα εργοστάσια βυρσοδεψίας γίνεται ως επί το πλείστον χειρωνακτικά. Δεν υπάρχουν συνθήκες υγιεινής και εξοπλισμός για την προστασία των εργατών από τα χημικά. Η επεξεργασία γίνεται πολλές φορές με γυμνά χέρια. Γίνεται χρήση θεικού χρωμίου και άλλων χημικών ουσιών που προκαλούν ερεθισμούς του δέρματος και των πνευμόνων. Παρά το γεγονός ότι τα βιομηχανικά ατυχήματα είναι πολλά, οι εργαζόμενοι εξακολουθούν να μην εκπαιδεύονται και να μην ενημερώνονται σωστά από τους εργοδότες για τα μέτρα ασφάλειας και προστασίας τους⁵⁰.

γ) Κανπούρ → Στην Κανπούρ σήμερα γίνεται το 25% της εγχώριας παραγωγής σε πάνω από 400 βυρσοδεψεία. Το 90% αυτού εξάγεται ετησίως σε Ευρώπη και Αμερική. Θεωρείται ως ο πιο σημαντικός εξαγωγέας της Ινδίας. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση βυρσοδεψείων βρίσκεται στην περιοχή *Jajmau* (μουσουλμανική ζώνη)

⁴⁹ (Larry C. Price and Debbie M. Price, Pulitzer Center, 2017)

⁵⁰ (Larry C. Price and Debbie M. Price, Pulitzer Center, 2017)

ανατολικά του κέντρου της πόλης. Ο Γάγγης ποταμός επιλέχθηκε ως τόπος εγκατάστασης των βυρσοδευείων όχι μόνο για τα νερά του αλλά και για την εύκολη μεταφορά των παραγόμενων προϊόντων στις αγορές, επί βρετανικής κυριαρχίας ακόμα.

Σήμερα μόνο το 20% των λημμάτων των βυρσοδευείων αντιμετωπίζεται σωστά. Η απόρριψη του υπόλοιπου 80% γίνεται κατευθείαν στο περιβάλλον. Μετρήσεις έδειξαν ότι τα βυρσοδευεία της Κανπούρ απορρίπτουν ημερησίως 79 εκατ. γαλόνια μολυσμένου νερού στο Γάγγη ενώ η μονάδα επεξεργασίας λημμάτων έχει τη δυνατότητα διαχείρισης μόλις 45 εκατ. γαλονιών. Προκαλείται μόλυνση των υπόγειων υδάτων από το Χρώμιο IV, αλλά και πληθώρα ασθενειών όπως: φυματίωση, τύφλωση, γαστρεντερικά προβλήματα κ.α., από την άμεση και καθημερινή έκθεση σε σκόνη δέρματος που περιέχει χρώμιο, καρκινογόνες ενώσεις και άλλες τοξικές χημικές ουσίες. Παράλληλα γίνεται και καύση πολλών αποβλήτων, παράγοντας δηλητηριώδη αέρια στην ατμόσφαιρα. Το 1986 τέθηκαν κανονισμοί για τη μείωση της ρύπανσης στα βυρσοδευεία.

Σήμερα περίπου 70 εργοστάσια έχουν κλείσει αλλά εξακολουθούν να λειτουργούν άλλα 400. Σε όσα λειτουργούν γίνεται ανακύκλωση του νερού μέσω ηλεκτροδοτούμενων αντλιών. Όμως οι διακοπές του ρεύματος αριθμούν τις 6 – 8 καθημερινά οπότε όλα τα λύματα καταλήγουν και πάλι στον ποταμό. Η εξέταση δειγμάτων νερού της Κανπούρ σε εργαστήρια του πανεπιστημίου του Κολοράντο, παρουσίασαν την υψηλότερη περιεκτικότητα σε χρώμιο που έχει καταγραφεί ποτέ^{51 52}.

Εικόνα Α.44 Εργάτης Βυρσοδευείου στο Μπαγκλαντές. <https://tvxs.gr/news/kosmos/i-bromiki-mpizna-toy-dermatos> Ιφιγένεια Κοντού. Μάρτιος 2017. Φωτογράφος :Golam Mostofa Bhuiya Akash.

⁵¹ (MCBRIDE, 2014)

⁵² (The Toxic Price of Leather, 2013)

Εικόνα Α.45 Εργαζόμενοι. <http://proof.nationalgeographic.com/2014/08/06/industry-on-the-banks-deep-inside-kanpurs-tanneries/>, *Industry on the Banks: Deep Inside Kanpur's Tanneries*. Φωτογραφία Pete McBride, Σεπτέμβριος - Οκτώβριος, 2013.

δ)Μπανγκαλόρ → Την περίοδο της Βρετανικής κατοχής (1900), πάνω από 200 βυρσοδεψεία εγκαταστάθηκαν στην περιοχή που είναι σήμερα γνωστή με την ονομασία *TanneryRoad*. Σήμερα αριθμούν περίπου 700 εγκαταστάσεις σε κτίσματα άνω των 100 ετών. Ανήκαν σε μουσουλμάνους και εργάζονταν εκεί πάνω από 5000 άνθρωποι. Τα δέρματα που επεξεργάζονταν, κυρίως βοοειδή, προέρχονταν από σφαγείο στην ίδια περιοχή. Εκεί γινόταν το πρώτο στάδιο κατεργασίας των δερμάτων. Στη συνέχεια μεταφέρονταν στα βυρσοδεψεία του Ταμίλ Ναντού.

Το 2006 κλείνουν πολλά βυρσοδεψεία στην *TanneryRoad*. Σήμερα εργάζονται εκεί ως βυρσοδέπτες μόνο 15 άτομα. Οι υπόλοιποι έχουν μεταναστεύσει σε άλλες περιοχές βυρσοδεψείων.

Το σφαγείο στην *TanneryRoad* ιδρύθηκε στη Βρετανική Ινδία και είναι ένα από τα ελάχιστα σφαγεία της χώρας. Έχει ικανότητα σφαγής 50 μεγάλων και 200 μικρών ζώων. Καθημερινά όμως εκεί σφαγιάζονταν 150 μεγάλα και 500 μικρά ζώα. Τα λύματα του, απορρίπτονται παράνομα στις αποχετεύσεις των όμβριων υδάτων. Το 2009 δεν ανανεώθηκε η άδεια λειτουργίας του σφαγείου. Παιδιά ηλικίας 11 – 15 ετών εργάζονταν εκεί⁵³.

---

⁵³ (Tannery Road)

Εικόνα Α.46 Εργαζόμενη. <https://undark.org/article/leather-tanning-bangladesh-india>, *Special Projects / Wear and Tear, Skin Deep: Feeding the Global Lust for Leather. Leather processing is big business in Bangladesh, India, and other parts of the developing world, where regulations are lax and poisons run freely.* 02.21.2017 / By Debbie M. Price / Visuals: Larry C. Price

Μπαγκλαντές → Σήμερα στην περιοχή της Ντάκας (Hazaribagh) γίνεται το 90% της δέψης στη χώρα. Το έτος 2015 – 2016 η αξία της παραγωγής σε δερμάτινα προϊόντα έφτασε τα 1,5 δις δολάρια. Τα περισσότερα από αυτά εξάγονται. Είναι το 2^ο προϊόν σε εξαγωγή μετά τα ενδύματα στο Μπαγκλαντές.

Παρά τις επανειλημμένες προσπάθειες μετακίνησης των βυρσοδεψείων σε βιομηχανικά πάρκα, τίποτα δεν έχει αλλάξει. Γίνεται καθημερινά εκπομπή 5,8 εκατ. γαλονιών μη επεξεργασμένων αποβλήτων στον ποταμό *Buriganga*. Τα βυρσοδεψεία στο Μπαγκλαντές παράγουν πάνω από 100 τόνους στερεών αποβλήτων από ουσίες όπως : θειικό χρώμιο (III), θειικό οξύ, άλατα, ασβέστης, επιφανειοδραστικές ουσίες, απολυπαντικά, θειικό αμμώνιο. Πολλά από αυτά καταλήγουν ως τροφή στα ψάρια του ποταμού αλλά και τα κοτόπουλα των αμέτρητων πτηνοτροφείων της χώρας. Κανένας εργαζόμενος δεν διαθέτει προστατευτικό εξοπλισμό ενώ απασχολούνται ακόμα και παιδιά⁵⁴.

---

⁵⁴ (Price, 2017)

Εικόνα Α.47 Εργαζόμενος. <https://undark.org/article/leather-tanning-bangladesh-india>, *Special Projects / Wear and Tear, Skin Deep: Feeding the Global Lust for Leather. Leather processing is big business in Bangladesh, India, and other parts of the developing world, where regulations are lax and poisons run freely.* 02.21.2017 / By Debbie M. Price / Visuals: Larry C. Price.

Εξέλιξη βιομηχανίας και γεωπολιτικοί παράμετροι

Εκβιομηχάνιση και Βιομηχανική Επανάσταση

Παρόλο που η βυρσοδεψεία σε κάθε ήπειρο και κάθε χώρα είχε μία ιδιαίτερη εξέλιξη που αφορά στις εκάστοτε φυσικές πηγές πλούτου, τις ιδιομορφίες του επαγγέλματος αλλά και τις κυβερνητικές – οικονομικές πολιτικές του κάθε κράτους, εξακολουθούν να υπάρχουν σημεία σταθμοί στην ιστορία της βιομηχανίας που θεωρούμε ότι επηρέασαν συνολικά την πορεία του επαγγέλματος σε παγκόσμια κλίμακα.

Προσδιορίζοντας την προβιομηχανική περίοδο ο *Pounds* την τοποθετεί χρονικά στο διάστημα μεταξύ δύο ιστορικών οροσήμων, της λεηλασίας της Ρώμης το 1527 και της ήττας του Ναπολέον Βοναπάρτη στα 1815 (*Pounds* τόμος Β 2001: σελ. 61)⁵⁵. Μία περίοδος στην οποία η μεταποίηση δεν αποτελεί τον κύριο οικονομικό τομέα σε σχέση με την γεωργία και το εμπόριο, ωστόσο αποτελεί τον τομέα του οποίου η ανάπτυξη υπήρξε το έναυσμα για τις αλλαγές που επακολούθησαν με την βιομηχανική

---

⁵⁵ (Pounds)

επανάσταση⁵⁶. Η τέχνη της βυρσοδεψίας αναπτύσσεται σε περιοχές που αποτελούσαν εμπορικά σταυροδρόμια, διέθεταν αφθονία σε πρώτες ύλες όπως ζώα και δάση για την ξυλεία, για την προμήθεια των πρώτων υλών καθώς και πηγές υδάτων (ποτάμια, λίμνες, θάλασσες). Η Ιταλία, η Ισπανία, η Γαλλία και η Τουρκία θεωρούνταν οι πρώτες δυνάμεις στην παραγωγή δερμάτων την περίοδο αυτή.

Η βιομηχανική επανάσταση ξεκίνησε στο δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα και κορυφώθηκε κατά τον 19^ο, αρχικώς, στη Μεγάλη Βρετανία και, εν συνεχεία, στο σύνολο της δυτικής Ευρώπης. Σπουδαίο ρόλο για την ανάπτυξη των αγορών είχε ο καθορισμός και η επιβολή ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων σε αγαθά και υπηρεσίες, μέσα από περιορισμούς που ενθάρρυναν την παραγωγικότητα.

Η μεγάλη αύξηση της παραγωγής συνέβη τόσο μέσω κοινωνικών αλλά και τεχνολογικών μετασχηματισμών. Οι νόμοι των περιφράξεων κατάρτησαν την καλλιέργεια των κοινοτικών ανοιχτών αγρών και εξαφανίστηκαν η μικροκαλλιέργητες. Αυτό οδήγησε σε μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών, τη δημιουργία νέων πόλεων αλλά και άφθονων νέων εργατικών χεριών (πρώην αγρότες) για τη βιομηχανία.

Οι πρώτες μηχανές διαμορφώνουν ένα νέο τρόπο παραγωγής και ωθούν τους κεφαλαιούχους στο να επενδύσουν σε μηχανολογικό εξοπλισμό και στην πρόσληψη νέου, έμμισθου εργατικού δυναμικού. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα την έντονη αύξηση της παραγωγικότητας σε συνδυασμό με τη μείωση του κόστους ανά μονάδα παραγωγής.

Τους ρυθμούς αυτούς εξέλιξης είναι φανερό ότι ακολούθησε και ο τομέας της βυρσοδεψίας καθώς το 2^ο μισό του 19^{ου} αιώνα (1850) αποτέλεσε και το σημείο σταθμό για την ίδρυση και ραγδαία αύξηση του αριθμού των βυρσοδεψικών μονάδων σε παγκόσμια κλίμακα (Αμερική, Ευρώπη, Ασία, Αφρική και Αυστραλία).

Για τον τομέα της βυρσοδεψίας, 3 ήταν γεγονότα που οδήγησαν στο πέρασμα από τη προβιομηχανική εποχή, στην βιομηχανική. Και τα 3, ακολουθούν την παγκόσμια εξέλιξη. Αυτά είναι:

α) η εισαγωγή των χρωμιούχων αλάτων στην διαδικασία της δέψης (Χρώμιο III). Το διάλυμα χρωμίου III υιοθετήθηκε από την Ιατρική στα ράμματα και έτσι μετά το 1840 αρχίζει σταδιακά να χρησιμοποιείται και στην παραγωγή δερμάτων.

β) η εισαγωγή του κινητήρα εσωτερικής καύσης και η αντικατάσταση των παλαιών κοιλοτήτων δέψης με νέο μηχανικό εξοπλισμό (περιστρεφόμενα τύμπανα).

γ) η ανακάλυψη νέων τύπων τανινών.

Η γεωγραφική κατανομή της βιοτεχνίας στην Ευρώπη την περίοδο αυτή καθορίζεται από πολυποίκιλους παράγοντες όπως: α) η χρήση του άνθρακα ως πρώτης ύλης στην παραγωγή, β) η ύπαρξη ή η απουσία των πρώτων υλών, γ) το κόστος

---

⁵⁶ (Από την Βιοτεχνία στην Βιομηχανία, 2009)

παραγωγής, δ) η χρήση νέων τεχνολογιών, ε) η απόσταση από τις αγορές, στ) ο κυβερνητικός έλεγχος στην παραγωγή και στη διακίνηση των εμπορευμάτων⁵⁷.

Παράγοντες που επηρέασαν την βυρσοδεψία τον 20ο αιώνα.

A' Παγκόσμιος Πόλεμος. 1914 – 1918

Κατά τη διάρκεια και μετά το τέλος του Α' Παγκόσμιου Πόλεμου, πολυάριθμα εργοστάσια και μονάδες επεξεργασίας δέρματος σε όλο τον κόσμο, παύουν να λειτουργούν για αρκετά χρόνια.

Το Κραχ στην Αμερική. 1929

Παγκόσμια κρίση στην παραγωγή και τις πωλήσεις δερμάτινων ειδών. Η κατάρρευση της *WallStreet* οδηγεί σε σημαντική υποτίμηση του δέρματος αγελάδας (No 1 παγκοσμίως σε ζήτηση), γεγονός που δυσχεραίνει ιδιαίτερα την οικονομία της βυρσοδεψίας που βρισκόταν ήδη σε κρίση από τον ανταγωνισμό άλλων νεοεισαχθέντων προϊόντων στη βιομηχανία της μόδας (π.χ. σόλες από καουτσούκ για παπούτσια).

B' Παγκόσμιος πόλεμος. 1939 – 1945

Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου επέρχεται και πάλι παύση της λειτουργίας πολλών βυρσοδεψικών μονάδων. Πολλές από αυτές στην Ευρώπη δεν επαναλειτουργούν ποτέ λόγω των ληστρικών επιδρομών και των καταστροφών που προκάλεσαν τα γερμανικά στρατεύματα στο πέρασμά τους.

Περιβαλλοντικοί παράγοντες

Ο βασικός περιοριστικός παράγοντας της λειτουργίας των βυρσοδεψείων, σε παγκόσμια κλίμακα, από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα έως και σήμερα είναι η μόλυνση του περιβάλλοντος από την έλλειψη ή τη μη αποτελεσματική διαχείριση των λυμάτων των εργοστασίων που κάνουν χρήση του Χρωμίου ΙΙΙ αλλά και άλλων χημικών πρόσθετων στην παραγωγική διαδικασία καθώς και η κρατική αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού.

Σε όσες βυρσοδεψικές εγκαταστάσεις βρίσκονταν ή βρέθηκαν εντός κατοικημένων ζωνών λόγω διεύρυνσης της οικιστικής ανάπτυξης των πόλεων, επιβλήθηκαν περιοριστικά μέτρα και κυρώσεις με αποτέλεσμα πολλά από αυτά να χρεοκοπήσουν ή να εξαγοραστούν από άλλα ισχυρότερα. Όσα άντεξαν στις πιέσεις μετεγκαταστάθηκαν σε άλλες περιοχές και άλλα συνενώθηκαν. Σε λίγες μόνο περιπτώσεις ο κρατικός μηχανισμός μερίμνησε δημιουργώντας ο ίδιος τις προϋποθέσεις για την μετεγκατάσταση και την διατήρηση – ενίσχυση του κλάδου.

Παραδείγματα σύγχρονων, κρατικών βυρσοδεψικών πάρκων με συστηματική διαχείριση και ανακύκλωση λυμάτων και αποβλήτων, εγκατεστημένα έξω από

---

⁵⁷ (Από την Βιοτεχνία στην Βιομηχανία, 2009)

κατοικημένες ζώνες, υπάρχουν σήμερα στην Τουρκία, την Αργεντινή, το Μεξικό, την Τυνησία κ.α.

Άλλα σημαντικά γεγονότα στην ιστορία της παγκόσμιας βυρσοδεψίας αποτελούν: το Απαρχάιντ (εμπάργκο), η ανακάλυψη του συνθετικού δέρματος (χαμηλότερου κόστους), η είσοδος στην Ε.Ε. πολλών χωρών όπως η Πορτογαλία και η Ελλάδα που η βιομηχανία τους δεν κατάφερε, ως επί το πλείστον, να ανταπεξέλθει στην επερχόμενη αύξηση του εργατικού κόστους και τον ανταγωνισμό της ασιατικής παραγωγής στις ευρωπαϊκές αγορές, ούτε είχε τη δυνατότητα μετεγκατάστασης.

Σήμερα η βιομηχανία της μόδας σε Ευρώπη και Αμερική αποτελούν τη Νο 1 πηγή απορρόφησης του παραγόμενου δέρματος παγκοσμίως. 200 δις δολάρια είναι η αξία της παγκόσμιας δερμάτινης αγοράς αυτήν τη στιγμή.

Το δέρμα αποτελούσε και θα εξακολουθεί να αποτελεί τα επόμενα χρόνια ένα προϊόν του οποίου η χρήση συνεχώς θα εξελίσσεται. Όμως οι αντιθέσεις στην διαδικασία παραγωγής των βυρσοδεψείων, σε παγκόσμια κλίμακα, προβάλλουν έντονες, υποβαθμίζοντας το “όνομα” του προϊόντος, θέτοντας σε κίνδυνο τόσο το άμεσο περιβάλλον τους (γη, υδάτινοι πόροι, εργαζόμενοι), όσο και το έμμεσο.

Παρόλο που πολλά Βυρσοδεψεία της Ιταλίας, της Γαλλίας, της Ισπανίας, της Κίνας, της Ιαπωνίας, της Ρωσίας κ.α. αποτελούν σήμερα ένα σημαντικό παράδειγμα σύγχρονων μονάδων βιομηχανικής παραγωγής που λειτουργούν σύμφωνα με παγκόσμια πρότυπα και μέτρα ασφαλείας και διαχείρισης των αποβλήτων τους, αντίστοιχο σε μέγεθος και έκταση είναι το αντιπαράδειγμα των περισσότερων παραγωγικών μονάδων σε Ασία (Ινδία, Μπαγκλαντές κ.α.) και Αφρική.

Αν και ορισμένες προσπάθειες για την αντιμετώπιση του φαινομένου, από διεθνείς οργανισμούς αλλά ακόμα και από το ίδιο το κράτος, έχουν αρχίσει να λαμβάνουν χώρα με καθόλου έως μικρή ανταπόκριση, (μετεγκατάσταση βυρσοδεψείων σε οργανωμένα βιομηχανικά πάρκα, εκσυγχρονισμός παραγωγικών μονάδων, πρόστιμα και αναγκαστική παύση λειτουργίας ορισμένων, ενημέρωση και εκπαίδευση εργαζομένων, σεμινάρια ευαισθητοποίησης για την υγεία και το περιβάλλον), ο αριθμός των μονάδων που εξακολουθούν να λειτουργούν υπό άθλιες συνθήκες είναι κολοσσιαίος, με το μικρό κόστος παραγωγής να αποτελεί το πρώτο κριτήριο αγοράς για εισαγωγείς πασίγνωστων εταιρειών ρούχων, υποδημάτων κ.α. σε Ευρώπη και Αμερική.

2.2.2. Η βυρσοδεψία στην Ελλάδα

Στο κεφάλαιο αυτό θα δοθεί η εικόνα και η διάσταση του επαγγέλματος, χωρικά και χρονικά, στον ελλαδικό χώρο. Σκοπός είναι να παρουσιαστεί η ιστορία και η ιστορική συνέχεια του επαγγέλματος σε συνδυασμό με το γεωγραφικό του αποτύπωμα.

Θα παρουσιαστούν οι επιρροές των κοινωνικοπολιτικών και γεωπολιτικών γεγονότων στο επάγγελμα, με έμφαση σε αυτές της βιομηχανικής περιόδου.

Επίσης, θα αναλυθούν σημαντικά βυρσοδεψικά κέντρα της Ελλάδας και θα σημειωθούν ομοιότητες και διαφορές ως προς τη δομή τους, την λειτουργία τους και την σχέση τους με το υγρό στοιχείο. Στόχος είναι να σκιαγραφηθεί ένα σύνολο χαρακτηριστικών περιπτώσεων βυρσοδεψικών κέντρων του ελλαδικού χώρου, του οποίου η περιοχή μελέτης αποτελεί μέρος.

Ιστορία της βυρσοδεψίας στον Ελλαδικό χώρο έως τον 19ο αιώνα

Η βυρσοδεψία κατά την αρχαιότητα

Η ελληνική λέξη βυρσοδεψία είναι σύνθετη και προέρχεται από το ουσιαστικό της αρχαίας ελληνικής "βύρσα" που σημαίνει "δέρμα ζώου", και το ρήμα "δέφω" που σημαίνει "μαλακώνω κάτι με τα χέρια".

Η βυρσοδεψία κατά την αρχαιότητα ήταν μία από τις πιο σημαντικές και προσοδοφόρες βιοτεχνικές δραστηριότητες. Οι όροι βυρσοδεψική και σκυτοδεψείν σήμαιναν την τεχνική επεξεργασία του δέρματος (βύρσα, σκύτος).

Χαρακτηριστική είναι η σχετική αναφορά του περιηγητή Πausανία τον 2ο αι. μ.Χ. για τους Οζολούς Λοκρούς (που κατοικούσαν στην περιοχή μεταξύ Άμφισσας και Ναυπάκτου): «Επειδή δεν ήξεραν ακόμα να υφαίνουν ενδύματα, χρησιμοποιούσαν για να προφυλάσσονται από το κρύο ακατέργαστα δέρματα ζώων, έχοντας γυρισμένο προς τα έξω το μαλλιαρό μέρος των δερμάτων, για να είναι ευπρεπέστερη η εμφάνισή τους. Αναπόφευκτα όμως γίνονταν δυσώδης, όπως ήταν τα δέρματα».⁵⁸

Η παλαιότερες γραπτές μαρτυρίες για την κατασκευή προϊόντων από δέρμα απαντώνται σε έργα του Ομήρου και του Ησίοδου. Στην Ιλιάδα ο Όμηρος παρουσιάζει τον Αίαντα τον Λοκρό να κρατάει ασπίδα φτιαγμένη από επτά επάλληλα δέρματα βοδιών και ένα φύλλο χαλκού, έργο του φημισμένου βυρσοδέψη Τυχίου.

Την ίδια τεχνική φαίνεται, πάλι στην Ιλιάδα, να χρησιμοποιεί και ο Ήφαιστος για την κατασκευή της περίφημης ασπίδας του Αχιλλέα.

Στην Οδύσσεια, όταν ο πολυμήχανος Οδυσσέας επιστρέφει στην πατρίδα του, βρίσκει τον πιστό βοσκό του Εύμαιο να κατασκευάζει πέδιλα. Ο Ησίοδος συμβουλεύει για την αντιμετώπιση του χειμώνα την κατασκευή πεδίων από δέρμα βοδιού και κάπας από δέρματα εριφίων.

---

⁵⁸ (Ζαρκιά, 1997, σ. 34)

Οι πρώτες αποσπασματικά σωζόμενες μαρτυρίες για τις μεθόδους κατεργασίας των δερμάτων επιτρέπουν να εικάσουμε ότι αυτές ήταν παρόμοιες με τις παραδοσιακές μεθόδους που εφαρμόζονταν μέχρι πρόσφατα.

Κατά τη διαδικασία της δέψης εφαρμόζονταν τρεις μέθοδοι, αντίστοιχες των παραδοσιακών. Η πρώτη αφορούσε τη στύψη σε διάλυμα με αλάτι, με την οποία επιτυγχανόταν η συντήρηση και το τέντωμα των δερμάτων, και η δεύτερη τη χρήση λαδιού ώστε τα δέρματα όταν μαλακώσουν να σχίζονται πιο δύσκολα και να αποκτούν μεγαλύτερη αντοχή. Τέλος για το βάψιμο των δερμάτων χρησιμοποιούνταν φυτικές ουσίες από τους φλοιούς των δέντρων, όπως του πεύκου, της σκλήθρας, της ροδιάς και της βελανιδιάς, καθώς και ρίζες και φύλλα άλλων φυτών, όπως της άγριας αμπέλου, ανάλογο δε με το χρώμα των ουσιών του κάθε δέντρου ή φυτού ήταν και το χρωματικό αποτέλεσμα στα δέρματα. Εξαιρετικά διαδεδομένη ήταν και η χρήση του φυτού ρους (*Rhus Coriaria*), με τα φύλλα του οποίου έβαφαν οι βυρσοδέψες τα δέρματα.

Η αποκάλυψη στην Πομπηία των οικοδομικών λειψάνων ενός βυρσοδεψείου τεκμηριώνει ότι οι χώροι λειτουργίας των βυρσοδεψείων κατά την αρχαιότητα ήταν παρόμοιοι με εκείνους των σύγχρονων βιοτεχνικών εγκαταστάσεων.

Η κατεργασία των δερμάτων προκαλούσε τέτοια δυσσομία, ώστε στην Αθήνα τα βυρσοδεψεία έπρεπε να βρίσκονται έξω από την πόλη. Σύμφωνα μάλιστα με ιερό νόμο του 440-430 π.Χ., απαγορευόταν στους βυρσοδέψες να κατεργάζονται δέρματα και να χύνουν τα λύματα της κατεργασίας τους στον Ιλισό, στην περιοχή πάνω από το τέμενος του Ηρακλή⁵⁹.

Όπως επιβεβαιώνεται από τις αρχαίες πηγές, τα σκυτοτομικά εργαστήρια στεγάζονταν σε σκιερό χώρο με ελάχιστο φως. Ο Αριστοφάνης στις Εκκλησιάζουσες, θέλοντας να περιγράψει την ωχρότητα του δέρματος των μεταμφιεσμένων γυναικών, τις χαρακτηρίζει ως σκυτοτόμους και ως σκυτοτομικόν πλήθος.

Η βυρσοδεψία στο Βυζάντιο

Κατά τους βυζαντινούς χρόνους η κατεργασία του δέρματος, τα επαγγέλματα και οι συντεχνίες που αυτή συνεπάγεται, η παραγωγή δερμάτινων προϊόντων, η εμπορία και η ευρύτατη χρήση τους, αποκτούν μεγάλη σπουδαιότητα. Για τη βυρσοδεψία και το εμπόριο των δερμάτων, κατά τα υστερο ρωμαϊκά και πρωτοβυζαντινά χρόνια, παρά τη διαδεδομένη χρήση τους στο στρατό και τον καθημερινό βίο, ελάχιστες μαρτυρίες διαθέτουμε. Οι αναφερόμενοι βυρσείς, βυρσοποιοί, θεωρείται ότι ασχολούνταν όχι μόνο με την κατεργασία, αλλά και με την κατασκευή δερμάτινων ειδών.

Οι κυρίως κτηνοτροφικές περιοχές της βόρειας Βαλκανικής και της Μικράς Ασίας προμήθευαν τους Βυζαντινούς με ζώα και δέρματα. Οι Βυζαντινοί προμηθευόταν επίσης γούνες και δέρματα από τους βόρειους γείτονές τους στον Εύξεινο Πόντο. Η Χερσώνα αποτελούσε κέντρο ανταλλαγής και εμπορίας δερμάτινων ειδών, καθώς

---

⁵⁹ (Ζαρκιά, 1997, σ. 36)

προμήθευε τους γειτονικούς της λαούς με τα βυζαντινά κόκκινα παρθικά δερμάτια και πουλούσε βυρσάρια ως πρώτη ύλη στους Βυζαντινούς.

Σημαντικός υπήρξε πάντα ο ρόλος της Παφλαγονίας και της κεντρικής Μικράς Ασίας στην προμήθεια ζώων και δερμάτων, τα δε επίθετα *βυρσοδευσοπαφλάγων* και *χοιροπαφλάγων* δηλώνουν τη διαχρονική υποτιμητική αντιμετώπιση των επαγγελματιών αυτών λόγω ακριβώς των οσμών και των υλικών κατεργασίας⁶⁰ (π.χ. καυστικά κόπρινα σκύλων κ.α.).

Για τη μεσοβυζαντινή περίοδο διαθέτουμε πληροφορίες για το εμπόριο των δερμάτων, τον καταμερισμό εργασίας στη συντεχνία των λωροτόμων, τη χρήση των δερμάτων στο στρατό, την οικοσκευή, την ένδυση και την υπόδηση. Η αγορά βυρσαρίων, δηλαδή σχετικώς ακατέργαστων δερμάτων αποτελούσε μέσο εκβιασμού και επιβολής των βυζαντινών συμφερόντων. Επίσης, τα ειδικής επεξεργασίας κόκκινα δέρματα των

Βυζαντινών ήταν περιζήτητα στους βαρβάρους και χρησίμευαν κατά καιρούς στις διπλωματικές επαφές και τις εμπορικές συμφωνίες των Βυζαντινών με αυτούς.

Οι βυζαντινές συντεχνίες και τα επαγγέλματα που ασχολούνται με το δέρμα μόνο με αυτά της επεξεργασίας μετάξης μπορούν να συγκριθούν και παρουσιάζουν μια πολυπλοκότητα που μαρτυρεί ακριβώς τη σπουδαιότητά τους. Ακόμα, προβλέπονταν απαγορεύσεις και ποινές για την εμπορία βυρσών πλέον του προσήκοντος ή για την υπέρβαση και τη σύγχυση των αρμοδιοτήτων μεταξύ των συντεχνιών.

Στους ύστερους βυζαντινούς χρόνους το εμπόριο και η κατεργασία δέρματος συνέχισε να αποτελεί βασικό στοιχείο της οικονομικής ζωής της αυτοκρατορίας, ιδιαίτερα της Κωνσταντινούπολης, αλλά οι συντεχνίες δεν έχουν πλέον απολύτως καμία σχέση με αυτές του 10ου αιώνα. Σημαντικό παραμένει πάντα το εξαγωγικό εμπόριο γούνας και δερμάτων, με την επεξεργασία των οποίων ασχολούνται και οι εγκατεστημένοι στη Βλάγκα της Κωνσταντινούπολης Εβραίοι. Οι πόλεις Γένοβα και Βενετία συμμετέχουν πλέον ενεργά στο εμπόριο δερμάτων από και προς την Κωνσταντινούπολη, τη Ραγούσα, την Κρήτη, τον Εύξεινο Πόντο και τις αγορές της Δύσης.

Στα τέλη του 14ου αιώνα, όταν τα δέρματα της Ισπανίας και της Βορείου Αφρικής κατακλύζουν την αγορά, τα προϊόντα δέρματος από τις περιοχές της βυζαντινής αυτοκρατορίας τα οποία για αιώνες κάλυπταν τις ανάγκες των πληθυσμών από τα Ουράλια ως τον Ατλαντικό παύουν πλέον να αποτελούν μια από τις βάσεις του ρωμανιώτικου εμπορίου.

Μια ειδική χρήση των δερμάτων, γνωστή ήδη από την αρχαιότητα, η οποία μαρτυρείται ακόμη και μετά την υιοθέτηση του χαρτιού από τους Βυζαντινούς, αποτελούν οι περγαμηνές.

---

⁶⁰ (Ζαρκιά, 1997, σ. 37)

Η βυρσοδεψία την Οθωμανική περίοδο

Σε πολλές πόλεις η ονομασία τοποθεσίας «Ταμπάκινα», που επιβιώνει ως σήμερα, τεκμηριώνει τη λειτουργία βυρσοδεψείων κατά την Τουρκοκρατία. Η ονομασίες Ταμπάκος και Ταμπάκινο προέρχονται από την τουρκική λέξη *-tabak-* και σημαίνουν βυρσοδέψης και βυρσοδεψείο αντίστοιχα.

Από δημοσιευμένες νομοθετικές διατάξεις της Υψηλής Πύλης, με τις οποίες καθορίζονταν τα ποσά φόρων για τα ποικίλης ποιότητας δέρματα, τομάρια και προβιές που έρχονταν προς πώληση στα αστικά κέντρα, προκύπτει ότι βυρσοδεψεία στον ελλαδικό χώρο υπήρχαν στα Σέρβια, την Καστοριά, τη Βέροια, το Σιδηρόκαστρο, τις Σέρρες, την Ξάνθη, την Κομοτηνή, τα Τρίκαλα, τη Λάρισα, τη Ναύπακτο, σε πόλεις της Πελοποννήσου και στα νησιά Κρήτη, Μυτιλήνη, Χίο, Ίμβρο, κ.α..⁶¹ Κέντρα τόσο παραγωγής όσο και συγκέντρωσης δερμάτων και τομαριών ήταν τα Ιωάννινα, η Λάρισα και η Θεσσαλονίκη. Στις δύο πρώτες πόλεις παράγονταν τα περίφημα κορδοβάνια, που έφταναν στη Δύση με πλοία μέσω Θεσσαλονίκης ή με καραβάνια μέσω Ραγούζας. Στη Θεσσαλονίκη παράγονταν τα λώκια, τα βαμμένα κόκκινα δέρματα αιγών. Στο λιμάνι της συγκεντρώνονταν τα δέρματα βουβαλιών και βοοειδών της Σόφιας, της Βάρνας και των παραδουνάβιων περιοχών, από όπου μεγάλες ποσότητες εξάγονταν ανεπεξέργαστες στην Ευρώπη από Βενετσιάνους, Γάλλους και Ραγουζαίους εμπόρους. Τα υπόλοιπα, των οποίων η επεξεργασία γινόταν επί τόπου, προορίζονταν για το εσωτερικό εμπόριο.

Τόποι παραγωγής βελανιδιού, για το οποίο εφαρμόζονταν υψηλή φορολογία ενώ για την εξαγωγή του υπήρχαν αυστηρότατες απαγορεύσεις, ήταν τα παράλια της Μικράς Ασίας, τα γειτονικά νησιά, όπως η Μυτιλήνη, κυρίως όμως ο Μοριάς. Αργότερα, η χρήση βελανιδιού ή πουρναριού αντικαταστάθηκε από την ποτάσα. Για βαφές χρησιμοποιούσαν το πρινοκόκκι και το μπακάμι.

Όπως σημειώνεται σε οθωμανικές πηγές, σε πόλεις με βυρσοδεψεία όλα τα τομάρια της περιοχής ήταν στη διάθεση των ταμπάκηδων. Για να εξασφαλιστούν ποσότητες ακέραιων κατά το δυνατόν τομαριών, αγορανομικοί κανονισμοί στα τέλη του 15ου και τις αρχές του 16ου αιώνα αναφέρονταν με λεπτομέρειες στον τρόπο με τον οποίο οι σφαγείς έπρεπε να καθαρίζουν τα τομάρια πριν τα παραδώσουν στους βυρσοδέψες. Ιεροδικαστικές πράξεις προειδοποιούσαν τους σφαγείς ότι απαγορεύεται να πωλούν σε μη ντόπιους τομάρια κατάλληλα για βυρσοδεψία, πριν εξασφαλίσουν οι ντόπιοι ταμπάκηδες την απαραίτητη ποσότητα⁶². Αλλά και οι ταμπάκηδες μόνο σε τεχνίτες της πόλης τους είχαν το δικαίωμα να πουλήσουν τα κατεργασμένα δέρματα. Αυτοί πάλι μπορούσαν να διαθέσουν το περίσσειμα της παραγωγής τους σε εμπόρους, μόνο όταν υπήρχε επάρκεια δερμάτων στους υποδηματοποιούς, σαγματοποιούς και άλλους κατασκευαστές δερμάτινων ειδών της πόλης. Σουλτανικά φερμάνια απαγόρευαν στους εμπόρους να προσφέρουν μεγαλύτερες τιμές ή να προπληρώνουν.

---

⁶¹ (Ζαρκιά, 1997, σ. 40)

⁶² (Γιαννακοπούλου, 2015)

Το δέρμα στην οθωμανική αυτοκρατορία, όπως εξάλλου τα σιτηρά, τα άλογα και οι πολεμικές ύλες, υφίστατο αυστηρότατο έλεγχο ως προς τη διάθεσή του έξω από τα όρια της Αυτοκρατορίας. Υπήρχαν επίσης περιορισμοί σε ό,τι αφορά την εξαγωγή ορισμένων τύπων δέρματος, απαραίτητων για στρατιωτικούς εξοπλισμούς, δηλαδή για την κατασκευή σελών, στολών, υποδημάτων.

Η βυρσοδεψία στην Ελλάδα κατά τον 19ο και 20ο αιώνα

Η βυρσοδεψία, γνωστή και διαδεδομένη στην Ελλάδα, είχε τις προϋποθέσεις για να περάσει στη διαδικασία της εκβιομηχάνισης. Η πορεία αυτή όμως υπήρξε αργή: ως το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο η βυρσοδεψική βιομηχανία ήταν ένας συνδυασμός χειρωνακτικών, πρωτο βιομηχανικών και αμιγώς βιομηχανικών διαδικασιών παραγωγής. Παρέμεινε ένας κλάδος με δυνατότητες προσαρμογής στις αυξομειώσεις της ζήτησης και της διαθεσιμότητας εργατικού δυναμικού, ένας κλάδος που απαιτούσε την ειδική τεχνολογία και την ιδιαίτερη απασχόληση του εργοδότη και συνεπώς ταίριαζε με την οικογενειακή επιχείρηση, κυρίαρχη στον ελληνικό βιομηχανικό τομέα της επαρχίας.

Το άλμα από το παραδοσιακό ταμπάκι στο βυρσοδεψικό εργοστάσιο τον 19ο αιώνα, έγινε δυνατό με την κατάκτηση εξωτερικών αγορών και την εισαγωγή νέου τύπου δερμάτων, διαφορετικών σε μέγεθος και σε απαιτήσεις από τα δέρματα των μικρών ζώων που κατά κύριο λόγο κατεργάζονταν τα ταμπάκια. Οι συνθήκες αυτές δημιουργήθηκαν για πρώτη φορά στην Ερμούπολη, το σημαντικότερο λιμάνι εξαγωγικού εμπορίου στην Ελλάδα ως τα τέλη του 1870.

Από το τέλος του 19ου αιώνα, νέα βυρσοδεψικά εργοστάσια εγκαταστάθηκαν σε αρκετές πόλεις με ανεπτυγμένα λιμάνια και ορισμένα από τα παλαιότερα, στις παραδοσιακές κοιτίδες τους, άρχισαν να εκμηχανίζονται. Τα σημαντικότερα όμως βυρσοδεψεία συγκεντρώθηκαν στη μεγαλύτερη αγορά κατανάλωσης της εποχής, στην περιοχή της Αθήνας και του Πειραιά.

Ο συνολικός αριθμός των βυρσοδεψείων της χώρας που μας παραδίδουν οι επίσημες απογραφές της βιομηχανίας του Μεσοπολέμου (1920-1940) κυμαίνεται από 500 ως 600⁶³. Η συντριπτική τους πλειονότητα (80- 85%) ήταν μικρές μονάδες που απασχολούσαν ένα έως πέντε άτομα. Αλλά οι συνολικοί αυτοί αριθμοί συγκαλύπτουν εντελώς διαφορετικές πραγματικότητες. Το πλήθος των παραδοσιακών ταμπάκικων που συμπεριλαμβάνονται στους παραπάνω αριθμούς, ανήκουν σε άλλη εποχή και δε θα μπορούσαν να επιβιώσουν. Η βυρσοδεψία των δύο ταχυτήτων ήταν πλέον μια πραγματικότητα κατά τον Μεσοπόλεμο.

Το δυναμικό της βιομηχανικής βυρσοδεψίας στα 1920, μπορεί να υπολογιστεί σε 80-90 περίπου εργοστάσια, μικρά και μεγάλα, από τα οποία τουλάχιστον τα 60 ήταν ολοκληρωτικά εκμηχανισμένα. Τα μηχανικά εργοστάσια είχαν πιθανότατα ξεπεράσει τα 100 στις παραμονές του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, και υπολογίζονται σε 150 το

---

⁶³ (Ζαρκιά, 1997, σ. 44)

1954. Στα παλαιότερα, οι ατμομηχανές αντικαταστάθηκαν από πετρελαιομηχανές και γκαζομηχανές, στον Μεσοπόλεμο.

Ωστόσο, την εποχή που τα ελληνικά βυρσοδεψεία υιοθετούσαν τα εκχυλίσματα δέψεων και τους μηχανικούς κυλίνδρους, μια σημαντική εξέλιξη λάμβανε χώρα στον τομέα, η δέψη με το χρώμιο, που συντόμευε δραστικά το χρόνο της δέψης από μερικούς μήνες σε λίγες ημέρες. Γνωστή από τα μέσα του 19ου αιώνα, άρχισε να εφαρμόζεται στην αμερικανική βιομηχανία από τη δεκαετία του 1880 και να διαδίδεται σε όλο τον κόσμο, στη βελτιωμένη εκδοχή της, από τις αρχές του 20ού αιώνα. Όμως η νέα μέθοδος για πολλές δεκαετίες ακόμη, έβρισκε την καλύτερη εφαρμογή της στη δέψη των επανωδερμάτων και δεν θεωρούνταν επαρκής για τα σολοδέρματα.

Τα ελληνικά βυρσοδεψεία παρέμειναν, στη μεγάλη τους πλειονότητα, εξειδικευμένα στην παραγωγή σολοδερμάτων σε όλο τον Μεσοπόλεμο (85% του συνολικού όγκου της παραγωγής δερμάτων). Τα περισσότερα ελληνικά βυρσοδεψεία εφαρμόζαν μικτές μεθόδους δέψης με εκχυλίσματα στις βαρέλες και με φυτικές δεψικές ύλες στις λίμπες. Η δέψη με χρώμιο πρωτοεφαρμόστηκε γύρω στα 1910⁶⁴, και ως το τέλος του Μεσοπολέμου διαδόθηκε σε περιορισμένο αριθμό εργοστασίων, κυρίως της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, που έφτιαχναν επανωδέρματα, σεβρό, αδιάβροχα, λουστρίνια κ.λπ.

Για τους λόγους αυτούς τα περισσότερα εργοστάσια παρέμειναν μερικώς εκμηχανισμένα και μικρά σε μέγεθος. Παρά την αύξηση του αριθμού τους, ο όγκος της παραγωγής δεν αυξήθηκε αισθητά τον Μεσοπόλεμο. Με την εξαίρεση δύο ανοδικών φάσεων (στα 1924-1927 και στα 1933-1938), κατά τις οποίες ιδρύθηκαν νέα εργοστάσια, η παραγωγή κυμαινόταν σταθερά στους 8.000-10.000 τόνους, κι έπεφτε στους 6.000 τόνους στις χρονιές της ύφεσης.

Οι πτωχεύσεις ήταν συνηθισμένες, όπως μαρτυρούν οι συχνές αλλαγές των επωνυμιών. Ένας από τους σημαντικότερους λόγους, εκτός από την υποτονικότητα της εσωτερικής αγοράς στο μεγαλύτερο διάστημα του Μεσοπολέμου, ήταν η διάδοση της χρήση του καουτσούκ στην κατασκευή της σόλας των παπουτσιών και των μιάντων των μηχανών, το οποίο εκτόπισε σιγά σιγά τα σολοδέρματα.

Η εργασία της χειρονακτικής βυρσοδεψίας, που αντιστάθηκε για αρκετό διάστημα στην εκμηχάνιση, απαιτούσε υψηλή ειδικευση και ταυτόχρονα οι βυρσοδέψες βίωναν τη μόνιμη απειλή της απαξίωσης της τέχνης τους από τη διάδοση των μηχανών. Για αυτόν το λόγο, σε συνδυασμό με την ιδιαίτερα σκληρή και ανθυγιεινή φύση του επαγγέλματός τους σε αρκετές περιπτώσεις, βρέθηκαν συχνά στην πρωτοπορία εργατικών αγώνων.

Η συγκυρία διαφόρων παραγόντων, σχετικών με την κατάρρευση του αγροτικού χώρου, οδήγησε στην εγκατάλειψη των ταμπάκικων της επαρχίας:

Η φυτική δέψη. Τα προϊόντα φυτικής δέψης του δέρματος που κατ' εξοχήν παρήγαγε η επαρχία, δεν είχαν πλέον ζήτηση. Μειώθηκε η χρήση των ζώων στις

---

⁶⁴ (Ζαρκιά, 1997, σ. 45)

γεωργικές εργασίες, άρα και τα είδη σαγής, και πολλά είδη αντικαταστάθηκαν από το πλαστικό και το συνθετικό δέρμα. Τα σολοδέρματα της φυτικής κατεργασίας ήταν τόσο ανθεκτικά, ώστε η σύγχρονη αντίληψη της αγοράς η οποία θέλει φθαρτά υλικά που να ανανεώνονται και να κινούν το εμπόριο, τα απέκλειε. Τα επαρχιακά εργαστήρια έπρεπε να αλλάξουν τον εξοπλισμό και τις μεθόδους τους για να μπορέσουν να ακολουθήσουν το ρεύμα της εποχής. Στις περισσότερες όμως περιπτώσεις η επένδυση σε μια κωμόπολη ή χωριό δεν συνέφερε κι έτσι ορισμένοι βυρσοδέψες μετέφεραν τις δραστηριότητες τους στην Αθήνα ενώ άλλοι εγκατέλειψαν.

Η έλλειψη διαδόχων. Οι βυρσοδέψες συμερίζονταν τη γενικότερη αντίληψη της εποχής για την αξία της ανώτερης μόρφωσης των παιδιών τους. Έτσι, οι πιθανοί διάδοχοι της εργασίας τους, στράφηκαν σε άλλες σταδιοδρομίες, κυρίως στις επιστήμες και στο εμπόριο, και τα ταμπάκια σταματούσαν να λειτουργούν όταν οι βυρσοδέψες έβγαιναν στη σύνταξη. Το εργαστήρι μπορούσε να το κρατήσει μόνο κάποιος που ήταν από μικρός στη δουλειά, που είχε εξασκήσει το μάτι του στις ποιότητες, είχε αποκτήσει πείρα σε όλα τα στάδια και μπορούσε να πάρει κατάλληλες αποφάσεις. Οι καλοί τεχνίτες που συνέχισαν στο επάγγελμα προτίμησαν τις δυνατότητες που πρόσφερε η Αθήνα αντί να παραλάβουν ένα εργαστήριο με αβέβαιο μέλλον.

Η έλλειψη εργατών. Η επαρχία ερήμωνε, για τους λόγους της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης και οι εργάτες αναζητούσαν συμφερότερους και σταθερότερους όρους εργασίας. Η μαζική μετανάστευση προς την Αμερική στη δεκαετία του '50 ερήμωσε πολλά χωριά και τις βιοτεχνίες τους.

Ο ανταγωνισμός της Αθήνας. Ακόμη και ένα εκσυγχρονισμένο εργοστάσιο στην επαρχία αντιμετώπιζε προβλήματα αγοράς και διάθεσης. Το κόστος στο επαρχιακό προϊόν ήταν υψηλότερο λόγω των μεταφορικών, ενώ επίσης δεν υπήρχε η ευκολία της πληροφόρησης για τις εξελίξεις σχετικά με το επάγγελμα.

Ορισμένοι από τους βυρσοδέψες που εγκατέλειψαν τη βυρσοδεψία συνέχισαν ως δερματέμποροι καθώς αρκετοί ήταν αυτοί που συνδύαζαν από παλαιότερα τις δύο εργασίες, έχοντας μεγαλύτερα κέρδη και επιτυγχάνοντας καλύτερο συντονισμό στη δουλειά. Άλλοι εμπορεύονταν ημικατεργασμένα δέρματα τα οποία επεξεργάζονταν ως το στάδιο της δέψης και στη συνέχεια τα πουλούσαν στην Αθήνα, όπου με πιο σύγχρονες μηχανές και υλικά έπαιρναν την επιθυμητή όψη ανάλογα με την κίνηση και τη μόδα.

Μετά τον ΄Β παγκόσμιο πόλεμο και ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του '60, η βυρσοδεψία στην επαρχία άρχισε να σβήνει. Ως τη δεκαετία του 1970, είχε ουσιαστικά εξαφανιστεί στα περισσότερα βυρσοδεψικά κέντρα, με μεμονωμένες επιχειρήσεις να συνεχίζουν τη λειτουργία τους. Το μέλλον ανήκε στα μεγάλα εργοστάσια της δέψης με χρώμιο και της παραγωγής επανωδερμάτων. Από αυτά προέκυψε η σύγχρονη βυρσοδεψική βιομηχανία. Αποτέλεσμα ήταν η έντονη συγκέντρωσή της στο συγκρότημα της πρωτεύουσας.

Η βυρσοδεψία της επαρχίας, αποτελούσε ένα σύνολο ιδιόμορφων χαρακτηριστικών. Η εγγύτητα των βυρσοδεψείων, διαμόρφωσε με την πάροδο του

χρόνου τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά του κόσμου της βυρσοδεψίας, συνήθειες συνεργασίας και ανταλλαγής που επιβίωσαν και στη βιομηχανική εποχή και δημιούργησε συγκροτήματα κτιρίων με ιδιαίτερη αρχιτεκτονική ταυτότητα.

Η βυρσοδεψία στα μεγάλα αστικά κέντρα και κυρίως στην Αθήνα, άκμασε ιδιαίτερα τη δεκαετία του 1950 και του 1960. Από το 1970 και μετά, οι ραγδαίες εξελίξεις που έλαβαν χώρα στη διεθνή οικονομία⁶⁵ και επηρέασαν την ελληνική βιομηχανία γενικότερα, και ο ανταγωνισμός της αγοράς της Ασίας στον τομέα της βυρσοδεψίας, επηρέασαν αρνητικά και συρρίκνωσαν την εγχώρια βυρσοδεψία. Επιπρόσθετα, η ανάπτυξη των πόλεων με συνέπεια την άμεση γειτνίαση περιοχών κατοικίας με τις βιομηχανικές ζώνες ανέστειλε την περαιτέρω αδειοδότηση λειτουργίας των βυρσοδεψείων, ενώ ταυτόχρονα δεν υπήρχε ολοκληρωμένο σχέδιο για την μετεγκατάστασή τους⁶⁶.

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί αναλύονται ορισμένα χαρακτηριστικά βυρσοδεψικά κέντρα της ελληνικής επαρχίας που αναπτύχθηκαν κατά τον 19ο και 20ο αιώνα. Η βυρσοδεψία στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη αναλύεται συνοπτικά, καθώς οι συνθήκες που καθόρισαν την ανάπτυξή της και οι φυσικοί και κοινωνικοοικονομικοί μετασχηματισμοί των πόλεων στις περιπτώσεις αυτές, διαφοροποιούνται από το αντικείμενο μελέτης.

---

⁶⁵ (Αγριαντώνη & Στογιαννίδης, 2018)

⁶⁶ (ΣΤΡΑΤΗΣ, 2004)

Ανάλυση χαρακτηριστικών βυρσοδεψικών κέντρων του ελλαδικού χώρου

Ιωάννινα

Η βυρσοδεψία εμφανίστηκε στην πόλη των Ιωαννίνων με τη μορφή της συντεχνιακής οργάνωσης από τον 17ο αιώνα και άκμασε μέχρι τα μισά του 20ου. Μετά την αποτυχημένη επανάσταση του Διονυσίου του Φιλοσόφου το 1611, ακολούθησε βίαια και ομαδική έξωση όλων των Χριστιανών που κατοικούσαν εντός του κάστρου των Ιωαννίνων, ανερχόμενων συνολικά σε τρεις με τέσσερις χιλιάδες, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν έξω από τα τείχη σε διάφορες συνοικίες⁶⁷. Στη συνοικία της Σιαράβας, στην ανατολική όχθη της λίμνης Παμβώτιδας, εγκαταστάθηκε ο μαχαλάς των ταμπάκικων.

Εικόνα Α.48 Ταμπάκικα στα Ιωάννινα, έξω από τα τείχη.

Τα ταμπάκικα των Ιωαννίνων ήταν συνήθως διώροφα, στενόμακρα κτίρια χτισμένα στη σειρά και με άμεση πρόσβαση στη λίμνη. Αποτελούσαν ένα συνδυασμό εργαστηρίου και κατοικίας η οποία βρισκόταν στο δεύτερο όροφο.

Ήταν λιθόκτιστα με θολωτή μεγάλη είσοδο από το μέρος της λίμνης, η οποία απείχε 10 μέτρα. Το κάτω επίπεδο, όπου γίνονταν οι υγρές εργασίες, είχε μικρά παράθυρα σαν πολεμίστρες, ενώ το πάνω επίπεδο είχε μεγάλα ανοίγματα για την επίτευξη του απαραίτητου αερισμού στο στάδιο στεγνώματος. Εκεί ήταν και η κατοικία των ταμπάκηδων, όπου ανέβαιναν από μια μικρή ξύλινη σκάλα μέσα από το εργαστήριο, και πρόβαλε σε σχέση με το κάτω επίπεδο περίπου μισό μέτρο διαμορφώνοντας ένα χαγιάτι.

Για πολλούς αιώνες τα ταμπάκικα ήταν βασικός, παραγωγικός τομέας των Ιωαννίνων και συνδέονταν στενά με τους δερματέμπορους, τους σαγματοποιούς και τους υποδηματοποιούς, απασχολώντας μεγάλη μερίδα του εργατικού δυναμικού της πόλης. Το 17ο αι. τα δέρματα των Ιωαννίνων, κατεργασμένα και ημι-κατεργασμένα, διοχετεύονται για τη γαντοποιία της Μασσαλίας, και τον 18ο αι. μαζί με τα ταμπάκικα της Λάρισας, παράγουν τα περίφημα κορδοβάνια (cordouans du Levant) που τα προμηθεύουν στη Δύση⁶⁸.

⁶⁷7 (Το Ταμπάκικο – δομή, λειτουργία, 2012)

⁶⁸ (ΡΟΚΟΥ, 2004, σ. 369)

Μια σειρά από άλλα επαγγέλματα επίσης συμπλήρωναν τους ταμπάκηδες όπως, βαρκάρηδες, μεταφορείς και κάθε τύπου βοηθοί. Πάντα υπήρχε ένα διαθέσιμο ανθρώπινο δυναμικό για συμπληρωματικές εργασίες, που περίμενε να εργαστεί εποχικά.

Σχετικά με τις πρώτες ύλες που χρησιμοποιούσαν, δέρματα προμηθεύονταν από δερματέμπορους της περιοχής αλλά και το εξωτερικό, ενώ τα δέρματα που προορίζονταν για υποδήματα έρχονταν από την Κρήτη. Για τη δέψη χρησιμοποιούσαν βελανίδι, που αλέθανε σε μύλους, και το προμηθεύονταν από τον Αστακό Ξηρομέρου που αναπτύχθηκε σε ένα από τα πιο αξιόλογα εξαγωγικά λιμάνια εμπορίου βελανιδόκουπας, χάρη στις βελανιδιές της περιοχής. Για το ζέσταμα του νερού που έβαζαν τα δευτικά υλικά χρησιμοποιούσαν ως καύσιμη ύλη πουρνάρια, τα οποία έφερναν οι αγωγιάτες από τα χωριά, ενώ οι πιο φτωχοί Γιαννιώτες τριγυρνούσαν σε όλη την πόλη συλλέγοντας περιττώματα σκύλων, απαραίτητων για τη διαδικασία της απασβέστωσης.

Επίσης, τα παράγωγα της διαδικασίας εκτός του δέρματος επαναχρησιμοποιούνταν. Το ταμπακόμαλλο από τραγί το ανακάτευαν με ασβέστη και το χρησιμοποιούσαν ως επίχρισμα στις κατοικίες τους. Τα βελανίδια, αφού τελείωνε ο παραγωγικός τους ρόλος, ήταν εξαιρετικό λίπασμα για τα μπιστόνια. Τέλος συγκέντρωναν τα λέσια, τα στέγωναν και τα βράζανε μέσα σε ένα μεγάλο καζάνι παράγοντας ψαρόκολλα που χρησιμοποιούνταν από τους επιπλοποιούς.

Η συντεχνία των Ταμπάκηδων ήταν μια πολύ κλειστή κοινωνική τάξη στην πόλη των Ιωαννίνων. Κοντά στη συνοικία της Σιαράβας, είχαν τα μαγαζιά τους ξυλάδες, βαρελάδες, κουδουνάδες, σιδεράδες και άλλοι με τους οποίους δεν είχαν κοινωνικές συναναστροφές. Στο διήγημα του Δημήτρη Χατζή «*Ο Σιούλας, ο Ταμπάκος*» αναφέρεται: «*Οι κάτοικοι παινεύονταν πως ήταν από τους παλαιότερους κατοίκους αυτής της πόλης και πως ήταν όλοι τους αρχόντοι (καστρινοί), που τους πέταξαν οι Τούρκοι από το κάστρο ύστερα από την επανάσταση του Σκυλοσόφου, στα 1611. Και στ' αλήθεια μιλούσαν το ιδίωμα της πόλης καθαρότερα απ' όλους τους άλλους και κρατούσαν αμόλετο το λεξιλόγιο και στη φωνητική του. Τα νταραβέρια τους ωστόσο με την πόλη ήταν λιγοστά. Σχεδόν ποτέ δεν ανέβαιναν (απάνω) στην πόλη αν δεν είχαν δουλειά...*»

Στα τέλη του 19ου αι. στα Γιάννινα λειτουργούν τα 20 από τα 25 υπάρχοντα εργαστήρια και η βυρσοδεψεία συνεχίζει να δραστηριοποιείται σε συνδυασμό και με την πολεοδόμηση των Ιωαννίνων, ενώ δήλωνε έντονα την παρουσία της στην οικονομική ζωή της πόλης μέχρι και την περίοδο του μεσοπολέμου. Η εργασία στα ταμπάκικα, μεταπολεμικά, άρχισε να γίνεται υποτονική και τελείωσε οριστικά τη δεκαετία του '60 μη μπορώντας να παρακολουθήσει τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό της βυρσοδεψείας, κάτι στο οποίο πιθανώς συνετέλεσε η εσωστρεφής φύση της συντεχνίας των ταμπάκηδων των Ιωαννίνων.

Ο κόσμος των ταμπάκηδων έμεινε στην κοινωνική μνήμη της πόλης και στη λογοτεχνία: «*Κι οι ταμπάκοι δεν προφτάσαν κι αυτοί να ιδούνε τι γίνεται γύρω τους, τι ν' άλλαξε τάχα και τότε ν' άλλαξε, κι η δουλειά στα ταμπάκικα όλο και χειρότερα πήγαινε. Σεβρά, λουστρίνια, αδιάβροχα τα φέρναν απόξω, φτηνότερα και καλύτερα δουλεμένα,*

ακόμα και τις βακέτες και τα σολοδέρματα. Δυο τρεις παλιοί δερματεμπόροι στο παζάρι της πόλης το βρήκανε συμφερότερο, αντίς να παιδεύονται με τους ταμπάκους, να μαζώνουνε τα τομάρια και να τα στέλνουν ακατέργαστα στην Ιταλία, στη Μασσαλία, ακόμα και στη Σύρα, για να τ' αργαστούν εκεί. Με τις μηχανές». Κάποια από τα λιθόκτιστα κτίρια των βυρσοδευείων μεταβλήθηκαν σε καφετέριες και εστιατόρια ενώ σήμερα στο χώρο αυτό της παραλίμνιας περιοχής, βρίσκεται το πάρκο Κατσάρη.

Χάρτης Α.3 Ιωάννινα, περιοχή ανάπτυξης βυρσοδευείων.

Λάρισα

Η περιοχή της Λάρισας ιδίως στις ορεινές περιοχές συντηρούσε ανεπτυγμένη κτηνοτροφία, επομένως ευνοήθηκε η παρουσία εργαστηρίων κατεργασίας των δερμάτων. Τα ταμπάκια βρισκόνταν στη σημερινή οδό Γεωργιάδου σε μια συνοικία η οποία πεδυτικά, βόρεια και ανατολικά από την καμπύλη του ποταμού Πηνειού, ενώ στα νότια υπήρχε ο λόφος του Φρουρίου.

Αναφορές για τα ταμπάκια σε έγγραφα της πρώιμης τουρκοκρατίας του Ομέρ μπέη, του ιερομονάχου Ιουστίνου Αγιотаφίτου το 1729 και χειρόγραφου του 18ου αιώνα της Μονής Μεταμορφώσεως στα Μετέωρα, καθώς και η διατήρηση της ονομασίας της περιοχής ως Ταμπάκια μέχρι και τα μέσα του 20ου αι. υποδεικνύουν ότι η παρουσία ταμπάκικων υπήρξε σταθερή στην περιοχή για μεγάλο χρονικό διάστημα⁶⁹.

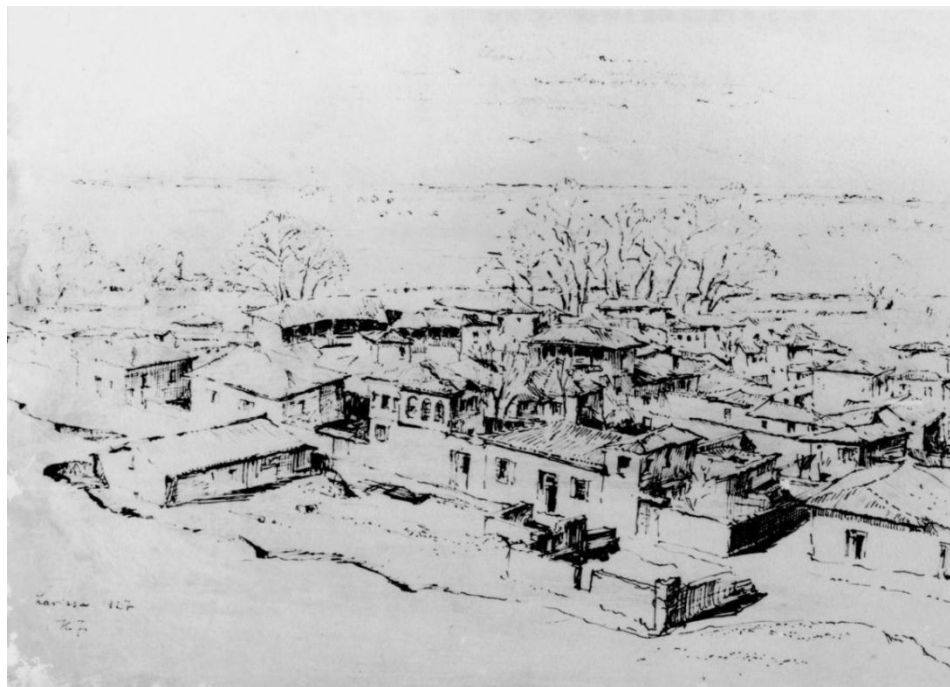
⁶⁹ (Παπαθεοδώρου, 2015)

Σε φωτογραφία του 1902 η οποία κυκλοφόρησε σε επιστολικό δελτάριο της Ελληνικής Ταχυδρομικής Υπηρεσίας, διακρίνονται τα Ταμπάκικα από το ύψος του Φρουρίου, παράλληλα με τον δρόμο ο οποίος αντιστοιχεί με την σημερινή οδό Γεωργιάδου. Επίσης απεικονίζονται σε πίνακες του Δημήτρη Γιολδάση πηγή έμπνευσης του οποίου ήταν η θεσσαλική γη και ο κάμπος, η ανθρώπινη βιοπάλη, οι ασχολίες των χωρικών και διάφορα τοπία.

Εικόνα Α.49 Λάρισα, περιοχή ανάπτυξης.

Στην περίπτωση των ταμπάκικων της Λάρισας, η θέση τους βρισκόταν σε κοντινή απόσταση με τον ποταμό Πηνειό, όχι όμως σε άμεση επαφή με τα νερά του, καθώς πλημμύριζε συχνά μεταβάλλοντας αρκετά τη στάθμη του. Έτσι τα ταμπάκικα δεν αναπτύχθηκαν εν σειρά σε σχέση με την κοίτη του ποταμού, αλλά εντάχθηκαν στον δαιδαλώδη ιστό της περιοχής. Σε αντίθεση με την περίπτωση της Λάρισας, η ανάπτυξη ταμπάκικων άλλων περιπτώσεων σε θάλασσα ή λίμνη όπου η το όριο νερού-στεριάς είναι πιο συγκεκριμένο και ελεγχόμενο, οδηγεί στην ανάπτυξη στην ελάχιστη δυνατή απόσταση σε σχέση με το υδάτινο στοιχείο και άρα ευνοεί την εν σειρά δόμηση.

Εικόνα Α.50 Τα Ταμπάκινα. Σχέδιο του Γερμανού περιηγητή Κ. J. 1927. Από τη συλλογή του Τάσου Πουλτσάκη.

Τα εργαστήρια της Λάρισας χρησιμοποιούσαν για τη δέψη αλεσμένο τον εξωτερικό φλοιό του βαλανιδιού μαζί με φλούδες πεύκου και όπως αναφέρθηκε, τον 18ο αι. όπως και τα ταμπάκινα των Ιωαννίνων, παρήγαγαν τα περίφημα κορδοβάνια και τα προμήθευαν στη Δύση.

Στη συνοικία λειτούργησε το παγοποιείο του Αθ. Κατσαούνη, ο ατμόμυλος του Δερβίς - Βέη, ο μύλος του Παππά ενώ ξεχώριζε η εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής. Επίσης, στη συνοικία λειτουργούσε και το εξοχικό κέντρο «Ο Πλάτανος» δίπλα στο ποτάμι παίζοντας παραστάσεις Καραγκιόζη. Η συνοικία, συνδέονταν με περαταριά (εξέδρα που πλέει εκτελώντας την συγκοινωνία ανάμεσα στις δύο όχθες του ποταμού) με την απέναντι περιοχή, όπου υπήρχε και το κεντρο «Η Κιβωτός».

Τα Ταμπάκινα διατήρησαν ιστορικά τα χαρακτηριστικά της παραδοσιακής βιοτεχνικής απασχόλησης των κατοίκων της από τα πρώτα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας στην περιοχή μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα. Μετά το 1925, η εγκατάσταση στην Λάρισα σώματος στρατού, τα δαιδαλώδη συχνά αδιέξοδα στενα του οικισμού και η απομόνωση του λόγω δυσοσμίας, ενόησαν στη συγκέντρωση οίκων ανοχής στην περιοχή, η οποία υποβαθμίστηκε ιδιαίτερα. Εμειναν μόνο τρία βυρσοδεψεία, τα οποία ουσιαστικά υπολειπούντο ενώ το τελευταίο ταμπάκινο της Λάρισας έκλεισε το 1960.

Σήμερα η περιοχή έχει οικοδομηθεί με νέα κτίρια τα οποία όμως έχουν ενσωματωθεί στην προϋπάρχουσα άναρχη δόμηση. Μεταπολεμικά η συνοικία των Ταμπάκικων μετονομάστηκε σε Αμπελόκηπους, καθώς δίπλα στο ποτάμι υπήρχαν εκτάσεις καλλιέργειας αμπελιών.

Χάρτης Α.5 Λάρισα, περιοχή ανάπτυξης βυρσοδεψείων.

Αμφισσα, Χάρμαινα

Η «Χάρμαινα» είναι συνοικία στην οποία ήταν συγκεντρωμένα εργαστήρια βυρσοδεψίας από το 17ο αιώνα, και βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα της Αμφισσας κοντά στο Κάστρο Σαλώνων. Σε αυτήν αναφέρεται και ο Άγγλος περιηγητής Dodwell που διερχόμενος από την Αμφισσα το 1805 θαύμασε την ποιότητα των χρωματιστών δερμάτων της Χάρμαινας που ήταν περιζήτητα σε όλη την Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό⁷⁰.

Στα ταμπάκια της Χάρμαινας χρησιμοποιούνταν γίδινο και κατσικίσιο δέρμα ενώ η δέψη του γίνονταν με βελανίδι και ρούδι. Τα δέρματα που κατεργάζονταν χρησιμοποιούνταν κυρίως για τη βιβλιοδεσία και τις περγαμηνές καθώς διατηρούσαν πάνω τους τα χρυσά γράμματα⁷¹.

---

⁷⁰ (Τασιού Γουργουρή)

⁷¹ (ΚΟΛΟΒΟΥ, 2009, σ. 92)

Εικόνα Α.51 Ταμπάκικα στη Χάρμαινα. Διακρίνεται η “ανοιχτή” νότια πλευρά του ορόφου.

Κέντρο του οικισμού αποτελεί το κτίριο «Τουλασίδι», το οποίο κατασκευάστηκε μεταξύ του 17ου και 18ου αιώνα, και στεγάζει την πηγή της Χάρμαινας. Είναι ένα λιθόκτιστο κτίριο το οποίο εκτός της τοιχοποιίας λιθοδομής στηρίζεται και σε κίονες δωρικού ρυθμού.

Στο «Τουλασίδι» οι ταμπάκηδες έπλεναν τα δέρματα που επεξεργάζονταν, ενώ το νερό της πηγής τροφοδοτούσε τα εργαστήρια τους. Η σπουδαιότητα του κοινόχρηστου αυτού χώρου ήταν πολύ μεγάλη για τους ταμπάκηδες, καθώς σύμφωνα με τις περιγραφές τους, η ποιότητα των δερμάτων οφείλεται στην καλή επεξεργασία τους στο καθαρό, χωρίς προσμίξεις, και άφθονο νερό της πηγής. Θεωρούνταν ότι το νερό αυτό είχε την εξαιρετική ιδιότητα να προσδίδει στα δέρματα της Χάρμαινας ένα χαρακτηριστικό ανεξίτηλο και στιλπνό, κίτρινο χρωματισμό.

Στο εσωτερικό του κτιρίου υπήρχε σκάφη από κορμό ελιάς όπου γινόταν το ξέπλυμα των δερμάτων υπό τη συνεχή ροή του νερού. Ήταν ένας κοινόχρηστος χώρος συγκέντρωσης για εργασία, αλλά και συνάντησης και επικοινωνίας.

Εικόνα Α.52 Τουλασιδι.

Σύμφωνα με το θρύλο το “Στοιχείο της Χάρμαινας”, ένα ανθρωπόμορφο τέρας, φύλαγε την πηγή και προστάτευε τους ταμπάκηδες και τα δέρματά τους. Το τελευταίο Σαββατόβραδο των Αποκριών, με αφετηρία την παλιά συνοικία των Ταμπάκηδων, γίνεται μια δραματική αναπαράσταση θρύλων και παραδόσεων της Άμφισσας, η "Νύχτα των Στοιχείων".

Τα εργαστήρια ήταν συνήθως διώροφα. Στο ισόγειο βρίσκονταν οι δεξαμενές για τον ασβέστη και τη δέψη, ενώ κανάλια τροφοδοτούσαν με νερό από την πηγή όλα τα εργαστήρια στο εσωτερικό τους. Ο όροφος σε αρκετά κτίρια χρησιμοποιούνταν αρχικά ως κατοικία, με την παρουσία τζακιών να είναι εμφανής, ενώ αργότερα οι ιδιοκτήτες κατοικούσαν σε άλλα οικήματα και ο όροφος χρησιμοποιούνταν πλέον για την αποξήρανση και επεξεργασία των δερμάτων.

Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον με τη Χάρμαινα εκτός από την ανάπτυξη της βιοτεχνίας, είναι η χρήση ωμής γης ως δομικό υλικό⁷³. Είναι ένας οικισμός όπου έχει χρησιμοποιηθεί ωμόπλινθος σε ένα σύνολο σαράντα κτιρίων.

Στο ισόγειο οι τοιχοποιίες είναι από λιθοδομή με πηλοκονίαμα ενώ ο όροφος έχει κατασκευαστεί με πλιθιά και οριζόντιες και κάθετες ξυλοδεσιές .

---

⁷³ (ΣΓΟΥΡΙΔΗ , 2017)

Εικόνα Α.54 Δόμηση με ωμόπλινθους και ξυλοδεσιές . <http://www.amfissapress.gr/index.php/2011/02/02/3602/> Η πράσινη αρχιτεκτονική των Ταμπάκικων. Φεβρουάριος 2011.

Τα ταμπάκικα άκμασαν ιδιαίτερα τη δεκαετία του 1930, περίοδο όπου στα εργαστήρια απασχολούνταν περίπου 300 εργάτες⁷⁴. Μαζί με τα ξακουστά Κουδουνάδικα και τα Σχοιναριά των Σαλώνων ανθεί ένα σύστημα κυκλικής και κλειστής οικονομίας που συνδυάζεται με την έντονη ανάπτυξη της κτηνοτροφίας στους γύρω ορεινούς όγκους.

Η μεγάλη ακμή των ταμπάκικων της Χάρμαινας διατηρήθηκε μέχρι και το μεσοπόλεμο, ενώ μετά το β' παγκόσμιο πόλεμο και σταδιακά μετά τη δεκαετία του '60 η συνοικία των βυρσοδεψών παρήκμασε εξαιτίας της δυναμικής εισόδου των πλαστικών υλικών που αντικατέστησαν το δέρμα στις περισσότερες από τις εφαρμογές του. Επίσης τα μεταλλεία βωξίτη στην Ιτέα απορρόφησαν πολλούς εργάτες της Άμφισσας τη δεκαετία του '70. Σήμερα λειτουργεί ένα εργαστήριο.

Από το 1989 σαράντα δύο κτήρια της Χάρμαινας έχουν χαρακτηριστεί διατηρητέα. Την περίοδο 2004-2007 ο Δήμος Άμφισσας προχώρησε στη μελέτη και υλοποίηση ενός έργου ανάπλασης της παραδοσιακής συνοικίας κατά το οποίο αποκαταστάθηκαν τέσσερα κτίρια ιδιοκτησίας του Δήμου Άμφισσας συμπεριλαμβανομένου του κτιρίου Τουλασίδι, ενώ με ιδιωτική πρωτοβουλία έχουν αποκατασταθεί ακόμα τέσσερα.

---

⁷⁴ (ΚΟΛΟΒΟΥ, 2009, σ. 91)

Χάρτης Α.7 Αμφισσα, Χάρμαινα, περιοχή ανάπτυξης βυρσοδευείων.

Σάμος, Καρλόβασι

Η βιομηχανική ανάπτυξη στην περιοχή του Ανατολικού Αιγαίου οφείλεται σε ένα ευνοϊκό συνδυασμό παραγόντων από τους οποίους άλλοι είναι τοπικοί και άλλοι σχετίζονται με την ευρύτερη περιοχή. Παρά την περιορισμένη της έκταση και το σκληρό ανταγωνισμό στην ευρύτερη περιοχή, στη Σάμο ευδοκίμησε το εμπόριο, η ναυτιλία και η βιομηχανία, ειδικότερα στους κλάδους της καπνοβιομηχανίας στο Βαθύ και της κατεργασίας των σολοδερμάτων στο Καρλόβασι.

Από τις αρχές του 19ου αιώνα υπάρχουν μαρτυρίες για βυρσοδεψία στη Σάμο στο λιμάνι του Βαθιού, η οποία όμως δεν εξελίχθηκε, αντίθετα με το Καρλόβασι όπου και αναπτύχθηκε ιδιαίτερα προς τα τέλη του 19ου αιώνα αναδεικνύοντας την περιοχή σε εμπορικό και βιομηχανικό κέντρο που ανταγωνιζόταν σε ποιότητα ελληνικά, αιγυπτιακά και τουρκικά δέρματα.

Η ύπαρξη «βιομηχανικών καταστημάτων» αναφέρεται για πρώτη φορά σε έγγραφο το 1863 ενώ η οργανωμένη βυρσοδεψία στο Καρλόβασι χρονολογείται από το 1868, όταν ομάδα δεκαέξι βυρσοδευείων ζήτησε από την ηγεμονική διοίκηση μείωση των φόρων επί της εξαγωγής «κατεργασμένων βυρσών»⁷⁵.

Η αφθονία της Σάμου σε πρώτες ύλες αλλά και της ευρύτερης περιοχής της Μικράς Ασίας με την οποία είχε εδραιωμένες επιχειρηματικές σχέσεις και ιδιαίτερα με

---

⁷⁵ (ΓΙΑΚΟΥΠΗ, 2017, σ. 30)

τη Σμύρνη, ευνόησαν την ανάπτυξη της βυρσοδεψίας. Η κτηνοτροφία ήταν ανεπτυγμένη, ενώ υπήρχαν μεγάλες εκτάσεις από πευκοδάση καθώς και βελανιδιές στις ορεινές περιοχές του νησιού αλλά και στην απέναντι ακτή.

Την εποχή της Ηγεμονίας της Σάμου (1834-1912) η μείωση ή απαλλαγή των τελωνειακών δασμών κυρίως μετά το 1880, κατέστησαν τα δέρματα της Σάμου πολύ ανταγωνιστικά στις αγορές⁷⁶. Επίσης, οι μεταρρυθμίσεις (τανζιμάτ) της οθωμανικής αυτοκρατορίας (1839-1876) ευνόησαν τον εκσυγχρονισμό του κράτους και τις επιχειρηματικές δραστηριότητες στο Ανατολικό Αιγαίο. Κατά τη διάρκεια του ρωσοτουρκικού πολέμου (1877-1878) η ζήτηση κατεργασμένων δερμάτων από τον οθωμανικό στρατό ενίσχυσε την εξέλιξη των σαμιακών βυρσοδεψείων.

Στη Σάμο όπως και στη Χίο και στη Μυτιλήνη εγκαταστάθηκαν και αρκετοί από τους βυρσοδέψες που είχαν εγκαταλείψει την Ερμούπολη λόγω κρίσης.

Το τεχνητό λιμάνι του Καρλοβάσου που παρείχε την απαραίτητη υποδομή για την παράλληλη ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυτιλίας καθώς και η αδιάκοπη εμπορική δραστηριότητα των σαμιωτών στην ευρύτερη περιοχή δημιούργησαν συσσώρευση κεφαλαίων και ενίσχυσαν ποικιλοτρόπως την τοπική βιομηχανία. Τα κατεργασμένα δέρματα εξάγονται σε αγορές της Μικράς Ασίας, της Αιγύπτου, της Μέσης Ανατολής αλλά και της Ελλάδας, ενώ ακατέργαστα δέρματα εισάγονται από τις ίδιες περιοχές.

Τα βυρσοδεψεία από τις αρχές της δεκαετίας του 1890 αρχίζουν να εκσυγχρονίζονται, χρησιμοποιούν μηχανές για την κατεργασία και διευρύνουν την παραγωγή τους, ενώ αφού καλυφθούν οι ανάγκες του εκμηχανισμένου βυρσοδεψείου γίνεται εκμετάλλευση τους και από εργαστήρια που δεν είχαν προμηθευτεί μηχανές. Το 1890 γίνεται χρήση των πρώτων ατμομύλων στο Καρλόβασι για τη βυρσοδεψία ενώ από το 1905 ένα ιπποκίνητο τράμ συνδέει τον όρμο με το λιμάνι διευκολύνοντας τις μεταφορές⁷⁷.

Το άλμα από την οικιακή προβιομηχανική βιοτεχνία στην εκβιομηχάνιση έγινε δυνατό με την συμβολή των εξής παραγόντων: την εκμηχάνιση με ατμό, πετρέλαιο και αργότερα ηλεκτρισμό, το άνοιγμα των εμπορικών συναλλαγών στις διεθνείς αγορές και την εισαγωγή δερμάτων από την Αφρική και την Νότια Αμερική, καθώς και την εφαρμογή χημικών μεθόδων που συντόμευσαν τα στάδια επεξεργασίας και έκαναν εφικτή τη μεγάλη παραγωγή.

Η περίοδος ακμής των βυρσοδεψείων στο Καρλόβασι τοποθετείται μεταξύ των ετών 1880 έως 1930, οπότε λειτουργούσαν 45 επιχειρήσεις εκ των οποίων οι 14 ήταν εκμηχανισμένες, απασχολούσαν 300 εργαζόμενους και κάλυπταν το 25% της εγχώριας παραγωγής. Θετικά συνετέλεσε για τη Σάμο, και ο αποκλεισμός του Πειραιά από τους συμμάχους το 1917 κατά τον Α παγκόσμιο πόλεμο⁷⁸.

⁷⁶ (ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ & ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΚΗΣ, 1999, σ. 18)

⁷⁷ (Μουσείο Βυρσοδεψίας)

⁷⁸ (ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ & ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΚΗΣ, 1999, σ. 19)

Από τις αρχές του 20ου αιώνα ιδρύονται εμπορικά επιμελητήρια, οι ιδιοκτήτες βυρσοδεψείων ιδρύουν ομόρρυθμες εταιρείες, μερικοί συγχωνεύονται σε μεγαλύτερες επιχειρήσεις και χρησιμοποιούν σύγχρονα μηχανήματα.

Οι συνθήκες εργασίας των εργατών στα βυρσοδεψεία ήταν πολύ άσχημες. Δεν τους προστάτευε καμιά νομοθεσία, ενώ εκτός από καθαυτή την εργασία που ήταν βαριά και ανθυγιεινή και δουλεύανε ήλιο με ήλιο, οι εργοδότες δεν τους πλήρωναν με χρήματα, αλλά σε είδος, και κάθε Κυριακή επρεπε να δουλέψουν έως τη μία το μεσημέρι χωρίς αμοιβή.

Το εργατικό κίνημα των βυρσοδεψεργατών του νησιού ήταν από τα πιο δυναμικά της αντίστοιχης περιόδου και αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ιστορίας της βυρσοδεψίας της Σάμου. Το 1899 ιδρύθηκε το πρώτο σωματείο βυρσοδεψών την Αδελφότητα βυρσοδεψών «Ο προφήτης Ηλίας» με σκοπό την αμοιβαία υποστήριξη και τη βοήθεια άπορων εργατών. Στο σωματείο συμμετείχαν εργοδότες και εργάτες και τα συμφέροντά τους συγκρούονταν⁷⁹.

Το 1908, οι βυρσοδεψεργάτες ίδρυσαν το δικό τους καθαρά εργατικό σωματείο, την Αδελφότητα Εργατών Βυρσοδεψών «Ο Άγιος Παντελεήμων», με σκοπό την περίθαλψη των εργατών και ανακούφιση των μελών της αδελφότητας. Το σωματείο που είχε φιλανθρωπικό, αλλά και συνδικαλιστικό χαρακτήρα, έκανε την πρώτη απεργία το 1911, με κύριο αίτημα τον καθορισμό του ωραρίου και την αυστηρή τήρησή του. Τον Οκτώβρη του 1934 διοργανώνεται γενική απεργία από το σωματείο «Αναγέννηση».

Εικόνα Α.56 Βυρσοδεψεργάτες στη Σάμο.

⁷⁹ (Οι βυρσοδεψεργάτες της Σάμου και οι αγώνες τους, 2015)

Τα βυρσοδεψεία αναπτύχθηκαν ανάμεσα στα δύο ρεύματα της πόλης σε δύο περιοχές. Στον όρμο κατά το μήκος της παραλιακής ζώνης συγκεντρώνονται 12 κτίρια τα οποία αναπτύσσονται γραμμικά μπροστά από την ακτογραμμή, το ένα δίπλα στο άλλο, και στην περιοχή που γειτνιάζει με την ανατολική όχθη του δυτικού ρεύματος δημιουργείται ένας πυρήνας 44 κτιρίων⁸⁰ που διαμορφώνει μια βιομηχανική ζώνη. Η θέση τους καταγράφεται από το ρυμοτομικό σχέδιο του 1900 του Όρμου Νέου Καρλοβάσου⁸¹. Στην ίδια περιοχή βρίσκονταν και οι κατοικίες των βυρσοδεψιών, σε άμεση σχέση με τα εργαστήρια ή ενσωματώνονται στο ίδιο κτίριο. Η σύνδεση με το λιμάνι γινόταν με άμαξες ή με καΐκια και αργότερα με το ιπποκίνητο τραμ.

Χάρτης Α.8 Σάμος, Καρλόβασι, Δύο περιοχές ανάπτυξης βυρσοδεψείων.

Για τα ταμπάκια της Σάμου διηγείται ο Κ. Καλατζής: «Το ταμπάκικο ήταν δίπατο. Στο κάτω πάτωμα γινότανε η υγρή δουλειά· η προκαταρκτική και η δέψη. Ήταν εκεί οι λίμπες και τα ποντόνια και τα καβαλέτα και οι βαρέλες. Εκεί γινόταν τα ξενερίσματα και τα ξελεσιάσματα και τ' ασβεστώματα. ...Υγρασία και γλίτσα και μισόφωτο. Και βρωμά βαριά. Στο πάνω πάτωμα γινόταν η στεγνή δουλειά, η τελειοποίηση και η συσκευασία. Ήταν εκεί οι πάγκοι για το στρώσιμο των πετσιών, οι

⁸⁰ (ΓΙΑΚΟΥΠΗ, 2017, σ. 30)

⁸¹ (ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ & ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΚΗΣ, 1999, σ. 61)

κρεμάλες για το κέρωμα και το στέγνωμά τους... Ήταν φωτεινό το πάνω πάτωμα, καθαρό, κι είχε την ευχάριστη μυρωδιά του αργασμένου δέρματος».

Τα παλαιότερα κτίρια που σώζονται, χρονολογούνται από το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα. Πρόκειται για μονώροφα, ορθογώνια σε κάτοψη, το πλάτος των οποίων δεν ξεπερνά τα 8 μέτρα και το μήκος τους φτάνει τα 25. Καθώς η βυρσοδεψία αναπτυσσόταν, οι βυρσοδέψες προχωρούσαν στην επέκταση των εργαστηρίων τους με διαδοχικές προσθήκες. Αυτές συνήθως γίνονταν συνήθως κατά το μήκος, διαμορφώνοντας κτίρια που το μήκος τους έφτανε και τα 90 μέτρα⁸².

Τα νεότερα βυρσοδεψεία είναι κυρίως διώροφα και έχουν δύο πτέρυγες κατά το πλάτος τους ενώ σε ορισμένα έχουν ενσωματωθεί τμήματα παλαιότερων κτισμάτων. Τα περισσότερα έχουν κτιστεί τμηματικά σε σχέση με την ανάπτυξη της επιχείρησης και οι επεκτάσεις γίνονται σε σχέση με τον διαθέσιμο χώρο. Έτσι το τελικό κτίριο ήταν αποτέλεσμα επεκτάσεων και ενσωματώσεων προς διάφορες κατευθύνσεις.

Την εποχή της χειρωνακτικής εργασίας η πρώτη φάση κατεργασίας ξεκινούσε από τη θάλασσα, τα ασβεστερά συνήθως βρίσκονταν έξω από το βυρσοδεψείο, ενώ ξεχωριστή θέση είχαν οι δεξαμενές δέψης, τα ποντόνια, όπου ήταν κτισμένες μέσα στο έδαφος για να εξασφαλιστεί μία κατά το δυνατό σταθερή θερμοκρασία κατά τη διάρκεια της δέψης. Ιδιαίτερο γνώρισμα είναι οι στενοί επιμήκεις διάδρομοι μεταξύ των κτισμάτων με σκοπό την επικοινωνία, τη μεταφορά εμπορευμάτων και την διάνοιξη ανοιγμάτων.

Η εκμηχάνιση των βυρσοδεψείων επέφερε σταδιακά αλλαγές στην οργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας. Στα μεγάλα βυρσοδεψεία, οι περισσότερες διαδικασίες γίνονταν με μηχανικά μέσα από τις αρχές του 20ού αιώνα.

Σε κάποια βυρσοδεψεία που αναπτύσσονταν σε περισσότερα από ένα κτίσματα, η επικοινωνία εξασφαλίζεται με γέφυρα στον δεύτερο όροφο.

Οι όψεις των κτιρίων είναι συμμετρικές⁸³, με νεοκλασικές μορφές όπως η γενικευμένη χρήση γείσου και αετώματος στο οποίο ανοίγεται κυκλικός ή ορθογώνιος φεγγίτης. Σε αρκετές περιπτώσεις η μορφή τους χαρακτηρίζεται από μία εκφραστικότητα με την χρήση και τον τονισμό μορφολογικών στοιχείων.

---

⁸² (ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ & ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΚΗΣ, 1999, σ. 68)

⁸³ (ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ & ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΚΗΣ, 1999, σσ. 64-117)

Εικόνα Α.57 Σάμος, Καρλόβασι, Ταμπάκικα στο ρέμα. Διακρίνονται τα αετώματα και οι φεγγίτες.

Τα παράθυρα έχουν τις ίδιες περίπου διαστάσεις σε όλα τα ταμπάκικα, ενώ οι πόρτες, διευρύνθηκαν στα περισσότερα κτίρια για να είναι δυνατή η είσοδος οχημάτων. Τα πρέκια των ανοιγμάτων διαμορφώνονται από ένα χαμηλωμένο τόξο και στις νεότερες κατασκευές αυτό έχει αντικατασταθεί από μπετονένιο σενάζ.

Τα κελύφη είναι χτισμένα με λιθοδομή, με πέτρα την οποία προμηθεύονταν από δυο λατομεία της περιοχής ενώ το πελέκημα των λίθων γινόταν επιτόπου από ντόπια συνεργεία που αναλάμβαναν την κατασκευή. Η χρήση του μπετόν εμφανίζεται σε κτίρια που χτίστηκαν μετά το πρώτο τέταρτο του 20ού αιώνα. Τούβλα χρησιμοποιούσαν στην κατασκευή γείσων και των τόξων πάνω από τα ανοίγματα, ενώ περιορισμένη είναι και η χρήση τσιμεντόλιθων. Ο φέρων οργανισμός των στεγών είναι ξύλινος, και συχνά οι ελκυστήρες των ζευκτών είναι μεταλλικοί διπλού ταυ. Μεταλλικά γίνονται επίσης σε αρκετές περιπτώσεις και τα δοκάρια του πατώματος. Τα παλαιότερα δάπεδα ήταν στρωμένα με βοτσαλωτό, όμως τα περισσότερα έχουν καλυφθεί με τσιμεντοκονίαμα.

Η οικονομική άνθηση είχε αντίκτυπο και στις κατοικίες των βυρσοδεψών, οι οποίες βρίσκονταν κατά μήκος του δρόμου που συνδέει τον Όρμο με το Νέο Καρλόβασι. Τα νεοκλασικά αρχοντικά που ανήκαν σε σημαντικές οικογένειες βυρσοδεψών επιβεβαιώνουν την οικονομική ανάπτυξη, τόσο με την αρχιτεκτονική και τον διάκοσμό τους όσο και με την τοποθεσία που είναι κατασκευασμένα.

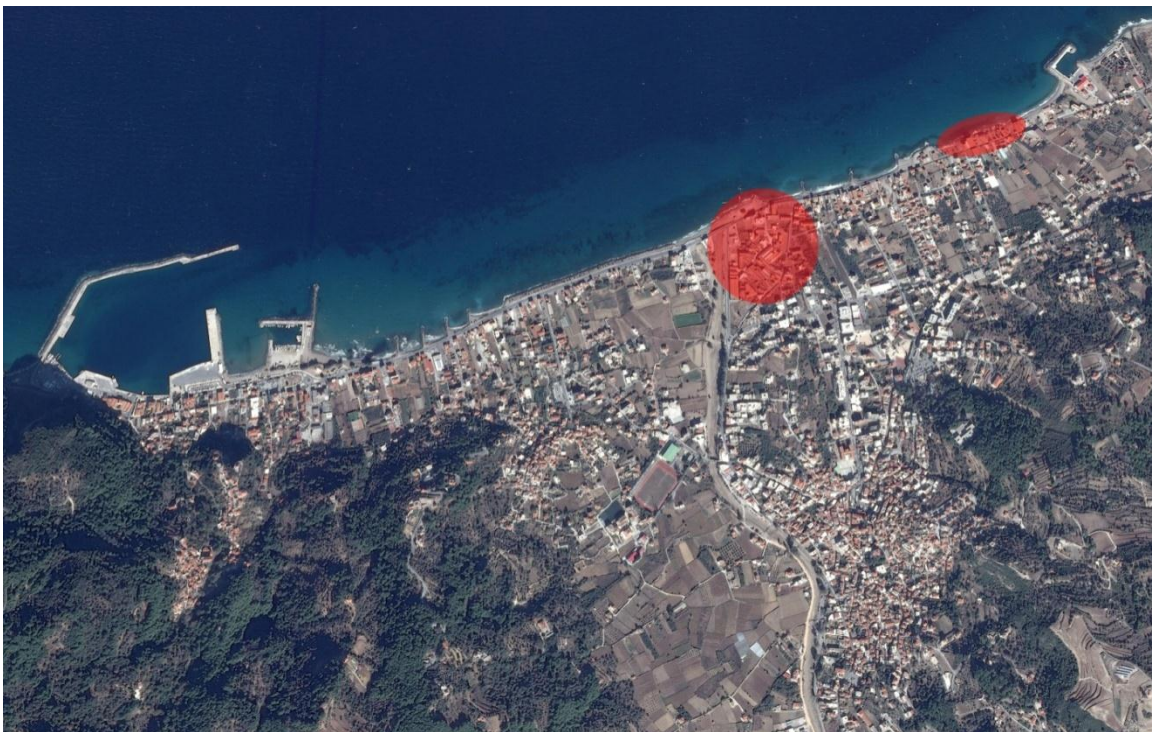

Εικόνα Α.58 Σάμος, Καρλόβασι, Τα ερειπωμένα ταμπάκια στον όρμο.

Το γρήγορο ρυθμό της βιομηχανικής βυρσοδεψίας και την επιβίωση στις διεθνείς αγορές δεν μπόρεσαν να ακολουθήσουν τα Καρλοβασίτικα ταμπάκια. Η παρακμή της βιομηχανίας της βυρσοδεψίας στη Σάμο ξεκίνησε το 1912 με την ένωση με την Ελλάδα, όπου και έχασε τα προνόμια που είχε κατά την περίοδο της Ηγεμονίας⁸⁴. Με την παγκόσμια κρίση του 1929, την πτώχευση της Ελλάδας το 1932 και κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η βυρσοδεψία στο νησί δέχτηκε ισχυρά πλήγματα, ενώ μεταπολεμικά, σταδιακά έφθινε, καθώς ο ανταγωνισμός των κέντρων ήταν άνισος και συντριπτικός για τις επαρχιακές βιομηχανίες ειδικότερα μετά το 1950.

---

⁸⁴ (ΓΙΑΚΟΥΠΗ, 2017, σ. 25)

Χάρτης Α.9 Σάμος, Καρλόβασι, περιοχές ανάπτυξης βυρσοδεψείων.

Σήμερα τα κτίρια του όρμου είναι σε ερειπιώδη κατάσταση με τους βόρειους τοίχους στην πλευρά της θάλασσας να έχουν καταρρεύσει. Αντίθετα, όσα βρίσκονται λίγα μέτρα νοτιότερα, πάνω από τον παράλληλο δρόμο προς την παραλία είναι σε καλύτερη κατάσταση. Από τα κτίρια στο ρέμα σχεδόν όλα είναι εγκαταλελειμμένα, ενώ ο εξοπλισμός των περισσότερων έχει αφαιρεθεί, στερώντας τους ένα πολύ σημαντικό στοιχείο της ιστορίας τους. Ορισμένα έχουν μετατραπεί σε κατοικίες, άλλα σε αποθήκες και συνεργεία αυτοκινήτων. Τα περισσότερα είναι ιδιοκτησία του πανεπιστημίου Αιγαίου και στο Κτίριο Ταλαμπέκου στεγάζεται το μουσείο Βυρσοδεψίας Καρλοβάσου⁸⁵.

Χίος

Από τον 16ο αιώνα αναφέρεται ότι υπάρχουν στη Χίο δέρματα κατεργασμένα αλλά και ακατέργαστα τα οποία μαζί με άλλα προϊόντα του νησιού εξάγονται στην Ευρώπη.

Κατά το 18ο αιώνα, την περίοδο της Τουρκοκρατίας, η Χίος είχε ισχυρή παρουσία στην ανατολική Μεσόγειο, στο Αιγαίο και στη Μαύρη θάλασσα εξαιτίας του σημαντικού της στόλου, της διπλωματίας αλλά και του εμπορίου μαστίχας. Έπειτα από

---

⁸⁵ (Λάνδρος, 2007)

σχετικές νομοθετικές διατάξεις της Υψηλής Πύλης παραχωρούνται προνόμια στο νησί και επικρατεί μια κατάσταση οικονομικής ευμάρειας⁸⁶.

Η ενασχόληση των Χιωτών με το εμπόριο και τη ναυτιλία έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της βυρσοδεψίας, καθώς επίσης και η γειτνίαση της Χίου με τη Μ. Ασία, όπου βρίσκονταν κέντρα παραγωγής δερμάτων και εξαγωγικοί κόμβοι όπως η Σμύρνη.

Επιπρόσθετα, η αφθονία του σχίνου στο νησί, τα φύλλα του οποίου έχουν υψηλή περιεκτικότητα σε τανίνη, και η γειτνίαση με τη Λέσβο, τόπο παραγωγής βαλανιδιού, αποτέλεσαν βασικό πλεονέκτημα σχετικά με τη διάθεση πρώτων υλών για την διαδικασία βυρσοδεψίας.

Εικόνα Α.59 Μύλοι για άλεσμα δεψικών υλών στη Χίο.

Στις αρχές του 19ου αιώνα ακμάζουν στη Χίο πολλά βυρσοδεψεία και κατεργασμένα σολοδέσματα πωλούνταν σε ολόκληρη την οθωμανική αυτοκρατορία και στην Ευρώπη.

Η σφαγή και καταστροφή της Χίου από τους Οθωμανούς το 1822, οδήγησε στην ερήμωση του νησιού. Οι Χιώτες αναγκάζονται να εγκαταλείψουν το νησί και να εγκατασταθούν σε διάφορες περιοχές και κυρίως στη Σύρο. Η εγκατάσταση των Χιωτών βυρσοδεψιών στην Ερμούπολη και η δημιουργία των εργαστηρίων τους εκεί, τους έδωσε την δυνατότητα να αναπτύξουν την τεχνογνωσία τους, καθώς λόγω της σπουδαίας και ραγδαίας ανάπτυξης του επαγγέλματος που ακολούθησε στην Ερμούπολη, έμαθαν να

---

⁸⁶ (ΓΙΑΚΟΥΠΗ, 2017, σ. 26)

εφαρμόζουν ιδιαίτερη οργάνωση στη διαδικασία παραγωγής και ήρθαν σε επαφή με νέες τεχνολογίες και τον εκσυγχρονισμό των εργαστηρίων.

Η Χίος αρχίζει να ανακάμπτει από την δεκαετία του 1850, και έως τα μέσα του 19ου αιώνα, αριθμούνται περίπου 18 βυρσοδεψία.

Στη Χίο, στη Μυτιλήνη και στη Σάμο, εγκαταστάθηκαν αρκετοί από τους βυρσοδέψες που εγκατέλειψαν την Ερμούπολη την εποχή της κρίσης στο τέλος του 19ου αιώνα⁸⁷. Κυρίως η Χίος βρισκόταν σε άμεση επικοινωνία με μεγάλα αστικά κέντρα όπου αρχίζουν να χρησιμοποιούνται σταδιακά νέες μέθοδοι. Με την εκμηχάνιση στην οποία προχώρησαν οι Χιώτες βυρσοδέψες, μαζί με συναδέλφους τους στη Μυτιλήνη και στη Σάμο, και την παράλληλη εισαγωγή δερμάτων μεγαλύτερων ζώων μέσω του διεθνούς εμπορίου, γύρω στα τέλη του 19ου αιώνα το παραδοσιακό ταμπάκικο μετατρέπεται σε εργοστάσιο βυρσοδεψίας.

Με την απελευθέρωση της Χίου το 1912 κατά τη διάρκεια των βαλκανικών πολέμων, η βυρσοδεψεία ακμάζει και υπάρχουν στη Χίο περίπου 30 εργοστάσια αρκετά από τα οποία είναι εκμηχανισμένα. Η βυρσοδεψία του νησιού στράφηκε κυρίως προς τη ελληνική αγορά με τα χιώτικα σολοδέρματα να φημίζονται τόσο για την ποιότητά όσο και για την τιμή τους, σε σχέση με άλλα της ανατολής⁸⁸. Το 1918 οι βυρσοδέψες ιδρύουν ένα ισχυρό σωματείο, το «Σύνδεσμο Εργατών Βυρσοδεψών Χίου».

Τα ταμπάκικα στη Χίο καταλαμβάνουν μία έκταση περίπου 35.000 τ.μ. και βρίσκονται στην ανατολική ακτή βόρεια από το λιμάνι, σε μικρή απόσταση από αυτό.

Τα κτίρια είναι μονοώροφα και διώροφα με δίριχτες στέγες, επιμήκη σε κάτοψη και προσανατολισμένα κατά τον διαμήκη άξονα, στον άξονα Ανατολής - Δύσης.

Οι κτιριακοί όγκοι των συγκροτημάτων χρονολογούνται κατασκευαστικά σε διαφορετικές φάσεις καθώς γινόντουσαν προσθήκες για την κάλυψη των νέων αναγκών της διαδικασίας, χρησιμοποιώντας κάθε φορά τον εξωτερικό τοίχο του όμορου τμήματος για την έδραση της στέγης. Υπάρχει άμεση πρόσβαση και πολλαπλότητα σύνδεσης από τον έναν χώρο στον άλλο ανάλογα με τα διαδοχικά στάδια κατεργασίας.

Τα κελύφη είναι χτισμένα με λιθοδομή με τοπική πέτρα, και οι ενδιάμεσοι πεσσοί από λιθοδομή φτάνουν μέχρι το ύψος του ισογείου αφήνοντας ενιαίο τον χώρο στον όροφο.

Τα δάπεδα και οι στέγες αποτελούνται από ξύλινες δοκούς εδραζόμενες στους περιμετρικούς τοίχους και στους πεσσούς ενώ σε μεγάλα ανοίγματα χρησιμοποιούνται και μεταλλικές δοκοί. Οι φέρουσες κατασκευές των στεγών και των πατωμάτων παρουσιάζουν ποικιλία φορέων και συνδεσμολογίας και σχέση με τεχνογνωσία ευρωπαϊκής προέλευσης⁸⁹.

Τα ανοίγματα αποτελούνται από ξύλινα πλαίσια με σταθερά μεταλλικά κιγκλιδώματα, ανοιγόμενα ξύλινα παντζούρια ενώ υπάρχει απουσία υαλοπινάκων. Τα

---

⁸⁷ (Ζαρκιά, 1997, σ. 44)

⁸⁸ (ΓΙΑΚΟΥΠΗ, 2017, σ. 28)

⁸⁹ (Βίδρου & Φραντζέλα, 2015)

υπέρθυρα αποτελούνται από ξύλινα πρέκια, ενώ αρκετά έχουν αντικατασταθεί από σκυρόδεμα. Συχνά παρατηρούνται υπερκείμενα λίθινα ανακουφιστικά τόξα.

Παρά το γεγονός ότι πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι Χιώτες προχώρησαν στην πλήρη εκμηχάνιση των βυρσοδεψείων τους, δεν προχώρησαν στη δέψη με χρώμιο, που συντόμευε δραστικά το χρόνο της δέψης από μερικούς μήνες σε λίγες ημέρες. Όπως και τα περισσότερα ελληνικά βυρσοδεψεία ήταν εξειδικευμένα στην παραγωγή σολοδερμάτων για τα οποία η δέψη με χρώμιο δε θεωρούνταν επαρκής.

Η χιώτικη παραγωγή επηρεάζεται κατά το Μεσοπόλεμο από την υποτονικότητα της αγοράς της Ελλάδας και από τη χρήση του καουτσούκ στην κατασκευή της σόλας των παπουτσιών και των ιμάντων των μηχανών.

Κατά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο τα υπάρχοντα αποθέματα σολοδερμάτων στη Χίο διατέθηκαν για τις ανάγκες του ελληνικού στρατού, ενώ τα υπόλοιπα κατασχέθηκαν από τους Γερμανούς κατά τη διάρκεια της Κατοχής.

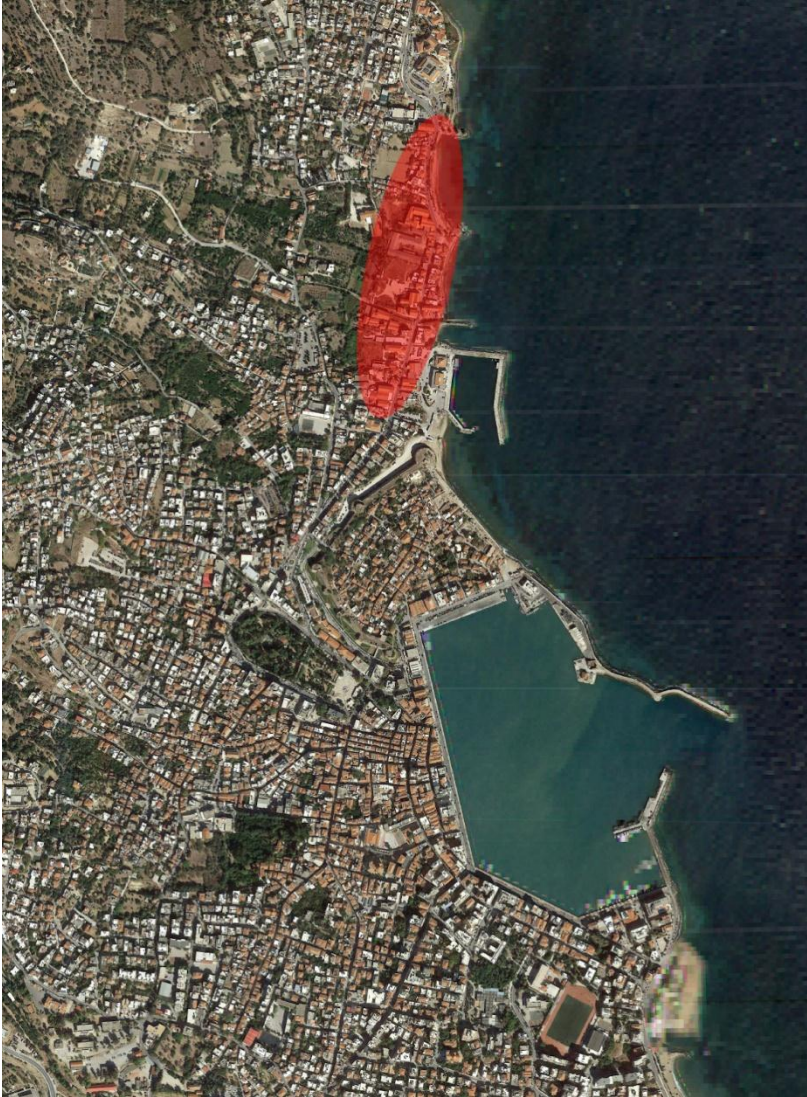
Ενώ μετά τη λήξη του πολέμου τα βυρσοδεψεία της Χίου είχαν πληγεί, άρχισαν ξανά τη λειτουργία τους και ανέκτησαν τη θέση τους στην ελληνική αγορά. Μετά τη δεκαετία του '60 επεκτάθηκαν στον τομέα των επανωδερμάτων όπου οι συνθήκες ήταν καλύτερες καθώς η αγορά των σολοδερμάτων περνούσε κρίση⁹⁰. Τη δεκαετία του 1980, λόγω του έντονου ανταγωνισμού από μεγάλες αθηναϊκές επιχειρήσεις, τα βυρσοδεψεία έκλεισαν σταδιακά.

Εικόνα Α.60 Χίος. Εγκαταλελειμμένο βυρσοδεψείο, διακρίνονται τα ασβεστερά.

Η περιοχή ερημώθηκε και κάποια κτίρια χρησιμοποιήθηκαν ως μάντρες, συνεργεία αυτοκινήτων και αποθήκες. Τα κενά κελύφη παρέμειναν με αποτέλεσμα την σταδιακή υποβάθμιση της περιοχής.

Το 2003 τα Ταμπάκικα περνούν στην κατοχή του Πανεπιστημίου Αιγαίου με βάση μελέτη που εκπονήθηκε το 1999, όπου προτάθηκε η χωροθέτηση των λειτουργιών του Πανεπιστημίου σε υπάρχοντα και νέα κτίρια. Μετά από μελέτες του ΕΜΠ που έδειξαν ότι το υπέδαφος στα βυρσοδευεία Μερούση και Καραμαούνα είναι ασταθές λόγω βυζαντινών λιμενικών έργων η μελέτη δεν προχώρησε.

Χάρτης Α.10 Χίος, περιοχή ανάπτυξης βυρσοδευείων.

Σύρος, Ερμούπολη

Οι μικροί κόσμοι των Κυκλάδων, συνήθως δεν επέτρεπαν, λόγω του άγονου εδάφους την στήριξη στην καλλιέργεια της γης, με συνέπεια κάτοικοι τους να στρέφονταν στη βιοτεχνία και στο ναυτικό εμπόριο. Κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής κυριαρχίας, η ισχυρή ναυτική παράδοση του χώρου οδήγησε την Πύλη, που εκμεταλλεύονταν τις ναυτιλιακές δραστηριότητες των ελλήνων, στο να χορηγήσει ειδικά διοικητικά προνόμια και φορολογικές απαλλαγές στα νησιά.

Αντίθετα με το παραπάνω, στην περίπτωση της Σύρου, οι κάτοικοί της ήταν περισσότερο αγροτοκτηνοτρόφοι και λιγότερο ναυτικοί, με την σχέση τους με τη να θάλασσα περιορίζεται στην αλιεία και στη μεταφορά προϊόντων μικρής αξίας στα γειτονικά νησιά. Το κυριότερο εμπορεύσιμο προϊόν της Σύρου ήταν το κρασί.

Οι αυτόχθονες της Σύρου έχουν και μια άλλη ιδιαιτερότητα που τους διαφοροποιεί από τον υπό διαμόρφωση ελληνικό κόσμο. Ακολουθούν το δόγμα τη δυτικής, καθολικής εκκλησίας κάτι που στα μέσα και νεώτερα χρόνια αφορούσε κυρίως οικογένειες φραγκικής ή βενετικής καταγωγής και όχι Έλληνες. Λόγω του καθολικού δόγματος των αυτοχθόνων, η Σύρος τέθηκε υπό την προστασία του γαλλικού κράτους από τις αρχές του 17ου αιώνα κάτι που συνετέλεσε σε μια πιο χαλαρή σύνδεση της Σύρου με την κεντρική Οθωμανική διοίκηση και με τις εμπορικές συνδέσεις των άλλων νησιών⁹¹.

Αυτή η σχέση της Σύρου με την Οθωμανική αυτοκρατορία και τους οικονομικούς της μηχανισμούς ήταν ένας από τους βασικούς λόγους που οι Συριοί δεν πήραν ενεργό μέρος στην επανάσταση του 1821. Η μη συμμετοχή τους προφύλαξε το νησί από πολεμικές επιχειρήσεις και οθωμανικά αντίποινα και έτσι η Σύρος έγινε πόλος έλξης πληθυσμών είτε από τον επαναστατημένο ελλαδικό χώρο είτε από περιοχές που είχαν δεχθεί ιδιαίτερα σκληρά αντίποινα από τους Οθωμανούς. Το 1822 και το 1824, μετά την αιματηρή καταστροφή της Χίου και των Ψαρών, Χιώτες και Ψαριανοί πρόσφυγες κατέφυγαν μαζικά στη Σύρο⁹², εγκαταστάθηκαν στο χαμηλό λόφο κοντά στην παραλία και, προοδευτικά, συγκρότησαν την Ερμούπολη. Εκτός από τους Ψαριανούς και Χιώτες, εγκαταστάθηκαν σταδιακά στην Ερμούπολη και άλλοι πρόσφυγες από τον επαναστατημένο ελλαδικό χώρο και κυρίως την Κρήτη, καθώς και από τη Μικρά Ασία.

Πολλοί από τους πρόσφυγες, κυρίως οι Χιώτες, είχαν διασώσει μέρος των κεφαλαίων τους από τις προεπαναστατικές οικονομικές τους δραστηριότητες, όσο και από τις επιχειρήσεις τους στις ελληνικές παροικίες εκτός οθωμανικής επικράτειας, και έτσι μπόρεσαν να προχωρήσουν σε νέες επενδυτικές δραστηριότητες. Επί πλέον, κατείχαν ικανοποιητικά την τεχνογνωσία στον τομέα του εμπορίου και μπορούσαν να την αξιοποιήσουν ανάλογα.

Από τη άλλη πλευρά, στην Ερμούπολη εμφανίστηκε και ένα άλλο στοιχείο που δεν υπήρχε στην κυρίως Ελλάδα. Μια μεγάλη μάζα φτωχού προσφυγικού πληθυσμού,

⁹¹ (ΛΕΙΒΑΔΑΡΑ, 2011, σ. 100)

⁹² (ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ & ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΚΗΣ, 1999, σ. 268)

που μη έχοντας καμία σχέση ιδιοκτησίας με τη συριανή γη, δεν είχε άλλη επιλογή από την πώληση της εργατικής του δύναμης, ενώ ταυτόχρονα πολλοί από αυτούς είχαν και ικανοποιητικό βαθμό ειδίκευσης. Ιδιαίτερα οι Ψαριανοί, ονομαστοί για τις ναυπηγικές τους ικανότητες, πρωτοστάτησαν στη δημιουργία των συριανών ναυπηγείων.

Υπάρχουν λοιπόν κεφάλαια, αλλά και συσσώρευση φτωχού, εργατικού δυναμικού, δηλαδή οι δύο βασικές κοινωνικές και οικονομικές συνιστώσες που μπορούν να αποτελέσουν τη βάση καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής και βιομηχανικής ανάπτυξης⁹³.

Από την άλλη πλευρά, η γεωγραφική θέση της Σύρου ευνοεί την ανάπτυξη εμπορικών - ναυτιλιακών δραστηριοτήτων καθώς βρίσκεται στη μέση μεγάλων εμπορικών δρόμων που συνδέουν τρεις οικονομίες: τη δυτική Ευρώπη της Βιομηχανικής Επανάστασης, την παραπαίουσα Οθωμανική αυτοκρατορία και την ημιφεουδαρχική Ρωσία.

Ετσι, η Σύρος γίνεται σταυροδρόμι διεθνών εμπορικών δρόμων και η ναυπηγική, η ναυτιλία και το εμπόριο αναπτύσσονται ιδιαίτερα. Οι πρώτοι ταρσανάδες στήθηκαν από Ψαριανούς και το 1850, η Ερμούπολη είχε πληθυσμό 7.650 ατόμων, από τους οποίους οι 1.000 δούλευαν στα ναυπηγεία. Οι Συριανοί έμποροι διαπιστώνουν πολύ νωρίς την αναγκαιότητα χρήσης ατμοπλοίων για τη μεταφορά των προϊόντων τους στο εξωτερικό και κατά το πρώτο μισό του 19ου αιώνα συνεργάζονται με ατμοπλοϊκές εταιρείες γαλλικών και βρετανικών συμφερόντων. Το 1857, ιδρύεται η Ελληνική Ατμοπλοΐα της Σύρου. Ανάμεσα στις υποχρεώσεις της εταιρίας ήταν και η κατασκευή εργοστασίου και νεωρίου στη Σύρο, το οποίο ιδρύθηκε το 1860, για την επισκευή και τον καθαρισμό των ατμοπλοίων. Οι μονάδες αυτές αποτελούν τον πρόδρομο του σημερινού Νεωρίου.

Εκτός από τη ναυπηγική, ο βασικότερος τομέας της βιομηχανίας ήταν η βυρσοδεψία. Δύο βυρσοδεψεία, του Εμμανουήλ Σαλούστρου, πρόσφυγα Κρητικής καταγωγής, και του Χιώτη Παναγιώτη Καλουτά, ξεκίνησαν σαν μικρά χειρονακτικά εργαστήρια ανάμεσα στο 1834 και το 1839⁹⁴. Το 1848 έχουν εξελιχθεί σε μεγάλα εργοστάσια που απασχολούν κατά περιόδους από 50 μέχρι και 100 άτομα⁹⁵. Το 1851 απαριθμούνται 12 βυρσοδεψεία, ενώ τα συριανά σολοδέσματα έχουν εκτοπίσει τα γαλλικά από την αγορά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το 1852 τα μεγαλύτερα βυρσοδεψεία της Ερμούπολης απασχολούν 200 έως 250 άτομα και χρησιμοποιούν 12 ανεμόμυλους.

Επί πλέον, η κάμψη που παρουσίασε η παραδοσιακή ιστιοφόρα ναυτιλία μετά το 1858 οδήγησε πολλούς συριανούς μεγαλεμπόρους να επενδύσουν κεφάλαια στην βυρσοδεψία. Τα δύο παλιότερα του Σαλούστρου και του Καλουτά, αντικαθιστούν τους παραδοσιακούς μύλους με 2 ατμομηχανές που μαζί με τους παλιούς ανεβάζουν

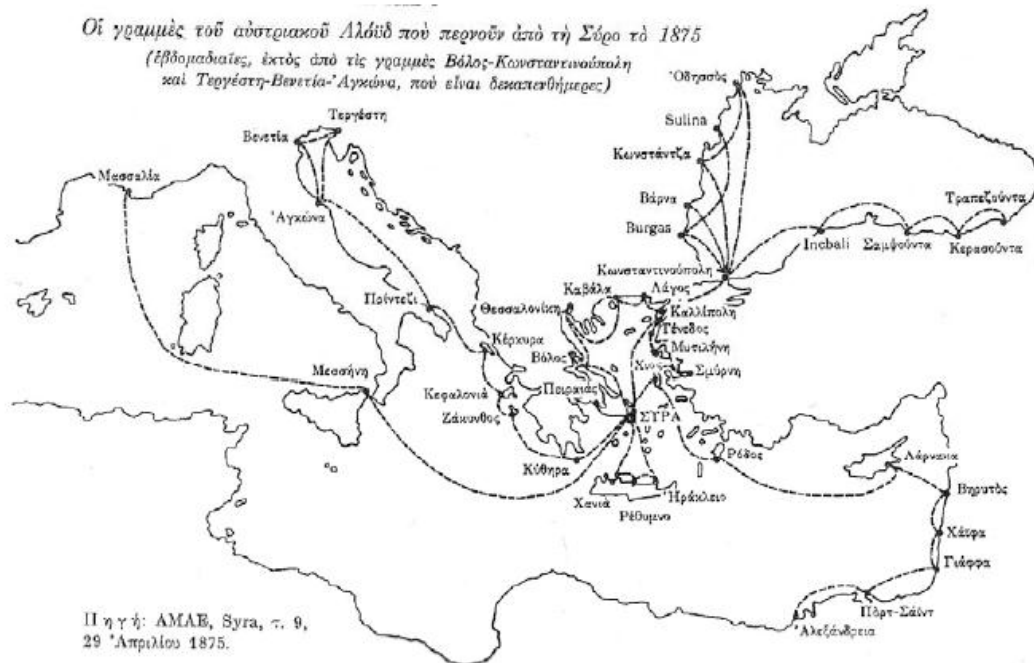
---

⁹³ (ΛΕΙΒΑΔΑΡΑ, 2011, σ. 101)

⁹⁴ (ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ & ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΚΗΣ, 1999, σ. 270)

⁹⁵ (ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ & ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΚΗΣ, 1999, σ. 272)

κατακόρυφα την παραγωγή. Το 1861, τα 5 μεγαλύτερα βυρσοδευεία της Σύρου απασχολούν συνολικά 700 με 800 εργάτες, κατεργάζονται 70 - 80.000 δέρματα το χρόνο και παράγουν προϊόντα αξίας πάνω από 5 εκατομμύρια δραχμές, ενώ το 1872 τα 8 μεγαλύτερα παράγουν 140-150.000 κομμάτια. Γίνονται εξαγωγές σε Ευρώπη, Ρωσία, Τουρκία, Αίγυπτο, και φυσικά ένα μεγάλο μέρος της παραγωγής διατίθεται και στην Ελλάδα αλλά και στην Σύρο.

Χάρτης Α.11 Εμπορική σύνδεση Σύρου με άλλες περιοχές. (ΛΕΙΒΑΔΑΡΑ, 2011)

Η Σύρος γίνεται το κέντρο του διαμετακομιστικού εμπορίου της νοτιοανατολικής Μεσογείου ενώ η εμπορική της κίνηση απ' τα 1850 και ύστερα κάνει τους μεγαλέμπορους της Αγγλίας να τη θαυμάζουν. Τα βυρσοδεψεία του νησιού γίνονται γνωστά σε όλο τον κόσμο ως τα καλύτερα της Ανατολής.

Εικόνα Α.61 Ερμούπολη. Εγκαταστάσεις Βυρσοδεψείων.
<https://cyclades24.gr/2016/02/birsodepsia-ermoupoli-afieroma/>, Η Βυρσοδεψεία στην Ερμούπολη. Παναγιώτης Κουλουμπής. Φεβρουάριος 2

Τα βυρσοδεψεία της Ερμούπολης αναπτύχθηκαν κυρίως στο τμήμα της παράκτιας περιοχής στα νότια της πλατείας Ηρώων, μακριά από την κατοικούμενη Ερμούπολη της εποχής, εκεί που βρισκόταν το καρνάγιο, ο ταρσανάς και άλλα

εργοστάσια⁹⁶. Η περιοχή ήταν κατάλληλη καθώς είχε αρκετή απόσταση από την κατοικημένη περιοχή της Ερμούπολης, η θάλασσα ήταν ρηχή και βοηθούσε στα πρώτα στάδια επεξεργασίας των δερμάτων, ενώ ήταν καλή θέση για μεταφορές προς το λιμάνι αλλά και προς το εσωτερικό.

Τα βυρσοδεψεία είχαν συνήθως δυο ορόφους, αναπτύσσονται σε πτέρυγες και επεκτείνονται κατ'επέκταση καταλαμβάνοντας πολύ μεγάλη έκταση. Εκτός από τους χώρους εργασίας και τα γραφεία, κάποια από τα εργοστάσια είχαν και μέρος για να κοιμούνται οι εργάτες καθώς υπήρχαν εργασίες οι οποίες έπρεπε να επιβλέπονται όλο το εικοσιτετράωρο ενώ επίσης πολλές φορές ερχόταν εργάτες από άλλες περιοχές για να δουλέψουν. Σε κάποιες περιπτώσεις συνενώθηκαν κτιριακοί όγκοι διαφορετικών εργοστασίων.

Τα κτίρια είναι χτισμένα με λιθοδομή, τα ανοίγματα είναι κυρίως θολωτά με τούβλινα πλαίσια ενώ επίσης συχνά εμφανίζονται διακοσμητικά στοιχεία.

Η ουσιαστική κτιριακή διαφοροποίηση σε σχέση με άλλα βυρσοδεψικά παραθαλάσσια κέντρα παρατηρείται στην πολύ μεγάλη έκταση που καταλαμβάνουν τα βυρσοδεψεία της Σύρου και στην ανάπτυξη τους στην αντίστοιχη ιδιοκτησία όπου περιλαμβάνονται στεγασμένοι και υπαίθριοι χώροι, ενώ συχνά γίνεται ανάπτυξη σε πτέρυγες. Δεν υπάρχει δηλαδή η χαρακτηριστική εν σειρά συνεχής και πυκνή δόμηση, διαφορετικών ιδιοκτησιών με στενόμακρη κάτοψη, που παρουσιάζεται σε άλλες περιοχές.

Εικόνα Α.62 Εργοστάσιο Παππαδάμ.

⁹⁶ (ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ & ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΚΗΣ, 1999, σ. 271)

Ενώ η ακμή και η εξέλιξη της βιομηχανίας στη Σύρο υπήρξε ραγδαία, η παρακμή της έγινε σταδιακά^{97 98}. Στα τέλη της δεκαετίας του 1860 η ένταση που επικρατεί στις σχέσεις της Ελλάδας με την Τουρκία εξαιτίας των γεγονότων στην Κρήτη φέρνει σε άσχημη οικονομική κατάσταση τη Σύρο. Το 1869 οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών θα αποκατασταθούν, αλλά οι άσχημες καιρικές συνθήκες που επικράτησαν στις Κυκλάδες την προηγούμενη χρονιά προκάλεσαν μια σημαντική πτώση στη γεωργική παραγωγή που είχε ως αποτέλεσμα τον περιορισμό των εμπορικών συναλλαγών της Σύρας.

Το 1870 ξεσπάει ο Γαλλοπρωσικός που δημιουργήσε σημαντικά προβλήματα στις εμπορικές συναλλαγές της Ερμούπολης με τη Γαλλία ενώ από τα 1873 και το χρηματιστηριακό κραχ της Βιέννης, το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα είχε μπει σε βαθιά κρίση. Οι διεθνής προσανατολισμός της συριανής βιομηχανίας και οικονομίας γενικότερα, την έκανε ευαίσθητη στις διακυμάνσεις του διεθνούς εμπορίου και της ισοτιμίας της δραχμής.

Το 1876 και υπό την ένταση του Ανατολικού Ζητήματος, ξεσπά κρίση που θα αγκαλιάσει το σύνολο της βιομηχανίας της Βυρσοδεψίας. Οι εξαγωγές των Συριανών θα πέσουν κατά 50% κι ένας μεγάλος αριθμός εργατών θα απολυθεί. Η κρίση αυτή θα διαρκέσει μέχρι τη δεκαετία του 1890 και θα οδηγήσει σε πτώχευση το βυρσοδεψείο Καλουτά, ένα από τα μεγαλύτερα της πόλης.

Η νομισματική κρίση στην Ελλάδα το 1879 είχε ως αποτέλεσμα το ξέσπασμα κοινωνικών αναταραχών και απεργιών. Η νομισματική κρίση είχε ως αποτέλεσμα την πτώση των ημερομισθίων κατά 25-27%, ενώ, κατά το αντίστοιχο ποσοστό αυξήθηκε η τιμή του ψωμιού και των άλλων ειδών πρώτης ανάγκης. Οι συνθήκες ζωής των εργατών ήταν άθλιες, ενώ χαρακτηριστική ήταν η παιδική εργασία.

Στη Σύρο λοιπόν, ιδρύεται το πρώτο εργατικό σωματείο το Φεβρουάριο του 1879 από τους εργάτες των ναυπηγείων, ακολούθησαν οι εργάτες των βυρσοδεψείων, και οργάνωσαν το 1879 την πρώτη απεργία που έγινε στο ελληνικό κράτος⁹⁹. Ανάμεσα στα αιτήματα που διατύπωσαν οι εργάτες - βυρσοδέψες, ξεχωρίζουν εκείνα για τη μείωση των ωρών εργασίας, την κατάργηση της αγγαρείας, δηλαδή της κυριακάτικης απλήρωτης εργασίας και της λεγόμενης «κουτουράδας», δηλαδή της δουλειάς κατ' αποκοπή. Η απεργία εξελίχθηκε σε σύρραξη, και αστυνομικές ενισχύσεις από την Αθήνα τελικά κατέστειλαν τις κινητοποιήσεις. Η απεργία λύθηκε μετά από μια βδομάδα και τα αιτήματα των εργατών έγιναν δεκτά, ωστόσο πολλοί εργάτες απολύθηκαν.

Μετά το 1880 και την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος, οι ισορροπίες ανάμεσα στον ηπειρωτικό κορμό της χώρας και στη μικρή νησιώτικη πρωτεύουσα αλλάζουν. Η ελληνική ενδοχώρα διευρύνεται, νέα κεφάλαια εισρέουν, δημιουργούνται και ενισχύονται νέα αστικά κέντρα και λιμάνια.

---

⁹⁷ (ΛΕΙΒΑΔΑΡΑ, 2011, σσ. 108-112)

⁹⁸ (Μόσχου, 2001)

⁹⁹ (Πετρόπουλος, 2003)

Επίσης η πλήρης αντικατάσταση της ιστιοφόρας από την ατμοκίνητη ναυτιλία, η διάνοιξη του Ισθμού της Κορίνθου και η ανάπτυξη των σιδηροδρόμων, κατέστησαν περιττή τη Σύρο ως ενδιάμεσο εμπορικό σταθμό, ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση, ενώ τη θέση της παίρνει ο Πειραιάς.

Τα τελευταία χρόνια του 19ου αιώνα υπήρξε σημαντική ανάκαμψη της βιομηχανίας της Ερμούπολης με τον αναπροσανατολισμό της οικονομίας στην κλωστοϋφαντουργία. Η βαμβακουργία γνώρισε μια αλματώδη ανάπτυξη στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα, ώστε η Ερμούπολη να παραλληλίζεται με το Μάντσεστερ της Αγγλίας.

Εικόνα Α. 63 Ερείπια εργοστασίου Λαδόπουλου.

1η δεκαετία του 1950 αρκετοί βιομηχανοί μετοίκωσαν στην Αθήνα και τον Πειραιά, ενώ τα συριανά εργοστάσια διευθύνονταν με αντιπροσώπους. Η παγκόσμια κρίση του 1929, η πτώχευση της Ελλάδας το 1932 και οι περιορισμοί της συναλλαγματικής και εμπορικής πολιτικής έφεραν νέες δυσκολίες στη βιομηχανία. Στο τέλος του μεσοπολέμου πολλά εργοστάσια σταμάτησαν τη λειτουργία τους, ενώ έως τη δεκαετία του '60 σχεδόν όλα τα εργοστάσια έκλεισαν.

Σήμερα πολλά εργοστάσια έχουν κατεδαφιστεί, κάποια έπειτα από επεμβάσεις στεγάζουν νέες χρήσεις, όπως το βιομηχανικό μουσείο Ερμούπολης στο βυρσοδευγείο Κορηλάκη^{100 101}, ενώ αρκετά βρίσκονται σε ερειπωμένη κατάσταση¹⁰².

¹⁰⁰ (ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ & ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΚΗΣ, 1999, σσ. 275-289)

¹⁰¹ (Βιομηχανικό μουσείο Ερμούπολης)

¹⁰² (Τα εργοστάσια της Ερμούπολης - Η βιομηχανική ιστορία της Σύρου)

Χάρτης Α.13 Ερμούπολη, περιοχή ανάπτυξης βυρσοδεψείων.

Θεσσαλονίκη

Κατά τον 17αι. μεγάλο μέρος από τα κορδοβάνια των Ιωαννίνων και της Λάρισας, εξάγονταν στην Ευρώπη μέσω του λιμανιού της Θεσσαλονίκης ενώ αρκετά κατεργάζονταν στην ίδια τη Θεσσαλονίκη¹⁰³.

Μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα τα βυρσοδεψεία βρίσκονταν στην περιοχή που καταλάμβανε το λιμάνι του Μ.Κωνσταντίνου. Εκεί βρισκόταν επίσης και η αιγυπτιακή αγορά Μισίρ Τσαρσί. Μετά το 1870, την κατεδάφιση του θαλάσσιου τείχους¹⁰⁴ και το μπάζωμα της ακτής¹⁰⁵, οι συνθήκες άλλαξαν και τα βυρσοδεψεία μετακινήθηκαν δυτικότερα¹⁰⁶.

Τον 19ο αι. η Θεσσαλονίκη γίνεται το δεύτερο μετά την Κωνσταντινούπολη διοικητικό, στρατηγικό, εμπορικό, και οικονομικό κέντρο. Λόγω ξένων επενδύσεων αναπτύσσεται βιομηχανικά, δημιουργώντας τα πρώτα μεγάλα έργα. Η πόλη εκσυγχρονίζεται με τις εγκαταστάσεις του γκαζιού (1888), τις γραμμές του τραμ, τις εγκαταστάσεις του ηλεκτρικού ρεύματος (1888), το σύστημα υδροδότησης (1890) ενώ η

¹⁰³ (ΡΟΚΟΥ, 2004, σ. 369)

¹⁰⁴ (Φωτιάδης, 2000)

¹⁰⁵ (Τασιούλας, 2017)

¹⁰⁶ (Τα μυστικά μιας άλλης Θεσσαλονίκης αποκαλύπτονται μέσα από παλιά επαγγέλματα, τυχαία γεγονότα, 2017)

εγκατάσταση σιδηροδρομικής γραμμής και η ανάπτυξη του λιμανιού τη συνδέουν με τις κυριότερες βαλκανικές εμπορικές αρτηρίες και από εκεί με ολόκληρη την Ευρώπη. Η εμπορική άνθηση της πόλης αναγνωρίστηκε διεθνώς και ο πληθυσμός της διπλασιάζεται από το 1840 έως το 1880, λόγω την αύξησης του εργατικού δυναμικού και της εσωτερικής μετανάστευσης και αστικοποίησης. Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία μεταξύ του 1865 και του 1888 θεσπίζονται νόμοι που κατοχυρώνουν το πρωτότυπο της παραγωγής, απαλλάσσοντας έτσι από δασμούς τα προϊόντα των νηματουργείων, των βυρσοδεψείων, τις μηχανές, τα εργαλεία και τα σκεύη που εισάγονταν από το εξωτερικό.

Κυρίως μετά το 1880 τα βυρσοδεψεία εκσυγχρονίζονται και η αύξηση των εξαγωγών δερμάτων είναι κατακόρυφη. Οι βύρσες κατέχουν αξιόλογο μερίδιο στα φορτία του λιμανιού: 11% 1885, 14.5% το 1891 και 18% το 1900¹⁰⁷. Ταυτόχρονα τα μεγάλα εργαστήρια βυρσοδεψίας της Σύρου παρακμάζουν.

Με την ένωση με την Ελλάδα το 1913, στη Θεσσαλονίκη λειτουργούν τέσσερα μεγάλα εργοστάσια, μεταξύ αυτών το βυρσοδεψείο Αφών Γεωργίου και των αδελφών Νούσια που σήμερα λειτουργούν ως ξενοδοχείο και ως κέντρο διασκέδασης αντίστοιχα. Το δασμολογικό καθεστώς και η εύνοια που είχαν εντός των συνόρων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δεν θα είναι το ίδιο.

Τα βυρσοδεψεία αναπτύχθηκαν στην περιοχή ανάμεσα στην εκβολή του ρέματος του Δενδροποτάμου και στις εγκαταστάσεις του λιμανιού.

Το 2004 τα βυρσοδεψεία του ρέματος έκλεισαν και εγκαταστάθηκαν στην βιομηχανική περιοχή της Σίνδου όπου υπάρχει βιολογικός καθαρισμός για τα λύματα.

Αθήνα

Τα βυρσοδεψεία που εμφανίστηκαν στην Αττική την περίοδο του μεσοπολέμου συγκρότησαν τη βασική εκδοχή της εκβιομηχανισμένης βυρσοδεψίας της Ελλάδας. Τα περισσότερα ιδρύθηκαν από τεχνίτες - επιχειρηματίες που μετανάστευσαν στην Αθήνα μετά το 1922. Οι περισσότεροι βυρσοδέψες κατάγονται από τη νησιωτική Ελλάδα ενώ ορισμένοι από τα Μικρασιατικά παράλια. Συνέχισαν το επιτήδευμα των οικογενειών τους, μετέφεραν τις επιχειρήσεις στην Αθήνα¹⁰⁸, όπου με την εκμηχάνιση συστηματοποίησαν την παραγωγική διαδικασία¹⁰⁹.

Τη χρονική περίοδο που ξεκινάει στο μεσοπόλεμο, ο κλάδος των βυρσοδεψών της Αθήνας, με εκσυγχρονισμένες εγκαταστάσεις, νέα τεχνολογία και υλικά δέψης, απασχόλησε πολλούς εργαζόμενους, αύξησε την εξαγωγική του δραστηριότητα και κατέκτησε σημαντική θέση στην οικονομική ζωή της χώρας.

Οι εγκαταστάσεις των βυρσοδεψείων εμφανίστηκαν κοντά στα ποτάμια και τους παραπόταμους της Αττικής, και άλλα στα πολυάριθμα πηγάδια του λεκανοπεδίου.

---

¹⁰⁷ (Κουτρουδίτσου, 2013)

¹⁰⁸ (Ζαρκιά, 1997, σ. 44)

¹⁰⁹ (Ρόκου & Παύλου, 2007, σ. 62)

Το 1955 λειτουργούσαν περίπου 160 βυρσοδεψεία, τη δεκαετία του '90 περίπου 90 ενώ το 2007, καταγράφηκαν 45 εν λειτουργία βυρσοδεψεία στο λεκανοπέδιο της Αθήνας, στον Ασπρόπυργο, στα Καμίνια, στο Μοσχάτο, στον Ρέντη, στο Ρουφ και στον Ταύρο¹¹⁰.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα βυρσοδεψείου που αναπτύχθηκε, λειτούργησε και έφτασε να αποτελεί βιομηχανική μονάδα στο χώρο του δέρματος αποτελεί η περίπτωση της επιχείρησης της οικογένειας Τρίπου¹¹¹. Στο Βοτανικό αρχικά και στη συνέχεια στο Ρουφ οργανώνεται το μεγαλύτερο παραγωγικά εργοστάσιο βυρσοδεψείας που έγινε στην Ελλάδα. Ανάμεσα στο 1970 και το 1990 κατατάσσεται στις 100 πλέον κερδοφόρες βιομηχανίες της χώρας και απασχολεί μόνιμα 186 εργαζόμενους την δεκαετία 1985-1995. Το 1998 είναι η χρονιά που η εταιρεία έχει την πρώτη ζημιογόνα χρήση της κλείνοντας οριστικά το 2004.

Τα περισσότερα μεγάλα εργοστάσια έκλεισαν μετά το 2000 ενώ κάποια υπολειτουργούν. Αρκετά παλιά βυρσοδεψεία έχουν μετατραπεί σε μεταποιητικές μονάδες δουλεύοντας με ήδη επεξεργασμένα δέρματα. Εκτός από τους λόγους που σχετίζονται με την κατάσταση της ελληνικής βιομηχανίας γενικότερα, συντρέχουν και ειδικότεροι λόγοι όπως η αβεβαιότητα από την μη ανανέωση αδειών λειτουργίας και η δυσκολία μετεγκατάστασης. Τα περισσότερα βυρσοδεψεία μετά το 1993 λειτουργούν παράνομα, αφού πολλές άδειες δεν έχουν ανανεωθεί ενώ για τον ίδιο λόγο δεν μπορούν να εκσυγχρονιστούν¹¹².

---

¹¹⁰ (Ρόκου & Παύλου, 2007, σσ. 62-66)

¹¹¹ (Ρόκου & Παύλου, 2007, σσ. 68-73)

¹¹² (ΣΤΡΑΤΗΣ, 2004)

Περιοχή ανάπτυξης
βυρσοδεψείων

Σύφος, Ερμούπολη

■ Ενδεικτικό εμβαδόν
ανάπτυξης βυρσοδεψείων
2000 τ.μ.
(κατά κτίρια φτάνουν τα
4000 τ.μ.)

Περιοχή ανάπτυξης
βυρσοδεψείων

Σύφος, Καρλόβασι

■ Ενδεικτικό εμβαδόν
ανάπτυξης βυρσοδεψείων
1000 τ.μ.
(κατά κτίρια φτάνουν τα
1800 τ.μ.)

Περιοχή ανάπτυξης
βυρσοδεψείων

Χίος

■ Ενδεικτικό εμβαδόν
ανάπτυξης βυρσοδεψείων
1000 τ.μ.
(κατά κτίρια φτάνουν τα
2300 τ.μ.)

Περιοχή ανάπτυξης
βυρσοδεψείων

Χανιά

■ Ενδεικτικό εμβαδόν
ανάπτυξης βυρσοδεψείων
150 - 200 τ.μ.

Περιοχή ανάπτυξης
βυρσοδεψείων

Ιωάννινα

■ Ενδεικτικό εμβαδόν
ανάπτυξης βυρσοδεψείων
180 - 200 τ.μ.

Περιοχή ανάπτυξης
βυρσοδεψείων

Χάρμιανα

■ Ενδεικτικό εμβαδόν
ανάπτυξης βυρσοδεψείων
180 - 200 τ.μ.

Χάρτης Α.14 Συγκριτικοί χάρτες βυρσοδεψτικών κέντρων.

3. ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ Β΄

ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΑ ΧΑΝΙΩΝ

Το κεφάλαιο αυτό θα εστιάσει στα **Ταμπακαριά** της πόλης των Χανίων. **Σκοπός** είναι να συλλεχθεί όλο το απαραίτητο υλικό, για την αρτιότερη δυνατή αξιολόγηση της συγκεκριμένης περιοχής. Είναι πολύ σημαντικό να μπορέσουμε να αποσαφηνίσουμε την **αξία καισημασία** των Ταμπακαριών, στην ιστορία της περιοχής της **Χαλέπας**, καθώς και στην ιστορία της πόλης των **Χανίων**.

Αρχικά θα αναλυθεί σαν κεντρικό θέμα, η δημιουργία και η εξέλιξη του συνόλου των Ταμπακαριών. Έπειτα θα παρουσιαστεί το γενικότερο ιστορικό πλαίσιο της πόλης των χανίων, μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν και λειτούργησαν καθώς και τα χαρακτηριστικά της περιοχής της Χαλέπας. Θα παρουσιαστεί η σχέση τους με την πόλη, την κοινωνία και την οικονομία, το Πολεοδομικό Καθεστώς και το Νομοθετικό Πλαίσιο.

3.1. Γεωγραφικά – Γεωλογικά Στοιχεία

Τα Ταμπακαριά της οδού Βιβιλάκη αποτελούν ένα παραδοσιακό και βιοτεχνικό σύνολο που άρχισε να αναπτύσσεται πριν από σχεδόν 200 χρόνια μακριά από τα τείχη της πόλης των Χανίων, στη βραχώδη ακτή κάτω από τη Χαλέπα.

Η Χαλέπα βρίσκεται ΒΑ των Χανίων επί των υψωμάτων που δεσπόζουν του ισθμού που ενώνει τη χερσόνησο του Ακρωτηρίου με την πεδιάδα των Χανίων. Με την προνομακή της θέση, διατηρεί ακόμα και σήμερα αρκετά στοιχεία ενός αστικού πλούτου που χαρακτηρίζεται από σημαντικά νεοκλασικά κτίρια, ελεύθερους χώρους και πράσινο.

Η περιοχή χαρακτηρίζεται από ένα ιδιαίτερο φυσικό κάλλος το οποίο αναπτύσσεται αρχικά πάνω σε ένα βραχώδες σύνολο σχηματίζοντας παραλιακά, κατά διαστήματα, φυσικούς λιμένες. Η ακτή που αντιστοιχεί στην περιοχή των Ταμπακαριών είναι η φυσική συνέχεια της ακτής που ξεκινά από τη γειτονιά του Κουμ Καπί και καταλήγει στην Αγία Κυριακή. Σε όλη της την έκταση σχεδόν, η ακτή αυτή χαρακτηρίζεται από τις ξέρες και τα βράχια με τα ρηγά νερά ως έξω στις αμμουδιές ή τα βοτσαλωτά σημεία. Τα βράχια αυτά χρησιμεύουν ως κυματοθραύστες στο βορριά, παρουσιάζοντας ένα επιβλητικό θέαμα σε όποιον βαδίζει στους παραλιακούς δρόμους. Οι επεμβάσεις την παραλιακή ζώνη σταματούν στην περιοχή του Κουμ Καπί ενώ από το ύψος της οδού Ηρώων Πολυτεχνείου ως το δυτικό άκρο της οδού Βιβιλάκη η ακτή έχει δεχθεί μόνο καταπατήσεις χωρίς καμία άλλη φροντίδα.

Η θέα από τη Χαλέπα δίνει την εντύπωση στον επισκέπτη ότι πρόκειται για ένα μέρος το οποίο έχει κρατήσει τη φυσιογνωμία του ακέραια στο πέρασμα των χρόνων. Ακόμα στο φυσικό πραινές εντοπίζονται 2 ρέματα, του Αγίου Παντελεήμονα και της Ευαγγελίστριας τα οποία, λόγω της ανθρωπογενούς παρέμβασης έχουν αλλοιωθεί ως προς τα φυσικά – μορφολογικά τους χαρακτηριστικά και παρουσιάζουν αδυναμία συγκράτησης του βρόχινου νερού.

Εικόνα Α.64 Αποψη των Ταμπακαριών της οδού Βιβιλάκη σήμερα. <http://loft-chania.gr/el/>

Το παραλιακό κομμάτι της περιοχής, τα Ταμπακαριά, (Βυρσοδεψία στα Τούρκικα) αποτελείται από ένα συνονθύλευμα παραδοσιακών κτιρίων που περιλαμβάνει

ένα βιοτεχνικό σύνολο το οποίο ξεκινά από τον όρμο της Αγίας Κυριακής (Βορειοανατολικά) και φτάνει έως το τέρμα της οδού Βιβιλάκη (Βορειοδυτικά). Η πρόσβαση στην οδό Βιβιλάκη γίνεται μέσω της οδού Ε.Βενιζέλου και διαμέσου δύο στενότερων οδών (Φραγκοκαστέλου και Λάκκων) μέσα από κατηφορο-ανηφόρες και βρόγχους. Είναι μία στενή οδός με πεζοδρόμια πλάτους από 0.00μ. έως 0.60μ και μήκους 250μ^{113 114}.

Οι πρώτοι βυρσοδέψες φαίνεται ότι επέλεξαν την θέση των Ταμπακαριών για τρεις κυρίως λόγους :

- 1. Ήταν κοντά σε αστικό διαμετακομιστικό κέντρο και συγχρόνως σε αρκετή απόσταση από την πόλη (σύμφωνα με τα τότε δεδομένα)
- 2. Υπήρχαν άφθονα υπόγεια υφάλμυρα νερά, απαραίτητα για την κατεργασία των δερμάτων, λίγα μέτρα από τη θάλασσα (πηγάδια)
- 3. Η θάλασσα λόγω των διάσπαρτων βράχων και του φυσικού κολπίσκου που σχηματίζει η περιοχή, είχε μικρό βάθος κι έτσι στα πρώτα στάδια κατεργασίας δέρματος χρησίμευε ως φυσική δεξαμενή.

Σήμερα η περιοχή χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερου φυσικού κάλλους ενώ αποτελεί οικοσύστημα χερσαίο και θαλάσσιο.

Εικόνα Α.66 Τα Ταμπακαριά της Βιβιλάκη το 1943. Αρχείο Μανούσακα.

¹¹³ (Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Χανίων) Αρ.Πρωτ.: 228, σελ.4

¹¹⁴ (Βαρουδάκης, και συν., 1993)

3.2. Ιστορικά Στοιχεία

3.2.1. Δημιουργία και ακμή

Ιστορικά και σύμφωνα με τα επίσημα Αραβικά έγγραφα τα Ταμπακαριά δημιουργήθηκαν την περίοδο της Αιγυπτιακής κατοχής της Κρήτης (1830-1840).

Οργανωμένα βυρσοδεψία υπήρχαν ήδη στο Χάνδακα (Ηράκλειο), σύμφωνα με μετάφραση τουρκικών ιστορικών εγγράφων.

Εικόνα Α. 67 Ταμπακαριά Βιβιλάκη. Θέαση από τα Λουτρά Χαλέπας. 1944. Νίκος Γουλιέλμος.

Ο Μοχάμετ Άλι , Αντιβασιλέας της Αιγύπτου ως αντάλλαγμα των υπηρεσιών που προσέφερε στο σουλτάνο για την καταστολή της Ελληνικής Επανάστασης στην Κρήτη και την Πελοπόννησο έγινε ηγεμόνας της Κρήτης με το πρωτόκολλο του Λονδίνου. Σύμφωνα με τα γραπτά περιηγητών της εποχής - RobertPashley το 1833 και RoshfortScott το 1834 – ο Μοχάμετ Άλι θέλοντας να εδραιώσει τη θέση του στο νησί ξεκίνησε ένα εκτεταμένο πρόγραμμα ανασυγκρότησης. Έργα που έγιναν επί των ημερών του ήταν η επισκευή του Ενετικού Λιμένα και του Φάρου καθώς και η μετατροπή του σαπονοποιείου του Γενικού Διοικητή του νησιού και η επαναλειτουργία του ως εκκλησία (σημερινή Μητρόπολη)¹¹⁵.

Καθώς ο Μοχάμετ Άλι είδε τη μεγάλη ανάγκη της Αιγύπτου σε δέρματα έστρεψε την προσοχή του στην ανάπτυξη αυτής της βιομηχανίας και στο εμπόριο μονοπωλιακά

¹¹⁵ (Τσουκάτος, 4 Ιουλίου 1999)

με την Αίγυπτο, εκμεταλλεόμενος το δέρμα της αίγας καθώς και τους καρπούς βελανιδιάς. Ήδη από τα τέλη του 18ου αιώνα είναι γνωστή η χρησιμότητα εκχυλίσματος ουσιών που βρίσκονται στα ξύλινα μέρη της βελανιδιάς για τη βυρσοδεψία. Οι ουσίες αυτές που έχουν την ιδιότητα να μετατρέπουν το ακατέργαστο δέρμα σε κατεργασμένο, λέγονται τανίνες και χρησιμοποιούνται εκτός από τη δέψη του δέρματος και για τη στερέωση, το 'δέσιμο' των χρωμάτων στη βαφή των βαμβακερών. Έτσι ο Μ.Α. οργανώνει και τηνεκπαίδευση των κατοίκων για τη συγκομιδή και την επεξεργασία βελανιδιάς στις περιοχές Σφακίων και Σελίνου όπου κι αφθονεί η φυτεία της. Είναι εξάλλου γνωστό το ενδιαφέρον τόσο της Αιγύπτου (για τη δέψη των δερμάτων) όσο και της Αγγλίας (για το δέσιμο των υφασμάτων) για την αξία του καρπού της βελανιδιάς καθώς και η αντιπαράθεση τους επί αιγυπτιακής κατοχής για τις ποσότητες εξαγωγών¹¹⁶.

Εικόνα Α. 69 Άποψη των Ταμπακαριών από το φυσικό λιμένα. Χανιά 1897. Βιβλιάκη - Ανατολικός Κόλπος. Αρχείο Μανούσακα.

¹¹⁶ (Τσουκάτος, 4 Ιουλίου 1999)

Όσον αφορά τα Ταμπακαριά θεωρούμε ότι υπήρχε και πριν την Αιγυπτιακή κατοχή διαδικασία επεξεργασίας δερμάτων, όμως όχι τόσο οργανωμένη. Αυτό συμπεραίνεται από το γεγονός ότι αναπόσπαστο τμήμα της κρητικής ενδυμασίας ανέκαθεν ήταν τα υποδήματα ή στιβάνια (από την ιταλική λέξη stivale).

Αργότερα στα 1839, επί Τουρκικής κατοχής, από ένα άλλο περιηγητή, τον Vittorio Simoneli, περιγράφονται συγκεκριμένες περιοχές που έχουν πλέον καταλάβει μαγαζάτορες στην πόλη των Χανίων κατά ειδικότητα. Τα μαχαιράδικα και τα στιβανάδικα είχαν της δικές τους ήδη συνοικίες. Αυτή η τάση επιβεβαιώνεται μέχρι και σήμερα^{117 118}.

Η παλιά δομή του επαγγέλματος σε σχέση με την πόλη των Χανίων είχε τη μορφή “επαγγελματικής συνοικίας”, όπως έγινε σε κάθε άλλη πόλη που εμφανίστηκαν “Ταμπάκικα” και μάλιστα κλειστού συντεχνιακού τύπου. Η κατά επάγγελμα συνοίκηση, συνηθισμένη στο φεουδαρχικό σύστημα, ήταν αποτέλεσμα της οργάνωσης σε συντεχνίες και ήταν τυπικό γνώρισμα όλων των μεσαιωνικών πόλεων που χωρίζονταν σε συνοικίες, δρόμους, κατά τα επαγγέλματα, συνήθως και ενταγμένα σε κοινή ενορία με τον προστάτη Άγιο¹¹⁹.

Εικόνα Α. 70 1897. Τα Ταμπακαριά της Βιβιάκη. Δυτικός Κόλπος. Αρχείο Μανούσακα

¹¹⁷ (Ρέλιας, 2013)

¹¹⁸ (Τσουκάτος, 4 Ιουλίου 1999)

¹¹⁹ (Τσουκάτος, 4 Ιουλίου 1999)

Η περιοχή, όπως προαναφέρθηκε, επιλέχθηκε ως το ιδανικό μέρος για την κατεργασία των δερμάτων λόγω της ασφαλούς απόστασης της από την πόλη των Χανίων αλλά και επειδή φιλοξενεί υφάλμυρα νερά δίπλα σε αβαθή θάλασσα που ήταν χρήσιμη για το πρώτο στάδιο επεξεργασίας των δερμάτων. Ευνοούσαν επίσης: η καλή θέση για μεταφορές στο εσωτερικό του νησιού και προς το λιμάνι και η παρουσία υπόγειων υδάτων σε πηγάδια.

Η πρώτη εγκατάσταση έγινε στο παραθαλάσσιο τμήμα της οδού Βιβιλάκη και μετά το 1920 επεκτάθηκε ανατολικότερα προς την Αγία Κυριακή που προσέφερε τις ίδιες διευκολύνσεις συν τις λαξευτές σπηλιές, τους “μινωικούς τάφους” δηλαδή στα βραχώδη κλίτη που χρησίμευαν για το άπλωμα των δορών.

Εικόνα Α. 71 Βυρσοδέψες Χανίων εν ώρα εργασίας. “Βιοτεχνικόν Βυρσοδεψείον Κ. Κατσανικάκη. Κατεργασία Βακέττας”, Ανασυγκρότησης. Φωτογραφικό Λεύκωμα Κώστα Μαρκουλάκη. Χανιά 1952. Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων.

Την μεγάλη τους ακμή και άνθηση γνώρισαν την εποχή του Μεσοπολέμου (εισαγωγή πρώτων μηχανών - βαρέλες - κύλινδροι - βελτιωμένα ξέστρα). Το προϊόν που παρήγαγαν ήταν τα σολοδέρματα, με εισαγόμενα ευρωπαϊκά δέρματα, η μεταφορά των οποίων γινόταν μέσα σε ψυγεία, πάνω σε τελάρα με αλάτι από την Ολλανδία, το Κολοράντο και την Αβυσσηνία. Το εμπόριο δερμάτων υπαγόταν στο διεθνές εμπόριο που διακινούσε η Αγγλία. Μέσω Λονδίνου έκλειναν τις συμφωνίες για τα δέρματα, τα οποία έρχονταν “συντηρημένα”.

Σταμάτησαν να λειτουργούν την διάρκεια της κατοχής, ενώ μετά τον πόλεμο η λειτουργία τους τέθηκε και πάλι σε εφαρμογή με περαιτέρω ανάπτυξη και

πραγματοποίηση εξαγωγών την δεκαετία του 50'. Την εποχή εκείνη απασχολούνταν περί τους 300 εργάτες και για την εξυπηρέτησή τους λειτουργούν 3 ταβέρνες μέσα στην περιοχή Βιβιλάκη. Ένα ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι καθώς η δουλειά του Ταμπάκιου περνούσε συχνά από γενιά σε γενιά, δημιουργήθηκαν με τον καιρό ομάδες κτισμάτων όπου συνδυάζονταν βυρσοδευεία με κατοικία.

Όμως από την δεκαετία του 1970 και ύστερα επήλθε και η σταδιακή συρρίκνωση της δραστηριότητας ως αποτέλεσμα του βιομηχανικού εκσυγχρονισμού αλλά και της έλλειψης ενδιαφέροντος των νεότερων να ασχοληθούν με αυτό το επάγγελμα. Ενώ το 1984 τα Βυρσοδευεία των Χανίων ήταν 35 και απασχολούσαν 94 εργαζόμενους, το 1989 μειώθηκαν σε 28 με απασχόληση 80 εργαζόμενων. Ο συνολικός κύκλος εργασιών ήταν το 1 δις δραχμές το 1988 ενώ κατεργάζονται περίπου 2000 τόνους ακατέργαστων δερμάτων ετησίως (κατά 80% εισαγόμενα από την Αφρική). 5 επιχειρήσεις του κλάδου αντιστοιχούσαν στο 53% του κύκλου εργασιών ενώ οι 2 μεγαλύτερες κάλυπταν το 30%. Τα προϊόντα που παράγονταν ήταν σολοδέρματα, βακέτα, επανώδερμα, αδιάβροχα κ.α. Η παραγωγή των ενδιάμεσων προϊόντων κατευθύνονταν τόσο προς τα Χανιά όσο και προς την υπόλοιπη χώρα τροφοδοτώντας βιοτεχνίες που παρήγαγαν τουριστικά δερμάτινα είδη^{120 121}.

Εικόνα Α.72 Τα ερειπωμένα Βυρσοδευεία. vgargan.gr/stories/ta-tampakaria-twn-chaniwn Φωτογραφίες: Βασίλης Γαργανουράκης.

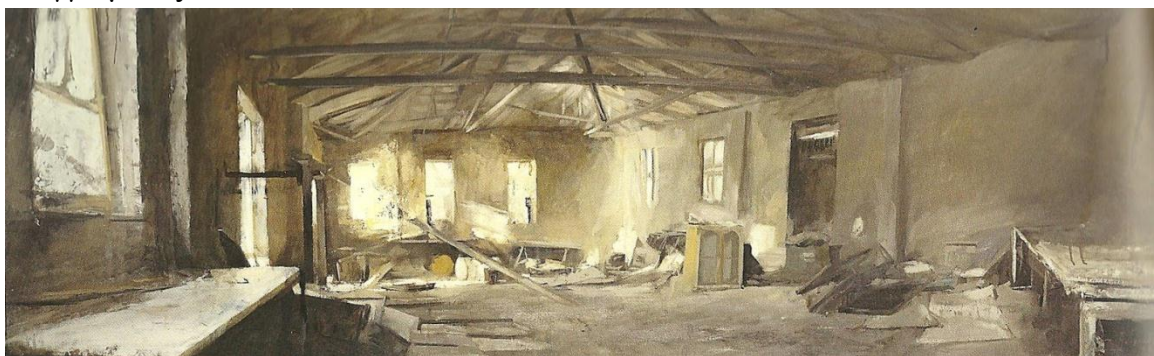
¹²⁰ (Ρέλιας, 2013)

¹²¹ (Βαρουδάκης, και συν., 1993)

3.2.2 Η Εγκατάλειψη

Η επιφάνεια των χρησιμοποιούμενων χώρων ήταν κατανεμημένη κατά αναλογία με τον κύκλο εργασιών και κυμαινόταν από 200τ.μ. έως 3600τ.μ. Οι χώροι παραγωγής των βυρσοδευείων των Ταμπακαριών θεωρούνταν πλέον ανεπαρκείς από άποψης έκτασης αλλά και κακής κτιριακής κατάστασης ενώ σύμφωνα με εκτιμήσεις των ίδιων των βυρσοδευτών, η επιφάνεια των επιθυμητών χώρων που θα ήταν αναγκαία για την σωστή λειτουργία τους σήμερα είναι η υπερδιπλάσια της υπάρχουσας.

Το συνολικό κόστος μετεγκατάστασης των Βυρσοδευείων το 1989 υπολογιζόταν στα 110 εκατ. δραχμές ενώ το κόστος διακοπής της λειτουργίας τους στα 78 εκατ. αν προστεθεί σε αυτά και το κόστος αντικατάστασης μηχανολογικού εξοπλισμού αναγκαίου για τον εκσυγχρονισμό της λειτουργίας τους που ανερχόταν στα 157 εκατ., το συνολικό κόστος του εγχειρήματος έφτανε αισίως τα 340 εκατ. δραχμές, το 23% περίπου δηλαδή του κύκλου των εργασιών του 1989. Εκτιμάται ότι σήμερα το κόστος υλοποίησης έχει αυξηθεί τουλάχιστον κατά 100%. Επιπρόσθετα το κόστος υλοποίησης της ΒΠΠΕ που είχε υπολογιστεί από την μελέτη της ΕΤΒΑ υπολείπεται της σημερινής πραγματικότητας ως προς την τιμή κτήσης και το κόστος κατασκευής των νέων κτιρίων εγκατάστασης. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τη ρύπανση (οσμές, απόρριψη υγρών αποβλήτων στη θάλασσα αλλά και πληθώρα στερεών αποβλήτων) οδήγησαν στην “ερήμωση” του επαγγέλματος¹²².

Εικόνα Α. 74 Τα εγκαταλελειμμένα Ταμπακαριά. Λάδι σε καμβά. 50x150. Χανιά 1998. Δημήτρης Ανδρεαδάκης. “Νεκρά Τοπία”, Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων.

Σήμερα ελάχιστος παραμένει ο ενεργός αριθμός Βυρσοδευείων στα Ταμπακαριά Χανίων, μόλις 6 στο σύνολο, λειτουργώντας ως αποθήκες, ανακαινισμένα ξενοδοχεία και ταβέρνες με τα περισσότερα να χρήζουν αντιμετώπισης – αποκατάστασης ερειπωμένα από τους ιδιοκτήτες τους και την μη ανάληψη της κρατικής πρωτοβουλίας για ανάδειξη τους σε ένα παραδοσιακό συνονθύλευμα πολιτιστικού ενδιαφέροντος^{123 124 125}.

¹²² (Βαρουδάκης, και συν., 1993)

¹²³ (Ρέλιας, 2013, σσ. 36, 37)

¹²⁴ (Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Χανίων)

¹²⁵ (Τσουκάτος, 4 Ιουλίου 1999)

Εικόνα Α. 76 Τα εγκαταλελειμμένα Ταμπακαριά. , Λάδι σε καμβά. 120 x110. Χανιά 1998-9. Δημήτρης Ανδρεαδάκης. "Νεκρά Τοπία", Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων.

Εικόνα Α.78 Τα εγκαταλεημένα Βυρσοδεψεία. vgargan.gr/stories/ta-tampakaria-twn-chaniwn Φωτογραφίες: Βασίλης Γαργανουράκης.

3.3 Ιστορικό Πλαίσιο της Πόλης των Χανίων

Προκειμένου να κατανοηθεί με ουσιαστικό και ποιοτικό τρόπο η δομή του αστικού ιστού καθώς και η εξάπλωση της πόλης από την περίοδο λειτουργίας των βυρσοδευείων προς τη σημερινή υφιστάμενη κατάσταση κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε σε τρεις χρονικές περιόδους σταθμούς για τη μετεξέλιξη της δομής της πόλης των Χανίων.

Η πρώτη έχει ως αρχή το έτος 1878. Με την ήττα της Τουρκίας στο Ρωσοτουρκικό πόλεμο αποφασίζεται η παραχώρηση ημιαυτονομίας στην Κρήτη η οποία επικυρώνεται με τη σύμβαση της Χαλέπας. Με το προσύμφωνο αυτό παραχωρούνται προνόμια στους Κρητικούς καθώς τους επιτρέπεται η διοίκηση του νησιού κάτω από την Τουρκική επικυριαρχία.

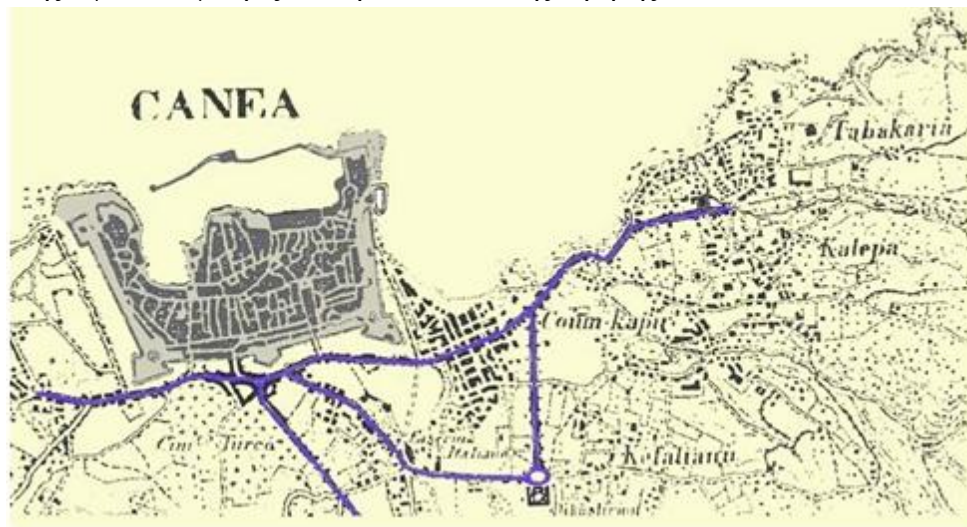
Εικόνα Α.80 Πλατεία Μαυροβουνίου (Σαντριβάνι). <http://www.kriti24.gr/tesseris-fotografies-ntokoumento-apo-tin-kathimerinotita-tis-zois-sti-palia-poli/>, Νίκος Γουλιέλμος. Από τη συλλογή της Ελένης Καπελώνη Σημαντήρη.

Στα μεταγενέστερα χρόνια τα Χανιά μετατρέπονται με σταθερούς ρυθμούς σε κοσμοπολίτικη πόλη λόγω της παρουσίας πολλών προξενείων που αναπτύσσουν έντονη διπλωματική δράση και προσελκύουν την εγκατάσταση πολλών Ευρωπαίων εμπόρων – κατοίκων. Μία από τις περιοχές γνωστή με την σημερινή ονομασία της από τότε, η Χαλέπα, προσελκύει ήδη από τα μισά του 19^{ου} αιώνα πλούσιους Κρητικούς οι οποίοι κτίζουν μεγάλα σπίτια με κήπους με αποτέλεσμα η περιοχή αυτή να μετεξελιχθεί σε χώρο δράσης της τότε αριστοκρατίας. Στον ίδιο χώρο εδρεύουν και προξενεία των ξένων

δυνάμεων με αποτέλεσμα να μετατραπεί η περιοχή αυτή σε κέντρο της διπλωματικής ζωής^{126 127 128}.

Παράλληλα η παλιά πόλη την εποχή εκείνη ασφυκτιά μέσα στα όρια των οχυρώσεων. Έτσι παρατηρείται το 1881 ιδιαίτερη οικοδομική δραστηριότητα κυρίως έξω από τα τείχη της πόλης με αποτέλεσμα τα Χανιά να περιλαμβάνουν την εντός των τειχών πόλη και τις συνοικίες άνω και κάτω Κουμ Καπί στις οποίες στεγάζονταν οι πρώτοι πρόσφυγες επί Οθωμανικού καθεστώτος, νέγροι και Άραβες αλλά κυρίως η κατώτερη εργατική τάξη, οι Χαλικούτες, υπό άθλιες συνθήκες σε ιδιοκατασκευές τσαντίρια οι οποίες ονομάστηκαν τρώγλες. Η Χαλέπα δεν εντάσσεται ακόμα στην πόλη των Χανίων καθώς αποτελεί ανεξάρτητο οικισμό. Πληθυσμιακά το έτος 1881 η πόλη φτάνει στο σύνολο της τους 13.882 κατοίκους, εκ των οποίων 9.715 είναι Τούρκοι, 3.256 Έλληνες, 600 Εβραίοι και 214 Ευρωπαίοι.

Η δεύτερη χρονική περίοδος ξεκινά μετά τη μεγάλη σφαγή του Χανιώτικου πληθυσμού από τους Τούρκους στις 23 Ιανουαρίου του 1897, ως αντίδραση στις προσπάθειες για ένωση της Κρήτης με την υπόλοιπη Ελλάδα. Έτσι το 1898 και μετά από την επέμβαση των μεγάλων δυνάμεων, ο πρίγκιπας Γεώργιος κηρύσσει στα Χανιά την ίδρυση της Κρητικής Αυτόνομης Πολιτείας και διατάσσει την αποχώρηση από το νησί 48.000 Τουρκοκρητικών. Η πόλη των Χανίων γνωρίζει τότε τη μεγαλύτερη ακμή στην ιστορία της αφού αναγνωρίζεται πρωτεύουσα της Κρήτης^{129 130 131}.

Χάρτης Α.16 Οι πρώτες γειτονιές έξω από τα τείχη το 1900. Εικόνα του οδικού δικτύου. Χάρτες, φωτογραφικό υλικό και τοπογραφικά σχέδια από το ΤΕΕ/ΤΔΚ.

¹²⁶ (Ρέλιας, 2013, σσ. σελ. 22, 24)

¹²⁷ (Τσίβης, 1993, σσ. σελ. 31 - 262)

¹²⁸ (Κλάδου-Μπλέτσα, 1998, σ. 22)

¹²⁹ (Δούκα, 2004, σσ. σελ. 93 - 94)

¹³⁰ (Ρέλιας, 2013, σσ. σελ. 24, 25)

¹³¹ (Τσίβης, 1993, σσ. σελ. 31 - 262)

Εικόνα Α.81 ΧΑΝΙΑ FRED BOISSONNAS 1911. <http://arthouse1952.blogspot.com/2013/11/boissonnas-20.html>

Την περίοδο αυτή η έλλειψη χώρου μέσα στην παλιά πόλη ολοένα και αυξάνεται ενώ η έκταση που έχει πλέον καταληφθεί εκτός των τειχών είναι πολλαπλάσια. Δημιουργείται επομένως η ανάγκη για εκσυγχρονισμό της ρυμοτομίας της πόλης. Μετά από εκπόνηση μελέτης τον Ιανουάριο του 1901, υπό τους μηχανικούς της Κρητικής Πολιτείας Χ. Τσολίνα και Μ. Σαββάκη το νέο σχέδιο της πόλης δημιουργείται πάνω στην υφιστάμενη ήδη κατάσταση, έξω από τα τείχη της παλιάς πόλης και πάνω στους άξονες που ορίζουν ο δρόμος της Χαλέπας, η οδός Ηρώων Πολυτεχνείου έως το κτίριο των Δικαστηρίων, ο Δημοτικός Κήπος και ο δρόμος περιπάτου Νεάρχου – Τζανακάκη. Το έτος 1905 τα τείχη της παλιάς πόλης παραχωρούνται στο δήμο Χανίων για κατεδάφιση και η Τάφος μετατρέπεται κατά το μεγαλύτερο μέρος της σε λαχανόκηπους προς καλλιέργεια.

Είναι φανερό πλέον ότι η παλιά πόλη αποτελεί το κέντρο ανάπτυξης και επέκτασης της πόλης καθώς οι οδοί Τζανακάκη, Δημοκρατίας, Κισάμου, Αποκορώνου και Ελευθερίου Βενιζέλου συγκλίνουν ακτινωτά στη Δημοτική Αγορά. Η πληθυσμιακή κατανομή της πόλης ανέρχεται στους 20.972 κατοίκους εκ των οποίων οι 11.219 είναι Χριστιανοί, οι 9.112 Μουσουλμάνοι και 641 Εβραίοι^{132 133}.

¹³² (Ρέλιας, 2013, σσ. σελ. 25 - 27)

Η Τρίτη και τελευταία χρονική περίοδος ξεκινά μετά την νικηφόρα έκβαση για την Ελλάδα των Βαλκανικών πολέμων οπότε και υπογράφεται την 1^η Δεκεμβρίου του 1913 η ένωση της Κρήτης με τον Ελλαδικό χώρο. Την ίδια εποχή η πόλη των Χανίων επεκτείνεται και καταλαμβάνει όλο και μεγαλύτερη έκταση. Αυτό φέρει ως αποτέλεσμα την ένταξη στο σχέδιο πόλης νέων συνοικιών όπως αυτές της Νέας Χώρας, του Αγίου Λουκά, των Δικαστηρίων, του Αγίου Ιωάννη, των Λενταριανών ενώ και η συνοικία της Χαλέπας εντάσσεται στο Δήμο Χανίων.

Ακολουθούν η Μικρασιατική καταστροφή με την συσσώρευση μεγάλου αριθμού προσφύγων στα Χανιά αλλά και τα πλήγματα του ο Β' Παγκοσμίου πολέμου με τους βομβαρδισμούς του ιστορικού κέντρου της παλαιάς πόλης. Στα μεταπολεμικά χρόνια το ρυμοτομικό σχέδιο προέβλεπε εξαφάνιση του ιστορικού και πολεοδομικού ιστού της παλιάς πόλης με την κατεδάφιση μεγάλου αριθμού κατοικιών και μνημείων σε αναδασμό των οικοπέδων που θα προέκυπταν με καταστροφικές συνέπειες για τις περιοχές όπου εφαρμόστηκε. Τέλος το 1965 η παλαιά πόλη χαρακτηρίζεται ως «ιστορικό διατηρητέο μνημείο» με υπουργική απόφαση 6478/65 ΦΕΚ 523B όπου και αρχίζει μία προσπάθεια διατήρησης και ανάδειξης της ενώ το 1988 εγκρίνεται και δημοσιεύεται το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Χανίων^{134 135}.

Εικόνα Α. 82Λιμάνι Χανίων 1939. Nelly's. http://mydaimoncom.blogspot.com/2014/08/1911-1949-fred-boissonnas-nellys_66.html

¹³³ (Κλάδου-Μπλέτσα, 1998, σ. σελ. 30)

¹³⁴ (Ρέλιας, 2013, σσ. σελ. 27 - 28)

¹³⁵ (Τσίβης, 1993, σσ. σελ. 31 - 262)

Εικόνα Α.81 Πλατεία 1866. Χανιά 1949. <https://www.lifo.gr/team/omorfia/34448>, Περικλής Παπαχατζιδάκης.

Χρονολογικό διάγραμμα της πόλης των Χανίων έως το Μεσοπόλεμο

- Το 1669 η Κρήτη καταλαμβάνεται από τους Τούρκους έπειτα από 25ετή πόλεμο με τους Ενετούς. Η πόλη των Χανίων ορίζεται ως έδρα του Τούρκου Πασά. Οι εκκλησίες μετατρέπονται σε τζαμιά.
- 1830-1840. Αιγυπτιακή κατοχή. Η Κρήτη παραχωρείται στον αντιβασιλέα της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή. Ανακατασκευάζεται ο λιμενοβραχίονας και ο φάρος του λιμανιού. Εκδίδεται στα Χανιά η πρώτη Κρητική εφημερίδα “ΒακάΓκιρίτ” (Η Φωνή της Κρήτης). Ιδρύονται τα περισσότερα βυρσοδεψεία στα Ταμπακαριά.
- 1840. Επαναφορά της Κρήτης στους Τούρκους. Τα Χανιά χρίζονται πρωτεύουσα του νησιού. Οικονομική άνθηση. Κατασκευή νέων υποδομών.
- 1841. Κίνημα Χαιρέτη. 1858, Κίνημα Μαυρογένη. Ελεύθερη κατοχή όπλων και άσκηση της λατρείας του Χριστιανισμού.
- Επαναστάσεις 1866-1869 και 1877-1878. Επίτευξη της Σύμβασης της Χαλέπας. Η Κρήτη πλέον διοικείται από τη Γενική Διοίκηση Κρήτης. Παραχωρούνται προνόμια. Εκδίδονται εφημερίδες. Ιδρύονται Φιλεκπαιδευτικοί Σύλλογοι και ένα θεατρικός θίασος. Συγκροτείται Δικηγορικός Σύλλογος.
- 1889. Η Τουρκία περιορίζει τα προνόμια. Ακολουθεί επανάσταση που καταπνίγεται.
- 1895. Συγκροτείται η Μεταπολιτευτική Επιτροπή.

- 1896-1897. Ο πληθυσμός των Χανίων υφίσταται μεγάλη σφαγή. Η πόλη πυρπολείται.
- 1897. Οι Μεγάλες Δυνάμεις αποφασίζουν να επέμβουν. Σπύρος Καγιαλές. Το νησί χωρίζεται σε διεθνείς τομείς και τα Χανιά και η γύρω περιοχή της πρωτεύουσας σε πολυεθνικό τομέα.
- 1898. Άφιξη πρίγκιπα Γεωργίου. Αναλαμβάνει το ρόλο του Ύπατου Αρμοστή της νεοσύστατης Αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας. Η πόλη των Χανίων αποτελεί το μεγάλο διοικητικό, πνευματικό, εμπορικό και βιομηχανικό κέντρο. Η Κρητική Πολιτεία έχει δική της σημαία και νόμισμα, ιδρύεται η Τράπεζα της Κρήτης, συντάσσεται το Σύνταγμα του Κρητικού Κράτους, γίνονται εκλογές για την ανάδειξη πληρεξουσίων, αρχίζει να εκδίδεται η επίσημη εφημερίδα της Κρητικής πολιτείας και δημιουργείται η Κρητική Χωροφυλακή. Συγκροτείται το συμβούλιο του Ηγεμόνα και συνιστώνται πέντε Ανώτερες Διευθύνσεις, αντίστοιχες με τα σημερινά Υπουργεία, Οικονομικών, Εσωτερικών, Δημόσιας Εκπαίδευσης και Θρησκευμάτων, Συγκοινωνιών και Ασφαλείας και τέλος Δικαιοσύνης με σύμβουλο Υπουργό τον Ελευθέριο Βενιζέλο. 48.000 Τουρκοκρητικοί εγκαταλείπουν το νησί.
- 1η Δεκεμβρίου 1913. Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα.
- Οκτώβριος του 1916. Νίκη των Φιλελευθέρων κατά των Ανακτόρων με αρχηγό τον Ελ. Βενιζέλο. Απόπειρα δολοφονίας.
- Νοέμβριος του 1920. Το κόμμα των Φιλελευθέρων κατανηφίζεται από το λαό. Ο Ελ. Βενιζέλος εγκαταλείπει την Ελλάδα.
- Σεπτέμβριος του 1922. Μικρασιατική καταστροφή. Ο ελληνικός πληθυσμός ξεριζώνεται από την Μ. Ασία. Τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος γίνονται τούρκικα.
- 1924. 33.000 Τουρκοκρητικοί εγκαταλείπουν το νησί της Κρήτης κατά την ανταλλαγή πληθυσμών. Έλληνες από τη Μ. Ασία φθάνουν στα Χανιά

Εικόνα Α.82 Πλατεία Μαυροβουνίου 1920. <http://arthouse1952.blogspot.com/2013/11/boissonnas-20.html>, Χανιά FredBoissonnas

3.4 Ιστορικό Πλαίσιο Χαλέπας.

Τον πλησιέστερο οικισμό έξω από τα τείχη της πόλης των Χανίων αποτέλεσε το χωριό της Χαλέπας καθώς μετατράπηκε σε κέντρο διπλωματικών δράσεων ήδη από το 1878. Η κατοίκηση του μέρους άρχισε λίγο πριν από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα όπου μερικοί Αποκορωνιώτες αγρότες έχτισαν σποραδικά κοντά στη θάλασσα, έχοντας ως επάγγελμα τη βυρσοδεψία, ενώ Τούρκοι και Ευρωπαίοι αξιωματούχοι είχαν τα εξοχικά τους σπίτια.

Η Χαλέπα για πρώτη φορά αναφέρεται ως ιδιαίτερος οικισμός το 1842 ενώ το 1900 αναφέρεται ως προάστιο του Δήμου Χανίων με 3.085 κατοίκους. Λόγω του κλίματος και του φυσικού της περιβάλλοντος η περιοχή φιλοξενούσε κατά καιρούς πρόξενους, εύπορους εμπόρους, εξαγωγείς και ανθρώπους διαφορετικών εθνικοτήτων όπως Τούρκοι, Αιγύπτιοι κ.α. Αυτό συνετέλεσε στην εξέλιξη και μετατροπή της σε

πολιτικό κέντρο της Κρήτης. Αξιοσημείωτο γεγονός αποτελεί το ότι στην περιοχή είχαν δημιουργηθεί τα προξενεία των τεσσάρων «Προστάτιδων Δυνάμεων», το αρχηγείο των Διεθνών Στρατευμάτων, λέσχες διεθνείς, το ανάκτορο του Ύπατου Αρμοστή και η κατοικία του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Εικόνα Α.83 Η Συνοικία της Χαλέπας. Χανιά 1909. <https://gr.pinterest.com/themistzouliada/crete-vintage-photos-old-maps/?lp=true>

Σε ό,τι αφορά τις τοπωνυμίες των συνοικιών της αυτές εντοπίζονται κυρίως από τους πρώτους κατοίκους που μετεγκαταστάθηκαν στην περιοχή. Αναφέρεται ότι ο Φακάτος ο Ακρωτηριανός υπήρξε ένας από τους πρώτους κατοίκους από το όνομα του οποίου προέρχεται και η ιδρυθείσα συνοικία, αργότερα, τα Φακωθιανά. Παρόμοια είναι και η τοπωνυμία της περιοχής των Ταμπακαριών όπου πήρε το όνομα της από τους Αποκορωνιώτες Ταμπάκηδες. Τέλος αξίζει να σημειωθεί ότι οι Τούρκοι κατοικούσαν κυρίως στον Κατσαμπά και το Μεϊντάνι που αποτελούσε και την πρωτεύουσα του Δήμου της Χαλέπας στην Τουρκοκρατία^{136 137 138 139 140 141}.

¹³⁶ (Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Χανίων) Πιστόπουλος Ζαχάρης, καταγραφή από κείμενα του Σ.Α.Δ.Α.Σ.-ΓΕΑ

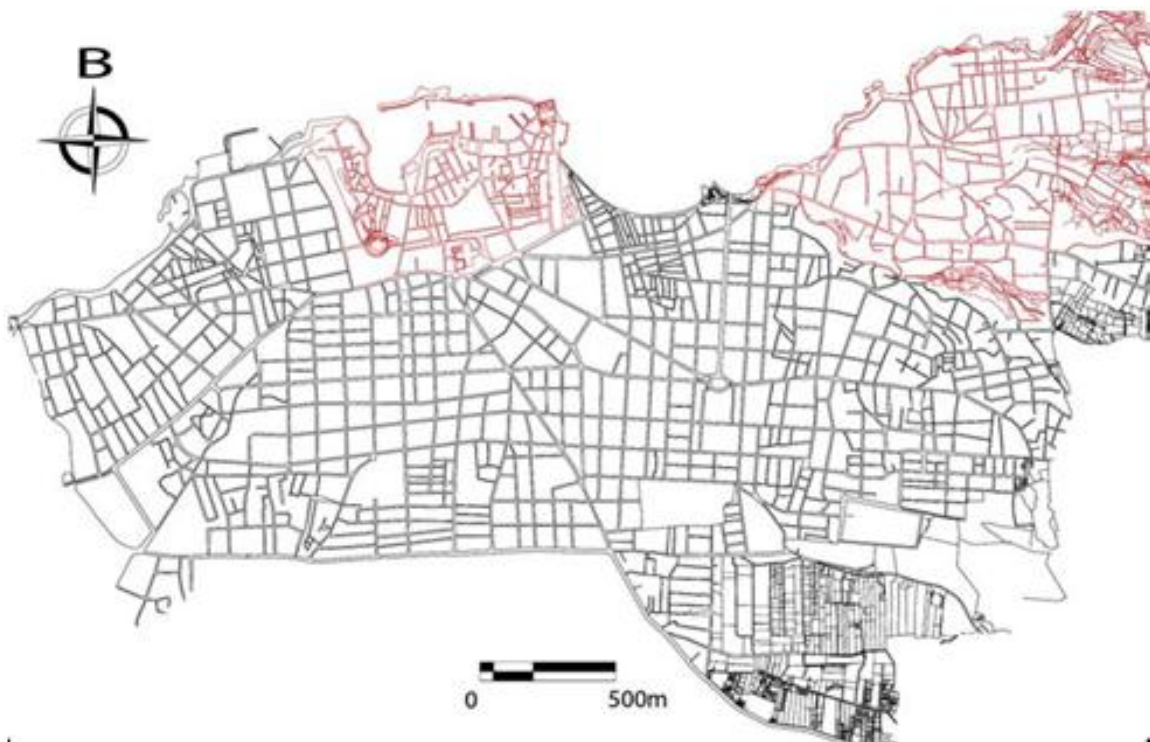
¹³⁷ (ΤΕΕ/ΤΔΚ.) Πιστόπουλος Ζαχάρης, καταγραφή από κείμενα του Σ.Α.Δ.Α.Σ.-ΓΕΑ

¹³⁸ (Κλάδου-Μπλέτσα, 1998)

¹³⁹ (Τσίβης, 1993, σσ. σελ: 31-262)

¹⁴⁰ (Τσουκάτος, 4 Ιουλίου 1999) «Μία ακόμη θυσία .... στον τουρισμό. Χανιώτικα Νέα, 4-7-1999

¹⁴¹ (Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος ΚΔ') τομ. ΚΔ', σελ.416

Χάρτης Α.17 Η θέση της περιοχής της Χαλέπας (δεξιά) σε σχέση με την παλιά πόλη των Χανίων (αριστερά). (Ρέλιας, 2013)

3.4.1 Χαλέπα - Δομημένο Περιβάλλον – Οικιστικοί Πυρήνες.

Η περιοχή αποτελείται από τρεις συνοικίες, καθεμία από αυτές έχει και τη δική της εκκλησία. Η συνοικία των Φακωθιανών εμπεριέχει την εκκλησία της Ευαγγελίστριας, το Μείντάνι αυτή του Αγίου Νικολάου και η κάτω Χαλέπα την εκκλησία του Αγίου Παντελεήμονα.

Ο οικιστικός πυρήνας των Φακωθιανών αναπτύσσεται νοτιοανατολικά από το βιοτεχνικό σύνολο των Ταμπακαριών δεξιά και αριστερά από το ρέμα της Ευαγγελίστριας. Στον κεντρικό πυρήνα της συνοικίας υπήρχαν ιδιοκτησίες 2-5 στρεμμάτων όπου τοποθετήθηκαν οι εξοχικές κατοικίες των Τούρκων προυχόντων αλλά και οι επαύλεις των απόδημων Κρητών, οι οποίοι πλούσιοι και σοφότεροι από την εμπειρία, την επαφή και την αναμέτρηση με τον δυτικό και ανατολικό πολιτισμό αλλά και το εμπόριο επιστρέφουν μετά τη σύμβαση της Χαλέπας στην Κρήτη. Δημιουργείται έτσι ένας πυρήνας μιας νέας αστικής τάξης.

Ο μηχανικός Λ. Λιγκούνης, οι έμποροι Κ. Ε. Βενιζέλος, Θ. Κ. Μητσοτάκης, Γεώργιος Χορτάτζης είναι από τους πρώτους που κτίζουν τα σπίτια τους δυτικά του ρέματος της Ευαγγελίστριας. Την εγκατάσταση του πρίγκιπα Γεωργίου στη Χαλέπα και στο σπίτι του Θ. Μητσοτάκη ακολούθησε και η ανέγερση της εκκλησίας της Αγίας

Μαγδαληνής ακριβώς απέναντι. Την ανέγερση της εκκλησίας του Πρίγκιπα, όπως ονομαζόταν αρχικά, ακολούθησε εκείνη του Λαού (στη γειτονιά των Φακωθιανών), όπως ονομαζόταν αρχικά η εκκλησία της Ευαγγελίστριας. Τις επαύλεις των προυχόντων της εποχής και τις εκκλησίες συμπληρώνουν τα σχολικά κτίρια. Με πρόσοψη στον κεντρικό δρόμο της Χαλέπας, σε διώροφο κτίσμα του Τούρκου Χουσεϊν Πασά, σε έκταση 8.746τ.μ. μετά από αγορά της ιδιοκτησίας το 1895, λειτούργησε από το 1896 και μέχρι το 1963 η Γαλλική Σχολή Καλογραιών του Τάγματος του Αγίου Ιωσήφ^{142 143 144}.

Εικόνα Α.84 Η συνοικία της Χαλέπας. Χανιά 1949. <https://www.lifo.gr/team/omorfia/34448>, Περικλής Παπαχατζιδάκης.

3.5 Πολεοδομικό Καθεστώς και Νομοθετικό Πλαίσιο

3.5.1 Πολεοδομικό Καθεστώς.

Ενώ τα Χανιά από την αρχή του 20^{ου} αιώνα διέθεταν Σχέδιο Πόλεως (Διάταγμα 34/1901 Κρητικής Πολιτείας), η Χαλέπα δεν περιλαμβανόταν σε αυτό. Η ένταξη της πραγματοποιείται αργότερα στις επεκτάσεις του Σχεδίου του 1946 (ΦΕΚ/Α/14-11-46)

¹⁴² (Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Χανίων, σσ. σελ.:5-6)

¹⁴³ (ΤΕΕ/ΤΔΚ.) *Πρόταση και Ανάπλαση του Ιστορικού συνόλου της Χαλέπας*; ΤΕΕ-Τμήμα Δυτικής Κρήτης, Χανιά, Ιούλιος 2006,

¹⁴⁴ (Τσουκάτος, 4 Ιουλίου 1999) «Μία ακόμη θυσία .... στον τουρισμό. Χανιώτικα Νέα, 4-7-1999.

με τη μορφή αποσπασματικών συμπληρώσεων. Η διαμόρφωση που ακολουθήθηκε κατά καιρούς ήταν αυτή της συνέχισης του αστικού ιστού στην υπάρχουσα κατάσταση με διαπλατύνσεις δρόμων και διαμόρφωση μικρών πρασιών κατά μήκος των συνδετήριων οδών, σημερινές Ε. Βενιζέλου, Μ.Κούνδουρου-Ακρωτηρίου και Δαγκλή αλλά και διαπλατύνσεις όλων των υπόλοιπων οδών σε 10μ. μη διαμορφώνοντας πρασιές.

Στο κέντρο της Χαλέπας δινόταν έμφαση στην οδό Δαγκλή όπου εκτός από τη μεγάλη διαπλατύτωση της στα 15μ. προβλεπόταν δημιουργία 2 πλατειών στα άκρα της: της πλατείας Έλενας Βενιζέλου στο βόρειο άκρο της και της πλατείας Κατσαμπά

(Μουντάκη) στο νότιο άκρο.

Με το 21/11/1978 διάταγμα ΦΕΚ 687 Δ καθορίζονται οι συντελεστές δόμησης ενώ σύμφωνα με το ΓΠΣ του Δήμου Χανίων (671917/3441/ΦΕΚ 620/Δ / 1-7-1992) η Πολεοδομική ενότητα της Χαλέπας διατηρεί μέση μικτή πυκνότητα 164 και μέσο Σ.Δ. 0.75 και στην οποία, εκτός των άλλων, ορίζεται και ζώνη προστασίας αρχιτεκτονικών συνόλων ιστορικής και παραδοσιακής κληρονομιάς, ζώνη ποιοτικής αναβάθμισης σε περιοχές κατοικίας στο Μείντάνη , στο ρέμα του Αγίου Παντελεήμονα, στα Ταμπακαριά, τη Σχολή Καλογραιών, χωροθέτηση πολιτιστικών λειτουργιών στα κτίρια των Ταμπακαριών μετά την απομάκρυνση των βυρσοδεψιών, ζώνη λιανικού εμπορίου, εξυγίανση και ανάπλαση των ακτών Χαλέπας και Αγίας Κυριακής, προστασία της εκκλησίας της Αγίας Κυριακής^{145 146 147 148}.

Με τροποποίηση του Γ.Π.Σ., με βάση την οποία έγινε ένταξη εντός των ορίων της Πολεοδομικής Ενότητας 6 (Χαλέπας) του Δήμου Χανίων της περιοχής περιβαλλοντικής αναβάθμισης(αστικό πράσινο, αθλητικές εγκαταστάσεις) καθορίστηκαν χρήσεις στην περιοχή αυτή γενικής κατοικίας και αθλητικών εγκαταστάσεων.

Το νομοθετικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η περιοχή των Ταμπακαριών θα μπορούσε να συνοψιστεί ως εξής :

- Ένα τμήμα της περιοχής των βυρσοδεψιών δεν έχει ενταχθεί στο σχέδιο πόλης των Χανίων του 1946. Στο ίδιο σχέδιο προβλεπόταν η διαπλατύτωση της οδού Βιβιλάκη προς βορρά και η ρυμοτόμηση και κατεδάφιση τμημάτων των βυρσοδεψιών που υπάρχουν. Γι' αυτό τον λόγο, οι ιδιοκτήτες των βυρσοδεψιών που βρίσκονται βόρεια της οδού Βιβιλάκη δεν μπορούσαν να οικοδομήσουν ούτε να επισκευάσουν νόμιμα τα κτίσματα τους παρ' ότι πολλοί από αυτούς είχαν οικοδομήσει νόμιμα με άδεια του Ελληνικού κράτους από το έτος 1923 και ύστερα.
- Με απόφαση 400/1985 (ΦΕΚ 29/1985, τευχ. Δ') της Νομαρχίας Χανίων καθορίστηκε γραμμή αιγιαλού – παραλίας στην περιοχή και η γραμμή του παλιού αιγιαλού τοποθετήθηκε στο βόρειο όριο της οδού Βιβιλάκη. Βάση

¹⁴⁵ (Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Χανίων)

¹⁴⁶ (ΤΕΕ/ΤΔΚ.)

¹⁴⁷ (Χαρτσιά, 2014)

¹⁴⁸ (Φραγκάκη)

αυτής της διοικητικής πράξης οι εκτάσεις και τα κτίσματα που περιλαμβάνονται μεταξύ των οριογραμμών του παλαιού και νέου αιγιαλού ανήκουν κατά τεκμήριο στο Ελληνικό Δημόσιο, παρ' ότι οι περισσότερες ιδιοκτησίες και τα κτίσματα της ζώνης αυτής κατέχονται από ιδιώτες με νόμιμους τίτλους που φτάνουν πριν το έτος 1900 και μάλιστα πολύ πριν το έτος 1985, κατά το οποίο το Ελληνικό Δημόσιο νομιμοποιήθηκε να αξιώνει ιδιοκτησιακά δικαιώματα.

Εικόνα Α.85 Η Λιμνοθάλασσα. Οδός Βιβιλάκη. vgargan.gr/stories/ta-tampakaria-twn-chaniwn Φωτογραφίες: Βασίλης Γαργανουράκης.

- Επιπλέον, το δημοτικό συμβούλιο του Δήμου, με την υπ' αριθμ. 252/2004 απόφαση του, έχει χαρακτηρίσει την περιοχή διατηρητέα απαντώντας θετικά στην πρόταση της Εφορείας Νεοτέρων Μνημείων.
- Το 2014 και σύμφωνα με το ΦΕΚ 27/24-01-2014 : «Χαρακτηρισμός ως διατηρητέων 26 κτιρίων που βρίσκονται στην περιοχή Ταμπακαριά Χαλέπας Χανίων (περιοχή Βιβιλάκη) και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτών», αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι: “ 6. Στα χαρακτηριζόμενα ως διατηρητέα κτίρια είναι δυνατή η εγκατάσταση χρήσεων κατοικίας, γραφείων, τουριστικών καταλυμάτων, πολιτιστικών χώρων - εκδηλώσεων καθώς εστιατορίων και αναψυχής.” παρά την από 5-6-2013 ένσταση του Κεντρικού συμβουλίου Αρχιτεκτονικής κατά της υπ' αρ. 44/5-6-2013 πράξης

γνωμοδότησης του ΚΕ.Σ.Α. όπου για πρώτη φορά εντάσσονται και οι χρήσεις
εστιατορίων και αναψυχής^{149 150 151}.

Εικόνα Α.86 Βυρσοδεψείο στα Ταμπακαριά της Βιβιλάκη σήμερα. http://vangaman.blogspot.com/2017/08/blog-post_17.html

Χρονολόγιο - Ταμπακαριά Χανίων

- 1830 - 1840 Αιγυπτιακή κατοχή. Ο Μοχάμετ Άλη προχωρά σε έργα ανασυγκρότησης. Αναπτύσσεται η βιομηχανία της Βυρσοδεψίας και το μονοπώλιο με την Αίγυπτο απ' όπου γινόταν η προμήθεια δερμάτων αίγας.
- 1878. Συμβαση Χαλέπας. Προνόμια εμπορικά. Αύξηση Εργατικού δυναμικού.
- 1920. Επέκταση βυρσοδεψείων προς την Αγία Κυριακή.
- 1923 - 1940. Μεσοπόλεμος. Άνθηση Βυρσοδεψίας. Παρέχονται Οικοδομικές Άδειες για κατασκευή Βυρσοδεψείων.
- 1925. Εισαγωγή μηχανικού εξοπλισμού.
- 1940 -1945. Β' Παγκόσμιος Πόλεμος. Παύση λειτουργίας.
- 1946. Ένταξη Χαλέπας στο Γ.Π.Σ. Δεν εντάσσονται όλα τα Ταμπακαριά. Προβλέπεται διαπλάτυνση της Βιβιλάκη προς Βορρά και κατεδάφιση

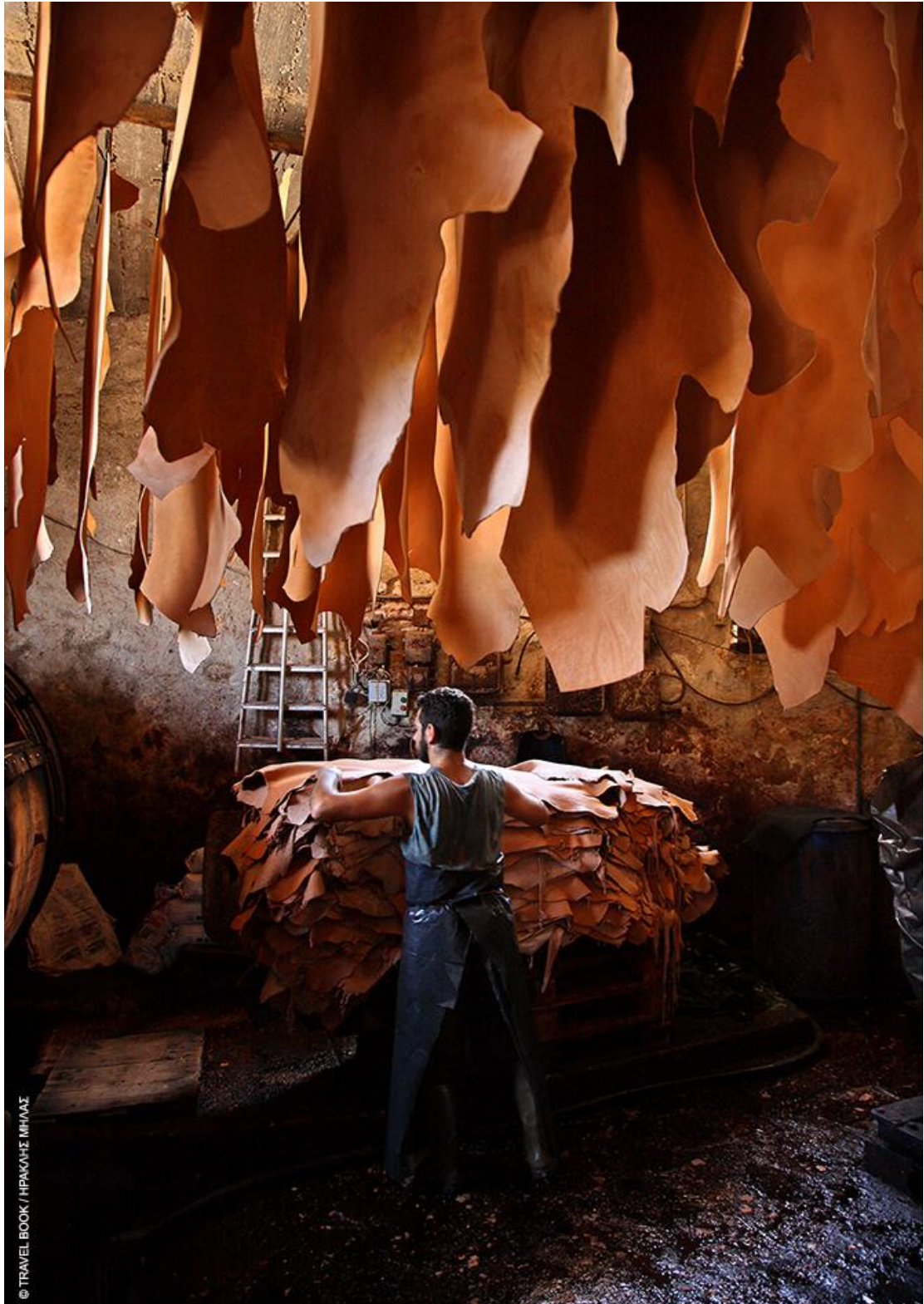
¹⁴⁹ (Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Χανίων)

¹⁵⁰ (ΤΕΕ/ΤΔΚ.)] «Πρόταση και ανάπλαση του ιστορικού συνόλου της Χαλέπας»

¹⁵¹ (Τσουκάτος, 4 Ιουλίου 1999)

τμημάτων Βυρσοδεψείων (ρυμοτόμηση). Ως αποτέλεσμα αυτού ο ιδιοκτήτες - Βυρσοδέψες δεν επιτρέπεται να επισκευάσουν - οικοδομήσουν νόμιμα.

- 1950 +. Ανάπτυξη Βυρσοδεψίας και Εξαγωγές.
- 1970 +. Σταδιακή συρρίκνωση.
- 1985. Καθορισμός γραμμής αιγιαλού στο βόρειο όριο της Βιβιλάκη. Τα κτίσματα περνούν στην κατοχή του Ελληνικού Δημοσίου.
- 1989 - ΦΕΚ 637/10-2-89 τευχος Δ. Χαρακτηρισμός ως διατηρητέου του οικιστικού συγκροτήματος, ιδιοκτησίας Ευστ.Δασκαλάκη, στη περιοχή των Ταμπακαριών Χαλέπας και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης.
- 1992. Τα ταμπακαριά ορίζονται ως ζώνη προστασίας αρχιτεκτονικού συνόλου και πολιτιστικής κληρονομιάς. Απομάκρυνση Βιοτεχνιών.
- 1993. Εκπόνηση Ειδικής χωροταξικής μελέτης περιοχής ταμπακαριών, από Νομαρχιακό Ταμείο Χανίων
- 1994. Ορίζονται χρήσεις κατοικίας και αθλητικών εγκαταστάσεων στην Χαλέπα.
- 2004. Τα Ταμπακαριά χαρακτηρίζονται Διατηρητέα.
- 2007. ΦΕΚ 572/31-12-2007. Χαρακτηρισμός ως διατηρητέων 2 κτιρίων τως Ταμπακαριών Χαλέπας και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης.
- 2014. ΦΕΚ 27/24-01-2014. Χαρακτηρισμός ως διατηρητέων 26 κτιρίων τως Ταμπακαριών Χαλέπας και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης. Στα χαρακτηριζόμενα ως διατηρητέα κτίρια και στα παραρτήματα τους επιτρέπονται οι χρήσεις κατοικίας, γραφείων, τουριστικών καταλυμάτων, πολιτιστικών χώρων – εκδηλώσεων καθώς και εστιατορίων και αναψυχής.

© TRAVEL BOOK / ΗΡΑΚΛΗΣ ΜΗΛΑΣ

Εικόνα Α.87 Βυρσοδεψείο στα Ταμπακαριά της Βιβιλάκη σήμερα. <http://cretablog.gr/arxeio/crete/>, Χανιά
Αύγουστος 2017.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Υποενότητα Α΄

Βυρσοδεψεία - Το επάγγελμα.

- Η βυρσοδεψία ήταν και είναι ένα επάγγελμα που συνδυάζει τη βαριά χειρωνακτική εργασία με τη δεξιοτεχνία. Η διαδικασία της περιλαμβάνει πάρα πολλά στάδια και απαιτεί μεγάλο χρονικό διάστημα εκτέλεσης. Από τα παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ουδέποτε αποτέλεσε ατομικό επάγγελμα. Υποδηλώνεται η ανάγκη ύπαρξης συνεργασίας και η δημιουργία ομάδων για την ολοκλήρωση της διαδικασίας.
- Η ανάγκη συνεργασίας ήταν φανερή, όχι μόνο μεταξύ βυρσοδεψών, αλλά και με άλλα επαγγέλματα για την προμήθεια των πρώτων υλών και το εμπόριο του παραγόμενου προϊόντος.
- Ο τόπος εγκατάστασης μίας βυρσοδεψικής μονάδας βρισκόταν σε άμεση συσχέτιση με το νερό, την ύπαρξη φυτικών υλών στην περιοχή και την κτηνοτροφία. Παράλληλα οι δυσάρεστες οσμές και η μόλυνση από τα απόβλητα απαιτούσαν τη χωροθέτηση των εγκαταστάσεων εκτός οικιστικών ζωνών αλλά ταυτόχρονα κοντά σε αυτές ώστε να διευκολύνεται η μετακίνηση από και προς τα κέντρα εμπορίου. Υπήρχαν λοιπόν πολλές απαιτήσεις καθώς και περιορισμοί για την εγκατάσταση ενός βυρσοδεψείου, επομένως οι επιλογές θέσης ήταν αριθμητικά ελάχιστες.
- Από όλα τα παραπάνω, ελάχιστες θέσεις εγκατάστασης - ανάγκη συνεργασίας και δημιουργίας ομάδων, αιτιολογείται και η δημιουργία χωρικών συνόλων.
- Η διαρρύθμιση των βυρσοδεψικών μονάδων σχεδιάστηκε αποκλειστικά με βάση την εξυπηρέτηση της παραγωγικής διαδικασίας και της λειτουργικότητας.
- Η εισαγωγή των ηλεκτροκίνητων μηχανών επιτάχυνε τη διαδικασία, αύξησε την παραγωγή του προϊόντος και επέβαλε την προσαρμογή των κτιριακών εγκαταστάσεων στις νέες απαιτήσεις. Επεκτάσεις και προσθήκες.
- Η εισαγωγή του Χρωμίου επιτάχυνε τη διαδικασία, αύξησε την παραγωγή του προϊόντος αλλά ταυτόχρονα και την παραγωγή λυμάτων.
- Η μόλυνση του περιβάλλοντος και κατά συνέπεια οι επιβλαβείς επιπτώσεις στην υγεία, αποτελούν σήμερα το μείζον ζήτημα που χρήζει αντιμετώπισης, ιδίως στις ασιατικές χώρες, όπου παρατηρείται και η μεγαλύτερη συγκέντρωση βυρσοδεψικών μονάδων.

- Η οικολογική διαχείριση των αποβλήτων ενός βυρσοδεψείου είναι πλέον γεγονός και θέτει το κίνητρο ώστε να δοθούν νέες κατευθύνσεις. Η βυρσοδεψεία πλέον μπορεί να είναι μια βιομηχανική δραστηριότητα που πληρεί τα κριτήρια της οικολογίας, αποκτώντας νέα δυναμική. Η στροφή του πνεύματος της εποχής στην οικολογία και τον πολιτισμό προσδίδει αξία και προοπτικές στο επάγγελμα.

Ιστορική και Χωρική καταγραφή.

Η Βυρσοδεψεία Διεθνώς

- Σαν τέχνη και επάγγελμα η βυρσοδεψεία έχει μια μακραίωνη, συνεχή ιστορία, με μεγάλη αξία για την ανθρώπινη ύπαρξη. Το δέρμα αποτέλεσε ένα υλικό με πολλαπλές χρήσεις. Επίσης η βυρσοδεψεία είναι μία τέχνη η οποία έχει αναπτυχθεί και διαδωθεί σε όλα τα μήκη και πλάτη του πλανήτη μας και ίσως αποτελεί μία από τις πρώτες ανθρώπινες τέχνες που αναπτύχθηκαν.
- Η βυρσοδεψεία αναπτύσσεται παράλληλα με πολύ αργά βήματα σε όλη την υφήλιο μέχρι και την βιομηχανική επανάσταση, όπου η παραγωγή εκτινάσσεται σε Ευρώπη και Αμερική.
- Αργότερα στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης και στην μεταβιομηχανική εποχή βλέπουμε την μεταφορά αυτής της παραγωγής σε χώρες της Ασίας όπου πλεονεκτούν στο εργατικό κόστος αλλά και στην χαλαρότητα του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας.
- Το δέρμα στη σύγχρονη κοινωνία μπορεί ποσοστιαία να αποτελεί ένα λιγότερο απαραίτητο υλικό για την ένδυση και την υπόδηση του ανθρώπου. Παρόλα αυτά, η ποιότητά του σε σύγκριση με τα σύγχρονα υλικά δεν αμφισβητείται. Το παράδειγμα της ανεπτυγμένης Βιοτεχνίας στην Ιταλία μας αποδεικνύει ότι η συγκεκριμένη τέχνη μπορεί να επιβιώνει και να ακμάζει ακόμα και σε ανεπτυγμένες χώρες εφόσον υπάρξει η σωστή διαχείριση. Μπορεί να δώσει ώθηση στους άλλους τομείς με τους οποίους συσχετίζεται όπως η κτηνοτροφία και έχει ανάγκη να υποστηριχθεί και να προωθηθεί από τομείς όπως η μόδα.
- Παρόλο που το παράδειγμα της Ιταλίας αποδεικνύει ότι ο τομέας αυτός μπορεί να παραμείνει ενεργός και βιώσιμος, εστιάζοντας στο κομμάτι της μεταποίησης και της παραγωγής υψηλής ποιότητας τελικού προϊόντος και παρόλο που εξακολουθεί να αποτελεί ένα σημαντικό τομέα της παγκοσμιας οικονομίας, η βυρσοδεψεία στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, δεν αποτελεί πλέον έναν ενεργό βιομηχανικό κλάδο αλλά κυρίως ένα πολιτιστικό στοιχείο που απειλείται.

- Το πολιτιστικό αυτό στοιχείο αξιολογείται ως ένα στοιχείο μεγάλης αξίας, και μεγάλης σημασίας στην ανθρώπινη ιστορία, για το οποίο θα πρέπει να βρεθεί ο κατάλληλος τρόπος διατήρησης του προκειμένου να μην εξαλειφθεί.

Η Βυρσοδεψία στην Ελλάδα.

Ιστορικά στοιχεία και γεωπολιτικοί παράμετροι

Η τέχνη της Βυρσοδεψίας φαίνεται ότι πρωτοστατούσε στον ελλαδικό χώρο ήδη από την αρχαιότητα με πολυάριθμες αναφορές και γραπτά κείμενα ιστορικών να κάνουν λόγο για την εφαρμογή της σε ένδυση και υπόδηση. Κατά τα βυζαντινά χρόνια κάνουν την εμφάνιση τους οι πρώτες επαγγελματικές συντεχνίες, το εμπόριο πρώτων υλών - παραγόμενων προϊόντων και το δέρμα αποκτά περισσότερες χρήσεις (οικοσκευές, στρατός). Στην Οθωμανική περίοδο τα βυρσοδεψεία λαμβάνουν την ονομασία “Ταμπάκικα” και το επάγγελμα θεσμοθετείται πλέον και επίσημα.

Κατά τη διάρκεια του 19ου και του 20ου αιώνα, στον ελλαδικό χώρο συμβαίνουν σημαντικές γεωπολιτικές ανακατατάξεις. Το Ανατολικό Ζήτημα, η Ελληνική επανάσταση και η συγκρότηση του ελληνικού κράτους, οι πόλεμοι και οι σταδιακές προσθήκες εδαφών, άλλαζαν συνεχώς τα δεδομένα για την περιοχή και τους εμπορικούς δρόμους. Ταυτόχρονα, η σταδιακή εκβιομηχάνιση και οικονομικές κρίσεις, καθορίζουν την τύχη των βυρσοδεψικών κέντρων τα οποία έρχονται αντιμέτωπα με διαφορετικές συνθήκες μεταξύ τους.

Έτσι, υπό το νεοσύστατο Ελληνικό κράτος, η βυρσοδεψία στη Σύρο αναπτύσσεται ραγδαία και συνδέεται άμεσα με την αγορά της Δύσης, με συνέπεια, όμως, να είναι πιο εκτεθειμένη και ευάλωτη σε οικονομικές κρίσεις και διακυμάνσεις. Παράλληλα, η προσάρτηση της Θεσσαλίας και οι νέοι εμπορικοί δρόμοι μέσω της διάνοιξης του Ισθμού της Κορίνθου και της ανάπτυξης των σιδηροδρόμων, καθιστούν περιττή τη Σύρο, ως ενδιάμεσο εμπορικό σταθμό, ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση.

Ταυτόχρονα, τα βυρσοδεψεία που βρίσκονταν σε περιοχές που ανήκαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία, όπως η Σάμος, κατά την ένωση τους με την Ελλάδα, χάνουν πολλές ευνοϊκές μεταρρυθμίσεις και προνόμια όπως η προστασία από μειωμένους τελωνειακούς δασμούς, ενώ, την ίδια στιγμή, άλλα κέντρα που ανήκουν ακόμα στην Οθωμανική αυτοκρατορία, εξακολουθούν να έχουν μικρότερη παραγωγή αλλά διατηρούν και μεγαλύτερη ελαστικότητα στις οικονομικές διακυμάνσεις της Δύσης.

Ισχυρά πλήγματα αποτέλεσαν για το σύνολο των βυρσοδεψικών κέντρων, η μεγάλη διεθνής οικονομική κρίση που ξέσπασε με το Κραχ του 1929 στο χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης και ο ΄Β παγκόσμιος πόλεμος. Μετά τον ΄Β παγκόσμιο πόλεμο και ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του ΄60 και του ΄70, η βυρσοδεψία στην επαρχία συρρικνώνεται και ουσιαστικά εξαφανίζεται.

Τέλος, χαρακτηριστικό είναι το εργατικό κίνημα των βυρσοδευεργατών, οι απεργίες, τα αιτήματά τους και η ίδρυση εργατικών σωματείων σε διάφορες περιοχές.

Η σχέση με το υγρό στοιχείο

Σε όλες τις περιοχές, τα βυρσοδευεία αναπτύχθηκαν σε σχέση με το υγρό στοιχείο το οποίο μπορούσε να είναι πηγή, ποτάμι, λίμνη ή θάλασσα. Έτσι οι σχηματισμοί τους σε επίπεδο κάτοψης, διαμορφώθηκαν με γνώμονα τη μικρότερη δυνατή απόσταση από την πρόσβαση στο νερό.

Αποτέλεσμα ήταν η εμφάνιση συνόλων με διαφορετικούς σχηματισμούς, με αυτούς της ανάπτυξης σε λίμνη ή θάλασσα να είναι γραμμικοί, συνεχής και παράλληλοι με την ακτογραμμή, ενώ εκείνους της ανάπτυξης γύρω από πηγή ή ποτάμι να έχουν πιο ελεύθερη μορφή. Όταν τα εργαστήρια εξοπλίστηκαν με μηχανοκίνηση, η ανάγκη άμεσης επαφής με την ακτή έπαψε να υπάρχει. Κατά συνέπεια παύει και η ανάγκη ανάπτυξης των κτιρίων σε σειρά, μπροστά από την ακτή, στην περίπτωση που αυτή γινόταν σε θάλασσα ή σε λίμνη (χάρτης ανάπτυξης).

Χωροταξία, δομή κτιρίων και συνόλων

Τα βυρσοδευεία αναπτύσσονταν πάντα σε κάποια απόσταση από τα οικιστικά κέντρα λόγω της δυσοσμίας που προκαλούσαν.

Η δυνατότητα αύξησης της παραγωγής, κατά την εκμηχάνιση, συνετέλεσε και στην παραγωγή εγκαταστάσεων μεγαλύτερου μεγέθους, οι οποίες είτε προέκυψαν εξ αρχής ως κατασκευές νέων κτιρίων, είτε ως προσθήκες στα αρχικά, οι οποίες συνήθως γίνονται κατ' επέκταση και όχι καθ' ύψος.

Έτσι, ανάλογα με το διαθέσιμο εργατικό δυναμικό και το βαθμό εκβιομηχάνισης, δημιουργούνται βυρσοδευεία με μεγάλες διαφορές στο εμβαδόν του χώρου που καταλαμβάνουν και κατά συνέπεια στην εξάπλωση του συνόλου των κτιρίων. Προϋποθέσεις για τη δημιουργία περιοχών με συνεχόμενη αύξηση του συνολικού εμβαδού των συγκροτημάτων, αποτελούν, το σχετικά επίπεδο τοπογραφικό του εδάφους και η μη μετεγκατάσταση του αρχικού πυρήνα.

Με βάση τα στοιχεία αυτά, οι περιπτώσεις των βυρσοδευικών κέντρων (της επαρχίας) που αναλύθηκαν, μπορούν να ομαδοποιηθούν σε δύο κατηγορίες ανάλογα με το τυπικό μέγεθος της μονάδας και της έκτασης του συνόλου. Στην πρώτη κατηγορία, με παρόμοιο μέγεθος, ανήκουν οι περιπτώσεις των Ιωαννίνων, της Λάρισας, της Χάρμαινας και των Χανίων, όπου θα γίνει ανάλυση σε επόμενο κεφάλαιο, και στην δεύτερη οι περιπτώσεις της Σάμου, της Χίου, και της Ερμούπολης.

Τα Ταμπακαριά Χανίων αποτελούν ένα βιομηχανικό σύνολο με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά συγκριτικά με τα αντίστοιχα σε Ελλάδα και διεθνώς. Αν και διατηρούνται σε μία σχετικά άσχημη κατάσταση κτιριακά, παρόλα αυτά έχουν διατηρήσει το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της βιοτεχνικής αυτής ζώνης.

Χαρακτηρίζονται απο αυθεντικότητα. Ένα από τα σπάνια και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των Ταμπακαριών Χανίων είναι η δομή που παρουσιάζουν είτε σε κλίμακα κτιρίων είτε σε κλίμακα ομάδων και συνόλων. Η πυκνότητα τους στο χώρο, η διατήρηση περιορισμένης κάλυψης συγκριτικά με ταμπάκια άλλων περιοχών, και η επέκταση κυρίως καθ' ύψος, είναι χαρακτηριστικά που εμφανίζονται στο μεγαλύτερο ποσοστό τους.

Αρχιτεκτονική και υλικά δόμησης

Τα κτίρια είναι συνήθως διώροφα, έχουν ορθογώνια κάτοψη και επιμήκεις αναλογίες με χαρακτηριστική την δίριχτη ξύλινη στέγη. Η δομή τους είναι προσαρμοσμένη στις ανάγκες της παραγωγικής διαδικασίας και σπάνια εμφανίζονται εξώστες, δομές χωρίς άμεση σχέση με την λειτουργία ή στυλιστικά μορφολογικά στοιχεία.

Στην αρχική εγκατάσταση είναι κατασκευασμένα πάντα από λιθοδομή, με εξαίρεση την περίπτωση της Χάρμαινας όπου εκτός της λιθοδομής έχει γίνει χρήση ωμόπλινθων.

Με την εμφάνιση και τη χρήση του οπλισμένου σκυροδέματος στην Ελλάδα, στα βυρσοδεψικά κέντρα που συνέχιζαν να λειτουργούν ή να έχουν ανάγκες ανάπτυξης, χρησιμοποίησαν το μπετόν ως οικοδομικό υλικό. Έτσι έγιναν επισκευές, προσθήκες ή νέα κτίρια από οπλισμένο σκυρόδεμα.

Υφιστάμενη κατάσταση

Σήμερα, από τα βυρσοδεψικά κέντρα της επαρχίας, που αναλύθηκαν, όσα υπάρχουν ακόμα, βρίσκονται σε κατάσταση γενικής εγκατάλειψης.

Στα Ιωάννινα και τη Λάρισα έχουν κατεδαφιστεί εξ ολοκλήρου ή αφομοιωθεί από τον αστικό ιστό με τρόπο που δεν γίνονται πλέον αντιληπτά. Στην Σύρο κάποια είναι κατεδαφισμένα, κάποια έχουν πάρει άλλες χρήσεις και κάποια είναι σε ερειπωή κατάσταση, με το σύνολο να έχει χάσει τη συνέχειά του. Τα βυρσοδεψεία της Χάρμαινας, της Χίου και της Σάμου, διατηρούν ακόμα τη συνοχή τους ως σύνολα, τα κτίρια βρίσκονται σε σχετικά καλή κατάσταση για να μπορέσουν να γίνουν εργασίες αποκατάστασης, όμως ελάχιστα χρησιμοποιούνται με συνέπεια την συνεχή φθορά τους.

Υποενότητα Β'

Ταμπακαριά Χανίων

- Τα Ταμπακαριά Χανίων αποτελούν ένα ιστορικό κεφάλαιο της πόλης των Χανίων με ιδιαίτερη βαρύτητα καθώς συνιστούν αποτύπωμα μιας μοναδικής

για την ιστορία της πόλης βιοτεχνικής δραστηριότητας. Αποτελεί τη μεγαλύτερη, χωρικά, βιοτεχνική και βιομηχανική δραστηριότητα της πόλης που αναπτύχθηκε ποτέ.

- Τα βυρσοδεψεία των Χανίων έχουν μία μακραίωνη συνεχή ιστορία. Η βυρσοδεψία αποτελούσε και αποτελεί σημαντικό κομμάτι της παράδοσης του κρητικού λαού. Η παραδοσιακή ενδυμασία και υπόδηση έχει σημαντικά δερμάτινα στοιχεία. Ακόμα και σήμερα παράγονται είδη που απευθύνονται σε τουρίστες, και ίσως αποτελεί μία μικρή αλλά από τις ελάχιστες βιοτεχνικές δραστηριότητες της πόλης.
- Η θέση που κατέχει η περιοχή αυτή, στην ιστορική μνήμη και στην συλλογική μνήμη του τόπου.
- Σαν βιοτεχνική δραστηριότητα είχε και εξακολουθεί να έχει μία μοναδική σχέση με την οικονομία της πόλης. Αποτελεί μέλος της ομάδας των χωρικών σχηματισμών μικρών βιοτεχνιών, στιβανάδικα, μαχαιράδικα, κεράδικα κτλ. Επίσης τροφοδοτούσε άμεσα και την ομάδα των στιβανάδικων. Σε επίπεδο νομού τροφοδοτούσε οικονομικά και επαγγέλματα της επαρχίας όπως η κτηνοτροφία και η γεωργία.
- Τα Ταμπακαριά από την στιγμή της ίδρυσης έως και την οριστική εγκατάλειψη τους από το 1990 κι έπειτα, αποτέλεσαν μία εργατική συνοικία, κλειστού συντεχνιακού τύπου. Ο χαρακτήρας αυτός δεν έχει αλλοιωθεί παρά στο ελάχιστο ακόμα και σήμερα που ορισμένα μεμονωμένα κελύφη έχουν πλέον αλλάξει χρήση.
- Η κατά επάγγελμα συνοίκηση που προέκυψε στα Ταμπακαριά ήταν αποτέλεσμα όχι μόνο της μορφής του επαγγέλματος που απαιτούσε συνεργασία και περιοριζόε τις επιλογές στη θέση εγκατάστασης. Ήταν και αποτέλεσμα του φεουδαρχικού συστήματος που όριζε τη συντεχνιακή οργάνωση.
- Η ιδιαίτερη σχέση του επαγγέλματος με το νερό, και ιδιαίτερα το γλυκό, το οποίο αντλούνταν από πηγάδια από το εσωτερικό του κάθε βυρσοδεψείου, διατηρήθηκε καθ'όλο το χρονικό διάστημα λειτουργίας τους.
- Οι περισσότερες βιοτεχνίες ήταν οικογενειακές επιχειρήσεις και στην εξέλιξη τους συνδύαζαν το χώρο του βυρσοδεψείου με την κατοικία τους στο ανώτερο επίπεδο του κτιρίου (δευτερο ή και τρίτο όροφο).
- Η Σύμβαση της Χαλέπας το 1878, η Ίδρυση της αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας το 1898 αλλά και η Ένωση με την υπόλοιπη Ελλάδα το 1913, αποτέλεσαν ιστορικά σημεία σταθμούς για την ανάπτυξη και εξέλιξη του επαγγέλματος καθώς επέφεραν οικονομική άνθηση, ανέδειξαν την πόλη των Χανίων σε κέντρο βιομηχανίας και εμπορίου ενώ μετά την ένωση έχουμε και την είσοδο των μηχανών στην παραγωγική διαδικασία.

- Εντύπωση προκαλεί η συνύπαρξη στη συνοικία της Χαλέπας, 2 αντιφατικών κοινωνικών τάξεων. Των Αριστοκρατών, πλούσιων ευγενών και Πρόξενων από τη μία και των εργατών, Ταμπάκηδων από την άλλη.
- Η συνοικία της Χαλέπας, σύμφωνα με τις ιστορικές πηγές, κατοικήθηκε ταυτόχρονα από τις 2 κοινωνικές ομάδες, οπότε δεν προϋπήρξε η μία της άλλης στην περιοχή. Η αριστοκρατία, εγκατεστημένη στο λόφο της Χαλέπας δημιούργησε ένα εσωστρεφές προάστιο που δεν είχε λόγο ή κάποιο ενδιαφέρον για πρόσβαση στη θάλασσα άρα και την γειτονιά των Ταμπάκηδων. Παράλληλα οι αποστάσεις την εποχή εκείνη είχαν πολύ μεγαλύτερη διάσταση από αυτήν που θεωρούμε εμείς σήμερα. Τέλος, η θέση των βυρσοδεψείων ήταν σε σημείο τέτοιο, που η ιδιαίτερα απότομη κλίση του εδάφους, εμπόδιζε τη δυσσομία αλλά και οποιαδήποτε οπτική επαφή με τη γειτονιά του λόφου. Για όλους τους παραπάνω λόγους θεωρούμε ότι παρόλες τις κοινωνικές αντιθέσεις, δεν προέκυψαν συγκρούσεις ή προσπάθειες διωγμού των βυρσοδεψών, τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια εγκατάστασης τους, πριν την αστική εξάπλωση της πόλης.
- Η περιοχή των Ταμπακαριών, στο πέρασμα των χρόνων, απέκτησε μια σύνθετη νομοθετική ιστορία. Η προσπάθειες απομάκρυνσής τους, από την συνεχώς επεκτεινόμενη πόλη απ' τη μια και η προσπάθειες διατήρησής τους απο την άλλη σαν οικονομική δραστηριότητα και σαν δομημένο περιβάλλον ιδιαίτερης ιστορικής αξίας, συνέβαλαν στην δημιουργία ενός πολύπλοκου νομοθετικού ιστορικού.
- Η μόλυνση και ακόμα πιο πολύ η δυσσομία επηρέασε τον τρόπο που αντιμετωπίστηκε η βυρσοδεψία απο τον ντόπιο πληθυσμό και διαμόρφωσε την εικόνα την οποία είχαν οι πολίτες των Χανίων για την συγκεκριμένη περιοχή και την συγκεκριμένη βιοτεχνική δραστηριότητα. Δημιούργησε κακές συνθήκες που εμπόδισαν την επίλυση σημαντικών προβλημάτων των επαγγελματιών και απαξίωση των προβλημάτων από την πολιτική ηγεσία, τοπική και κεντρική.
- Τα Ταμπακαριά Χανίων παρόλο των τεράστιων φυσικών αλλά κυρίως πολιτικών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν έχουν καταφέρει να διατηρήσουν κάποια λίγα βυρσοδεψεία σε κατάσταση παρακμής. Τα βυρσοδεψεία αυτά όμως έχουν καταφέρει να παράγουν άψογης ποιότητας δέρμα και μέσω μεθόδων φυτικής παραγωγής, τροφοδοτώντας μικρές βιοτεχνίες υποδημάτων και τουριστικών προϊόντων στην πόλη και στην υπόλοιπη Ελλάδα.
- Η παραμονή της περιοχής εκτός Σχεδίου, ακόμα και το 1946, αλλά και η τοποθέτηση της γραμμής αιγιαλού στο βόρειο όριο της οδού Βιβιλάκη, μπορεί να υποδηλώνουν την αδιαφορία της πολιτείας, συνετέλεσαν όμως, άθελα τους, στο να διατηρήσουν, τα εναπομείναντα κελύφη, το βιομηχανικό τους

χαρακτήρα και την ταυτότητα τους, με το να αφαιρέσουν από τους ιδιοκτήτες τους το δικαίωμα παρέμβασης σε αυτά.

- Τα Ταμπακαριά Χανίων αποτελούν μία σπάνια περίπτωση βιοτεχνικού συνόλου, που έχει διατηρηθεί ακέραιο σχεδόν και που έχει διατηρήσει το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της τέχνης της βυρσοδεψίας.
- Τα Ταμπακαριά Χανίων διατηρούνται σε μία σχετικά άσχημη κατάσταση κτιριακά. Παρόλα αυτά έχουν διατηρήσει το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της βιοτεχνική αυτής ζώνης. Το στοιχείο αυτό, τα καθιστά ξεχωριστά και απαιτεί να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στον τρόπο που μπορούμε να επέμβουμε.

Εικόνα Α.91 Τα Βυρσοδεψεία της Βιβιλάκη.
http://vangaman.blogspot.com/2017/08/blog-post_17.html, Χανιά. Αύγουστος 2017.

Β΄ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ

Επιμελητής: Ιωάννης – Γεώργιος Ιγγλεζάκης

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα Ταμπακαριά ως τόπος επεξεργασίας των δερμάτων αναπτύχθηκαν στη βραχώδη περιοχή ανατολικά των Χανίων, έξω από την πόλη (τουλάχιστον τότε), κάτω από τη Χαλέπα. Η θέση της συνοικίας είναι έκδηλη σε σχέση με την πόλη. Σχετικά κοντά για εμπορικούς λόγους αλλά και εκτός για να μην ενοχλεί η δυσσομία.¹⁵².

Χάρτης Β.1 Η Θέση των Ταμπακαριών Βιβιλάκη και Αγίας Κυριακής σε σχέση με την πόλη των Χανίων.

Σε αυτή την ενότητα κεφαλαίων, θα εστιάσουμε και θα αναλύσουμε τα **απτά** χαρακτηριστικά της περιοχής των Ταμπακαριών Χανίων. **Σκοπός** της ενότητας είναι να αποτελέσει τη βάση για την αξιολόγηση τους και να συμπληρώσει την Α Ενότητα Κεφαλαίων, που κάνει το ίδιο για τα **άυλα** στοιχεία της περιοχής μέσω της ιστορικής έρευνας. Αυτό προϋποθέτει την όσο το δυνατό καλύτερη καταγραφή και παρουσίαση των απτών στοιχείων της περιοχής, από την πολεοδομική κλίμακα έως και την κλίμακα των υλικών που έχουν χρησιμοποιηθεί στο πέρασμα του χρόνου για την οικοδόμησή τους.

Η δομή που θα ακολουθήσει η ενότητα αυτή για την παρουσίαση της καταγραφής μας, θα κινηθεί από το **γενικό στο ειδικό** εστιάζοντας σε μεγάλο βαθμό στο επίπεδο του συνόλου και των κτιρίων του βιομηχανικού συνόλου της οδού Βιβιλάκη. Η εστίαση στο

¹⁵² (Τσουκάτος, 4 Ιουλίου 1999)

σύνολο της οδού Βιβιλάκη γίνεται για λόγους οικονομίας μεγεθών στα πλαίσια της διπλωματικής εργασίας. Επιλέχθηκε η περιοχή της Βιβιλάκη για εμβάθυνση στο θέμα, δεδομένης της πιο σύνθετης περίπτωσης της, της μεγαλύτερης ιστορίας, και των μεγαλύτερων πιέσεων που δέχεται για ανάπτυξη.

Αρχικά, γίνονται κάποιες παρατηρήσεις σε **πολεοδομικό και αστικό επίπεδο** προσπαθώντας να ορίσουμε τη βαρύτητα της γειτονιάς στον αστικό ιστό και να προσδιορίσουμε την σχέση της με την υπόλοιπη πόλη. Έπειτα, προχωράμε στην καταγραφή των χαρακτηριστικών και των στοιχείων της βιοτεχνικής ζώνης **σαν σύνολο, σαν ομάδες και σαν κτίρια**. Στο κείμενο παρουσιάζονται σύντομα και περιεκτικά στοιχεία της καταγραφής τα οποία συνοδεύονται από χάρτες οι οποίοι τα οπτικοποιούν. Για περισσότερη πληροφορία παρατίθενται και τα φύλλα καταγραφής για το κάθε κτίριο ξεχωριστά, καθώς επίσης, επιπλέον φωτογραφική τεκμηρίωση.

1.1. Μεθοδολογία

Για την έρευνα που παρουσιάζεται σε αυτή την ενότητα χρησιμοποιήθηκαν συνδυαστικά διάφορες μέθοδοι και πηγές. Χρησιμοποιήθηκαν βιβλιογραφικές πηγές, δημοσιογραφικές πηγές, αλλά και υλικό από εργασίες φοιτητών, που σε συνδυασμό με επιτόπια έρευνα, καταγραφή και παρατήρηση οδήγησαν στο υλικό που παρουσιάζεται. Η μέθοδος καταγραφής των κτιρίων των Ταμπακαριών στηρίχθηκε στην Ειδική Χωροταξική Μελέτη Ταμπακαριών Δήμου Χανίων του 1992-93. Βάση αυτής της μελέτης δημιουργήσαμε μια μέθοδο καταγραφής με νέα στοιχεία παρατήρησης, ώστε να καταφέρουμε να εξάγουμε νέα, ενδιαφέροντα συμπεράσματα που ταιριάζουν και είναι απαραίτητα στην φιλοσοφία της προσέγγισής μας.

Μεθοδολογία Καταγραφής

Αξιολογώντας την Ειδική Χωροταξική Μελέτη Ταμπακαριών Δήμου Χανίων του 1992-93, αποφασίσαμε να προχωρήσουμε σε μία νέα καταγραφή η οποία θα έχει μία πιο εμπλουτισμένη μορφή με επιπλέον στοιχεία που αφορούν αυτή τη μελέτη. Με αυτό τον τρόπο, πέρα από τα νέα στοιχεία που συλλέχθηκαν, έχουμε στοιχεία τα οποία θα μπορούσαν ακόμα και να συγκριθούν με αυτά της υπάρχουσας μελέτης, ώστε να βγουν συμπεράσματα σε σχέση με την ταχύτητα αλλαγής της περιοχής. Στην συγκεκριμένη εργασία δεν έχουμε φτάσει στο σημείο αυτής της σύγκρισης δεδομένου ότι δεν θα ήταν κάτι ιδιαίτερα χρήσιμο για την έως τώρα εμβάθυνση.

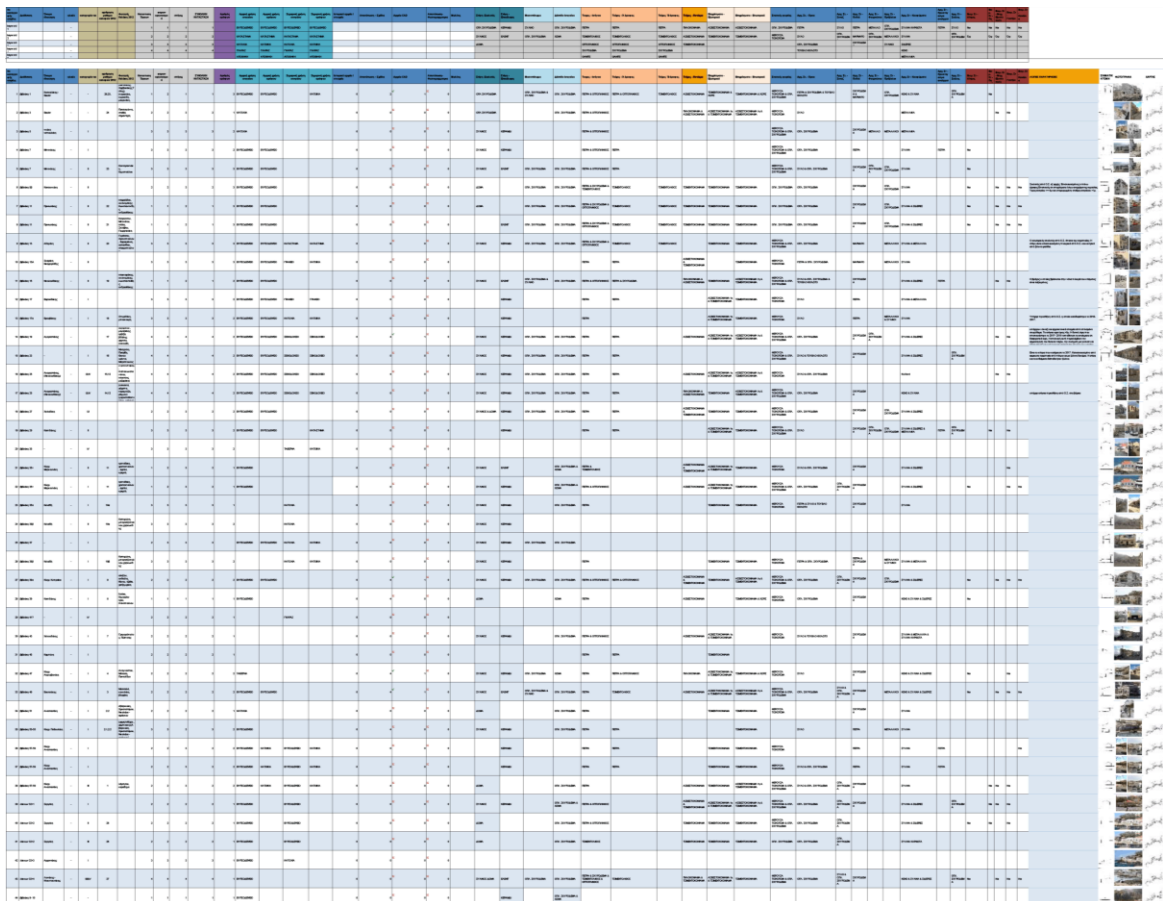
Θεωρήθηκε εξ αρχής απαραίτητο στοιχείο η καταγραφή να επιτρέπει την συνεχόμενη επέκταση των στοιχείων παρατήρησης και την προσθήκη πληροφορίας, δεδομένης της συνεχούς αλλαγής της εκτιμώμενης λίστας στοιχείων που μας ενδιαφέρουν. Αυτό θα έπρεπε να συμβαίνει κυρίως λόγω της απειρίας μας σε τέτοιου είδους καταγραφές αλλά και λόγω της μη προβλεπόμενης εξέλιξης των χαρακτηριστικών

που έχουν βαρύτητα για την εργασία. Η συνεχόμενη τριβή με πρακτικά και θεωρητικά ζητήματα ζύμωσε τον τρόπο αντίληψης του εγχειρήματος, επιφέροντας σημαντικές αλλαγές κατά την διάρκεια της έρευνας.

Επίσης θεωρήθηκε απαραίτητο να υπάρχει ευελιξία στον τρόπο χρήσης και παρουσίασης των πληροφοριών ώστε να μπορούν να αξιοποιηθούν και για άλλης μορφής εργασία.

Με βάση τις παραπάνω παραμέτρους δημιουργήθηκε ένας πίνακας δεδομένων, δύο διαστάσεων όπου η κάθε γραμμή αφορά ένα κτήριο και η κάθε στήλη ένα στοιχείο καταγραφής. Ο πίνακας δημιουργήθηκε σε αρχείο EXCEL(Πίνακας Β. 1 Πίνακας EXCEL καταγραφής πληροφοριών για τα Ταμπακαριά.). Έπειτα για τις απαιτήσεις της συγκεκριμένης εργασίας δημιουργήθηκε ένας πίνακας στο ίδιο αρχείο ο οποίος τροφοδοτείται με τα στοιχεία του κεντρικού πίνακα δεδομένων και τυπώνει σε A4 μια πιο οπτικοποιημένη και ευανάγνωστη μορφή των δεδομένων που μας αφορούν στην παρούσα (Πίνακας Β. 2 Φύλλο Καταγραφής). Το φύλλο αυτό χρησιμοποιείται επίσης και ως φύλλο καταγραφής σε επιτόπου έρευνα και αξιολόγηση των συγκεντρωμένων πληροφοριών.

Πίνακας Β. 1 Πίνακας EXCEL καταγραφής πληροφοριών για τα Ταμπακαριά.

The image shows a screenshot of an Excel spreadsheet. The spreadsheet is a large grid with many columns and rows. The columns are color-coded: some are blue, some are orange, and some are green. The rows contain text and numbers. On the right side of the spreadsheet, there is a vertical column of small thumbnail images, likely representing photos of buildings or farms. The overall layout is complex and detailed, typical of a data collection or management tool.

Έπειτα, οι πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν στον πίνακα δεδομένων, θεωρήθηκε χρήσιμο να παρουσιαστούν στην συγκεκριμένη εργασία σε μια πιο συγκεντρωτική μορφή. Αυτό πραγματοποιήθηκε δημιουργώντας χάρτες σε κλίμακα γειτονιάς οι οποίοι παρουσιάζουν την καταγραφή βάσει ομαδοποίησης των στοιχείων που σχετίζονται (

Συγκεντρωτικοί χάρτες καταγραφής – Β ενότητα, Κεφ.3.5.).

Για λόγους εύκολης και άμεσης ανάγνωσης των χαρτών, τα κύρια συμπεράσματα γράφονται σε σημεία πάνω στον κάθε χάρτη.

Οι πληροφορίες που συγκεντρώνονται στον πίνακα δεδομένων προκύπτουν από συλλογή δεδομένων από μελέτες του ΤΕΕ, βιβλιογραφική έρευνα, εργασίες φοιτητών και κυρίως έρευνα πεδίου.

2. ΎΜΜΕΣΟ ΚΑΙ ΑΜΕΣΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

2.1. Πόλη Χανίων

Η περιοχή των Ταμπακαριών Χανίων εμπλέκεται σήμερα με διάφορους τρόπους στη σύγχρονη πόλη. Από τη θέση τους τα Ταμπακαριά ανήκουν στην εκτεταμένη παραλιακή ζώνη των Χανίων, που αρχίζει από τα τείχη της Παλιάς Πόλης.

Η παραλιακή ζώνη με βάση τα χαρακτηριστικά του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος μπορεί να διακριθεί σε τρία τμήματα:

- Το πυκνοδομημένο σε επαφή με τα τείχη
- Το τμήμα μετά την οδό Ηρώων Πολυτεχνείου ως τα Ταμπακαριά, και τέλος
- Το τμήμα με τα Ταμπακαριά, που φτάνει ως το ναό της αγίας Κυριακής και λίγο πιο ανατολικά.

Το πρώτο τμήμα αφορά την παραλία του Κουμ Καπί, που επιτρέπεται ο άνετος περίπατος δίπλα στη θάλασσα χωρίς την παρεμβολή τροχοφόρων. Το μεσαίο τμήμα χαρακτηρίζεται από την υψομετρική διαφορά που υπάρχει από τη στάθμη της θάλασσας και έχει παραμείνει εντελώς αναξιοποίητο. Στο κομμάτι αυτό υπάρχει ένα κέντρο διασκέδασης και ένα εστιατόριο. Ο άξονας της Βενιζέλου διέρχεται πλάι στην απότομη κλίση του εδάφους. Τα δύο μικρά κολπάκια φαίνεται να οικειοποιούνται από ντόπιους κατοίκους κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, εκμεταλλευόμενοι την οπτική τους απομόνωση από την πόλη αλλά παρ' αυτά δεν υπάρχει η δυνατότητα περίπατου κατά μήκος της ακτής σε αυτό το κομμάτι.

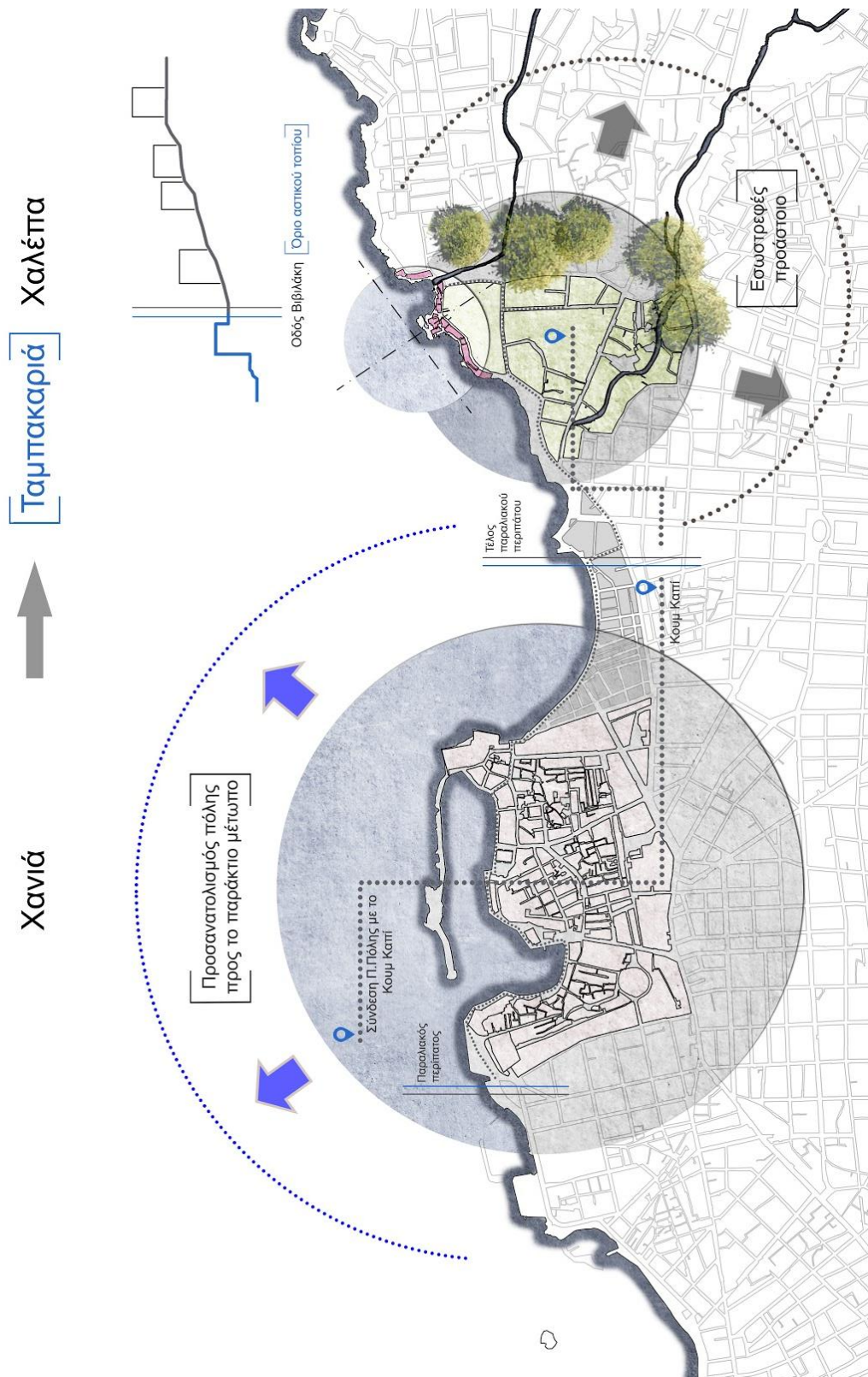
Το τρίτο τμήμα εκτός από τις δύο περιοχές με τα Ταμπακαριά, στην οδό Βιβιλάκη και την Αγία Κυριακή, περιλαμβάνει και μία ενδιάμεση περιοχή που δεν έχει καμία σχέση με τα βυρσοδεψεία. Πρόκειται για μία περιοχή με απότομη πτώση προς τη θάλασσα. Οι κυριότερες εκεί εγκαταστάσεις εκτός από την κατοικία είναι του Γηροκομείου και του εργαστηρίου μεταλλικών αντικειμένων του Δήμου Χανίων. Και σε αυτό το τμήμα υπάρχει ένα μικρό κολπάκι που διαμορφώνεται μια φυσική λίμνη, την οποία οικειοποιούνται έντονα οι κάτοικοι της περιοχής, στην συγκεκριμένη περίπτωση ακόμα και κατά τους χειμερινούς μήνες.

Στη θέση της Αγίας Κυριακής, μετά το τέλος των βυρσοδεψείων, υπάρχει και ένα μικρό λιμανάκι για βάρκες. Κάτι αντίστοιχο φαίνεται να υπήρχε και στον κόλπο της Βιβιλάκη ανατολικά, που όμως μπαζώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '90¹⁵³. Από το σημείο αυτό και πιο ανατολικά βρίσκονται 2 κατοικίες στο τέλος του δρόμου και έπειτα υπάρχει ένα μονοπάτι που κινείται κατά μήκος της ακτής αλλά σε υψομετρική διαφορά και

---

¹⁵³ (Βαρουδάκης, και συν., 1993)

φτάνει μέχρι τις εγκαταστάσεις του βιολογικού καθαρισμού της πόλης. Παρόλο που οι εγκαταστάσεις αυτές έχουν αλλοιώσει σημαντικά το τοπίο σε εκείνο το σημείο, αυτό παρουσιάζει πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία με φυσικό κάλλος.

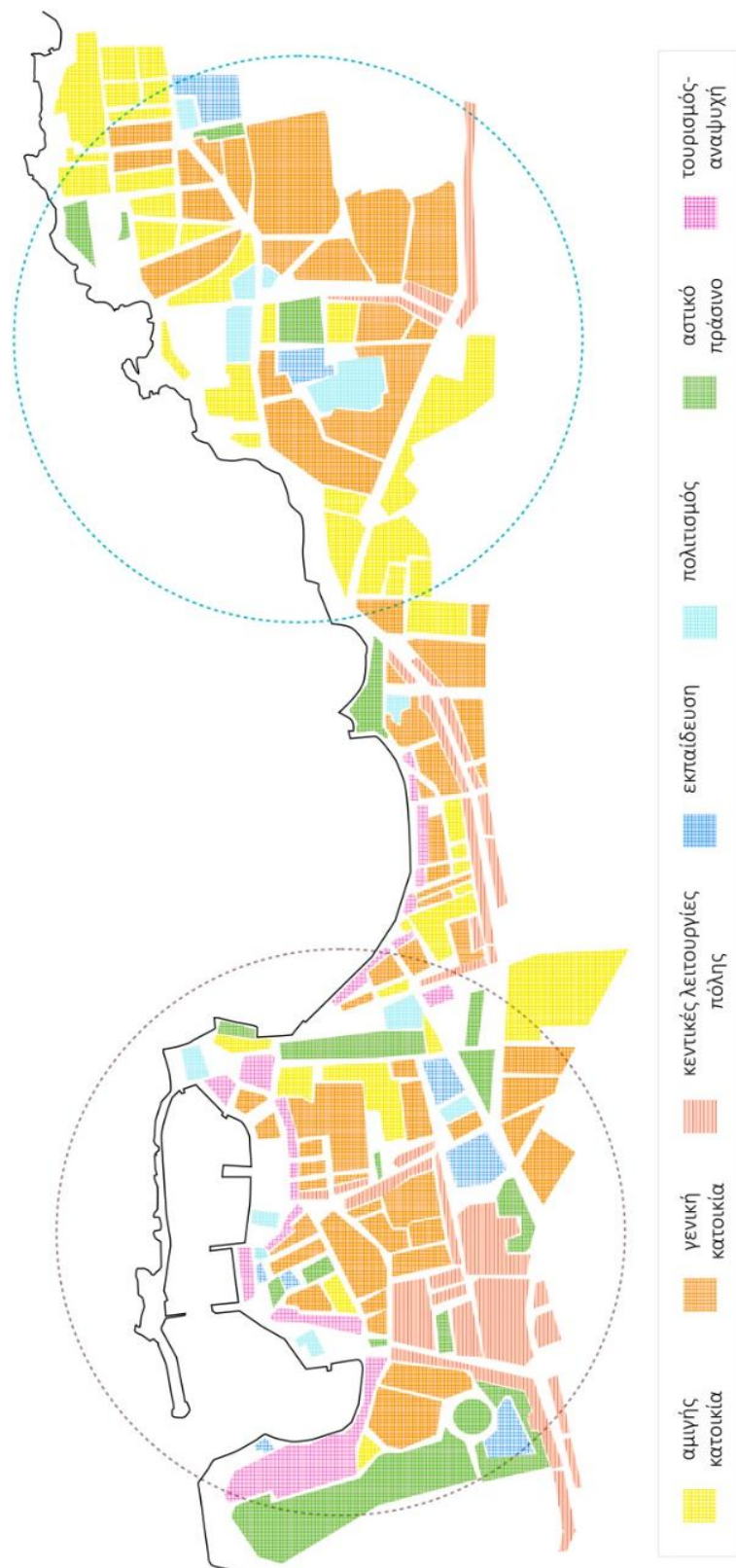
Χάρτης Β.2 Γενικές παρατηρήσεις για τις ενδιαφέρουσες περιοχές

Διαφοροποιημένη όμως σε επιμέρους περιοχές εμφανίζεται η παραλιακή ζώνη και σε σχέση με την κατανομή των χρήσεων και την λειτουργία της. Σε επίπεδο λειτουργίας

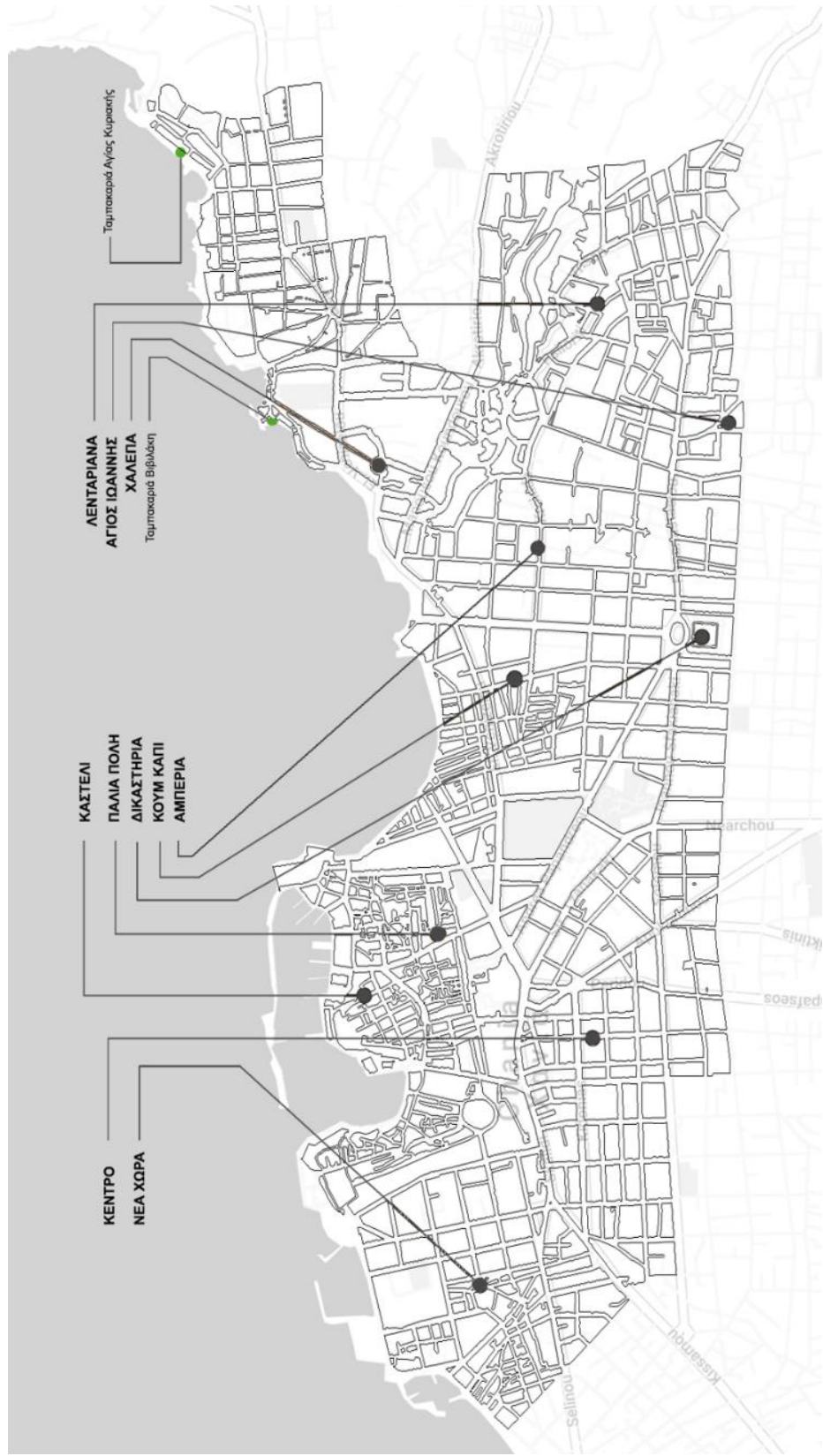
πρέπει να σημειώσουμε ότι η παραλιακή ζώνη υπάρχει και αναπτύσσεται σε άμεση επαφή με την πόλη των Χανίων (Χάρτης Β.3 Χρήσεις Γης τη Πόλης των Χανίων, Διπλωματική “Ταμπακαριά Χανίων. Μετώπου Επανεκκίνηση” Σχολή Αρχ. Μηχ. ΕΜΠ., Γιανναρού Χριστίνα - Χαριτάκη Μαρία. Οκτώβριος 2016.).

Γίνεται σαφής η ύπαρξη τριών επιμέρους τμημάτων της παραλιακής ζώνης:

- Η παραλιακή ζώνη της Παλιάς Πόλης, ανεπτυγμένη σήμερα με έντονο χαρακτήρα τουρισμού - αναψυχής. Χαρακτηρίζεται από τη γειτνίαση της με την κεντρική περιοχή της πόλης, τη σημαντική συγκέντρωση εμπορικών λειτουργιών και πολιτιστικών - τουριστικών χρήσεων καθώς και τον έντονο ιστορικό της χαρακτήρα.
- Η ζώνη παραλίας στο Κουμ Καπί, με χαρακτήρα κυρίως αναψυχής. Στο τμήμα αυτό έχουν αναπτυχθεί κυρίως καφετέριες και χώροι εστίασης στα ισόγεια από την πλευρά της θάλασσας, ενώ υπάρχουν μερικά ξενοδοχεία και μερικά ισόγεια που βρίσκονται κενά. Η παραλία του Κουμ Καπί είναι ένα από τα έργα ανάπλασης που έχει δρομολογήσει ο Δήμος Χανίων προς υλοποίηση μέσα στα επόμενα χρόνια προσπαθώντας να ξαναδώσει πνοή στην άλλοτε αγαπημένη περιοχή για ψυχαγωγία των Χανιωτών.
- Η παραλιακή ζώνη της Χαλέπας, με την αξιόλογη αρχιτεκτονική και την ιστορική μνήμη των Ταμπακαριών, τα αξιόλογα κτίρια της Χαλέπας και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος, έχει να επιδείξει μία ιδιαιτερότητα. Αυτή όμως η ιδιαιτερότητα της ζώνης αν και αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση ανάπτυξης δεν αποτελεί και την ικανή συνθήκη πραγμάτωσης αυτής της ανάπτυξης. Αν η φύση και η θέση των Ταμπακαριών διαμορφώνουν την αξία τους, είναι η σχετική τους θέση στην ευρύτερη περιοχή που σχεδόν καθορίζει αυτή την στιγμή, του όρους ανάπτυξης τους.

Χάρτης Β.3 Χρήσεις Γης τη Πόλης των Χανίων, Διπλωματική “Ταμπακαριά Χανίων. Μετώπου Επανεκκίνηση” Σχολή Αρχ. Μηχ. ΕΜΠ., Γιανναρού Χριστίνα - Χαριτάκη Μαρία. Οκτώβριος 2016.

Χάρτης Β. 4 Συνοικίες Χανίων

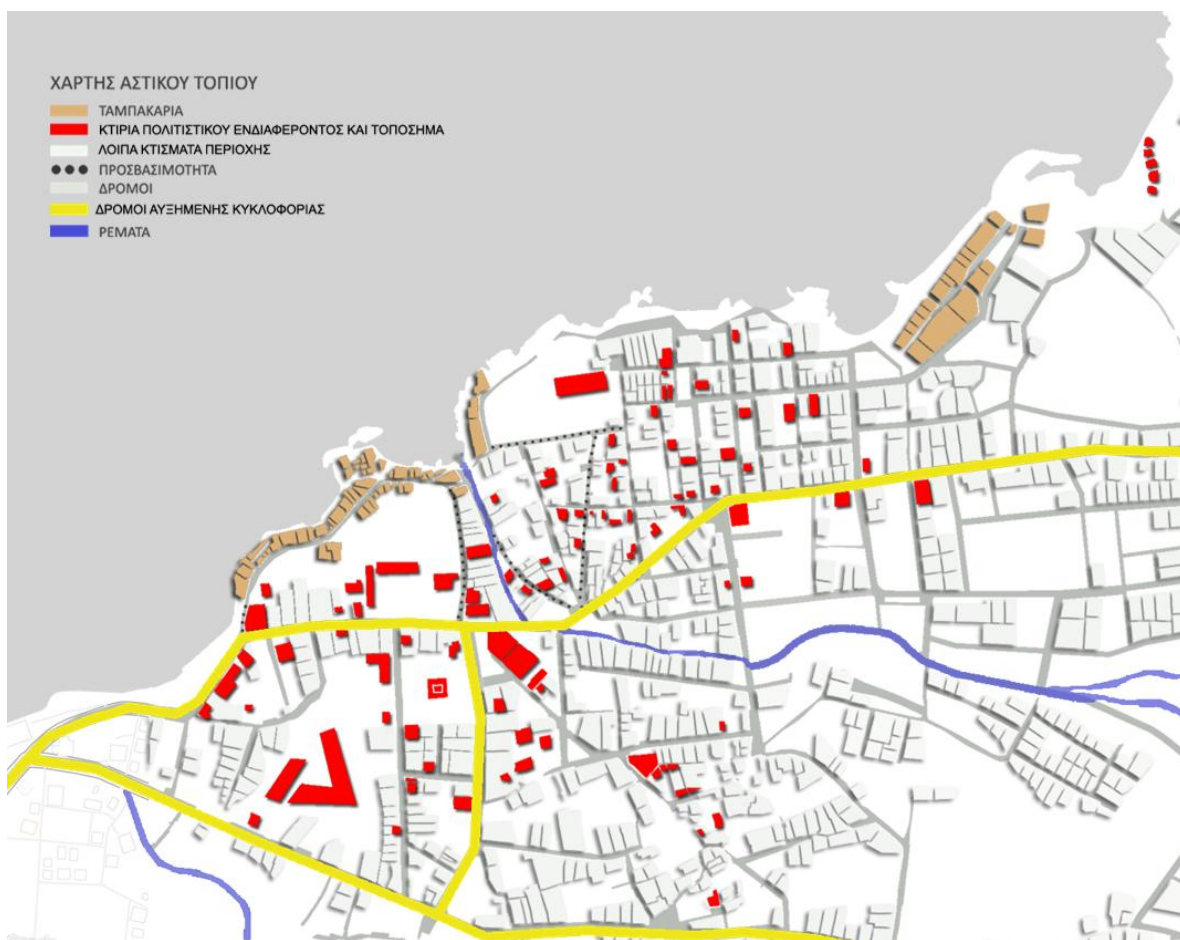
2.2. Περιοχή Χαλέπας

Αν στρέψουμε την προσοχή μας στην αστική κλίμακα και στην ζώνη της Χαλέπας, παρατηρούμε τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της περιοχής αυτής, η οποία παρόλο που κυριαρχείται από την χρήση της κατοικίας περιέχει μεγάλο αριθμό κτιρίων πολιτιστικού ενδιαφέροντος και τοπόσημα. Στην περιοχή αυτή τοποθετείται το μουσείο του Ελ. Βενιζέλου και το νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων, ενώ υπάρχει μελέτη για την δημιουργία και ενός λαογραφικού μουσείου στο κτίριο της παλαιάς Γαλλικής Σχολής. Επίσης υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός και άλλων ιστορικών κτιρίων που έχουν κηρυχθεί διατηρητέα, κάποια από αυτά στην περιοχή των Ταμπακαριών.

Χάρτης Β.5 Βυζαντινά και Νεότερα Μνημεία του Δήμου Χανίων. Διπλωματική Εργασία “Ταμπακαριά Χανίων. Μετώπου Επανεκκίνηση”. Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ. Σπουδάστριες: Γιανναρού Χριστίνα - Χαριτάκη Μαρία. Οκτώβριος 2016.

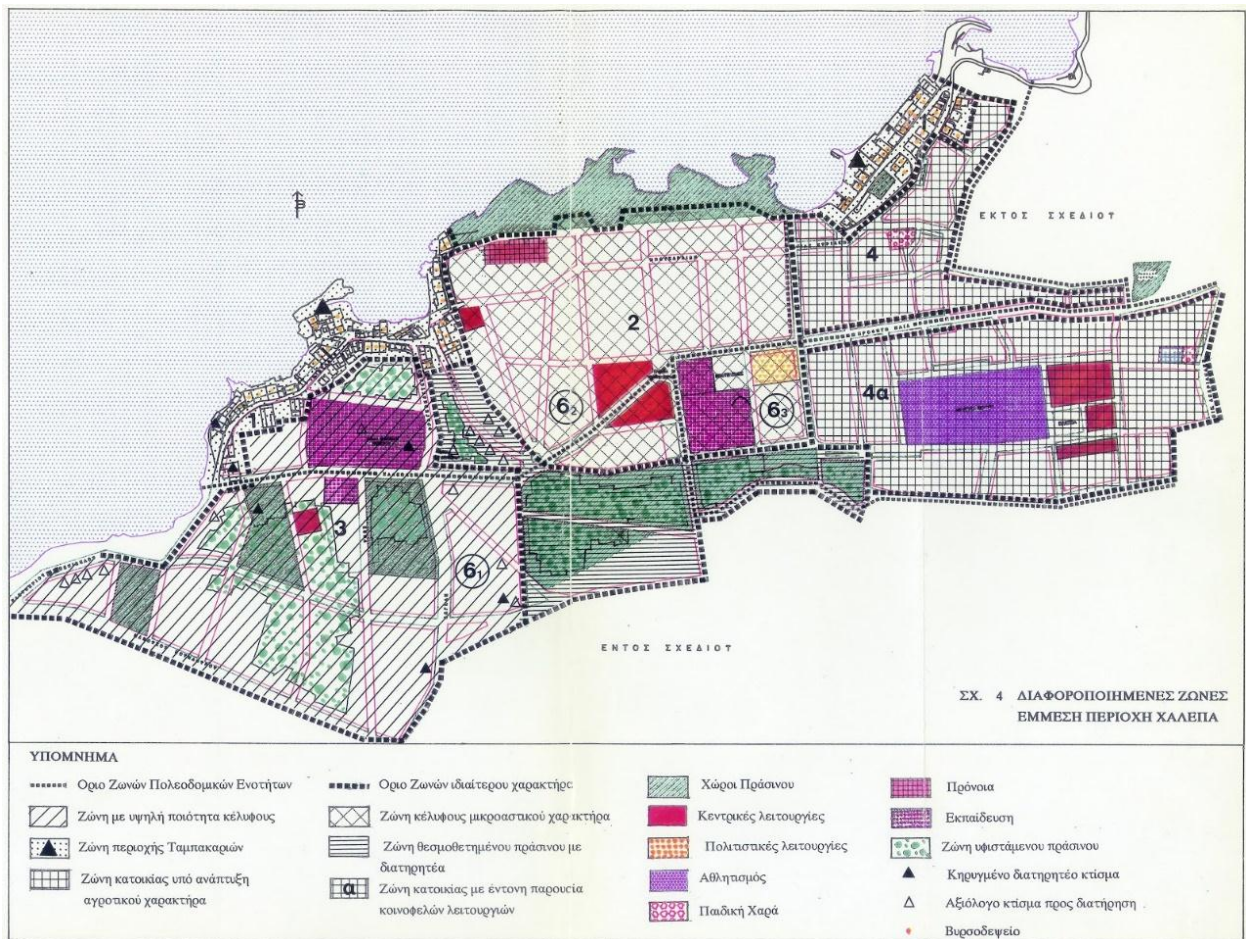
Θα μπορούσε να πει κανείς πως η ιστορία της Χαλέπας και των Ταμπακαριών διατηρείται σήμερα σε λανθάνουσα κατάσταση με αξιόλογα κτίσματα κηρυγμένα και μη, σε ένα μικτό περιβάλλον χρήσεων. Το φυσικό περιβάλλον αν και παρουσιάζει ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά έχει αφεθεί αναξιοποίητο.

Χάρτης Β. 6 Χαλέπα – Παρατηρήσεις ως προς το αστικό τοπίο

Από θέμα κυκλοφοριακό παρατηρούμε ότι ο μοναδικός συλλεκτήριος είναι η Ελευθερίου Βενιζέλου - Χαλέπας που ενώνει όλη την έμμεση περιοχή με τις παραλιακές ζώνες με το κέντρο της πόλης. Με βάση τα χαρακτηριστικά του οδικού δικτύου η περιοχή έχει μη διαμορφωμένο αστικό χαρακτήρα. Την συνολική εικόνα λειτουργίας - οργάνωσης επιδεινώνουν οι αδιαμόρφωτοι ακόμα χώροι πρασίνου. Τέλος και ενώ υπήρχαν προτάσεις από το 90' για τις τότε νεοενταγμένες περιοχές όσον αφορά στην οργάνωση του δικτύου με ιεραρχήσεις, μονοδρομήσεις και πεζοδρομήσεις, κάτι τέτοιο δεν συνέβη ποτέ.

Στον χάρτη που ακολουθεί (Ειδική Χωροταξική Μελέτη 92' για τα Ταμπακαριά) οριοθετούνται στην έμμεση ζώνη της Χαλέπας, διαφοροποιημένες υποπεριοχές οι οποίες είχαν διακριθεί τόσο με βάση τα χαρακτηριστικά ανάπτυξης τους, όσο και με τις απαιτούμενες σε αυτές παρεμβάσεις στα πλαίσια μιας πιθανής ανάπλασης της παραλιακής ζώνης των Ταμπακαριών. Οι υποπεριοχές αυτές εξακολουθούν να υφίστανται έως και σήμερα με ελάχιστες διαφοροποιήσεις

Χάρτης Β. 7 Υποπεριοχές Χαλέπας. (Ομάδα Μελέτης : Βαρουδάκης Αριστομένης 1992)

- **Ζώνη 1:** αφορά στις 2 επιμέρους παραλιακές ζώνες των Ταμπακαριών στη Βιβιλάκη και την αγία Κυριακή.
- **Ζώνη 2 :** προσδιορίζεται σαν περιοχή μικροαστικής κατοικίας.
- **Ζώνη 3 :** είναι η ζώνη που έχει να επιδείξει τα καλύτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά κελύφους ενώ έντονη είναι και η παρουσία των ζωνών πρασίνου. Είναι η ευρύτερη ζώνη ανάπτυξης των Ταμπακαριών μαζί με την περιοχή Μεϊντάνι.
- **Ζώνη 4 :** είναι περιοχές κατοικίας όπου ο αστικός χαρακτήρας είναι ακόμα υπό διαμόρφωση.

Τις δεκαετίες μετά το 1980 η περιοχή της Χαλέπας μετατράπηκε σε ένα οικιστικό πυρήνα εμφανώς αλλοιωμένο. Οι ξέφρενοι ρυθμοί ανάπτυξης επέφεραν κτιριακούς όγκους δυσανάλογους ως προς τους δημόσιους χώρους. Τα επιτρεπόμενα ύψη δεν περιορίζονται από ειδικές διατάξεις αλλά καθορίζονται από το ΓΟΚ και με άλλες ενέργειες όπως η κατασκευή pilotis, κλειστών χώρων στάθμευσης, ημιυπαίθριων χώρων, έχουν ως αποτέλεσμα την πλήρη αλλοίωση της.

Επίσης, οι μεγάλοι κτιριακοί όγκοι συνετέλεσαν στην απόκρυψη της θέας του Κρητικού πελάγους. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω τα διατηρητέα κτίρια τα οποία γειτνιάζουν με τα νέα, αποκρύπτονται, χάνοντας την αρχιτεκτονική τους ισχύ και

διαμορφώνοντας μία χαώδη κατάσταση μεταξύ νέου και παλαιού, μη λαμβάνοντας υπόψη τα θέματα ένταξης στον περιβάλλοντα χώρο και διατήρησης – σεβασμού υφιστάμενων κελυφών ιδιαίτερου αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος. Τα υπάρχοντα ρέματα αποχαρτηρίζονται και την θέση τους παίρνουν νέα κελύφη μη ενταγμένα στην αρχιτεκτονική φυσιογνωμία της περιοχής^{154 155}.

Παρόλα αυτά η περιοχή της Χαλέπας εξακολουθεί να διατηρεί ακόμα μία σειρά θετικών χαρακτηριστικών όπως αυτό της προνομιακής θέσης της, το δίκτυο ελεύθερων δημόσιων χώρων, το ιστορικό και αρχιτεκτονικό της απόθεμα και την πολιτιστική της κατεύθυνση.

Εικόνα Β.1 Αποψη των βυρσοδεψείων οδού Βιβλιάκη και Αγίας Κυριακής σήμερα. <http://www.neatv.gr/el/361455/inteota-tampakaria-kai-i-aksiopoiisi-tois-liia-loiia-iiia-tin-istoria-tois.php>

---

¹⁵⁴ (Ρέλιας, 2013)

¹⁵⁵ (Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Χανίων)

3. ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ

3.1. Γενική εικόνα

Η διαχρονική εξέλιξη της περιοχής της Χαλέπας άφησε απ' έξω τις 2 ζώνες με τα Ταμπακαριά, στην οδό Βιβιλάκη και την Αγία Κυριακή. Με το να μείνουν εκτός σχεδίου και με μόνη τη γενική πρόθεση του να αποτελέσουν αντικείμενο ιδιαίτερης μελέτης, τα Ταμπακαριά “πάγωσαν” σε μία στάση αναμονής μέχρι και το 2009 που κηρύχθηκαν διατηρητέα τα κτίρια της οδού Βιβιλάκη. Παρόλο που το 1987 συζητιέται επίσημα η μετεγκατάστασή τους, και το 1989 κατατίθεται και η τελική έκθεση της Προκαταρκτικής Μελέτης για την Μετεγκατάσταση των Βυρσοδεψείων της Πόλης των Χανίων (Γραφείο Δοξιάδη για λογαριασμό της Διεύθυνσης Περιφερειακής Ανάπτυξης και Βιομηχανικής Υποδομής της ΕΤΒΑ), τίποτα δεν υλοποιήθηκε ποτέ¹⁵⁶.

Ο σημερινός επισκέπτης, με μία απλή βόλτα στη συνοικία των Ταμπακαριών ανακαλύπτει μια διαδρομή μνήμης με τις αξίες της περιοχής. Ταυτόχρονα όμως, διαπιστώνει πολλαπλά προβλήματα φθορών, προσβασιμότητας, κυκλοφοριακής σύνδεσης και μεγάλες ελλείψεις υποδομών.

---

¹⁵⁶ (Βαρουδάκης, και συν., 1993)

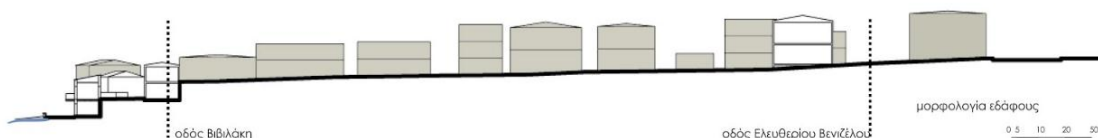
Εικόνα Β. 2 Η κατάσταση της Σημερινής Συνοικίας. Φωτογραφία: Ομάδα Μελέτης.

Η γειτονιά των Ταμπακαριών παραμένει απομονωμένη από την πόλη των Χανίων. Λόγω του ανάγλυφου της περιοχής, αλλά και πιθανώς κοινωνικοπολιτικών αιτιών, έχει δημιουργηθεί ένας σαφής διαχωρισμός από την άλλοτε αριστοκρατική Χαλέπα και ουσιαστικά μόνο ένας στενός δρόμος, αυτός της Βιβιλάκη στον δυτικό κόλπο και αυτός της Αγίας Κυριακής στον ανατολικό, διατρέχει το βιομηχανικό σύνολο, και επιτρέπει την διασύνδεσή του με την Χαλέπα και την πόλη γενικότερα. Ακόμα και σαν πεζός οι μόνες προσβάσεις παραμένουν οι ίδιες και λόγω έλλειψης ελεύθερων χώρων και κακών υποδομών η κυκλοφορία είναι και σε αυτή την περίπτωση ιδιαίτερα δύσκολη αν και προσφέρει μία πολύ ιδιαίτερη εμπειρία στον περιπατητή.

Σίγουρα ο χαρακτήρας του συνόλου της γειτονιάς είναι καθαρά βιομηχανικός, ωστόσο αν εξερευνήσουμε προσεκτικά την περιοχή μπορούμε να εντοπίσουμε πληθώρα στοιχείων που μπορούν να ενταχθούν και σε άλλα επίπεδα ανάγνωσης της πόλης και δημιουργούν επιπλέον σχέσεις με αυτήν. Πέρα από τα κτήρια που φιλοξενούσαν ή φιλοξενούν ακόμα την διαδικασία των βυρσοδευείων, υπάρχουν εκκλησίες, γηροκομείο, ταβέρνες-εστιατόρια, κέντρο διασκέδασης, εμπορικά καταστήματα, γραφεία αρχιτεκτονικής, καφετέρια, πολιτιστικός χώρος, κτίρια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και διατηρητέα κτίρια, κατοικίες σύγχρονης αρχιτεκτονικής, ξενοδοχεία ή τουριστικές κατοικίες μέχρι και χώρος αρχαιολογικού ενδιαφέροντος στην ανατολική άκρη της Αγίας Κυριακής όπου εντοπίζονται μινωικοί τάφοι. Αν τώρα σε αυτό προσθέσουμε και την ποικιλία δραστηριοτήτων που λαμβάνουν μέρος στην περιοχή όπως, ψάρεμα, κολύμπι, καταδύσεις, περίπατος, φωτογραφήσεις και βιντεοσκοπήσεις λόγω της ατμόσφαιρας της, εκπαιδευτικές εικαστικές δραστηριότητες και ψυχαγωγία μπορούμε να κατανοήσουμε τα

οφέλη που μπορεί να έχει για την τοπική κοινωνία η στρατηγική αναβάθμιση της περιοχής.

Παρατηρώντας τη δομή των Ταμπακαριών παρατηρούμε δύο σύνολα, δυτικά αυτό που διατρέχεται από την οδό Βιβιλάκη και ανατολικά αυτό που διατρέχεται από την οδό της Αγίας Κυριακής. Το κάθε σύνολο από αυτά φαίνεται να αποτελείται από ομάδες που οργανώνονται βάση του κόλπου στον οποίο ανήκουν και σε ακόμα μικρότερες ομάδες οι οποίες βασίζονται στις εξαρτήσεις που μπορεί να είχαν μεταξύ τους κατά την παραγωγική διαδικασία. Εστιάζοντας στο τμήμα της Βιβιλάκη παρατηρούμε ότι πολλά από τα Ταμπάκικα είναι τόσο μικρά που είναι εμφανές ότι δεν θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν όλα τα στάδια της διαδικασίας. Παράλληλα συναντώνται πολλά στοιχεία της παραγωγικής διαδικασίας, όπως οι λίμπες, σε εξωτερικούς χώρους, που μαρτυρούν τον κοινόχρηστο χαρακτήρα τους. Η ιδιαιτερότητα του φυσικού τοπίου και η πίεση για ανάπτυξη των βυρσοδεψείων έχουν συμπιέσει στο μέγιστο βαθμό τον δημόσιο χώρο ο οποίος περιορίζεται στην εντελώς απαραίτητη κίνηση οχημάτων ή πεζών με τα δεδομένα της εποχής του περασμένου αιώνα.

Χάρτης Β.8 Επεμβάσεις σε υφιστάμενα κελύφη. Πολυτεχνείο Κρήτης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών. Ομάδα εργασίας: Αβαρικήωτη Ναταλία, Καμπιτάκη Αντιγόνη, Νικολάου-Φράγκου Λητώ, Χαμηλοθώρη Κύνθια, Χρυσοστόμου Κωνσταντίνα

Από αυτό το σημείο, αυτά τα οποία αναφέρουμε, αφορούν κατά κανόνα τα Ταμπακαριά της οδού Βιβιλάκη, παρόλα αυτά σε γενικές γραμμές ισχύουν σχεδόν τα ίδια και για την περιοχή της Αγίας Κυριακής αλλά με μία επιφύλαξη. Η εστίαση στα Ταμπακαριά της Βιβιλάκη έγινε για λόγους οικονομίας και λόγω της σαφώς μεγαλύτερης τους ιδιαιτερότητας σαν σχηματισμό.

Κτιριακά πλέον εντοπίζονται αρκετά κτίρια τα οποία έχουν αποκατασταθεί και έχουν αποκτήσει νέες χρήσεις καθώς επίσης και κτήρια τα οποία βρίσκονται υπό εργασίες αποκατάστασης. Τα αποκατεστημένα συνήθως είναι κάποια από τα μικρά ταμπάκικα οπότε και δεν καταφέρνουν να κυριαρχήσουν των ογκωδών ερειπίων και να αλλοιώσουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της περιοχής. Παρά την αποτυχημένη χρήση σύγχρονων υλικών σε επιχρίσματα, κουφώματα και χρωματισμούς η μουντή ατμόσφαιρα της βιομηχανική περιοχής έχει παραμείνει κυρίαρχη.

Εικόνα Β.3 Αποκατεστημένα κτίρια. Φωτογραφία: Ομάδα Μελέτης.

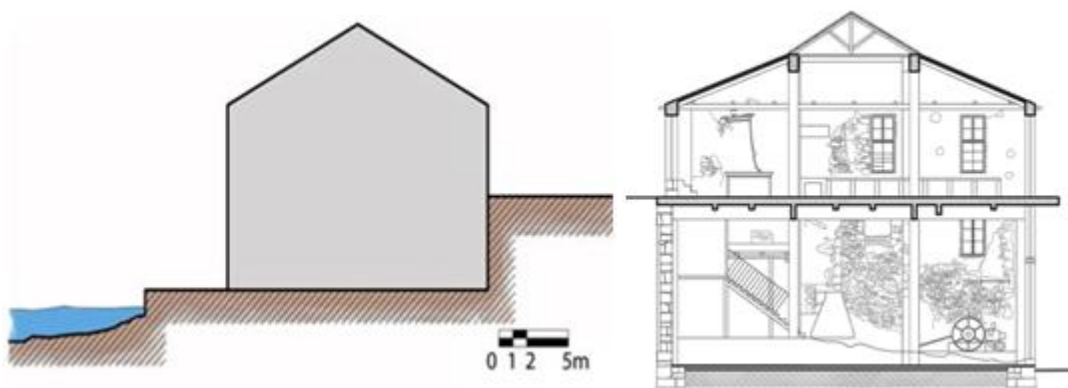

Εικόνα Β.4 Κτίριο υπό αποκατάσταση. Φωτογραφία: Ομάδα Μελέτης.

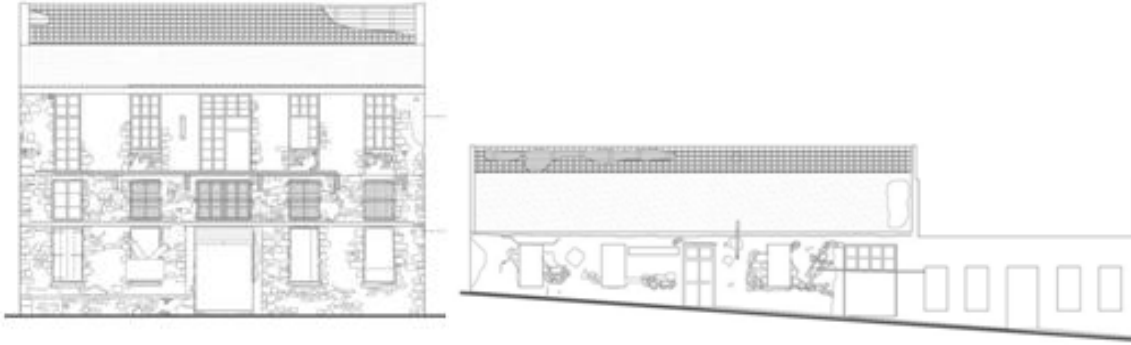
Ένα πράγμα που αμέσως αντιλαμβάνεται ο επισκέπτης είναι ότι ο χαρακτήρας των αυθεντικών κτισμάτων δεν έχει μεγάλη σχέση με εκείνο που συνήθως ονομάζουμε

συμβατικά κτίσματα. Το βιομηχανικό σύνολο των Ταμπακαριών Χανίων φέρει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά όπως υλικά κατασκευής, μορφολογικά στοιχεία και διακριτά διαμορφωμένα κελύφη που οφείλονται στο ιστορικό, οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε. Το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών των κτισμάτων κατασκευάστηκαν εξ αρχής για να εξυπηρετήσουν συγκεκριμένη λειτουργία παραγωγικού χαρακτήρα, όντας τα εργοστάσια της εποχής τους. Πρόκειται λοιπόν για παραγωγικές μονάδες, από τις οποίες οι πιο παλιές έφτασαν σε μας ύστερα από πολλές μετατροπές και προσθήκες. Ακριβώς επειδή η χρήση των κτισμάτων ήταν παραγωγική, δεν είχαν ποτέ προθέσεις αισθητικές, με την έννοια της επιμελημένης κατασκευής που φέρει διακόσμηση ή δείχνει ιδιαίτερες μορφολογικές προθέσεις.

Συγκεκριμένα, η γραμμική ανάπτυξη των Ταμπακαριών επί της σημερινής οδού Βιβιλάκη οφείλεται στην ανάγκη άμεσης γεινίασης με τη θάλασσα αλλά και της εξυπηρέτησης με το δρόμο από την άλλη. Το συνεχές αυτό σύστημα οικοδόμησης, δημιουργεί μία αρχιτεκτονική ενότητα αφού οι όψεις είναι του ίδιου χαρακτήρα και διακόπτονται μόνο από στενά περάσματα που στην πορεία του χρόνου μετατράπηκαν σε απότομες σκάλες οι οποίες συνέδεαν τον κοινόχρηστο δρόμο με τη θάλασσα.

Εικόνα Β. 5 Θέση Ταμπάκιου σε σχέση με τη θάλασσα και το δρόμο. – Αντιπροσωπευτική Τομή. (Ρέλιας, 2013)

Εικόνα Β.6 Χαρακτηριστικές όψεις. Από τη μεριά της θάλασσας (αριστερά) και από την οδό Βιβιλάκη (δεξιά). (Ρέλιας, 2013)

Τα κτίρια είναι προσαρμοσμένα στις φυσικές κλίσεις του τοπίου σαν συνέχεια της θάλασσας και των βράχων. Έχοντας καθαρά βιομηχανικό χαρακτήρα δεν συναντάμε κάποια ιδιαίτερη αρχιτεκτονική άποψη αλλά μία ξεκάθαρη διεκπεραιωτική ιδέα. Επιπλέον δεν συναντάμε καμία πρόθεση συντήρησης πέρα από την καθαρά χρηστική, εκείνη που εξασφαλίζει δηλαδή την καλύτερη λειτουργία του κτίσματος και μόνο.

Εικόνα Β.7 Βυρσοδέψης εν ώρα εργασίας. Φωτογραφία: Ομάδα Μελέτης.

Στην περιοχή των Ταμπακαριών συνολικά, λειτουργούν ακόμα κάποιες μικρές βιομηχανίες βυρσοδεψίας, μετρημένες στα δάχτυλα του ενός χεριού και έντονα

παρηκμασμένες. Η ανάλυση των χρήσεων στις περιοχές αυτές, χωρίς ακόμα να διακρίνονται τα εν χρήση από τα εγκαταλελειμμένα κτίσματα, δείχνει τους τρόπους με τους οποίους οι μονάδες των βυρσοδεψείων - ως κυρίαρχη χρήση - σταδιακά συνδυάστηκαν με άλλες συμπληρωματικές χρήσεις (κατοικία - ταβέρνα) και εν τέλει σχεδόν εξαλείφθηκαν. Η σημερινή εικόνα βέβαια είναι πιο πολύπλοκη καθώς ο παραδοσιακός τύπος κατοικίας που συνοδεύει το βυρσοδεψείο πλέον δεν υπάρχει, ενώ αντίθετα έχουν διεισδύσει στην περιοχή άλλου τύπου κατοικίες εντελώς ανεξάρτητες από τη λειτουργία των βυρσοδεψείων, που παρέχονται ακόμα και για τουριστική εκμετάλλευση. Επίσης πλέον φαίνεται η περιοχή να έχει προσελκύσει ακόμα μεγαλύτερες επενδύσεις οι οποίες βρίσκονται σε εξέλιξη και αποσκοπούν στην δημιουργία ξενοδοχειακών μονάδων. Ανάλογα υπάρχει από μία ταβέρνα σε κάθε σύνολο, χωρίς όμως να απευθύνεται πια στους εκεί εργαζόμενους. Οπότε ακόμα κι αν ξεχάσουμε προς στιγμή τις εντελώς νέες χρήσεις (γραφεία, κέντρο διασκέδασης) διαπιστώνουμε ότι σήμερα επικρατεί ένα εντελώς διαφορετικό καθεστώς χρήσεων. Στην περιοχή της Βιβιλάκη εκτός από τα εν λειτουργία βυρσοδεψεία, διακρίνονται ένας αρκετά υψηλός αριθμός κτισμάτων κλειστών και εγκαταλελειμμένων καθώς επίσης και κτίσματα που είναι αποκλειστικά κατοικίες. Μικρή είναι η παρουσία στεγασμένων χώρων στάθμευσης παρόλο που ο άξονας της Βιβιλάκη είναι εξαιρετικά στενός και δεν αφήνει μεγάλα περιθώρια στάθμευσης στο οδόστρωμα του.

Διαπιστώνεται επίσης ότι το σύνολο των κτιρίων αποτελούν ιδιωτικές ιδιοκτησίες και άρα η πιθανή συμβολή της πολιτείας και η φροντίδα για νέες επεμβάσεις μάλλον θα πρέπει να εστιάσει κυρίως στη χρήση των ελεύθερων χώρων, την δημιουργία υποδομών και τη ανάπτυξη κατευθυντήριων πολιτικών ως προς τις ιδιωτικές ιδιοκτησίες

Από αισθητικής άποψης παρατηρούμε την αντίθεση που δημιουργούν τα αποκατεστημένα και επαναχρησιμοποιημένα κτίσματα με τα αντίστοιχα που έχουν κρατήσει τον αρχικό τους χαρακτήρα. Πλέον εισάγεται η χρήση νέων τσιμεντοκονιών και χρωματισμών που σίγουρα αλλοιώνουν το τρόπο που εντάσσονταν το βιομηχανικό σύνολο στα χρώματα του τοπίου. Εκτός αυτού παρατηρούμε εύκολα ότι στα επισκευασμένα κτίρια κυριαρχούν πλέον τα κουφώματα αλουμινίου και σε ένα μεγάλο βαθμό στο λευκό χρώμα.

Εικόνα Β.8 Σύγκριση αποκατεστημένων και μη κτισμάτων. *Φωτογραφίες: Ομάδα Μελέτης.*

Εικόνα Β.9 Σύγκριση αποκατεστημένων και μη κτισμάτων. Φωτογραφίες: Ομάδα Μελέτης.

Εικόνα Β.10 Σύγκριση αποκατεστημένων και μη Αρχιτεκτονικών Στοιχείων (Κουφώματα). Φωτογραφίες: Ομάδα Μελέτης.

Εικόνα Β.11 Σύγκριση αποκατεστημένων και μη Αρχιτεκτονικών Στοιχείων (Κουφώματα). Φωτογραφίες: Ομάδα Μελέτης.

3.2. Τυπολογία - Δομή - Χωροθέτηση λειτουργιών

Στην περιοχή της Βιβιλάκη η υψομετρική διαφορά της ακτής και το μικρό βάθος της παραλίας προκάλεσε τη δημιουργία του χαρακτηριστικού μετώπου με τα ψηλά βυρσοδευεία εν σειρά. Υπάρχουν δύο κατηγορίες κτισμάτων βάσει το μέγεθος, ένας μεγάλος και ένας μικρός που ανταποκρίνονται προφανώς και στο μέγεθος της μονάδας παραγωγής. Οι περιπτώσεις της μικρής σε μέγεθος τυπολογίας στην πλειοψηφία τους έχουν ήδη αποκατασταθεί και επαναχρησιμοποιηθεί, ενώ αντίθετα της μεγάλης είτε είναι κατά κανόνα εγκαταλελειμμένα κτίρια, είτε έχουν χρήση αποθήκης. Στην περιοχή της Αγίας Κυριακής αντίθετα, παρατηρείται μία ομοιογένεια στην τυπολογία και στο μέγεθος των κτισμάτων με την ανάπτυξή τους και εδώ εν σειρά.

Εικόνα Β.12 Μικρό και μεγάλο βυρσοδεψείο. Φωτογραφία: Ομάδα Μελέτης.

Εικόνα Β.13 Ταμπακαριό στην Αγία Κυριακή. vgargan.gr/stories/ta-tampakaria-twn-chaniwn, Φωτογραφίες: Βασίλης Γαργανουράκης.

Ένας βασικός τύπος Ταμπάκιου που συναντάμε σήμερα, στην πρώτη περιοχή της Βιβιλάκη με την έντονη υψομετρική διαφορά της ακτής και το μικρό βάθος της παραλίας είναι αυτός του “ψηλού μετώπου κτιρίων εν σειρά”. Διώροφα και τριώροφα από τη μεριά της θάλασσας και ισόγεια από το δρόμο. Βέβαια τα κτίσματα εκεί δεν είχαν εξαρχής το σημερινό τους ύψος. Αρκετά από αυτά ήταν κατά ένα όροφο χαμηλότερα και η στέγη τους μόλις που ξεπερνούσε τη στάθμη του δρόμου. Φαίνεται πως οι αυξημένες ανάγκες σε χώρο αλλά και οι λειτουργικοί εκσυγχρονισμοί, επέβαλαν την επέκταση καθ’ ύψος μιας και δεν ήταν δυνατή οποιαδήποτε άλλη επέκταση. Υπήρχε πάντα ο βασικός αυτός τύπος στον οποίο ήταν δυνατόν να γίνουν σταδιακές προσθήκες με τελικό αποτέλεσμα τη διαμόρφωση των ενιαίων μετώπων προς τη θάλασσα. Τέτοιου είδους προσθήκες πρέπει να έγιναν πολλές στη διάρκεια του 20ου αιώνα. Σε ορισμένες περιπτώσεις έγιναν προσθήκες με νέα υλικά. Πολλές από αυτές δεν δένουν με τον καλύτερο τρόπο με τα προϋπάρχοντα κτίρια, έγιναν πρόχειρα χωρίς ιδιαίτερες μορφολογικές απαιτήσεις και είναι πλέον σε κακή κατάσταση ο φέρων οργανισμός τους, κυρίως λόγω φθοράς από την άμεση γειτνίαση με τη θάλασσα.

Εικόνα Β.15 Η Βόρεια και η Νότια όψη του ίδιου κελύφους. (Ρέλιας, 2013) -

Ένας δεύτερος τύπος είναι αυτός της μικροσκοπικής μονάδας παραγωγής που εξωτερικά μοιάζει με μικρό σπίτι. Τέτοιου είδους μονάδες παρεμβάλλονται ανάμεσα στις μεγάλες που περιγράψαμε νωρίτερα, τόσο πάνω στο θαλάσσιο μέτωπο όσο και στην εσωτερική (νότια) πλευρά της Βιβιλάκη ανάμεσα σε κατοικίες. Η διαφορά μεγέθους ανάμεσα στους δύο αυτούς τύπους είναι εντυπωσιακή, πρόκειται για μία σχέση ακόμα και 1:4,5.

Τέλος υπάρχουν και οι περιπτώσεις βυρσοδευείων πιο πρόσφατης κατασκευής που έχουν σχεδιαστεί από την αρχή με βάση τον σκελετό του οπλισμένου σκυροδέματος και αν και θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι υποβαθμίζουν οπτικά τον χαρακτήρα του συνόλου των Ταμπακαριών, δεν παύουν να ικανοποιούν τις ίδιες παραμέτρους ως προς την σχέση τους με το νερό, τον αέρα και το δρόμο, και να συνδιαμορφώνουν το ψηλό μέτωπο από την πλευρά της θάλασσας και την εικόνα μας για αυτή την περιοχή.

Εικόνα Β.16 Ταμπακαριό κατασκευασμένο εξ ολοκλήρου από σκυρόδεμα. Φωτογραφία: Ομάδα Μελέτης.

Προσεγγίζοντας το θέμα της δομής τους παρατηρούμε ότι, κατά κανόνα, το ισόγειο από τη μεριά της θάλασσας είναι πιο ψηλό. Εκεί γίνονται ουσιαστικά η πρώτη επεξεργασία των δερμάτων. Στον επάνω όροφο το ύψος είναι σαφώς πιο μετριασμένο δίνοντας μια πιο ανθρώπινη κλίμακα, ενώ είναι πάντα εμφανής ο σκελετός της στέγης. Στο πάνω μέρος γινόταν η στεγνή δουλειά, η τελειοποίηση και η συσκευασία. Ήταν φωτεινό, καθαρό και μύριζε ευχάριστα, αργασμένο δέρμα. Σε πολλές περιπτώσεις, στον επάνω όροφο βρισκόταν το γραφείο του διευθυντή αλλά μπορούσε ταυτόχρονα να αποτελεί και σπίτι του βυρσοδέψη. Στις όψεις μεγάλα ορθογώνια παράθυρα, κανονιστικά τοποθετημένα, είναι απαραίτητα για την είσοδο του ήλιου, τον αερισμό και το στέγνωμα των δερμάτων που κρέμονται από το μεσοπάτωμα. Πολύ σπάνια συναντώνται μικροί εξώστες και στοιχεία διακόσμησης, τα οποία μαρτυρούν και μια περίοδο μεγαλύτερης ακμής. Το σύστημα δόμησης παρουσιάζει την ιδιομορφία ότι τα κτίσματα είχαν παράθυρα και στη μεσοτοιχία, τα οποία κλείνονταν όταν χτιζόταν το επόμενο κτίριο.

Εικόνα Β.17 Εσωτερικό Βυρσοδεψείου. Φωτογραφία: Ομάδα Μελέτης.

Η εσωτερική συγκρότηση είναι απλή. Έχουν καθαρές και ανοιχτές κατόψεις, συνήθως ορθογώνιου σχήματος με εφαπτόμενες στους τοίχους σκάλες και φανερά τα υποστυλώματα όπου υπάρχουν, τα οποία οργανώνουν και τους χώρους. Διαθέτουν χώρους ως επί το πλείστον μεγάλου ύψους και διαστάσεων, κατασκευασμένους με ένα τυποποιημένο σύστημα κατασκευής ώστε να υπάρχει δυνατότητα φιλοξενίας περισσότερων δραστηριοτήτων στην όλη γραμμή παραγωγής. Εξάλλου στο ίδιο πρέπει να συνυπάρχουν, διάφορα μηχανήματα «αλυσίδα» στην παραγωγή του προϊόντος. Είναι κάτι το χαρακτηριστικό στην τυπολογία της βιοτεχνικής – βιομηχανικής αρχιτεκτονικής που η ίδια η χρήση του χώρου έχει επιβάλει.

Όπως προαναφέρθηκε, οι κτιριακοί όγκοι των Ταμπάκιων δεν παραμένουν αναλλοίωτοι στο πέρασμα των χρόνων. Στην πλειοψηφία τους παρουσιάζουν δύο ή και περισσότερες φάσεις μετασκευής και πλήθος προσθηκών. Το φαινόμενο των μετασκευών και των προσθηκών είναι τόσο έντονο, που το κατατάσσει σε ένα από τα πιο ευδιάκριτα χαρακτηριστικά του βιοτεχνικού συνόλου, ιδιαίτερα του τμήματος της Βιβιλάκη. Η προσέγγιση αυτού του χαρακτηριστικού και η αξιολόγησή του πρέπει να γίνει πολύ προσεκτικά.

Το ΤΕΕ/ ΤΔΚ το 2012 δημιούργησε ένα χάρτη με τέσσερις κατηγορίες κατάταξης των κελυφών, τα οποία αξιολογούνται με βάση τη διατήρηση της συμπαγούς φυσιογνωμίας του συνόλου, κυρίως μέχρι την περίοδο ακμής της λειτουργίας των Ταμπακαριών.

Αυτές είναι :

- ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Α : Κέλυφος χωρίς αλλοιώσεις ως προς το περίγραμμα, το ύψος και τα υλικά δομής.
- ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Β : Κέλυφος ή τμήμα του που διατηρεί το χαρακτηριστικό (αρχικό, ιστορικό και λειτουργικό) με αλλοιώσεις στη χρήση των υλικών δομής και τα μορφολογικά τους στοιχεία.
- ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Γ : Κελύφη ή τμήματά τους που έχουν κατασκευαστεί ως λειτουργικές προσθήκες και δεν εντάσσονται στον ιστό και την φυσιογνωμία του συνόλου.
- ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Δ : Προσθήκες που δεν εντάσσονται στο χαρακτήρα του συνόλου και δεν έχουν λειτουργική συνοχή¹⁵⁷.

Σε αυτή την περίπτωση θα χρειαζόταν ίσως μία καλύτερη διευκρίνηση για το τι εννοείται με τον όρο “συμπαγής φυσιογνωμία του συνόλου”. Οι κατηγορίες Γ και Δ είναι απόρροια του ορισμού του προηγούμενου όρου και βεβαίως μπορεί να διαφέρουν σημαντικά από ανάγνωση σε ανάγνωση.

Χάρτης Β.9 Κατηγορίες Κελυφών Βιβιλάκη. ΤΕΕ/ΤΔΚ Μελέτη 2012.

¹⁵⁷ (ΤΕΕ/ΤΔΚ.)

3.3. Μέθοδοι και Υλικά κατασκευής

Το βασικό υλικό κατασκευής των Ταμπάκιων είναι η πέτρα (φέρουσα τοιχοποιία) με συνδετικό κονίαμα από χώμα, ασβέστη, τσιμέντο ή συνδυασμού αυτών. Τα μεσοπατώματα ήταν αρχικά ξύλινα με μεγάλα δοκάρια που πιάνουν απ' άκρη σ' άκρη τους τοίχους, με διαδοκίδες και με πέτσωμα. Η στέγαση γίνεται με ξύλινα ζευκτά και επικάλυψη από κεραμίδια. Αργότερα και πιο συγκεκριμένα από τις αρχές του 20ου αιώνα, με την εμφάνιση του οπλισμένου σκυροδέματος και υπό την ανάγκη επέκτασης των βυρσοδεψείων, εισάγεται η χρήση του σε πρέκια, σενάζ, μέχρι και για δημιουργία εσωτερικών σκελετών με πλάκες και στέγες από οπλισμένο σκυρόδεμα. Το οπλισμένο σκυρόδεμα έδωσε την δυνατότητα επέκτασης καθ' ύψος των εγκαταστάσεων η ακόμα και την δημιουργία νέων εξαρχής μεγάλων κτισμάτων εξολοκλήρου από οπλισμένο σκυρόδεμα. Η χρήση του τσιμέντου πλέον αυξάνεται ραγδαία το οποίο εμφανίζεται σε επιχρίσματα, κονιάματα, και κάθε είδους νέα επισκευή και κατασκευή. Υπάρχουν ακόμα και περιπτώσεις πλήρωσης τοίχων με άοπλο σκυρόδεμα τσιμέντου. Η χρήση του οπλισμένου σκυροδέματος είτε γίνεται έπειτα από μελέτη, κυρίως στα χρόνια της ακμής της βυρσοδεψίας, είτε με προχειρότητα στα πιο δύσκολα χρόνια που ακολουθούν.

Τα χρόνια που έπονται της ακμής κατασκευάζονται προσθήκες και γίνονται κατασκευές συντήρησης με ακόμα πιο νέα οικοδομικά υλικά, όπως οι διάτρητοι οπτόπλινθοι και οι τσιμεντόλιθοι, και χρησιμοποιούνται για λόγους στέγασης φύλλα ελενίτ. Συνήθως οι προσθήκες αυτές είναι αρκετά πρόχειρες, αδύναμες και κακά συνδεδεμένες με τα υπάρχοντα κτίρια.

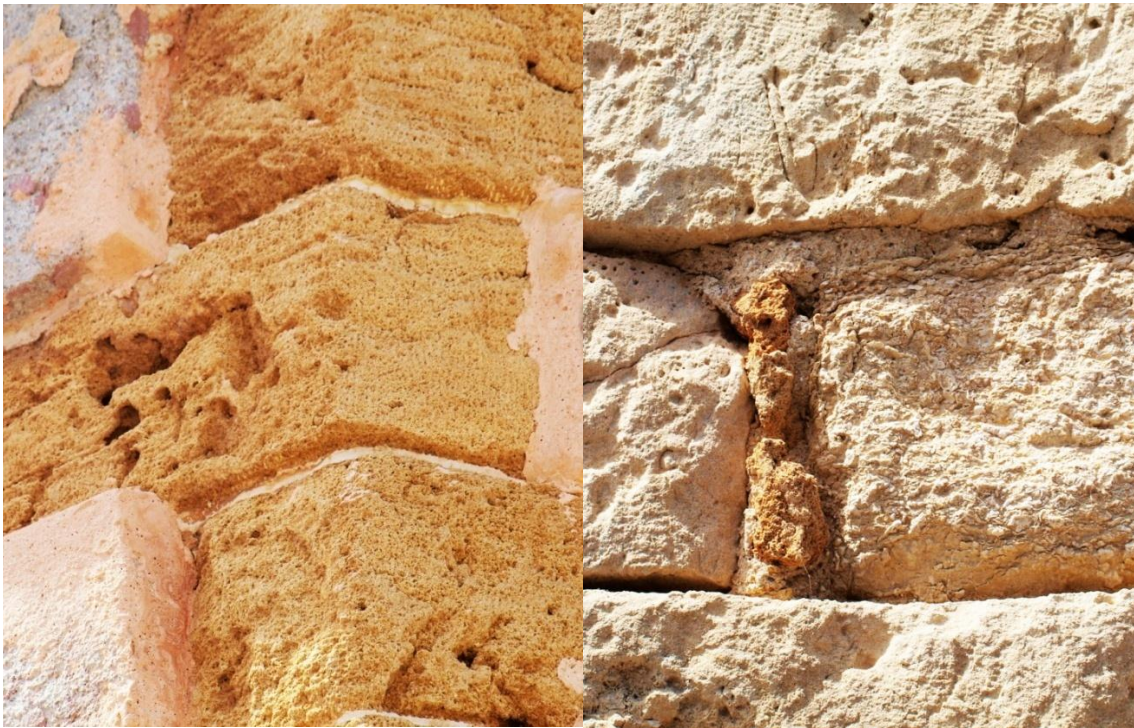

Εικόνα Β.18 Ταμπακαριό οδού Βιβιλάκη. Εμφανή τα υλικά κατασκευής. (Ρέλιας, 2013)

Όσον αφορά στη μέθοδο κατασκευής τους, για τις πρώτες πετρόχτιστες κατασκευές δεν συναντάμε κάποια ιδιαίτερη ακολουθία. Οι «αρχιτέκτονες» είναι ντόπιοι τεχνίτες, που σύμφωνα με την βιβλιογραφία έχουν καταγωγή από την περιοχή του Αποκόρωνα. Τότε σπάνια είχαν την ανάγκη των μηχανών για το κτίσιμο των ιδιωτικών οικοδομών. Πολύ περισσότερο των βιομηχανικών κτιρίων που είχαν απλούστερη διάταξη των χώρων και όχι πολλές απαιτήσεις στην εμφάνιση. Το γεγονός αυτό έρχεται

σε αντίθεση με τη γειτονική περιοχή της Χαλέπας που αναπτύχθηκε ως προάστιο των Χανίων, στην οποία και συναντάμε σημαντικά κτίρια με πλούσιο διάκοσμο και απαιτήσεις στην εμφάνιση.

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως το ταμπάκινο είναι δίπατο ή τρίπατο, κατασκευασμένο ώστε να αξιοποιεί το νερό, τον αέρα και το φως, με τον προσφορότερο τρόπο και με το εσωτερικό του χωρισμένο σε ζώνες που αντιστοιχούν στα διάφορα στάδια επεξεργασίας. Η φέρουσα τοιχοποιία του, αποτελείται από πωρόλιθο ή και ψαμμίτη, από το ίδιο περιβάλλον, και είναι κατασκευασμένη με τη συνήθη διαδικασία, δηλαδή την τοποθέτηση μεγάλων λαξευμένων λίθων στις κρίσιμες περιοχές με τις μεγαλύτερες στατικές απαιτήσεις (γωνίες τοίχων, περιοχές που φέρουν μεγάλα φορτία, υποστυλώματα από λίθο, δημιουργία θεμελίων κ.α.) και το γέμισμα μεταξύ τους με χυτή τοιχοποιία, αποτελούμενη από μικρότερους ακανόνιστου μεγέθους λίθους και κονίαμα. Το σχήμα των μεγάλων λίθων είναι ορθογώνιο, με διαστάσεις που δεν ξεπερνούν αυτές των $I=50\text{εκ.}$ σε μήκος και $h=50\text{εκ.}$ ύψος, ενώ των μικρότερων στοιχείων πλήρωσης είναι ακανόνιστο, πάντα όμως με την προϋπόθεση οι εδρασμένες επιφάνειες να έχουν καλή συνάφεια μεταξύ τους για να αποδοθεί ένα στιβαρό σύνολο.

Εικόνα Β.19 Είδη Λίθου. Ψαμμίτες, Ασβεστόλιθοι. Φωτογραφίες: Ομάδα Μελέτης.

Το οπλισμένο σκυρόδεμα εμφανίζεται σε σκελετούς μικρών διατομών αλλά στις περισσότερες των περιπτώσεων προσεκτικά δουλεμένο. Στις περιπτώσεις που έχει χρησιμοποιηθεί για επισκευές ή μπαλώματα δεν έχει την αντίστοιχη ποιότητα, αλλά εμφανίζει στοιχεία που μαρτυρούν την κακή του σύσταση σε αδρανή, το κακό

καλούπωμα και την κακή εφαρμογή του. Πολλές φορές φαίνεται να έχουν χρησιμοποιηθεί βότσαλα και άμμος από το ίδιο σημείο.

Ο οπτόπλινθος και ο τσιμεντόλιθος χρησιμοποιείται σε πάρα πολλές περιπτώσεις είτε για επιδιορθώσεις τοιχοποιίας από πέτρα, είτε ως πλήρωση στα κτίρια που είναι κατασκευασμένα εξαρχής από οπλισμένο σκυρόδεμα είτε με δρομικό ή μπατικό σύστημα στην δημιουργία μικρών συνήθως προσθηκών. Σε πολλές περιπτώσεις έχουν χρησιμοποιηθεί προφανώς για λόγους κόστους, κακής όπτησης τούβλα με ότι αυτό συνεπάγεται για την σημερινή τους κατάσταση.

Τα επιχρίσματα, ασβεστιτικά στα παλαιότερα και τσιμεντιτικά στα επόμενα έχουν μία μορφή πεταχτού-πιτσιλωτού σοβά, άλλοτε σε πολύ λεπτή στρώση και άλλοτε σε πιο παχιά. Ποτέ δεν έχουν την πρόθεση δημιουργίας κάποιας ιδιαίτερης τελικής επιφάνειας, όσο την δημιουργία ενός θυσιαζόμενου επιπέδου προστασίας του δομικού υλικού. Η τελική τους υφή είναι αδρή και το χρώμα τους καθορίζεται από τα χρώματα των συστατικών του. Σε πολύ λίγες περιπτώσεις, και από την πλευρά του δρόμου εντοπίζονται ίχνη ασβέστη που ενδέχεται να έχει χρησιμοποιηθεί για χρωματισμό.

Τα ανοίγματα, πάντα έχουν μια σιδεριά για λόγους ασφαλείας αλλά δεν ισχύει το ίδιο και για τα κουφώματα. Όπου συναντώνται κουφώματα αυτά είναι ξύλινα, και το ίδιο ισχύει για τις πόρτες και για τα παντζούρια όπου αυτά υπάρχουν. Μεταλλικά στοιχεία ως δομικά δεν συναντώνται πέρα από συνδετικά στοιχεία στους ξύλινους σκελετούς στεγών.

Κατά κανόνα δε συναντάμε καμία πρόθεση συντήρησης πέρα από την καθαρά χρηστική, δηλαδή εκείνη που εξασφαλίζει την καλύτερη λειτουργία του κτίσματος και μόνο. Επίσης σχεδόν όλα τα κτίσματα έχουν υποστεί στον πέρασμα του χρόνου σημαντικές αλλοιώσεις είτε σε όγκο είτε σε υλικά.

Οι φθορές και οι βλάβες που παρατηρούνται στα κτίρια των Ταμπακαριών οφείλονται σε παράγοντες που σχετίζονται

- Με την ίδια την κατασκευή και τα χαρακτηριστικά της
- Σε εξωτερικούς παράγοντες

Οι συνήθεις παράγοντες που επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα την εμφάνιση των βλαβών στα κτίρια και σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά τους είναι οι ακόλουθοι:

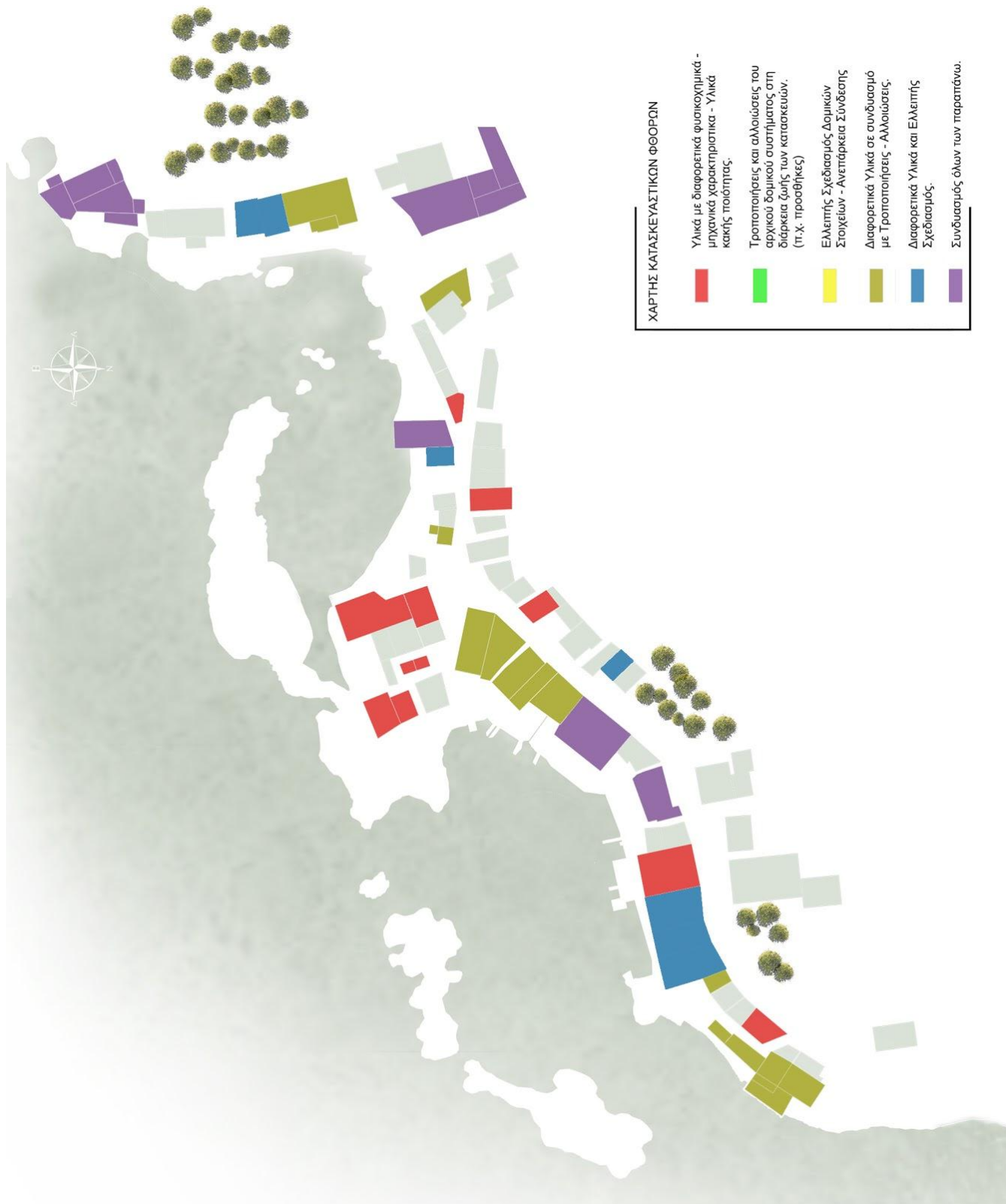
- Μορφολογία του κτιρίου (ανομοιόμορφη κατανομή των στοιχείων δυσκαμψίας της κατασκευής, ύπαρξη μεγάλων ανοιγμάτων σε γωνίες κτισμάτων, κλπ.)
- Ελλιπής σχεδιασμός δομικών στοιχείων και τρόπος σύνδεσής τους (ανεπαρκείς διαστάσεις δομικών στοιχείων με μικρές διατομές τοίχων, θεμελίων και ξύλινων στοιχείων, απουσία απαραίτητων συνδέσμων μεταξύ τους, μεγάλες σημειακές φορτίσεις)
- Χρήση υλικών κακής ποιότητας (σαθροί λίθοι, χαμηλός βαθμός όπτησης πλίνθων, ύπαρξη μεγάλου ποσοστού διαλυτών αλάτων, κονίαμα δόμησης

χαμηλής αντοχής) ή χρησιμοποίηση υλικών με αρκετά διαφορετικά μεταξύ τους, φυσικοχημικά και μηχανικά χαρακτηριστικά (μεταβολές όγκου λόγω διαφορετικών συνιζήσεων κατά το πάχος ή το μήκος μικτής τοιχοποιίας, που αποτελείται από στρώσεις επί μέρους ποικίλων υλικών)

- Μεγάλες τροποποιήσεις και αλλοιώσεις του αρχικού δομικού συστήματος στη διάρκεια ζωής των κατασκευών (νέες χρήσεις, προσθήκες, υπερφορτίσεις κλπ.)

Στην περίπτωση μας συναντώνται σχεδόν παντού φθορές που σχετίζονται με τους δύο τελευταίους παράγοντες, και σπανιότερα λόγω του δεύτερου.

Συνήθεις είναι βλάβες που προκαλούνται από τους εξωτερικούς παράγοντες, πιθανώς από σεισμούς, αλλά κυρίως από περιβαλλοντικές δράσεις. Δεδομένης της θέσης των Ταμπακαριών αυτό είναι κάτι βέβαιο πολύ λογικό.

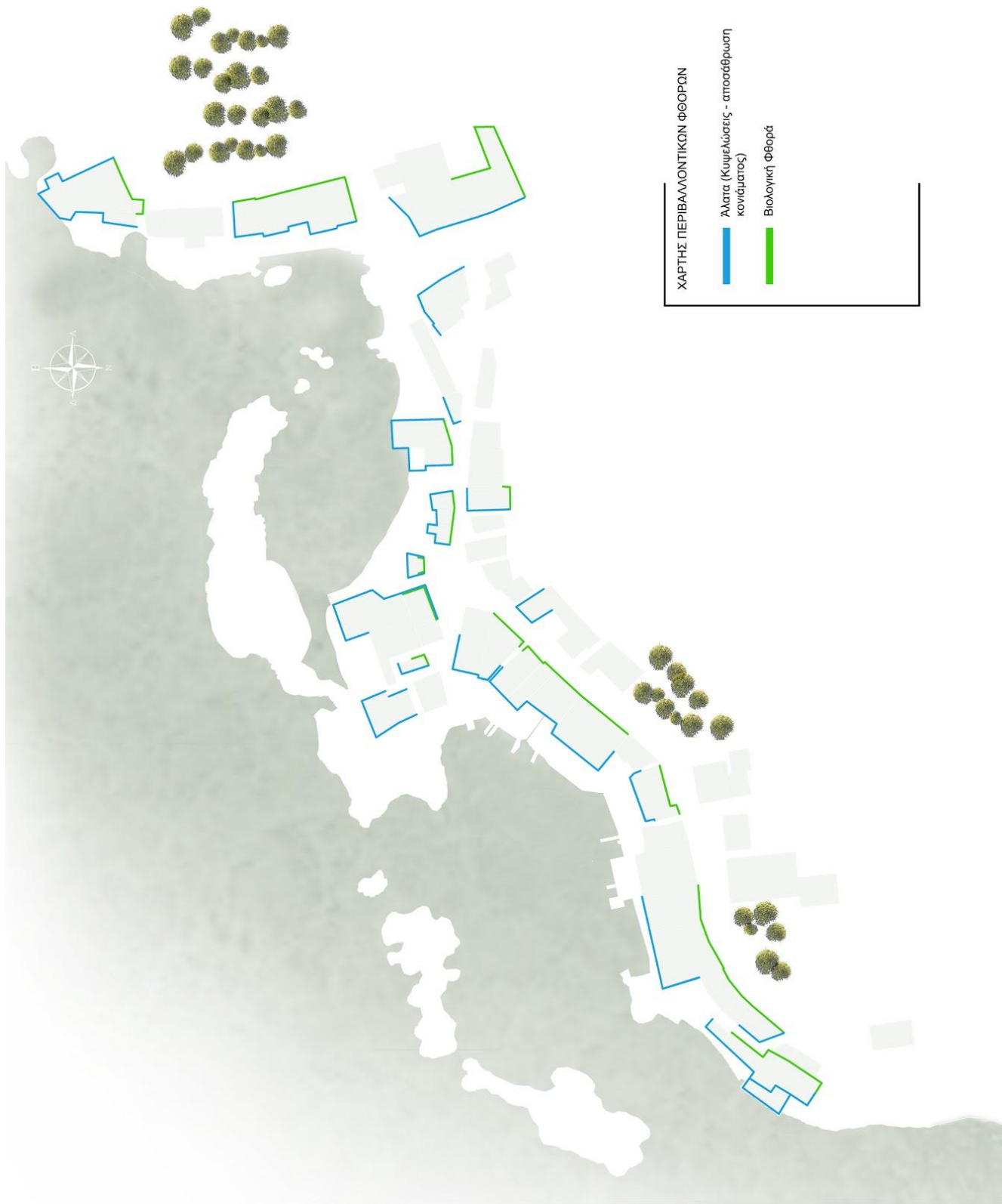

Χάρτης Β. 10 Χάρτης κατασκευαστικών φθορών.

Η πιο συνηθισμένη επίπτωση που αφορά στις περιβαλλοντικές επιδράσεις σχετίζεται με την ύπαρξη του νερού ή την εμφάνιση της υγρασίας σε τμήμα της κατασκευής, η οποία με την πάροδο του χρόνου έχει οδηγήσει σε διάβρωση της τοιχοποιίας και του σκελετού και σε μεγάλες κρίσιμες παραμορφώσεις δομικών στοιχείων. Οι πιο ευπαθείς περιοχές των κτιρίων είναι στα σημεία έδρασης των στεγών, υδρορροών, ή επαφής με γειτονικά κτίσματα, καθώς και τα τμήματα ξυλόπηκτων “ελαστικών” κατασκευών.

Οι διαδοχικοί κύκλοι ύγρανσης- ξήρανσης της τοιχοποιίας σε συνδυασμό με θερμικές μεταβολές έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αλάτων μέσα στους πόρους των πορωδών υλικών και την αποσάθρωσή τους. Τα άλατα είτε υπάρχουν στο υλικό από τη φύση του, είτε μεταφέρονται από το έδαφος, από γειτονικά υλικά ή τον άνεμο και ενεργοποιούνται με την παρουσία του νερού. Συνήθεις είναι και οι περιπτώσεις γειτονικών υλικών με διαφορετικό μέτρο ελαστικότητας με την εμφάνιση ρηγματώσεων.

Εμφανίζονται επίσης βλάβες που ευθύνονται σε βιολογικούς παράγοντες κυρίως στα τμήματα που βρίσκονται από την νότια πλευρά των κτιρίων και σε επαφή με το χώμα. Τα έντομα και οι μύκητες καταστρέφουν τα ξύλινα στοιχεία και τα βρύα και οι λειχήνες παράγουν διαβρωτικά οξέα με τις ρίζες τους.

Χάρτης Β. 11 Χάρτης Περιβαλλοντικών φθορών

Οι παραπάνω περιβαλλοντικές επιδράσεις έχουν ως αποτέλεσμα τη γήρανση των υλικών και ιδιαίτερα τη διάβρωση των ευπαθών ξυλοκατασκευών ή την οξείδωση των μεταλλικών στοιχείων (οπλισμών και δοκών πατωμάτων). Εκτός των αιτιών βλαβών που αναφέρθηκαν, ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας είναι η επιρροή του εδάφους και του τρόπου θεμελίωσης τους, ο οποίος στην περίπτωση μας λόγω του σταθερού βραχώδους εδάφους, δεν φαίνεται να έχει επηρεάσει τα κτίρια.

Όπως δείχνει και η καταγραφή των υλικών κατασκευής, σε συνδυασμό με τις τυχόν αλλοιώσεις που έχουν υποστεί τα κτίσματα, αν εξαιρέσουμε τα τελείως πρόσφατα κτίσματα, όλα τα υπόλοιπα έχουν υποστεί σημαντικές αλλοιώσεις είτε σε όγκο είτε σε υλικά.

Εικόνα Β.20 Οξείδωση Μετάλλων. Φωτογραφίες: Ομάδα Μελέτης.

Εικόνα Β.21 Φθορές Ξύλου - Τσιμεντόλιθου. Φωτογραφίες: Ομάδα Μελέτης.

Όλα τα παραπάνω μας πείθουν πως τα κτίσματα στα Ταμπακαριά απαιτούν ιδιαίτερη μεταχείριση, όχι μόνο σε μία πιθανή μελλοντική προσπάθεια αποκατάστασης

του κελύφους αλλά ιδίως και πρωτίτερα, στην αξιολόγηση τους. Δεν μπορούμε να τα κατατάξουμε σε ένα τυπικό παραδοσιακό σύνολο. Οπότε αν γίνει σωστά η αξιολόγηση αυτή τότε θα έχουμε προσεγγίσει καλύτερα τις δυνατότητες για μελλοντική αξιοποίηση που προσφέρουν τα Ταμπακαριά.

Χρειάζεται λοιπόν να αξιολογηθεί το κέλυφος με κύριο κριτήριο την τυπολογία. Το μέγεθος, ο προσανατολισμός προς την ακτή και ο τρόπος ο οποίος συνδυάζονται οι μονάδες σε διατάξεις έχουν μεγαλύτερη σημασία από την παλαιότητα του κελύφους.

3.4. Αρχιτεκτονικά και Βιομηχανικά στοιχεία

Μέσω της άμεσης σύγκρισης των κτιρίων και του συνόλου των Ταμπακαριών με τα τυπικά κτίρια της πόλης, μπορούμε να παρατηρήσουμε συγκεκριμένα αρχιτεκτονικά στοιχεία και χαρακτηριστικά τα οποία θα χαρακτηρίζαμε άμεσα σαν σημαντικά προς διατήρηση προκειμένου να μην χαθεί η ταυτότητά των κτισμάτων. Κάποια από αυτά είναι τα εξής:

Σαν κτίρια

- Οι μεγάλου ανοίγματος στέγες με κεραμίδια
- Οι κανονικές όψεις με τα σχετικά πυκνά ανοίγματα
- Τα μεγάλου ύψους ανοίγματα
- Οι μεγάλου ύψους ισόγειοι χώροι
- Οι ελεύθερης / ανοιχτής κάτοψης χώροι
- Η σχέση του κτιρίου με την θάλασσα
- Η σχέση του κτιρίου με τον δρόμο
- Η πληθώρα προσθηκών κατ' επέκταση ή καθ' ύψος
- Η σχέση με την τοπογραφία της περιοχής
- Η ποικιλία των χρησιμοποιημένων δομικών υλικών

Σαν σύνολο

- Οι επαφή μεταξύ των κτιρίων
- Η πρόσβαση από τον δρόμο προς την θάλασσα
- Η γραμμικότητα της ανάπτυξης του κατά μήκος της ακτής
- Η απομόνωσή του από την οικιστική περιοχή της Χαλέπας
- Η έλλειψη ενδιάμεσων κενών ή δημόσιων χώρων
- Η κυριαρχία της εμφανούς τοιχοποιίας από πέτρα
- Η πληθώρα προσθηκών κατ' επέκταση ή καθ' ύψος
- Η ποικιλία των χρησιμοποιημένων δομικών υλικών
- Η ποικιλία των δομικών συστημάτων που έχουν δομηθεί τα κτίρια
- Η κυριαρχία της λογικής της επέκτασης με εσωτερικό μπετονένιο σκελετό

- Η ύπαρξη σταθερών στοιχείων της διαδικασίας της βυρσοδεψίας, όπως λίμπες, είτε μέσα στα κτήρια είτε εξωτερικά αυτών.

Εικόνα Β.22 Αρχιτεκτονικά Στοιχεία 1. Φωτογραφίες: Ομάδα Μελέτης.

Εικόνα Β.23 Αρχιτεκτονικά Στοιχεία 2. Φωτογραφίες: Ομάδα Μελέτης.

Εικόνα Β. 24 Αρχιτεκτονικά Στοιχεία 3. Φωτογραφίες: Ομάδα Μελέτης.

Εικόνα Β.25 Αρχιτεκτονικά Στοιχεία 4. Φωτογραφίες: Ομάδα Μελέτης.

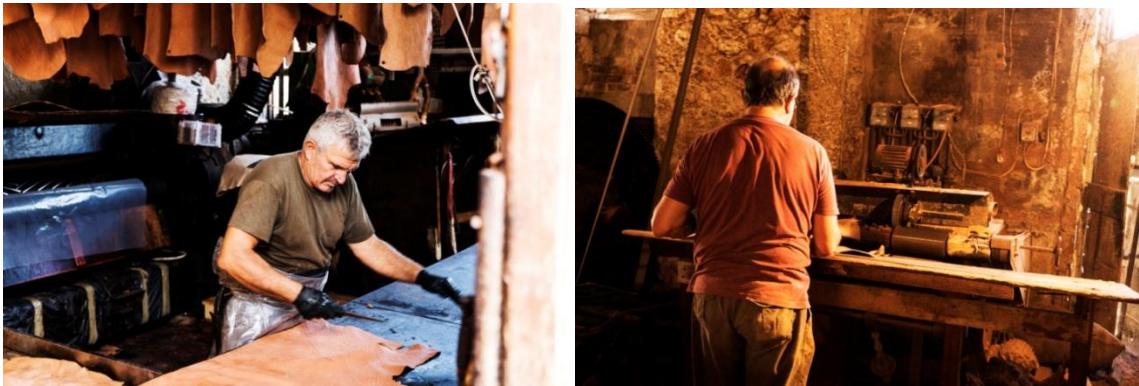
Πέρα από τα αρχιτεκτονικά στοιχεία καθοριστικό ρόλο στην εικόνα που σχηματίζει ο επισκέπτης έχουν τα βιομηχανικά στοιχεία, είτε είναι σταθερά είναι κινητά. Θα μπορούσαμε επίσης να δημιουργήσουμε μία λίστα από αυτά:

- Λίμπες
- Δίκτυα απορροών
- Πηγάδια άντλησης γλυκού νερού
- Αναβατόρια
- Δομικές λεπτομέρειες για στήριξη βιομηχανικού εξοπλισμού

- Συρόμενες μεταλλικές πόρτες μεγάλου ανοίγματος
- Ράμπες και γέφυρες πρόσβασης από το δρόμο
- Μεταλλικοί γάντζοι
- Βιομηχανικός εξοπλισμός
- Εργαλεία χειρός

Εικόνα Β.26 Βιομηχανικός Εξοπλισμός 1. Φωτογραφίες: Ομάδα Μελέτης.

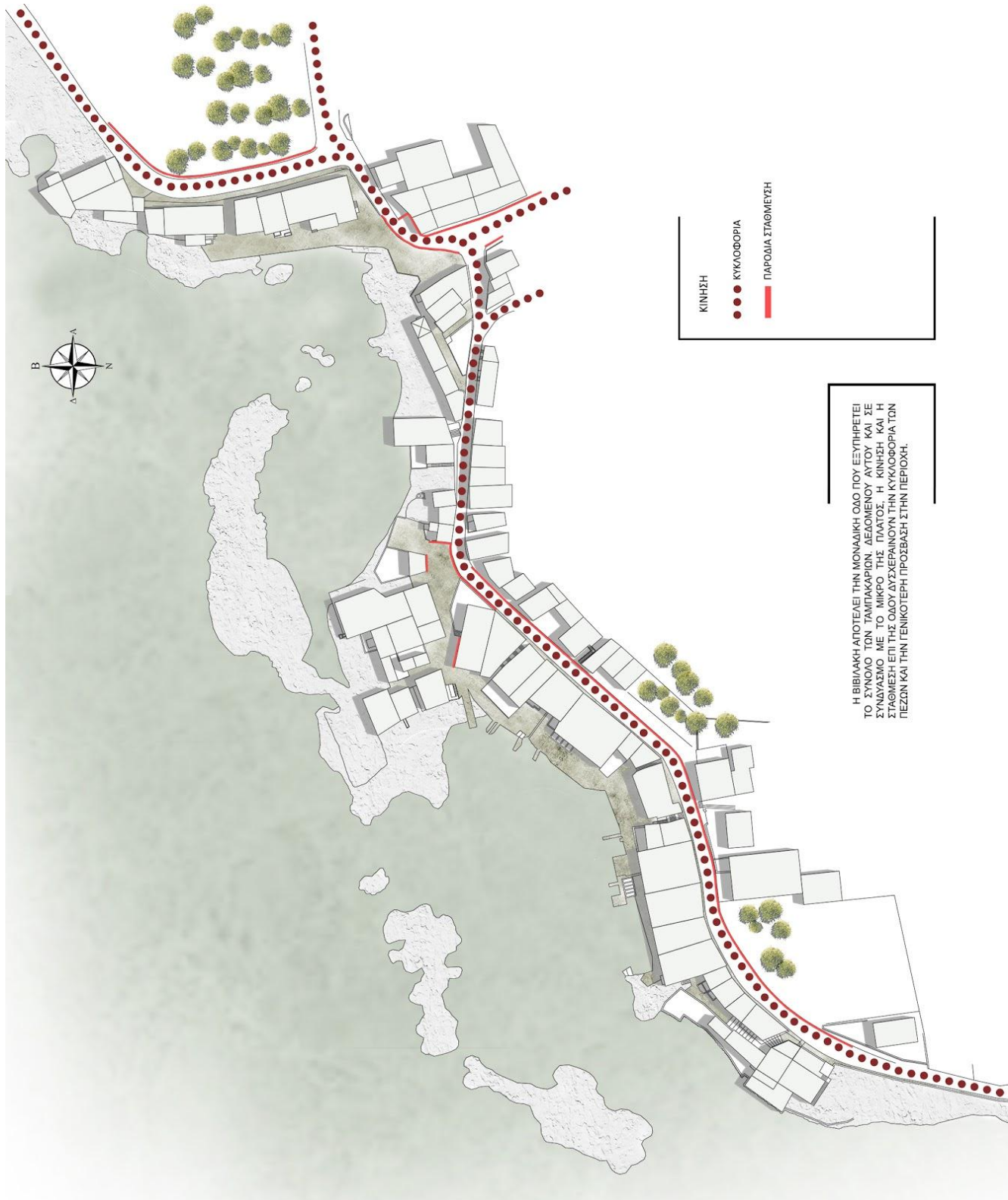
Εικόνα Β.27 Βιομηχανικός Εξοπλισμός 2. Φωτογραφίες: Ομάδα Μελέτης.

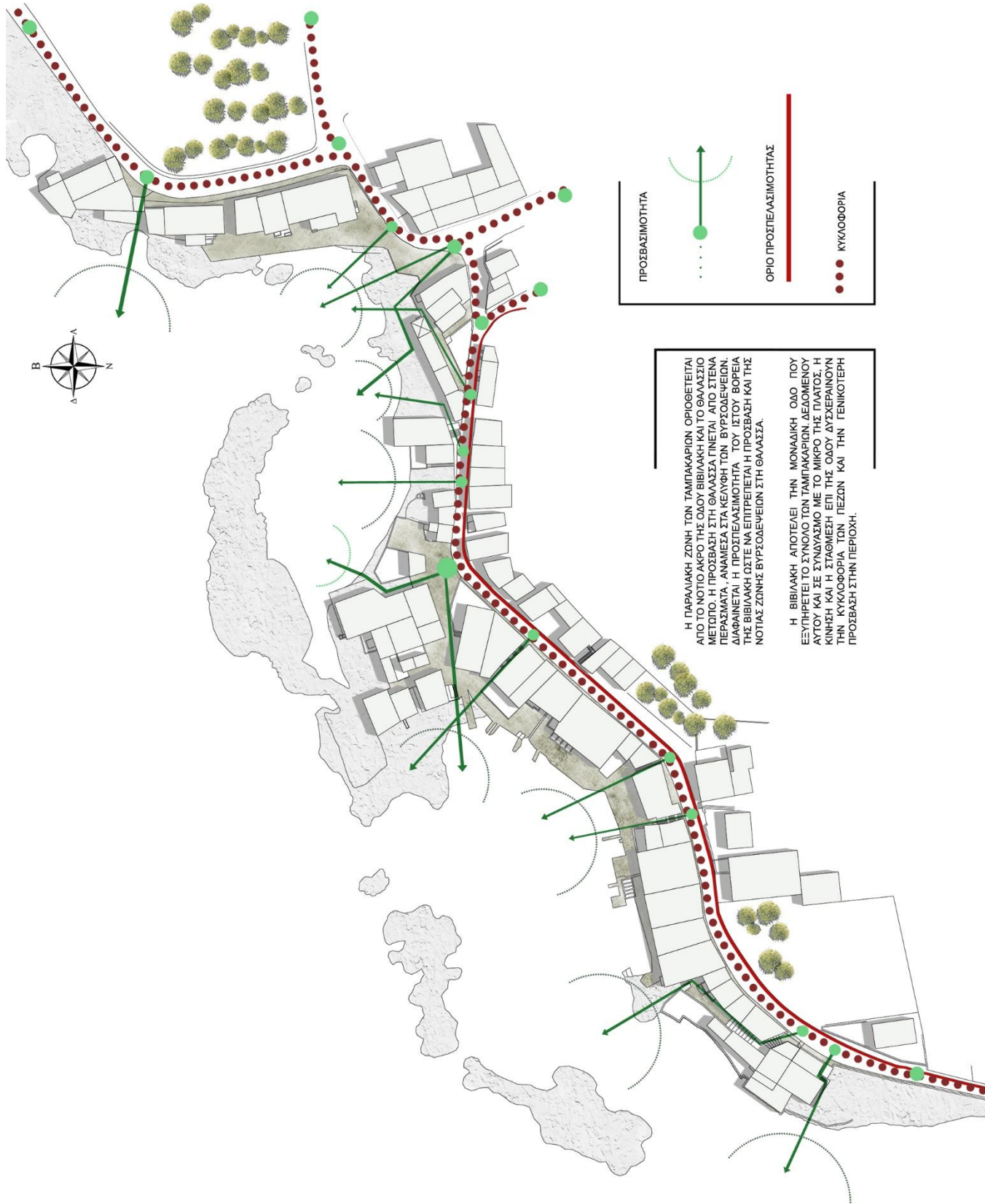
Εικόνα Β.28 Βιομηχανικός Εξοπλισμός 3. vgargan.gr/stories/ta-tampakaria-twn-chaniwn, Φωτογραφίες: Βασίλης Γαργανουράκης.

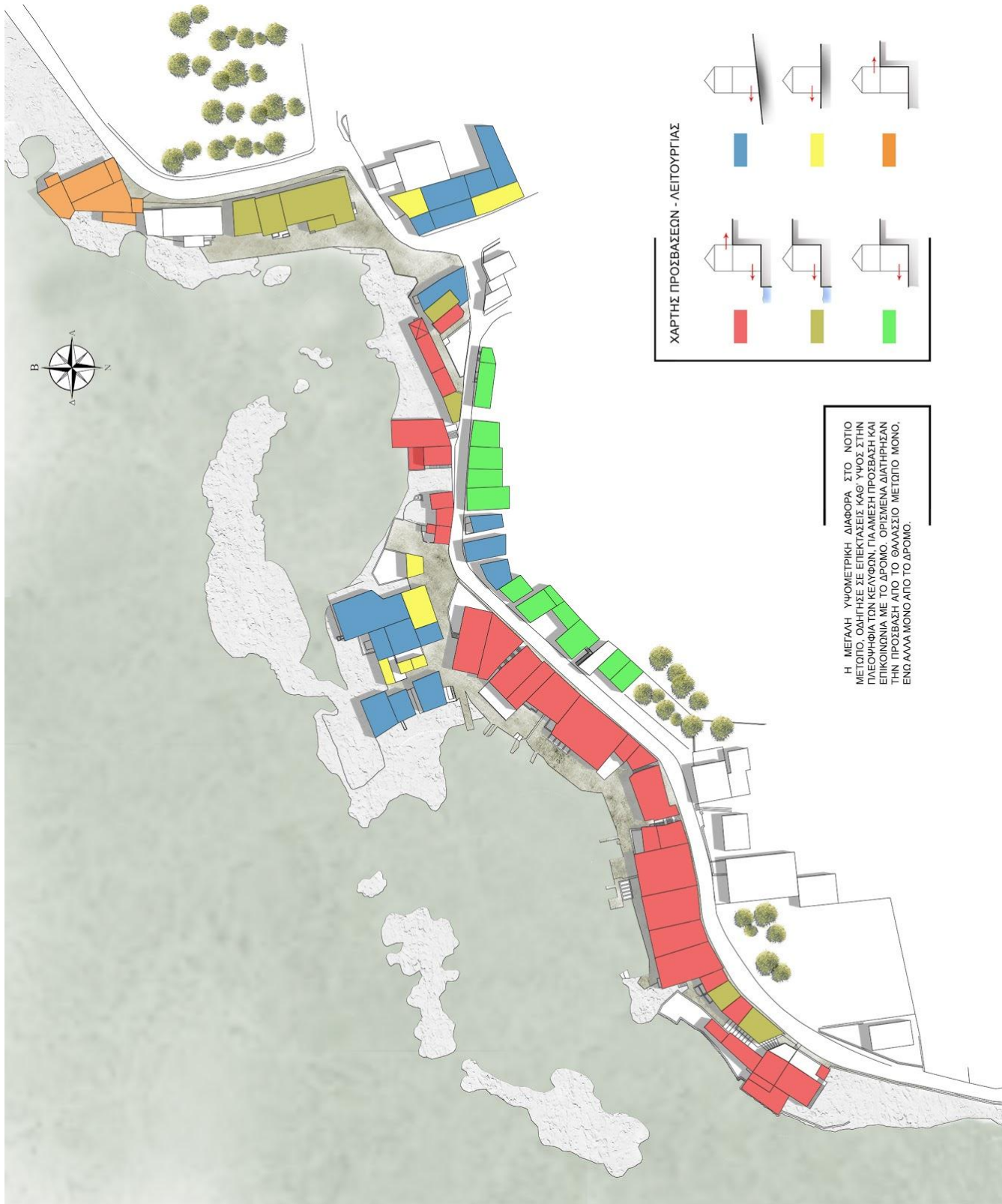
3.5. Συγκεντρωτικοί χάρτες καταγραφής

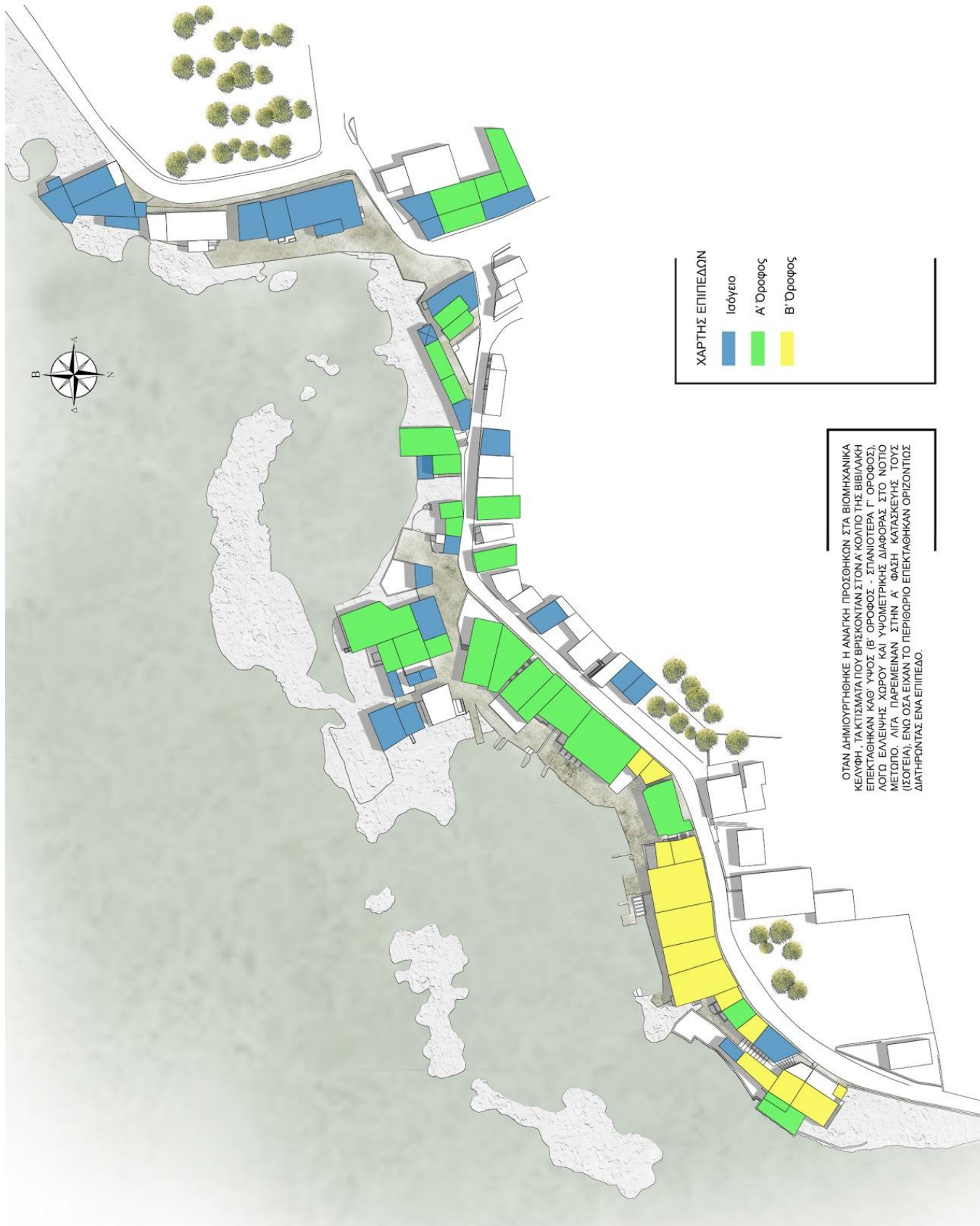
Χάρτης Β. 12 Βιβιλάκη, Κινησεις και παρόδια στάθμευση

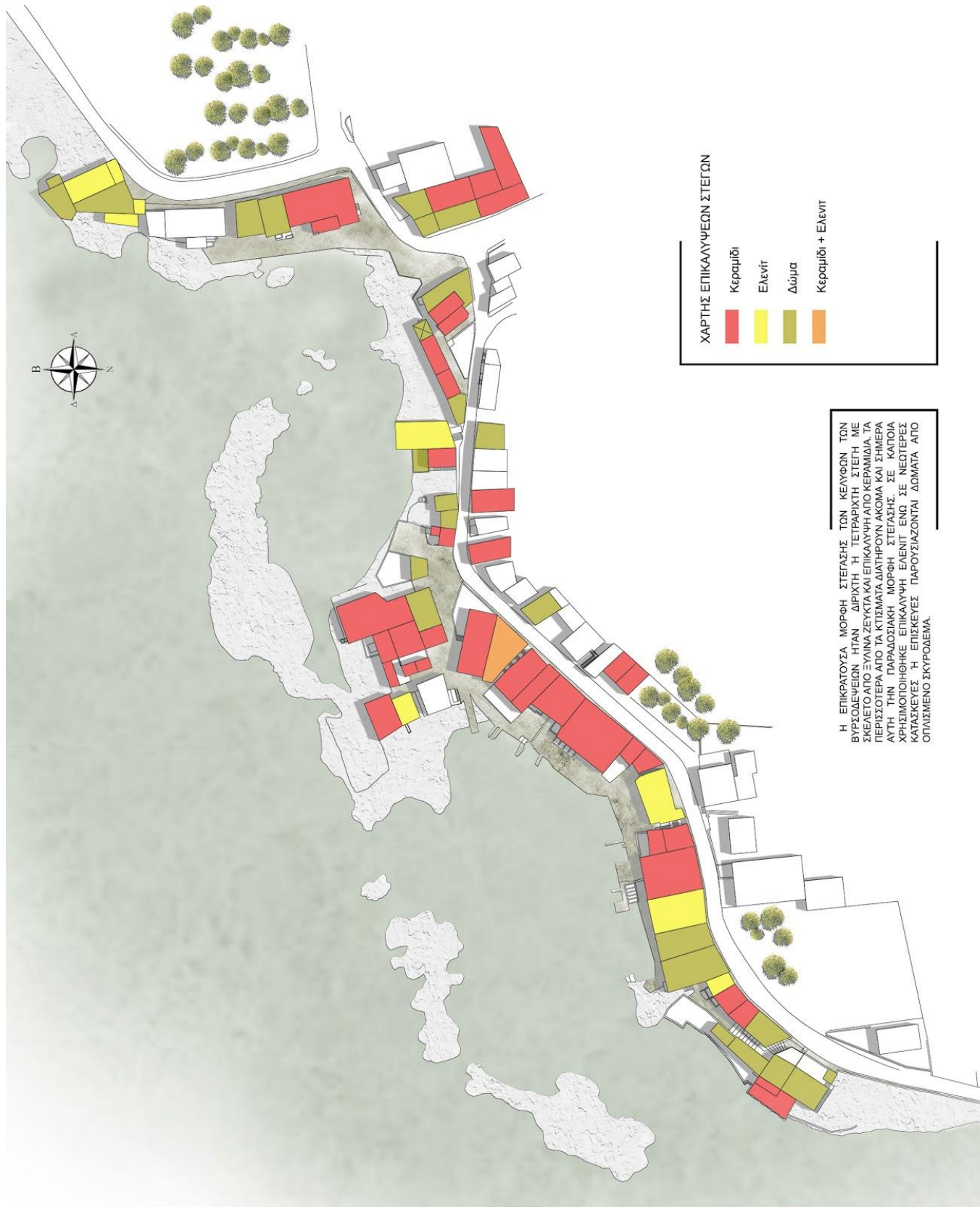
Χάρτης Β. 13 Βιβιλάκη, Προσβασιμότητα και περάσματα

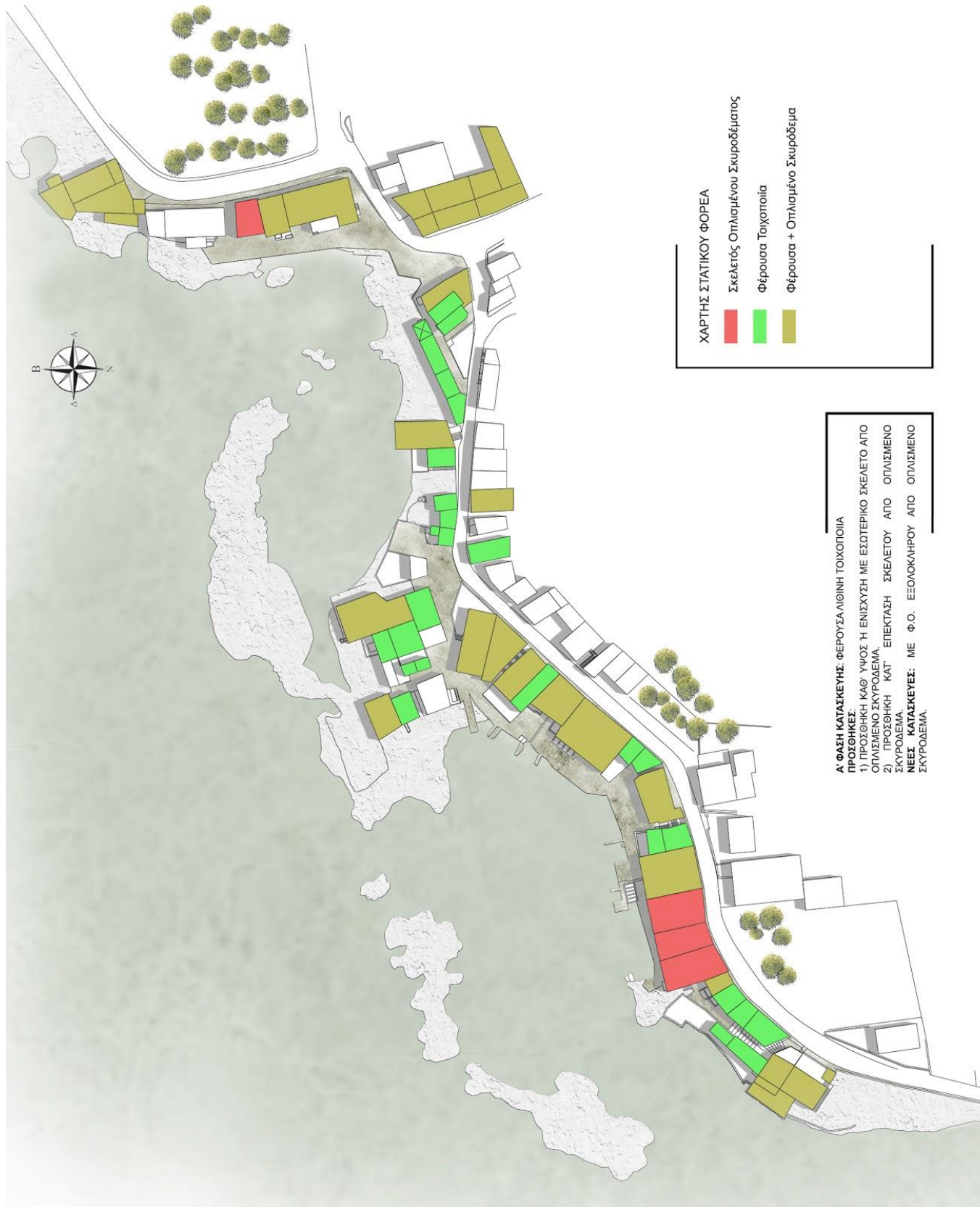
Χάρτης Β. 14Βιβιάκη, Προσβάσεις στα κτήρια

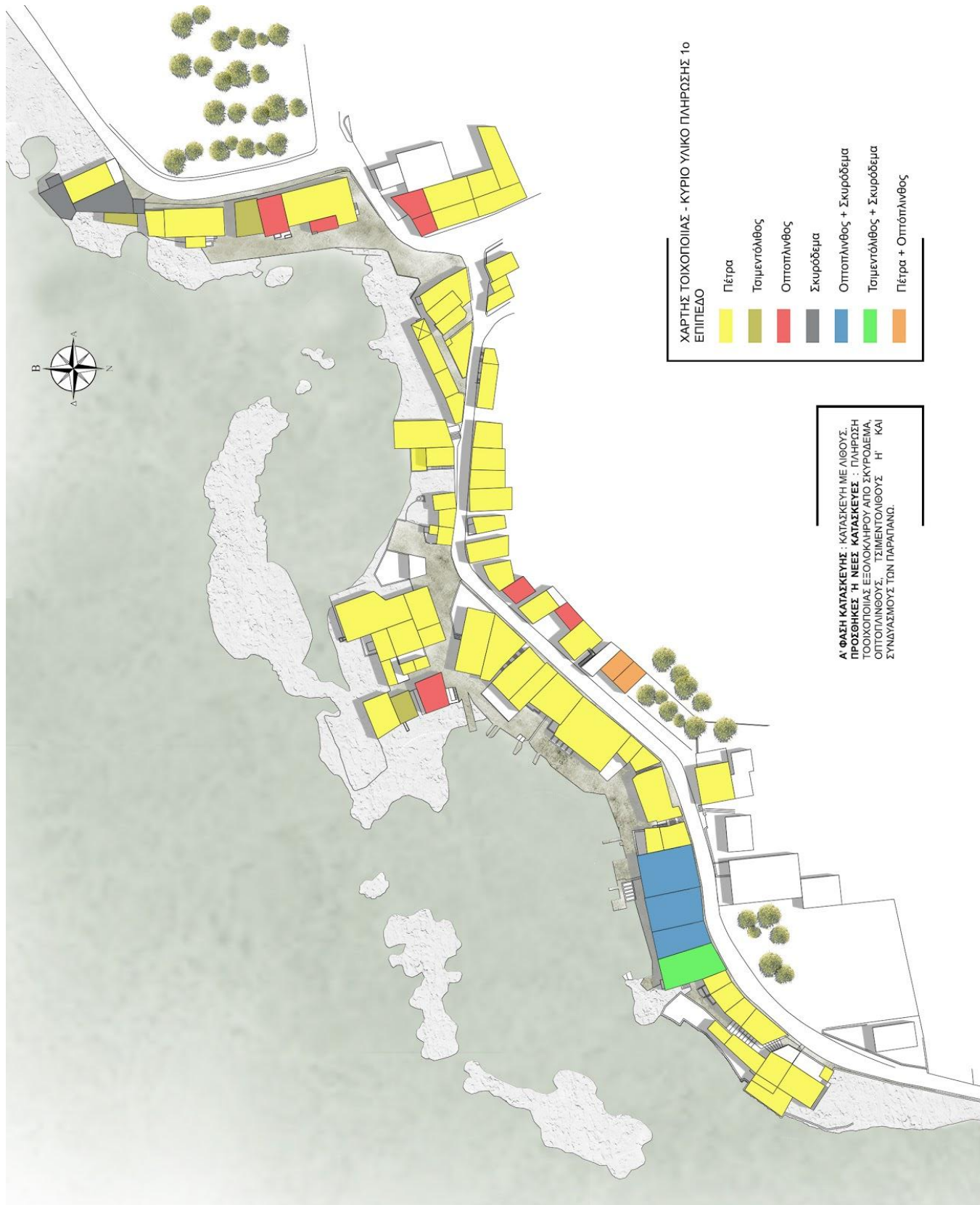
Χάρτης Β. 15 Βιβιλάκη, Επίπεδα κτισμάτων

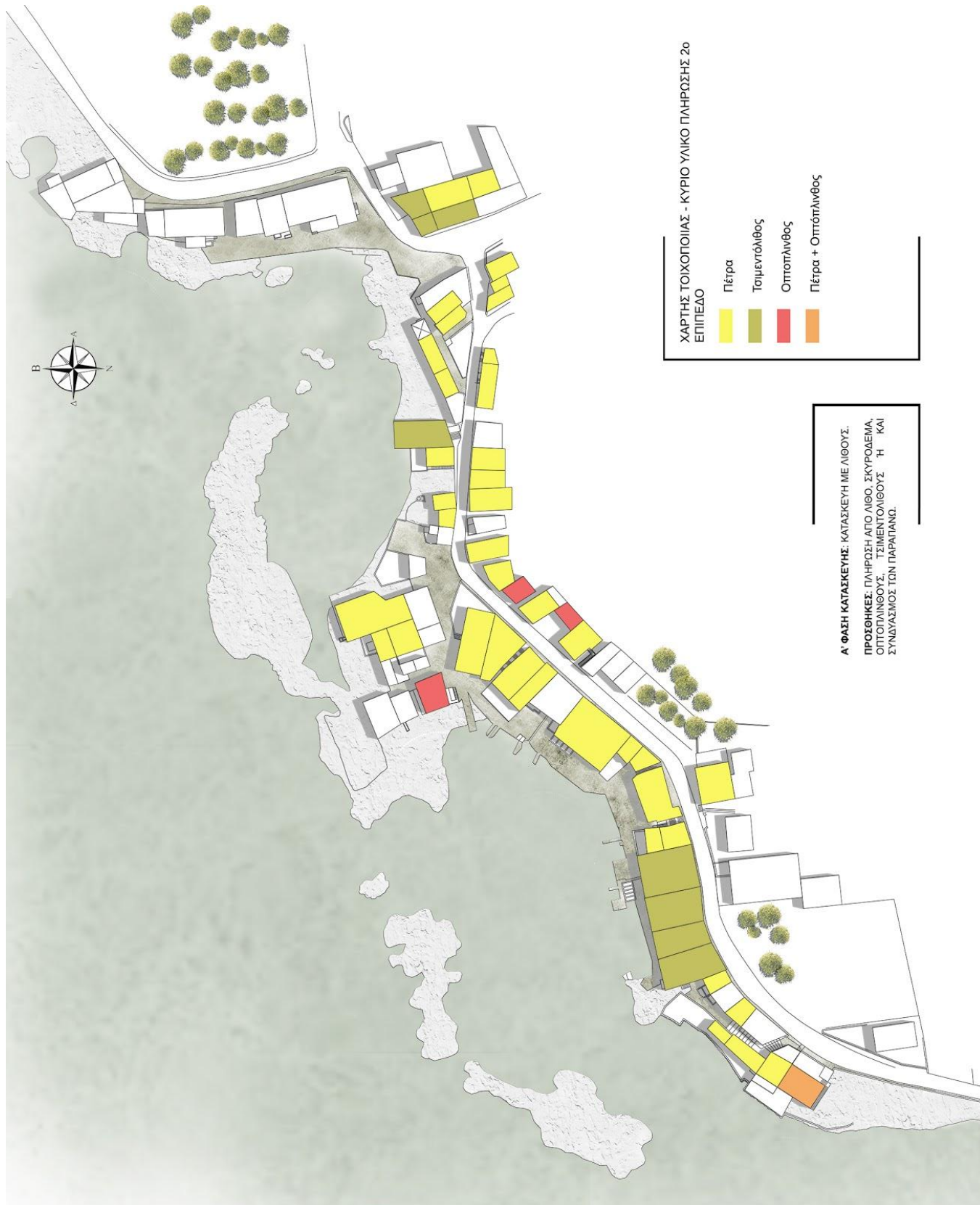
Χάρτης Β. 16 Βιβιλάκη, Επικαλύψεις στεγών

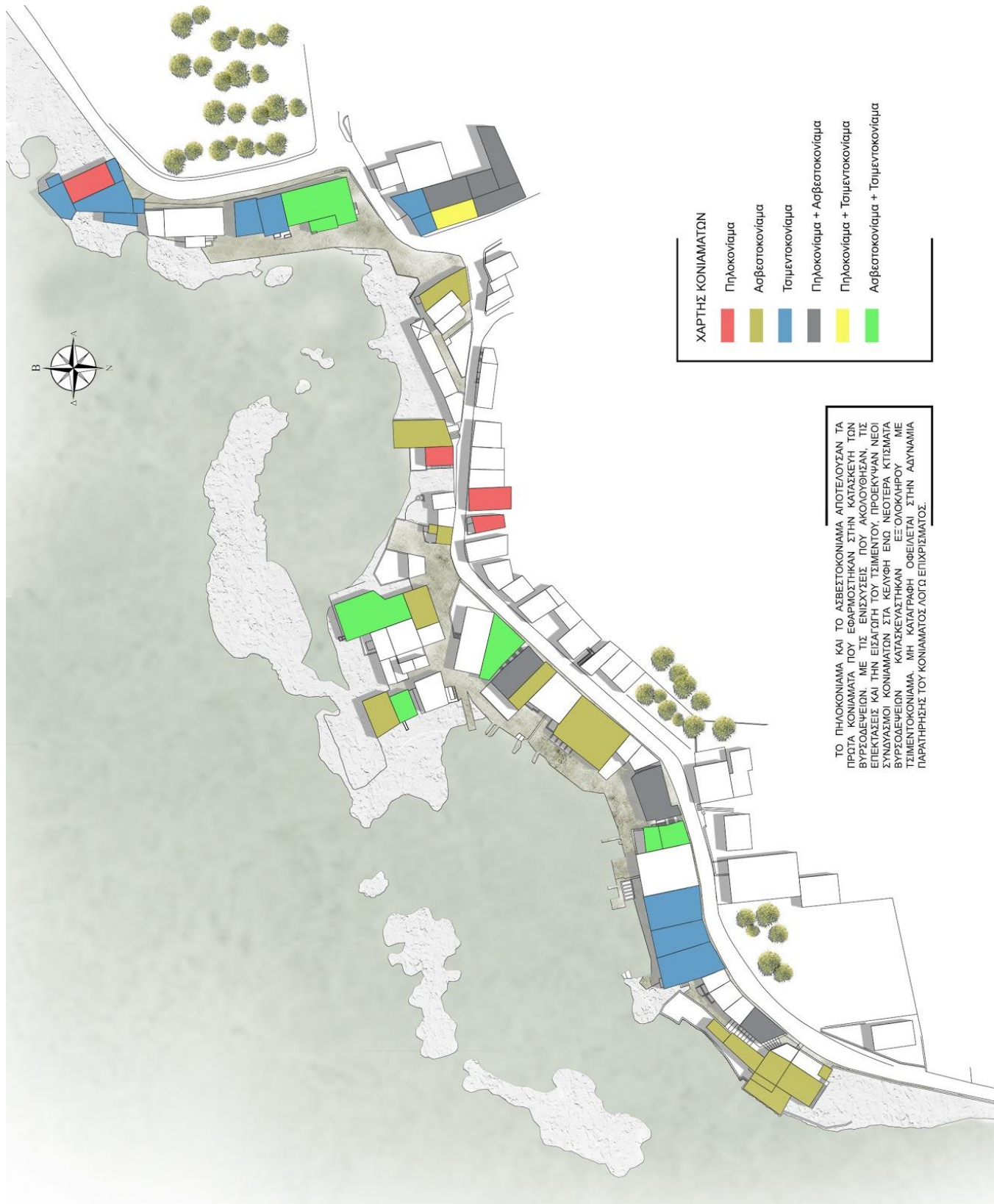
Χάρτης Β. 17 Βιβιλάκη, Στατικός φορέας κτισμάτων

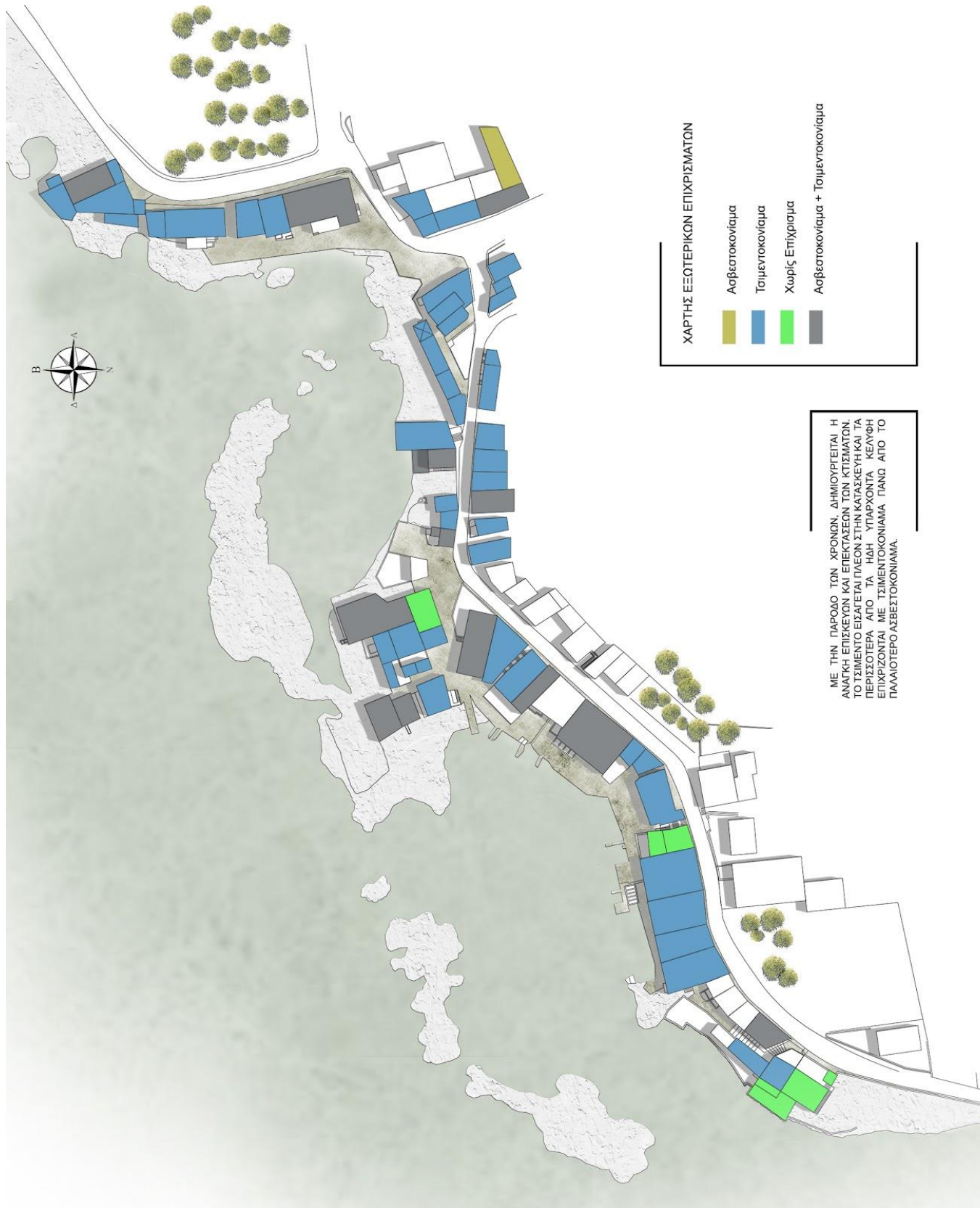
Χάρτης Β. 18 Βιβιλάκη, Υλικό πλήρωσης - 1ο Επίπεδο

Χάρτης Β. 19 Βιβιάκη, Υλικό πλήρωσης - 2ο Επίπεδο

Χάρτης Β. 20 Βιβιλάκη, Κονιάματα

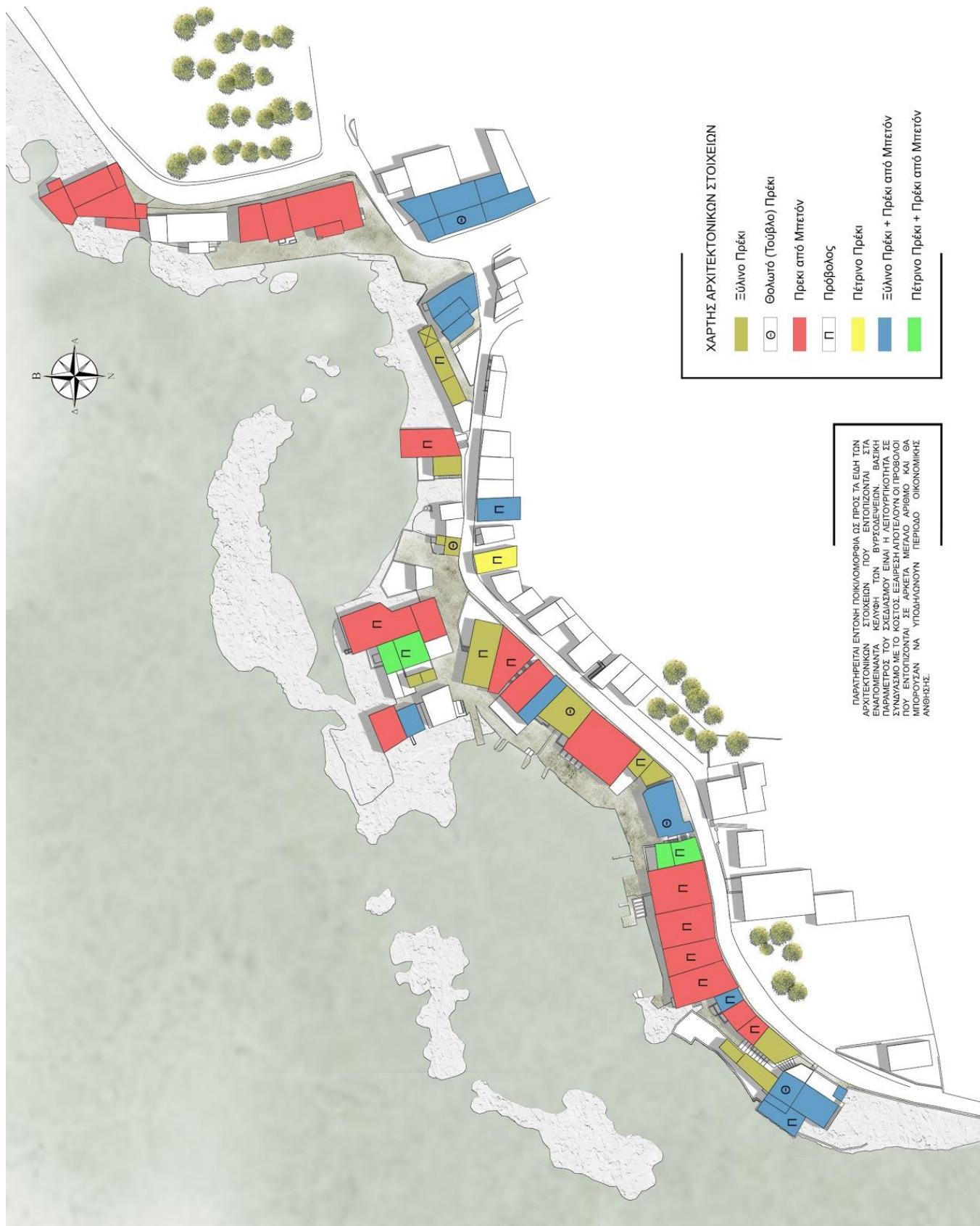

ΧΑΡΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΩΝ

- Ασβεστοκονίαμα
- Τσιμεντοκονίαμα
- Χωρίς Επιχρίσμα
- Ασβεστοκονίαμα + Τσιμεντοκονίαμα

ΜΕ ΤΗΝ ΠΑΡΟΔΟ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ, ΔΗΜΙΟΥΡΓΕΙΤΑΙ Η ΑΝΑΓΚΗ ΕΠΙΣΚΕΥΩΝ ΚΑΙ ΕΠΕΚΤΑΣΕΩΝ ΤΩΝ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ. ΤΟ ΤΣΙΜΕΝΤΟ ΕΙΣΑΓΕΤΑΙ ΠΛΕΟΝ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΑΠΟ ΤΑ ΗΔΗ ΥΠΑΡΧΟΝΤΑ ΚΕΛΥΦΗ ΕΠΙΧΡΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑΜΑ ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΛΛΟΤΕΡΟ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ.

Χάρτης Β. 21 Βιβιλάκη, Εξωτερικά επιχρίσματα

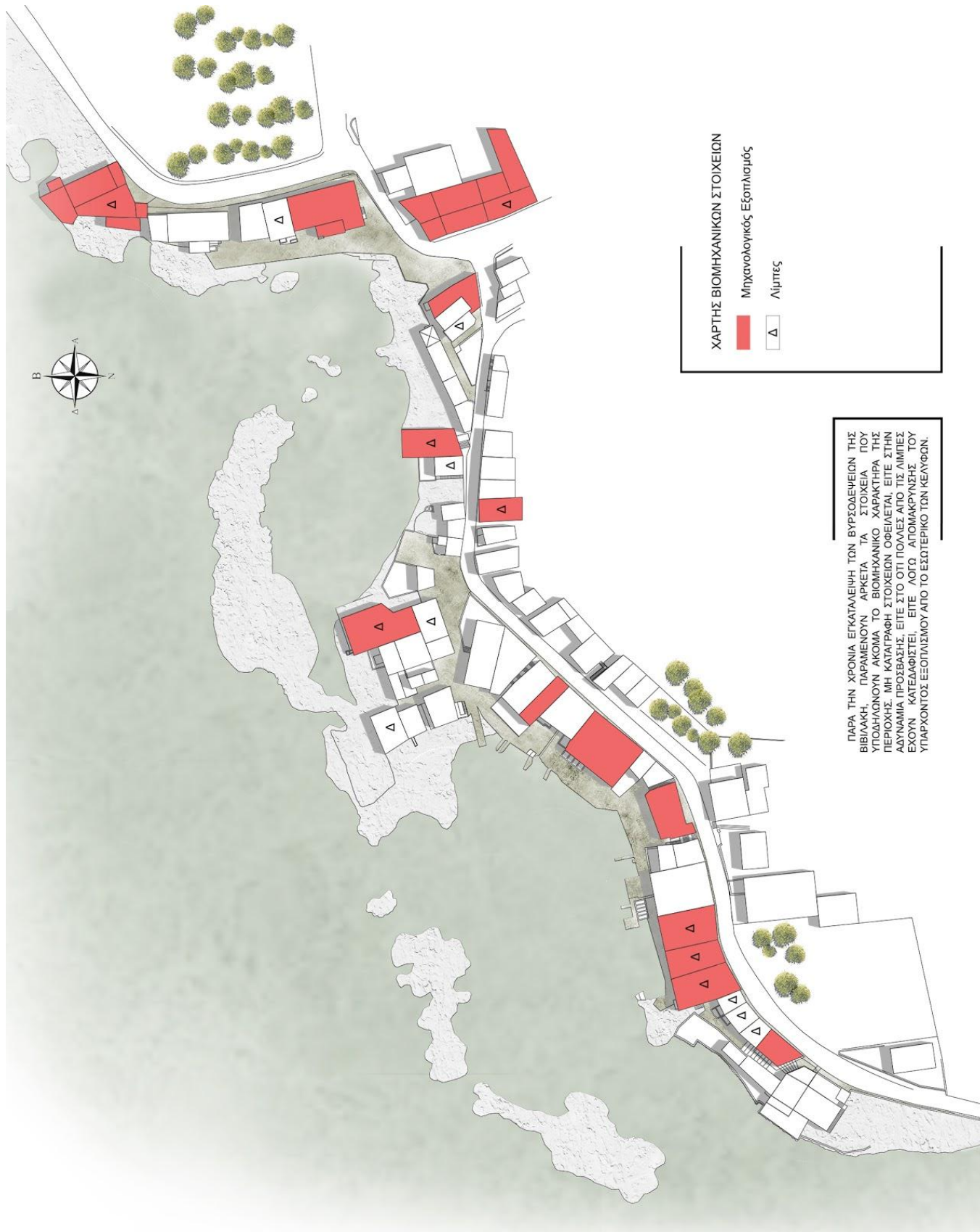

ΧΑΡΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Ξύλινο Πρέκι	Θολωτό (Τούβλο) Πρέκι	Πρέκι από Μπετόν	Πρόβολος	Πέτρινο Πρέκι	Ξύλινο Πρέκι + Πρέκι από Μπετόν	Πέτρινο Πρέκι + Πρέκι από Μπετόν
[Green square]	[White square with circle]	[Red square]	[White square with circle]	[Yellow square]	[Blue square]	[Green square]

ΠΑΡΑΤΗΡΕΙΤΑΙ ΕΝΤΟΝΗ ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑ ΟΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΠΟΥ ΕΝΤΟΠΙΖΟΝΤΑΙ ΣΤΑ ΠΡΕΚΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ. Ο ΠΡΟΒΟΛΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΣ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΕΙΝΑΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΣΕ ΣΥΝΑΛΩΣΜΟ ΜΕ ΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΕΛΑΦΡΗ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΟΙ ΠΡΟΒΟΛΟΙ ΠΟΥ ΕΝΤΟΠΙΖΟΝΤΑΙ ΣΕ ΑΡΚΕΤΑ ΜΕΓΑΛΟ ΑΡΙΘΜΟ ΚΑΙ ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΑΝ ΝΑ ΥΠΟΔΗΛΩΘΟΥΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΘΙΣΤΗΣ.

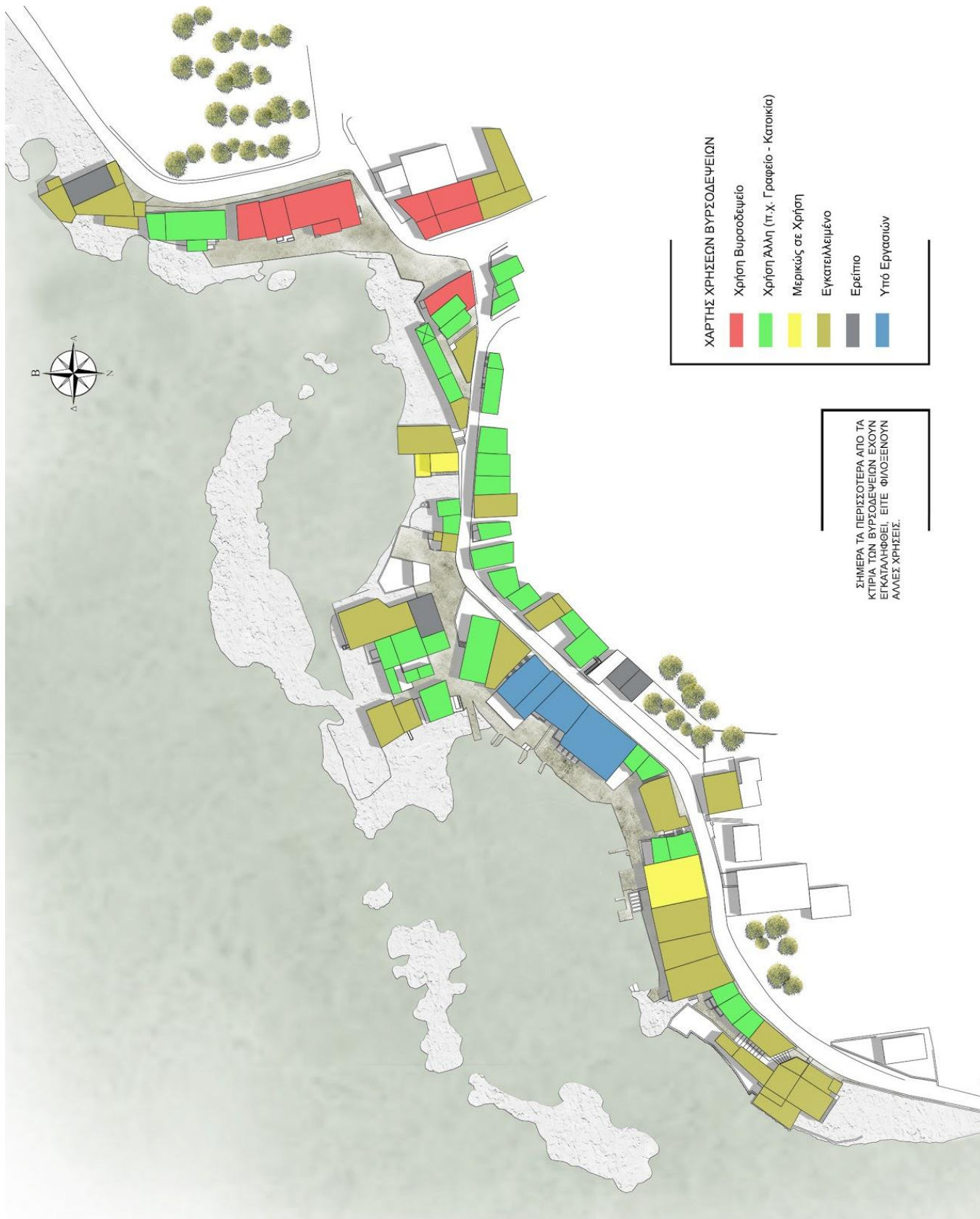
Χάρτης Β. 22 Βιβιλάκη, Αρχιτεκτονικά στοιχεία

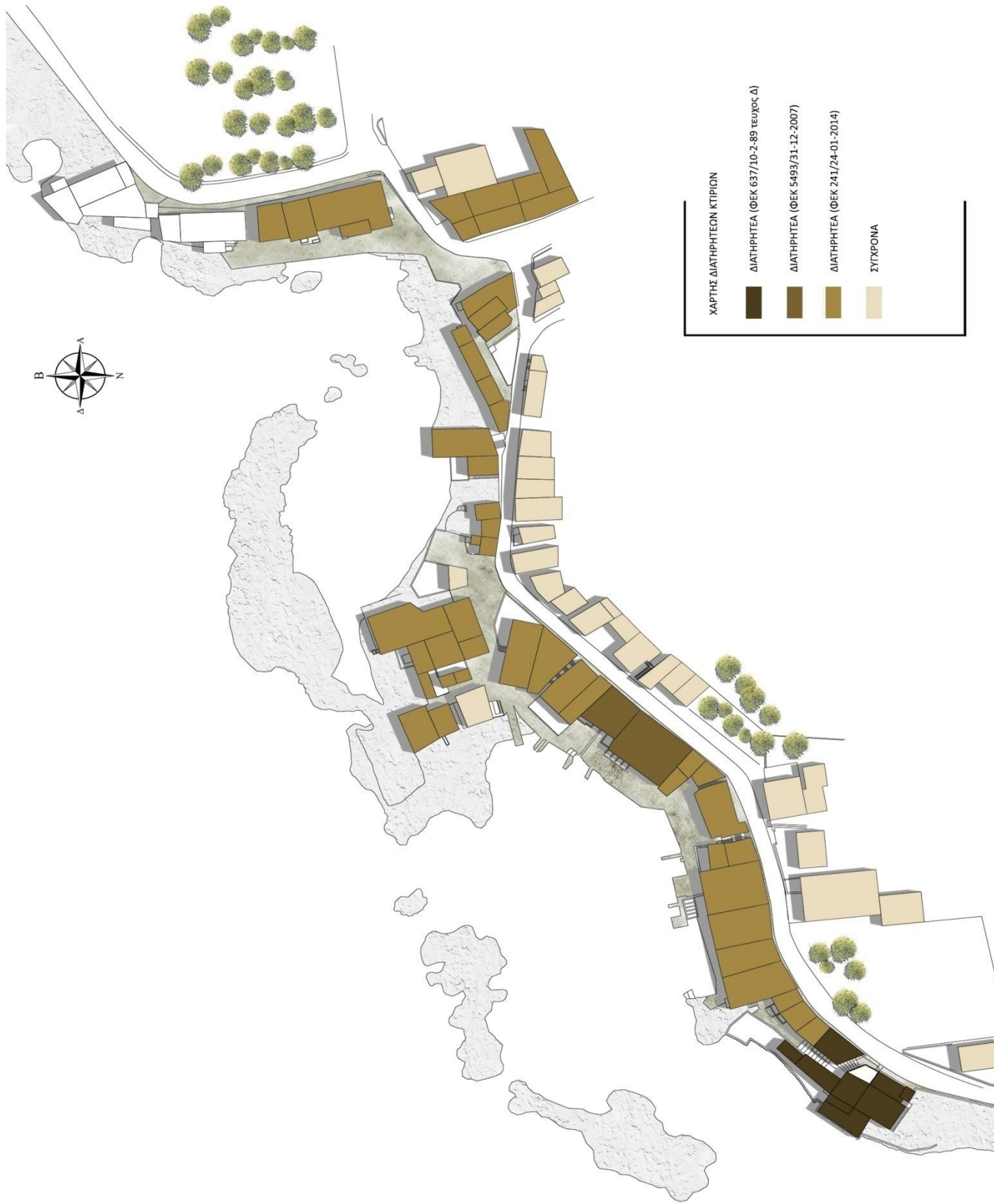
ΧΑΡΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ
 Μηχανολογικός Εξοπλισμός
 Λιμνές

ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΧΡΟΝΙΑ ΕΓΚΑΤΕΛΕΙΨΗ ΤΩΝ ΒΥΡΣΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΒΙΒΙΛΑΚΗΣ, ΠΑΡΑΜΕΝΟΥΝ ΑΡΚΕΤΑ ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΥ ΥΠΟΛΗΘΟΥΝ ΑΚΟΜΑ ΤΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ. ΜΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΘΕΩΡΕΙΤΑΙ, ΕΙΤΕ ΣΤΗΝ ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ, ΕΙΤΕ ΣΤΟ ΟΤΙ ΠΟΛΛΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΛΙΜΝΕΣ ΕΧΟΥΝ ΚΑΤΕΔΑΦΩΣΤΕΙ, ΕΙΤΕ ΛΟΓΩ ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗΣ ΤΟΥ ΥΠΑΡΧΟΝΤΟΣ ΕΞΟΤΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΕΣΙΤΕΡΙΚΟ ΤΩΝ ΚΕΛΥΦΩΝ.

Χάρτης Β. 23 Βιβιλάκη, Βιομηχανικά στοιχεία

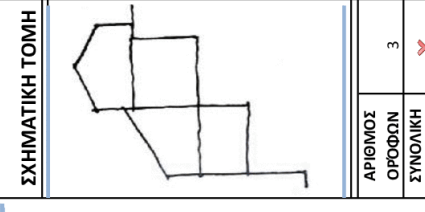
Χάρτης Β. 24 Βιβιλάκη, Χρήσεις

Χάρτης Β. 25 Βιβλιάκη, Διατηρητέα

3.6. Φύλλα Καταγραφής

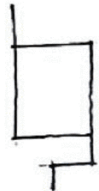
ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΛΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΛΙΩΝ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ				
1	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλ.ακτ. 1	ΟΥΕΙΣ		ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α. ΟΡΟΦΟΣ	Β. ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΩ	ΕΣΩ	ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ	ΑΣΒΕΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ			
		ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	ΣΤΕΓΗ												ΠΕΤΡΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ		ΣΤΕΓΗ		ΔΩΜΑ		ΧΩΡΜΑ		ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ			
ΗΛΙΚΙΑ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ	ΧΡΗΣΕΙΣ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΑΡΧΙΚΗ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΠΡΕΚΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ			
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ:		ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	
1		×	!	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
δασκαλάκης - Sauter		ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ	ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ	ΚΑΤΟΙΚΙΑ	ΓΚΑΡΑΖ	ΑΠΟΘΗΚΗ	ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ	ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ	ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ	ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ	ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ	ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ	ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ	ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ	ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ	ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ	ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ
0		0		0		0		0		0		0		0		0	
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	
ΑΝΟΙΞΗ 2018		ΑΝΟΙΞΗ 2018		ΑΝΟΙΞΗ 2018		ΑΝΟΙΞΗ 2018		ΑΝΟΙΞΗ 2018		ΑΝΟΙΞΗ 2018		ΑΝΟΙΞΗ 2018		ΑΝΟΙΞΗ 2018		ΑΝΟΙΞΗ 2018	

ΚΑΤΑΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλιόκη 3	ΟΥΦΕΙΣ ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ		ΣΤΕΓΗ ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΚΕΡΑΜΙΔΙ ΞΥΛΙΝΟΣ ΔΩΜΑ ΕΛΕΝΙΤ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ ΜΕΣΟΠΑΤΩΜΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΧΩΜΑ ΞΥΛΙΝΟ		ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ ΟΠΤΟΡΙΝΘΟΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΓΑΝΙΤΕ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΕΣΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ -	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ! ! ✓		ΑΡΧΙΚΗ ΟΡΟΦΟΣ ΙΣΟΓΕΙΟ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΟΡΟΦΟΣ ΙΣΟΓΕΙΟ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΟΠΛ.ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α ΞΥΛΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΤΟΥΒΛΟ-ΦΟΛΙΟ		ΠΡΕΚΙΑ ΠΕΤΡΑ ΞΥΛΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ ΞΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ ΞΥΛΙΝΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΣΙΔΕΡΙΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ ΠΕΤΡΑ
ΗΛΙΚΙΑ -	ΧΡΗΣΕΙΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΠΚΑΡΑΖ ΑΠΟΘΗΚΗ ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ		ΑΡΧΙΚΗ ΟΡΟΦΟΣ ΙΣΟΓΕΙΟ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΟΡΟΦΟΣ ΙΣΟΓΕΙΟ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΟΠΛ.ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α ΞΥΛΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΤΟΥΒΛΟ-ΦΟΛΙΟ		ΠΡΕΚΙΑ ΠΕΤΡΑ ΞΥΛΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ ΞΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ ΞΥΛΙΝΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΣΙΔΕΡΙΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ ΠΕΤΡΑ
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ: Sauter	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ! ! ✓		ΑΡΧΙΚΗ ΟΡΟΦΟΣ ΙΣΟΓΕΙΟ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΟΡΟΦΟΣ ΙΣΟΓΕΙΟ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΟΠΛ.ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α ΞΥΛΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΤΟΥΒΛΟ-ΦΟΛΙΟ		ΠΡΕΚΙΑ ΠΕΤΡΑ ΞΥΛΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ ΞΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ ΞΥΛΙΝΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΣΙΔΕΡΙΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ ΠΕΤΡΑ

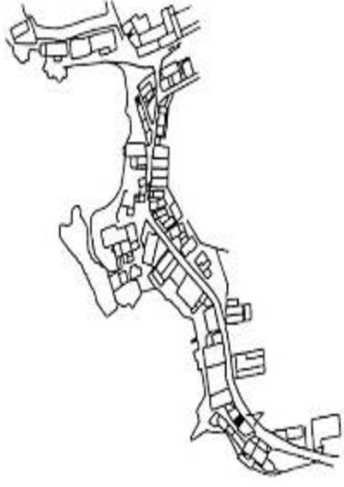
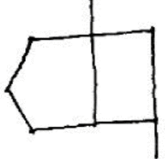
ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	1
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	!

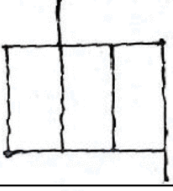
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΑΝΟΙΞΗ 2018

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΛΙΩΝ		ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΥΛΙΚΑ		ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ	
3	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλαδάκη 5	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ	ΗΛΙΚΙΑ	ΟΡΟΦΟΣ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΥΛΙΚΑ	ΣΤΕΓΗ	ΠΑΤΩΜΑΤΑ	ΤΟΙΧΟΙ	ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ	ΚΟΝΙΑΜΑ	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΣΤΑΤΙΚΟΣ	ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	
																		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ		1																
ΗΛΙΚΙΑ		-																
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ:		νικάκη νεπαυλάκη																
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΨΕΙΣ	✓	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΥΛΙΚΑ	ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΓΙΑΤΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α. ΟΡΟΦΟΣ	Β. ΟΡΟΦΟΣ	ΕΞΩ	ΕΣΩ	ΚΟΝΙΑΜΑ		
ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ		✓	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΚΕΡΑΜΙΔΙ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΚΕΡΑΜΙΔΙ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΠΛΗΘΟΚΟΝΙΑΜΑ		
ΣΤΕΓΗ		✓	ΕΥΛΙΝΟΣ	ΕΛΕΝΙΤ	ΧΩΜΑ	ΕΥΛΙΝΟ	ΔΟΜΑ	ΕΛΕΝΙΤ	ΧΩΜΑ	ΕΥΛΙΝΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ
ΧΡΗΣΕΙΣ		ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΑΡΧΙΚΗ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΣΤΑΤΙΚΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΣΤΑΤΙΚΟΣ	ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	2	✓		
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΟΙΚΙΑ	ΓΚΑΡΑΖ	ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ	ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΣΤΑΤΙΚΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΣΤΑΤΙΚΟΣ	ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	2	✓			
ΣΤΑΤΙΚΟΣ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	
ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	
ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		2	✓															
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		0																
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ		ΑΝΟΙΞΗ 2018																

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλιόακτη 9β	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΥΣΙΕΣ		ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ				
	!	!	?	?	ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΤΕΙΟ	ΜΕΣΟΠΑΤΩΜΑ	ΙΣΟΤΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΩ	ΕΞΩ	ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ				
6			ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΚΕΡΑΜΙΔΙ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ ΟΠΟΙΟΛΙΘΟΣ				ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ				
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ	II	ΣΤΕΓΗ		ΕΛΕΝΙΤ ΔΩΜΑ		ΧΩΜΑ	ΕΥΛΙΝΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ				
ΗΛΙΚΙΑ	-	ΑΡΧΙΚΗ	ΟΡΟΦΟΣ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΣΚΑΛΕΣ	ΠΡΕΚΙΑ	ΣΕΝΑΖ	ΠΟΔΙΣ	ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ	ΠΡΟΒΟΛΟΣ	ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ	ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ				
ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:	Κατσσανικιάκη	ΙΣΟΤΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α	ΠΕΤΡΑ ΕΥΛΙΟ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ	ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ	ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ				
		ΚΑΤΑΣΤΗΝΙΑ					ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΕΥΛΙΝΑ				
		ΚΑΤΟΙΚΙΑ					ΕΥΛΙΟ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΕΥΛΙΝΟ	ΚΕΝΟ	ΟΧΙ				
		ΓΚΑΡΑΖ					ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ		ΛΙΜΠΕΣ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΓΑΝΤΖΟΙ	ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΩΝ				
		ΑΠΟΘΗΚΗ							ΒΙΟΝ/ΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ									
		ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ																
		ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ																
<div style="display: flex; justify-content: space-between;"> <div style="width: 30%;"> </div> <div style="width: 30%;"> </div> <div style="width: 30%;"> <p>ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ</p> <table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td>ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ</td> <td>!</td> </tr> </table> </div> </div>															ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	3	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	!
ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	3																	
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	!																	
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	από Ο.Σ. εξ αρχής. Επισκευασμένος ο πάνω όροφος. Επισκευές σε επιχρίσματα λόγω ανερχόμενης υγρασίας. Ύψος ισογείου >= 4μ και υπερυψωμένη σταθμη ισογεί													ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΑΝΟΙΞΗ 2018			

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΟΨΕΙΣ	ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	ΣΤΕΓΗ	ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ	
				ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΩ	ΕΞΩ		ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΚΕΡΑΜΙΔΙ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΠΛΗΘΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ	
	ΣΤΕΓΗ	ΕΛΕΝΙΤ	ΔΟΜΑ	ΧΩΜΑ	ΕΥΛΙΝΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΟΙΟΤΙΜΕΝΟΣ	ΟΠΟΙΟΤΙΜΕΝΟΣ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	
ΧΡΗΣΕΙΣ	ΑΡΧΙΚΗ	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΠΡΕΚΙΑ	ΣΕΝΑΖ	ΠΟΔΙΣ	ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ	ΠΡΟΒΟΛΟΣ	ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ	ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ
	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΠΛ.ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ	ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ	ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ
	ΚΑΤΑΣΤΗΝΙΑ				ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΟ	ΕΥΛΟ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΕΥΛΙΝΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΠΕΤΡΑ
	ΚΑΤΟΙΚΙΑ				ΕΥΛΟ	ΕΥΛΟ	ΕΥΛΟ	ΤΟΥΒΛΟ-ΦΟΛΩΤΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΟΙ	ΚΕΝΟ	ΖΙΔΕΡΙΣ	ΖΙΔΕΡΙΣ
	ΓΚΑΡΑΖ				ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ	ΛΙΜΠΕΣ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΓΑΝΤΖΟΙ	ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΩΝ	ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΩΝ
Άλλη χρήση				ΣΤΑΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ	ΣΤΑΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ	ΣΤΑΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ	ΣΤΑΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ		ΒΙΟΝ/ΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ					
ΧΩΡΟΣ ΧΡΗΣΗΣ														
ΧΩΡΟΣ ΧΡΗΣΗΣ														

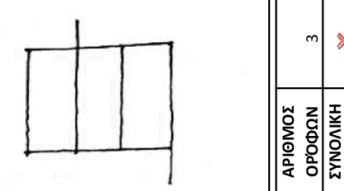

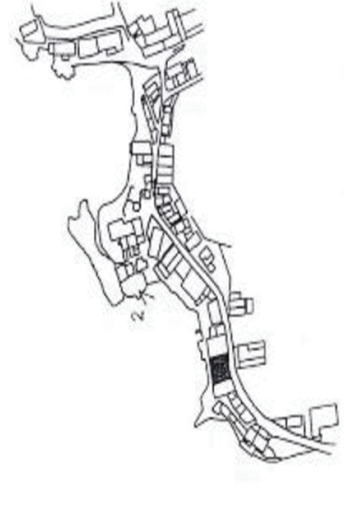

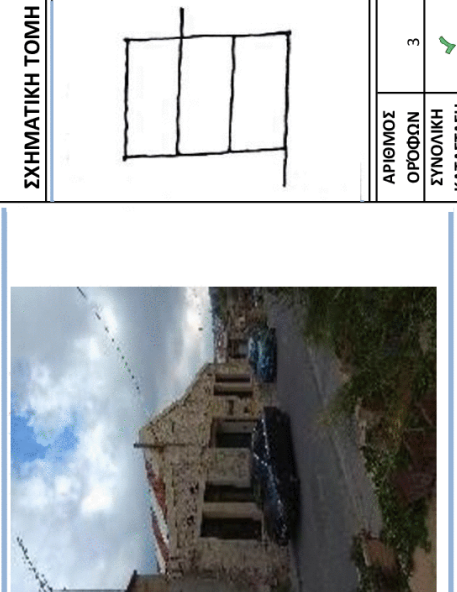
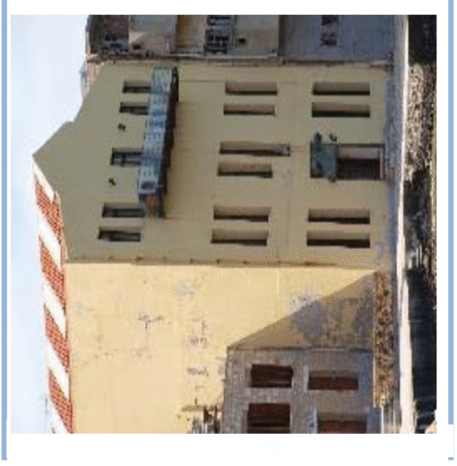
ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ

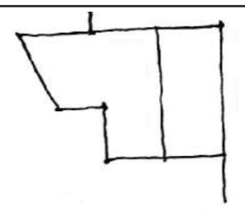

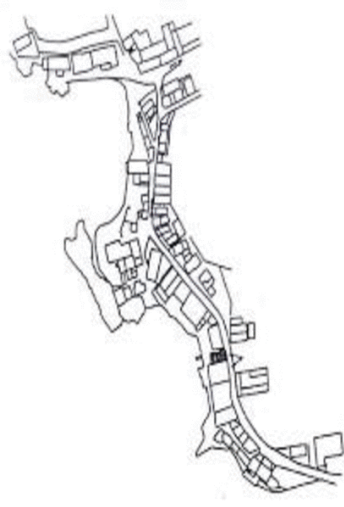

ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	3
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	✘

	0
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΑΝΟΙΞΗ 2018

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλικάκη 11		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ II		ΗΛΙΚΙΑ -		ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ: Πρωτιωτόκης		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΥΛΙΚΑ		ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΟΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ		
ΟΥΕΙΣ	ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	ΣΤΕΓΗ	ΑΡΧΙΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ	ΠΡΕΚΙΑ	ΣΕΝΑΖ	ΠΟΔΙΣ	ΦΟΥΡΥΣΙΑ	ΠΡΟΒΟΛΟΣ	ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ		ΕΣΩ	ΕΞΩ	ΚΟΝΙΑΜΑ					
			ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ							ΕΥΛΙΝΑ	ΚΑΡΦΟΤΑ								
							ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ	ΕΥΛΙΝΑ	ΚΑΡΦΟΤΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΠΛΑΚΟΚΟΝΙΑΜ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜ Α					
							ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΟ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΕΥΛΙΝΟΙ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜ Α				
							ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΦΕΡΟΥΣΙΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΛΙΜΠΕΣ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΓΑΝΤΖΟΙ	ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΣΗ							
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΧΡΗΣΕΙΣ	ΑΡΧΙΚΗ	ΟΡΟΦΟΣ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΣΤΑΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ										
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ												0		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ		ΑΝΟΙΞΗ 2018						

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ 9 β/β/λάτκη 13		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠΟΥ II		ΗΛΙΚΙΑ -		ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ: Αδαμιάκη		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΥΧΕΙΣ ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ		ΥΛΙΚΑ ✓ ✓ ✓		ΣΤΕΓΗ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΙΝΟΣ ΔΩΜΑ		ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ ΟΠΛ ΚΕΡΑΜΙΔΙ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΙΝΟΣ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ ΙΣΟΓΕΙΟ ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ ΟΠΛ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΧΩΜΑ ΕΥΛΙΝΟ		ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ ΟΠΟΙΟΛΙΘΟΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΓΑΝΤΙΤΕ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΕΞΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ Μ/Α ΕΣΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ Μ/Α ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ Μ/Α		ΚΟΝΙΑΜΑ ΠΛΗΚΟΚΟΝΙΑΜ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜ Α ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ Μ/Α	
ΧΡΗΣΕΙΣ ΒΥΡΣΟΔΕΥΣΕΙΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΓΚΑΡΑΖ ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ ΑΠΟΘΗΚΗ ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ		ΑΡΧΙΚΗ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΟΦΟΣ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΟΦΟΣ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΚΑΛΕΣ ΟΠΛ.ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΤΟΥΒΛΟ-ΒΟΛΩΤΟ		ΠΡΕΚΙΑ ΠΕΤΡΑ ΕΥΛΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΟΥΛΟ ΤΟΥΒΛΟ-ΒΟΛΩΤΟ		ΠΟΔΙΣ ΠΕΤΡΑ ΜΑΡΜΑΡΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΜΕΤΑΛΛΟ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ ΚΑΡΦΟΤΑ ΕΥΛΙΝΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΣΙΔΕΡΙΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ		ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ ΕΥΛΙΝΑ ΣΙΔΕΡΙΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ ΠΕΤΡΑ ΟΧΙ ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΩΝ					
ΣΤΑΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ		ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ		ΛΙΜΠΕΣ		ΠΗΓΑΔΙΑ		ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ								ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ 3 ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ✓							
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		Ο εσωτερικός σκελετός από Ο.Σ. έπεται της τοιχοποιίας. Η στέγη είναι κατασκευασμένη πλευρικά από Ο.Σ. και κεντρικά από ξύλινα ψαλίδια.										ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 2018											

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ 10 βιβλ.άκτ. 13Α		ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ 10 βιβλ.άκτ. 13Α		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠΟΥ II		ΗΛΙΚΙΑ -		ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: Σκαράκη Νικηφοριάδης		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΥΧΕΙΣ ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ		ΥΝΙΚΑ ✓ ✓ ✓		ΣΤΕΓΗ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΙΝΟΣ ΔΩΜΑ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΧΩΜΑ		ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ ΟΠΤΟΛΙΜΒΟΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΓΑΝΙΤΕ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΕΣΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΕΞΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ			
						ΑΡΧΙΚΗ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΟΦΟΣ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΟΦΟΣ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΟΠΛ.ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α		ΣΚΑΛΕΣ ΠΕΤΡΑ ΕΥΛΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΟ ΤΟΥΒΛΟ-ΘΟΛΩΤΟ		ΠΡΕΚΙΑ ΠΕΤΡΑ ΕΥΛΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΤΟΥΒΛΟ-ΘΟΛΩΤΟ		ΣΕΝΑΖ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΟ		ΠΟΔΙΣ ΠΕΤΡΑ ΜΑΡΜΑΡΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΜΕΤΑΛΛΟ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ ΕΥΛΙΝΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΣΙΔΕΡΙΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ		ΠΡΟΣΤΙΓΑΣΜΑ ΠΕΤΡΑ ΟΧΙ ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΨΗ	
										ΣΤΑΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΑ		ΛΙΜΠΕΣ ΒΙΟΜ/ΚΑ		ΠΗΓΑΔΙΑ		ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ		ΓΑΝΤΖΟΙ					
										ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ 															
										ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ 3		ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ 													
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		0		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 2018																					

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ
14	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ β/β/β/ά/κ/η/19	☒	☒	ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΠΑΤΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α. ΟΡΟΦΟΣ	Β. ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΟ	ΕΣΟ	ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ
		☒	☒	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΚΕΡΑΜΙΔΙ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ			ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ
		☒	☒	ΕΥΛΙΝΟΣ	ΕΛΕΝΙΤ	ΧΩΜΑ	ΕΥΛΙΝΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ			ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠ	0			ΑΡΧΙΚΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ		ΠΡΕΚΙΑ	ΣΕΝΑΖ	ΠΟΛΙΣ	ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ	ΠΡΟΒΟΛΟΣ	ΚΟΥΦΟΣΜΑΤΑ
ΗΛΙΚΙΑ	-	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ	ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ
ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:	Αγοραστήακης	ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ				ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΟ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΕΥΛΟ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΟΙ	ΕΥΛΙΝΑ
		ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ				ΕΥΛΟ	ΤΟΥΒΛΟ-ΘΟΛΑΤΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΚΕΝΟ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ	ΚΕΝΟ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ
		ΚΑΤΟΙΚΙΑ				ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΑ	ΛΙΜΠΕΣ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΓΑΝΤΖΟΙ	ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΩΝ	ΠΕΤΡΑ
		ΓΚΑΡΑΖ				ΦΟΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΑ							
		ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ											
		ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ											

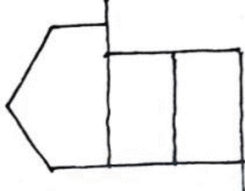

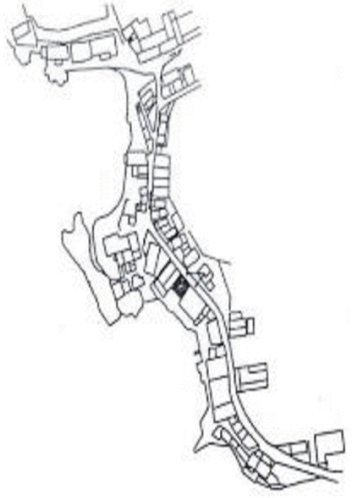

ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	2
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	☒

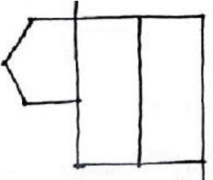
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	μ. Η δυτική όψη που επισκευάστηκε το 2017- 2018 τοποθέτησε τα ανοίγματα σε διαφορετικά ύψη. Η επανεκεί αυτή περιελάμβανε την αρμοδιότητα του δυτικού τμήματος.
	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 2018

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλιόθηκε 23		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠΟΥ Ι		ΗΛΙΚΙΑ -		ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:															
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΥΣΕΙΣ ☒		ΣΤΕΓΗ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΚΕΡΑΜΙΔΙ ΕΥΛΙΝΟΣ ΔΩΜΑ ΕΛΕΝΙΤ		ΠΑΙΣΜΑΤΑ ΙΣΟΓΕΙΟ ΜΕΣΟΓΙΑΤΩΜΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΧΩΜΑ ΕΥΛΙΝΟ		ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΓΥΘΟΣ ΟΠΟΙΟΝΙΘΟΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΓΑΝΙΤΕ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΕΣΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜ Α ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ											
ΧΡΗΣΕΙΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΓΚΑΡΑΖ ΑΠΟΘΗΚΗ ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ		ΑΡΧΙΚΗ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΟΦΟΣ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΟΦΟΣ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΕΤΡΑ ΕΥΛΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΟ ΤΟΥΒΛΟ-ΦΟΛΔΟ		ΠΡΕΚΙΑ ΠΕΤΡΑ ΕΥΛΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΣΕΝΑΣ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΜΑΡΜΑΡΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΟ		ΠΟΔΙΣ ΠΕΤΡΑ ΜΑΡΜΑΡΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΛΙΜΠΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΜΕΤΑΛΛΟ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΙΝΟΙ		ΚΟΥΦΟΛΜΑΤΑ ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ ΕΥΛΙΝΑ ΣΙΔΕΡΙΕΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ ΠΕΤΡΑ ΟΧΙ ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΩΝ	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΥΣΕΙΣ ☒		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ☒		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΕΓΗ ☒		ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ 2 ☒		ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ 													
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ Είναι το κτίσμα που κατέρρευσε το 2017. Κατάρρευσε από φέρουσα τοιχοποιία από πέτρα και τα ενδιάμεσα δάπεδα ήταν ξύλινα		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 2018																			

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλιόταν 25		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ 1,1,1V		ΟΧΕΙΣ ☒		ΝΥΚΤΑ		ΣΤΕΤΗ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΚΕΡΑΜΙΔΙ ΞΥΛΙΝΟΣ ΔΩΜΑ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ ΙΣΟΓΕΙΟ ΜΕΣΟΓΙΑΤΙΣΜΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΧΩΜΑ ΞΥΛΙΝΟ		ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ Α ΟΡΟΦΟΣ Β ΟΡΟΦΟΣ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΕΞΩ ΕΣΩ		ΚΟΝΙΑΜΙΑ ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΙΑ ΑΣΒΕΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΦΕΙΣ ☒		ΝΥΚΤΑ ΟΦΕΙΣ ☒		ΣΤΕΤΗ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ☒		ΠΑΤΩΜΑΤΑ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ☒		ΤΟΙΧΟΙ ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ ΟΠΟΙΟΛΙΘΟΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΓΑΝΤΕ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΑΣΒΕΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΑΜΑ ΜΑ		ΚΟΝΙΑΜΙΑ ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΙΑ ΑΣΒΕΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ					
ΧΡΗΣΕΙΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΓΚΑΡΑΖ ΑΠΟΘΗΚΗ ΔΑΛΛΗ ΧΡΗΣΗ ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ		ΑΡΧΙΚΗ ΟΡΟΦΟΣ ☒		ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΙΣΟΓΕΙΟ ☒		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΟΠΛ.ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α ΞΥΛΟ		ΠΡΕΚΙΑ ΠΕΤΡΑ ΞΥΛΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΠΟΛΙΣ ΠΕΤΡΑ ΜΑΡΜΑΡΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΣΙΔΕΡΙΣ		ΚΟΥΦΟΔΑΜΑΤΑ ΞΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ ΞΥΛΙΝΑ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ ΠΕΤΡΑ	
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ: Αγοραστής: (Νικολοιδάκης)						ΣΤΑΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ		ΛΙΜΠΕΣ ΠΗΓΑΔΙΑ		ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΓΑΝΤΖΟΙ		ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΔΩΝ					

ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ

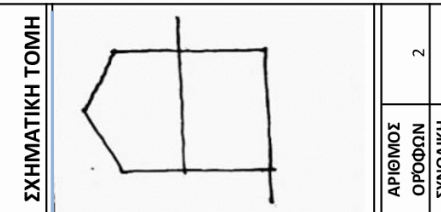
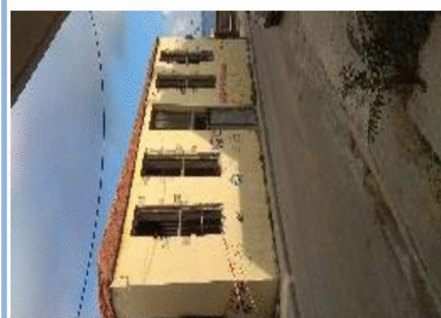

ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	2
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	☒

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΑΝΟΙΞΗ 2018

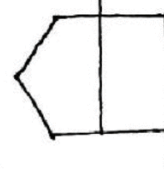
ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΥΛΙΚΑ		ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ	
18	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλιόακη 27	ΟΥΦΕΙΣ	ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	ΣΤΕΓΗ	ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	Α. ΟΡΟΦΟΣ	Β. ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΩ	ΕΞΩ	ΠΛΗΚΟΝΙΑΜΑ		
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠ	1, II	?	?	?	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΚΕΡΑΜΙΔΙ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ	ΟΠΤΟΛΙΘΟΣ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠ	1, II	?	?	?	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΚΕΡΑΜΙΔΙ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ	ΟΠΤΟΛΙΘΟΣ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ
ΧΡΗΣΕΙΣ	ΑΡΧΙΚΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΣΚΑΛΕΣ	ΠΡΕΚΙΑ	ΣΕΝΑΖ	ΠΟΔΙΣ	ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ	ΠΡΟΒΟΛΟΣ	ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ	ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ
ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΟΠΛ.ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ	ΕΥΛΙΝΑ	ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΣΤΑ
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	Α	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ	ΕΥΛΙΝΑ	ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΣΤΑ
ΚΑΤΟΙΚΙΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ	ΕΥΛΙΝΑ	ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΣΤΑ
ΓΚΑΡΑΖ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ	ΕΥΛΙΝΑ	ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΣΤΑ
ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ	ΕΥΛΙΝΑ	ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΣΤΑ
ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ	ΕΥΛΙΝΑ	ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΣΤΑ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΑΡΧΙΚΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΛΙΜΠΕΣ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΓΑΝΤΖΟΙ	ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΣΗ
ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	2	?	?	?	?	?	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΛΙΜΠΕΣ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΓΑΝΤΖΟΙ	ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΣΗ
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	?	?	?	?	?	?	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΛΙΜΠΕΣ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΓΑΝΤΖΟΙ	ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΣΗ
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0	?	?	?	?	?	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΛΙΜΠΕΣ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΓΑΝΤΖΟΙ	ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΣΗ
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΑΝΟΙΞΗ 2018	?	?	?	?	?	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΛΙΜΠΕΣ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΓΑΝΤΖΟΙ	ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΣΗ

ΚΑΤΑΤΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΦΕΙΣ		ΥΝΙΚΑ		ΣΤΕΙΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ				ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ							
19	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλάκη 29	ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΠΑΤΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α. ΟΡΟΦΟΣ	Β. ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΩ	ΕΣΩ	ΕΣΩ	ΕΣΩ	ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ	ΚΟΝΙΑΜΑ								
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ	II	ΣΤΕΓΗ	ΣΤΕΓΗ	ΥΛΙΝΟΣ	ΚΕΡΑΜΙΔΙ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΠΕΤΡΑ	ΠΕΤΡΑ	ΠΕΤΡΑ	ΠΕΤΡΑ	ΠΕΤΡΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ								
ΗΛΙΚΙΑ	-	ΔΟΜΑ	ΕΛΕΝΙΤ	ΔΟΜΑ	ΕΛΕΝΙΤ	ΧΩΜΑ	ΕΥΛΙΝΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ								
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ:	Καττιδάκης	ΧΡΗΣΕΙΣ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΑΡΧΙΚΗ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	

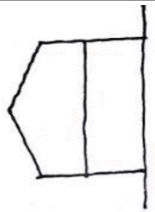

ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	2
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	✓

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΑΝΟΙΞΗ 2018

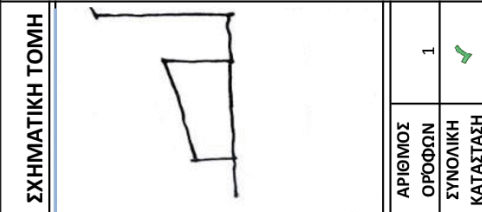
ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ			
20	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλίοακτή 35	ΟΨΕΙΣ	ΥΝΙΚΑ	ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α. ΟΡΟΦΟΣ	Β. ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΟ	ΕΞΟ	ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ			
		ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΚΕΡΑΜΙΔ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΦΘΟΣ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		
		ΣΤΕΓΗ		ΕΥΛΙΝΟΣ	ΕΛΕΝΙΤ	ΕΥΛΙΝΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΟΙΟΛΙΠΘΟΣ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙ ΑΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ	IV	ΧΡΗΣΕΙΣ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΑΡΧΙΚΗ		ΠΡΟΒΛΟΣ			ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ			
ΗΛΙΚΙΑ	-	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΣΚΑΛΕΣ	ΠΡΕΚΙΑ	ΣΕΝΑΖ	ΠΟΛΙΣ	ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ	ΠΡΟΒΛΟΣ	ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ	ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ		
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ:		ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜ Α	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜ Α	ΠΕΤΡΑ	ΠΕΤΡΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ ΚΑΡΦΟΤΑ	ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ	ΠΕΤΡΑ	
		ΚΑΤΟΙΚΙΑ		ΕΥΛΟ	ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΠΕΤΡΑ	
		ΓΚΑΡΑΖ		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΤΟΥΒΛΟ-ΦΟΛΛΙΣΤΟ	ΕΥΛΟ	ΕΥΛΟ	ΕΥΛΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΕΥΛΙΝΟΙ	ΚΕΝΟ	ΚΕΝΟ	ΠΕΤΡΑ	
		ΑΠΟΘΗΚΗ		ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΑ		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΑ	ΛΙΜΠΕΣ	ΛΙΜΠΕΣ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΓΑΝΤΖΟΙ	ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΔΩΣΗ	ΠΕΤΡΑ	
		ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ		ΣΤΑΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ												
		ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ														

		ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ 	
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 2018	

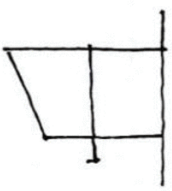

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΦΕΙΣ		ΥΛΙΚΑ		ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ		
23	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλ.άκρη 35α	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ	I	✓	ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	✓	✓	ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΠΑΤΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΞΩ	ΕΞΩ	ΚΟΝΙΑΜΑ		
																		ΚΕΡΑΜΙΔΙ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ
						ΥΛΙΚΑ		ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ		
								ΣΚΕΛΕΤΟΣ		ΙΣΟΓΕΙΟ		ΜΕΣΟΠΑΤΩΜΑ		ΙΣΟΓΕΙΟ			ΕΞΩ		ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ
								ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΠΕΤΡΑ			ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ
								ΕΥΛΙΝΟΣ		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΟΠΙΟΠΛΗΘΟΣ			ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		Α
								ΔΩΜΑ		ΧΩΜΑ		ΕΥΛΙΝΟ		ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ			ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ
								ΕΛΕΝΤ		ΑΡΧΙΚΗ		ΑΡΧΙΚΗ		ΑΡΧΙΚΗ			ΑΡΧΙΚΗ		ΑΡΧΙΚΗ
								ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ			ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ
								ΙΣΟΓΕΙΟ		ΙΣΟΓΕΙΟ		ΙΣΟΓΕΙΟ		ΙΣΟΓΕΙΟ			ΙΣΟΓΕΙΟ		ΙΣΟΓΕΙΟ
								ΟΡΟΦΟΣ		ΟΡΟΦΟΣ		ΟΡΟΦΟΣ		ΟΡΟΦΟΣ			ΟΡΟΦΟΣ		ΟΡΟΦΟΣ
								ΒΥΡΣΟΔΕΥΣΕΙΟ		ΒΥΡΣΟΔΕΥΣΕΙΟ		ΒΥΡΣΟΔΕΥΣΕΙΟ		ΒΥΡΣΟΔΕΥΣΕΙΟ			ΒΥΡΣΟΔΕΥΣΕΙΟ		ΒΥΡΣΟΔΕΥΣΕΙΟ
								ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ		ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ		ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ		ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ			ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ		ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ
								ΚΑΤΟΙΚΙΑ		ΚΑΤΟΙΚΙΑ		ΚΑΤΟΙΚΙΑ		ΚΑΤΟΙΚΙΑ			ΚΑΤΟΙΚΙΑ		ΚΑΤΟΙΚΙΑ
								ΓΚΑΡΑΣ		ΓΚΑΡΑΣ		ΓΚΑΡΑΣ		ΓΚΑΡΑΣ			ΓΚΑΡΑΣ		ΓΚΑΡΑΣ
								ΑΠΟΘΗΚΗ		ΑΠΟΘΗΚΗ		ΑΠΟΘΗΚΗ		ΑΠΟΘΗΚΗ			ΑΠΟΘΗΚΗ		ΑΠΟΘΗΚΗ
								ΨΑΛΗ ΧΡΗΣΗ		ΨΑΛΗ ΧΡΗΣΗ		ΨΑΛΗ ΧΡΗΣΗ		ΨΑΛΗ ΧΡΗΣΗ			ΨΑΛΗ ΧΡΗΣΗ		ΨΑΛΗ ΧΡΗΣΗ
								ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ		ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ		ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ		ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ			ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ		ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ
								Κελατσάδη		Κελατσάδη		Κελατσάδη		Κελατσάδη			Κελατσάδη		Κελατσάδη
								ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ			ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ
								ΣΤΑΤΙΚΟΣ		ΣΤΑΤΙΚΟΣ		ΣΤΑΤΙΚΟΣ		ΣΤΑΤΙΚΟΣ			ΣΤΑΤΙΚΟΣ		ΣΤΑΤΙΚΟΣ
								ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ		ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ		ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ		ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ			ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ		ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ
								ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ		ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ		ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ		ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ			ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ		ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ
								ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ			ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
								0		0		0		0			0		0
								ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ			ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
								ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ			ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ
								ΑΝΟΙΞΗ 2018		ΑΝΟΙΞΗ 2018		ΑΝΟΙΞΗ 2018		ΑΝΟΙΞΗ 2018			ΑΝΟΙΞΗ 2018		ΑΝΟΙΞΗ 2018

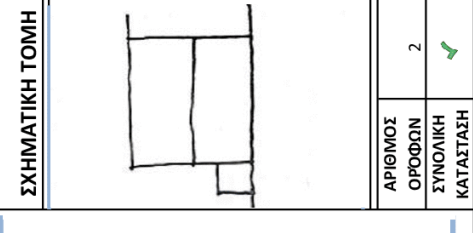

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ	
25	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ β.βελ.ακτι 37	ΟΨΕΙΣ	!	ΥΛΙΚΑ		ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΞΩ	ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ
		ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	✓	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΚΕΡΑΜΙΔΙ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ	ΜΑ	ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ	I	ΣΤΕΓΗ	✓	ΕΛΕΝΙΤ ΔΩΜΑ	ΧΩΜΑ	ΕΥΛΙΝΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΓΑΝΙΤΕ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ	ΜΑ	ΜΑ	ΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ
ΗΛΙΚΙΑ	-	ΑΡΧΙΚΗ	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΣΚΑΛΕΣ	ΠΡΕΚΙΑ	ΣΕΝΑΖ	ΠΟΔΙΕΣ	ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ	ΠΡΟΒΟΛΟΣ	ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ	ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ:		ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΣΤΑΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ	ΟΠΛ.ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ	ΕΥΛΙΝΑ	ΕΥΛΙΝΑ	
		ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ				Α	ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΚΑΡΦΟΤΑ	
		ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ					ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ				ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΚΑΡΦΟΤΑ	
		ΚΑΤΟΙΚΙΑ					ΕΥΛΟ	ΕΥΛΟ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΙΔΕΡΙΕΣ	ΠΕΤΡΑ	
		ΓΚΑΡΑΖ					ΤΟΥΒΛΟ-ΦΟΛΔΤΟ		ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΕΥΛΙΝΟΙ	ΚΕΝΟ	ΠΕΤΡΑ	
		ΑΠΟΘΗΚΗ					ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΛΙΜΠΕΣ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ	ΠΕΤΡΑ	
		ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ					ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΑ	ΒΙΟΝ/ΚΑ	ΛΙΜΠΕΣ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ	ΠΕΤΡΑ	
		ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ											ΠΕΤΡΑ	

		
ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ		
ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ		
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	✓	

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ
		ΑΝΟΙΞΗ 2018

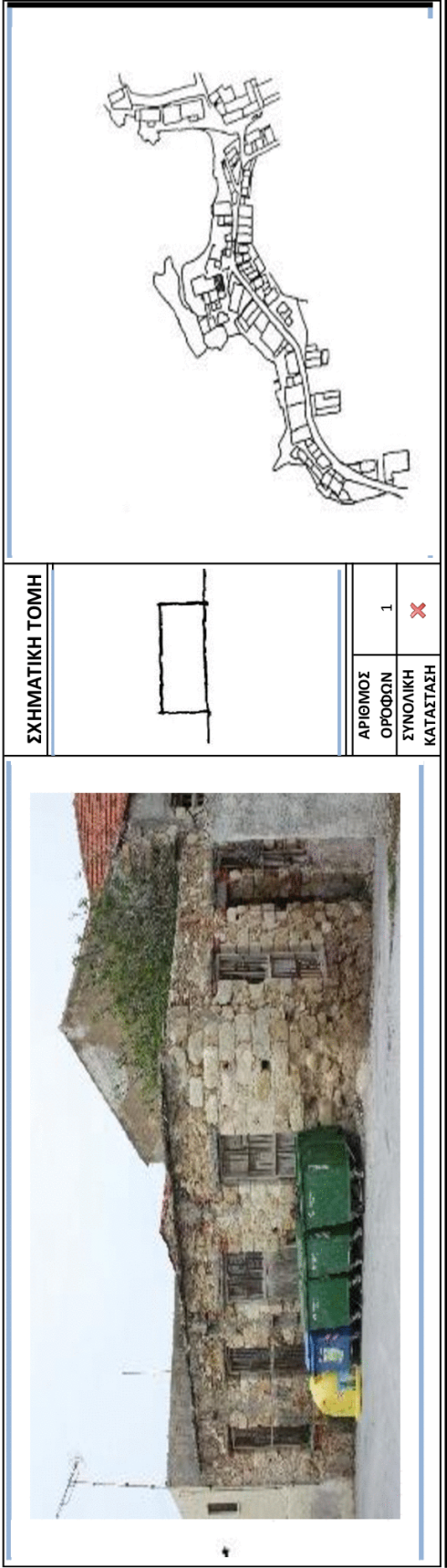
ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλάκη 39β ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ ΗΛΙΚΙΑ ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ: Κελαϊδής		ΟΨΕΙΣ ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ	ΥΛΙΚΑ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΑΙΝΟΣ ΔΩΜΑ ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ ΚΕΡΑΜΙΔΙ ΕΛΕΝΙΤ	ΠΑΤΩΜΑΤΑ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΧΩΜΑ	ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΦΘΟΣ ΟΠΤΟΛΙΝΓΟΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΓΑΝΙΤΕ	ΕΠΙΚΡΙΣΜΑΤΑ ΕΞΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΚΟΝΙΑΜΑ ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ Α
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΡΦΕΙΣ ΟΡΦΟΣ ΟΡΦΟΣ		ΣΤΗΤΗ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΑΙΝΟΣ ΔΩΜΑ	ΠΑΤΩΜΑΤΑ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΧΩΜΑ	ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΦΘΟΣ ΟΠΤΟΛΙΝΓΟΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΓΑΝΙΤΕ	ΕΠΙΚΡΙΣΜΑΤΑ ΕΞΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΚΟΝΙΑΜΑ ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ Α	
ΧΡΗΣΕΙΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΓΚΑΡΑΖ ΑΠΟΘΗΚΗ ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΦΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΟΠΛ.ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α	ΠΡΕΚΙΑ ΠΕΤΡΑ ΕΥΛΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΤΟΥΒΛΟ-ΦΟΛΔΙΣΤΟ	ΠΟΔΙΣ ΠΕΤΡΑ ΜΑΡΜΑΡΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ ΕΥΛΙΝΑ ΣΙΔΕΡΙΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ	ΚΟΝΙΑΜΑ ΠΕΤΡΑ ΠΕΤΡΑ ΟΧΙ
ΣΤΑΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ		ΑΡΧΙΚΗ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΦΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΟΠΛ.ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α	ΣΕΝΑΖ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΟ	ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΜΕΤΑΛΛΟ	ΠΡΟΒΟΛΟΣ ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΙΝΟΙ	ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΩΣΗ
ΧΡΗΣΗ ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ		ΣΤΑΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΟΠΛ.ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α	ΣΕΝΑΖ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΟ	ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΜΕΤΑΛΛΟ	ΠΡΟΒΟΛΟΣ ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΙΝΟΙ	ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΩΣΗ

		
ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΦΩΝ 2	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ☒

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΧΗ 2018
--------------	---	---------------------------

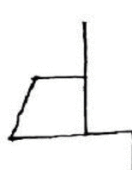
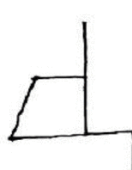
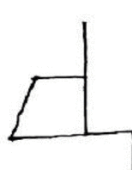
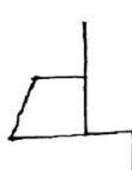

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ		
28	βιβλίσκτης 39	ΟΨΕΙΣ	✗	ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΘ	ΕΣΘ	ΕΣΘ	ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ	
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠ		ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ		ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ	ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	
ΗΛΙΚΙΑ		ΣΤΕΓΗ		ΕΛΕΝΙΤ ΔΟΜΑ		ΧΩΜΑ	ΕΥΛΙΝΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	
ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΑΡΧΙΚΗ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΠΡΕΚΙΑ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ	
Καπιδάνης		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΡΟΦΟΣ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΠΕΤΡΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ	ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ	ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ	ΠΕΤΡΑ
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠ		ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ		ΙΣΟΓΕΙΟ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΠΕΤΡΑ
ΗΛΙΚΙΑ		ΣΤΕΓΗ		ΔΟΜΑ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΕΥΛΙΝΟ	ΕΥΛΙΝΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΕΥΛΙΝΟΙ	ΚΕΝΟ	ΚΕΝΟ	ΠΕΤΡΑ
ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΔΟΜΑ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΟ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΩΝ
Καπιδάνης		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΔΟΜΑ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ	ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ	ΛΙΜΠΕΣ	ΛΙΜΠΕΣ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΩΝ

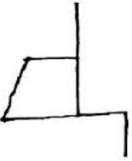

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 2018
---------------------	---	----------------------------------

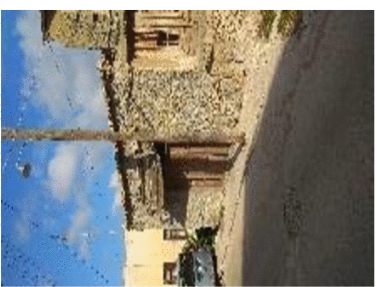
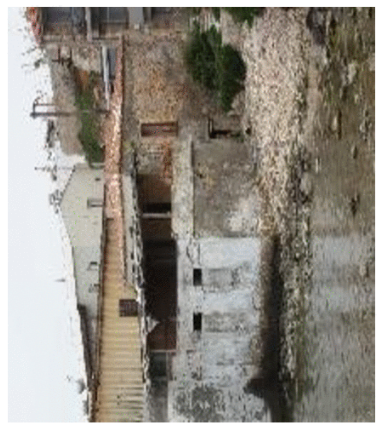
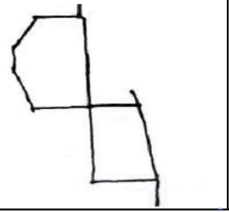
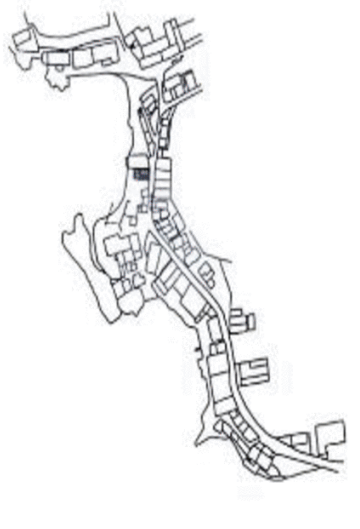
ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ β/βυλάκη 43 ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ ΗΛΙΚΙΑ ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: Χελιδουδάκης											ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ β/βυλάκη 43 ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ ΗΛΙΚΙΑ ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: Χελιδουδάκης		ΟΥΣΕΙΣ ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ ? ? ?		ΥΛΙΚΑ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟΣ ΔΩΜΑ ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ ΚΕΡΑΜΙΔΙ ΕΛΕΝΙΤ		ΠΛΑΤΩΜΑΤΑ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟ ΧΩΜΑ ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟ		ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ ΟΠΟΙΟΛΙΘΟΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟ ΓΑΝΙΤΕ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΕΞΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΕΞΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΥΣΕΙΣ ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ ? ? ?											ΥΛΙΚΑ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟΣ ΔΩΜΑ ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ ΚΕΡΑΜΙΔΙ ΕΛΕΝΙΤ		ΠΛΑΤΩΜΑΤΑ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟ ΧΩΜΑ ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟ		ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ ΟΠΟΙΟΛΙΘΟΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟ ΓΑΝΙΤΕ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΕΞΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΕΞΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ					
ΧΡΗΣΕΙΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΓΚΑΡΑΖ ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ											ΣΤΕΓΗ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟΣ ΔΩΜΑ ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ ΚΕΡΑΜΙΔΙ ΕΛΕΝΙΤ		ΠΛΑΤΩΜΑΤΑ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟ ΧΩΜΑ ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟ		ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ ΟΠΟΙΟΛΙΘΟΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟ ΓΑΝΙΤΕ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΕΞΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΕΞΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ					
ΑΡΧΗΚΗ ΟΡΟΦΟΣ ΟΡΟΦΟΣ ΟΡΟΦΟΣ											ΣΤΕΓΗ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟΣ ΔΩΜΑ ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ ΚΕΡΑΜΙΔΙ ΕΛΕΝΙΤ		ΠΛΑΤΩΜΑΤΑ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟ ΧΩΜΑ ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟ		ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ ΟΠΟΙΟΛΙΘΟΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟ ΓΑΝΙΤΕ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΕΞΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΕΞΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ					
ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΟΦΟΣ ΟΡΟΦΟΣ											ΠΡΕΚΙΑ ΠΕΤΡΑ ΞΥΛΟ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΤΟΥΒΛΟ-ΦΟΛΔΙΤΟ		ΣΕΝΑΖ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΟ		ΠΟΔΙΣ ΠΕΤΡΑ ΜΑΡΜΑΡΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΜΕΤΑΛΛΟ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟΙ		ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ ΞΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ ΞΥΛΙΝΑ ΣΙΔΕΡΙΕΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ ΠΕΤΡΑ ΟΧΙ ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΩΝ	
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΤΙΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ											ΠΡΕΚΙΑ ΠΕΤΡΑ ΞΥΛΟ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΤΟΥΒΛΟ-ΦΟΛΔΙΤΟ		ΣΕΝΑΖ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΟ		ΠΟΔΙΣ ΠΕΤΡΑ ΜΑΡΜΑΡΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΜΕΤΑΛΛΟ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ ΟΤΠ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟΙ		ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ ΞΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ ΞΥΛΙΝΑ ΣΙΔΕΡΙΕΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ ΠΕΤΡΑ ΟΧΙ ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΩΝ	
ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ 											ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ 1 ?		ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ 		ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ 1 ?		ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ 		ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ 1 ?		ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ 		ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ 1 ?	
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ											ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ									
0											0		0		0									
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 2018											ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 2018		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 2018		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 2018									

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΧΥΕΙΣ		ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ	
31	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλίσκη 45	ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	?	ΥΛΙΚΑ		ΣΚΕΛΕΤΟΣ		ΙΣΟΓΕΙΟ		ΙΣΟΓΕΙΟ		Α ΟΡΟΦΟΣ		ΕΣΟ		ΠΛΗΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜ Α
				ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΣΤΕΓΗ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ ΚΕΡΑΜΙΔΙ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ ΟΠΤΟΛΑΝΘΟΣ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Α ΟΡΟΦΟΣ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΕΣΟ	ΕΣΟ	
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ	ΗΛΙΚΙΑ	ΧΡΗΣΕΙΣ	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ					
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ	ΗΛΙΚΙΑ	ΑΡΧΙΚΗ	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΓΕΙΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΟ	ΕΣΟ	ΚΟΝΙΑΜΑ
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ	ΗΛΙΚΙΑ	ΧΡΗΣΕΙΣ	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΓΕΙΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΟ	ΕΣΟ	ΚΟΝΙΑΜΑ
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ:	Καμπτάνη	ΧΡΗΣΕΙΣ	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΓΕΙΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΟ	ΕΣΟ	ΚΟΝΙΑΜΑ
		ΒΥΡΣΟΛΕΨΕΙΟ	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΓΕΙΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΟ	ΕΣΟ	ΚΟΝΙΑΜΑ
		ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΓΕΙΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΟ	ΕΣΟ	ΚΟΝΙΑΜΑ
		ΚΑΤΟΙΚΙΑ	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΓΕΙΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΟ	ΕΣΟ	ΚΟΝΙΑΜΑ
		ΓΚΑΡΑΖ	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΓΕΙΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΟ	ΕΣΟ	ΚΟΝΙΑΜΑ
		ΑΠΟΘΗΚΗ	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΓΕΙΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΟ	ΕΣΟ	ΚΟΝΙΑΜΑ
		ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΓΕΙΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΟ	ΕΣΟ	ΚΟΝΙΑΜΑ
		ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΓΕΙΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΟ	ΕΣΟ	ΚΟΝΙΑΜΑ

		
<p>ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ</p>	<p>1</p>	
<p>ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ</p>	<p>?</p>	

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΑΝΟΙΞΗ 2018
--------------	---	------------	-------------

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ β/θ.άκτη 47	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΟΨΕΙΣ	?	ΥΝΙΚΑ	ΣΤΕΤΗ	ΠΑΤΩΜΑΤΑ	ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΙΑ		
		ΦΕΡΣΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	?		ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α. ΟΡΟΦΟΣ	Β. ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΩ	ΕΞΩ	ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΙΑ
32		ΣΤΕΤΗ	?		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ				ΑΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΙΑ	
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠ					ΕΥΛΙΝΟΣ	ΧΩΜΑ	ΕΥΛΙΝΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ			ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΙΑ	
ΗΛΙΚΙΑ					ΔΩΜΑ		ΕΛΕΝΙΤ	ΓΑΝΙΤΕ					ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ: Κληρ. Ασαγκαβανάκη	ΧΡΗΣΕΙΣ	ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ			ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΟΠΛ.ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΡΕΚΙΑ	ΣΕΝΑΖ	ΠΟΔΙΣ	ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ	ΠΡΟΒΟΛΟΣ	ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ	
		ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ			ΙΣΟΓΕΙΟ		ΟΡΟΦΟΣ	ΠΕΤΡΑ	ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ ΚΑΡΦΟΤΑ	ΕΥΛΙΝΑ
		ΚΑΤΟΙΚΙΑ						ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΟ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΑ
		ΓΚΑΡΑΖ						ΕΥΛΟ	ΤΟΥΒΛΟ-ΦΟΛΩΤΟ	ΕΥΛΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΕΥΛΙΝΟΙ	ΚΕΝΟ
		ΑΠΟΘΗΚΗ						ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΧΟΠΟΙΑ	ΒΙΟΜ/ΚΑ ΣΤΟΧΕΙΑ	ΛΙΜΠΕΣ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΓΑΝΤΖΟΙ
Άλλη χρήση														
Χορίς χρήση														

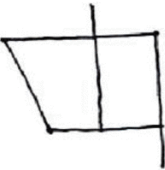
		ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ 	
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	?		

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΑΝΟΙΗ 2018
--------------	---	------------	------------

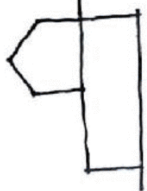
ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΥΛΙΚΑ		ΣΤΕΓΗ		ΠΛΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ	
35	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλιόθηκη 53-55	✓	ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΞΩ	ΕΞΩ	ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ Α
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ	I	✓	ΣΤΕΓΗ	ΕΛΕΝΙΤ ΔΩΜΑ	ΧΩΜΑ	ΕΥΛΙΝΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΓΑΝΙΤΕ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΓΑΝΙΤΕ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΓΑΝΙΤΕ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΓΑΝΙΤΕ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΓΑΝΙΤΕ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΓΑΝΙΤΕ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΓΑΝΙΤΕ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΓΑΝΙΤΕ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΓΑΝΙΤΕ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ
ΗΛΙΚΙΑ	-	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΣΚΑΛΕΣ	ΠΡΕΚΙΑ	ΣΕΝΑΖ	ΠΟΔΙΕΣ	ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ	ΠΡΟΒΟΛΟΣ	ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ	ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ				
ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:	Κληρ. Ποθουλάκη	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΟΠΛ.ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α	ΠΕΤΡΑ ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ ΚΑΡΦΟΤΑ ΕΥΛΙΝΑ	ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ	ΠΕΤΡΑ
		ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ		ΣΤΑΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ	ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΟ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΠΕΤΡΑ
		ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ			ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΟ	ΤΟΥΒΛΟ-ΘΟΛΩΤΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΠΕΤΡΑ
		ΚΑΤΟΙΚΙΑ			ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΟ	ΤΟΥΒΛΟ-ΘΟΛΩΤΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΠΕΤΡΑ
		ΓΚΑΡΑΖ			ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΟ	ΤΟΥΒΛΟ-ΘΟΛΩΤΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΠΕΤΡΑ
		ΑΠΟΘΗΚΗ			ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΟ	ΤΟΥΒΛΟ-ΘΟΛΩΤΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΠΕΤΡΑ
		ΔΩΛΗ ΧΡΗΣΗ			ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΟ	ΤΟΥΒΛΟ-ΘΟΛΩΤΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΠΕΤΡΑ
		ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ			ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΟ	ΤΟΥΒΛΟ-ΘΟΛΩΤΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΠΕΤΡΑ

		ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ	
		ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	2 ✓
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		0	
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ		ΑΝΟΙΞΗ 2018	

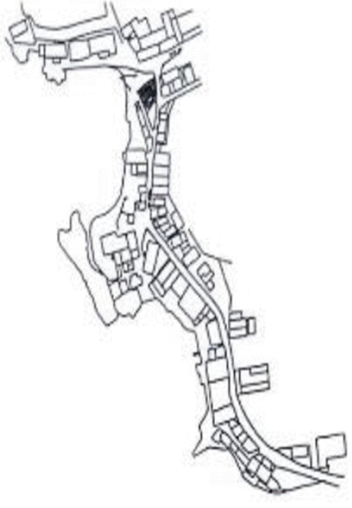
ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλ. έκρη 57-59		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΥΡΕΣ		ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ
36	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ	βιβλ. έκρη 57-59	1	-	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΟΥΡΕΣ	!	ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ
								ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΠΑΤΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΞΩ	ΕΞΩ	
ΧΑΝΙΩΝ		ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ		ΚΕΡΑΜΙΔΙ		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		Α ΟΡΟΦΟΣ			ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ		1		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΣΤΕΓΗ		ΕΛΕΝΙΤ ΔΩΜΑ		ΧΩΜΑ		ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ			ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ		ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ
ΗΛΙΚΙΑ		-		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΑΡΧΙΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΠΡΕΚΙΑ			ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ:		Κ.λπ. Αναστασάκης		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΙΣΟΓΕΙΟ		ΟΡΟΦΟΣ		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΠΕΤΡΑ			ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		!		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		Α		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ			ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΕΥΛΙΝΑ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		!		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΕΥΛΟ		ΜΑΡΜΑΡΟ			ΣΙΔΕΡΙΕΣ		ΕΥΛΙΝΑ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		!		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΕΥΛΟ		ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ			ΚΕΝΟ		ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		!		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΛΙΜΠΕΣ			ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ		ΓΑΝΤΖΟΙ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		!		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΒΙΟΜ/ΚΑ ΣΤΟΙΧΙΑ			ΠΗΓΑΔΙΑ		ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΩΝ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		!		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΑ			ΠΗΓΑΔΙΑ		ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΩΝ

ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	2
?	!

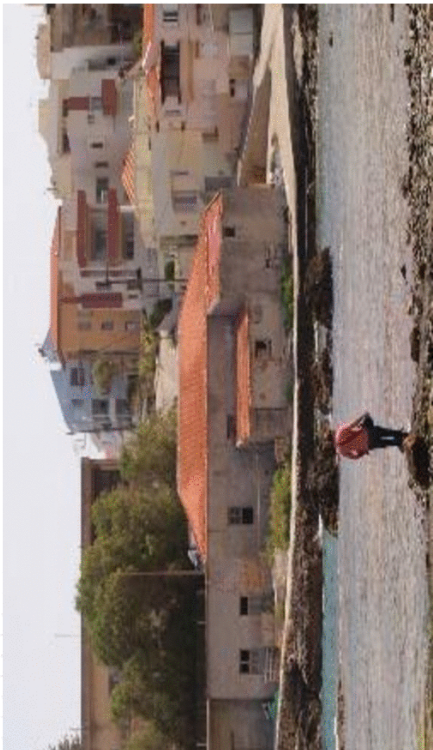

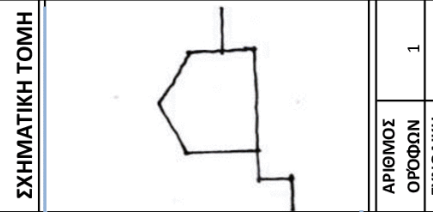
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 2018
--------------	---	---------------------------

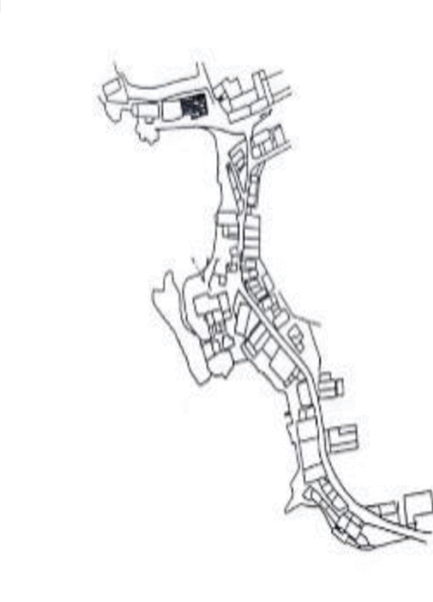
ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΛΙΩΝ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΥΛΙΚΑ		ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ	
39	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ Λόκκων 32+1	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ		?	?	?	ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΞΩ	ΕΞΩ	ΚΟΝΙΑΜΑ	
							ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ	
						ΕΛΕΝΙΤ ΔΩΜΑ		ΧΩΜΑ						ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ
						ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΑΡΧΑΙΑ		ΠΡΕΚΙΑ		ΠΟΔΙΣ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ
				ΙΣΟΓΕΙΟ		ΟΡΟΦΟΣ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		Α		ΠΕΤΡΑ		ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ		ΞΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΩΤΑ
				ΒΥΡΣΟΔΕΥΣΕΙΟ				ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΞΥΛΙΝΑ
				ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ				ΞΥΛΟ		ΜΑΡΜΑΡΟ		ΜΕΤΑΛΛΟ		ΣΙΔΕΡΙΣ		ΠΕΤΡΑ
				ΚΑΤΟΙΚΙΑ				ΤΟΥΒΛΟ-ΦΟΛΔΩΤΟ		ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΚΕΝΟ		ΔΧΙ
				ΓΚΑΡΑΖ				ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΛΙΜΠΕΣ		ΠΗΓΑΔΙΑ		ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ		ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΔΩΝ
				ΑΠΟΘΗΚΗ				ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΑ		ΒΙΟΜ/ΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ						
				ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ				ΣΤΑΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ								

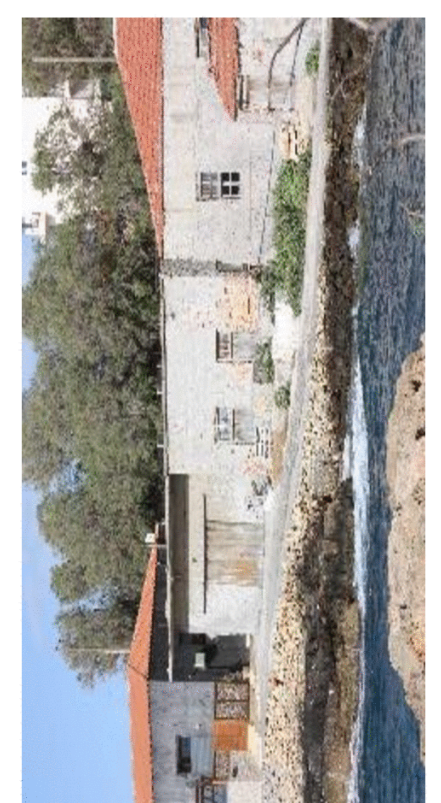
ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ

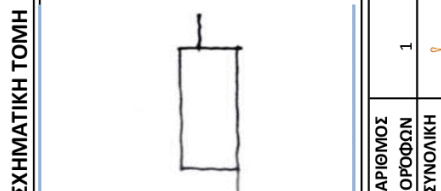
ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	1
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	?

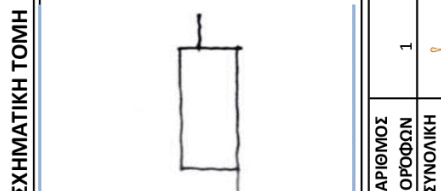

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 2018
---------------------	---	----------------------------------

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΦΕΙΣ		ΥΛΙΚΑ		ΣΤΕΦΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ	
40	Λάγκων 32+2	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ	II	ΟΦΕΙΣ	ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	ΣΤΕΓΗ	ΣΚΕΛΕΤΟΣ		ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ		ΙΣΟΓΕΙΟ		Α ΟΡΟΦΟΣ			ΕΞΩ		ΠΗΛΟΚΟΝΙΑ/ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ
							ΑΡΧΙΚΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΞΩ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ				ΥΛΙΚΑ		ΣΤΕΦΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ			
ΧΡΗΣΕΙΣ				ΑΡΧΙΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ			ΠΡΟΒΟΛΟΣ	ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ	ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ				ΙΣΟΓΕΙΟ		ΟΡΟΦΟΣ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΟΠΛ.ΣΚΥΡΩΣΗ		ΠΕΤΡΑ			ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ	ΞΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ	ΠΕΤΡΑ	
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ				ΙΣΟΓΕΙΟ				ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΟΠΛ.ΣΚΥΡΩΣΗ		ΜΑΡΜΑΡΟ			ΟΠΛ.ΣΚΥΡΩΣΗ	ΞΥΛΙΝΑ	ΠΕΤΡΑ	
ΚΑΤΟΙΚΙΑ				ΙΣΟΓΕΙΟ				ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΟΠΛ.ΣΚΥΡΩΣΗ		ΣΚΥΡΩΣΗ			ΜΑΡΜΑΡΟ	ΞΥΛΙΝΑ	ΠΕΤΡΑ	
ΓΚΑΡΑΖ				ΙΣΟΓΕΙΟ				ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΟΠΛ.ΣΚΥΡΩΣΗ		ΜΕΤΑΛΛΟ			ΜΕΤΑΛΛΟ	ΚΕΝΟ	ΞΥΛΙΝΟ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ
ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ				ΙΣΟΓΕΙΟ				ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΟΠΛ.ΣΚΥΡΩΣΗ		ΠΗΓΑΔΙΑ			ΜΗΧ.ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΓΑΝΤΖΟΙ	ΚΑΝΑΛΙΑ	
ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ				ΙΣΟΓΕΙΟ				ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΟΠΛ.ΣΚΥΡΩΣΗ		ΛΙΜΠΕΣ			ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΓΑΝΤΖΟΙ	ΑΠΟΡΡΟΩΝ	
ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ				ΙΣΟΓΕΙΟ				ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ		ΟΠΛ.ΣΚΥΡΩΣΗ		ΒΙΟΜ/ΚΑ			ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΓΑΝΤΖΟΙ	ΑΠΟΡΡΟΩΝ	

ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ	
ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	1
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	?

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΑΝΟΙΞΗ 2018

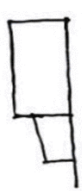
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ	ΗΛΙΚΙΑ	ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΛΙΩΝ			ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ		
		41	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ	λ.άρκτων 32+2	ΙΙΙ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΣΤΕΓΗ	ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ					
								ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α.ΟΡΟΦΟΣ	Β.ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΩ	ΕΞΩ				
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΟΥΣΕΙΣ	!					ΣΚΡΑΠΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α.ΟΡΟΦΟΣ	Β.ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΩ	ΕΞΩ	ΚΟΝΙΑΜΑ		
	ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	!					ΟΠΛ. ΣΚΥΡΩΜΕΝΑ	ΚΕΡΑΜΙΔΙ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΩΜΕΝΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΩΜΕΝΑ	ΠΕΤΡΑ				ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜ Α	
ΧΡΗΣΕΙΣ	ΣΤΕΓΗ	!					ΣΥΛΙΝΟΣ	ΕΛΕΝΙΤ	ΧΩΜΑ	ΕΥΛΙΝΟ	ΣΚΥΡΩΜΕΝΑ	ΣΚΥΡΩΜΕΝΑ			ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΑΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	
	ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ						ΔΩΜΑ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΠΡΕΚΙΑ	ΠΕΤΡΑ	ΠΕΤΡΑ	ΠΕΤΡΑ	ΠΡΟΒΟΛΟΣ	ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ	ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ:	ΑΡΧΙΚΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΠΕΤΡΑ	ΠΕΤΡΑ	ΠΕΤΡΑ	ΠΕΤΡΑ	ΠΡΟΒΟΛΟΣ	ΕΥΛΙΝΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ
	ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ								ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΟΠΛ.ΣΚΥΡΩΜΕΝ Α	ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΩΜΕΝΑ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΩΜΕΝΑ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ ΚΑΡΦΟΤΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΠΕΤΡΑ	
	ΚΑΤΟΙΚΙΑ								ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΕΥΛΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΩΜΕΝΑ	ΕΥΛΟ	ΣΚΥΡΩΜΕΝΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΩΜΕΝΑ	ΣΙΔΕΡΙΣ			
	ΓΚΑΡΑΖ								ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΕΥΛΟ	ΤΟΥΒΛΟ-ΦΟΛΔΟ	ΕΥΛΟ	ΣΚΥΡΩΜΕΝΑ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΚΕΝΟ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ	ΟΧΙ	
	ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ								ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΩΜΕΝΑ	ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ	ΒΙΟΝ/ΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	ΛΙΜΠΕΣ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΓΑΝΤΖΟΙ	ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΩΝ	
ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ								ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΩΜΕΝΑ	ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ	ΒΙΟΝ/ΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	ΛΙΜΠΕΣ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΓΑΝΤΖΟΙ	ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΩΝ		

	ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ 					
			<table border="1"> <tr> <td>ΑΡΘΡΟΣ</td> <td>1</td> </tr> <tr> <td>ΟΡΟΦΩΝ</td> <td>1</td> </tr> <tr> <td>ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ</td> <td>!</td> </tr> </table>	ΑΡΘΡΟΣ	1	ΟΡΟΦΩΝ
ΑΡΘΡΟΣ	1					
ΟΡΟΦΩΝ	1					
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	!					

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΑΝΟΙΗ 2018
--------------	---	------------	------------

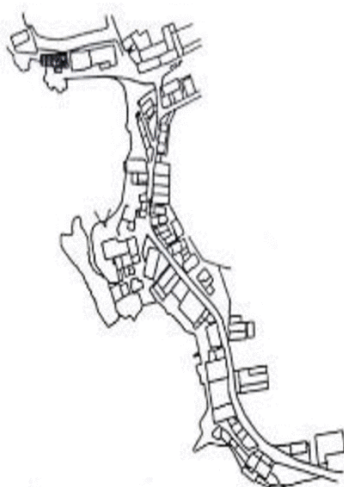
ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΜΕΙΣ		ΥΝΙΚΑ		ΣΤΕΓΗ		ΠΛΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ									
42	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠ	42	λδtkkkwv 32+3	Ι	-	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠ	Ι	-	ΣΤΕΓΗ		ΠΛΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ								
									ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΟ		ΕΞΟ							
ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ		ΥΝΙΚΑ		ΣΤΕΓΗ		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠ		Ι		-		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΗΛΙΚΙΑ		-		-		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ:		Αρχοντάκης		-		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠ		Ι		-		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΗΛΙΚΙΑ		-		-		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ:		Αρχοντάκης		-		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠ		Ι		-		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΗΛΙΚΙΑ		-		-		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ:		Αρχοντάκης		-		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠ		Ι		-		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΗΛΙΚΙΑ		-		-		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ:		Αρχοντάκης		-		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠ		Ι		-		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΗΛΙΚΙΑ		-		-		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ:		Αρχοντάκης		-		ΑΡΧΗΚΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΕΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	

ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	1 ✓
-----------------------------------	--------

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 2018
---------------------	---	----------------------------------

ΚΑΤΑΤΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΨΕΙΣ		ΥΛΙΚΑ		ΣΤΕΓΗ		ΠΛΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ	ΗΛΙΚΙΑ	ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:	ΧΡΗΣΕΙΣ	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΤΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ	ΠΡΕΚΙΑ	ΣΕΝΑΖ	ΠΟΔΙΣ	ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ	ΠΡΟΒΟΛΟΣ	ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ		
					ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ							Α. ΟΡΟΦΟΣ	Β. ΟΡΟΦΟΣ		ΕΣΩ	ΕΞΩ
45	βιβλάκη 12	γερακάκης, χατζηδάκης	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΥΛΙΚΑ	ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α. ΟΡΟΦΟΣ	Β. ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΩ	ΕΞΩ	ΚΟΝΙΑΜΑ			
			ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ		ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΚΕΡΑΜΙΔΙ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ			
			ΣΤΕΓΗ		ΕΥΛΙΝΟΣ	ΕΛΕΝΙΤ	ΧΩΜΑ	ΕΥΛΙΝΟ	ΕΥΛΙΝΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ			
			ΧΡΗΣΕΙΣ	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΤΗΜΕΡΙΝΗ	ΣΚΑΛΕΣ	ΠΡΕΚΙΑ	ΣΕΝΑΖ	ΠΟΔΙΣ	ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ	ΠΡΟΒΟΛΟΣ	ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ	ΚΟΝΙΑΜΑ				
			ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ	ΕΥΛΙΝΑ	ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ			
			ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ				ΕΥΛΟ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΚΑΡΦΟΤΑ	ΚΑΡΦΟΤΑ	ΠΕΤΡΑ			
			ΚΑΤΟΙΚΙΑ				ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΟ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΠΕΤΡΑ			
			ΓΚΑΡΑΖ				ΕΥΛΟ	ΕΥΛΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΕΥΛΙΝΟΙ	ΚΕΝΟ	ΚΕΝΟ	ΘΧΙ			
			ΑΠΟΘΗΚΗ				ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΛΙΜΠΕΣ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΓΑΝΤΖΟΙ	ΓΑΝΤΖΟΙ	ΚΑΝΑΛΙΑ			
			ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ				ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ	ΒΙΟΜ/ΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ						ΑΠΟΡΡΟΟΝ			

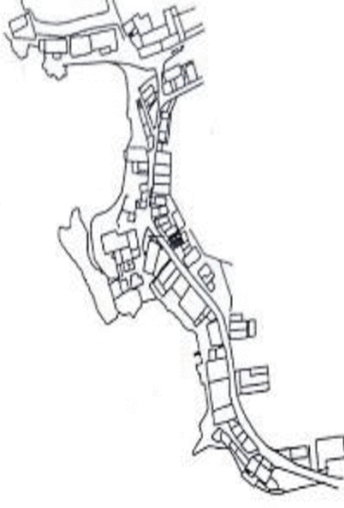
ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ

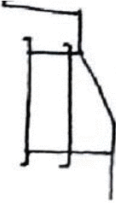
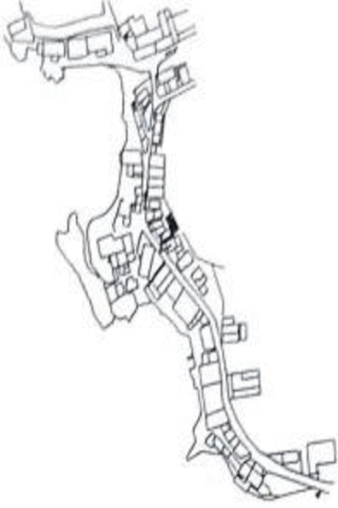

ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	2
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	✓

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ
		ΑΝΟΙΞΗ 2018

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΛΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλικάκη 16		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΥΦΕΙΣ ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ		ΣΤΕΓΗ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΚΕΡΑΜΙΔΙ ΕΥΛΙΝΟΣ ΕΛΕΝΙΤ ΔΩΜΑ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ ΙΣΟΓΕΙΟ ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΧΩΜΑ ΕΥΛΙΝΟ		ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ Α ΟΡΟΦΟΣ Β ΟΡΟΦΟΣ ΕΣΩ ΕΞΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΑΜΑ ΜΑ				ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΕΣΩ ΕΞΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΑΜΑ ΜΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜ Α ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ							
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΥΦΕΙΣ ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ		ΥΛΙΚΑ ? ? ?		ΑΡΧΙΚΗ ΟΡΟΦΟΣ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΟΦΟΣ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΟΠΛ.ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α ΕΥΛΟ		ΠΡΕΚΙΑ ΠΕΤΡΑ ΕΥΛΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΤΟΥΒΛΟ-ΦΟΛΔΟ		ΣΕΝΑΖ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΟ		ΠΟΔΙΣ ΠΕΤΡΑ ΜΑΡΜΑΡΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΜΕΤΑΛΛΟ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ ΕΥΛΙΝΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΚΑΡΦΟΤΑ ΕΥΛΙΝΑ ΣΙΔΕΡΙΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ		ΚΟΥΦΟΔΩΜΑΤΑ ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ ΕΥΛΙΝΑ ΣΙΔΕΡΙΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ ΠΕΤΡΑ ΟΧΙ ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΗΝ	
ΧΡΗΣΕΙΣ ΒΥΡΟΣΔΕΨΕΙΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΓΚΑΡΑΖ ΑΠΟΘΗΚΗ ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΟΦΟΣ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΟΠΛ.ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α ΕΥΛΟ		ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΛΙΜΠΕΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΠΗΓΑΔΙΑ ΒΙΟΜ/ΚΑ ΣΤΟΚΕΙΑ		ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΓΑΝΤΖΟΙ		ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΗΝ							
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ -		ΗΛΙΚΙΑ -		ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ: χελιδάκης		ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ 						ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ 1		ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ?							
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		0		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 2018																	

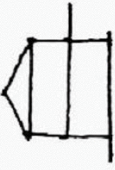
ΚΑΤΑΤΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΕΣΩ ΕΞΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ Α		ΚΟΝΙΑΜΑ ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ Α	
48 ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βεβλδάκη 18, 20,	ΠΑΤΩΜΑΤΑ ΙΣΟΓΕΙΟ ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΟΠΤΟΠΛΗΘΟΣ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΟΠΤΟΠΛΗΘΟΣ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΑΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ Α ΟΡΟΦΟΣ Β ΟΡΟΦΟΣ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΕΣΩ ΕΞΩ
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ -	ΣΤΕΓΗ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΙΝΟΣ ΔΩΜΑ ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ ΚΕΡΑΜΙΔΙ ΕΛΕΝΙΤ		ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ Α ΟΡΟΦΟΣ Β ΟΡΟΦΟΣ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΕΣΩ ΕΞΩ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΥΦΕΙΣ ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ	ΥΛΙΚΑ		ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ Α ΟΡΟΦΟΣ Β ΟΡΟΦΟΣ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΕΣΩ ΕΞΩ
ΧΡΗΣΕΙΣ ΒΥΡΣΟΔΕΥΣΕΙΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΓΚΑΡΑΖ ΑΠΟΘΗΚΗ ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ	ΑΡΧΙΚΗ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΟΦΟΣ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΟΦΟΣ	ΠΑΤΩΜΑΤΑ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΟΠΤΟΠΛΗΘΟΣ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΟΠΤΟΠΛΗΘΟΣ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΑΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ Α
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ: βασιλογιαννάκης	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΚΑΛΕΣ ΠΡΕΚΙΑ ΠΕΤΡΑ ΕΥΛΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΟ ΤΟΥΒΛΟ-ΘΟΛΩΤΟ		ΠΟΔΙΕΣ ΠΕΤΡΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΜΑΡΜΑΡΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΩΤΑ ΕΥΛΙΝΑ ΣΙΔΕΡΙΕΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	ΣΤΑΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ		ΠΙΝΑΚΙΣ ΛΙΜΠΕΣ ΠΗΓΑΔΙΑ		ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΓΑΝΤΖΟΙ
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ		ΠΗΓΑΔΙΑ		ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΔΙΝ
0					
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0		ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ 2 ✓		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 2018

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΓΟΡΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ												
49	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλιόκη 22, 24	ΟΨΕΙΣ	ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	ΣΤΕΓΗ	ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΩ	ΕΣΩ	ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ											
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠ	-	✓	✓	✓	ΥΛΙΝΟΣ	ΚΕΡΑΜΙΔΙ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ	ΟΠΙΠΟΛΙΝΘΟΣ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ											
ΗΛΙΚΙΑ	-	✓	✓	✓	ΔΟΜΑ	ΕΛΕΝΙΤ	ΧΩΜΑ	ΕΥΛΙΝΟ	ΓΑΝΙΤΕ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΑΜΑ	ΙΜΑ	ΙΜΑ											
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ:	βασίλειουαννάκης	ΧΡΗΣΕΙΣ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ		ΑΡΧΙΚΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΔΙΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΛΜΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ					
		ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ	ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ	ΚΑΤΟΙΚΙΑ	ΓΚΑΡΑΖ	ΑΠΟΘΗΚΗ	ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ	ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	Α	ΠΕΤΡΑ	ΕΥΛΙΝΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ ΚΑΡΦΟΤΑ	ΕΥΛΙΝΑ	ΚΑΡΦΟΤΑ	ΠΕΤΡΑ				
									ΕΥΛΙΝΟ	ΕΥΛΙΝΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΕΥΛΙΝΟ	ΕΥΛΙΝΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΑΡΜΑΡΟ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΜΕΤΑΛΛΟ	ΕΥΛΙΝΟ	ΕΥΛΙΝΟ	ΣΙΔΕΡΙΣ	ΚΕΝΟ	ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ	ΠΕΤΡΑ			
									ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ	ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ	ΒΙΟΜ/ΚΑ ΣΤΟΙΧΙΑ	ΛΙΜΠΕΣ	ΠΗΓΑΔΙΑ	ΜΗΧ. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΓΑΝΤΖΟΙ	ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΩΝ										
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		0		ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ		ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ		2		ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		✓															
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		0		ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ		ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ		2		ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		✓														ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 2018	

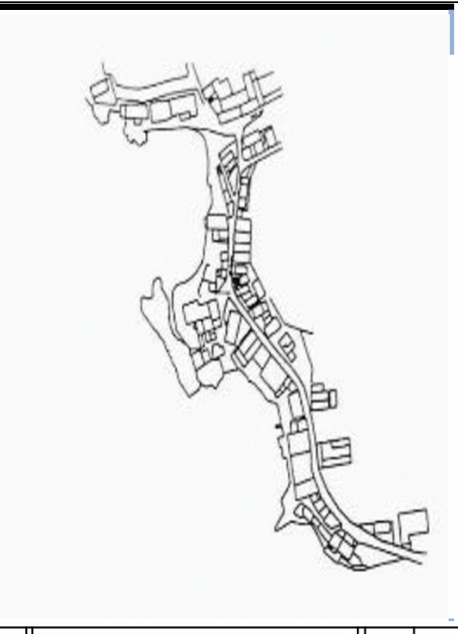
ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ β.βελ.άκτ. 26 ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ ΗΛΙΚΙΑ ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: χατζηδάκης		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΥΣΕΙΣ ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ		ΥΛΙΚΑ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΙΝΟΣ ΔΩΜΑ		ΣΤΕΓΗ ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ ΚΕΡΑΜΙΔΙ ΕΛΕΝΙΤ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΧΩΜΑ		ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ ΟΠΤΟΛΙΝΘΟΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΓΑΝΙΤΕ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΕΞΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ							
		ΧΡΗΣΕΙΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΓΚΑΡΑΖ ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ		ΑΡΧΙΚΗ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΟΦΟΣ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΟΦΟΣ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΟΠΛ.ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α ΕΥΛΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΤΟΥΒΛΟ-ΘΟΛΩΤΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΑ		ΠΡΕΚΙΑ ΠΕΤΡΑ ΕΥΛΟ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΣΕΝΑΖ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΟ		ΠΟΔΙΕΣ ΠΕΤΡΑ ΜΑΡΜΑΡΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΜΕΤΑΛΛΟ		ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ ΞΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΩΤΑ ΞΥΛΙΝΑ ΣΙΔΕΡΙΕΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ ΠΕΤΡΑ ΟΧΙ ΚΑΝΑΛΙΑ ΑΠΟΡΡΟΩΝ	

ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ

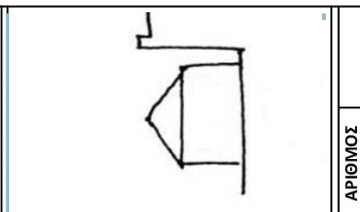

ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	2
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	✓

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 2018
--------------	---	---------------------------

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΥΦΕΙΣ		ΥΛΙΚΑ		ΣΤΕΓΗ		ΠΑΙΣΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ				ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ
51	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλ.άκτη 28	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΟΡΟΦΟΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ	ΥΛΙΚΟ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ		ΙΣΟΓΕΙΟ	Α.ΟΡΟΦΟΣ	Β.ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΩ	ΕΞΩ	ΚΟΝΙΑΜΑ	
										ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ							ΠΕΤΡΑ
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠ		-																
ΗΛΙΚΙΑ		-																
ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:		κληρονόμοι μ.καλοριζίκου																
ΧΡΗΣΕΙΣ		ΒΥΣΟΔΕΨΕΙΟ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	ΠΡΕΚΙΑ	ΠΟΔΙΣ	ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ	ΠΡΟΒΟΛΟΣ	ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ	ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΥΦΕΙΣ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΟΙΚΙΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΟΙΚΙΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΟΙΚΙΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	

			ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	1
			ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	✓
ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ			ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΑΝΟΙΞΗ 2018
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ			0	

ΚΑΤΑΤΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΥΛΙΚΑ		ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΚΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ		
52	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλιάκη 30	ΟΨΕΙΣ	!	ΣΚΕΛΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΜΕΣΟΠΛΑΤΩΜΑ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Β ΟΡΟΦΟΣ	ΕΣΩ	ΕΞΩ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ		
		ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	!	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΚΕΡΑΜΙΔΙ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ	
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΥΠ		ΣΤΕΓΗ	!	ΕΛΕΝΙΤ ΔΑΧΜΑ	ΕΛΕΝΙΤ ΔΑΧΜΑ	ΧΩΜΑ	ΕΥΛΙΝΟ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	
ΗΛΙΚΙΑ		ΧΡΗΣΕΙΣ															
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ:		ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΑΡΧΙΚΗ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΟΡΟΦΟΣ	ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ
		ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ															ΠΕΤΡΑ
		ΚΑΤΟΙΚΙΑ															ΠΕΤΡΑ
		ΓΚΑΡΑΖ															ΠΕΤΡΑ
		ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ															ΠΕΤΡΑ
		ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ															ΠΕΤΡΑ

ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ

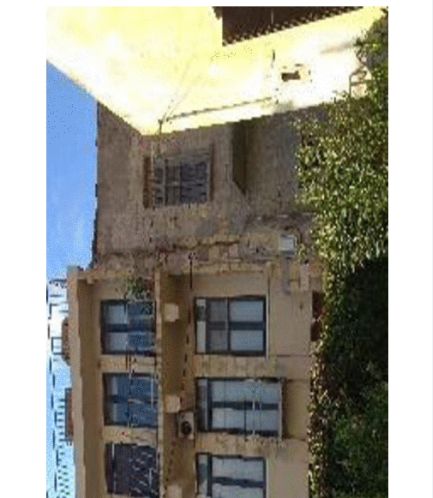
ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	2
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	!

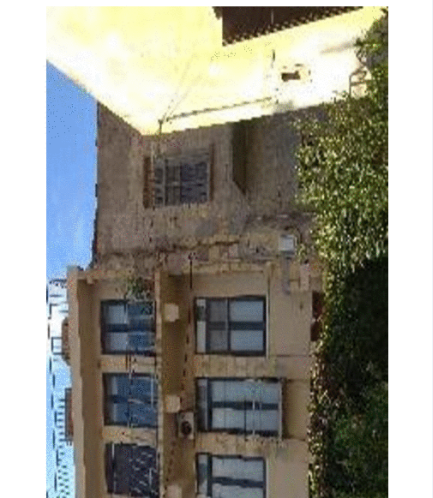
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	Η πρώτη φάση αποτελούνταν από ισόγεια πέτρινη κατασκευή. Έπειτα προστέθηκε εσωσκελετός και επεκταθηκε καθ' ύψος
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΑΝΟΙΞΗ 2018

ΚΑΤΑΤΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλ.άκτ. 32 ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ		ΟΡΕΙΣ ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ		ΥΛΙΚΑ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΟΡΕΙΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΙΝΟΣ ΔΩΜΑ		ΣΤΕΗ ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ ΚΕΡΑΜΙΔΙ ΕΛΕΝΙΤ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΕΙΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΧΩΜΑ ΕΥΛΙΝΟ		ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ ΠΕΤΡΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣ ΟΠΤΟΛΙΘΟΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΓΑΝΙΤΕ		ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΕΣΩ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑΜΑ Α									
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΡΕΙΣ ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΡΕΙΣ ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΡΕΙΣ ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΡΕΙΣ ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΡΕΙΣ ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΡΕΙΣ ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΡΕΙΣ ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΡΕΙΣ ΦΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ									
ΧΡΗΣΕΙΣ ΒΥΡΣΟΔΕΥΣΕΙΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΓΚΑΡΑΖ ΑΠΟΘΗΚΗ ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ		ΑΡΧΙΚΗ ΟΡΟΦΟΣ ΟΡΟΦΟΣ		ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΟΦΟΣ		ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΕΤΡΑ ΕΥΛΟ ΟΡΕΙΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΤΟΥΒΛΟ-ΦΟΛΙΣΤΟ		ΣΚΑΛΕΣ ΟΡΕΙΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ Α ΕΥΛΟ		ΠΡΕΚΙΑ ΠΕΤΡΑ ΕΥΛΟ ΟΡΕΙΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΣΕΝΑΖ ΟΡΕΙΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΕΥΛΟ		ΠΟΔΙΣ ΠΕΤΡΑ ΜΑΡΜΑΡΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΦΟΥΡΥΣΙΑ ΟΡΕΙΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΜΕΤΑΛΛΟ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ ΚΑΡΦΟΤΑ ΕΥΛΙΝΑ ΟΡΕΙΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΣΙΔΕΡΙΕΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ		ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ ΕΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ ΕΥΛΙΝΑ ΣΙΔΕΡΙΕΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ ΠΕΤΡΑ ΟΡΕΙΣ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΣΙΔΕΡΙΕΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ	
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ 55		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ 55		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ 55		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ 55		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ 55		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ 55		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ 55		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ 55		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ 55		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ 55		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ 55			
ΗΛΙΚΙΑ -		ΗΛΙΚΙΑ -		ΗΛΙΚΙΑ -		ΗΛΙΚΙΑ -		ΗΛΙΚΙΑ -		ΗΛΙΚΙΑ -		ΗΛΙΚΙΑ -		ΗΛΙΚΙΑ -		ΗΛΙΚΙΑ -		ΗΛΙΚΙΑ -		ΗΛΙΚΙΑ -			
ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: αφοι σεργιάκη		ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: αφοι σεργιάκη		ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: αφοι σεργιάκη		ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: αφοι σεργιάκη		ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: αφοι σεργιάκη		ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: αφοι σεργιάκη		ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: αφοι σεργιάκη		ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: αφοι σεργιάκη		ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: αφοι σεργιάκη		ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: αφοι σεργιάκη		ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: αφοι σεργιάκη			

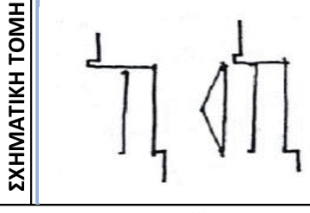
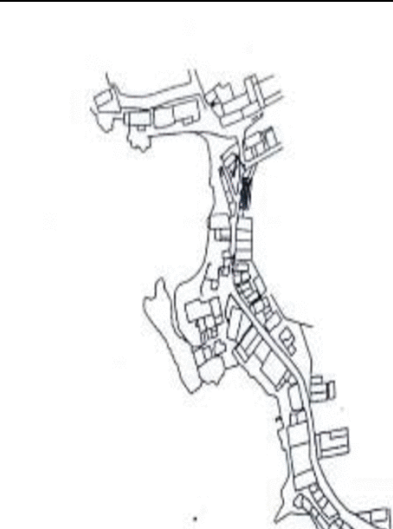
ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	2
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	✓

ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΑΝΟΙΞΗ 2018

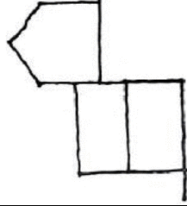

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ		ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		ΟΨΕΙΣ	ΥΝΙΚΑ	ΣΤΕΓΗ		ΠΑΤΩΜΑΤΑ		ΤΟΙΧΟΙ			ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ		ΚΟΝΙΑΜΑ								
56	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ βιβλ.άκτη 36	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ -	ΗΛΙΚΙΑ -	ΧΡΗΣΕΙΣ	ΑΡΧΙΚΗ	ΣΤΗΜΕΡΙΝΗ		ΣΚΑΛΕΣ		ΠΡΕΚΙΑ		ΣΕΝΑΖ		ΠΟΛΙΣ		ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ		ΠΡΟΒΟΛΟΣ		ΚΟΥΦΟΛΙΑΤΑ		ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ	
						ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΟΡΟΦΟΣ	ΠΕΤΡΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΠΕΤΡΑ	ΠΕΤΡΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ		ΟΠΛ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ:				ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ	ΚΑΤΟΙΚΙΑ	ΓΚΑΡΑΖ	ΑΠΟΘΗΚΗ	ΔΙΑΛΗ ΧΡΗΣΗ	ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ
Νικολουδάκης																							

						
<table border="1"> <tr> <td>ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ</td> <td>✓</td> </tr> </table>			ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	2	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	✓
ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	2					
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	✓					
<p>ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ</p>						

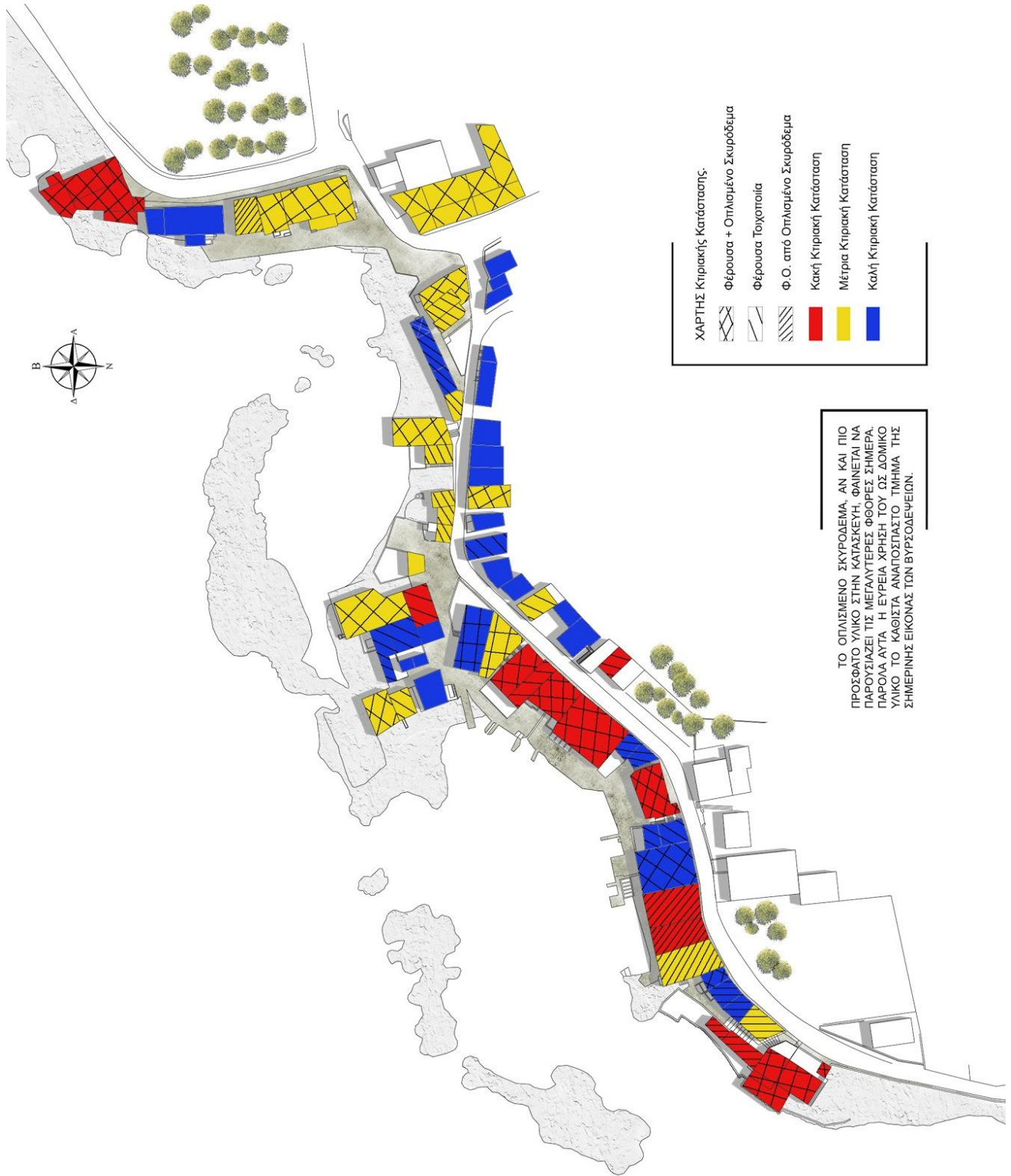
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: 0

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ: ΑΝΟΙΞΗ 2018

ΚΑΤΑΤΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΑΜΠΛΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ 58 λάρκων 32 ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΕΕ - - ΗΛΙΚΙΑ - - ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: βασιλογιαννάκης παναγιωτάκης σαλεβουράκης		ΟΥΦΕΙΣ ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ	? ? ?	ΥΝΙΚΑ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΚΕΡΑΜΙΔΙ ΞΥΛΙΝΟΣ ΔΩΜΑ ΕΛΕΝΙΤ	ΠΑΤΩΜΑΤΑ ΙΣΟΓΕΙΟ ΜΕΣΟΣΤΑΤΟΜΑ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΧΩΜΑ ΞΥΛΙΝΟ	ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ Α. ΟΡΟΦΟΣ Β. ΟΡΟΦΟΣ	ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΕΣΟ ΕΞΟ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΚΟΝΙΑΜΑ ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ		
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΥΦΕΙΣ ΦΕΡΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΕΓΗ	ΣΤΕΓΗ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΚΕΡΑΜΙΔΙ ΞΥΛΙΝΟΣ ΔΩΜΑ ΕΛΕΝΙΤ	ΠΑΤΩΜΑΤΑ ΙΣΟΓΕΙΟ ΜΕΣΟΣΤΑΤΟΜΑ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΧΩΜΑ ΞΥΛΙΝΟ	ΤΟΙΧΟΙ ΙΣΟΓΕΙΟ Α. ΟΡΟΦΟΣ Β. ΟΡΟΦΟΣ	ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ ΕΣΟ ΕΞΟ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ	ΚΟΝΙΑΜΑ ΠΗΛΟΚΟΝΙΑΜΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ ΤΣΙΜΕΝΤΟΚΟΝΙΑ ΜΑ					
ΧΡΗΣΕΙΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΓΚΑΡΑΖ ΑΠΟΘΗΚΗ ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΟΦΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΧΩΜΑ ΞΥΛΙΝΟ	ΣΤΡΟΦΑΚΙΑ ΠΕΤΡΑ ΞΥΛΟ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΤΟΥΒΛΟ-ΦΟΛΙΟΤΟ	ΠΡΕΚΙΑ ΠΕΤΡΑ ΞΥΛΟ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΜΑΡΜΑΡΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΕΝΑΖ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΟ	ΠΟΛΙΣ ΠΕΤΡΑ ΜΑΡΜΑΡΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΜΕΤΑΛΛΟ	ΠΡΟΒΟΛΟΣ ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟΙ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ	ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ ΞΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ ΞΥΛΙΝΑ ΞΙΔΕΡΙΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ	ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ ΠΕΤΡΑ ΠΕΤΡΑ
ΣΤΑΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ	
ΧΡΗΣΕΙΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΓΚΑΡΑΖ ΑΠΟΘΗΚΗ ΆΛΛΗ ΧΡΗΣΗ ΧΩΡΙΣ ΧΡΗΣΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΙΣΟΓΕΙΟ ΟΡΟΦΟΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΧΩΜΑ ΞΥΛΙΝΟ	ΣΤΡΟΦΑΚΙΑ ΠΕΤΡΑ ΞΥΛΟ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΤΟΥΒΛΟ-ΦΟΛΙΟΤΟ	ΠΡΕΚΙΑ ΠΕΤΡΑ ΞΥΛΟ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΜΑΡΜΑΡΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΣΕΝΑΖ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΟ	ΠΟΛΙΣ ΠΕΤΡΑ ΜΑΡΜΑΡΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΜΕΤΑΛΛΟ	ΠΡΟΒΟΛΟΣ ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΙ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΟΠΛ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΞΥΛΙΝΟΙ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ	ΚΟΥΦΟΜΑΤΑ ΞΥΛΙΝΑ ΚΑΡΦΟΤΑ ΞΥΛΙΝΑ ΞΙΔΕΡΙΣ ΚΕΝΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ	ΠΡΟΣΤΕΓΑΣΜΑ ΠΕΤΡΑ ΠΕΤΡΑ
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	0	ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ <table border="1"> <tr> <td>ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ</td> <td>?</td> </tr> </table>	ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	2	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	?		ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ 	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 2018
ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΟΦΩΝ	2									
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	?									

3.7. Συμπερασματικός Χάρτης

3.8. Φωτογραφική τεκμηρίωση. Φωτογραφίες: Ομάδα Μελέτης

Φθορές

I

ΑΠΩΛΕΙΑ ΥΛΙΚΟΥ - ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΟΣ -
ΚΟΝΙΑΜΑΤΟΣ

||

ΔΙΑΒΡΩΣΗ ΟΠΛΙΣΜΟΥ -
ΑΝΙΟΥΣΑ ΥΓΡΑΣΙΑ - ΑΛΑΤΑ - ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΦΘΟΡΑ

ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ -
ΑΠΟΚΟΛΛΗΣΗ - ΑΣΥΜΒΑΤΟΤΗΤΑ ΥΛΙΚΟΥ

I

ΑΠΟΛΕΠΙΣΗ

Αποκόλληση μέρους του λίθου με τη μορφή λεπτιού ή στοίβας από λέπια, που δεν ακολουθούν την δομή του λίθου και αποσπώνται όπως τα λέπια του ψαριού ή παράλληλα προς την επιφάνεια του λίθου. Το πάχος του λεπτιού κυμαίνεται γενικά από χιλιοστά έως εκατοστά και είναι αμελητέο σε σύγκριση με την επιφανειακή του διάσταση.

Σχέσεις με το υπόστρωμα:

Το στρώμα από λέπια που αποσπάται βρίσκεται κοντά στην επιφάνεια του λίθου (διαστάσεων από χιλιοστά έως και αρκετά εκατοστά).

Υποκατηγορίες:

- **Ξεφλούδισμα:** απολέπιση με τη μορφή λεπτών επίπεδων ή καμπύλων λεπιών πάχους από δέκ. του χιλιοστού έως χιλιοστά, που δημιουργούν σχηματισμούς όπως τα λέπια ψαριού.
- **Περιμετρική απολέπιση:** απολέπιση της οποίας η διεπαφή με το καμπύλο μέρος του λίθου είναι παράλληλη προς την επιφάνεια του. Στην περίπτωση επίπεδων επιφανειών, η περιμετρική απολέπιση ονομάζεται και θρυμματισμός. Η σκλήρυνση είναι συνώνυμο της περιμετρικής απολέπισης.

Λίθος

||

ΒΕΛΟΝΙΣΜΟΣ

Σημειακές, μεγέθους χιλιοστού, ρηχές κοιλότητες. Οι κοιλότητες συνήθως έχουν ένα κυλινδρικό ή κωνικό σχήμα και δεν αλληλοσυνδέονται, αν και μοτίβα εσωτερικής διασύνδεσης κοιλοτήτων επίσης να έχουν παρατηρηθεί.

Ο Βελονισμός οφείλεται σε μερική ή επιλεκτική υποβάθμιση. Βελονισμοί μπορεί να προκληθούν βιογενετικά ή χημικά, ειδικά σε λίθους με άνθρακα. Βελονισμός μπορεί επίσης να προκληθεί από μια σκληρή ή ακατάλληλη λειαντική μέθοδο καθαρισμού.

ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΦΘΟΡΑ

Αποικισμό του λίθου από φυτά και μικροοργανισμούς όπως βακτήρια, κυανοβακτήρια, άλγη, μούχλα και λειχήνες (ή και συμβίωση των τριών τελευταίων). Η βιολογική φθορά επίσης αποτελεί η παραμόρφωση λίθων από άλλους οργανισμούς, όπως από φώλιασμα ζώων πάνω ή μέσα σε αυτούς.

Σχέση με το υπόστρωμα:

Άμεση ανάπτυξη πάνω και μέσα στο λίθο ή σε κοιλότητες του λίθου. Επίσης έμμεση επιρροή από κοντινά δέντρα και άλλους οργανισμούς.

Σχετικοί όροι που εντοπίζονται σε άλλα γλωσσάρια:

Βιολογική ανάπτυξη, βιολογική υπερανάπτυξη, ζωντανά εξωγενή υλικά.

Βιοφίλμ: μονοστρωματική έως πολυστρωματική αποικία μικροβίων επικολλημένη στην επιφάνεια με ποικίλο πάχος μέχρι 2mm. Συχνά ένα βιοφίλμ αποτελείται από πολύ λίγα κύτταρα διαφορετικών μικροοργανισμών ενσωματωμένα σε μεγάλες ποσότητες εξωκυττάριας λάσπης. Αυτή η συνεκτική, συχνά κολλώδης στρώση μπορεί να συρρικνωθεί ή να επεκταθεί σε μεγάλες ποσότητες ανάλογα με την διαθέσιμη υγρασία.

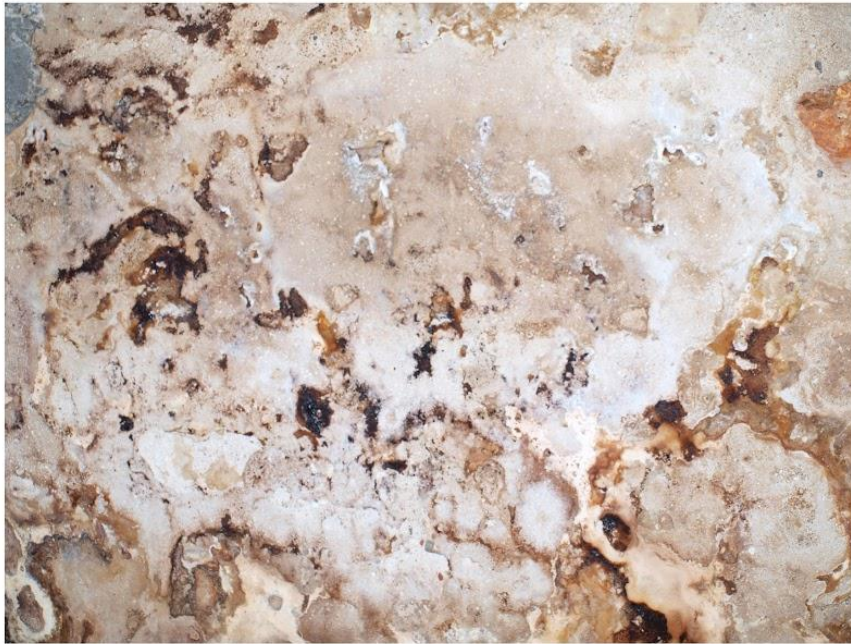
IV

ΔΙΑΦΟΡΙΚΗ ΔΙΑΒΡΩΣΗ

Εμφανίζεται όταν η διάβρωση δεν προχωράει στον ίδιο βαθμό από τη μια περιοχή του λίθου στην άλλη. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα ο λίθος να αλλοιώνεται ακανόνιστα. Τέτοιου είδους φθορές συναντάμε σε ετερογενή πετρώματα τα οποία έχουν ζώνες με πιο σκληρούς κόκκους και/ή μικρότερο πορώδες. Μπορεί ακόμα να εμφανιστεί ως αποτέλεσμα της επιλεκτικής προσκόλλησης λειχήνων σε ασβεστοϊκά πετρώματα. Τα πετρώματα στα οποία συναντάμε κυρίως διαφορική διάβρωση είναι ιζηματογενή και ηφαιστειακά πετρώματα. Η διαφορική διάβρωση είναι συνώνυμη του ανακουφιστικού σχηματισμού, δηλαδή του σχηματισμού ανωμαλιών στην επιφάνεια του πετρώματος. Η διαφορική διάβρωση μπορεί να είναι αποτέλεσμα είτε απώλειας συστατικών είτε απώλειας της μήτρας του υλικού του πετρώματος:

- **Απώλεια συστατικών:** Μερική ή επιλεκτική εξάλειψη μαλακών (πυλός, λειχήνες, τμήματα λειμωνίτη) ή συμπαγών (βότσαλα, απολιθώματα, θραύσματα λάβας) συστατικών του πετρώματος.
- **Απώλεια μήτρας:** Μερική ή επιλεκτική εξάλειψη της μήτρας του λίθου, με αποτέλεσμα να προεξέχουν συμπαγή συστατικά του λίθου.

V

ΕΞΑΝΘΙΣΗ

Συνήθως λευκοί, σε μορφή σκόνης ή σύρματος, επιφανειακοί κρύσταλλοι. Οι εξανθίσεις είναι γενικά ανεπαρκώς συνεκτικές και συνήθως κατασκευασμένες από κρυστάλλους διαλυτού άλατος.

Σχέσεις με το υπόστρωμα: Η εξάνθιση είναι συχνά ανεπαρκώς συνδεδεμένη με την επιφάνεια του λίθου.

Σχετικοί όροι που εντοπίζονται σε άλλα γλωσσάρια:

Η εξάνθιση συναντάται συνήθως και ως χαλαρή απόθεση αλάτων.

Η εξάνθιση είναι συνήθως το αποτέλεσμα της εξάτμισης του αλατούχου νερού που υπάρχει μέσα στην πορώδη δομή του λίθου. Οι εξανθίσεις συχνά αποτελούνται από διαλυτά άλατα, όπως χλωριούχο νάτριο (halite: NaCl) ή θειικό άλας (thenardite: Na_2SO_4), θειικό μαγνήσιο (εψομίτης: $\text{MgSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$), αλλά μπορούν επίσης να είναι από λιγότερο διαλυτά ορυκτά, όπως ασβεστίτη (CaCO_3), θειικό βάριο (BaSO_4) και άμορφο διοξείδιο του πυριτίου ($\text{SiO}_2 \cdot \text{NH}_2\text{O}$).

VI

ΚΟΚΚΩΔΗΣ ΑΠΟΣΥΝΘΕΣΗ

Εμφανίζεται σε κοκκώδη ιζηματογενή πετρώματα (πχ. ψαμμίτες) και σε λίθους με κοκκώδη κρυσταλλική δομή (πχ γρανίτης). Η κοκκώδης αποσύνθεση παράγει ένα κατεστραμμένο υλικό του λίθου σε μορφή σκόνης το οποίο μπορεί συχνά να βρεθεί συσσωρευμένο στο πόδι μιας λιθοδομής όπου έχουμε φθορές σε προχωρημένο στάδιο. Αν η επιφάνεια του λίθου σχηματίζει κοιλότητες, το υλικό αυτό μπορεί να συσσωρευτεί στο κάτω μέρος των κοιλότητων αυτών, λόγω της βαρύτητας. Το μέγεθος των κόκκων του λίθου καθορίζει και το μέγεθος των κόκκων του προκύπτοντος υλικού. Οι ακόλουθοι όροι, όλοι σχετικοί με την κοκκώδη αποσύνθεση, αναφέρονται είτε σε διαφορετικά μεγέθη κόκκων είτε σε διαφορετικής προέλευσης υλικό:

- **Κονιοποίηση, ασβεστοποίηση:** όροι που χρησιμοποιούνται για να αναφερθούμε στην κοκκώδη αποσύνθεση λεπτόκοκκων πετρωμάτων.
- **Μετατροπή σε άμμο:** χρησιμοποιείται για να περιγράψει κοκκώδη αποσύνθεση αμμωδών πετρωμάτων και γρανιτών

VII

ΚΥΨΕΛΩΣΗ

Σχηματισμός, στην επιφάνεια του λίθου, κοιλοτήτων (κυψελίδες) που μπορεί να είναι διασυνδεδεμένες και να έχουν μεταβλητά σχήματα και μεγέθη (συνήθως εκατοστό, μερικές φορές και μέτρου).

Ισοδύναμοι όροι που εντοπίζονται σε άλλα γλωσσάρια:

Κυψελική διάβρωση, φατνιακές «κερήθρες» λόγω καιρικών συνθηκών.

Υπο-κατηγορίες:

- **Σπηλαίωση:** χαρακτηριστικό της διάβρωσης που αποτελείται από την ανάπτυξη μίας και μόνο κυψέλης στην άκρη του ογκόλιθου.

Η κυψέλωση είναι μία διαδικασία διαχωρισμού (διαφορική) λόγω καιρικών συνθηκών, που ενδεχομένως οφείλεται στις φυσικές ή χημικές ανομοιογένειες των ιδιοτήτων του λίθου. Η κυψέλωση μπορεί να παρουσιαστεί μαζί με άλλες μορφές φθοράς όπως κοκκώδης αποσύνθεση ή / και κλιμάκωση.

VIII

ΡΗΓΜΑΤΩΣΗ

Μεμονωμένη σχισμή στο σώμα του λίθου, σαφώς ορατή με γυμνό μάτι, η οποία έχει προκύψει από το διαχωρισμό ενός μέρους του λίθου από το άλλο. **Υποκατηγορίες:**

- **Θραύση:** ρωγμή η οποία διαπερνά όλο το σώμα του λίθου.
- **Αστεροειδής ρωγμή:** Ρωγμή που έχει το σχήμα αστεριού. Σκουριασμένο σίδηρο ή μηχανικές κρούσεις είναι πιθανά αίτια αυτού του τύπου της ρηγμάτωσης.
- **Τριχοειδής ρηγμάτωση:** πολύλεπτες ρωγμές, πλάτους < 0.1 mm.
- **Ράγισμα:** Δίκτυο πολλών μικρών ρηγματώσεων.
- **Διαχωρισμός:** Διάρρηξη του λίθου κατά μήκος επιπέδων αδυναμίας, όπως εσωτερικές μικρορωγμές ή στρώματα αργίλου/ιλύος, στην περίπτωση που τα δομικά στοιχεία έχουν κατακόρυφο προσανατολισμό.

Η ρηγμάτωση μπορεί να οφείλεται στις καιρικές συνθήκες, σε ατέλειες του λίθου, σε στατικά προβλήματα, σε σκουριασμένους πείρους, σε ύπαρξη πολύ σκληρών κονιαμάτων. Δονήσεις από σεισμούς, πυρκαγιές, παγετός είναι μερικές ακόμα αιτίες που προκαλούν ρηγμάτωση.

Οπλισμένο Σκυρόδεμα - Τσιμεντόλιθοι

Ξύλο

Πηλός - Κεραμικά

Μεταλλικά Στοιχεία

Οπτόπλινθοι

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα Ταμπακαριά Χανίων είναι μια γειτονιά της πόλης με πολύ ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και αποτελεί φορέα ενός ιδιαίτερου τμήματος της ιστορίας της πόλης. Εμφανίζουν ιδιαιτερότητες, από την κλίμακα της πολεοδομίας μέχρι και την κλίμακα του κτιρίου και των υλικών δόμησή τους. Με βάση την ανάλυση αυτής της ενότητας θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε τα βασικά αυτά χαρακτηριστικά.

- Η περιοχή των Ταμπακαριών εμφανίζει σαφή όρια, και περιορισμένες συνδέσεις με την Χαλέπα και την πόλη των Χανίων.
- Ανήκει στην εκτεταμένη παραλιακή ζώνη της πόλης και αποτελεί σημαντικό περιβαλλοντικό πόρο λόγω των χαρακτηριστικών του φυσικού τοπίου που φιλοξενείται.
- Η απομόνωση φαίνεται να αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της περιοχής. Από την γειτνιάζουσα Χαλέπα δεν είναι εμφανής και υπάρχουν ελάχιστα περάσματα προς αυτήν. Δεν υπάρχει άμεση σύνδεση με την πόλη ούτε για τα τροχοφόρα ούτε για τον πεζό.
- Η περιοχή των Ταμπακαριών περιέχει στοιχεία από ποικιλία δικτύων και φιλοξενεί πληθώρα δραστηριοτήτων έστω και σε περιορισμένο βαθμό (μινωικά, εκκλησιαστικό, ρέματα, ακτές, τουρισμός, νεοκλασικά, ψάρεμα, εστίαση, κατοίκηση, διασκέδαση κτλ.)
- Η γενικότερη θέση των Ταμπακαριών στην πόλη, και σε γειτνίαση με την περιοχή της Χαλέπας, την τοποθετούν σε μία ζώνη που υπάρχουν κατά κανόνα κατοικίες και χρήσεις πολιτισμού. Υπάρχει πλούσιο ιστορικό και αρχιτεκτονικό απόθεμα καθώς επίσης και ένα ευρύ δίκτυο ελεύθερων χώρων.
- Η περιοχή έχει καταφέρει να διατηρήσει έναν πολύ έντονο και ιδιαίτερο βιομηχανικό χαρακτήρα. Ο χαρακτήρας αυτός είναι έκδηλος στις ποιότητες των χώρων, στην κλίμακα και την μορφή των κτιρίων καθώς και στην αίσθηση και την εικόνα που προκύπτει από τα υλικά και τα χρώματα.
- Τα Ταμπακαριά Χανίων αποτελούν ένα βιομηχανικό σύνολο με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά συγκριτικά με τα αντίστοιχα σε Ελλάδα και διεθνώς.
- Ένα από τα σπάνια και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των Ταμπακαριών Χανίων είναι η δομή που παρουσιάζουν είτε σε κλίμακα κτιρίων είτε σε κλίμακα ομάδων και συνόλων. Η πυκνότητα τους στο χώρο, η διατήρηση περιορισμένης κάλυψης συγκριτικά με ταμπακικά άλλων περιοχών, και η επέκταση κυρίως καθ' ύψος, είναι χαρακτηριστικά που εμφανίζονται στο μεγαλύτερο ποσοστό τους.
- Η ιδιαιτερότητα αυτή που σχετίζεται με τη δομή τους, είναι αποτέλεσμα της ανάγκης επέκτασης σε συνάρτηση με την έλλειψη χώρου, καθώς τα κτίρια έχουν

αναπτυχθεί σε μια παράκτια ζώνη υποβαθμισμένη υψομετρικά σε σχέση με το φυσικό έδαφος στο νότιο τμήμα της. Ταυτόχρονα, η μακροχρόνια λειτουργία τους και η μη μετεγκατάστασή τους, οδήγησε σε αλληπάλλληλες προσθήκες προσαρμοστικότητας στις εκάστοτε νέες ανάγκες της παραγωγικής διαδικασίας, που λόγω των παραπάνω γίνονται καθ' ύψος δημιουργώντας 2ο και 3ο όροφο, ενώ κατ' επέκταση είναι περιορισμένες.

- Υπάρχει περιορισμένος χώρος για την κίνηση ή στάθμευση των τροχοφόρων και η ύπαρξη τους δημιουργεί πρόβλημα στην κίνηση των πεζών.
- Λόγω της απουσίας της γειτονιάς από την εξέλιξη της περιοχής της Χαλέπας υπάρχουν σοβαρές ελλείψεις σε αστικές υποδομές (αποχετευτικό, φωτισμός, πεζοδρόμια, δρόμοι, διαμορφώσεις ελεύθερων και δημόσιων χώρων)
- Οι δημόσιοι χώροι και οι χώροι που φιλοξενούν κινήσεις είναι πολύ συμπιεσμένοι και περιορισμένοι.
- Τα κτήρια αναπτύσσονται σε λειτουργικές ομάδες και σε ομάδες βάση τον κόλπο που τοποθετούνται και τη θέση που χτίζονται.
- Το φυσικό τοπίο παίζει καθοριστικό ρόλο στην δημιουργία και στην εξέλιξη των κτιρίων που προσαρμόζονται στο ανάγλυφο.
- Με το πέρασμα των χρόνων και λόγω διάφορων οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών αιτιών οι χρήσεις που έχουν σχέση με την βυρσοδεψεία έχουν σχεδόν εξαλειφθεί.
- Τα τελευταία χρόνια έχει εισέλθει δυναμικά στην περιοχή η ψυχαγωγία, η αναψυχή και ο τουρισμός δημιουργώντας μεγάλες πιέσεις στην εξέλιξη της περιοχής. Έχουν αποκατασταθεί και αποκαθίστανται πολλά κτίσματα τα οποία είτε έχουν γίνει κατοικίες για τουριστική εκμετάλλευση είτε σκοπεύουν να γίνουν ακόμα και ξενοδοχεία.
- Στην πλειοψηφία τους οι αποκαταστάσεις και επαναχρήσεις που έχουν γίνει αψηφούν και αλλοιώνουν την ιδιαίτερη ταυτότητα της περιοχής.
- Υπάρχουν διαθέσιμα πληθώρα βιομηχανικών και αρχιτεκτονικών στοιχείων που έχουν να κάνουν με την αυθεντική λειτουργία της περιοχής (βιομηχανικός εξοπλισμός, λίμπες, πηγάδια, γάντζοι).
- Σαν κτίρια έχουν διαμορφωθεί με κριτήριο την βέλτιστη διαχείριση των φυσικών πόρων για όφελος της παραγωγικής διαδικασίας
- Τα ισόγεια έχουν μεγάλο ελεύθερο ύψος και μεγάλα ανοίγματα ενώ οι όροφοι εμφανίζουν κάπως πιο μικρές αναλογίες
- Οι κατόψεις είναι ανοιχτές και ελεύθερες
- Υπάρχουν πληθώρα δομικών συστημάτων τα οποία έχουν βρει εφαρμογή ανάλογα με την εποχή.
- Η πλειοψηφία των κτιρίων παρουσιάζει πληθώρα μετασκευών, επισκευών και προσθηκών με χρήση ποικιλίας υλικών και μεταβολές στον όγκο.

- Τα κύρια υλικά κατασκευής είναι η πέτρα και το ξύλο όσον αφορά τους κεντρικούς όγκους, το οπλισμένο σκυρόδεμα όσον αφορά τις μεγάλες προσθήκες και το τούβλο και ο τσιμεντόλιθος όσον αφορά τις πιο μικρές και ύστερες προσθήκες.
- Από τον 20ο αιώνα και έπειτα, οι προσθήκες έγιναν κατά κύριο λόγο με μπετόν. Έτσι κατασκευές με οπλισμένο σκυρόδεμα, ενσωματώθηκαν ή προστέθηκαν κατ' επέκταση στις υφιστάμενες, και σε άλλες περιπτώσεις ολόκληρα κτίρια ανεγέρθηκαν με σκελετό από οπλισμένο σκυρόδεμα. Το τσιμέντο χρησιμοποιήθηκε επίσης ως κονίαμα για ενίσχυση και ως επίχρισμα.
- Συνεπώς η χρήση του τσιμέντου ως δομικό υλικό το καθιστούν ως αναπόσπαστο τμήμα και υλικό της σημερινής εικόνας τους.
- Απουσιάζουν τα διακοσμητικά στοιχεία και κινήσεις ωραιοποίησης.
- Υπάρχουν φθορές σε μεγάλο βαθμό και κυρίως λόγω περιβαλλοντικών παραγόντων δεδομένης της θέσης και της άμεσης επαφής τους με την θάλασσα.
- Οι πιο σοβαρές φθορές εντοπίζονται στα στοιχεία οπλισμένου σκυροδέματος λόγω της ενανθράκωσης του σκυροδέματος και της οξείδωσης του οπλισμού τους.
- Τα Ταμπακαριά Χανίων διατηρούνται σε μία σχετικά άσχημη κατάσταση κτιριακά. Παρόλα αυτά έχουν διατηρήσει το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της βιοτεχνικής αυτής ζώνης. Και τα δύο αυτά χαρακτηριστικά είναι συνέπεια της πολύπλοκης νομοθετικής τους ιστορίας. Το στοιχείο αυτό, τα καθιστά ξεχωριστά και απαιτεί να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στον τρόπο που μπορούμε να επεμβούμε.
- Η έλλειψη χώρου και υποδομών, σε συνδυασμό με την αξία που έχει πλέον η γη και η επέκταση που έχει η πόλη, καθιστά αναγκαία την μετεγκατάσταση των υπαρχουσών βυρσοδεψείων και την ενίσχυση τους ώστε να επιβιώσουν και να ακμάσουν.

Γ΄ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Επιμελητής: Γεώργιος Βιδάλης

Η ενότητα αυτή θα προσπαθήσει να ορίσει σφαιρικά το θεωρητικό πλαίσιο που θα πρέπει να κατέχει ο κάθε μελετητής πολιτιστικής κληρονομιάς, προκειμένου να ερμηνεύσει, να χρησιμοποιήσει και να κατευθύνει τα δεδομένα της μετέπειτα ανάλυσης, έτσι ώστε να διαμορφώσει τη στρατηγική προσέγγισης ενός έργου πολιτιστικής κληρονομιάς. **Σκοπός** είναι να δημιουργηθεί στρατηγική και σχεδιασμός με ρεαλισμό, εφαρμοσιμότητα και το βέλτιστο δυνατό αποτέλεσμα για την κοινωνία. **Στόχος** της ενότητας είναι η ανάλυση και καταγραφή όλων των παραμέτρων του θεωρητικού αυτού πλαισίου.

Η ενότητα αποτελείται από δύο υποενότητες. Η υποενότητα Α΄ ασχολείται με την πολιτιστική κληρονομιά γενικότερα. Αρχικά γίνεται ανάλυση της πολιτιστικής κληρονομιάς, της σημασίας και δυνατότητας που έχει, να επηρεάσει σημαντικά τη ζωή των ανθρώπων σε πολλαπλά επίπεδα. Στη συνέχεια γίνεται ανάλυση του τουρισμού και των επιπτώσεων του στην πολιτιστική κληρονομιά, καθώς μπορεί να αποτελέσει βασικό εργαλείο ανάπτυξης αλλά και απειλή. Τέλος, δεδομένης της κεντρικής σημασίας που καταλαμβάνει ο οικονομικός παράγοντας στην λήψη αποφάσεων, καθώς επίσης και της απώλειας του από τις παραδοσιακές προσεγγίσεις, η ενότητα αυτή δίνει βάση στην παρουσίαση και περιγραφή της οικονομικής διάστασης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η υποενότητα Β΄ εστιάζει στην περίπτωση μελέτης, τα χανιώτικα Ταμπακαριά. Σε αυτό το σημείο αναλύοντας το περιβάλλον στο οποίο ανήκουν τα Ταμπακαριά, επισημαίνονται οι βασικότερες παράμετροι που τα χαρακτηρίζουν, με στόχο, τέλος, να διαμορφωθεί ολοκληρωμένος στρατηγικός σχεδιασμός.

1. ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ Α΄

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ

ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ

1.1. Πολιτιστική κληρονομιά

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει προσπάθεια να διαμορφωθεί μια σφαιρική εικόνα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Θα παρουσιαστεί η πολιτισμική, η κοινωνική, η περιβαλλοντική, καθώς και οι οικονομική διάστασή της.

Αρχικά θα δοθεί ο ορισμός της, καθώς και οι σχέσεις των δύο μερών της απτής και της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Θα επισημανθεί η ιδιαιτερότητα της βιομηχανικής κληρονομιάς, καθώς είναι και ο τομέας της περίπτωσης μελέτης, που αφορά την περιοχή των Ταμπακαριών Χανίων. Έπειτα, θα δοθεί μία συνοπτική εικόνα της εξέλιξης του τρόπου προσέγγισης της πολιτιστικής κληρονομιάς στην σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη κοινωνία και θα επισημανθούν οι θεωρίες που πρέπει να ληφθούν σήμερα υπόψη από κάθε μελετητή. Θα περιγραφεί ο αντίκτυπος της πολιτιστικής κληρονομιάς στο αστικό περιβάλλον και την οικονομία, και θα συμπεράνουμε πρώτον την ανάγκη βιώσιμης διαχείρισης των έργων πολιτισμικής κληρονομιάς και δεύτερον και βασικότερο, την ανάγκη δημιουργίας ενός μοντέλου βιώσιμης ανάπτυξης με κορμό την πολιτιστική κληρονομιά.

1.1.1. Η έννοια και η σημασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Η πολιτιστική κληρονομιά ως έννοια, δεν αφορά μόνο ιστορικά μνημεία και περιβάλλοντα. Ασχολείται με κάτι γενικότερο, τους δεσμούς μεταξύ του παρελθόντος και του παρόντος στο πλαίσιο της εθνολογικής ταυτότητας¹⁵⁸. Ειδικότερα, εξετάζει τη θέση-κλειδί που έχουν η μνήμη και οι υλιστικές εκδηλώσεις σε ένα συγκεκριμένο τόπο ως συμβολικό και πολιτιστικό κεφάλαιο καθώς και ως ένας επενδυτικός παράγοντας στο παρόν και στο μέλλον. Σε πρώτο επίπεδο, πρόκειται για μια έρευνα που αφορά την κοινωνική παρουσία, τις κοινωνικές σημασίες και τις υλιστικές αναπαραστάσεις της μνήμης μέσα στους κοινωνικούς σχηματισμούς. Σε ένα δεύτερο επίπεδο εξετάζεται πώς μετατρέπεται μέσω δυναμικών κοινωνικών διαδικασιών σε παραγωγικό στοιχείο της αναπτυξιακής διαδικασίας. Δηλώνοντας δυναμικές κοινωνικές διαδικασίες, αναφέρουμε

---

¹⁵⁸ (Bitsani, 2017, σ. 164)

την τοπική ανάπτυξη που βασίζεται σε μια πολιτιστική πολιτική που έχει σαφή ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα και άμεση συνεργασία με το κράτος, τους τοπικούς φορείς και τις ατομικές πρωτοβουλίες.

Οι ερευνητικές προσεγγίσεις συνίστανται στην αντιμετώπιση των «μνημείων» του παρελθόντος, αφενός, ως υλιστικής απόδειξης μιας συγκεκριμένης εποχής, ενώ αφετέρου, ως μια πιθανή σφαίρα δραστηριότητας και ως «υποκείμενου ανθρώπου» που συμμετέχουν στην ιστορική διαδικασία, που συνθέτουν τις ποικίλες και διαφορετικές κοινωνικές και πολιτισμικές ταυτότητες ενός τόπου, σε περιοχές όπου οι συγκλίνουσες ιδεολογίες, τα αντιφατικά επιχειρήματα και οι συλλογικές αναπαραστάσεις έρχονται σε επαφή με το παρελθόν και το σήμερα¹⁵⁹. Καθορίζουν τους πόρους μίας φιλοσοφικής και πολιτιστικής διαχείρισης: "όλα τα πολιτιστικά αγαθά, συμπεριλαμβανομένων των πολιτιστικών τοπίων που έχουν επιβιώσει από το παρελθόν, είναι ίσως πολιτιστικοί πόροι". Αυτό σημαίνει ότι έχουν κάποιο είδος δυνητικής αξίας ή χρήσης στο παρόν ή στο μέλλον. Είναι "απτές συνδέσεις με το παρελθόν που έχουν επιβιώσει". Στο πλαίσιο αυτό, τα «μνημεία» / πολιτιστικοί χώροι προβάλλουν την ιδέα ενός έμπειρου, κοινωνικού χώρου που αποτελεί προϊόν πραγματικών περιστατικών με διάφορες, ιστορικές και κοινωνικές καταθέσεις. Προσεγγίζονται ως τόποι με πολλές "ιστορίες" που έχουν ένα εύπλαστο περιεχόμενο το οποίο είναι επίσης εύκολο να διαπραγματευτεί. Θεωρούνται επίσης περιοχές όπου διάφορες ταυτότητες και ιδεολογίες (επίσημες και ανεπίσημες, επικρατούσες / δημοφιλείς) συγκλίνουν και αποκλίνουν, είτε αφορούν το παρελθόν είτε το μέλλον.

Συλλογική μνήμη

Ο *Maurice Halbwachs* ήταν ο πρώτος που διατύπωσε τον όρο "συλλογική μνήμη" αναφέροντας ότι η μνήμη δεν περιορίζεται μόνο στην ανάμνηση και την ανάκληση του παρελθόντος αλλά περιλαμβάνει επίσης ένα δίκτυο ανεξάρτητων από τις ατομικές σχέσεις, πρότυπων και αντικειμένων που υποστηρίζουν, τεκμηριώνουν και εμπνέουν το παρελθόν. Σύμφωνα με τον *Halbwachs* τα μέλη μιας κοινωνικής ομάδας είναι εκείνα που θυμούνται. Όπως διατυπώνεται από τον *Eric Hobsbawm* "η ιστορία δεν είναι ούτε πρωταρχική μνήμη ούτε συλλογικές παραδόσεις, είναι αυτό που μαθαίνουν οι άνθρωποι από τους ιεροκήρυκες, τους δασκάλους τους, τους συντάκτες των βιβλιοθηκών της ιστορίας και τους τηλεοπτικούς σχολιαστές".

Στο πλαίσιο αυτό η συλλογική μνήμη είναι μεταφορικά μια κατασκευή. Η σύστασή και η εγκατάστασή της χρειάζονται συγκεκριμένα μέσα. Η αρχαιότητα, τα μνημεία, η αρχιτεκτονική, οι υλικές δομές έχουν την ικανότητα να μεταφέρουν σημασίες και να συμβολίζουν τα πράγματα, έχοντας το πλεονέκτημα μιας εικόνας που αποτυπώνεται εύκολα στον ανθρώπινο νου.

---

¹⁵⁹ (Bitsani, 2017, σ. 165)

Στην άλλη πλευρά, τα μνημεία ως κατασκευές που κατασκευάζει ο άνθρωπος σε ένα ορισμένο σημείο αποτελούν συλλογικές αναπαραστάσεις, με στόχο τη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης. Ενσωματώνουν έναν αφηγηματικό τόπο που συνδυάζει την «έμμεση» ομιλία της ιστορίας με την «άμεση» ομιλία της μνήμης και επιβιώνουν υλιστικά και διανοητικά στο χρόνο και στο χώρο.

Ως εκ τούτου, τα μνημεία παίζουν κεντρικό ρόλο στη διαδικασία δημιουργίας σταθερών ηθικών αξιών: σημαίνουν την περιοχή με μόνιμο ανθεκτικό ίχνος, το οποίο αποτελεί τη βάση της μνήμης και της ιστορικής συνοχής συγκεκριμένων τόπων. Στην πράξη, η θεσμοθέτηση μνημείων ή η προστασία των αρχιτεκτονικών έργων δηλώνει την πρόθεση του ανθρώπου να διατηρήσει κάτι σε χρόνο και χώρο και συνεπώς στη μνήμη του. Εξάλλου, η λέξη «μνημείο» αναφέρεται ετυμολογικά στη μνήμη, ενώ από σημασιολογική άποψη, αναφέρεται στη διαδικασία τόνωσης του νου.

Αρχαία μνημεία και ιστορικά κτίρια, μνημεία της εποχής του παρελθόντος, αποτελούν ένα καθοριστικό χαρακτηριστικό της πόλης, που φέρει την ιστορία ενός τόπου και των κατοίκων του. Σύμφωνα με το άρθρο 1 του νόμου 2039/1992,(ΦΕΚ Α 61/13.4.1992) «Κύρωση της συνθήκης για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης», ο όρος «αρχιτεκτονική κληρονομιά» αναφέρεται στα εξής: Μνημεία, που σημαίνει κάθε κατασκευή που θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική λόγω ιστορικού, αρχιτεκτονικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού ή τεχνικού ενδιαφέροντος. Περιλαμβάνει επίσης εγκαταστάσεις ή διακοσμητικά στοιχεία που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος αυτών των συγκεκριμένων εγκαταστάσεων. Αναφέρεται επίσης σε αρχιτεκτονικά συγκροτήματα που είναι είτε αστικές είτε αγροτικές κατασκευές, παρόμοιες μεταξύ τους, έτσι ώστε να σχηματίζουν ένα είδος ενότητας που θα οριοθετείται τοπογραφικά. Επιπλέον, αναφέρεται σε χώρους που θεωρούνται ως πολύπλοκα έργα που δημιουργούνται τόσο από τον άνθρωπο όσο και από τη φύση, που έχουν κατασκευαστεί εν μέρει, ώστε να είναι τεράστιες εκτάσεις γης και ομοιογενείς. Ουσιαστικά μοιάζουν με μνημεία ή συσσωματώματα. Εικονογραφούν παραδείγματα κοινωνικής ζωής στο παρελθόν, ενώ το σύγχρονο περιβάλλον αυτών των τόπων είναι απλές συνέπειες αυτής της ζωής. Η διατήρηση και συντήρηση αυτών των κτιρίων δεν αποτελεί απλώς μνημειώδη πράξη. Συμβάλλει επίσης στη διαμόρφωση ερεθισμάτων που θα μας διευκολύνουν στην προσπάθειά μας να αντιληφθούμε την πορεία της ιστορίας και της συνέχειας ενός συγκεκριμένου τόπου.

Επιπλέον, μας βοηθά να συνδεθούμε με μια συγκεκριμένη περιοχή, δίνοντας έτσι μια πραγματική αίσθηση του "ανήκειν", καθώς και μια ουσιαστική ταυτότητα. Έτσι, η πόλη είναι ο τόπος που καταγράφει τη συλλογική μνήμη του λαού. "Η συλλογική μνήμη αποτελεί ένα από τα πιο ζωτικά στοιχεία, τα οποία συμβάλλουν στη μεταρρύθμιση μιας πόλης, λειτουργώντας βέβαια μέσα στα πλαίσια της κοινωνίας. Η μνήμη γίνεται το νήμα που διαπερνά ολόκληρη τη σύνθετη δομή της πόλης " αναφέρει ο Aldo Rossi.

Μόνο ο πολιτισμός έχει τη δυνατότητα να συνδέει το παρελθόν με το παρόν και το μέλλον, μέσω της συλλογικής μνήμης. Έχει επίσης την ικανότητα να ενώνει

ανθρώπους με διαφορετικό υπόβαθρο. Με αυτόν τον τρόπο στηρίζεται η κοινωνική συνοχή και η ειρηνική συνύπαρξη.

Συμβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς

Το μνημείο και οι χρήσεις του, διευκολύνουν τις κοινωνικές ανάγκες που συνδέονται με την ταυτότητα του λαού και τη διαίωνιση σημαντικών γεγονότων. Η πτυχή της διαλεκτικής σχέσης των μνημείων με τον άνθρωπο έχει θεμελιώδη σημασία για την πλήρη κατανόηση του παρελθόντος και του μέλλοντος. Ως εκ τούτου, η πολιτιστική και αρχιτεκτονική κληρονομιά και τα διατηρητέα κτίρια των πόλεων αποτελούν τον βασικό κρίκο μεταξύ του πολιτιστικού περιβάλλοντος του παρελθόντος και του σύγχρονου περιβάλλοντος. Υπό το πρίσμα αυτό αναγνωρίζεται η οικουμενική τους διάσταση και υποχρέωση του ανθρώπου είναι η διαφύλαξή τους, αφού τα μνημεία είναι μάρτυρες της ύπαρξης, των δραστηριοτήτων και της παρέμβασης του ανθρώπου. Αντιπροσωπεύει τη σχέση του ανθρώπου με το χώρο, ενώ ταυτόχρονα καθορίζει την ταυτότητα ενός τόπου καθώς και της σύγχρονης ζωής και της ανάπτυξής του¹⁶⁰.

"Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί σημαντικό μέρος του υλικού και πνευματικού πλούτου του κόσμου. Η κινητή και ακίνητη πολιτιστική κληρονομιά, μαζί με το φυσικό περιβάλλον και την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, αντιπροσωπεύουν αξίες που συμβάλλουν στην εκπαίδευση και στην κουλτούρα της κοινωνίας. Έχει επίσης σημαντικό οικονομικό αντίκτυπο, καθώς μαζί με το φυσικό περιβάλλον αποτελεί βασική προϋπόθεση για μια ευημερούσα τουριστική βιομηχανία"¹⁶¹.

Σε αυτό το πλαίσιο, από τη δεκαετία του 1980 οι πολιτιστικές οργανώσεις και οι πολιτιστικές δραστηριότητες θεωρούνται βασικός μοχλός για την αναζωογόνηση της αστικής οικονομίας. Από τα παραπάνω προκύπτει σαφώς ότι η πολιτιστική διαχείριση, δεδομένου ότι αγγίζει πολλές πτυχές της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής μιας χώρας, εμπίπτει στο πλαίσιο της συνολικής διαχείρισης της οικονομίας και θεωρείται ιδιαίτερα, μια στρατηγική επιλογή όσον αφορά την αειφόρο ανάπτυξη.

Τέλος ο πολιτιστικός τουρισμός είναι ένα σημαντικό μέσο για την επίτευξη των προαναφερθέντων. Η αποτελεσματική χρήση αυτού του μέσου είναι ο κύριος στόχος ενός συνόλου ενεργειών, που περιλαμβάνουν υπηρεσίες υψηλής τεχνολογίας, εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό και άλλες καινοτόμες δράσεις. Επιπλέον, θα πρέπει να εξασφαλίζει την κοινωνική συναίνεση και την κοινωνική αποδοχή στις τοπικές κοινωνίες.

---

¹⁶⁰ (Bitsani, 2017, σ. 166)

¹⁶¹ (Bitsani, 2017, σ. 165)

1.1.2. Εξέλιξη θεωριών αποκατάστασης και συντήρησης

Η μετατροπή και η επαναχρησιμοποίηση κτιρίων δεν είναι όμως ένα καινούργιο φαινόμενο. Ο άνθρωπος είχε πάντα το ένστικτο και την επιθυμία, να αφήσει πίσω του, στις επόμενες γενιές, ένα σημάδι από το πέρασμά του από την γη.

Στο παρελθόν τα κτίρια που ήταν ασφαλή από στατική άποψη προσαρμόστηκαν με τέτοιο τρόπο, ώστε να ικανοποιήσουν τις μεταβαλλόμενες ανάγκες ή τις νέες λειτουργίες, χωρίς να τίθενται θεωρητικοί προβληματισμοί και ερωτήματα. Για παράδειγμα, κατά την περίοδο του Μεσαίωνα, τα αρχαία μνημεία δέχτηκαν μεταλλαγές για να φιλοξενήσουν νέες χρήσεις. Κατά τη διάρκεια της Γαλλικής επανάστασης, θρησκευτικά οικοδομήματα μετατράπηκαν για να στεγάσουν βιομηχανικές ή στρατιωτικές χρήσεις, αφού πρώτα είχαν κατασχεθεί και πωληθεί¹⁶².

Ωστόσο, οι παρεμβάσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν σε ρεαλιστικά και πρακτικά πλαίσια. Σε πολλές περιπτώσεις έγιναν χωρίς να λάβουν υπ' όψιν την διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, αφού οι κινητήριες δυνάμεις σε αυτά τα παραδείγματα επανάχρησης ήταν στην ουσία η επίτευξη λειτουργικότητας και οικονομικότητας. Ο όρος αποκατάσταση και ο τρόπος με τον οποίο αυτή εξελίσσεται δια μέσω των αιώνων έχει οδηγήσει σε πληθώρα θεωρητικών και φιλοσοφικών προσεγγίσεων.

Οι θεωρητικές αυτές προσεγγίσεις κατηγοριοποιούνται με βάση την κατεύθυνση και την τάση που υποστηρίζουν θεωρητικοί, αρχιτέκτονες και θεωρητικοί τέχνης, στην εποχή τους και χαρακτηρίζονται από δύο αντικρουόμενες τοποθετήσεις: το κίνημα της αποκατάστασης και το κίνημα της συντήρησης.

Η έννοια της στυλιστικής αποκατάστασης

Ο Viollet-le-Duc αποδεχόταν τη χρήση σύγχρονων υλικών, αρκεί να διατηρείτο η αρχική κατασκευαστική ιδέα, κάτι που απεικονίζεται στο νέο σκευοφυλάκιο της Notre-Dame που έχτισε στη νότια πλευρά του ναού και που αποτελεί απτή υλοποίηση του ορισμού της αποκατάστασης που ο ίδιος έδινε, ως “επανασύσταση του κτιρίου σε μια κατάσταση πληρότητας που μπορεί να μην έχει υπάρξει ποτέ σε καμία δεδομένη χρονική στιγμή του παρελθόντος”. Συμμετείχε σε πολλά έργα αποκατάστασης κυρίως Γοτθικών κτιρίων και στις αποκαταστάσεις του ορισμένες φορές προσέθετε εντελώς νέα τμήματα στα κτίρια, “στο ύφος του αυθεντικού”.

Η έννοια του στυλ (ύφους) αποδιδόταν συνήθως ως ανεξάρτητη απ' το ίδιο το υλικό αντικείμενο και διαφοροποιούταν ανάλογα με την κουλτούρα. Υπήρχε επίσης η έννοια του “σχετικού στυλ”, που εξαρτιόταν από τον τύπο της λειτουργίας του κτιρίου, π.χ. το σχετικό στυλ μιας εκκλησίας διέφερε από αυτό μιας κατοικίας. Η αρχιτεκτονική,

---

¹⁶² (Δημητρίου & Τσελεπή, 2014, σ. 45)

κατά τον ο Viollet-le-Duc, δεν ήταν μια μιμητική τέχνη, αλλά ανθρωπογενής παραγωγή. Το ύφος προέκυπτε από την αρμονία που το ανθρώπινο πνεύμα ήταν σε θέση να δημιουργήσει μεταξύ των μορφών, των μέσων, και του αντικειμένου “Το ύφος είναι η απεικόνιση του ιδανικού, βασισμένο σε μια αρχή”.

Ο Viollet-le-Duc μαζί με τον Άγγλο George Gilbert Scott ήταν οι κύριοι πρωταγωνιστές του κινήματος αποκατάστασης. Ο Sir George Gilbert Scott (1811-78), ήταν επιτυχημένος Βικτωριανός αρχιτέκτονας με έναν εντυπωσιακό αριθμό αποκαταστάσεων εκκλησιών στο ενεργητικό του. Αυτό που ο Scott αντιλαμβανόταν ως “πιστή αποκατάσταση” ή “συντηρητική αποκατάσταση”, βασιζόταν στο σεβασμό για τον αυθεντικό σχεδιασμό και όχι για το πρωταρχικό υλικό ή τη μορφή που επιτεύχθηκε κατά τη διάρκεια της ιστορίας¹⁶³.

Το κίνημα της συντήρησης

Σε αντιδιαστολή με την παραπάνω τοποθέτηση, στα μέσα του 19ου αιώνα, η κριτική στρεφόταν προς την τάση της στυλιστικής αποκατάστασης και μια, συχνά αυθαίρετη, ανακαίνιση και την ανασύσταση της ιστορικής υφής.

Οι John Ruskin (1819-1900) και William Morris(1834- 1896) υπηρετούν το κίνημα της συντήρησης, όντας πρωτοπόροι στην σύλληψη της ιδέας της προστασίας των ιστορικών μνημείων σε διεθνή κλίμακα και συνηγορώντας για την υπεράσπιση του σκοπού αυτού. Και οι δύο τους απεχθάνονταν την απομίμηση.

Ο έντονος συναισθηματικός δεσμός του Ruskin με τα ιστορικά μνημεία, τον κατέστησε ως έναν αποφασιστικό αντίπαλο οποιασδήποτε τροποποίησης τους. Για αυτόν, η έννοια της “αποκατάστασης” συνεπάγεται την ισχυρότερη καταστροφή που θα μπορούσε να υποστεί ποτέ ένα κτίριο. Όπως λέει, “αν περιποιούμαστε και φροντίζουμε τα μνημεία μας, τότε δεν θα υπάρχει η ανάγκη να τα αποκαταστήσουμε”. Ο Ruskin θεωρείται ο πρόδρομος της “ρομαντικής” σε αντίθεση με την “στυλιστική” αποκατάσταση. Για εκείνον οι έννοιες της αποκατάστασης και της εγκατάλειψης ενός κτιρίου είναι όμοιες και συνώνυμες με την κατεδάφιση. Ως εκ τούτου, ο ίδιος θα συμβούλευε την πιο ειλικρινή εναλλακτική της πλήρους κατεδάφισης ενός κτιρίου, πάρα την αντικατάσταση του από ένα “ψέμα”.

Αυτό που τον διαφοροποιούσε από τον Scott ήταν η απόλυτη υπεράσπιση της αλήθειας του υλικού της ιστορικής αρχιτεκτονικής. Το γνήσιο μνημείο, και όχι μια σύγχρονη ρεπλίκα του, ήταν πραγματική κληρονομιά του έθνους και ένα μνημείο του παρελθόντος.

Η αποκατάσταση ενός ιστορικού κτιρίου ή ενός έργου τέχνης, ακόμη και αν χρησιμοποιηθούν πιστά και με κάθε “ειλικρίνεια” οι μέθοδοι της εκάστοτε ιστορικής περιόδου, συχνά αναλώνεται στην αναπαραγωγή των παλαιών μορφών με νέα υλικά, και

---

¹⁶³ (Κομνηνός & Κρεκουκιάτης, 2010, σ. 18)

κατά συνέπεια την καταστροφή του μοναδικού, αυθεντικού έργου όπως διαμορφώθηκε αρχικά από τον ίδιο τον καλλιτέχνη, και από τη διάβρωση που επέφερε ο χρόνος και η ιστορία.

Το 1877, ιδρύεται στην Αγγλία η SPAB (Society for the Protection of Ancient Buildings), επίτιμος γραμματέας της οποίας εκλέγεται ο William Morris (1834-96) που αναδεικνύεται σε κινητήρια δύναμη των δραστηριοτήτων της. Η SPAB έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ενοποίηση των φωνών ενάντια στην υποτιθέμενη αποκατάσταση, προωθώντας τη συντηρητική διαχείριση μνημείων. Το Μανιφέστο της, που συνέταξε ο ίδιος ο Morris, καταδικάζει τις σύγχρονες αποκαταστάσεις ως αυθαίρετες. Τα ιστορικά κτίρια «είτε καλλιτεχνικά, είτε γραφικά, ιστορικά ή αρχαιολογικά, κάθε έργο το οποίο μορφωμένες καλλιτεχνικές προσωπικότητες θα θεωρούσαν άξιο αναφοράς» θα πρέπει να θεωρηθούν ως ολότητες μαζί με τις οποιεσδήποτε ιστορικές προσθήκες και τροποποιήσεις τους, με απώτερο στόχο «την υλική διατήρησή τους και την παράδοσή τους με διδακτικότητα και σεβασμό στις ερχόμενες γενιές».

Το Μανιφέστο έγινε η τυπική βάση της σύγχρονης πολιτικής συντήρησης και προστασίας. Διατυπώνονταν δύο ουσιαστικά κριτήρια για την αποτίμηση ιστορικών κτιρίων: Πρώτον, η προστασία δεν περιοριζόταν πλέον σε ορισμένα μόνο στυλ ή εποχές, αλλά βασιζόταν σε έναν κριτικό συνυπολογισμό του υπάρχοντος κτιριακού υλικού. Δεύτερον, τα ιστορικά μνημεία ήταν αντιπροσωπευτικά δείγματα συγκεκριμένων ιστορικών εποχών μόνο εφόσον το αρχικό υλικό τους διατηρείτο ανέπαφο και *in situ*. Κάθε προσπάθεια ανακατασκευής ή αντιγραφής κατέληγε στην απώλεια της αυθεντικότητας του αντικειμένου και στην παραγωγή κίβδηλων απομιμήσεων. Οι βασικές αρχές της SPAB ήταν η «συντηρητική επισκευή» και η «αποτροπή της φθοράς μέσω καθημερινής φροντίδας και προστασίας».

Ο Camillo Boito (1836-1914), πρωταγωνιστής του ιταλικού κινήματος της συντήρησης στο τέλος του αιώνα, στο 3ο Συνέδριο Μηχανικών και Αρχιτεκτόνων προς το τέλος του 1883, ανέδειξε σημαντικά θέματα προς διαβούλευση: το κατά πόσον οι αποκαταστάσεις θα πρέπει να μιμούνται την αρχική αρχιτεκτονική, ή αν προσθήκες και συμπληρώσεις θα πρέπει να υποδεικνύονται με σαφήνεια¹⁶⁴.

Ο Boito συνιστά ελάχιστη αποκατάσταση και ξεκάθαρη σηματοδότηση όλων των νέων μελών είτε με τη χρήση διαφορετικού υλικού, ημερομηνίας ή απλοποιημένων γεωμετρικών μορφών. Ο Boito συνέλαβε το ιστορικό μνημείο ως διαστρωμάτωση των συνεισφορών των διαφόρων περιόδων η οποία θα πρέπει να είναι εξ'ολοκλήρου σεβαστή. Γενικά, τα παλαιότερα τμήματα θεωρήθηκαν ως περισσότερο πολύτιμα, αλλά μερικές φορές η ομορφιά είναι σε θέση να υπερκεράσει την ηλικία.

Ανατρέχοντας στο παρελθόν, από την εποχή των Ruskin και Morris ως εκείνη του Boito, μπορούμε να διακρίνουμε μια σημαντική περίοδο για την ανάπτυξη των πολιτικών για την προστασία των ιστορικών κτιρίων. Είναι μια περίοδος έντονης τεχνικής και βιομηχανικής ανάπτυξης, και διόγκωσης των αστικών κέντρων. Είναι επίσης μια

---

¹⁶⁴ (Κομνηνός & Κρεκουκιάτης, 2010, σ. 21)

περίοδος όπου ανθεί η έρευνα και η αρχαιολογία. Αρκετές χώρες θέσπισαν νομοθεσία και κρατικά ελεγχόμενους μηχανισμούς για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς στις διάφορες πτυχές της όπως, συλλογές και έργα τέχνης, αρχαία μνημεία και δημόσια κτίρια. Η σύγχρονη θεωρία και οι αρχές της συντήρησης βασίζονται στα θεμέλια που τέθηκαν τότε.

Θεωρία του Alois Riegl

Στις παραπάνω θεωρίες έρχεται να προστεθεί αυτή του Alois Riegl (1858-1905) η ανάλυση του οποίου είναι δομημένη γύρω από την διάκριση διαφορετικών τύπων αξιών.

Η έννοια του ιστορικού μνημείου ως γενική σύλληψη υπήρξε κυρίως από την ιταλική Αναγέννηση και μετά, όταν επίσης εντοπίστηκε ο διαχωρισμός σε “καλλιτεχνικά μνημεία” και “ιστορικά μνημεία”¹⁶⁵. Με την ιστορία του πολιτισμού να κερδίζει έδαφος, η προσοχή στράφηκε προς την ιστορική αξία, ακόμη και των ασήμαντων λεπτομερειών και των θραυσμάτων ως ένα αναντικατάστατο τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς, και ιδιαίτερα κατά τον δέκατο ένατο αιώνα, όταν ακόμα η πίστη στις απόλυτες καλλιτεχνικές αξίες όλων των περιόδων εξακολουθεί να υφίσταται. Παρ’ όλα αυτά, σταδιακά, η ιστορική αξία εξελίσσεται σε μια εξελικτική αξία, την ηλικιακή αξία. Έτσι, η ηλικιακή, είναι η πλέον σύγχρονη αξία, που στην πραγματικότητα χρονολογείται από τα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα. Συνοψίζοντας τις προκύπτουσες αξίες, ο Riegl τις διακρίνει σε δύο κύριες ομάδες¹⁶⁶:

- **Μνημειακές αξίες:** ηλικιακή αξία, ιστορική αξία, και ηθελημένη μνημειακή αξία.
- **Σύγχρονες αξίες:** χρηστική αξία, καλλιτεχνική αξία, νεωτερική αξία και σχετική καλλιτεχνική αξία.

Σύμφωνα με τον Riegl, η “ιστορική αξία”, αναφέρεται σε ένα συγκεκριμένο, επιμέρους στάδιο που αντιπροσωπεύει ένα μνημείο, ενώ η “ηλικιακή αξία” αναφέρεται στις αλλαγές που προκαλούνται από τις καιρικές συνθήκες και την χρήση, συμπεριλαμβανομένης της πατίνας του χρόνου, της έλλειψης του όλου, και της τάσης να διαλύεται η μορφή και το χρώμα. Η ηλικιακή αξία είναι πιο περιεκτική, όταν συνδέεται και με ερείπια ή τμήματα που δεν έχουν κατ’ ανάγκη καμία ειδική, ιστορική αξία.

Πέραν των μνημειακών αξιών, τα περισσότερα ιστορικά μνημεία αντιπροσωπεύουν τις αξίες που σχετίζονται με τη σημερινή ζωή και ιδιαίτερα τη

---

¹⁶⁵ (Κομνηνός & Κρεκουκιώτης, 2010, σ. 22)

¹⁶⁶ (Riegl, 2006)

“χρηστική αξία”. Προκειμένου να χρησιμοποιηθούν, τα κτίρια πρέπει να συντηρηθούν και να επισκευαστούν έτσι ώστε να τα παραμείνουν ασφαλή και λειτουργικά.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι αξίες δεν εφαρμόζονται αδιακρίτως, αλλά είναι σχετικές, είναι αναγκαίο να βρεθεί η σωστή ισορροπία μεταξύ των αξιών. Ο Riegl αναδεικνύει τις τυχόν αντιθετικές δράσεις επί των μνημείων, που απορρέουν από το σύνολο της θεώρησης των αξιών. Η αξία του έργου του, έγκειται στην προσπάθεια να συνυπολογίζονται όλες οι ανάγκες που απορρέουν από την ανάλυση των επιμέρους αξιών οι οποίες πηγάζουν από την έρευνα γύρω από τα μνημεία του παρελθόντος.

Η θεωρία αποκατάστασης του Cesare Brandi

Στη θεωρία του, ο Cesare Brandi (1906-1988), έχει συνοψίσει τις βασικές έννοιες της διατήρησης σε σχέση με έργα τέχνης, συμπεριλαμβανομένων των έργων αρχιτεκτονικής. Έχει τονίσει την ιδιομορφία τους και τον ρόλο του ιστορικά κρίσιμου ορισμού ως βάση για κάθε παρέμβαση, και έχει υπογραμμίσει τη σημασία της διατήρησης ιστορικής και καλλιτεχνικής αυθεντικότητας. Η θεωρία δείχνει την κρίσιμη διαδικασία που απαιτείται κάθε φορά που σχεδιάζεται σύγχρονη αποκατάσταση, και αποτελεί ένα είδος γραμματικής, η χρήση της οποίας απαιτεί ώριμη ιστορική συνείδηση.

Στήριξε την ιδιαιτερότητα του έργου τέχνης, ισχυριζόμενος ότι ήταν το αποτέλεσμα μιας μοναδικής, δημιουργικής διαδικασίας, και διατυπώσε τρεις αρχές¹⁶⁷ σχετικά με τις επεμβάσεις:

- Κάθε επανένταξη πρέπει να είναι εύκολα αναγνωρίσιμη από κοντινή απόσταση, αλλά, ταυτόχρονα, δεν πρέπει να προσβάλλει την ενότητα που πρόκειται να αποκατασταθεί.
- Το μέρος της ύλης που επηρεάζει άμεσα την εικόνα είναι αναντικατάστατο εφόσον ενσαρκώνει την πτυχή και όχι τη δομή.
- Κάθε αποκατάσταση θα πρέπει να γίνεται με τρόπο που δεν θα αποτελέσει εμπόδιο σε αναγκαίες μελλοντικές επεμβάσεις.

Η θεωρία του Brandi μπορεί να θεωρηθεί ως πρότυπο αναγνωρισμένο σε διεθνές επίπεδο στην ανάπτυξη των πολιτικών διατήρησης. Έχει τη βασική κατευθυντήρια γραμμή στα προγράμματα κατάρτισης σε πολλές σχολές της εξειδίκευσης, συμπεριλαμβανομένων των διεθνών εκπαιδευτικών προγραμμάτων του ICCROM στη Ρώμη και τις διάφορες χώρες του κόσμου. Αποτέλεσε επίσης σημείο αναφοράς κατά τη σύνταξη της Χάρτας της Βενετίας, και στην ανάπτυξη άλλων κατευθυντηρίων γραμμών και πολιτικών διατήρησης.

---

¹⁶⁷ (Κομνηνός & Κρεκουκιάτης, 2010, σ. 26)

Η Χάρτα της Βενετίας

Το 1964 η ιταλική κυβέρνηση προσκαλεί συντηρητές τεχνικούς και αρχιτέκτονες σε μια συνδιάσκεψη στη Βενετία, στη οποία έλαβαν μέρος συμμετέχοντες από 61 χώρες και αντιπρόσωποι διεθνών οργανισμών, της UNESCO, του ICCROM, του ICOM και του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Αποτέλεσμα αυτής της συνάντησης ήταν η «Διεθνής Χάρτα για τη Συντήρηση και Αποκατάσταση Μνημείων και Τοποθεσιών», γνωστή και ως «Χάρτα της Βενετίας». Η Χάρτα της Βενετίας στοιχειοθετήθηκε ως αναθεώρηση της Χάρτας των Αθηνών του 1931. Αντανακλούσε επίσης τη συνεχιζόμενη τότε συζήτηση πάνω στο δίλημμα συντήρηση ή αποκατάσταση, λαμβάνοντας υπόψη και τη θεωρία του Cesare Brandi, που είχε εκδοθεί τον προηγούμενο χρόνο. Ενώ εστίαζε ακόμα στα κτίρια, η έννοια του ιστορικού μνημείου είχε επεκταθεί ώστε να περιλαμβάνει πλέον και ιστορικές αστικές ή αγροτικές περιοχές. Η Χάρτα υιοθετήθηκε ως το πρωταρχικό δογματικό κείμενο του ICOMOS, το οποίο θα ιδρυόταν το επόμενο χρόνο.

Από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και μέχρι το τέλος του 20ου αι., το παγκόσμιο σκηνικό διαχείρισης κληρονομιάς άλλαξε δραστικά. Η ραγδαία τουριστική ανάπτυξη και η βελτίωση της επικοινωνίας και των συγκοινωνιών ήταν παράγοντες που συνετέλεσαν σε αυτήν την αλλαγή. Το θέμα της συντήρησης της κληρονομιάς βρήκε εφαρμογή σε ένα ολοένα αυξανόμενο φάσμα και ταυτόχρονα η περιβαλλοντική πολιτική της αειφορικότητας στην ανάπτυξη του κτισμένου περιβάλλοντος, απέκτησε ζωτική σημασία ως αναπόσπαστο κομμάτι της στρατηγικής επιβίωσης της ανθρωπότητας στη γη. Οι δύο πολιτικές έχουν πολλά κοινά σημεία. Και οι δύο περιπτώσεις έχουν να κάνουν με την διαχείριση των υπάρχοντων πόρων. Σκοπός της αειφορικότητας είναι να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις των εμπορικών και άλλων δραστηριοτήτων του ανθρώπου απ' το περιβάλλον, εξασφαλίζοντας τη δυνατότητα του περιβάλλοντος να διατηρείται και να αναπαράγεται για τις επόμενες γενιές.

Η εφαρμογή πολιτικών συντήρησης σε μεγάλες περιοχές συνεπάγεται την ενσωμάτωση των αξιών της κληρονομιάς στην σχεδιαστική διαδικασία, κάτι που προϋποθέτει ότι ο πληθυσμός είναι έτοιμος να αναγνωρίσει αυτές τις αξίες και στέκεται ευνοϊκά απέναντι σε αυτήν τη διαδικασία. Απ' αυτήν τη διαδικασία δε λείπει η σύγκρουση συμφερόντων που προκύπτει από τις διαφορετικές αξιολογήσεις αξιών, συχνά προς ζημία ιστορικών χαρακτηριστικών του αστικού ιστού ή παραδοσιακών τύπων λειτουργιών στην κοινωνική ζωή. Σε κάθε περίπτωση, οι αξίες εξαρτώνται από την κοινωνία, και η συνεχής αναπαραγωγή και ανανέωση τους είναι απαραίτητη ως κομμάτι της διαδικασίας της μάθησης. Είναι η σχετικότητα της κοινωνικής απόδοσης ποιότητων στα αντικείμενα που τα κάνει να αποκτούν αξία για μας. Διαπίστωση που καταδεικνύει ότι η διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς στο μέλλον θα είναι αυξανόμενα εξαρτώμενη από την εκπαιδευτική διαδικασία, εγγυητής της οποίας είναι η ίδια η κοινωνία, και από τη συνεχή επικοινωνία και αναπαραγωγή αξιών μέσα στις κοινωνίες.

Με την πάροδο των χρόνων διεθνείς αρχές διατυπώθηκαν αναλυτικότερα σε μια σειρά κειμένων τα οποία δεν έχουν αποκτήσει συνολική νομική ισχύ αλλά τηρούνται ως διεθνείς κώδικες δεοντολογίας. Οι βασικότερες από τις διεθνείς αυτές αρχές, με χρονολογική σειρά, είναι:

- Η Χάρτα των Αθηνών (CIAM 1933)
- Η Χάρτα της Βενετίας (ICOMOS 1964)
- Η Διακήρυξη του Άμστερνταμ (Συμβούλιο της Ευρώπης 1975)
- Η Σύμβαση της Γρανάδας για την Προστασία της Ευρωπαϊκής Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς (Συμβούλιο της Ευρώπης 1985)
- Η Χάρτα της Ουάσινγκτον για την Προστασία των Ιστορικών Πόλεων (ICOMOS 1987)
- Η Χάρτα της Βυρα (ICOMOS Αυστραλίας 1979, 1981 και 1988)
- Το κείμενο της Νάρα για την Αυθεντικότητα (ICOMOS Ιαπωνίας 1994)
- Η Δήλωση του Σαν Αντόνιο (ICOMOS Αμερικής 1996)
- Η Χάρτα του Nizhny Tagil για τη Βιομηχανική Κληρονομιά (TICCIH 2003)
- Η Χάρτα για την Ανάλυση, Συντήρηση και Δομική Αποκατάσταση της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς (ICOMOS 2003)
-

1.1.3. Ο ορισμός και η συμβολή της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς

στην ολοκλήρωση της έννοιας του όρου.

Η σύμβαση για τη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς υιοθετήθηκε από την UNESCO το 2003 και έκτοτε συνέβαλε στη σημαντική αύξηση των διεθνών συζητήσεων όχι μόνο για τη φύση και την αξία της άυλης κληρονομιάς αλλά και για το νόημα και το χαρακτήρα της κληρονομιάς γενικότερα. Το πιο σημαντικό είναι ότι η εφαρμογή της σύμβασης ICH (intangible cultural heritage) έχει συμβάλει σημαντικά όχι μόνο στην επανεξέταση των κυρίαρχων ιδεών σχετικά με το ρόλο και το νόημα της πολιτιστικής κληρονομιάς στις σύγχρονες κοινωνίες αλλά και στην ανάπτυξη νέων πρακτικών διαχείρισης, διατήρησης ή /και συντήρησης.

Πρέπει να κάνουμε μια γρήγορη σημείωση σχετικά με μια σημαντική διαφοροποίηση που έχει αναπτυχθεί μεταξύ αυτών των όρων “διατήρηση” και “συντήρηση”. Χρησιμοποιήθηκαν ταυτόχρονα εναλλακτικά, όμως οι εμπειρογνώμονες πλέον τείνουν να ευνοούν την πρώτη, σύμφωνα με μια γενική τάση στον επαναπροσδιορισμό της πολιτιστικής κληρονομιάς και της αξίας της για τις σύγχρονες κοινωνίες.

Σύμφωνα με μια διάκριση που διαπιστώθηκε στο Χάρτη Burra που δημιουργήθηκε από το Διεθνές Συμβούλιο για τα Μνημεία και τους Χώρους το 1979 και αργότερα αναθεωρήθηκε, η συντήρηση σημαίνει¹⁶⁸ να διατηρείται ένα αντικείμενο ή μια δομή στην αρχική της κατάσταση και έτσι να αποφεύγεται η υποβάθμιση μέσω συντηρητικών ή / και προληπτικών μέτρων. Η διατήρηση, αντιθέτως, έχει να κάνει περισσότερο με το ευρύτερο καθήκον της προστασίας της πολιτιστικής σημασίας μιας δομής ή τόπου, με πολιτιστική σημασία που ορίζεται ως η αισθητική, ιστορική, επιστημονική, κοινωνική ή πνευματική αξία για παλιές, παρούσες ή μελλοντικές γενιές. Το καθήκον της διατήρησης δεν αναγνωρίζει μόνο την ανάγκη ενσωμάτωσης μιας ορισμένης ποσότητας αλλαγών στους τόπους, αλλά αναγνωρίζει επίσης ότι η πολιτισμική σημασία των τοποθεσιών ποικίλλει για διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους.

Έτσι ο όρος «διατήρηση» περιγράφει πιο εύστοχα τα ευρύτερα θέματα που συζητούνται. Η ανθρωπολογική προσέγγιση στον πολιτισμό και η επανεστίαση των κοινωνικών επιστημών στις διαδικασίες (δηλ. όχι μόνο σε προϊόντα-αντικείμενα, κτλ. - των διαδικασιών), έχουν αποδειχθεί σημαντικοί παράγοντες στον επαναπροσδιορισμό της πολιτιστικής κληρονομιάς ως οντότητα που αποτελείται από διάφορες σύνθετες και αλληλοεξαρτώμενες εκφράσεις, που αποκαλύπτονται μέσα από κοινωνικές πρακτικές και έθιμα.

Σήμερα, είναι η ποικιλομορφία των εκφράσεων που δημιουργούν τον ορισμό της. Ο ορισμός αυτός, που εξαρτάται αυστηρά από την ιδέα της πολυπλοκότητας της κληρονομιάς, δεν ήταν προφανής, καθώς οι συνήθειες των οπτικών αναπαραστάσεων της ποικιλομορφίας των πολιτισμών, μέσω των υλικών εκφράσεων της κληρονομιάς τους, ήταν σταθερά αγκυροβολημένες στο μυαλό. Τα μνημεία, οι χαμένες πυραμίδες της Λατινικής Αμερικής και τα εθνικά πάρκα της Βόρειας Αμερικής κ.λπ. δεν θεωρούνται πλέον ως κατεξοχήν εικόνες της κληρονομιάς της ανθρωπότητας, αλλά έχουν αποκτήσει μια νέα διάσταση, μέσα από την έννοια των άυλων αξιών.

Είναι η αναζήτηση της έννοιας των πολιτιστικών εκφράσεων που άνοιξε το δρόμο για την αναγνώριση μιας νέας προσέγγισης στην κληρονομιά. Αυτή η αναζήτηση, η οποία έχει αποκτήσει μεγαλύτερη σημασία τα τελευταία τριάντα χρόνια, μας υποχρέωσε να προσδιορίσουμε τα κοινωνικά έθιμα και τα συστήματα των πεποιθήσεων, συμπεριλαμβανομένων των μύθων των οποίων η άυλη κληρονομιά είναι το σημάδι και η έκφραση.

Ο ορισμός της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και η καλύτερη εκτίμησή της ως πηγή ταυτότητας, δημιουργικότητας και ποικιλομορφίας συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στην εκπόνηση μιας σφαιρικής προσέγγισης της πολιτιστικής κληρονομιάς που θα ισχύει τώρα τόσο για την απτή όσο και για την άυλη κληρονομιά¹⁶⁹.

---

¹⁶⁸ (Fotopoulou, 2017, σ. 151)

¹⁶⁹ (Fotopoulou, 2017, σ. 152)

Η UNESCO ορίζει την άυλη πολιτιστική κληρονομιά (ICH) ως πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις, δεξιότητες - καθώς και τα όργανα, τα αντικείμενα, τα τεχνουργήματα και τα πολιτιστικά περιβάλλοντα που συνδέονται με αυτές, τις κοινότητες, τις ομάδες και σε μερικές περιπτώσεις τα άτομα, και αναγνωρίζεται από αυτά ως μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς. Είναι μια περιεκτική έννοια, εφαρμόσιμη τόσο για τον από όσο και για τον άυλο πολιτισμό. Η άυλη κληρονομιά εκδηλώνεται, μεταξύ άλλων, στους ακόλουθους τομείς:

1. προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις, συμπεριλαμβανομένης της γλώσσας ως μέσου της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς ·
2. τέχνες του θεάματος,
3. κοινωνικές πρακτικές, τελετουργίες και εορταστικά γεγονότα,
4. γνώσεις και πρακτικές που αφορούν τη φύση και το σύμπαν,
5. παραδοσιακή χειροτεχνία

1.1.4. Ιδιαιτερότητα της βιομηχανικής πολιτιστικής κληρονομιάς

Οι χώροι βιομηχανικής κληρονομιάς αποτελούν ένα ιδιαίτερο είδος πολύτιμης κληρονομιάς¹⁷⁰ που συνήθως αντιμετωπίζουν σημαντικές αλλαγές στη χρήση με την πάροδο του χρόνου και απαιτούν δημιουργικές προσεγγίσεις για την εφαρμογή βιώσιμων λύσεων για τη συνεχή χρήση και φροντίδα τους. Τα βιομηχανικά και άλλα μεγάλα συγκροτήματα αποτελούν περιπτώσεις κληρονομιάς που αντιμετωπίζουν μεγάλα και πολύπλοκα ζητήματα και που συνήθως πρέπει να ενσωματωθούν σε ευρύτερα συστήματα αστικής αναγέννησης.

Η βιομηχανική κληρονομιά καθορίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την άυλη πλευρά της δεδομένου ότι το κεντρικό κομμάτι μιας βιομηχανικής διαδικασίας ήταν πάντα η μέθοδος και η διαδικασία έπειτα τα εργαλεία και τα μέσα και τελευταίο το ίδιο το κτήριο που φιλοξενούσε τα προηγούμενα.

Βιομηχανική Αρχαιολογία

Η αποβιομηχάνιση, μια διαδικασία που άρχισε από τη δεκαετία του '60, επιταχύνθηκε και κορυφώθηκε τη δεκαετία του '80. Ιδιαίτερα μετά το 1990 παρατηρείται μαζική διακοπή της λειτουργίας των εργοστασίων με αποτέλεσμα ένας μεγάλος αριθμός βιομηχανικών χώρων μαζί με τα μηχανήματα τους, να βρεθούν ξαφνικά άδεια και εγκαταλελειμμένοι, χωρίς τη δυνατότητα άμεσης εκμετάλλευσής τους. Πολλοί από

---

¹⁷⁰ (Karaiskou, 2017, σ. 229)

αυτούς γκρεμίστηκαν ενώ ο μηχανολογικός εξοπλισμός τους, το κατεξοχήν εκμεταλλεύσιμο υλικό τους, ακολούθησε το δρόμο της εκποίησης ή της καταστροφής¹⁷¹.

Ακόμα και οι βιομηχανίες που επιβίωσαν της οικονομικής κρίσης πέρασαν μέσα από αναγκαίους εκσυγχρονισμούς που πραγματοποιήθηκαν στην πλειοψηφία τους με την καταστροφή του παλαιότερου εξοπλισμού. Αυτό, σε συνδυασμό με τις συνεχείς αλλαγές του ιδιοκτησιακού ή διαχειριστικού καθεστώτος που συνεπάγονται έλλειψη συνείδησης για την ιστορική αξία της επιχείρησης, οδήγησαν ένα μεγάλο τμήμα του μηχανολογικού υλικού στην εξαφάνιση.

Η αποβιομηχάνιση δεν άφησε πίσω της μόνο ανενεργά εργοστάσια. Έφερε στην επιφάνεια ένα ευρύτερο φάσμα καταλοίπων ενός ολοκληρωμένου πολιτισμού, και την ανάγκη καταγραφής και μελέτης τους.

Ενώ οι θεωρίες και έννοιες για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, έχουν διαγράψει μια ιστορική πορεία οδηγώντας στη σύνταξη της Χάρτας της Βενετίας το 1964, η βιομηχανία διανύει ήδη την καμπή προς την αποβιομηχάνιση. Η έντονη περίοδος της βιομηχανίας έχει ήδη προσφέρει σε πολλά αστικά και περιαστικά κέντρα τα μνημεία της νέας εποχής τα οποία θα θέσουν και αυτά με τη σειρά τους νέους όρους και ερωτήματα στους ερευνητές περί αποκατάστασης αλλά κυρίως περί επανάχρησης. Η επανάχρηση θα αποτελέσει όπως και παλαιότερα σημείο τριβής και θα εξακολουθήσει μέχρι και σήμερα, χωρίς ακόμη να έχουν τεθεί σαφείς κανόνες και όρια.

Η βιομηχανική εποχή δεν αποτέλεσε ανέκαθεν αντικείμενο μελέτης της επιστημονικής κοινότητας. Ωστόσο πριν ακόμη τεθεί το ζήτημα της βιομηχανικής επανάχρησης στη σύγχρονη πλέον εποχή, είχε ήδη υιοθετηθεί η ανάγκη ιστορικής τεκμηρίωσης και καταγραφής αυτών των μνημείων. Ο νέος αυτός επιστημονικός κλάδος ορίζεται ως «βιομηχανική αρχαιολογία» το 1955 στο Birmingham της Αγγλίας. Φορείς αυτής της νέας προσέγγισης υπήρξαν κυρίως αρχιτέκτονες και ιστορικοί, οι οποίοι δραστηριοποιούνται από το 1985, χωρίς να έχουν απαραίτητα ως κύριο γνωστικό πεδίο την βιομηχανία ή την εποχή της.

Ο ορισμός που εκφράζει το σύγχρονο ρόλο του κλάδου εκφράστηκε το 1998 από τους Palmer και Neaverson ως: “η συστηματική μελέτη κατασκευών και αντικειμένων, ως μέσα προς τη διεύρυνση της αντίληψής μας για το βιομηχανικό παρελθόν”. Από τον ορισμό αυτό προκύπτει η ερμηνεία της βιομηχανικής εποχής ως φορέα τεχνολογικών, ανθρωπολογικών και κοινωνικοοικονομικών μεταλλάξεων, ενώ τα κτίρια και τα μέσα που τη συνοδεύουν αποτελούν πειστήρια και “ζωντανούς μάρτυρες”.

---

¹⁷¹ (Κομνηνός & Κρεκουκιάτης, 2010, σ. 45)

Η Χάρτα του Nizhny Tagil

Το επιστέγασμα της έρευνας αυτού του νέου κλάδου εκφράστηκε επίσημα με τη Χάρτα του Nizhny Tagil που υιοθετήθηκε από την Διεθνή Επιτροπή για τη Διατήρηση της Βιομηχανικής Κληρονομιάς (TICCIH) στη Ρωσία το 2003, και διακηρύσσει τις αρχές για τη μελέτη, τεκμηρίωση, συντήρηση και ερμηνεία της βιομηχανικής κληρονομιάς.

Η ιστορική περίοδος που συγκεντρώνει το κύριο ενδιαφέρον εκτείνεται από την αρχή της Βιομηχανικής Επανάστασης, στο δεύτερο ήμισυ του 18ου αιώνα, έως σήμερα, ενώ συγχρόνως, εξετάζονται οι πρώτες προ-βιομηχανικές και πρωτο-βιομηχανικές ρίζες της.

Περνώντας τώρα στο επόμενο στάδιο από αυτό της αρχαιολογικής αξιολόγησης των βιομηχανικών κτιρίων, οι σύγχρονες κοινωνίες έχουν ήδη θέσει το ζήτημα της επανάχρησης. Και όπως συνέβη στο παρελθόν με τις διαφορετικές προσεγγίσεις πάνω στη διαλεκτική της συντήρησης ή αποκατάστασης, ομοίως και τώρα υπάρχει μια σειρά εναλλακτικών πρακτικών επέμβασης.

Τα κτίρια και οι κατασκευές που δημιουργήθηκαν για βιομηχανικές δραστηριότητες, οι διαδικασίες και τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν, οι πόλεις και τα τοπία στα οποία βρίσκονται, καθώς και χώροι που χρησιμοποιούνταν για κοινωνικές δραστηριότητες σχετικές με τη βιομηχανία, αποτελούν στο σύνολο τους τη Βιομηχανική Κληρονομιά¹⁷².

Η αξία της βιομηχανικής κληρονομιάς συγκεντρώνεται στο γεγονός ότι αποτελεί υλικά και άυλα ίχνη ενός ολόκληρου τεχνικού συστήματος, το οποίο καθόρισε για τουλάχιστον δύο αιώνες τη ζωή των ανθρώπων και τη μορφοποίηση του χώρου. Η ανάπτυξη μιας βιομηχανίας σε μια περιοχή, για παράδειγμα, επέφερε αλλαγές τόσο στη φυσική, όσο και στην κοινωνική δομή του χώρου. Γύρω της συγκεντρώθηκαν οι κοινωνικές ομάδες που έβρισκαν επαγγελματική απασχόληση σε αυτήν και, έχοντας ως κοινό σημείο αναφοράς το εργοστάσιο, οργάνωναν τον τρόπο ζωής τους. Οι άνθρωποι αυτοί ανέπτυσαν με τον καιρό μια δικιά τους κουλτούρα και ταυτότητα, βάση της οποίας ήταν το εργοστάσιο και ο χώρος γύρω από αυτό, οι εργατικές συνοικίες και οι υπόλοιποι χώροι των δραστηριοτήτων τους.

Στην Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, η ανάγκη άμεσης στέγασης των προσφύγων που βρέθηκαν κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα και απορροφήθηκαν ως εργατικό δυναμικό από τις βιομηχανίες της εποχής, οδήγησε στη δημιουργία συνοικιών δίπλα από τα εργοστάσια που δούλευαν, τα οποία αποτελούσαν τώρα πια τη σύνδεση τους με τον νέο τόπο και τον πυρήνα κοινωνικοποίησης τους.

Σε μια ευρύτερη κλίμακα, η ανάπτυξη βιομηχανιών, πυροδότησε αλλαγές στη γενικότερη εικόνα των πόλεων, στις οικονομικές και κοινωνικές δομές και κατ' επέκταση στις χωρικές δομές. Σύμβολα εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης, λειτουργούσαν για την πόλη καταλυτικά, ως στοιχεία πρωτογενή, όπως τα ονομάζει ο Rossi. Στοιχεία,

---

¹⁷² (Tagil, Ιούλιος, 2003)

δηλαδή, ικανά να επιταχύνουν τη διαδικασία αστικοποίησης και μετασχηματισμού. Στοιχεία σταθερά και σημαντικά στη δομή της πόλης και την δυναμική εξέλιξη της. Πολλοί μελετητές συνδέουν τα φαινόμενα της εκβιομηχάνισης και της πολεοδομησης και θεωρούν τη δεύτερη σαν ένα φυσιολογικό αποτέλεσμα της πρώτης, παρατηρώντας πως ιστορικά η πρώτη δημιουργία της σύγχρονης μορφής πόλεων αρχίζει με την εμφάνιση της εκβιομηχάνισης.

Αναπόφευκτα λοιπόν οι βιομηχανικοί χώροι, συνδέονται στη συνείδηση των κοινωνιών με τη συλλογική μνήμη αυτού του πολιτισμού, με τη μνήμη γεγονότων, προσωπικών εμπειριών, σημαντικών αλλαγών τόσο κοινωνικών όσο και χωρικών, αλλά και με τη μνήμη έντονων αντιφάσεων.

1.1.5. Εξέλιξη διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς ως εργαλείο χωροταξικού σχεδιασμού και οικονομίας

Στις χώρες που πλήγηκαν από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η ανασυγκρότηση ήταν δικαιοδοσία του κράτους. Η κατεύθυνση του πολεοδομικού σχεδιασμού προς την "ολοκληρωμένη αναδιάρθρωση", δεν περιλάμβανε ιδιαίτερα το πολιτιστικό παρελθόν στις χωροταξικές μελέτες και στόχευε να "γεμίσει τα κενά" σύντομα με υποδομές¹⁷³.

Αργότερα κατά τη δεκαετία του 1980, με την οικονομία της βιομηχανίας να παρακμάζει εξαιτίας του παγκόσμιου ανταγωνισμού, το κράτος δεν είναι πλέον καθοδηγητής της ανάπτυξης αλλά σύμβουλος και συνέταιρος, καθώς έχοντας ανεπαρκή ικανότητα ή πόρους από μόνο του, υιοθετεί μια νέα στάση, προσφέροντας κίνητρα μέσω οικονομικών επιδοτήσεων και χαλαρωση περιορισμών. Συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα έλαβαν τη μορφή συμφωνιών περιορισμένου χρόνου για την επίτευξη προκαθορισμένων κοινών στόχων.

Η αύξηση της αξίας των ακινήτων, ήταν ο κύριος δείκτης οικονομικής επιτυχίας με την τάση αυτή να εξακολουθεί να κυριαρχεί, επηρεάζοντας τον τρόπο με τον οποίο δικαιολογείται η δημόσια χρηματοδότηση και η μέτρηση της επιτυχίας της, βάση του 'χάσματος γαιοπροσόδου' δηλαδή την κεφαλαιοποίηση της υπεραξίας που θα προκύψει από τη μετατροπή των σημερινών χρήσεων γης σε δυνητικά βέλτιστες χρήσεις.

Αρχίζει να ακούγεται η φράση "αναγέννηση υπό την πολιτιστική κληρονομιά", και εισάγεται η ιδέα ότι μεταξύ των παραγόντων που διαμορφώνουν την οικονομία,

---

¹⁷³ (Bell, 2017, σ. 70)

υπάρχουν και άλλες αξίες που πρέπει να ληφθούν υπόψη. Γίνεται αντιληπτό ότι η πολιτιστική κληρονομιά είναι μια φλέβα που διατρέχει τις περισσότερες οικονομικές δραστηριότητες, και θα μπορούσε να είναι μια κινητήριος δύναμη αστικής αναζωογόνησης. Αναγνωρίζεται ότι η οικονομική απόδοση δεν είναι πλέον μια απλή οικονομική εξίσωση αλλά ένα σύνολο αποτελεσμάτων που βασίζονται στην έννοια της βιωσιμότητας και των αξιών που αντιπροσωπεύει.

Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς πρέπει να αποσκοπεί σε οφέλη όπου τα μετρήσιμα αποτελέσματα τους ξεκινούν με τη φυσική έναρξη του έργου ή του προγράμματος, αλλά διαρκούν πολύ περισσότερο λειτουργώντας καταλυτικά για τη δημιουργία παράπλευρων ωφελειών για την κοινωνία.

Η πολιτιστική κληρονομιά είναι έννοια που βρίσκεται συνεχώς σε “ροή”, καθώς η υπόσταση και το νόημα της συνεχώς επαναπροσδιορίζονται από την κοινωνία. Είναι λοιπόν αναπόφευκτο να έχουν αναπτυχθεί παράλληλες προσεγγίσεις στο πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού, υπό αυτήν την εξελικτική οπτική της σχέσης πολιτιστικής κληρονομιάς - κοινωνίας.

Το εννοιολογικό πλαίσιο της σχέσης της διαχείρισης της κληρονομιάς σε σχέση με τον χωροταξικό σχεδιασμό χαρακτηρίζεται από τρεις προσεγγίσεις που εμπλέκουν την κληρονομιά με τον σχεδιασμό, οι οποίες εξελίχθηκαν διαδοχικά και την αντιμετωπίζουν ως τομέα, συντελεστή, και διάλυμα¹⁷⁴. Παρόλο που αυτές οι προσεγγίσεις εμφανίστηκαν με χρονική συνέχεια, η νέα δεν αντικατέστησε την παλιά, με αποτέλεσμα την συνύπαρξή τους ή την επιλογή εφαρμογής τους ανά περίπτωση. Ενώ είναι πιθανές οι συγκρούσεις μεταξύ των διαφορετικών πρακτικών, υποστηρίζεται ότι η σύγχρονη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς δεν πρέπει να βασιστεί σε ένα καθολικό, κυρίαρχο μοντέλο αλλά σε μια σύνθεση διαφορετικών προσεγγίσεων βασισμένων στην ικανότητα εκτίμησης της προοπτικής ενός χώρου σε σχέση με το περιβάλλον του και την προσαρμογή στα κατά περίπτωση δεδομένα.

Καθώς το ιστορικό περιβάλλον αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα των πόλεων και του αστικού τοπίου που εξελίσσεται, το πολιτιστικό τοπίο είναι εκ φύσεως δυναμικό, επομένως η απλή διατήρηση, ως αντιμετώπιση, δεν μπορεί να είναι πλέον ο βασικός στόχος και μια πιο ολιστική, περιεκτική προσέγγιση είναι αναγκαία. Υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις για την διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς και καθώς ο δομημένος χώρος επηρεάζεται άμεσα από αυτήν, είναι αξιοσημείωτη η αμοιβαία σχέση της πολιτιστικής κληρονομιάς με τον χωροταξικό σχεδιασμό.

Τοποθετώντας την πολιτιστική κληρονομιά στον χωροταξικό σχεδιασμό

α) Η πολιτιστική κληρονομιά ως χωροταξικός “τομέας”: καταγραφή και προστασία

---

¹⁷⁴ (Eva Stegmeijer, 2017, σ. 114)

Αυτή η προσέγγιση που εμφανίζεται στις αρχές του 20ου αι. βασίζεται στην αντίληψη ότι οι κοινωνικές και χωροταξικές δυναμικές αποτελούν μια συνεχή απειλή για την πολιτιστική κληρονομιά. Η προστασία της θεσμοθετείται και ο όρος “τομέας” εμφανίζεται και αναφέρεται σε ένα πολιτικό, νομικό και οικονομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εξειδικευμένοι επιστήμονες εργάζονται με σκοπό την διατήρηση. Το σύστημα, κυβερνητικού κυρίως χαρακτήρα, εστιάζει στην συλλογή και καταγραφή, με αυστηρά κριτήρια, ιστορικών αντικειμένων και τοπίων¹⁷⁵.

Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, τα ιστορικά κτίρια και οι περιοχές διάγουν καλύτερα όταν είναι απομονωμένα από τις μεταμορφώσεις του αστικού περιβάλλοντος. Με την μεγαλύτερη δυνατή αντιδιαστολή με το γύρω περιβάλλον, αυτή η πρακτική σκοπεύει στη διατήρηση της αυθεντικής ουσίας και μορφής των απειλούμενων κατασκευών. Ο προσανατολισμός κατευθύνεται σε τεχνικά θέματα που σχετίζονται με τη διατήρηση, τη μουσειοποίηση και την ανάπτυξη τεχνικών αξιολόγησης της αξίας των πολιτιστικών αντικειμένων.

β) Η πολιτιστική κληρονομιά ως χωροταξικός “συντελεστής”: αναζωογόνηση

Από το 1980 και μετά αρχίζει να γίνεται αντιληπτό ότι δεν είναι δυνατόν όλα τα ιστορικά αντικείμενα να αντιμετωπιστούν και να διατηρηθούν με τον ίδιο τρόπο. Ο εκ φύσεως δυναμικός χαρακτήρας της πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία θεωρείται ένας από τους συντελεστές που επηρεάζουν την ποιότητα ζωής μιας κοινωνίας, απαιτεί μια πιο δυναμική προσέγγιση. Καθώς οι πόλεις και τα τοπία αλλάζουν, όπως και οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες υπό τις οποίες δημιουργήθηκαν, η προσαρμογή, αναζωογόνηση, και επανάχρηση είναι καθοριστικοί παράγοντες στην χωροταξική ανάπτυξη.

Οι ειδικοί στην πολιτιστική κληρονομιά προσεγγίζουν τους επενδυτές, τους πολεοδόμους και τις πολιτικές αρχές με σκοπό τον εμπλουτισμό της ποιότητας των μελετών τους για χωροταξική ανάπτυξη.

Αυτή η προσέγγιση της κληρονομιάς ως συντελεστής ανάπτυξης εστιάζει σε ολόκληρη την περιοχή μελέτης και όχι μόνο στο αντικείμενο. Βασίζεται στη διεπιστημονικότητα και αφορά την ανάμιξη διαφόρων ακαδημαϊκών κλάδων, συμπεριλαμβανομένων των κλάδων μη πολιτιστικής κληρονομιάς. Σκοπός είναι η βελτιστοποίηση της οικονομικής και κοινωνικής αξίας ενώ η αποκατάσταση και η επανάχρηση είναι πλέον επιλογές. Δεν είναι τόσο ο ιστός του ιστορικού χώρου που έχει σημασία, όσο η σύνδεση με το παρόν, ο βαθμός που η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να

---

¹⁷⁵ (Eva Stegmeijer, 2017, σ. 120)

συνδεθεί παραγωγικά με τομείς όπως η αναψυχή, η στέγαση ή η διαχείριση φυσικών πόρων¹⁷⁶.

γ) Η πολιτιστική κληρονομιά ως χωροταξικό “διάνυσμα”: ανάπτυξη και συνέχεια

Η αστική ανάπτυξη τείνει να διαρρηγνύει και να εξαλείφει εκτός από τις φυσικές κατασκευές και τις ιστορίες ή τα νοήματα που συνδέονται με αυτές. Η γνώση για το τί συνέβη σε μια πόλη, περιοχή, κτίριο μπορεί να εμπνεύσει και να καθοδηγήσει τις χωροταξικές παρεμβάσεις και την ανάπτυξη και να συνδέσει την ιστορία με τον σχεδιασμό μέσω άυλων στοιχείων, ιδίως όταν τα φυσικά ίχνη του παρελθόντος δεν είναι ιδιαίτερα ορατά, δημιουργώντας χρονική συνέχεια. Αφηγήσεις και παραδόσεις, πολιτισμικά στοιχεία, έθιμα, τεχνογνωσία επαγγελματιών που δεν υπάρχουν πια, μπορούν να αποτελέσουν αυτά τα άυλα στοιχεία. Τα υλικά ίχνη του παρελθόντος μπορούν να ενισχύσουν την ερμηνεία της ιστορίας, αλλά χωρίς την αφήγηση του ιστορικού πλαισίου τους χάνουν την ουσιαστική σημασία τους¹⁷⁷.

Αυτή η προσέγγιση της κληρονομιάς, ως διάνυσμα που εμπνέει και καθοδηγεί τον χωροταξικό σχεδιασμό και τη διαχείριση της σχέσης της με το αστικό περιβάλλον, αντανακλάται περισσότερο στις λειτουργίες, στις χρήσεις, και λιγότερο στις φυσικές οικοδομικές δομές. Οι μετασχηματισμοί που επιφέρει αυτή η προσέγγιση, σχηματίζονται από τους κοινωνικούς και πολιτιστικούς δεσμούς με το παρελθόν και τις αξίες του και βασίζεται στη χρονική συνέχεια. Σχετίζεται λιγότερο με το κράτος ή την αγορά και περισσότερο με τους πολίτες και την ευρύτερη κοινωνία.

Θεμελιακές και ακαδημαϊκές διαφορές

Υπό ένα ευρύ κοινωνικό, φιλοσοφικό και πολιτιστικό πλαίσιο, αυτή η εξέλιξη στην προσέγγιση της πολιτιστικής κληρονομιάς, μπορεί να ερμηνευθεί ως μια μετάβαση από τον μοντερνισμό, στον μεταμοντερνισμό και στην ρευστή νεωτερικότητα.

Με την έλευση του 20ου αι. η προσέγγιση της πολιτιστικής κληρονομιάς ως “τομέας” επηρεάζεται από τον μοντερνισμό. Αυτή η σχέση χαρακτηρίζεται από την πίστη στην κυβέρνηση ως διαχειριστή και στην επιστημονική ακαδημαϊκή εξειδίκευση. Η επιλογή, καταγραφή και διαχείριση, γίνεται από ειδικούς και η διαδικασία βασίζεται σε αντικειμενικότητα, επαλήθευση, οικουμενικότητα και θεσμοθετημένες διαδικασίες.

Η μεταμοντέρνα προσέγγιση της ως “συντελεστής”, βασίζεται λιγότερο στην κυβέρνηση και περισσότερο στην αγορά, με δημόσιες - ιδιωτικές συνεργασίες και τη συμμετοχή τοπικών αρχών που χρηματοδοτούν έργα αστικής ανάπλασης. Δημιουργήθηκε η ανάγκη για συνεισφορά της οικονομικής αξίας του αντικειμένου στην

---

¹⁷⁶ (Eva Stegmeijer, 2017, σ. 120)

¹⁷⁷ (Eva Stegmeijer, 2017, σ. 122)

συντήρησή του, και για την μετατροπή του σε μια πηγή δημιουργίας αξιών σε έργα αστικής ανάπλασης.

Στο σημερινό τοπίο της οικονομικής κρίσης, της παγκοσμιοποίησης, των ταχύρρυθμων αλλαγών, του ψηφιακού χώρου και του διαδικτύου, και της ρευστοποίησης του χώρου μέσω της τεχνολογικής εκμηδένισης του χρόνου, εισάγεται η έννοια της ρευστής νεωτερικότητας¹⁷⁸. Η ευκολία πληροφόρησης αλλά και η ανάγκη δημιουργίας πολιτιστικής ταυτότητας και συναισθηματικής προσέγγισης προς ένα τόπο, οδηγούν στην προσέγγιση της κληρονομιάς ως “διάνυσμα” σε σχέση με τον χώρο. Η διαχείρισή της δεν βασίζεται τόσο σε κάποιου είδους κεντρικό έλεγχο, αλλά στην τοπική κοινωνία, τους πολίτες, τις επιχειρήσεις και τα συμβαλλόμενα μέρη που την αντιμετωπίζουν ως μια κοινή αναζήτηση αναπτύσσοντας σχέσεις αλληλεξάρτησης και ενισχύοντας αμοιβαία τους στόχους τους.

Σχετικά με την ακαδημαϊκή διάσταση του θέματος, ενώ στην προσέγγιση ως “τομέας”, η αξιολόγηση και προφύλαξη της κληρονομιάς βασίζεται στην αντικειμενικότητα της επιστήμης και σε αποδεδειγμένες πρακτικές, στις άλλες δύο προσεγγίσεις που αναφέρθηκαν, το επίκεντρο του θέματος βρίσκεται περισσότερο στην κοινωνική ανάμειξη. Παρατηρείται μια μετάβαση από τον θετικισμό, στον κοινωνικό κονστρουκτιβισμό, από μια οπτική εστίασης σε τεχνικά ζητήματα, στην υλικότητα, και στην επαλήθευση, προς μια αντίληψη της κληρονομιάς ως ένα προϊόν που εντάσσεται σε ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο το οποίο συνεχώς την επαναπροσδιορίζει και την επανερμηνεύει.

Εκεί λοιπόν που η προσέγγιση ως “τομέας” παραπέμπει στην συντήρηση με σκοπό την συνέχεια και την μεταβίβαση των αντικειμένων κληρονομιάς στις επόμενες γενιές, η προσέγγιση ως “συντελεστής” τα αντιμετωπίζει ως στοιχεία δημιουργίας οικονομίας, ενώ η προσέγγιση ως “διάνυσμα” διευρύνει το πλαίσιο υποδηλώνοντας την βιώσιμη ανάπτυξη, μέσω κοινωνικής συμμετοχής και συνοχής, ανάπτυξης ικανοτήτων, ενίσχυσης της τοπικής παραγωγής και επανάχρησης.

Η εξέλιξη μεταξύ των παραπάνω προσεγγίσεων επέφερε μια διεύρυνση του τρόπου διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, μιας μετακίνησης της εστίασης από το μνημείο προς την πόλη συνολικά, ως μια μορφολογική και κοινωνική κατασκευή¹⁷⁹. Αυτό δεν συνεπάγεται την αναγκαία επιλογή κάποιας από αυτές τις προσεγγίσεις, αλλά την διάθεση ενός αριθμού μηχανισμών και πλαισίων για την αντιμετώπιση του παρελθόντος όπου συνυπάρχουν, συνδυάζονται και αλληλεξαρτώνται, εμπλουτίζοντας η μία την άλλη. Αυτή η πολυμορφική αντιμετώπιση είναι αναγκαία για την σύγχρονη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς και η ικανότητα εκτίμησης των πολιτιστικών πόρων στο ιδιαίτερο περιβάλλον τους.

---

¹⁷⁸ (Eva Stegmeijer, 2017, σ. 123)

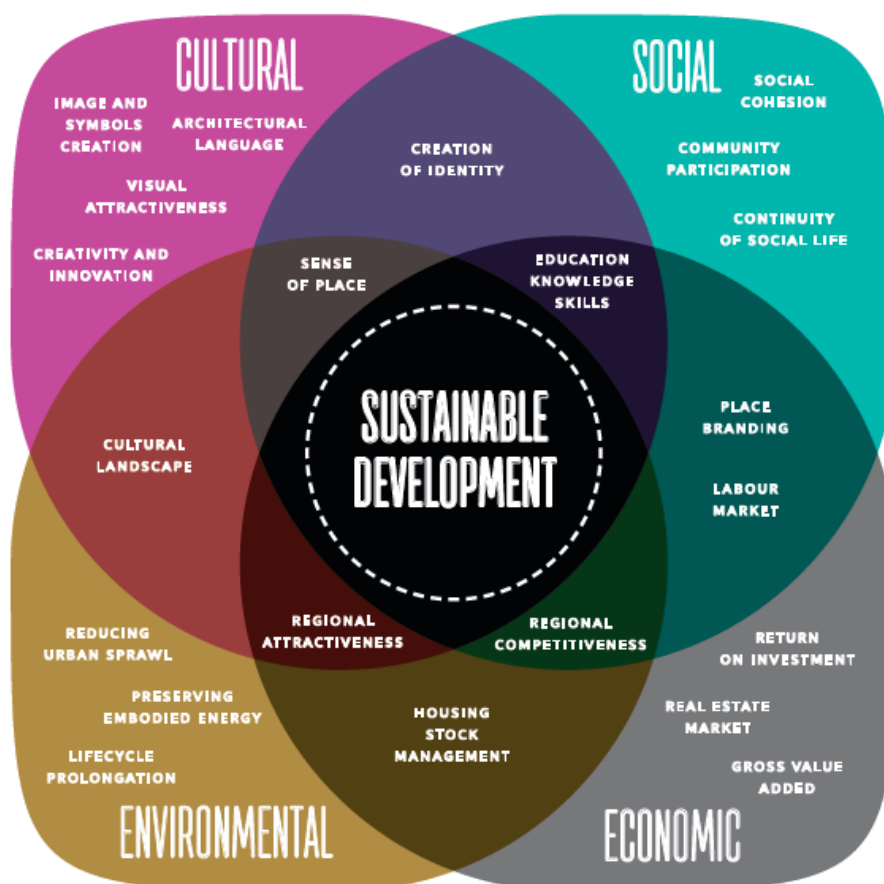
¹⁷⁹ (Eva Stegmeijer, 2017, σ. 126)

1.1.6. Βιώσιμη ανάπτυξη βασισμένη στον πολιτισμό

Ο τέταρτος πυλώνας της βιώσιμης ανάπτυξης

Η έννοια της βιωσιμότητας ορίστηκε την δεκαετία του '80 ως η σύνθεση τριών διαστάσεων: οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα, και με σκοπό την εφαρμογή της σε τοπικές, εθνικές και διεθνείς πολιτικές και στρατηγικές ανάπτυξης¹⁸⁰. Σύντομα ωστόσο, έγινε αισθητό ότι αυτές οι τρεις διαστάσεις δεν αντιπροσωπεύουν την πολυπλοκότητα της κοινωνίας, και προτάθηκε η ένταξη του πολιτισμού και της κληρονομιάς ως ο τέταρτος πυλώνας της βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς ο πολιτισμός και η κληρονομιά καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι ενεργούν στον κόσμο, διαμορφώνουν τις κοινωνικές επιλογές και συνδέουν το παρελθόν με το μέλλον.

Πίνακας Γ. 1 Διάγραμμα των τεσσάρων τομέων της βιώσιμης ανάπτυξης. (πηγή: "CULTURAL HERITAGE COUNTS FOR EUROPE" (Giraud-Labelte, και συν., 2015))

Είναι πλέον αποδεκτό ότι οι παγκόσμιες προκλήσεις δεν είναι μόνο οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές. Το κοινό μας μέλλον εξαρτάται επίσης από τη

¹⁸⁰ (Mergos, Chapter 4: Cultural heritage and the economic development agenda., 2017, σ. 83)

διατήρηση των υλικών και άυλων στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς, τη διασφάλιση της αυτόχθονης γνώσης, την πολιτισμική ποικιλομορφία και τη μεταβίβαση στις μελλοντικές γενιές, των αξιών πάνω στις οποίες η κοινωνία έχτισε τις βάσεις της.

Πίνακας Γ. 2 Πιθανές περιοχές αντίκτυπου της πολιτιστικής κληρονομιάς. (ηγή: "CULTURAL HERITAGE COUNTS FOR EUROPE" (Giraud-Labelte, και συν., 2015))

	ECONOMIC	SOCIAL	CULTURAL	ENVIRONMENTAL
IMAGE AND SYMBOLS CREATION			⊕	
VISUAL ATTRACTIVENESS			⊕	
ARCHITECTURAL LANGUAGE			⊕	
CREATIVITY AND INNOVATION			⊕	
SENSE OF PLACE		⊕	⊕	⊕
CULTURAL LANDSCAPE			⊕	⊕
REDUCING URBAN SPRAWL				⊕
PRESERVING EMBODIED ENERGY				⊕
LIFECYCLE PROLONGATION				⊕
EDUCATION	⊕	⊕	⊕	
SKILLS	⊕	⊕	⊕	
KNOWLEDGE	⊕	⊕	⊕	
CREATION OF IDENTITY		⊕	⊕	
REGIONAL ATTRACTIVENESS	⊕		⊕	⊕
SOCIAL COHESION		⊕		
COMMUNITY PARTICIPATION		⊕		
CONTINUITY OF SOCIAL LIFE		⊕		
PLACE BRANDING	⊕	⊕		
LABOUR MARKET	⊕	⊕		
REGIONAL COMPETITIVENESS	⊕	⊕		⊕
REAL ESTATE MARKET	⊕			
GROSS VALUE ADDED	⊕			
RETURN ON INVESTMENT	⊕			
TAX INCOME	⊕			
HOUSING STOCK MANAGEMENT	⊕			⊕

Προκειμένου να καταστεί λειτουργικός ο ορισμός της βιώσιμης ανάπτυξης ο οποίος περιλαμβάνει τον πολιτισμό και την κληρονομιά, πρέπει να αναλυθεί ο ρόλος της

στην οικονομία και να προταθούν πρακτικά μέτρα για την ενσωμάτωση της στη δημόσια πολιτική.

Η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να αποτελέσει ένα εξαιρετικά αποτελεσματικό εργαλείο για το σχεδιασμό της ανάπτυξης. Αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο ότι η βασισμένη στον πολιτισμό αστική ανάπτυξη, ο βιώσιμος πολιτιστικός τουρισμός, οι πολιτιστικές βιομηχανίες και τα πολιτιστικά ιδρύματα, είναι ισχυρά οικονομικά υποσύνολα που δημιουργούν απασχόληση, κέρδη, ενθαρρύνουν την τοπική ανάπτυξη και καλλιεργούν την επιχειρηματικότητα.

Η σύγχρονη τάση, σε αντίθεση με την επικρατούσα του παρελθόντος που θεωρούσε την χρήση της κληρονομιάς απειλή που θα οδηγήσει σε εμπορευματοποίηση και καταστροφή, θεωρεί ότι τα περισσότερα οφέλη από τη διατήρηση της θα αποκομισθούν με την επιτυχή ένταξη της στην οικονομική και κοινωνική ζωή, χρηματοδοτώντας με αυτόν τον τρόπο και τη διατήρηση της. Η διαχείριση της πρέπει να προσεγγιστεί ολιστικά, διατηρώντας ισορροπία ανάμεσα στη διατήρηση και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανή, καθώς και ως καταλύτης οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Το σχετικό θεωρητικό πλαίσιο αποτελείται από τρία στοιχεία¹⁸¹:

-
- Την αναγνώριση της κληρονομιάς ως **οικονομικό τομέα** ξεχωριστά, η οποία χρησιμοποιεί πόρους, παράγει προϊόντα και δημιουργεί θέσεις εργασίας και κέρδη.
- Την εξέταση της κληρονομιάς ως **παράγοντα ανάπτυξης** που καταλύει την αναπτυξιακή διαδικασία με την προσέλκυση οικονομικών και αναπτυξιακών δραστηριοτήτων.
- Την προσέγγιση της κληρονομιάς ως **εργαλείο ανάπτυξης** μέσω της ενίσχυσης της ταυτότητας και της αναγνωσιμότητας ενός τόπου, μιας πόλης ή μιας περιοχής.

Πολιτιστική κληρονομιά και βιώσιμη αστική ανάπτυξη

Η αυξανόμενη αστικοποίηση και η ταχείες κοινωνικοοικονομικές αλλαγές ασκούν πιέσεις σχετικά με την διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς των μεγαλύτερων πόλεων στο πλαίσιο ανάπτυξης τους. Είναι ανάγκη να υπάρξει συντονισμός μεταξύ της αστικής ανάπτυξης και της βιώσιμης ανάπτυξης για την επιτυχή ένταξη της πολιτιστικής κληρονομιάς στον αστικό ιστό. Είναι ακόμα σημαντική η εμπλοκή των τοπικών κυβερνήσεων και κοινοτήτων για την ενσωμάτωση της

---

¹⁸¹ (Mergos, Chapter 4: Cultural heritage and the economic development agenda., 2017, σ. 82)

διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, της αστικής ανάπλασης και του τουρισμού, στην ευρύτερη δημόσια πολιτική για τον πολεοδομικό σχεδιασμό.

Μόνο ένα μικρό μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι χαρακτηρισμένο ως μνημείο και ταυτόχρονα φέρει την πιθανότητα να διατηρηθεί αποκλειστικά για έκθεση λόγω της μνημειακότητας του. Ως εκ τούτου, με σκοπό τα στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς να είναι βιώσιμα στο χρόνο, είναι κρίσιμο με κάποιο τρόπο, να εκτιμηθούν, να χρησιμοποιηθούν και να γίνουν αντιληπτά σαν να έχουν σκοπό σήμερα.

Μια άλλη σημαντική πτυχή των χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς είναι η αναπόφευκτη αλλαγή τους. Αυτό οφείλεται στην επίδραση που μπορεί να έχει το φυσικό ή αστικό περιβάλλον στο χώρο της πολιτιστικής κληρονομιάς ή στην προσαρμογή στην οποία υπόκειται ο χώρος από τον ανθρωπογενή παράγοντα, προκειμένου να διατηρηθεί με κάποιο τρόπο. Ωστόσο, πρέπει να γίνει διάκριση ανάμεσα στη διατήρηση ενός τόπου πολιτιστικής και ιστορικής σημασίας και στην υλοποίηση ενός έργου συντήρησης. Πιο συγκεκριμένα, η διατήρηση αφορά την προσεκτική διαχείριση του τόπου με τρόπους που διατηρούν, υποστηρίζουν και ερμηνεύουν τη σημασία της κληρονομιάς.

Εκτός από τον καθορισμό του θεωρητικού πλαισίου και του ρόλου της διατήρησης της κληρονομιάς και της αστικής ανάπλασης σε σχέση με την βιώσιμη ανάπτυξη, πρακτικά θέματα πρέπει να αντιμετωπιστούν, μέσω της διεθνούς εμπειρίας και της έρευνας για τις καλύτερες πρακτικές διαχείρισης της κληρονομιάς. Ορισμένα από αυτά τα θέματα έχουν καταγραφεί από την UNESCO, διαθέτοντας στρατηγικές αναλύσεις, συστάσεις και τεχνικές πληροφορίες σχετικά με τον καθοριστικό ρόλο του πολιτισμού στη βιώσιμη αστική ανάπτυξη¹⁸².

Η βιώσιμη ανάπτυξη στα πλαίσια της ΕΕ

Η στρατηγική «Europe 2020» αποτελεί το θεματολόγιο της ΕΕ για την ανάπτυξη και την απασχόληση και στοχεύει σε τρεις αλληλοενισχυόμενες προτεραιότητες: έξυπνη ανάπτυξη, βιώσιμη ανάπτυξη και ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς¹⁸³.

Εξυπνη ανάπτυξη σημαίνει ενίσχυση των γνώσεων και της καινοτομίας ως οδηγών της μελλοντικής ανάπτυξης.

Η βιώσιμη ανάπτυξη στοχεύει στην οικοδόμηση μιας αποδοτικής από πλευράς πόρων, βιώσιμης οικονομίας, αποτρέποντας παράλληλα την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, την απώλεια βιοποικιλότητας και τη μη βιώσιμη χρήση πόρων.

Η ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς στοχεύει στην ενδυνάμωση του ανθρώπινου δυναμικού μέσω υψηλού επιπέδου απασχόλησης, επενδύοντας στην ανάπτυξη δεξιοτήτων, εκσυγχρονίζοντας τις αγορές εργασίας, ενισχύοντας την κατάρτιση και την κοινωνική προστασία.

---

¹⁸² (Mergos, Chapter 4: Cultural heritage and the economic development agenda., 2017, σ. 87)

¹⁸³ (Mergos, Chapter 4: Cultural heritage and the economic development agenda., 2017, σ. 89)

Η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να αποτελέσει ισχυρό εργαλείο για την επίτευξη των παραπάνω, καθώς προσελκύει επενδύσεις και εξασφαλίζει αποδοτικές, τοπικές, σταθερές και αξιοπρεπείς εργασιακές δραστηριότητες που αφορούν ένα ευρύ φάσμα βιώσιμων δραστηριοτήτων. Αυτές οι θέσεις εργασίας διατηρούν τους ανθρώπινους και άλλους πόρους εντός της τοπικής οικονομίας και προσφέρουν ευκαιρίες. Επίσης επιτυγχάνεται μια σειρά άλλων μη χρηματικών οφελών, όπως η κοινωνική ανθεκτικότητα και συνοχή, η καινοτομία, η δημιουργικότητα και η επιχειρηματικότητα για τα άτομα και τις κοινότητες, η αξιοποίηση των τοπικών πόρων, και η αναβάθμιση των δεξιοτήτων και των γνώσεων¹⁸⁴.

---

¹⁸⁴ (Mergos, Chapter 4: Cultural heritage and the economic development agenda., 2017, σ. 90)

1.2. Πολιτιστικός τουρισμός

Το κεφάλαιο αυτό θα επικεντρωθεί στον τουρισμό και πιο συγκεκριμένα στον πολιτιστικό τουρισμό, δεδομένου του κεντρικού ρόλου του στην πολιτιστική κληρονομιά και την οικονομία της χώρας μας. Στόχος είναι να επισημανθούν οι απειλές καθώς και οι δυναμικές αυτού του εργαλείου, ώστε να διατηρηθεί ως εργαλείο προστασίας, διατήρησης και δημιουργίας πολιτιστικής κληρονομιάς και να αποφευχθεί η αντιστροφή αυτής της σχέσης.

Ξεκινώντας, θα αναλυθεί ο τουρισμός ως φαινόμενο και έπειτα θα οριστεί και θα περιγραφεί ο όρος του πολιτιστικού τουρισμού. Θα διατυπωθεί η ιστορική εξέλιξη του και θα υπογραμμιστούν οι ιδιαιτερότητές του στην σημερινή του μορφή. Έπειτα θα αναλυθεί ο αντίκτυπος του στην περιφερειακή ανάπτυξη και θα επισημανθεί η σημασία του στην ενίσχυση της αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τέλος θα δοθεί η δυναμική του και η φιλοσοφία που μπορεί να μετατρέψει τον πολιτιστικό τουρισμό σε καταλύτη βιώσιμης ανάπτυξης, με κορμό την πολιτιστική κληρονομιά. Σε αυτό το σημείο θα παρουσιαστούν οι στρατηγικοί παράμετροι της διαχείρισης του πολιτιστικού τουρισμού.

1.2.1. Χαρακτηριστικά τουριστικής ανάπτυξης και ζήτησης

Ο τουρισμός έχει εξελιχθεί σε ένα τομέα, παγκοσμίως, που παρέχει σημαντικές ευκαιρίες για ανάπτυξη αλλά ασκεί και έντονη πίεση στους πολιτιστικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς πόρους. Είναι ανάγκη να τοποθετηθεί στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης προσπαθώντας να ισορροπήσει την οικονομική ανάπτυξη με αυτούς τους πόρους.

Ο τουρισμός είναι μια ανθρώπινη δραστηριότητα που βασίζεται στην ανάγκη της σύγχρονης κοινωνίας για ψυχαγωγία και αναψυχή, αναπτύσσεται ταχέως παγκόσμια και συνδέεται με ένα αριθμό οικονομικών δραστηριοτήτων με περαιτέρω πολλαπλές διασυνδέσεις, αλληλεξαρτήσεις και επιδράσεις.

Αποτελεί μια δυναμική, οικονομική δραστηριότητα παγκοσμίως που συνεχώς μεγεθύνεται, με την Ευρώπη να πρωτοστατεί ως προορισμός συγκεντρώνοντας το 50% των διεθνών επισκεπτών¹⁸⁵. Η ευρωπαϊκή πολιτιστική κληρονομιά είναι εξαιρετικής οικονομικής σημασίας για την τουριστική βιομηχανία, δημιουργώντας κατ'επίμηση ετήσια έσοδα ύψους 335 δισ. ευρώ¹⁸⁶. Η αγορά για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς υπολογίζεται σε περίπου 5 δισ. ευρώ ετησίως.

Κοινωνικοοικονομικές αλλαγές όπως η παγκοσμιοποίηση, το άνοιγμα σε νέες αγορές, ο ανταγωνισμός, και η εξέλιξη της τεχνολογίας της πληροφορίας και των

---

¹⁸⁵ (Coccosis, 2017, σ. 143)

¹⁸⁶ (Aymerich, 2017, σ. 46)

μεταφορών αλλάζουν σημαντικά το “σχήμα” του τουρισμού. Ο σύγχρονος τουρισμός γίνεται ευαίσθητος σε κοινωνικά, πολιτιστικά, και περιβαλλοντικά θέματα με συνέπεια την εξατομίκευση, την αναζήτηση της ικανοποίησης των ειδικών ενδιαφερόντων του επισκέπτη, και την ανάπτυξη ειδικών τύπων τουρισμού. Ο μαζικός τουρισμός μετατρέπεται ολοένα και περισσότερο σε ανεξάρτητο, με την ανάμειξη με τους ντόπιους, τις τοπικές δραστηριότητες, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό να αποτελούν βασικές αιτίες επιλογής ενός τόπου για επίσκεψη. Ο πλούτος και η ποικιλομορφία των πολιτιστικών πόρων αποτελούν βασικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σε αυτό το πλαίσιο.

Διασυνδέσεις και επιρροές

Ο τουρισμός έχει πολλαπλές διασυνδέσεις με άλλες οικονομικές δραστηριότητες αλλά και επιπτώσεις στην οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον. Ίσως περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα έχει μια πολύπλοκη σχέση με το περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά αφού εξαρτάται από την διαθεσιμότητα και την ποιότητα τέτοιων πόρων ενώ την ίδια στιγμή μπορεί να οδηγήσει στην υποβάθμισή τους.

Η θεαματική αύξησή του, τον έφερε στο προσκήνιο των πολιτικών ως ένα πιθανό μηχανισμό ενεργοποίησης οικονομικής ανάπτυξης και ως ένα καταλύτη αλυσιδωτών αντιδράσεων. Μπορεί να συνεισφέρει στην εργασία και τους μισθούς, στις επενδύσεις, στις κατασκευές, τις μεταφορές, το εμπόριο και πολλούς άλλους τομείς.

Εξαιτίας της υπέρμετρης ανάπτυξης και του ανταγωνισμού, συχνά παρατηρείται μετατόπιση και κυριαρχία του τουρισμού σε άλλες παραδοσιακές οικονομικές δραστηριότητες, οδηγώντας σε μονόπλευρη ανάπτυξη, συρρίκνωση της οικονομικής ποικιλομορφίας και εξάρτησης της κοινωνίας από μια αποκλειστική δραστηριότητα, με τις παραπάνω συνέπειες να πλήττουν και την ίδια την τουριστική δραστηριότητα¹⁸⁷. Δεν αποδίδονται μόνο στον τουρισμό οι αρνητικές επιδράσεις που φαίνονται να συνδέονται άμεσα με αυτόν καθώς και άλλες αιτίες όπως η παγκοσμιοποίηση, η μαζική κουλτούρα, ο ανταγωνισμός και οι μετακινήσεις πληθυσμών, τις ενισχύουν. Καθώς όμως ο τουρισμός συνδέεται με πολλές οικονομικές δραστηριότητες λειτουργεί ως καταλύτης ενισχύοντας αυτά τα φαινόμενα.

Η πρόληψη και διαχείριση των επιδράσεων πρέπει να τοποθετηθούν σε ένα ευρύ πλαίσιο μελέτης σε διεθνές, εθνικό και τοπικό επίπεδο.

Βιώσιμη ανάπτυξη και τουρισμός

Ο βιώσιμος τουρισμός, στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης είναι άμεσα συνδεδεμένος με την προστασία και την διαχείριση φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος ως τη βάση για κοινωνική ενίσχυση και οικονομική ανάπτυξη.

---

¹⁸⁷ (Coccosis, 2017, σ. 145)

Θεμελιακές αλλαγές στον τρόπο που λειτουργεί η τουριστική βιομηχανία, οι πολίτες και η κοινωνία σε σχέση με την παραγωγή και κατανάλωση πόρων και υπηρεσιών, είναι αναγκαίες για την μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του τουρισμού.

Η τοπική και τουριστική ανάπτυξη πρέπει να κάνει βέλτιστη χρήση των περιβαλλοντικών πόρων, να σεβαστεί την πολιτιστική αυθεντικότητα της κοινότητας και να διατηρήσει τις παραδοσιακές αξίες, να συμβάλλει στη βιώσιμη, μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη, και να εξασφαλίσει ισότητα και κοινωνική συνοχή.

Τα στοιχεία στα οποία πρέπει να βασιστεί η τοπική οικονομική ανάπτυξη είναι τα εξής¹⁸⁸:

α) τοπικές επιχειρήσεις, β) εσωτερικές επενδύσεις, γ) εργασιακές δεξιότητες και δ) υποδομές. Μια αδύναμη τοπική οικονομική δραστηριότητα, θα μπορούσε να οδηγήσει στην έλλειψη προσέλκυσης άλλων επιχειρήσεων, που μπορούν να ενισχύσουν την τοπική βιομηχανία, μέσω της διάχυσης γνώσεων και επενδύσεων στην τοπική περιοχή. Οι επενδύσεις είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη της περιοχής, τόσο από το εσωτερικό όσο και εξωτερικά της τοπικής κοινωνίας ενώ η εκπαίδευση και η ανάπτυξη των δεξιοτήτων του τοπικού ανθρώπινου δυναμικού είναι κινητήριοι παράγοντες. Επίσης σε περιοχές όπου δεν υπάρχουν κατάλληλες υποδομές και επαρκής πολιτική βούληση για την κατασκευή τους, δεν μπορεί να υποστηριχτούν επαρκώς οι θεσμοί για την ανάπτυξη του συγκεκριμένου τόπου.

Η βιώσιμη τοπική ανάπτυξη απαιτεί την ενημέρωση και συμμετοχή όλων των σχετικών φορέων καθώς και εξασφάλιση ευρείας συμμετοχής και συναίνεσης. Απαιτείται συνεχής παρακολούθηση των επιπτώσεων, λαμβάνοντας τα απαραίτητα προληπτικά και διορθωτικά μέτρα όποτε είναι απαραίτητο. Θα πρέπει επίσης να διατηρηθεί σε υψηλά επίπεδα το αίσθημα ικανοποίησης των κατοίκων και των επισκεπτών, εξασφαλίζοντας μια ουσιαστική εμπειρία της χρήσης του χώρου και αυξάνοντας την ευαισθητοποίηση σχετικά με θέματα βιωσιμότητας.

Διαχείριση σε τοπικό επίπεδο

Η έρευνα για τις στρατηγικές βιώσιμου τουρισμού εστιάζει σε τοπικό επίπεδο καθώς εκεί είναι διακριτές οι επιδράσεις σε διάφορους τομείς της κοινότητας και αποτελεσματικές οι πολιτικές αντιδράσεις. Η τουριστική ανάπτυξη εξαρτάται απ' την ικανότητα των τοπικών συστημάτων να προβλέψουν και να αντεπεξέλθουν στις επιδράσεις του τουρισμού. Ζητήματα όπως ο κορεσμός και η χωρητικότητα αποκτούν κεντρικό ενδιαφέρον στην διαχείριση του φαινομένου, καθώς υπάρχει η ανησυχία για το ότι η συνεχής αύξηση του τουρισμού θα επιφέρει ανεπανόρθωτες βλάβες σε πολλούς τομείς της τοπικής κοινωνίας¹⁸⁹.

Η έννοια της χωρητικότητας μπορεί να ερμηνευθεί ποικιλοτρόπως, από τον μέγιστο αριθμό ανθρώπων που μπορεί να φιλοξενήσει ένας χώρος ή ένα κτίριο χωρίς να

¹⁸⁸ (Mergos, Chapter 4: Cultural heritage and the economic development agenda., 2017, σ. 85)

¹⁸⁹ (Coccosis, 2017, σ. 148)

προκληθούν αρνητικές επιπτώσεις στο χώρο ή στην εμπειρία των επισκεπτών, έως ευρύτερα, την μέγιστη αποδεκτή τουριστική ανάπτυξη που μπορεί να δεχτεί μια περιοχή σχετικά με τις υποδομές που την υποστηρίζουν. Η επιβολή ορίων μπορεί να είναι επιθυμητή, αλλά εμπεριέχει τον κίνδυνο περιθωριοποίησης του προορισμού λόγω ανταγωνισμού, εκτός αν εφαρμοστεί στα πλαίσια ευρύτερου σχεδιασμού με σκοπό την αναβάθμιση και την διαφοροποίηση του χαρακτήρα του προορισμού.

Η διαχείριση του τουρισμού και των επιδράσεων του στην πολιτιστική κληρονομιά, πρέπει να βασιστεί σε πολυδιάστατες στρατηγικές με μακροπρόθεσμους στόχους, σύμφωνα με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Τα βασικά στάδια της διαδικασίας διαχείρισης του τουρισμού σε τοπικό επίπεδο περιλαμβάνουν την αναγνώριση ευκαιριών και συγκρούσεων, υιοθέτηση στόχων, ανάπτυξη ενός στρατηγικού σχεδίου που διέπεται από διεπιστημονικότητα, εφαρμογή και συνεχή παρακολούθηση και εκτίμηση από τους σχετικούς φορείς - μηχανισμούς.

Παρά την ποικιλομορφία των περιπτώσεων υπάρχουν ορισμένα βασικά ζητήματα που πρέπει να λυθούν σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά¹⁹⁰:

- διατήρηση της σχέσης έλξης και προστασίας,
- διαχείριση απειλών και κινδύνων από τις επιπτώσεις του τουρισμού,
- θεσμοθέτηση μιας διαδικασίας ανασκόπησης και αναθεώρησης των στόχων και της στρατηγικής.
- Το σημαντικότερο όμως, είναι η κινητοποίηση της τοπικής κοινωνίας στους τουριστικούς προορισμούς να στηρίζει την ανάπτυξη σε επιθυμητά πλαίσια.
-

1.2.2. Πολιτιστικός τουρισμός

Ο πολιτιστικός τουρισμός ορίζεται από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού ως "ταξίδια, των οποίων ο κύριος ή ταυτόχρονος στόχος είναι η επίσκεψη σε τοποθεσίες και εκδηλώσεις, των οποίων η πολιτιστική και ιστορική αξία, τις έχει εντάξει ως μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς μιας κοινότητας"¹⁹¹. Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του πολιτιστικού τουρισμού σύμφωνα με αυτόν τον ορισμό είναι η υπόθεση ότι η επίσκεψη πολιτιστικών και ιστορικών τόπων και εκδηλώσεων που σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά δεν είναι απαραίτητα το κύριο κίνητρο για το ταξίδι.

Σήμερα, ο πολιτιστικός τουρισμός δεν αναφέρεται μόνο στην επίσκεψη σε αξιοθέατα και μνημεία, κάτι το οποίο τείνει να είναι η παραδοσιακή άποψη. Ο πολιτιστικός τουρισμός περιλαμβάνει επίσης την "κατανάλωση" του τρόπου ζωής των περιοχών που επισκέπτονται.

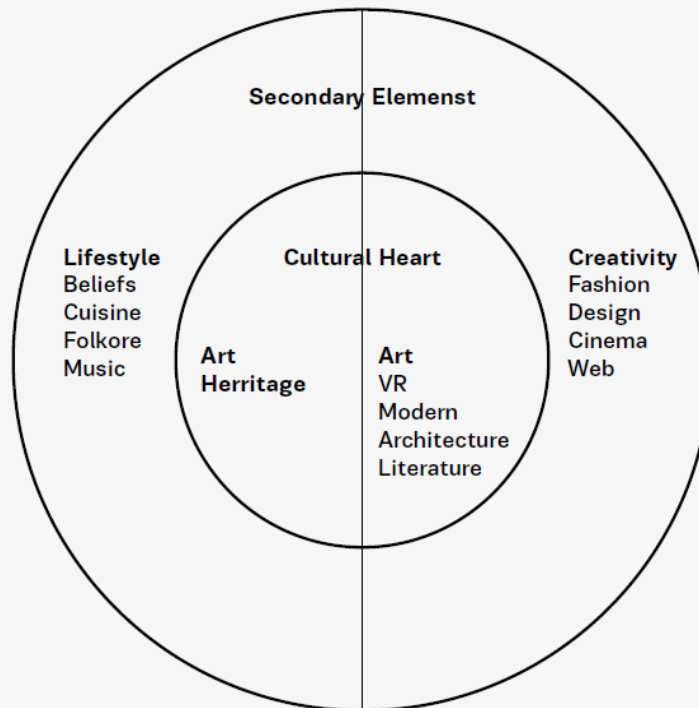
¹⁹⁰ (Coccosis, 2017, σ. 149)

¹⁹¹ (Tataridas & Milanou, 2017, σ. 201)

Ο πολιτιστικός τουρισμός, ο εθνοτικός και καλλιτεχνικός τουρισμός, ο γαστρονομικός και ο αθλητικός τουρισμός, καθώς και πλήθος άλλων όρων, φαίνεται να είναι σχεδόν εναλλάξιμοι στη χρήση τους, αλλά σπάνια είναι σαφές εάν οι άνθρωποι μιλάνε για το ίδιο πράγμα. Μέρος του πολιτιστικού τουρισμού είναι επίσης το παραδοσιακό θρησκευτικό ταξίδι. Οι χιλιάδες Καθολικοί από όλο τον κόσμο που επισκέπτονται το Βατικανό και άλλα ιερά μέρη, οι Εβραίοι που ταξιδεύουν στο Ισραήλ, σε μνημεία και τοποθεσίες του Ολοκαυτώματος ή οι Μουσουλμάνοι στη Μέκκα είναι μόνο μερικά παραδείγματα¹⁹².

Ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να απεικονιστεί από δύο ομόκεντρους κύκλους. Ο εσωτερικός κύκλος που αντιπροσωπεύει την πολιτιστική καρδιά μπορεί να χωριστεί σε δύο μέρη, δηλαδή τον τουρισμό της καλλιτεχνικής κληρονομιάς και τον τουρισμό των τεχνών (που σχετίζονται με τη σύγχρονη πολιτιστική παραγωγή όπως η παρουσίαση των εικαστικών τεχνών, η σύγχρονη αρχιτεκτονική, η λογοτεχνία και άλλες). Ο εξωτερικός κύκλος αντιπροσωπεύει τα δευτερεύοντα στοιχεία του πολιτιστικού τουρισμού, τα οποία μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες: ο τρόπος ζωής (πεποιθήσεις, κουζίνα, παραδόσεις, λαογραφία κ.α.) και ο τομέας της δημιουργικότητας (μόδα, σχεδιασμός, web και γραφικός σχεδιασμός, κινηματογράφος, ψυχαγωγία και άλλα).

Πίνακας Γ. 3 Τουρισμός και Πολιτιστικός Τουρισμός. Σημαντική επίδραση σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο της οικονομίας (πηγή: " Cultural Heritage and Sustainable Development" (Tataridas & Milanou, 2017))

¹⁹² (Tataridas & Milanou, 2017, σ. 202)

Η εξέλιξη του τουρισμού και του πολιτιστικού τουρισμού ιστορικά

Τα ψυχαγωγικά και εκπαιδευτικά ταξίδια υπήρχαν ήδη στον κλασικό κόσμο και, ακόμη νωρίτερα, στην Αίγυπτο, όπου υπάρχουν ενδείξεις ταξιδιών των Φαραώ, που απορρέουν από ένα πολυτελές τρόπο ζωής και την αναζήτηση διασκέδασης, εμπειρίας και χαλάρωσης. Οι προνομιούχες ομάδες του πληθυσμού σχεδίαζαν τα πρώτα ταξίδια για ευχαρίστηση καθώς επισκέπτονταν διάσημα μνημεία και κειμήλια αρχαίας αιγυπτιακής κουλτούρας, συμπεριλαμβανομένης της Σφίγγας και των μεγάλων πυραμίδων της Γκίζας. Οι Έλληνες ταξίδευαν στους Δελφούς για το Μαντείο, συμμετείχαν στα Πύθια αγωνίσματα ή στους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες. Ο Ηρόδοτος, ως ιστορικός της Αρχαίας Ελλάδας, με ενδιαφέρον για την ιστορία και την εθνολογία, πρωτοστάτησε σε ένα νέο είδος ερευνητικού ταξιδιού στην Αίγυπτο, τη Βόρεια Αφρική, τη Μαύρη Θάλασσα, τη Μεσοποταμία και την Ιταλία¹⁹³.

Η «πρώιμη» ή «αναπτυξιακή» φάση του σύγχρονου τουρισμού γενικά θεωρείται ότι διήρκεσε από τον 18ο αιώνα έως το πρώτο τρίτο του 19ου αιώνα. Κατά τη διάρκεια αυτού του σταδίου, τα τουριστικά ταξίδια παρέμειναν περιορισμένα σε μια μειοψηφία πλούσιων ευγενών και εκπαιδευμένων επαγγελματιών. Για αυτούς, τα ταξίδια ήταν μια διαδεδομένη έκφραση της κοινωνικής τους τάξης, η οποία διέθετε την εξουσία, το καθεστώς, τα χρήματα και τον ελεύθερο χρόνο.

Ήδη από τις αρχές του 20ου αιώνα, το άνοιγμα του ευρωπαϊκού συστήματος μεταφορών επέφερε τεράστιες αλλαγές, βελτιώνοντας την κινητικότητα των τουριστών και δημιουργώντας νέες τάσεις. Τα ταξίδια μικρής διάρκειας και ημέρας έγιναν δημοφιλή και αξιοποίησαν τις σύγχρονες εξελίξεις στην τεχνολογία των μεταφορών.

Από τη δεκαετία του 1990, οι διακοπές και τα ταξίδια γίνονται προσβάσιμα σε όλα τα ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού. Ο πληθυσμός της υπαίθρου και οι κοινωνικές ομάδες που ορίζονται από την ηλικία και το φύλο (γυναίκες, εργένηδες, συνταξιούχοι) έχουν επωφεληθεί από τον τουρισμό, ο οποίος είναι εμφανής από τα ειδικά προϊόντα προσαρμοσμένα στις διάφορες απαιτήσεις τους. Η Disneyland στο Παρίσι, το Μουσείο Madame Tussauds στο Λονδίνο και τα σκάφη που προσφέρουν δείπνο στον ποταμό Δούναβη στη Βουδαπέστη, έχουν ετήσιο ρυθμό εκατομμυρίων επισκεπτών και εξακολουθούν να παρουσιάζουν σταθερή ανάπτυξη.

Ο ρόλος του πολιτιστικού τουρισμού στην περιφερειακή ανάπτυξη

Ο τουρισμός συχνά θεωρείται ως παγκόσμιο φαινόμενο με μια σχεδόν ακατανόητα τεράστια υποδομή. Η σημασία του είναι εμφανής από το γεγονός ότι η επιρροή του διεισδύει σε βάθος στην κοινωνία, την πολιτική, τον πολιτισμό και, πάνω απ' όλα, την οικονομία. Πράγματι, αυτός είναι ο κλάδος της παγκόσμιας οικονομίας με την πιο έντονη ανάπτυξη. Επιπλέον, ο τουρισμός υποστηρίζει ένα παγκόσμιο σύστημα με

¹⁹³ (Tataridas & Milanou, 2017, σ. 201)

περίπου 100 εκατομμύρια εργαζόμενους στη σύγχρονη βιομηχανία αναψυχής και εμπειρίας¹⁹⁴.

Τα τελευταία τριάντα χρόνια, ο πολιτιστικός τομέας έχει μετατραπεί σε σημαντικό οικονομικό τομέα σε πολλές οικονομίες, εξίσου σημαντικό με άλλους τομείς από οικονομική και δημοσιονομική άποψη. Για παράδειγμα, το Hollywood συμβάλει σε αντίστοιχα σημαντικό ποσοστό στην οικονομία των ΗΠΑ, της πολιτείας και της τοπικής περιοχής της Καλιφόρνια, με την Silicon Valley, ένα από τα πιο ισχυρά επιχειρηματικά περιβάλλοντα του κόσμου. Ομοίως, το Παρίσι έχει ιστορικά, τη φήμη της πόλης που προσφέρει πολιτιστικά αξιοθέατα και ατμόσφαιρα, τόσο για τους πολίτες του όσο και για τους τουρίστες που το επισκέπτονται για το σκοπό αυτό, με αντίστοιχη συμβολή στην οικονομία¹⁹⁵.

Από επιστημονική άποψη, οι κλάδοι της οικονομίας και της οικονομικής γεωγραφίας καθώς και οι τοπικές οικονομικές μελέτες έχουν όλες προοδευτικά υιοθετήσει μια «πολιτιστική στροφή» αποδεχόμενοι ότι τα οικονομικά φαινόμενα και τα γεγονότα γίνονται καλύτερα κατανοητά όταν σχετίζονται με τις πολιτιστικές αξίες, τα πολιτιστικά ιδρύματα, την πολιτιστική δραστηριότητα και με όλα τα πολιτιστικά στοιχεία που προσφέρουν μια μοναδική ταυτότητα και σύνολο χαρακτηριστικών σε εθνικό, περιφερειακό, τοπικό ή άλλο χωρικό επίπεδο. Η «μάχη» σε αυτούς τους κλάδους είναι μεγάλη: ενώ οι προηγούμενες προσεγγίσεις αναφέρονταν στον «homo economicus» και την ορθολογικότητά του, η πολιτισμική στροφή έφερε μια αποσύνθεση σε αυτό το μοντέλο ανθρώπου του οποίου οι ενέργειες και οι πράξεις υπόκεινται μόνο σε οικονομικά κριτήρια και κίνητρα. Τα πολιτισμικά κριτήρια μπορούν να αποτελέσουν έναν τρόπο σκέψης, μια νοοτροπία, μια προσέγγιση στη ζωή που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να εκφράσει, να ικανοποιήσει και να εκπληρώσει τις ανθρώπινες ανάγκες.

Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελείται από πόρους σε όλες τις μορφές και πτυχές (απτή, άυλη και ψηφιακή), όπως μνημεία, τοποθεσίες, τοπία, δεξιότητες, πρακτικές, γνώσεις, μουσική, τρόφιμα, εκφράσεις ανθρώπινης δημιουργίας καθώς και συλλογές που διατηρούνται και διαχειρίζονται από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς όπως μουσεία, βιβλιοθήκες και αρχεία. Ο πολιτιστικός τουρισμός προέρχεται από την αλληλεπίδραση ανθρώπων και τόπων με το χρόνο και συνεχώς αυξάνεται ως παγκόσμια τάση. Οι πολιτιστικοί πόροι έχουν μεγάλη αξία για την περιφερειακή κοινωνία από πολιτιστική, περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική άποψη και επομένως η βιώσιμη διαχείριση τους αποτελεί στρατηγική επιλογή για τον 21ο αιώνα.

Τα ίδια τα αξιοθέατα, ειδικά αυτά που είναι πολιτιστικού ενδιαφέροντος, αποτελούν τα βασικά στοιχεία του γενικού τουριστικού προϊόντος που παρακινούν τους ταξιδιώτες αναψυχής. Τα αξιοθέατα πρέπει να διαχειρίζονται ενεργά, τόσο για την προστασία και τη διατήρησή τους ως πολύτιμοι πόροι κληρονομιάς, όσο και για την

---

¹⁹⁴ (Tataridas & Milanou, 2017, σ. 203)

¹⁹⁵ (Ikonomou, 2017, σ. 207)

πρόσβαση, την απόλαυση, την ψυχαγωγία και την εκπαίδευση για το κοινό που τα επισκέπτεται.

Παρά το γεγονός ότι τα αξιοθέατα διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο στον τουρισμό και στο περιβάλλον τους, καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τις επιλογές των καταναλωτών και επηρεάζουν τα κίνητρα των υποψήφιων επισκεπτών, πολλά από αυτά βρίσκονται σε περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η προώθηση της πρόσβασης του κοινού μπορεί να είναι δευτερεύουσα σε σχέση με την κύρια απαίτηση διατήρησης ενός πόρου για τη δική του εγγενή αξία.

Προκειμένου να επιτευχθεί (ή να διατηρηθεί) σημαντική οικονομική ανάπτυξη μιας περιοχής μέσω του πολιτιστικού τουρισμού, οι κοινωνίες (εθνικές ή τοπικές) πρέπει να προωθήσουν μακροπρόθεσμα μοντέλα πολιτικής για την πολιτιστική κληρονομιά που βασίζονται στην τεκμηρίωση, καθοδηγούνται από την κοινωνία και από τους πολίτες. Θα πρέπει να ενισχύσουν το ρόλο της πολιτιστικής κληρονομιάς στην αειφόρο ανάπτυξη, εστιάζοντας στα έργα αστικού και αγροτικού σχεδιασμού, αναδιάρθρωσης και αποκατάστασης.

Επιπλέον, οι κοινωνίες πρέπει να ενθαρρύνουν τη δικτύωση και τις συνεργατικές σχέσεις μεταξύ της πολιτιστικής κληρονομιάς και άλλων τομέων πολιτικής, μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και ενδιαφερομένων, σε όλους τους σχετικούς τομείς και σε διαφορετικά επίπεδα συνεργασίας.

Οργανισμοί που διαχειρίζονται πολιτιστικούς χώρους ή εκδηλώσεις που συντηρούν τα έθιμα και την παράδοση πρέπει να καλλιεργούν τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες για να διασφαλίσουν τη βιώσιμη διαχείριση και ανάπτυξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η επιτευχθείσα «τεχνογνωσία» πρέπει να παραδοθεί στις μελλοντικές γενιές, ώστε να βελτιωθεί το ανθρώπινο κεφάλαιο και να διασφαλιστεί η συνεχής διατήρηση των πολιτιστικών αγαθών και της πρόσβασης σε παγκόσμιο επίπεδο¹⁹⁶.

1.2.3. Στρατηγικοί παράμετροι της διαχείρισης του πολιτιστικού

τουρισμού

Οι παρακάτω παράμετροι αφορούν, τροφοδοτούν και τροφοδοτούνται από τον πολιτιστικό τουρισμό, πράγμα που τους καθιστά ιδιαίτερα σημαντικούς.

Διατήρηση και ενίσχυση περιουσιακών στοιχείων πολιτιστικού τουρισμού

Ένα σημαντικό θέμα του μέλλοντος είναι η τοπική και παγκόσμια αλλαγή του κλίματος, είτε είναι ανθρωπογενής είτε φυσικής προέλευσης. Η κλιματική αλλαγή και η εντατικοποίηση συγκεκριμένων καιρικών συνθηκών που οδηγούν σε φυσικές

---

¹⁹⁶ (Tataridas & Milanou, 2017, σ. 206)

καταστροφές, θα αλλάξουν εκτός των άλλων και τις τοπικές συνθήκες του περιβάλλοντος των μνημείων σε όλο τον κόσμο. Δεδομένου ότι τα κτίρια και τα μνημεία υπόκεινται σε μακροχρόνιες διαδικασίες που σχετίζονται με τις καιρικές συνθήκες, αυξάνεται συνεχώς ο αριθμός πολιτιστικών οντοτήτων που έχουν ανάγκη πρακτικών συντήρησης. Λόγω αυτής της κατάστασης, αναπτύσσονται βελτιωμένες στρατηγικές για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της ανθρωπότητας, γεγονός που οδηγεί σε τεράστια αύξηση του κόστους διατήρησης και συντήρησης.

Οι εθνικές και περιφερειακές αρχές δεν μπορούν πάντοτε να συγκεντρώνουν τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους για τη χρηματοδότηση της συντήρησης πολιτιστικών μνημείων και αξιοθέατων. Ενώ τα δημόσια αξιοθέατα (μνημεία, πάρκα, ποτάμια κλπ.) αγωνίζονται να ανταποκριθούν στην ελάχιστη φροντίδα, συχνά τα ιδιωτικά πολιτιστικά αξιοθέατα, μπορούν πιο άμεσα να τροποποιήσουν το επιχειρηματικό τους σχέδιο και να βασιστούν σε μια σωστή διαχείριση των εσόδων τους. Οι χορηγικές, ιδιωτικές επενδύσεις σε μουσεία, φεστιβάλ, αξιοθέατα και τέχνες έχουν σχεδόν διπλασιαστεί παγκοσμίως κατά την τελευταία δεκαετία και έχουν αποκτήσει όλο και μεγαλύτερη βαρύτητα τόσο ως εργαλείο μάρκετινγκ για τις επιχειρήσεις όσο και ως πηγή χρηματοδότησης για πολιτιστικούς οργανισμούς.

Πολιτιστική επιχειρηματικότητα - ανάπτυξη του δημιουργικού τομέα

Ένα από τα βασικά θέματα που πρέπει να επικεντρωθούν οι μελέτες πολιτιστικής κληρονομιάς, τόσο προς όφελος των απτών κληρονομούμενων πολιτιστικών αγαθών όσο και για τις επιπτώσεις τους από την προοπτική της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης, είναι η πολιτιστική επιχειρηματικότητα. Η πολιτιστική επιχειρηματικότητα, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι αποτελεί μια ειδική περίπτωση επιχειρηματικότητας, δεδομένου ότι λαμβάνει επιρροή από τον πολιτιστικό και καλλιτεχνικό τομέα και όλους τους ανθρώπους που εμπλέκονται σε αυτήν, από πράκτορες, καλλιτέχνες και δημιουργούς.

Ένα σημαντικό, αναγνωρίσιμο στοιχείο του πολιτιστικού τομέα είναι τα υλικά αγαθά που κληρονομεί από το παρελθόν του και τους πολιτισμούς που έχουν δημιουργηθεί στην ίδια επικράτεια. Αυτή η "πολιτιστική κληρονομιά" βρίσκεται υπό μορφή μνημείων, ιστορικών χώρων, μουσείων, βιβλιοθηκών, αρχείων, παλαιών θεάτρων και κτιρίων που εκφράζουν την προηγούμενη οικονομική και κοινωνική ζωή της (π.χ. εκείνα που αφορούν το μεταποιητικό ή βιοτεχνικό παρελθόν ενός οικονομικού χώρου, καθώς και εθνικά πάρκα, υποθαλάσσιους χώρους βιοποικιλότητας, φυσικό και αρχαιολογικό ενδιαφέρον κ.λπ.)

Με την εμφάνιση του ενδιαφέροντος για τις πολιτιστικές βιομηχανίες στις μελέτες πολιτιστικής πολιτικής, η έμφαση αρχικά δόθηκε αποκλειστικά στις πολιτικές για τις τέχνες και την πολιτιστική κληρονομιά, αλλά απομακρύνθηκε προοδευτικά¹⁹⁷. Οι Horkheimer και Adorno έχουν διαχωρίσει τις πολιτιστικές βιομηχανίες, σε αυτές που

---

¹⁹⁷ (Ikonomou, 2017, σ. 208)

παράγονται βιομηχανικά π.χ. η ραδιοφωνία, η κινηματογραφική και η ηχογραφημένη μουσική και στις επιδοτούμενες τέχνες, όπως οπτικές και εικαστικές τέχνες, μουσεία και γκαλερί.

Έτσι πιο πρόσφατα, κυρίως στις ανεπτυγμένες χώρες, έχει γίνει αντιληπτό ότι απαιτείται μια μετατόπιση από ένα παραδοσιακό μοντέλο και άποψη της πολιτιστικής βιομηχανίας που δίνει έμφαση μόνο στην πλευρά της κατανάλωσης και της ψυχαγωγίας, προς την πλευρά της παραγωγής. Αυτή η μετατόπιση πραγματοποιείται μέσω της έμφασης που δίνεται στη δημιουργικότητα και στις δημιουργικές πτυχές του πολιτιστικού τομέα. Πρώτα στο Ηνωμένο Βασίλειο, το Creative Industries Task Force Mapping Document και η επικαιροποίησή του έδωσαν έμφαση στη δημιουργικότητα και την ανάγκη να οργανωθούν οι δημιουργικές πτυχές της πολιτιστικής οικονομίας. Η ανάγκη διαχείρισης της δημιουργικότητας στο πλαίσιο της πολιτιστικής βιομηχανίας έχει επίσης επισημανθεί.

Σύμφωνα με το DSCM, οι δημιουργικές βιομηχανίες είναι εκείνες που «έχουν την προέλευσή τους στην ατομική δημιουργικότητα, την ικανότητα και το ταλέντο και οι οποίες έχουν τη δυνατότητα για πλούτο και δημιουργία θέσεων εργασίας μέσω της παραγωγής και εκμετάλλευσης της πνευματικής ιδιοκτησίας». Το ίδιο έγγραφο έχει προσδιορίσει τις ακόλουθες δραστηριότητες που αποτελούν μέρος των δημιουργικών βιομηχανιών: Διαφήμιση, Αρχιτεκτονική, Τέχνες και Αντίκες, Βιοτεχνία, Σχεδιασμός, Μόδα, Κινηματογράφος, Διαδραστικό Λογισμικό Αναψυχής, Μουσική, Τηλεόραση και Ραδιόφωνο, Τέχνες του Θεάματος, Εκδόσεις, Λογισμικό. Παρατηρήθηκε ανάπτυξη δημιουργικών βιομηχανιών στον τοπικό και περιφερειακό τομέα, γεγονός που συνδέεται επίσης με τοπικούς και περιφερειακούς, ιδιοσυγκρασιακούς παράγοντες.

Αυτή η στροφή και ο προσανατολισμός προς την αγορά πραγματοποιήθηκε ακόμη περισσότερο και αναγνωρίστηκε στις πολιτικές της ΕΕ για τον πολιτισμό, οι οποίες όλο και περισσότερο δίνουν έμφαση στην ανάγκη να οργανωθούν οι πολιτικές για τον πολιτισμό και τον δημιουργικό τομέα με βάση περισσότερο την αγορά, χρησιμοποιώντας ένα λεξιλόγιο πολιτικής που εισάγεται ως "ανταγωνιστικότητα", "υπηρεσία" και "προστιθέμενη αξία"¹⁹⁸.

Η ενίσχυση και διαχείριση της ταυτότητας (Management - Marketing- Advertising) και η σημασία της στην βιωσιμότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Οι φυσικοί πόροι, τα κτίρια και τα τοπία δεν μπορούν να εκφράσουν, να προωθήσουν τις ανάγκες τους και να δείξουν την αξία και την ελκυστικότητά τους. Τα διαχειριζόμενα αξιοθέατα μπορούν να οριστούν ως καθορισμένοι πόροι που ελέγχονται και διοικούνται τόσο για την εγγενή τους αξία όσο και για την απόλαυση, την ψυχαγωγία και την εκπαίδευση του επισκεπτόμενου κοινού. Έτσι, τα περισσότερα μπορούν να διαχειριστούν έτσι ώστε να οδηγήσουν σε παραγωγή οικονομικού κέρδους. Τέτοια

---

¹⁹⁸ (Ikonomou, 2017, σ. 209)

αξιοθέατα περιλαμβάνουν μουσεία, αρχαία μνημεία, ιστορικά κτίρια, θεματικά πάρκα και κήπους, αξιοθέατα άγριας ζωής, χώρους βιομηχανικής αρχαιολογίας, διασκέδαση, πάρκα αναψυχής κ.λπ.

Η έννοια της εφαρμογής συστηματικών σύγχρονων τεχνικών διαχείρισης των πολιτιστικών πόρων δεν έχει ακόμη υιοθετηθεί πλήρως σε όλες τις χώρες. Όσον αφορά το φάσμα των διαθέσιμων τεχνικών διαχείρισης επισκεπτών, το μάρκετινγκ αναγνωρίζεται ως ο καλύτερος τρόπος για τη δημιουργία εσόδων, τη δημιουργία αξίας και την επιρροή του στον όγκο και την εποχικότητα των επισκέψεων.

Παρόλο που το μάρκετινγκ δεν μπορεί να «οικοδομήσει» το εμπορικό σήμα μιας τουριστικής τοποθεσίας, η διαφήμιση μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη συνολική "εικόνα" μιας συγκεκριμένης περιοχής, συμβάλλοντας στη μετατροπή της τοποθεσίας σε "γνωστό μέρος". Η διαφήμιση δημιουργεί ευαισθησία για ένα προϊόν και επιτρέπει τη στόχευση των ιδανικών πελατών.

Το γεγονός είναι ότι όσο πιο γνωστή είναι μια τουριστική τοποθεσία, τόσο περισσότεροι επισκέπτες θα ξοδέψουν χρήματα για την περιφερειακή οικονομία¹⁹⁹.

---

¹⁹⁹ (Tataridas & Milanou, 2017, σ. 204)

1.3. Η “οικονομία” της πολιτιστικής κληρονομιάς

Το κεφάλαιο αυτό θα εστιάσει στην οικονομική διάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς και θα προσπαθήσει να δημιουργήσει ένα συνολικό χάρτη σε σχέση με την “οικονομία” της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στόχος είναι να εξετάσει τα θέματα και τις επιλογές που σχετίζονται με την αξιολόγηση των έργων και την επιλογή πολιτικών μέτρων στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Να αναδείξει τη σημασία της και να εντάξει την επιστήμη των οικονομικών στη φάση της επιστημονικής προσέγγισης της. Το “οικονομικό” σκέλος θα πρέπει να αρχίσει να λειτουργεί ως όπλο και όχι ως εχθρός της πολιτιστικής κληρονομιάς. Το κεφάλαιο ξεκινά με το ερώτημα εάν η πολιτιστική κληρονομιά έχει οικονομική αξία και παρέχει μια επισκόπηση των εννοιών και των μεθόδων στην αποτίμηση των περιουσιακών στοιχείων της.

Θα αναλυθεί γενικά η οικονομία της πολιτιστικής κληρονομιάς, υπογραμμίζοντας τις οικονομικές επιπτώσεις και παρουσιάζοντας τις δυναμικές για τοπική και ευρύτερη ανάπτυξη. Θα παρουσιαστεί η οικονομική προσέγγιση της πολιτιστικής κληρονομιάς από τις σύγχρονες κοινωνίες, καταλήγοντας στη σύγχρονη θέση και στις σύγχρονες πολιτικές. Τέλος θα παρουσιαστεί συνοπτικά η χρηματοοικονομική προσέγγιση ενός έργου πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία θα αναφέρεται από τη φάση της εκτίμησης μέχρι και τις πιθανές πηγές χρηματοδότησης.

1.3.1. Η οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς και η ανάγκη υπολογισμού της

Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί ένα σύνολο υλικών και άυλων στοιχείων που αντιπροσωπεύουν αξίες και νοήματα. Το αν αυτά μπορούν να έχουν και οικονομικό αντίκτυπο αποτελεί ένα προβληματισμό ο οποίος βασίζεται στο πως και αν μπορεί να ποσοτικοποιηθεί κάτι του οποίου η αξία αφορά ένα σύνολο απτών αλλά και άυλων στοιχείων. Καθώς ολοένα και περισσότερο αυξάνεται η τάση για μέτρηση της οικονομικής αξίας του κάθε στοιχείου μιας κοινωνίας, η διαχείριση της καλείται να αντιμετωπίσει το ζήτημα της “μέτρησης” της οικονομικής αξίας της²⁰⁰.

Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί ισχυρή κινητήρια δύναμη των τοπικών και περιφερειακών εξελίξεων. Δημιουργεί σημαντικές επιπτώσεις και υποστηρίζει την αγροτική και αστική ανάπτυξη, και αναγέννηση. Επομένως, είναι σημαντικό να συγκεντρωθούν τα εν λόγω πλεονεκτήματα σε τρεις βασικές ομάδες: οικονομικά οφέλη, κοινωνικά οφέλη και παράπλευρα οφέλη²⁰¹.

---

²⁰⁰ (Bell, 2017, σ. 70)

²⁰¹ (Prontzas, 2017, σ. 221)

Τα οικονομικά οφέλη σχετίζονται με την αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς που συμβάλλει στην ελκυστικότητα της περιφέρειας, προσελκύει ιδιωτικές επενδύσεις και προσφέρει αποτελεσματικές στρατηγικές μάρκετινγκ.

Οι κοινωνικές επιπτώσεις σχετίζονται με τα οφέλη που προκύπτουν από τις επενδύσεις στην πολιτιστική κληρονομιά και δημιουργούν θέσεις εργασίας, προωθούν τη δημιουργικότητα και την καινοτομία και λειτουργούν ως καταλύτης για μια βιώσιμη κοινωνική αναζωογόνηση καθοδηγούμενη από την πολιτιστική κληρονομιά.

Τα παράπλευρα οφέλη περιλαμβάνουν τις επιπτώσεις των επενδύσεων στην πολιτιστική κληρονομιά στα φορολογικά έσοδα, την προστασία και την αναζωογόνηση του ιστορικού κτιριακού αποθέματος και την προώθηση της ιστορικής, κοινωνικής και πολιτιστικής γνώσης.

Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε, παρά το γεγονός ότι όλοι μπορούν να αναγνωρίσουν αυτές τις αξίες και αυτές τις θετικές επιπτώσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς, είναι πολύ δύσκολο να τις μετρήσουμε και να τις αξιολογήσουμε. Πρώτα απ' όλα, επειδή η ποικιλομορφία αυτών των αξιών και οι αλλαγές τους με την πάροδο του χρόνου δημιουργούν πολλές δομικές δυσκολίες στη διαδικασία υπολογισμού τους. Επίσης, η αποτίμηση των επενδύσεων στην πολιτιστική κληρονομιά λαμβάνει υπόψη εμπορικές και μη εμπορικές επιπτώσεις. Ωστόσο, δεν παρέχεται και η διαθεσιμότητα των απαιτούμενων δεδομένων για τον υπολογισμό αυτών των επιπτώσεων - χρειάζεται χρόνος εργασίας για τον εντοπισμό και τον προσδιορισμό τους. Υπάρχει ανάγκη για μια αξιόπιστη μέθοδο που θα παρέχει ικανοποιητικές απαντήσεις σε όλα τα ζητήματα που αφορούν την αποτίμηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και θα παρέχει επίσης μια προσέγγιση στην ολιστική έννοια της αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, όχι μόνο σε συγκεκριμένα τμήματα της²⁰².

Η ανάγκη της οικονομικής αποτίμησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, αρχικά, απορρέει από το γεγονός ότι υπάρχουν σημαντικές οικονομικές διαστάσεις στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά. Φυσικά, τα επιχειρήματα για τη διαφύλαξη της κληρονομιάς γενικά βασίζονται σε ιστορική, αρχαιολογική και πολιτιστική εκτίμηση, αλλά σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να λάβουμε υπόψη τις οικονομικές παραμέτρους αυτών των αποφάσεων. Ο δεύτερος λόγος, για τον οποίο χρειαζόμαστε την οικονομική αποτίμηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, είναι ότι διατίθενται περιορισμένοι πόροι για τη διατήρηση της. Ο τελευταίος λόγος, είναι ότι η παράβλεψη της οικονομικής διάστασης της πολιτιστικής κληρονομιάς μπορεί να οδηγήσει σε υποτίμηση των πολιτιστικών αγαθών.

Επιπλέον, η οικονομική αποτίμηση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να βοηθήσει μια σειρά πολιτικών αποφάσεων. Αρχικά, είναι πολύ σημαντική για την κατανομή των πόρων, καθώς είναι σε θέση να εκτιμήσει και να ιεραρχήσει τις παρεμβάσεις στον πολιτιστικό τομέα, ενώ μπορεί να εκτιμήσει ποιοι χώροι αξίζουν περισσότερο την επένδυση τη δεδομένη χρονική στιγμή. Τέλος, η οικονομική αποτίμηση είναι πολύ

---

²⁰² (Prontzas, 2017, σ. 222)

χρήσιμη για τη χρηματοδότηση επενδύσεων πολιτιστικής κληρονομιάς, δεδομένου ότι ποσοτικοποιεί το χάσμα μεταξύ παρεχόμενων ωφελειών προς την κοινότητα και το κόστος που προκύπτει για την παροχή αυτή και παράλληλα, παρέχει πληροφορίες σχετικά με τη στρατηγική χρηματοδότησης²⁰³.

Η UNESCO έχει καθιερώσει την έννοια της “Εξαιρετικής Παγκόσμιας Αξίας” ως παράμετρο για την αξιολόγηση των υποψήφιων Περιοχών Παγκόσμιας Κληρονομιάς και, αφού αυτές εγγραφούν, για την ενημέρωση και παρακολούθηση της διαχείρισής τους²⁰⁴. Το 2012 η Παγκόσμια Τράπεζα δημοσίευσε τη μελέτη για την οικονομία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τα κύρια συμπεράσματά της μπορούν να συνοψιστούν ως εξής²⁰⁵:

- Πολλές μέθοδοι αποτίμησης δείχνουν ότι η οικονομική επένδυση στην κληρονομιά έχει θετική απόδοση.
- Μέσω ενός ισορροπημένου συνδυασμού κανονισμών και κινήτρων, οι αξίες της κληρονομιάς μπορούν να ενισχυθούν και να παρέχουν ένα ευνοϊκό περιβάλλον για τη δημιουργία επιστήμης και εργασίας.
- Η επένδυση στην πολιτιστική κληρονομιά έχει πολλαπλές επιδράσεις, και ιδιαίτερα στον τουρισμό, μια βιομηχανία δημιουργίας εργασίας και οικονομίας.
- Υπάρχουν αρκετά επιτυχημένα μοντέλα με ολόενα και μεγαλύτερη συμμετοχή δημόσιας και ιδιωτικής χρηματοδότησης. Αυτά τα μοντέλα περιλαμβάνουν συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, μηχανισμούς χρηματοδότησης αξίας γης, κεφάλαια για αστική ανάπτυξη και αντίκτυπου επενδύσεων.

Απαιτείται από την δημόσια πολιτική, να διαχειριστεί την πολιτιστική κληρονομιά όχι ως μια λίστα από επιθυμητά έργα, αλλά ως μια περιεκτική, αναπτυξιακή στρατηγική όπου περιλαμβάνει έργα που δημιουργούν συνέργειες μεταξύ τους και ενισχύουν την τοπική οικονομία.

Μελέτες οικονομικών επιπτώσεων

Η δημόσια πολιτική στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς μπορεί να λάβει τη μορφή επενδύσεων, θεσμικών και ρυθμιστικών παρεμβάσεων. Οι κυβερνητικές αρχές χρειάζονται μεθόδους και εργαλεία για τη μέτρηση του οικονομικού και κοινωνικού αντίκτυπου των παρεμβάσεων τους, τη βελτίωση των επιχειρησιακών επιδόσεων, την αποτελεσματικότερη χρήση των διαθέσιμων πόρων και την παροχή καλύτερων υπηρεσιών.

Η ανάλυση των οικονομικών επιπτώσεων αποτελεί έναν αποτελεσματικό τρόπο απόδειξης της συμβολής μιας δημόσιας παρέμβασης στην οικονομία. Οι μελέτες

---

²⁰³ (Prontzas, 2017, σ. 222)

²⁰⁴ (Bell, 2017, σ. 69)

²⁰⁵ (Aymerich, 2017, σ. 45)

οικονομικών επιπτώσεων συνήθως εστιάζουν σε τέσσερις τομείς στους οποίους τα επενδυτικά σχέδια ή οι δημόσιες παρεμβάσεις ενισχύουν την απασχόληση και το εισόδημα²⁰⁶:

- Άμεσες επιπτώσεις, δηλαδή δημιουργία θέσεων εργασίας, συνεισφορά στο ΑΕΠ και φορολογικές εισφορές, που δημιουργούνται απευθείας από την επέμβαση,
- Έμμεσες επιπτώσεις, δηλαδή δημιουργία θέσεων εργασίας, συνεισφορά στο ΑΕΠ και φορολογικές εισφορές, που δημιουργούνται κατάντη ή ανάντη της παρέμβασης σε άλλους τομείς, μέσω αγορών της εφοδιαστικής αλυσίδας,
- Προκαλούμενος αντίκτυπος, δηλαδή δημιουργία θέσεων εργασίας, συνεισφορά στο ΑΕΠ και φορολογικές εισφορές, που δημιουργούνται από τα πρότυπα δαπανών των νοικοκυριών και των ατόμων που απασχολούνται άμεσα ή έμμεσα από την παρέμβαση,
- Καταλυτικές επιπτώσεις, δηλαδή μακροπρόθεσμες βελτιώσεις στην παραγωγικότητα και την απόδοση του συνόλου της τοπικής ή περιφερειακής οικονομίας.

Ταυτόχρονα δημιουργούνται μη οικονομικές συνέπειες και εξωτερικές επιδράσεις.

Επιπλέον, οι μελέτες επιπτώσεων συνδυάζονται με εργαλεία πρόβλεψης προσφέροντας μια εξαιρετική μεθοδολογική προσέγγιση για την αξιολόγηση του τρόπου που μια επένδυση ή μια δημόσια παρέμβαση θα επηρεάσει την οικονομία.

Με σκοπό την επίτευξη της αξιολόγησης των οικονομικών επιπτώσεων, δραστηριοτήτων που σχετίζονται με την διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς διατίθεται μια συσσώρευση εμπειρικών οικονομικών προσεγγίσεων και μεθοδολογιών που έχουν αναπτυχθεί στο πλαίσιο της περιφερειακής οικονομίας και της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης.

Η θεωρητική και εμπειρική βάση για τις μελέτες τοπικών επιπτώσεων της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, αποτελεί μια παραλλαγή του μοντέλου οικονομικής βάσης το οποίο κάνει διάκριση της οικονομίας σε δύο τομείς: τον βασικό τομέα που παράγει έσοδα από το εξωτερικό της περιοχής μέσω εξαγωγής αγαθών και υπηρεσιών, και τον μη βασικό, που εξυπηρετεί των πρώτο και τον τοπικό πληθυσμό και ως εκ τούτου δεν δημιουργεί "νέο" εισόδημα. Ο οικονομικός αντίκτυπος της επένδυσης στον βασικό τομέα οδηγεί στη δημιουργία απασχόλησης, που με τη σειρά της αυξάνει την απασχόληση και το εισόδημα στον μη βασικό τομέα μέσω της αύξησης των αναγκών εφοδιασμού του αναπτυσσόμενου βασικού τομέα²⁰⁷.

---

²⁰⁶ (Mergos, Chapter 4: Cultural heritage and the economic development agenda., 2017, σ. 90)

²⁰⁷ (Mergos, Chapter 4: Cultural heritage and the economic development agenda., 2017, σ. 93)

Πίνακας Γ. 4 Υποτομείς επιπτώσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς. (πηγή: "CULTURAL HERITAGE COUNTS FOR EUROPE" (Giraud-Labelte, και συν., 2015))

SUBDOMAIN	SOURCE OF EVIDENCE	POSITIVE IMPACTS	ADVERSE IMPACTS AND CHALLENGES
REGIONAL ATTRACTIVENESS AND COMPETITIVE ADVANTAGE	<p>spatial correlation between municipalities, equilibrium sorting models</p> <p>analysis of spatial spillover effects</p> <p>willingness-to-pay for living close to historic city centres</p> <p>macro-economic analysis of clusters</p>	<p>contribution to the neighbourhood's atmosphere, attracting inhabitants (citizens, households, creative class, employees, etc.)</p> <p>creates compelling city narratives for marketing purposes</p> <p>character of cultural heritage buildings attractive for investment (both prestige or affordable space)</p> <p>liveability of the city core and areas attractive to key company personnel</p>	<p>gentrification</p> <p>tourism congestion</p> <p>exclusion of certain social groups</p> <p><i>McGuggenheimisation</i> (Honigsbaum, 2001)</p>
RETURN ON INVESTMENT, TAX INCOME AND GVA/GDP	<p>analysis of public investments</p> <p>cost-benefit analysis</p> <p>multi-criteria analysis</p> <p>impact weighing factors</p>	<p>generator of tax revenue for public authorities, both from the economic activities of heritage-related sectors and indirectly or induced activities</p> <p>spillovers from heritage-oriented projects leading to further investment</p> <p>track record on good return on investment</p>	<p>weak sustainable development when solely economic capital is considered</p>
LABOUR MARKET	<p>quantitative data analysis</p> <p>statistical analysis of (in)direct employment rates related to the cultural heritage sector</p>	<p>jobs created during implementation of heritage-oriented projects and in heritage maintenance</p> <p>significant indirect and induced creation of jobs – up to 267 induced jobs to each cultural heritage job</p> <p>highly labour intensive sector</p> <p>social-service spillovers</p> <p>creates demand for specialised workforce and opportunities for skills training</p>	<p>not enough educated or trained workers</p> <p>a number of job posts only of season or part-time character</p>
BUILT HERITAGE AND THE REAL ESTATE MARKET	<p>quantitative data based on hedonic pricing and contingent valuation methods</p> <p>comparative research targeting listed buildings and non-listed properties</p> <p>correlation between property prices and historic landmark distance</p>	<p>creates high demand to live in a historical neighbourhood</p> <p>presence of immovable heritage increases property prices</p> <p>private and public owners receive preservation subsidies or tax reductions</p>	<p>heritage status of a building can bring along extra regulations and restrictions which can be difficult to deal with</p> <p>restrictions for owners regarding free use and disposal of heritage buildings</p> <p>local increase in property prices</p>

Πίνακας Γ. 5 Υποτομείς επιπτώσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς. (πηγή: "CULTURAL HERITAGE COUNTS FOR EUROPE" (Giraud-Labelte, και συν., 2015))

<p>SOCIAL COHESION AND COMMUNITY PARTICIPATION</p>	<p>qualitative research to capture subjective information</p> <p>surveys</p> <p>narrative arguments and interviews</p>	<p>social inclusion, confidence and well-being</p> <p>sense of ownership, civic pride</p> <p>enables community engagement</p> <p>creates new networks between communities</p> <p>creation of inclusive environments</p>	<p>gentrification</p> <p>disintegration of local communities</p> <p>social exclusion</p>
<p>EDUCATION, SKILLS AND KNOWLEDGE</p>	<p>correlation analysis between heritage-oriented projects and specific age group learning</p> <p>qualitative data based on interviews and questionnaires</p> <p>expert analysis</p> <p>rapid ethnographic assessment</p> <p>participatory mapping</p>	<p>gaining knowledge, (arts and craft) skills, and awareness</p> <p>contribution to body of knowledge on science and humanities</p> <p>providing basis for cooperation and catalyst for creativity</p> <p>change of attitudes and behaviour in terms of personal development</p>	<p>negative experience with a heritage site resulting in discouragement of further learning</p>
<p>AESTHETICS OF A PLACE AND IMAGE CREATION</p>	<p>qualitative data based on interviews and questionnaires</p> <p>expert analysis</p> <p>rapid ethnographic assessment</p> <p>participatory mapping</p>	<p>attractive appearance of the cities</p> <p>attractiveness of buildings</p> <p>positive impact on people's sense of identity</p> <p>provided basis for promotional strategies of cities, regions and countries</p>	<p>disintegration of local communities</p> <p>tourism congestion</p> <p><i>disneyfication</i> (Bourdin & Mullon, 2013)</p> <p>"Not in My Backyard" attitudes</p>
<p>IDENTITY CREATION</p>	<p>qualitative data based on interviews and questionnaires</p> <p>expert analysis</p> <p>rapid ethnographic assessment</p> <p>participatory mapping</p>	<p>creation of immaterial value: <i>genius loci</i> or atmosphere and ambience</p> <p>symbolic value</p> <p>attractiveness</p>	<p>social exclusion</p> <p>nationalistic exploitation</p>
<p>ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY</p>	<p>Life Cycle Analysis (LCA)</p> <p>Life Cycle Costing (LCC)</p> <p>statistical analyses of housing stock shrinkage</p> <p>comparative analysis between current state of the residential building stock and renovation data (based on characteristics, physical quality and building stock developments)</p> <p>dwelling replacement or life cycle extension decision-making process analysis</p>	<p>preserving embodied energy, reducing churn (demolition and rebuilding) in the built environment</p> <p>reducing urban sprawl</p> <p>prolonging the physical service life of buildings and building parts</p> <p>supporting waste-avoidance</p> <p>sustainable management of building stock</p>	<p>high energy consumption if not properly retrofitted</p>

Αποτίμηση της πολιτιστικής κληρονομιάς

Δεδομένου ότι η έλλειψη κεφαλαίου, υλικών και ανθρώπινων πόρων αποτελεί καθολικό περιορισμό, η επιλογή μεταξύ ανταγωνιστικών έργων και δραστηριοτήτων καθίσταται αναγκαία. Κατά συνέπεια, δεν μπορούν να χρηματοδοτηθούν όλα τα έργα που σχετίζονται με την κληρονομιά, ανεξάρτητα από τη σημασία τους. Επιπλέον, υπάρχει πάντοτε ένα κόστος ευκαιρίας²⁰⁸ για τα διαθέσιμα κεφάλαια και επομένως πρέπει να γίνει σύγκριση των οφελών μεταξύ τομέων, μια σύγκριση που γίνεται δύσκολη όταν συνεπάγεται απτά και μη απτά οφέλη. Τέλος, οι επιλογές σχετίζονται με τις προτιμήσεις και επομένως είναι σημαντικό να καθορίσουμε ποιες προτιμήσεις μετρώνε περισσότερο. Οι καταναλωτές και οι φορολογούμενοι, δηλαδή οι πάροχοι κεφαλαίων, μπορεί να έχουν διαφορετικές προτιμήσεις από τους εμπειρογνώμονες και υποστηρικτές της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ένα ισχυρό σύνολο γνώσεων έχει συγκεντρωθεί τα τελευταία είκοσι χρόνια, παρέχοντας το θεωρητικό πλαίσιο για την οικονομική ανάλυση θεμάτων που σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά. Τα εργαλεία που παρέχονται από οικονομικούς φορείς για το σκοπό αυτό έχουν επαρκώς αναπτυχθεί και έχουν εφαρμοστεί στις περισσότερες περιπτώσεις σε παρόμοια θέματα, για παράδειγμα στην περιβαλλοντική οικονομία. Η κλασική έννοια που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση της οικονομικής αξίας ενός περιουσιακού στοιχείου είναι η "Προθυμία πληρωμής" (WTP). Επομένως, κάθε πολιτιστικό στοιχείο για το οποίο οι καταναλωτές και οι φορολογούμενοι είναι πρόθυμοι να πληρώσουν για να επισκεφθούν ή ακόμα και για την ύπαρξή του, έχει οικονομική αξία.

Μέθοδοι και τεχνικές αποτίμησης

Η πολιτιστική κληρονομιά είναι ένα τυπικό δημόσιο αγαθό. Η οικονομία παρέχει έναν σαφή ορισμό ενός δημόσιου αγαθού που έχει δύο σημαντικά χαρακτηριστικά²⁰⁹: είναι (α) μη αποκλεισμένο και (β) μη ανταγωνιστικό στην κατανάλωση. Αυτές οι έννοιες χρησιμοποιήθηκαν εκτενώς στα δημόσια οικονομικά για να αναλύσουν τις επιλογές δημόσιων πολιτικών.

Υπήρξαν έντονες αντιρρήσεις στην οικονομική ανάλυση για την αποτίμηση της αξίας των έργων πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι εμπειρογνώμονες της πολιτιστικής κληρονομιάς και οι οικονομολόγοι είχαν αντικρουόμενες απόψεις. Όμως όταν η αξιολόγηση των έργων και των δραστηριοτήτων περιλαμβάνει εμπειρογνώμονες διαφορετικών τομέων προσφέρεται η ευκαιρία σφαιρικής αντιμετώπισης με κοινή βάση ανάμεσα στις οικονομικές και πολιτιστικές προσεγγίσεις στην αποτίμηση της κληρονομιάς.

Είναι γενικά αποδεκτό ότι η σημασία ή η σπουδαιότητα ενός περιουσιακού στοιχείου σχετίζεται με την αξία του και είναι σημαντικό να καθορίζεται τι σημαίνει

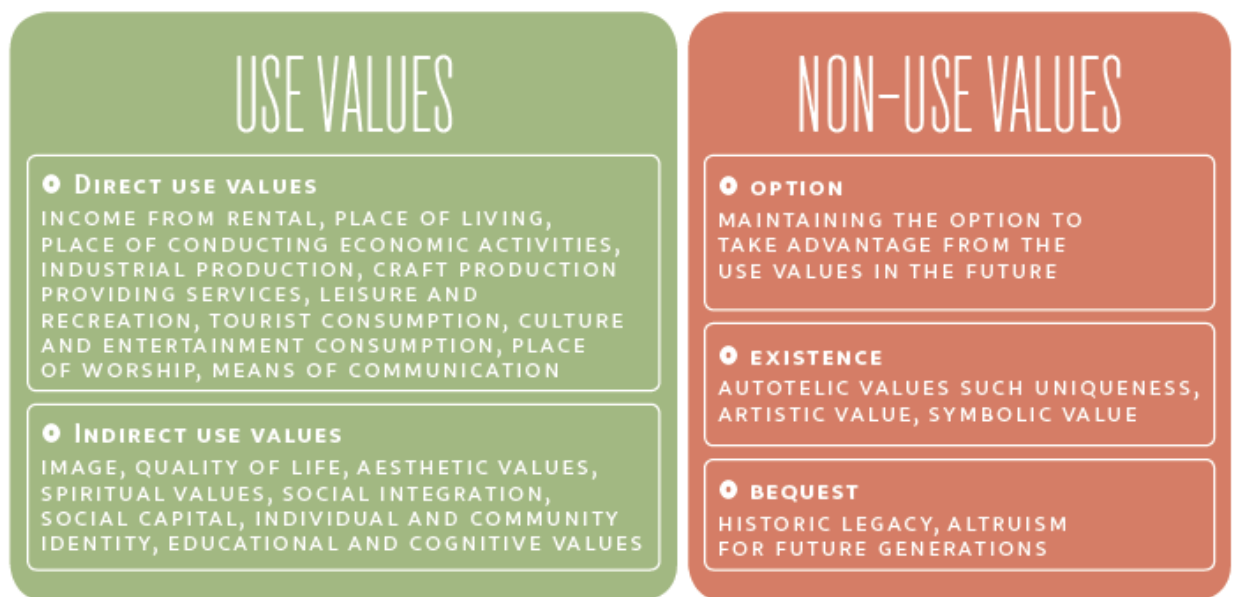
²⁰⁸ (Mergos, Chapter 13: Investment and financing of cultural heritage projects., 2017, σ. 179)

²⁰⁹ (Mergos, Chapter 13: Investment and financing of cultural heritage projects., 2017, σ. 179)

αυτή η αξία, ποιος το βιώνει, πώς προσδιορίζεται, πώς μπορεί να μετρηθεί και πώς θα έπρεπε να χρησιμοποιηθεί στη δημόσια λήψη αποφάσεων για τον καθορισμό της επιλογής των σχεδίων υλοποίησης και για την κατανομή των κονδυλίων. Το πρόβλημα του προσδιορισμού της οικονομικής αξίας καθίσταται πιο περίπλοκο όταν γίνεται εμφανές ότι πρέπει να υπάρξει διάκριση στην οικονομική αξία μεταξύ ατομικής και συλλογικής αξίας και μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας αξίας.

Η οικονομική ανάλυση στην αποτίμηση των περιβαλλοντικών περιουσιακών στοιχείων προσδιορίζει την συνολική οικονομική αξία ενός περιουσιακού στοιχείου ως αποτελούμενη από δύο συνιστώσες²¹⁰: πρώτον, καταναλωτική ή μη καταναλωτική αξία χρήσης και δεύτερον αξία μη χρήσης. Από τις ίδιες συνιστώσες μπορεί να προσδιοριστεί και η οικονομική αξία ενός περιουσιακού στοιχείου της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αυτός ο διαχωρισμός της οικονομικής αξίας σε συστατικά καθιστά την αποτίμηση πιο κατανοητή και διαχειρίσιμη.

Πίνακας Γ. 6 Αξίες χρήσης (καταναλωτικές και μη) και αξίες μη χρήσης. (πηγή: "CULTURAL HERITAGE COUNTS FOR EUROPE" (Giraud-Labelle, και συν., 2015))

Η τυποποιημένη μεθοδολογία υπολογισμού της οικονομικής αξίας ενός περιουσιακού στοιχείου βασίζεται στην εξαγωγή καμπύλης ζήτησης για τις υπηρεσίες του ή στις προτιμήσεις για την ύπαρξή του. Υπάρχουν διάφορες μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση των οφελών που παρέχονται από ένα στοιχείο πολιτιστικής κληρονομιάς με μια πολύ σύντομη επισκόπηση κάθε τεχνικής που δίνεται στη συνέχεια. Οι μεθοδολογίες διαφέρουν ως προς την προσέγγιση και την εμβέλεια, με μερικές να μετρούν απευθείας τις αξίες, ενώ άλλες να μετρούν τη συμβολή των διαφόρων διαστάσεων της αξίας.

²¹⁰ (Mergos, Chapter 13: Investment and financing of cultural heritage projects., 2017, σ. 180)

Επίσης, σε ορισμένες περιπτώσεις, τα οφέλη της κληρονομιάς μπορούν να μετρηθούν άμεσα, ενώ σε άλλες περιπτώσεις τα οφέλη εξάγονται και αποτιμώνται από την παρατηρούμενη συμπεριφορά ή η μέτρηση τους βασίζεται στην άμεση ερώτηση των καταναλωτών. Εμφανίζεται στη συνέχεια ένας κατάλογος μεθόδων με μια σύντομη περιγραφή καθεμιάς από αυτές²¹¹.

Μέθοδοι τιμών αγοράς. Σε πολλές περιπτώσεις τα οφέλη ενός έργου εισέρχονται στην αγορά και μπορούν να προσδιοριστούν ποσοτικά και να τιμολογηθούν. Για παράδειγμα, σε ένα σχέδιο πολιτιστικής κληρονομιάς που μπορεί να προκαλέσει οικονομικές δραστηριότητες στον τουρισμό, μπορούν να χρησιμοποιηθούν τυποποιημένες τεχνικές για την εκτίμηση αυτών των οφελών. Εντούτοις, τα προβλήματα προκύπτουν κατά την ποσοτικοποίηση αυτών των υπηρεσιών, όχι στην εκτίμησή τους.

Μέθοδος κόστους αντικατάστασης. Το κόστος αντικατάστασης ενός αγαθού χρησιμοποιείται συχνά ως υποκατάστατο για την αξία του. Ωστόσο, δεδομένου ότι τα περιουσιακά στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ουσιαστικά αναντικατάστατα, η αντικατάσταση δεν αποτελεί κατάλληλη προσέγγιση και σε τέτοιες περιπτώσεις η κατάλληλη προσέγγιση είναι η σχέση κόστους / αποτελεσματικότητας και όχι κόστους / οφέλους.

Μέθοδος κόστους ταξιδιού. Αυτή η μέθοδος συνάγει αξία από την παρατηρούμενη συμπεριφορά των καταναλωτών. Αποδίδει την καμπύλη ζήτησης του καταναλωτή για τις υπηρεσίες του περιουσιακού στοιχείου, χρησιμοποιώντας πληροφορίες σχετικά με τις συνολικές δαπάνες των επισκεπτών για να επισκεφτούν ένα μέρος ή ένα στοιχείο πολιτιστικής κληρονομιάς ώστε να «καταναλώσουν» τις υπηρεσίες του. Από αυτή την καμπύλη ζήτησης, μπορεί να υπολογιστεί το συνολικό όφελος που αποδίδουν οι επισκέπτες.

Ηδονική τιμολόγηση. Ξεκινώντας από την παρατήρηση ότι οι τιμές αγοράς είναι στην πραγματικότητα τιμές ενός συνόλου χαρακτηριστικών, η χρήση των ηδονικών μεθόδων βασίζεται στην αρχή ότι, εξετάζοντας τη διαφορά στις τιμές αγοράς παρόμοιων αγαθών με διαφορετικές αποδόσεις, μπορεί κανείς να συμπεράνει την αξία των μη εμπορικών χαρακτηριστικών, όπως η ποιότητα του περιβάλλοντος ή ενός πολιτιστικού χώρου. Η ηδονική τιμολόγηση χρησιμοποιείται συνήθως για να εξετάσει τη συμβολή των διαφόρων χαρακτηριστικών στις τιμές κατοικιών και στις μισθολογικές διαφορές. Η προσέγγιση αυτή παρουσιάζει ενδιαφέρον για την αποτίμηση των περιουσιακών στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς, επειδή πολλές διαστάσεις τέτοιων περιουσιακών στοιχείων ενσωματώνονται σε αξίες ακινήτων. Για παράδειγμα, ένα σπίτι με θέα στον Παρθενώνα μπορεί να έχει διαφορετική τιμή αγοράς από ένα παρόμοιο σπίτι χωρίς θέα. Οι ηδονικές τεχνικές επιτρέπουν την μέτρηση αυτής της επίδρασης, διατηρώντας σταθερούς όλους τους άλλους παράγοντες.

Ενδεχόμενη μέθοδος αποτίμησης. Η μέθοδος αυτή χρησιμοποιήθηκε εκτενώς με έρευνες καταναλωτών για να εκτιμηθεί η προθυμία πληρωμής (WTP) για την

---

²¹¹ (Mergos, Chapter 13: Investment and financing of cultural heritage projects., 2017, σ. 181)

απόκτηση ενός δημόσιου αγαθού ή ενός περιβαλλοντικού αγαθού. Σκοπός του είναι να μιμηθεί την ύπαρξη αγοράς για το εν λόγω αγαθό ή υπηρεσία με ακριβή περιγραφή του αγαθού ή της υπηρεσίας και επαρκείς λεπτομέρειες για το πώς θα παρασχεθεί. Ο καταναλωτής ερωτάται τι είναι πρόθυμος να πληρώσει για το αγαθό ή την υπηρεσία. Αυτή είναι η πιο δημοφιλής μέθοδος αξιολόγησης των περιουσιακών στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς και χρησιμοποιήθηκε για την αποτίμηση των αισθητικών ωφελειών, των αξιών ύπαρξης, καθώς και άλλων οφελών για την αξία δημοσίων ή ιδιωτικών αγαθών όπως για παράδειγμα η ύδρευση και η αποχέτευση σε περιοχές χωρίς υφιστάμενες υπηρεσίες. Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι αυτή η μέθοδος έχει αποτελέσει αντικείμενο σοβαρής κριτικής. Οι επικριτές υποστηρίζουν ότι οι απαντήσεις είναι πιθανό να μην αντανακλούν την πραγματική αποτίμηση, επειδή οι ερωτηθέντες δεν λαμβάνουν σοβαρά υπόψη την ερώτηση εξαιτίας διαφόρων πηγών προκατάληψης (στο ερωτηματολόγιο, από τον ερευνητή, από τον υπεύθυνο) ή λόγω κακής κατανόησης για το τι έχει ερωτηθεί.

Η χρήση μιας ανάλογης αγοράς. Αυτή η μέθοδος αναφέρεται στη χρήση εκτιμήσεων τιμών που λαμβάνονται σε ένα πλαίσιο για την εκτίμηση τιμών σε διαφορετικό πλαίσιο. Για παράδειγμα, μια εκτίμηση του οφέλους που αποκομίζει ο χρήστης μιας δημόσιας πισίνας σε μια πόλη μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να εκτιμηθούν τα οφέλη των χρηστών για τον σχεδιασμό μιας δημόσιας πισίνας σε μια άλλη πόλη. Φαίνεται ότι η μεταφορά παροχών μπορεί να παράσχει έγκυρες και αξιόπιστες εκτιμήσεις υπό ορισμένες προϋποθέσεις, όπως είναι η ίδια τοποθεσία, η ίδια υπηρεσία και ο παρόμοιος πληθυσμός. Δεδομένου, ωστόσο, ότι τα αντικείμενα πολιτιστικής κληρονομιάς είναι μοναδικά, υπάρχουν δυσκολίες στην εφαρμογή αυτής της μεθόδου.

Χρηματοδότηση έργων πολιτιστικής κληρονομιάς

Η διαθεσιμότητα πόρων για τη χρηματοδότηση πολιτιστικών προγραμμάτων και πολιτιστικής επιχειρηματικότητας είναι συχνά πολύ περιορισμένη. Οι εθνικές και τοπικές αρχές, που περιορίζονται από αυστηρούς προϋπολογισμούς, πρέπει να συνδυάζουν πολλές ανταγωνιστικές απαιτήσεις. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στις φτωχότερες χώρες της Ευρώπης, ιδίως εκείνες που πλήττονται από την οικονομική κρίση. Επιπλέον, η οικονομική κρίση μείωσε την ικανότητα των εθνικών και τοπικών αρχών να αντλούν ιδιωτικά κεφάλαια για τη χρηματοδότηση πολιτιστικών δραστηριοτήτων και σχεδίων.

Η χρηματοδότηση του επενδυτικού κόστους των έργων πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί μέρος της συνολικής χρηματοδότησης που απαιτείται για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ το κόστος λειτουργίας και συντήρησης συχνά τείνει να υποτιμάται κατά το στάδιο του σχεδιασμού του έργου. Με δημόσιους πόρους - τοπικούς ή εθνικούς - που αντιμετωπίζουν σοβαρή έλλειψη, η χρηματοδότηση έργων πολιτιστικής κληρονομιάς απαιτεί τη χρήση διαφόρων μέσων, όπως φόροι, επιδοτήσεις, αμοιβές, επιχορηγήσεις ή άλλες κρατικές πιστώσεις, καθώς και επιστρεπτέα τραπεζικά δάνεια, ιδιωτικά κεφάλαια και άλλα μη επιστρεπτέα χρηματοδοτικά μέσα. Η

αποτελεσματική συμμετοχή των πολιτών, οι οποίοι είναι οι κύριοι δικαιούχοι των έργων πολιτιστικής κληρονομιάς, να συμμετάσχουν στη χρηματοδότησή των σχεδίων, εξακολουθεί να αποτελεί μείζονα πρόκληση²¹².

Κεφαλαιακά μοντέλα και πηγές χρηματοδότησης

Τα μοντέλα χρηματοδότησης των έργων πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελούν σημαντικό ζήτημα. Παραδοσιακά, η χρηματοδότηση επενδύσεων στον πολιτισμό χρησιμοποίησε δύο βασικούς τρόπους²¹³: α) δημόσια χρηματοδότηση, είτε εθνική, είτε τοπική, ως δημόσια επένδυση ή ως λειτουργική δαπάνη δημόσιων οργανισμών και β) ιδιωτική χρηματοδότηση από ιδιώτες ή από φιλανθρωπικούς οργανισμούς με τη μορφή δωρεών. Ωστόσο, επί του παρόντος, τα δημόσια κονδύλια υπόκεινται σε έντονη πίεση από τους ανταγωνιστικούς στόχους και ταυτόχρονα τα φιλανθρωπικά κεφάλαια μειώνονται. Επιπλέον, για να διασφαλιστεί ότι τα κληροδοτήματα και οι αρχαιολογικοί χώροι θα παραμείνουν διαθέσιμοι για τα επόμενα χρόνια, θα πρέπει να προβλεφθούν δαπάνες λειτουργίας και συντήρησης, πέραν των επενδυτικών κεφαλαίων. Ως εκ τούτου, χρειάζονται καινοτόμα εργαλεία και μοντέλα χρηματοδότησης που ξεπερνούν τους περιορισμούς και τα εμπόδια που υπάρχουν.

Μια κοινή προσέγγιση στο σχεδιασμό του έργου είναι η εξέταση της αλυσίδας αξίας που συνδέει ολόκληρη την ιδέα του έργου με τις τοπικές οικονομικές δραστηριότητες γύρω από αυτό. Μετά από αυτή την προσέγγιση πρέπει να εξεταστούν εναλλακτικά μοντέλα για τη χρηματοδότηση δραστηριοτήτων σχεδίων πολιτιστικής κληρονομιάς. Σε ολόκληρη την αλυσίδα αξίας της κληρονομιάς υπάρχουν κενά χρηματοδότησης που εξαρτώνται από την επένδυση της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενίοτε εξ ολοκλήρου, από δημόσιους πόρους. Η χρηματοδότηση από αποκλειστικά δημόσιους πόρους γίνεται σχεδόν αδύνατη και υπάρχει σαφής ανάγκη για χρηματοπιστωτική καινοτομία και για τη χρησιμοποίηση νέων χρηματοδοτικών μέσων σε έργα πολιτιστικής κληρονομιάς από τον ιδιωτικό τομέα.

Ο τομέας της πολιτιστικής κληρονομιάς προσφέρει αναξιοποίητο δυναμικό συνεργασίας. Οι συμπράξεις δημοσίου και ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ) έχουν κερδίσει την αποδοχή του κοινού ως αποτελεσματικό χρηματοδοτικό εργαλείο. Η χρήση των ΣΔΙΤ στον πολιτιστικό τομέα είναι σχετικά πρόσφατη και πολλές χώρες δεν διαθέτουν τις κατάλληλες νομοθεσίες ή τις νομικές και διοικητικές συνθήκες για να επιτρέψουν τη χρήση των ΣΔΙΤ σε έργα πολιτιστικής κληρονομιάς.

Οι ΣΔΙΤ μπορούν να γεφυρώσουν το κενό χρηματοδότησης των δημόσιων φορέων, να παράσχουν ενδιαφέρουσες επενδυτικές ευκαιρίες στον ιδιωτικό τομέα, αλλά απαιτούν την ανάπτυξη νομικών, θεσμικών, πολιτικών και διοικητικών συνθηκών προκειμένου να προσφέρουν ευκαιρίες ανάπτυξης ικανοτήτων, μεταφοράς γνώσεων, προώθηση της επιχειρηματικότητας στις τοπικές κοινότητες. Η μέχρι τώρα

---

²¹² (Katseli & Boufounou, 2017, σ. 191)

²¹³ (Mergos, Chapter 13: Investment and financing of cultural heritage projects., 2017, σ. 186)

εμπειρία δείχνει ότι οι ΣΔΙΤ, αν είναι σωστά σχεδιασμένες, επιτρέπουν στον δημόσιο τομέα να συμμετέχει σύμφωνα με τους κανονισμούς, τις πρακτικές και τους οικονομικούς πόρους του και στον ιδιωτικό τομέα να προσφέρει εμπειρίες διαχείρισης, τεχνογνωσία και οικονομικές και τεχνικές εισροές²¹⁴.

Ένα άλλο καινοτόμο χρηματοδοτικό μέσο είναι το Crowdfunding. Το Crowdfunding είναι εργαλείο που χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο για τη χρηματοδότηση έργων κληρονομιάς. Το Crowdfunding είναι ένα νέο εργαλείο για τη χρηματοδότηση έργων από τον ιδιωτικό τομέα, που χρησιμοποιεί τον κοινωνικό ιστό για την ανεύρεση μικρών ποσών συνεισφορών από το ευρύ κοινό. Υπάρχουν αρκετά παραδείγματα επιτυχούς εφαρμογής του Crowdfunding στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και πολυάριθμες πλατφόρμες για τη χρηματοδότηση έργων πολιτιστικής κληρονομιάς.

Δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι ο εθελοντισμός μπορεί να αποτελέσει σημαντικό πόρο για την ανάπτυξη, τη χρηματοδότηση και τη λειτουργία έργων πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και μια σημαντική προϋπόθεση για την αειφόρο ανάπτυξη σε κάθε κοινότητα. Αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο η σημαντική συμβολή που μπορούν να προσφέρουν οι εθελοντές στην προστασία και την ενίσχυση των περιουσιακών στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο εθελοντισμός συνεπάγεται την εμπλοκή των πολιτών στην οικοδόμηση της πολιτιστικής ταυτότητας ενός τόπου ή μιας περιοχής, αλλά συμβάλλει επίσης στην προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη του εμπλεκόμενου ατόμου. Συνεπώς, για να εξισορροπηθεί η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς με την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, η κοινωνία χρειάζεται την αποτελεσματική και ενεργή συμμετοχή ατόμων που θα πρέπει να έχουν πλήρη επίγνωση του ρόλου και των εννοιών της πολιτιστικής κληρονομιάς για την αειφόρο ανάπτυξη σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, ο εθελοντισμός αντιπροσωπεύει έναν σημαντικό πόρο και έναν σημαντικό δείκτη της συμμετοχής και της ευαισθητοποίησης στην πολιτιστική κληρονομιά²¹⁵.

Η σημασία του εθελοντισμού αναγνωρίστηκε στο πλαίσιο του προγράμματος εκπαίδευσης της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO και η Πρωτοβουλία για την Παγκόσμια Πολιτιστική Κληρονομιά (WHV) ξεκίνησε το 2008 σε συνεργασία με την Συντονιστική Επιτροπή Διεθνούς Εθελοντικής Υπηρεσίας (CCIVS) για την κινητοποίηση και τη συμμετοχή των νέων και οργανώσεων νεολαίας στη διατήρηση και προώθηση της Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Σε έρευνα²¹⁶ του 2015 στην Αγγλία εκτιμάται ότι υπήρχαν σχεδόν 600.000 εθελοντές στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, υποδηλώνοντας έναν ελεύθερο πόρο που σε χρηματικό επίπεδο ανέρχεται σε 900 εκατομμύρια λίρες απλήρωτης εργασίας.

---

²¹⁴ (Mergos, Chapter 13: Investment and financing of cultural heritage projects., 2017, σ. 187)

²¹⁵ (Mergos, Chapter 13: Investment and financing of cultural heritage projects., 2017, σ. 186)

²¹⁶ (Bell, 2017, σ. 75)

Ο εθελοντισμός μπορεί να αποτελέσει μια πολύ καλή πηγή ενίσχυσης των έργων πολιτιστικής κληρονομιάς, παρόλα αυτά η ύπαρξή του υποδηλώνει ελλιπή και μη αποτελεσματική διαχείριση. Δεν αποτελεί και δεν πρέπει να αποτελεί ένα κύριο εργαλείο οικονομικού σχεδιασμού.

Παρακάτω διερευνώνται οι πιο σχετικές ευρωπαϊκές πολιτικές στις οποίες η πολιτιστική κληρονομιά διαδραματίζει σημαντικό ρόλο, και εντοπίζονται οι διεθνείς δημόσιες πηγές κεφαλαίων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ενίσχυση και αποκατάσταση των πόρων πολιτιστικής κληρονομιά²¹⁷.

- Πολιτική έρευνας
  - European Heritage Label (EHL)
  - Joint Programming Initiative in Cultural Heritage and Global Change (JPI CH)
  - Characterization of Europe's top regions for creative and cultural industries (CCI)
  - High Level Horizon 2020 Expert Group on "Cultural Heritage"
  - Horizon 2020 program
- Πολιτική συνοχής
  - The European Regional Development Fund (ERDF)
  - The European Social Fund (ESF)
- Αγροτική πολιτική
  - European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD),
  - LEADER program
- Θαλάσσια πολιτική
  - The European Marine Observation and Data Network (EMODnet)
  - European Maritime and Fisheries Fund (EMFF)
- Περιβαλλοντική πολιτική
  - Natura 2000 Network
- Candidate and potential candidate countries
  - Instrument for Pre-accession Assistance IPA and IPA II
  - Integrated Rehabilitation Project Plan/Survey of the Architectural and Archaeological Heritage (IRPP/SAAH)
- Πολιτική γειτονίας
  - European Neighborhood and Partnership Instrument (ENPI)
  - Cross-Border Cooperation
  - Neighborhood Investment Facility (NIF)
- Πολιτική τουρισμού
  - European Mobile and Mobility Industries Alliance (EMMIA)

---

²¹⁷ (Aymerich, 2017, σσ. 48-66)

- “Creative District” project
- COSME Program (2014-2020) and Cultural tourism
  - European cultural routes
  - EDEN - European Destinations of Excellence
  - “Crossroads of Europe – Carrefours d’Europe”
- EEA grants and Norway grants
- Switzerland grants financial assistance for the preservation of the cultural heritage of other states
- The Japanese funds-in-trust for the preservation of world cultural heritage
- The USA ambassadors fund for cultural preservation
- National plans for preserving cultural heritage
  - Spanish National Plans for Cultural Heritage
- Ιδιωτικά Κεφάλαια
  - Post-JESSICA
- The “7 most endangered” initiative
  -

Κάθε έργο που σχετίζεται με την πολιτιστική κληρονομιά έχει τα δικά του χαρακτηριστικά και η πρόκληση για τους υποστηρικτές του είναι να διερευνήσουν σε ποιο βαθμό μπορούν να διατεθούν πόροι για την επιτυχή εφαρμογή του.

1.3.2. Διατήρηση στοιχείων βιομηχανικής κληρονομιάς

Η κατάρρευση της βιομηχανικής και μεταποιητικής οικονομίας μιας πόλης, ή απλώς οι αλλαγές στην αστική εξάπλωση και στα παραγωγικά μοντέλα επέφεραν αυξημένη ανεργία σε πολλές κεντρικές περιοχές πόλεων, υποβάθμιση της ποιότητας των κατοικιών καθώς και κοινωνικό αποκλεισμό από πιο ευημερούσες συνοικίες. Κάθε πόλη έχει τμήματα ανεπαρκώς χρησιμοποιούμενης ή παρηκμασμένης γης.

Η διατήρηση και η προσαρμοστική επανάχρηση χώρων βιομηχανικής κληρονομιάς τα τελευταία χρόνια, έχει αρχίσει να εφαρμόζεται σε διάφορες πόλεις ως το μέσο για αστική αναβίωση, καθώς μπορεί να δώσει προστιθέμενη αξία στο αστικό περιβάλλον. Τα υπάρχοντα βιομηχανικά κτίρια, είτε έχουν μεγάλη ιστορική σημασία είτε όχι, αποτελούν σημαντικό μέρος της ακίνητης περιουσίας, με ευκαιρίες αλλαγής και επανάχρησης. Η δημόσια δαπάνη για τη «διατήρηση» τους θα έπρεπε να εκτιμηθεί ως προς τον αντίκτυπο της στην τοπική ευημερία.

Η διατήρηση, η προσαρμογή και η επανάχρηση των υφιστάμενων βιομηχανικών κτιρίων αποτελούν βασικά στοιχεία βιώσιμης και αειφόρου ανάπτυξης και μπορούν να αποφέρουν πολλά οφέλη, που κυμαίνονται από απτά περιβαλλοντικά και οικονομικά οφέλη, έως λιγότερο απτά, όπως πολιτιστικά και κοινωνικά. Μελέτες παρουσιάζουν πλήθος στοιχείων για τα παραπάνω. Ο οικονομικός αντίκτυπος εκφράζεται συχνά σε στατιστικές που αφορούν πολλές διαφορετικές πτυχές της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως οι εργασίες αποκατάστασης κτιρίων, ο πολιτιστικός τουρισμός, η παραγωγή κτιριακού αποθέματος.

Ενα ανανεωμένο κτιριακό απόθεμα μπορεί να οδηγήσει στην βελτίωση της ποιότητας της περιοχής, να αυξήσει την πυκνωση κατοίκησης του αστικού ιστού και να μειώσει την αστική εξάπλωση, καθώς επίσης μπορεί να επιφέρει οικονομικά οφέλη που θα βελτιώναν την ανταγωνιστικότητα του αστικού κέντρου. Ταυτόχρονα μπορεί να ενδυναμώσει την ταυτότητα του τόπου, να αυξήσει το πολιτιστικό και κοινωνικό κύρος και το αίσθημα ασφάλειας.

Η επανάχρηση στοιχείων βιομηχανικής κληρονομιάς σε σχέση με άλλα στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς, χαρακτηρίζεται από κάποια προτερήματα²¹⁸, που επισημαίνονται παρακάτω:

- Η θέση τους στον αστικό ιστό. Συνήθως οι εγκαταλελειμμένες βιομηχανικές περιοχές αποτελούν, έπειτα από την αστική εξάπλωση, κομβικά σημεία του αστικού ιστού.
- Λόγω του μεγέθους τους και τις δομές τους έχουν την δυνατότητα να φιλοξενήσουν ποικιλία χρήσεων.
- Το γεγονός ότι συνήθως αποτελούν σύνολα, ενδυναμώνει τον χαρακτήρα τους και την δυναμική τους.

---

²¹⁸ (Mergos & Mouratidou, Chapter 32: Old buildings, new uses. The economics of preservation of an old industrial building., 2017, σ. 361)

- Φέρουν ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά σαν μονάδες, αλλά και σαν σύνολα, δίνοντας ιδιαίτερη αίσθηση.
- Λόγω όλων των παραπάνω έχουν την δυνατότητα να μετασχηματιστούν σε αστικά ορόσημα.
-

Ενώ η επανάχρηση βιομηχανικών κτιρίων επιλέγεται συχνά σαν λύση, κυρίως από εταιρείες που επιδιώκουν συγκεκριμένη εταιρική ταυτότητα, υπάρχουν κριτήρια που καθορίζουν εάν ένα κτίριο πρέπει να συντηρηθεί και να ξαναχρησιμοποιηθεί ή να κατεδαφιστεί. Ορισμένα από αυτά τα καθοριστικά κριτήρια είναι²¹⁹:

- Η κοινωνική αξία της περιοχής, που προκύπτει από τους κατοίκους και τους επισκέπτες της.
- Οι δυνατότητες επανάχρησης της περιοχής (σε πιο στάδιο φυσικής καταστροφής βρίσκεται, ποιος θα είναι ο χαρακτήρας του υπάρχοντος τοπίου σε σχέση με την προτεινόμενη χρήση).
- Η ιστορική σημασία της περιοχής καθώς και ο ρόλος της στην κοινωνική κατανόηση και αναγνώριση του παρελθόντος.
- Η περιβαλλοντική κατάσταση της περιοχής, το κατάλληλο κλίμα και η δυναμική υποστήριξης της προτεινόμενης περιβαλλοντικής διαμόρφωσης της περιοχής.

Η επανάχρηση στοιχείων βιομηχανικής κληρονομιάς, συνηθίζεται να εμφανίζει χαρακτηριστικά εξευγενισμού. Δεδομένου του μεγέθους των στοιχείων αυτών και των σχηματισμών τους σε σύνολα, για την επανάχρηση τους, απαιτούνται ισχυρές κοινωνικές τάσεις ή γενναίες επεμβάσεις και μεγάλο κεφάλαιο, που έχουν σαν αποτέλεσμα γρήγορες αλλαγές και σημαντικές επιπτώσεις στην ποιότητα και στην αξία του κτιριακού αποθέματος, καθώς και στην βαρύτητά τους στον αστικό ιστό. Οι επεμβάσεις αυτές μπορούν να είναι ενιαίας στρατηγικής ή ένα σύνολο ξεχωριστών και αυτόνομων επενδύσεων, που βασίζονται σε επιμερισμένες τάσεις προσφοράς, ζήτησης ή συνδυασμού τους.

Προσεγγίσεις του φαινομένου του εξευγενισμού

Οι προσεγγίσεις για την ερμηνεία του εξευγενισμού σχετίζονται με τις περιοχές, τα πρόσωπα, τα αίτια και τους τρόπους εκδήλωσης του. Τα φαινόμενα εξευγενισμού είναι αποτέλεσμα τόσο των δομικών στοιχείων του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, όσο και των παραγόντων που σχετίζονται με ατομικές επιλογές και προτιμήσεις. Έτσι, σημασία δεν έχει ποια από τις δύο παραμέτρους είναι αυτή που θα θεωρηθεί ως η αρχική και αναγκαία συνθήκη για την ύπαρξη του φαινομένου, αλλά το γεγονός ότι η μία μπορεί

---

²¹⁹ (Mergos & Mouratidou, Chapter 32: Old buildings, new uses. The economics of preservation of an old industrial building., 2017, σ. 360)

να προκαλέσει την άλλη, οδηγώντας σε μία αλυσιδωτή αντίδραση με πολύπλευρες επιπτώσεις.

Προχωρώντας πέρα από την προσπάθεια ερμηνείας του εξευγενισμού και των διαδικασιών που τον προκαλούν, έχει σημασία η ανάλυση των επιπτώσεων των διαδικασιών αυτών στην ανάπτυξη και την εξέλιξη των περιοχών που λαμβάνει χώρα. Οι επιπτώσεις μπορεί να είναι αρνητικές και θετικές, αναλόγως με την κοινωνική ομάδα που επηρεάζεται από αυτές τις διαδικασίες. Ο προβληματισμός αφορά στον τελικό απολογισμό, και αν από αυτόν προκύπτει ότι ο εξευγενισμός συντελεί στην εξέλιξη μιας περιοχής και κατ' επέκταση στο σύνολο του πληθυσμού της.

Οι υποστηρικτές του εξευγενισμού αφήνουν να εννοηθεί ότι στην ουσία, δεδομένων των συνθηκών και της έλλειψης εναλλακτικών προτάσεων, ο εξευγενισμός, συγκρινόμενος με την απραξία, αποτελεί το «μη χείρον βέλτιστον» ή ακόμα μεταβάλλουν το ερώτημα εάν είναι ωφέλιμος ο εξευγενισμός, στο ερώτημα εάν είναι εφικτό ταυτόχρονα να διατηρηθούν χαμηλές οι αντικειμενικές αξίες στα κέντρα των πόλεων.

Εστιάζοντας στις αρνητικές επιπτώσεις, κυρίως στα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα, ο εξευγενισμός σημαίνει τη μετακίνηση και τον εκτοπισμό γηγενών, φτωχότερων ομάδων, που γίνονται συνήθως πιο περιθωριοποιημένες, καθώς μετακινούνται σε άλλες περιοχές μέσα στην πόλη. Οι βελτιωμένες υπηρεσίες και οι ανακαινισμένες προσόψεις είναι ωφέλιμες για ένα μέρος μόνο του πληθυσμού. Σχετικά με την επανάχρηση, αυτό που συμβαίνει δεν είναι ουσιαστικά μία επιστροφή ανθρώπων, αλλά μία επιστροφή του κεφαλαίου στην πόλη. Έτσι, απλώς συντελείται μεγαλύτερος κοινωνικός διαχωρισμός στέγασης της πόλης. Ο David Harvey αναφέρει: *«στον καπιταλισμό υπάρχει ένας διηνεκής αγώνας, κατά τον οποίο το κεφάλαιο κατασκευάζει ένα φυσικό τοπίο, προσαρμοσμένο στη δική του συνθήκη σε μια ιδιαίτερη χρονική στιγμή, μόνο για να το καταστρέψει, συνήθως στον κύκλο των κρίσεων, σε μια επόμενη στιγμή στο χρόνο. Η χρονική και γεωγραφική άμπωτις και πλημμυρίδα των επενδύσεων σ' ένα δομημένο περιβάλλον μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο με όρους μιας τέτοιας διαδικασίας.»*

Εάν οι στρατηγικές για τη διαχείριση ενός υποβαθμισμένου χώρου αποσκοπούν στην αναβάθμιση της περιοχής και των συνθηκών ζωής των κατοίκων της αλλά και των όμορων περιοχών, και όχι αποκλειστικά στο κέρδος, οφείλουν να καταστρέψουν τους χώρους κοινωνικών διακρίσεων και να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα με υπεύθυνες, μεγάλες δημόσιες παρεμβάσεις και το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο ρύθμισης των αξιών γης και χρήσεων της πόλης²²⁰.

---

²²⁰ (Κουρούση, 2011, σσ. 10-28)

1.4. Συμπεράσματα

Πολιτιστική κληρονομιά

- Η συλλογική μνήμη αποτελεί ένα από τα πιο ζωτικά στοιχεία, τα οποία συμβάλλουν στη μεταρρύθμιση μιας πόλης, λειτουργώντας βέβαια μέσα στα πλαίσια της κοινωνίας.
- Μόνο ο πολιτισμός έχει τη δυνατότητα να συνδέει το παρελθόν με το παρόν και το μέλλον, μέσω της συλλογικής μνήμης. Έχει επίσης την ικανότητα να ενώνει ανθρώπους με διαφορετικό υπόβαθρο διαμορφώνοντας κοινωνική συνοχή.
- Διαφυλάσσοντας τα μνημεία διατηρούμε τη μνήμη του τόπου και των κατοίκων του και οδηγούμαστε ως προς μία καλύτερη κατανόηση και αντίληψη της πορείας της ιστορίας και της συνέχειας του τόπου αυτού.
- Πρέπει να συνυπολογίζονται όλες οι ανάγκες που απορρέουν από την ανάλυση των επιμέρους αξιών, μνημειακών και σύγχρονων, οι οποίες πηγάζουν από την έρευνα γύρω από τα μνημεία.
- Η εφαρμογή πολιτικών διατήρησης σε περιοχές με μεγάλη έκταση στην πόλη, συνεπάγεται την ενσωμάτωση των αξιών της πολιτιστικής κληρονομιάς στην σχεδιαστική διαδικασία, κάτι που προϋποθέτει ότι ο πληθυσμός είναι έτοιμος να αναγνωρίσει αυτές τις αξίες. Συνεπώς, η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι άμεσα εξαρτώμενη από την εκπαιδευτική διαδικασία, και από τη συνεχή επικοινωνία και αναπαραγωγή των αξιών μέσα στις κοινωνίες.
- Στη σημερινή εποχή της παγκοσμιοποίησης, της επικοινωνίας και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, οι κοινωνικές τάσεις και συμπεριφορές, από τις οποίες σε σημαντικό βαθμό εξαρτάται το μέλλον της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλάζουν συνεχώς και με μαζικά. Γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την επιλογή χρήσεων, ειδικά αν πρόκειται για σύνολα κτιρίων.
- Η σύγχρονη αντίληψη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, έχει συμβάλει σημαντικά όχι μόνο στην επανεξέταση των κυρίαρχων ιδεών σχετικά με το ρόλο της πολιτιστικής κληρονομιάς στις σύγχρονες κοινωνίες αλλά και στην ανάπτυξη νέων πρακτικών διαχείρισης.
- Η αξία της βιομηχανικής κληρονομιάς συγκεντρώνεται στο γεγονός ότι αποτελεί υλικά και άυλα ίχνη ενός ολόκληρου τεχνικού συστήματος, το οποίο καθόρισε για τουλάχιστον δύο αιώνες τη ζωή των ανθρώπων και τη μορφοποίηση του χώρου και της κοινωνίας, επιφέροντας αλλαγές τόσο ριζικές όσο ελάχιστες στην ιστορία του ανθρώπου.
- Η ανάπτυξη βιομηχανιών, πυροδότησε αλλαγές στη γενικότερη εικόνα των πόλεων, επιταχύνοντας τη διαδικασία αστικοποίησης και μετασχηματισμού.

- Η πολιτιστική κληρονομιά είναι μια φλέβα που διατρέχει τις περισσότερες οικονομικές δραστηριότητες, και μπορεί να είναι μια κινητήριος δύναμη αστικής αναζωογόνησης.
- Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς πρέπει να αποσκοπεί σε οφέλη όπου τα μετρήσιμα αποτελέσματα τους ξεκινούν με τη φυσική έναρξη του έργου αλλά διαρκούν πολύ περισσότερο λειτουργώντας καταλυτικά για τη δημιουργία παράπλευρων ωφελειών για την κοινωνία.
- Η πολιτιστική κληρονομιά εντάσσεται σε ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο το οποίο συνεχώς την επαναπροσδιορίζει και την επανερμηνεύει. Απαιτείται μια μετακίνηση της εστίασης από το μνημείο προς την πόλη συνολικά, ως μια μορφολογική και κοινωνική κατασκευή.
- Η σύγχρονη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς πρέπει να βασιστεί σε διεπιστημονικότητα και σε μια σύνθεση διαφορετικών προσεγγίσεων βασισμένων στην ικανότητα εκτίμησης της προοπτικής ενός χώρου και προσαρμογής στα κατά περίπτωση δεδομένα.
- Η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανή, καθώς και ως καταλύτης οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης.
- Αποτελεί “αναπτυξιακό κεφάλαιο” διότι, δημιουργώντας ελκυστικότητα στην περιοχή, αυξάνει τις πιθανότητες ιδιωτικών επενδύσεων, δημιουργεί θέσεις εργασίας (π.χ. τουρισμός) και διατηρεί τους ανθρώπινους κι άλλους πόρους εντός της τοπικής οικονομίας.
- Είναι ανάγκη να υπάρξει συντονισμός μεταξύ της αστικής ανάπτυξης και της βιώσιμης ανάπτυξης για την επιτυχή ένταξη της πολιτιστικής κληρονομιάς στον αστικό ιστό.
- Με σκοπό τα στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς να είναι βιώσιμα σε βάθος χρόνου, είναι κρίσιμο, να εκτιμηθούν οι σύγχρονες αξίες τους και ιδιαίτερα η αξία χρήσης.
- Σχετικά θέματα έχουν καταγραφεί από την UNESCO, διαθέτοντας στρατηγικές αναλύσεις, συστάσεις και τεχνικές πληροφορίες σχετικά με τον καθοριστικό ρόλο του πολιτισμού στη βιώσιμη αστική ανάπτυξη.

Πολιτιστικός τουρισμός

- Ο τουρισμός συνδέεται με ένα αριθμό οικονομικών δραστηριοτήτων με περαιτέρω πολλαπλές διασυνδέσεις, αλληλεξαρτήσεις και επιδράσεις.
- Μια ισχυρή πολιτιστική ταυτότητα (ιδιαιτερότητα), αποτελεί πλεονέκτημα καθώς και τη βασική παράμετρο επιτυχίας στην προσπάθεια ανάδειξης ενός τόπου στο πεδίο του πολιτισμού.
- Εξαιτίας της υπέρμετρης ανάπτυξης και του ανταγωνισμού, συχνά παρατηρείται μετατόπιση και κυριαρχία του τουρισμού σε άλλες παραδοσιακές οικονομικές

δραστηριότητες, οδηγώντας σε συρρίκνωση της ποικιλομορφίας με συνέπεια να πλήττεται και η ίδια η τουριστική δραστηριότητα.

- Ο τουρισμός μπορεί να αποτελέσει τόσο εργαλείο ανάπτυξης όσο και απειλή για μία περιοχή. Ζητήματα όπως ο κορεσμός και η χωρητικότητα, αποκτούν κεντρικό ενδιαφέρον στην διαχείριση του φαινομένου. Η τουριστική ανάπτυξη που μπορεί να δεχτεί μια περιοχή, έχει ένα μέγιστο όριο σχετικά με τις υποδομές που την υποστηρίζουν.
- Απαιτείται συνεχής παρακολούθηση των επιπτώσεων του τουρισμού, λαμβάνοντας τα απαραίτητα προληπτικά και διορθωτικά μέτρα όποτε είναι απαραίτητα.
- Το σημαντικότερο όμως, είναι η κινητοποίηση της τοπικής κοινωνίας στους τουριστικούς προορισμούς να στηρίζει την ανάπτυξη σε βιώσιμα πλαίσια.
- Ο μαζικός τουρισμός μετατρέπεται ολοένα και περισσότερο σε ανεξάρτητο, με την ανάμειξη με τους ντόπιους και τον τοπικό τρόπο ζωής, τις τοπικές δραστηριότητες, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό να αποτελούν βασικές αιτίες επιλογής ενός τόπου για επίσκεψη.
- Τα αξιοθέατα πρέπει να διαχειρίζονται με σκοπό, τόσο την προστασία και τη διατήρηση τους ως πολύτιμοι πόροι κληρονομιάς, όσο και την πρόσβαση, την ψυχαγωγία και την εκπαίδευση για το κοινό που τα επισκέπτεται.
- Προκειμένου να επιτευχθεί σημαντική οικονομική ανάπτυξη μιας περιοχής μέσω του πολιτιστικού τουρισμού, οι κοινωνίες πρέπει να προωθήσουν μακροπρόθεσμα μοντέλα πολιτικής που βασίζονται στην τεκμηρίωση και καθοδηγούνται από την κοινωνία και τους πολίτες.
- Βασικά και απαραίτητα εργαλεία, η διαφήμιση και προώθηση στον τομέα του Πολιτιστικού Τουρισμού, καθώς αποτελούν τα μέσα για τη σωστή διαχείριση του όγκου αλλά και της εποχικότητας των επισκεπτών, τη δημιουργία αξίας και εσόδων.
- Η διαχείριση χώρων που συντηρούν τα έθιμα και την παράδοση, και εκφράζουν την προηγούμενη οικονομική και κοινωνική ζωή (π.χ. εκείνα που αφορούν το μεταποιητικό ή βιοτεχνικό παρελθόν ενός οικονομικού χώρου), πρέπει να καλλιεργούν τις σχετικές γνώσεις και δεξιότητες.
- Έχει γίνει αντιληπτό ότι απαιτείται μια μετατόπιση από ένα παραδοσιακό μοντέλο πολιτιστικού χώρου, που δίνει έμφαση μόνο στην πλευρά της κατανάλωσης και της ψυχαγωγίας, προς την πλευρά της παραγωγής.

Η “οικονομία” της πολιτιστικής κληρονομιάς

- Παρά το γεγονός ότι γενικά αναγνωρίζονται οι αξίες και η πολύπλευρη σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, είναι πολύ δύσκολο να “μετρηθούν” και να “αξιολογηθούν” τα οφέλη που επιφέρει στον άνθρωπο.
- Η οικονομική αποτίμηση, είναι πολύ σημαντική για την κατανομή, των συνήθως περιορισμένων πόρων, την εκτίμηση και ιεράρχηση παρεμβάσεων στον πολιτιστικό τομέα. Επίσης, η οικονομική αποτίμηση είναι πολύ χρήσιμη για τη χρηματοδότηση επενδύσεων, δεδομένου ότι προσεγγίζει το χάσμα μεταξύ παρεχόμενων ωφελειών προς την κοινότητα και το κόστος που προκύπτει για την παροχή αυτή.
- Απαιτείται από την δημόσια πολιτική, να διαχειριστεί την πολιτιστική κληρονομιά όχι ως μια λίστα από επιθυμητά έργα, αλλά ως μια περιεκτική, αναπτυξιακή στρατηγική όπου περιλαμβάνει έργα που δημιουργούν συνέργειες μεταξύ τους και ενισχύουν την τοπική οικονομία.
- Οι κυβερνητικές αρχές χρειάζονται μεθόδους και εργαλεία για τη μέτρηση του οικονομικού και κοινωνικού αντίκτυπου των παρεμβάσεων τους, την αποτελεσματικότερη χρήση των διαθέσιμων πόρων και την παροχή καλύτερων υπηρεσιών.
- Οι οικονομικές επιπτώσεις μιας επένδυσης που ενισχύει την απασχόληση και το εισόδημα, πρέπει να αφορούν τομείς οι οποίοι υπερβαίνουν αρκετά τις άμεσες επιπτώσεις.
- Κάθε πολιτιστικό στοιχείο για το οποίο οι καταναλωτές είναι πρόθυμοι να πληρώσουν για να επισκεφθούν ή ακόμα και για την ύπαρξή του, έχει και οικονομική αξία.
- Οι πολίτες της κοινωνίας, δηλαδή οι πάροχοι κεφαλαίων, μπορεί να έχουν διαφορετικές προτιμήσεις από τους εμπειρογνώμονες και υποστηρικτές της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Όταν η αξιολόγηση των έργων και των δραστηριοτήτων περιλαμβάνει εμπειρογνώμονες διαφορετικών τομέων προσφέρεται η ευκαιρία σφαιρικής αντιμετώπισης με κοινή βάση ανάμεσα στις οικονομικές και πολιτιστικές προσεγγίσεις στην αποτίμηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Η τυποποιημένη μεθοδολογία υπολογισμού της οικονομικής αξίας ενός περιουσιακού στοιχείου βασίζεται στην εξαγωγή καμπύλης ζήτησης για τις υπηρεσίες του ή στις προτιμήσεις για την ύπαρξή του.
- Πολλές διαστάσεις στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς ενσωματώνονται σε αξίες ακινήτων.
- Μέρος της συνολικής χρηματοδότησης που απαιτείται για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, αποτελεί το κόστος λειτουργίας και συντήρησης που συχνά τείνει να υποτιμάται κατά το στάδιο του σχεδιασμού ενός έργου.

- Δεδομένου ότι η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί έναν από τους πυλώνες των σύγχρονων διεθνών και ευρωπαϊκών στρατηγικών ανάπτυξης, απαιτείται η αξιολόγηση των επενδυτικών και πολιτικών μέτρων και ο προσδιορισμός των πηγών χρηματοδότησης έργων πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Τα περιουσιακά στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς έχουν και οικονομική αξία. Η άρνηση αυτής της παραμέτρου μπορεί να στερήσει τις κοινωνίες από έναν σημαντικό αναπτυξιακό πόρο και ταυτόχρονα να οδηγήσει σε υποτίμηση και καταστροφή της ίδιας της πολιτιστικής κληρονομιάς λόγω της αδυναμίας των προϋπολογισμών να φέρουν το οικονομικό βάρος της συντήρησής τους.
- Στη σύγχρονη αντίληψη της οικονομικής ανάπτυξης, η πολιτιστική κληρονομιά αναγνωρίζεται ως κινητήρια δύναμη της και καταλύτης για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Η πρόκληση είναι η επιτυχής ενσωμάτωση της χρήσης της πολιτιστικής κληρονομιάς στο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον με ένα αποτελεσματικό πλαίσιο διαχείρισης της.
- Η διεθνής εμπειρία είναι πλούσια σε παραδείγματα, όπου η επιτυχής ενσωμάτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς στη στρατηγική οικονομικής ανάπτυξης έχει ισχυρό θετικό αντίκτυπο σε τοπικό και εθνικό επίπεδο.
- Η επανάχρηση στοιχείων βιομηχανικής κληρονομιάς σε σχέση με άλλα στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς, χαρακτηρίζεται από κάποια προτερήματα.
- Η αναβίωση ενός βιομηχανικού κατάλοιπου σε δημιουργική βιομηχανία αποτελεί προτεραιότητα του πολιτιστικού τομέα διότι έχει τη δυνατότητα να δημιουργεί οικονομία και θέσεις εργασίας καθώς και να αυξήσει την επισκεψιμότητα.
- Η επανάχρηση δύναται να οδηγήσει σε βελτίωση της ποιότητας εγκαταλελειμμένων περιοχών, σε αύξηση της πυκνωσης του αστικού ιστού και μείωση της περαιτέρω εξάπλωσης
- Η επανάχρηση στοιχείων βιομηχανικής κληρονομιάς, συνηθίζεται να εμφανίζει χαρακτηριστικά εξευγενισμού.
- Εάν οι στρατηγικές για τη διαχείριση ενός υποβαθμισμένου χώρου αποσκοπούν στην αναβάθμιση της περιοχής και των συνθηκών ζωής των κατοίκων της, οφείλουν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα με υπεύθυνες, μεγάλες δημόσιες παρεμβάσεις και το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο ρύθμισης των αξιών γης και χρήσεων της πόλης.

2. ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ Β΄

ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΤΑΜΠΑΚΑΡΙΩΝ ΧΑΝΙΩΝ

Στην υποενότητα αυτή θα εστιάσουμε στην σύνθεση και την ερμηνεία όσων αναφέρονται στις Ενότητες Α, Β και στην υποενότητα Α΄ της παρούσας ενότητας. Μέσα από την ανάλυση του περιβάλλοντος της περίπτωσης μελέτης, θα προσπαθήσουμε να ορίσουμε τις παραμέτρους που είναι αναγκαίο να ληφθούν υπόψιν, για την ανάπτυξη στρατηγικών σχεδιασμών παρεμβάσεων .

2.1. Ανάλυση περιβάλλοντος

2.1.1. Το Πολιτικό περιβάλλον

Η περιοχή των Ταμπακαριών, στο πέρασμα των χρόνων, απέκτησε μια σύνθετη νομοθετική ιστορία. Η προσπάθειες απομάκρυνσής τους, από την συνεχώς επεκτεινόμενη πόλη απ' τη μια και η προσπάθειες διατήρησής τους απο την άλλη σαν οικονομική δραστηριότητα και σαν δομημένο περιβάλλον ιδιαίτερης ιστορικής αξίας, συνέβαλαν στην δημιουργία ενός πολύπλοκου νομοθετικού ιστορικού.

Από τα μέσα του 20ου αιώνα και έπειτα γίνεται φανερή η προσπάθεια περιορισμού της τότε ακμάζουσας βιομηχανικής δραστηριότητας, από μέρους της πολιτείας, η οποία, μέσο επεκτάσεων του Σ.Π. του 46,' προτείνει την επέκταση της οδού Βιβιλάκη προς Βορρά με κατεδαφίσεις, εμποδίζοντας έτσι τις περαιτέρω κτιριακές επεκτάσεις αλλά και κάθε πιθανή, μελλοντική επισκευή των υφιστάμενων. Το 82', η προβλεπόμενη μετεγκατάσταση τους σε οργανωμένη ΒΙΠΕ που θα αντιμετώπιζε πιο αποτελεσματικά και το ζήτημα των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ενώ έχει γίνει αποδεκτή από τους βυρσοδέψες και το Κράτος και επιδοτείται σύμφωνα με τις διατάξεις του επενδυτικού νόμου 1262/82, δεν εφαρμόστηκε ποτέ παρά την ύπαρξη μελετών. Κι ενώ παρά τους περιορισμούς αυτούς, η βιομηχανική δραστηριότητα εξακολουθεί να παραμένει ζωντανή, το τελευταίο μεγάλο πλήγμα από μέρους της πολιτείας επέρχεται το 85' με την τοποθέτηση της γραμμής αιγιαλού στο βόρειο άκρο της Βιβιλάκη που

ουσιαστικά αφαιρούσε κάθε δικαίωμα ιδιοκτησίας, καταργώντας τους νόμιμους τίτλους. Τα κτίρια των βυρσοδεψείων ανήκουν πλέον κατά τεκμήριο στο Ελληνικό Δημόσιο.

Οι επιχειρήσεις αρχίζουν να κλείνουν οριστικά η μία μετά την άλλη λόγω αδυναμίας διαχείρισης και εκσυγχρονισμού από τους ιδιοκτήτες τους, σε συνδυασμό με τον υψηλό ανταγωνισμό του εξωτερικού.

Τα γεγονότα αυτά συνετέλεσαν στο να διατηρήσουν, τα εναπομείναντα κελύφη, το βιομηχανικό τους χαρακτήρα και την ταυτότητα τους και μετά το οριστικό τους κλείσιμο. Έτσι το 2004, η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων, αναγνωρίζοντας την πολιτιστική τους αξία και ταυτότητα, ως μέρος της Βιομηχανικής μας Κληρονομιάς, κηρύσσει την περιοχή διατηρητέα, σε μία προσπάθεια διαφύλαξης του χαρακτήρα των εναπομείναντων κελυφών και παρεμπόδισης κάθε πιθανής αλλοίωσης από μία επερχόμενη νέα χρήση. Το 2014 μάλιστα εντάσσονται στην κήρυξη 26 από τα κελύφη της οδού Βιβιλάκη.

Από το 2014 μέχρι και σήμερα δεν έχουν ακολουθήσει διοικητικές πράξεις που να διευθετούν το ιδιοκτησιακό καθεστώς σε σχέση με τη γραμμή αιγιαλού και την παραχώρηση της χρήσης της παραλίας στο Δήμο Χανίων. Η περιοχή δεν έχει ενταχθεί ακόμα στο Γ.Π.Σ. ενώ το 2014 και σύμφωνα με το ΦΕΚ 241/24-01-2014 : «Χαρακτηρισμός ως διατηρητέων 26 κτιρίων που βρίσκονται στην περιοχή Ταμπακαριά Χαλέπας Χανίων (περιοχή Βιβιλάκη) και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτών», γίνεται δυνατή “επιπροσθέτως” και η εγκατάσταση χρήσεων εστιατορίων και αναψυχής, διευρύνοντας το πεδίο για μελλοντικές τουριστικές επενδύσεις.

Συνεπώς, η αδυναμία της δημιουργίας προϋποθέσεων από την μεριά της πολιτείας για την ένταξη ενός ολοκληρωμένου νομοθετικού πλαισίου που θα αγκαλιάσει και θα προστατεύσει το πολιτιστικό αυτό σύνολο καθώς και η αδυναμία νομιμοποίησης και εκμετάλλευσης των περιουσιών από τους ιδιοκτήτες τους, εξαιτίας του ανυπέβλητου κόστους, έχει οδηγήσει σε 2 μη θεμιτά αποτελέσματα. Την κατάρρευση των κελυφών από τη μία, λόγω μηδενικής συντήρησης τους, και την εμφάνιση νέων, αλλότριων χρήσεων από επενδυτές στον τουρισμό, όπως ογκώδεις ξενοδοχειακές μονάδες διαφορετικής κλίμακας και χαρακτήρα, που προσπαθούν να ενταχθούν στα υπάρχοντα κελύφη αλλοιώνοντας τη βιομηχανική τους ταυτότητα.

Με αυτό τον τρόπο δημιουργείται ο κίνδυνος εξαφάνισης μίας ιστορικής και χωρικής συνέχειας για ένα μεγάλο κομμάτι της πόλης.

2.1.2. Το Οικονομικό περιβάλλον

Η περιοχή των Ταμπακαριών Χανίων αποτελεί πλέον κομμάτι της τουριστικής εικόνας της πόλης των Χανίων. Αυτό σημαίνει ότι η τοπική κοινωνία έχει ήδη αρχίσει να το αναγνωρίζει και σαν οικονομικό πόρο. Επίσης έχει αποκτήσει μεγάλη εμπορική αξία,

λόγω της θέσης και της επαφής με την θάλασσα αλλά και λόγω της ιδιαίτερης ταυτότητάς της.

Παρόλο που υπήρχε μία στασιμότητα τα χρόνια της κρίσης, την τελευταία περίοδο παρατηρούνται κινήσεις αξιοποίησης των ακινήτων από τους ιδιοκτήτες τους ή από νέους επενδυτές. Οι ιδιωτικές επενδύσεις συνήθως αποσκοπούν στην τουριστική διαμονή. Πέρα από ίδια κεφάλαια αξιοποιούνται εργαλεία χρηματοδότησης εθνικής και ευρωπαϊκής προέλευσης.

Οι περιοχές της Βιβιλάκη, πλέον φιλοξενεί ελάχιστες παραγωγικές διαδικασίες πέρα του τουριστικού χαρακτήρα, που αφορούν 2 βυρσοδεψεία, 1 εμπορική επιχείρηση και 3 αρχιτεκτονικά γραφεία τα οποία όλα προϋπήρχαν της οικονομικής κρίσης. Τα βυρσοδεψεία που εξακολουθούν να λειτουργούν τροφοδοτούν καταστήματα στα στιβανάδικα, στο κέντρο της πόλης, καθώς επίσης και άλλες μικρές τοπικές επιχειρήσεις μεταποίησης του δέρματος σε προϊόντα για την τουριστική αγορά.

Ενδείξεις πιθανού εξευγενισμού είναι η σταδιακή αποβιομηχανοποίηση, το διαθέσιμο απαξιωμένο κτιριακό απόθεμα, οι προσπάθειες αναβάθμισης της περιοχής, η εγκατάσταση αρχικά αρχιτεκτονικών γραφείων και σήμερα ενοικιαζόμενων δωματίων και ξενοδοχείων, και η αρχιτεκτονική και ιστορική αξία της περιοχής μελέτης.

Αυτό που παρατηρείται στην περιοχή μελέτης είναι ότι ο μετασχηματισμός της φαίνεται να αφορά στους ιδιώτες και όχι σε μία πολιτική που απευθύνεται στο σύνολο της περιοχής με ρυθμίσεις που σκοπό έχουν να την αναπλάσουν. Από πλευράς προσφοράς και ζήτησης υπάρχουν οι συνθήκες εκείνες, οι οποίες με τις κατάλληλες πολιτικές και με τον απαραίτητο σχεδιασμό θα μπορούσαν να αναβαθμίσουν την περιοχή, μέσα από προτάσεις που ταυτόχρονα θα επιλύσουν και τα προβλήματα των κατοίκων της.

Λόγω της σοβαρής οικονομικής κρίσης της χώρας τα τελευταία χρόνια ο δημόσιος τομέας, σε όλα του τα επίπεδα, μοιάζει αδύναμος στο να στηρίξει μια μεγάλη επέμβαση που θα βασίζεται ολοκληρωτικά σε δικού του πόρους. Παρόλα αυτά παρέχονται δυνατότητες χρηματοδότησης που βασίζονται στην ευρωπαϊκή ένωση και σε άλλους διεθνείς οργανισμούς όπως η Unesco, η Παγκοσμια Τραπεζα κτλ.

2.1.3. Το Κοινωνικό περιβάλλον

Από την οπτική των πολιτών.

Οι πολίτες των Χανίων φαίνεται να έχουν μία πολύ επιφανειακή γνώση της ιστορίας των Ταμπακαριών. Δεν ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για την εξέλιξη τους, δεδομένου ότι παρόλο της πολύ ωραίας και ρομαντικής εικόνας που έχουν για αυτήν, δεν παύει να είναι μια παρηκμασμένη και σε κακή κατάσταση περιοχή της πόλης. Επικροτούν σε γενικές γραμμές τις προσπάθειες αναβάθμισης και τις επεμβάσεις

ασχέτως ποιότητας και σκοπού. Ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού της πόλης είτε δεν έχει επισκεφθεί ποτέ την περιοχή είτε την επισκέπτεται για λόγους διασκέδασης και ψυχαγωγίας, κατα την έξοδό του σε εστιατόριο ή κέντρο νυχτερινής διασκέδασης. Το ποσοστό αυτό μεγαλώνει όσο κατεβαίνει η ηλικία του δείγματος.

Από την άλλη η αισθητική που έχει διαμορφωθεί στην περιοχή και η μυστηριακή ατμόσφαιρα που δημιουργείται πάντα εκπλήσει και ενθουσιάζει τον επισκέπτη και τον πολίτη των Χανίων. Το ποσοστό αυτό επίσης μεγαλώνει όσο κατεβαίνει η ηλικία του δείγματος.

Από την οπτική των βυρσοδεψών.

Η περιοχή από τη πλευρά των βυρσοδεψών αντιμετωπίζεται νοσταλγικά. Παρόλο που νοσταλγούν τα χρόνια της ακμής της βιομηχανικής αυτής περιοχής, αντιλαμβάνονται και αναγνωρίζουν την αδυναμία διατήρησης της δραστηριότητας της βυρσοδεψίας στην συγκεκριμένη περιοχή με την δεδομένη μορφή και εξέλιξη της πόλης. Επίσης πλέον εκφράζουν την επιθυμία τους για την δυνατότητα ανάπτυξης πιο βιομηχανοποιημένων χώρων εργασίας, κάτι το οποίο προϋποθέτει την μετεγκατάστασή τους σε άλλη περιοχή. Ταυτόχρονα αξιολογούν ως πολύ σημαντική την διατήρηση του χαρακτήρα και της ιστορίας του επαγγέλματός τους μέσω κατάλληλων παρεμβάσεων και φαντάζονται την δημιουργία και την διαμόρφωση μουσειακών και εκθεσιακών χώρων.

Από την οπτική των κατοίκων και των χρηστών των Ταμπακαριών.

Η περιοχή την παρούσα στιγμή φιλοξενεί ένα σημαντικό αριθμό κατοικιών αλλά και εργασιακών χώρων, καθώς επίσης και ένα εστιατόριο και ένα κέντρο πολιτιστικών εκδηλώσεων - νυχτερινής διασκέδασης. Οι ιδιοκτήτες των ακινήτων της περιοχής σε γενικές γραμμές παραμένουν οι κληρονόμοι των βυρσοδεψών αλλά υπάρχει και ένα μεγάλο ποσοστό ακινήτων το οποίο τις τελευταίες δεκαετίες έχει περάσει στα χέρια νέων ιδιοκτητών. Αυτοί οι ιδιοκτήτες συνήθως έχουν προσελκυστεί από τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και την ταυτότητα της περιοχής και σε μεγάλο βαθμό αποτελούν επαγγελματίες του καλλιτεχνικού χώρου, πιο συγκεκριμένα αρχιτέκτονες, που έχουν δημιουργήσει και τους χώρους εργασίας τους στην συγκεκριμένη περιοχή. Τα τελευταία 2-3 χρόνια παρατηρείται έντονο ενδιαφέρον και από νέους αγοραστές, αλλά σε αυτή την περίπτωση επενδυτές οι οποίοι στοχεύουν στην αξιοποίηση της επένδυσής τους για οικονομικό όφελος.

Οι κάτοικοι δηλώνουν αρνητικοί στην περίπτωση ανάπτυξης περισσότερων κέντρων διασκέδασης και ψυχαγωγίας, για λόγους ηχορύπανσης και γενικότερης ρύπανσης, και τάσσονται με μεγάλη επιφύλαξη υπέρ της αποκατάστασης του κτιριακού αποθέματος για τουριστικούς λόγους, κυρίως πάνω στην λογική “μη χείρον βέλτιστο”. Η ατμόσφαιρα της περιοχής θεωρείται επιθυμητή, καθώς επίσης και η χαμηλής έντασης φωτορύπανση.

Με εξαίρεση τα άτομα που εργάζονται στην περιοχή, οι υπόλοιποι άμεσοι χρήστες στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, δεν νοσταλγούν την λειτουργία των ταμπακαριών, αιτιολογώντας την άποψή τους κυρίως στη δυσσομία που υπήρχε από τα απόβλητα της διαδικασίας. Αναγνωρίζουν όμως τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της περιοχής και την αυθεντικότητά του.

2.1.4. Το Τεχνολογικό περιβάλλον

Η ύπαρξη εργαλείων τεχνολογίας, επικοινωνίας και πληροφόρησης, το διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, δίνουν την δυνατότητα προβολής και ανάδειξης του βιομηχανικού συνόλου των Ταμπακαριών Χανίων. Το γεγονός αυτό επιτρέπει την στρατηγική προώθηση των αξιών του μνημείου και έμμεσα την αύξηση της “οικονομικής” αξίας του.

Από τεχνικό επίπεδο τόσο στον τομέα της διαχείρισης όσο και στο κομμάτι της εφαρμογής πιθανών δράσεων υπάρχουν όλες οι προϋποθέσεις για να επιτευχθεί μία άρτια διαδικασία.

Η παρουσία και η εμπειρία του Πολυτεχνείου Κρήτης θα μπορούσε να είναι ιδιαίτερα καθοριστική στην υποστήριξη και τεκμηρίωση μιας τέτοιας διαδικασίας. Θα μπορούσε να συμβάλει στα επίπεδα της γενικής διαχείρισης, του γενικού και ειδικού σχεδιασμού, της διαχείρισης των περιβαλλοντικών πόρων και του κτιριακού αποθέματος της περιοχής των Ταμπακαριών.

Στην περιοχή της πόλεως των Χανίων υπάρχουν εξειδικευμένα συνεργεία ή εταιρείες του ιδιωτικού τομέα, που παρόλο που έχουν μικρή εμπειρία, με κάποια μικρή εκπαίδευση θα μπορούσαν να ανταπεξέλθουν συνδυαστικά στις απαιτήσεις ενός τέτοιου έργου. Ακόμα και σε περίπτωση έλλειψης εργαλείων ή τεχνογνωσίας η εισαγωγή της από άλλες τις περιοχές της Ελλάδας ή της Ευρώπης δεν φαίνεται ιδιαίτερα δύσκολη.

2.2. Σημαντικοί παράμετροι

2.2.1. Ταυτότητα

Η βιομηχανική κληρονομιά των Ταμπακαριών

Η αξία της βιομηχανικής κληρονομιάς των Ταμπακαριών συγκεντρώνεται στο γεγονός ότι αποτελεί τα απτά και άυλα ίχνη ενός ολόκληρου τεχνικού συστήματος, το οποίο καθόρισε για δύο αιώνες τη ζωή των ανθρώπων που ανήκαν σε αυτό, και επηρέασε τον χώρο και την τοπική κοινωνία. Μέσω της οικονομικής αλυσίδας περιλαμβάνει, εκτός από τον καθεαυτό κόσμο της βυρσοδεψίας, την τροφοδοσία πρώτων υλών από το εσωτερικό του νησιού και την εμπορία δέρματος στα Στιβανάδικα, ένα ξεχωριστό και με ισχυρή ταυτότητα εμπορικό σύνολο, που έως και σήμερα αποτελεί ζωτικό στοιχείο οικονομίας.

Τα απτά χαρακτηριστικά αφορούν το κτιριακό απόθεμα της περιοχής και προκύπτουν πρωτίστως από τον βιομηχανικό χαρακτήρα, δευτερευόντως από την αυθεντική λειτουργία των κτιρίων ως βυρσοδεψεία και κατα τρίτον από τις τοπικές ιδιαιτερότητες του φυσικού αναγλυφου και της σχέσης με την πόλη. Τα άυλα χαρακτηριστικά προκύπτουν από τις διαδικασίες που αυτά φιλοξενούσαν, την ιστορική σημασία της τέχνης της βυρσοδεψίας και την σχέση με την τοπική παράδοση.

Η βιομηχανική ταυτότητα τους σε συνδυασμό με την κοντινή απόσταση από την πόλη, τη σχέση με την Χαλέπα, και το φυσικό τοπίο στο οποίο εντάσσονται, είναι χαρακτηριστικά που μπορούν να αποτελέσουν προτερήματα επανάχρησης με πολλαπλά οφέλη για τον τόπο.

Ειδικότερα, η συνολική τους έκταση, ο χαρακτήρας της δομής τους ως σύνολο αλλά και ως μονάδες με ελεύθερη κάτοψη, προσφέρονται για στέγαση μικτών χρήσεων με αλληλο-υποστηρικτικές σχέσεις. Ταυτόχρονα, η άυλη πολιτιστική τους διάσταση συμβάλει στην ενίσχυση της πολιτιστικής ταυτότητας, ενεργοποιώντας την κοινωνική ανάμειξη και στηρίζοντας ιδιαίτερα τον πολιτιστικό τουρισμό.

Σημαντική προτεραιότητα, πρέπει να είναι η αναβίωση του δημιουργικού χαρακτήρα του συγκροτήματος τόσο για την κοινωνία των Χανίων όσο και για την στήριξη του τουρισμού με βιώσιμο τρόπο.

Το Επάγγελμα

Στην μακραίωνη ιστορία της, η βυρσοδεψία χαρακτηρίζεται από την άμεση συσχέτιση της με την παράδοση και την κουλτούρα κάθε περιοχής, σε διεθνές, εθνικό αλλά και τοπικό επίπεδο. Το δέρμα αποτέλεσε την πρώτη μορφή ένδυσης του ανθρώπου,

και η βυρσοδεψία μία από τις πρώτες ανθρώπινες τέχνες που αναπτύχθηκαν, και σήμερα συγκαταλέγεται ως ένα ιδιαίτερο λαογραφικό στοιχείο (ένδυσης, υπόδησης, εργαλείων κ.α.) σε παγκόσμια κλίμακα. Φέρει συλλογική μνήμη και σημαντική ιστορική αξία.

Στην ιστορία της βιομηχανίας στον ελλαδικό χώρο, η βυρσοδεψία διαθέτει πολύ μεγάλη αξία και αποτύπωμα διεθνούς απήχησης, παρά τις πολιτικο-οικονομικές διακυμάνσεις της χώρας που καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό την πορεία της. Για την πόλη των Χανίων, η αξία της αποκτά μάλιστα ιδιαίτερη βαρύτητα καθώς η βυρσοδεψία αποτέλεσε τη μεγαλύτερη βιοτεχνική δραστηριότητα που αναπτύχθηκε ποτέ, με ιδιαίτερη θέση, στη μνήμη και την εμπειρία των κατοίκων της πόλης και αναπόσπαστο κομμάτι της παράδοσης του κρητικού λαού. Η παραδοσιακή ενδυμασία και υπόδηση διέθετε σημαντικά δερμάτινα στοιχεία.

Το επάγγελμα της βυρσοδεψίας διακρίνεται από ένα ιδιαίτερα σκληρό και πολύπλοκο χαρακτήρα, σε σχέση με άλλα ιστορικά, παραδοσιακά επαγγέλματα. Είναι μία τέχνη με παγκόσμια διάδοση που, σε όλες τις εκφάνσεις της, προϋποθέτει το συνδυασμό μεγάλης σωματικής αντοχής και τεχνικής εμπειρίας για την διασφάλιση των ποιοτικών προδιαγραφών. Παρόλο που έχουν εξελιχθεί τα εργαλεία και βρεθεί νέες δευτικές ύλες που επιταχύνουν την διαδικασία της βυρσοδεψίας, στην ουσία της έχει παραμείνει η ίδια από την απαρχή της έως και στις μέρες μας.

Η επιλογή της θέσης εγκατάστασης των βυρσοδεψικών μονάδων ιστορικά και ιδίως πριν τη βιομηχανική επανάσταση, διέπονταν από πολλές παραμέτρους και περιορισμούς. Ισχυρότερη παράμετρος ήταν πάντοτε και σε διεθνές επίπεδο, η άμεση πρόσβαση της μονάδας στο νερό, είτε αυτό ήταν θάλασσα, ποτάμι ή λίμνη. Το υγρό στοιχείο ήταν άρρηκτα συνδεδεμένο με την παραγωγή σε κάθε στάδιο και καθόριζε τους κτιριακούς σχηματισμούς που προέκυπταν.

Δεύτερη σημαντική παράμετρος στην επιλογή θέσης εγκατάστασης ήταν η μόλυνση που προκαλούνταν από την απόρριψη των αποβλήτων της παραγωγικής διαδικασίας και η έντονη δυσσομία, γεγονός που τοποθετούσε τις πρώτες βυρσοδεψικές μονάδες, ιστορικά, σε ασφαλή απόσταση εκτός οικιστικών ζωνών.

Το παράδειγμα της Ιταλίας αποδεικνύει ότι το δέρμα μπορεί να αποτελέσει ένα σύγχρονο και ανταγωνιστικό υλικό και προβάλλει διεθνώς την δυνατότητα που έχουν να ακμάσουν οι επιχειρήσεις ως βυρσοδεψεία και σήμερα, ενισχύοντας άμεσα και έμμεσα, με σωστή διαχείριση, την τοπική οικονομία. Επίσης η διατήρηση μίας βιοτεχνικής δραστηριότητας, όπως αυτής της βυρσοδεψίας, μπορεί να ενισχύσει και άλλους κλάδους της πρωτογενούς δραστηριότητας, όπως η κτηνοτροφία και η γεωργία καθώς επίσης και άλλα επαγγέλματα σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Μάλιστα όταν η ποιότητα του τελικού προϊόντος εξαρτάται από την πρώτη ύλη και την διαδικασία επεξεργασίας, τότε δεδομένης της έντονης κτηνοτροφικής δραστηριότητας του νησιού και της ύπαρξης μεγάλων βιομηχανιών εκτροφής ζώων, φαίνεται πως μία τέτοια δραστηριότητα θα μπορούσε να συνδεθεί με βιώσιμο τρόπο στο σύνολο των νέων δραστηριοτήτων που θα προκύψουν.

Χαρακτήρας

Λόγω διάφορων κοινωνικοπολιτικών παραμέτρων τα Ταμπακαριά Χανίων έχουν διατηρήσει μέχρι της μέρες μας ένα βιομηχανικό χαρακτήρα, και μάλιστα ιδιαίτερων χαρακτηριστικών σε σύγκριση με αντίστοιχα παραδείγματα στην υπόλοιπη Ελλάδα. Η ταυτότητά τους είναι κατα κύριο λόγο συνέπεια της παραγωγικής διαδικασίας την οποία φιλοξενούσαν. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της είναι συνέπεια φυσικού ανάγλυφου και τοπικών κοινωνικοπολιτικών λόγων. Η δυσκολίες που επέφερε το φυσικό τοπίο με την απότομη κλίση, στην επέκταση των μονάδων παραγωγής, καθώς επίσης και η γειτνίαση με την αριστοκρατική Χαλέπα, δημιούργησαν ένα βιομηχανικό σύνολο με κύρια, ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, την απομόνωσή από τον αστικό ιστό και τις προσθήκες, με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που αναλύουμε παρακάτω.

Η χωροθέτηση στην περιοχή της Χαλέπας προξενείων, κατοικιών ευρωπαϊών αξιωματούχων και επιφανών προσωπικοτήτων, απομόνωσε την περιοχή των Ταμπακαριών με τον περιορισμό των σχέσεων μεταξύ αυτών των περιοχών. Έτσι δημιουργήθηκε ένα νοητό τείχος στην νότια πλευρά τους που ενισχύεται λόγω των χαρακτηριστικών του φυσικού τοπίου. Η απομόνωση αυτή δημιουργεί μία αίσθηση ανακάλυψης, εκπλήσσοντας τον επισκέπτη με την έντονη εναλλαγή του περιβάλλοντος καθώς εισέρχεται στην γειτονιά.

Η περιοχή που αναπτύχθηκαν τα Ταμπακαριά δεν αποτελούσε, εκείνη την περίοδο, περιοχή με ιδιαίτερη αξία λόγω των γεωμορφολογικών της χαρακτηριστικών και της δυσκολίας που υπήρχε τα χρόνια εκείνα για οποιαδήποτε επέμβαση σε τέτοιου είδους εδάφη. Η μορφολογία αυτή του εδάφους με την απότομη κλίση, η θάλασσα και η ακτογραμμή της, συνετέλεσαν όμως, στο να λάβουν τα βυρσοδεψεία, ένα χαρακτήρα μοναδικό, ως προς τον τρόπο ανάπτυξης και επέκτασης, σε σχέση με άλλα βυρσοδεψικά σύνολα του ελλαδικού χώρου.

Εισήχθησαν νέα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά, όπως οι διώροφοι και τριώροφοι κύριοι όγκοι, οι μικροί σε επιφάνεια πρόχειροι βοηθητικοί όγκοι γύρω από αυτούς, καθώς και η χρήση νέων σύγχρονων υλικών όπως το οπλισμένο σκυρόδεμα, οι τσιμεντόλιθοι, οι διάτρητοι οπτόπλινθοι και το ελενίτ. Ο βαθμός που χρησιμοποιήθηκαν όλα τα παραπάνω είναι τόσο μεγάλος που πλέον δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ο ρόλος της κάθε είδους προσθήκης και των νέων υλικών, και ιδιαίτερα του οπλισμένου σκυροδέματος, στην εικόνα και τον χαρακτήρα της περιοχής.

Προκειμένου να προχωρήσουμε σε ανάπτυξη κατευθυντήριων πολιτικών για την διαχείριση των Ταμπακαριών Χανίων, θα πρέπει σίγουρα να αξιολογηθεί περαιτέρω η σημασία των χαρακτηριστικών αυτών. Παρόλα αυτά από την έως τώρα ερευνά μας διαφαίνεται η σημασία της διατήρησής τους, καθώς και η δυναμική που θα μπορούσε να δώσει ακόμα και η ενίσχυσή τους.

Υλικά

Όπως προκύπτει από την ανάλυση και την καταγραφή της περιοχής στην ενότητα αυτή, στη βιομηχανική περιοχή των Ταμπακαριών Χανίων έχει χρησιμοποιηθεί πληθώρα υλικών ανάλογα την εποχή και τα οικονομικά δεδομένα της. Τα κύρια όμως δομικά υλικά είναι η πέτρα και το ξύλο στα παλαιότερα κτίρια και το οπλισμένο σκυρόδεμα σε συνδυασμό με την πέτρα στις μετέπειτα μετασκευές, κατασκευές και προσθήκες.

Όπως αιτιολογήσαμε και παραπάνω, το οπλισμένο σκυρόδεμα πλέον μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα αναπόσπαστο στοιχείο της εικόνας και του χαρακτήρα της περιοχής. Δεδομένου αυτού, κατά τη διαχείριση και διατήρηση του αρχιτεκτονικού συνόλου, θα πρέπει να γίνουν οι ενέργειες συντήρησης και αποκατάστασης του τσιμέντου ως υλικό των κατασκευών, και αντιμετώπισής του ως τμήμα των κτιρίων, άρρηκτα συνδεδεμένο με την ιστορική και αρχιτεκτονική εξέλιξή τους.

Αυτό που παρατηρείται όμως είναι ότι οι κατασκευές από οπλισμένο σκυρόδεμα ή τα τμήματα των κτιρίων που έχουν κατασκευαστεί από αυτό, εμφανίζουν και τις πιο σοβαρές φθορές. Δεδομένης αυτής της κατάστασης τους και λόγω των μικρών συνήθως διατομών τους η συντήρησή τους μοιάζει ιδιαίτερα κοστοβόρα αν όχι αδύνατη.

Πλέον τίθενται ζητήματα επιλογών για την συντήρηση του οπλισμένου σκυροδέματος καθώς επίσης και χρήσης του συγκεκριμένου υλικού σε νέες επεμβάσεις. Λόγω της θέσης της περιοχής, την έκθεση των κτιρίων στο θαλάσσιο περιβάλλον και τα υπόγεια νερά της περιοχής, απαιτείται ο καθορισμός συγκεκριμένων υψηλών προδιαγραφών για την χρήση του. Επίσης θα πρέπει να διερευνηθεί ο αντίκτυπος στον χαρακτήρα των κτιρίων, της δημιουργίας αντίστοιχων σκελετών οπλισμένου σκυροδέματος, που κατα πάσα πιθανότητα δεν θα μπορούν να κινηθούν σε τόσο μικρές διατομές ώστε να ικανοποιήσουν τους σύγχρονους κανονισμούς στατικότητας. Η αντικατάσταση σκελετών οπλισμένου σκυροδέματος από αντίστοιχους μεταλλικούς θα πρέπει να αποτελέσει σημείο σκέψης. Το μέταλλο παρουσιάζει πολύ μεγάλα μειονεκτήματα στο μικροκλίμα της περιοχής και ταυτόχρονα δεν αποτελεί βασικό δομικό υλικό του συνόλου των Ταμπακαριών. Πιθανή χρήση του θα επηρέαζε επίσης τον χαρακτήρα των κτιρίων ακόμα και αν διατηρούσε τις μικρές διατομές των στοιχείων.

2.2.2. Περιβάλλον

Η περιοχή λόγω της σχέσης της με την θάλασσα αλλά και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του χερσαίου τμήματος της, έχει στοιχεία φυσικού κάλλους και προσελκύει πλήθος δραστηριοτήτων του τοπικού πληθυσμού. Τα σημεία φυσικού περιβάλλοντος που είναι πλέον προσβάσιμα στην πόλη δεν είναι ιδιαίτερα πολλά, γεγονός που δημιουργεί την ανάγκη προστασίας του συγκεκριμένου περιβαλλοντικού πόρου.

Ταυτόχρονα, το ίδιο στοιχείο αποτελεί και τον σημαντικότερο λόγο φθοράς του κτιριακού αποθέματος και ιδιαίτερα το οπλισμένου σκυροδέματος. Η έκθεση στην θάλασσα, τα καιρικά φαινόμενα καθώς και η ύπαρξη υπόγειων υδάτων, απαιτούν συνεχή έλεγχο της κατάστασης των κτιρίων και των στοιχείων τους και συχνές επεμβάσεις συντήρησης.

2.2.3. Τουρισμός

Τα Χανιά, είναι ένας σημαντικός τουριστικός προορισμός της χώρας με εμβέλεια σε διεθνές επίπεδο. Ο τουρισμός γενικά αποτελεί την κύρια πηγή εσόδων για την πόλη, και την βασική αιτία διατήρησης σε ικανοποιητικά πλαίσια του γενικού βιοτικού επιπέδου της τοπικής κοινωνίας. Τα τελευταία χρόνια βρίσκεται σε ανοδική πορεία και δίνει την αίσθηση ότι θα μπορούσε να συνεχίσει σε αυτή την κατεύθυνση με σοβαρά οικονομικά οφέλη για την πόλη. Η πολιτιστική κληρονομιά της πόλης αποτελεί έναν από τους πρώτους λόγους επισκεψιμότητας. Ο πολιτιστικός τουρισμός έχει συνδράμει στην βελτίωση της εικόνας του ντόπιου πληθυσμού για την περιοχή των Ταμπακαριών.

Εξαιτίας όμως, της αύξησης του τουρισμού τα τελευταία χρόνια, ζητήματα όπως ο κορεσμός και η χωρητικότητα, αποκτούν κεντρικό ενδιαφέρον στην διαχείριση του φαινομένου. Το σοβαρό πρόβλημα στέγασης φοιτητών, γιατρών, δασκάλων από άλλες περιοχές, αλλά πλέον και των ντόπιων κατοίκων, στο οποίο κυρίως έχει οδηγήσει η βραχυχρόνια μίσθωση διαμερισμάτων μαζί με την μετατροπή μεγάλου μέρους των διαθέσιμων χώρων σε ενοικιαζόμενα δωμάτια, έχει πολύπλευρες και πιθανώς άγνωστες ακόμα συνέπειες.

Ταυτόχρονα έχει παρατηρηθεί κυριαρχία του τουρισμού σε σχέση με άλλες παραδοσιακές οικονομικές δραστηριότητες, οδηγώντας σε συρρίκνωση της ποικιλομορφίας. Η αγορά οδηγεί προς μία κατεύθυνση μονόπλευρη, σε επενδύσεις επικεντρωμένες σε παροχές κατανάλωσης και φιλοξενίας, οι οποίες απευθύνονται στα κύματα μαζικού τουρισμού που κατακλύζουν τα τελευταία χρόνια την πόλη των Χανίων. Πολλές από αυτές είναι ευκαιριακές και αγνοούν πολιτιστικά στοιχεία ή αξίες των μνημείων. Επίσης, η εποχικότητα του τουρισμού είναι μια παράμετρος που επηρεάζει την ταυτότητα των τουριστικών περιοχών της πόλης όπου εκτός τουριστικής περιόδου κυριαρχεί η εγκατάλειψη.

Η ύπαρξη του τουρισμού και πιο συγκεκριμένα του πολιτιστικού τουρισμού δημιουργεί ευκαιρίες για την δημιουργία και εφαρμογή ολοκληρωμένων στρατηγικών διαχείρισης πολιτιστικών πόρων. Αποτελεί σημαντική πηγή για την στήριξη πολιτιστικών δράσεων και χρήσεων που μπορούν να επιφέρουν εκτός από οικονομικά, πολλαπλά κοινωνικά και περιβαλλοντικά οφέλη. Ο τουρισμός ταυτόχρονα μπορεί να κινητοποιήσει ιδιωτικά κεφάλαια και επενδύσεις και να συμβάλει πέρα από την ανάπτυξη της περιοχής και στην κοινωνική ανάμειξη υπό προϋποθέσεις. Με σωστή αξιοποίηση αυτού του εργαλείου μπορεί επίσης να ενισχυθεί ο δημιουργικός τομέας, στα πλαίσια του ίδιου του τουρισμού, της ψυχαγωγίας, της τεχνολογίας αλλά και της μεταποίησης.

Ταυτόχρονα όμως, η απώλεια διαχείρισης του τουρισμού τον έχει μετατρέψει σε σημαντική απειλή για τους πολιτιστικούς πόρους. Σήμερα, στην πόλη των Χανίων, τα Ταμπακαριά αποτελούν ένα πολιτιστικό στοιχείο που απειλείται. Υπάρχει ο κίνδυνος εξαφάνισης μίας ιστορικής και χωρικής συνέχειας για ένα σημαντικό κομμάτι της πόλης. Οι επεμβάσεις που έχουν λάβει χώρα τα τελευταία χρόνια αλλοιώνουν την ταυτότητα της περιοχής και αποδυναμώνουν τον χαρακτήρα της. Η έλλειψη συνολικής στρατηγικής για την προστασία και αξιοποίηση της περιοχής των Ταμπακαριών ως πολιτιστικό πόρο, δύναται να πλήξει άμεσα την εικόνα τους και κατ' επέκταση την ίδια την τουριστική δραστηριότητα.

Εν όψει της επανάχρησης ενός συνόλου κτιρίων όπως τα Ταμπακαριά με δυνατότητα σημαντικής βαρύτητας για την πόλη, απαιτείται η μελέτη τέτοιων παραμέτρων και η αξιολόγηση των αναγκών της τοπικής κοινωνίας. Επίσης, είναι αναγκαία η συνεχής παρακολούθηση των επιπτώσεων του τουρισμού αλλά και η κινητοποίηση της τοπικής κοινωνίας να στηρίζει βιώσιμες παρεμβάσεις στο κτιριακό της απόθεμα και μακροπρόθεσμα μοντέλα πολιτικής.

Ο τουρισμός πρέπει να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο και όχι ως σκοπός. Η ταυτότητα της περιοχής δημιουργεί συνθήκες τουριστικής ανάπτυξης, όμως η τουριστική ανάπτυξη αν δεν συμβεί με τον κατάλληλο τρόπο μπορεί να την αλλοιώσει. Οι παρατηρήσεις μας κάνουν ξεκάθαρη την τάση αυτή που υπάρχει, και την αρνητική επίδραση που μπορεί να έχει μία προσέγγιση που δεν έχει λάβει υπόψη της τις παραπάνω παραμέτρους.

2.2.4. Δυναμική της Περιοχής

Μετά την ενετική πόλη των Χανίων, το βιομηχανικό σύνολο των Ταμπακαριών αποτελεί το πιο χαρακτηριστικό κομμάτι της πόλης. Διαμορφώνει την ταυτότητα της σε μικρό βαθμό αλλά έχει τη δυναμική να το κάνει σε πολύ μεγαλύτερο.

Παράλληλα η σχέση της γειτονιάς αυτής με την θάλασσα και η ιδιαίτερη ομορφιά που προσδίδουν τα κατάλοιπα της δραστηριότητας των βυρσοδεψείων, συντελούν ώστε η περιοχή να έχει ήδη αποκτήσει ιδιαίτερα υψηλή εμπορική αξία. Σε συνδυασμό με τον

προσανατολισμό της οικονομίας της πόλης προς τον τουρισμό και τις διεθνείς οικονομικές εξελίξεις, η αξία της αυτή αυξάνεται ακόμα περισσότερο, καθιστώντας την μία από τις πιο περιζήτητες περιοχές της πόλης.

Επιπρόσθετα, τα χαρακτηριστικά τους και η κατάσταση διατήρησής τους, καθιστούν τα Ταμπακαριά, ως σημαντικό κομμάτι υπερτοπικών δικτύων που υπάρχουν σε σχέση με την βιομηχανική κληρονομιά, την πολιτιστική κληρονομιά και την βυρσοδεψία τόσο σε Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό.

2.3. Καθοριστικά σημεία για την ανάπτυξη στρατηγικής

Η διαχείριση των Ταμπακαριών πρέπει να αποσκοπεί σε οφέλη που να διαρκούν μακροπρόθεσμα, λειτουργώντας καταλυτικά για τη δημιουργία παράπλευρων ωφελειών για την κοινωνία.

Πρέπει να βασιστεί σε διεπιστημονικότητα για να μπορέσει να προσαρμοστεί στα δεδομένα της περίπτωσης σήμερα, βάσει των αναγκών της πόλης, αλλά και μέσω συνεχούς παρακολούθησης να ανταπεξέρχεται σε νέα δεδομένα.

Μία ολοκληρωμένη παρέμβαση στα Ταμπακαριά, οφείλει να αντιμετωπίσει τα προβλήματα με υπεύθυνες, μεγάλες δημόσιες παρεμβάσεις και το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο ρύθμισης των αξιών γης και χρήσεων.

Επίσης, μπορεί να αποτελεί μέρος ενός δικτύου παρεμβάσεων σε επίπεδο πόλης, περιφέρειας ή χώρας, σε αντίστοιχα ιστορικά βυρσοδεψικά κέντρα.

2.3.1. Ανάγκη για οικονομική αποτίμηση

Μια ολοκληρωμένη στρατηγική, καλείται να διαχειριστεί τα στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς όχι ως μια λίστα από επιθυμητά έργα, αλλά σε ένα πλαίσιο που τα έργα δημιουργούν συνέργειες μεταξύ τους.

Θεωρώντας δεδομένη την έλλειψη οικονομικών πόρων από την πλευρά της πολιτείας και στα πλαίσια της ανάγκης που υπάρχει για διατήρηση και διαχείριση των πολιτιστικών αγαθών, η οικονομική αποτίμηση, είναι πολύ σημαντική για την κατανομή πόρων, την ιεράρχηση αναγκών και τη χρηματοδότηση τους.

Κάθε πολιτιστικό στοιχείο για το οποίο οι καταναλωτές της κοινωνίας είναι πρόθυμοι να πληρώσουν για να επισκεφθούν ή ακόμα και μόνο για την ύπαρξή του, έχει και οικονομική αξία. Επομένως τα στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς μπορούν να έχουν και οικονομική αξία και να αποτελέσουν ένα σημαντικό αναπτυξιακό πόρο και εργαλείο.

Σε κάθε περίπτωση το να προσδωθεί οικονομική αξία σε ένα πολιτιστικό αγαθό που πρακτικά έχει ανεκτίμητη αξία είναι ένα πολύ δύσκολο εγχείρημα που απαιτεί διεπιστημονικότητα. Η επιστήμη των οικονομικών έχει καταφέρει να παράξει μεθόδους και εργαλεία για την προσέγγιση τέτοιου είδους ζητημάτων.

2.3.2. Νομοθετικό πλαίσιο - ανάγκη δημιουργίας

Το νομοθετικό πλαίσιο που αφορά στα Ταμπακαριά Χανίων είναι ιδιαίτερα πολύπλοκο και ταυτόχρονα ελλιπές. Δεν υπάρχουν ακόμα οι κατάλληλες συνθήκες για την αξιοποίηση των χαρακτηριστικών της περιοχής με το βέλτιστο δυνατό τρόπο. Πρέπει να διαμορφωθούν οι συνθήκες που θα διευκολύνουν την ιδιωτική πρωτοβουλία, δεδομένου του ιδιοκτησιακού καθεστώτος της περιοχής, και ταυτόχρονα θα προστατεύουν το βιομηχανικό σύνολο των Ταμπακαριών σαν πολιτιστικό και περιβαλλοντικό αγαθό. Η δυναμική που δημιουργεί ο χαρακτήρας του, δημιουργεί και την ευκαιρία για την πιο σωστή προσέγγιση και διαχείρισή του.

Βεβαίως δεν θα πρέπει να εστιάσουμε απλα στην συντήρηση και στην προστασία. Θα πρέπει να αποφευχθεί η απομόνωση της συγκεκριμένης περιοχής από την κοινωνία της πόλης και να αποφευχθούν φαινόμενα εξευγενισμού. Η περιοχή πρέπει να ενταχθεί στην πόλη ως ένα ζωντανό τμήμα της, και όχι ως μια περιοχή που θα εστιάζει μονομερώς στον τουρισμό, την διασκέδαση ή την πολυτελή κατοίκηση.

2.3.3. Κοινωνική ανάμειξη

Ο τρόπος απόδοσης του πολιτιστικού πόρου των Ταμπακαριών στην κοινωνία αλλά και ο τρόπος αποδοχής του από αυτήν, σχηματίζουν μια κρίσιμη σχέση που θα καθορίσει το μέλλον τους ως στοιχείο πολιτιστικής κληρονομιάς.

Σήμερα, και καθώς η χρονική απόσταση από την εποχή μαζικής λειτουργίας των Ταμπακαριών αυξάνεται, η συλλογική μνήμη για αυτά τείνει να εξασθενεί. Επομένως, η αποδοχή από την κοινωνία, της ιστορικής αξίας τους ή ακόμα και της γνώσης για την ύπαρξή τους, ειδικά στις νεότερες ηλικιακές ομάδες, συνεχώς ελαττώνεται. Εκείνο το στοιχείο που έχει απομείνει να χαρακτηρίζει την αντίληψη της τοπικής κοινωνίας για αυτά, είναι μια αίσθηση γοητείας των ερειπίων και του φυσικού κάλλους της περιοχής.

Καθώς πλέον, οι κοινωνικές τάσεις και συμπεριφορές αλλάζουν με ταχείς ρυθμούς και δυναμικά, λόγω παγκοσμιοποίησης, τεχνολογίας, μαζικής ενημέρωσης, κοινωνικής δικτύωσης, και άλλων παραγόντων που χαρακτηρίζουν την σημερινή εποχή, η γενική στάση της σύγχρονης κοινωνίας απέναντι στη διαχείριση των μνημείων μπορεί να είναι ιδιαίτερα ευμετάβλητη. Επομένως, οποιαδήποτε προσπάθεια συνολικής διαχείρισης του χώρου των Ταμπακαριών, πρέπει να χαρακτηριστεί από διεξοδική μελέτη των παραμέτρων που μπορούν να εκτιμηθούν και έρευνα για αντίστοιχες παρεμβάσεις σε άλλες περιοχές.

Συνεπώς, η διατήρηση και το μέλλον των Ταμπακαριών είναι άμεσα εξαρτώμενα από τη συνεχή επικοινωνία και αναπαραγωγή των αξιών μέσα στην κοινωνία. Η ενημέρωση, η εκπαίδευση αλλά και η ερμηνεία της συνολικής διάστασης της απτής αλλά και την άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που αποτελούν τα Ταμπακαριά, είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για κοινωνική ανάμειξη και βιώσιμη ανάπτυξη.

Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να συνεκτιμηθούν οι αξίες που χαρακτηρίζουν τα Ταμπακαριά και έχουν αναδειχθεί από την έρευνα γύρω από αυτά, και οι σύγχρονες ανάγκες της κοινωνίας των Χανίων.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το βιομηχανικό σύνολο των Ταμπακαριών Χανίων, όπως προκύπτει, αποτελεί έναν πολιτιστικό πόρο μεγάλης αξίας. Η κοινωνία και η πολιτεία θα πρέπει να βρει τρόπους για την αξιοποίησή του με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο, ώστε να προσφέρει και αυτό στην κοινωνία, το αστικό περιβάλλον, τον πολιτισμό και την οικονομία, στο μέγιστο που μπορεί και σε βάθος χρόνου.

Σαν πόρος λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του και εφόσον δεν φθείρεται θα έχει μία συνεχώς αυξανόμενη αξία στο πέρασμα του χρόνου. Η αξία της ιστορικότητας του ως αποτύπωμα μιας τόσο σημαντικής ανθρώπινης δραστηριότητας και η συνεχώς μεγαλύτερη ανάγκη διατήρησής του, προκειμένου να μπορεί να διατηρηθεί η ιστορική συνέχεια, σε μία ταχέως εξελισσόμενη τεχνολογικά εποχή, μας οδηγούν σε αυτή την διαπίστωση.

Θα πρέπει να δοθεί πολύ μεγάλη προσοχή και βαρύτητα για την δημιουργία μιας στρατηγικής αξιοποίησης αυτού του πόρου. Υπο αυτό το σκεπτικό μπορούμε να καταλάβουμε επίσης ότι υπάρχει άμεσα και η ανάγκη προσεκτικής μελέτης και προστασίας της περιοχής. Η αγορά που διαμορφώνεται και βασίζεται κατα κανόνα στον τουρισμό, απειλεί σοβαρά τον πόρο αυτό. Η διαμόρφωση των κτισμάτων σε ξενοδοχεία, χώρους εστίασης ή άλλους χώρους ψυχαγωγίας μπορεί να αλλοιώσει τα βασικά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, αρχικά των κτιρίων και έπειτα του συνόλου, εάν δεν λάβει μέρος βάσει συγκεκριμένων κανόνων και περιορισμών. Η κήρυξη μεμονωμένων κτισμάτων ως διατηρητέα, με το σκεπτικό διατήρησης των γεωμετρικών χαρακτηριστικών των όψεων τους, δεν μπορεί να προστατέψει σε ικανοποιητικό βαθμό το χαρακτήρα και την ταυτότητα της περιοχής.

Πέρα από την προστασία των απτών χαρακτηριστικών, η θετική άποψη των κατοίκων της περιοχής, καθώς επίσης και των κατοίκων του συνόλου της πόλης θα πρέπει να αποτελεί βασικό στόχο για προστασία και ενίσχυση. Αν η περιοχή αυτή χάσει την αξία της στα μάτια του πολίτη, θα μπορούσε πολύ γρήγορα να χάσει όλα τα χαρακτηριστικά της ταυτότητάς της και να μετατραπεί σε μία απλά ευνοϊκή τοποθεσία λόγω της σχέσης της με το θαλάσσιο μέτωπο. Αυτό θα σήμαινε την απώλεια κάθε είδους πιθανής υπεραξίας που προκύπτει από την ιστορία της και τα βιομηχανικά χαρακτηριστικά της.

Από την άλλη πλευρά εάν επιτευχθεί η βελτίωση της κοινής γνώμης και ανέβει η αξία της περιοχής στα μάτια των πολιτών θα δημιουργηθεί ένα ντομινο θετικών εξελίξεων που μπορεί να επιφέρει και πολλά οφέλη για το σύνολο της κοινωνίας. Η κοινή γνώμη μπορεί να προστατέψει την περιοχή και να ενεργοποιήσει τις υπεύθυνες δημόσιες αρχές για την προστασία της και την υποστήριξη μιας βιώσιμης ανάπτυξης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

1. Νικηφοριάδης Μάριος
2. Σκαράκη Δανάη
3. Δέσποινα Κυριαζή
4. Βαρουδάκης Αριστομένης
5. Ζαχάρης Πιστόπουλος
6. Φιλοΐτης Χρήστος
7. Χριστουλάκης Μανώλης
8. Καλούτσης πιανίστας
9. Τσουκάτος Γιάννης

Ερωτηματολόγιο

1. Μπορεί η Βυρσοδεψεία να είναι φιλική προς το περιβάλλον;
2. Μπορεί ένα σύγχρονο Βυρσοδεψείο να λειτουργήσει στους υπάρχοντες χώρους; (Ταμπκαριά Χανίων)
3. Τα Ταμπκαριά Χανίων εξακολουθούν να διατηρούν πλεονέκτημα όσον αφορά στην τοποθεσία;
4. Ποια άλλα επαγγέλματα επωφελούνται από τη βυρσοδεψεία και με ποια υπάρχει συνεργασία;
5. Υπάρχει αποφυγή της δυσσομίας σε μία σύγχρονη μέθοδο παραγωγής;
6. Θα μπορούσε ένα Βυρσοδεψείο να λειτουργήσει ανταγωνιστικά στα Χανιά;
7. Θα μπορούσατε να μας περιγράψετε την παραγωγική διαδικασία, τα στάδια δηλαδή της βυρσοδεψείας;
8. Ποιες είναι οι σύγχρονες μέθοδοι παραγωγής και επεξεργασίας του δέρματος; Θα υιοθετούσατε κάποιες από αυτές;
9. Για ποιους λόγους εγκαταλείφθηκε το επάγγελμα τα προηγούμενα χρόνια; Μειώθηκε η ζήτηση του δέρματος ή άλλαξε κατεύθυνση η αγορά;
10. Ποια είναι η σχέση των βυρσοδεψείων τότε και σήμερα με την τοπική κοινωνία;
11. Ποια είναι τα απόβλητα της παραγωγικής διαδικασίας; πως αυτά μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν και που καταλήγουν;
12. Πόσο επιβλαβές είναι για την υγεία το επάγγελμα του Βυρσοδέψη;
13. Γνωρίζετε εάν υπάρχουν διεθνή πρότυπα λειτουργίας;

14. Υπάρχουν εν ζωή Βυρσοδέψες στα Χανιά;
15. Τι αξία έχουν για εσάς τα κελύφη των Ταμπακαριών;
16. Γιατί τα κελύφη αυτά έχουν παραμεληθεί;
17. Τι χρήσεις πιστεύετε ότι θα μπορούσαν να στεγάσουν σήμερα;
18. Πως θα φανταζόσασταν ένα ιδανικό χώρο σύγχρονου Βυρσοδεψείου;
19. Γιατί τα Ταμπακαριά αποτελούν σημαντικό κομμάτι της πόλης των Χανίων;
20. Ποια είναι η σχέση των Ταμπακαριών με την οικονομία και την πολιτισμική παράδοση της πόλης των Χανίων; - Ταμπαχανιώτικα; - Στιβανάδικα;
21. Ποιες είναι οι πρώτες ύλες της φυσικής δέρψης;
22. Τι είναι τα Ταμπαχανιώτικα;
23. Γιατί το μουσικό αυτό ρεύμα πήρε την ονομασία του από τα Ταμπακαριά;
24. Πως σχετίζεται με την περιοχή; Δέχτηκε επιρροές ; και πως επηρέασε στην πορεία την περιοχή αυτή των Βυρσοδεψείων;
25. Ποια η εξέλιξη των Ταμπαχανιώτικων; Υπάρχει κοινό και ανταπόκριση σήμερα;
26. Ο κόσμος γνωρίζει τη σύνδεση του μουσικού αυτού ρεύματος με την περιοχή των Βυρσοδεψείων;
27. Θα φανταζόσασταν μία αναβίωση της πολιτιστικής αυτής παράδοσης στα Ταμπακαριά; Αν ναι με ποιον τρόπο;

Σχετικά με τη μόλυνση

Διαθέσιμες Τεχνολογίες Ελέγχου και Αντιμετώπισης των Αποβλήτων της Βυρσοδεψίας.

A) Τεχνικές ελέγχου των αέριων εκπομπών στα βυρσοδεψεία.

1. Πτητικές οργανικές ενώσεις (VOCs)

Οι τεχνολογίες ελέγχου και εξουδετέρωσης των πτητικών οργανικών ενώσεων είναι δυνατόν να επιτύχουν υψηλές αποδόσεις στη συγκράτησή τους. Όμως για κάθε μια από αυτές, υπάρχουν όρια, τεχνικά ή οικονομικά :

Η απορρόφηση από το νερό: προϋποθέτει ότι οι οργανικές πτητικές ενώσεις είναι όλες εξαιρετικά διαλυτές στο νερό, ενώ δεν είναι πάντοτε αποτελεσματική η περισυλλογή αυτών των ενώσεων.

Η καύση, δεν είναι συμβατή με την ασυνεχή παραγωγική διαδικασία της επεξεργασίας των δερμάτων και δεν συνιστάται από την άποψη της κατανάλωσης ενέργειας κόστους εγκατάστασης και λειτουργίας.

Η προσρόφηση σε ενεργό άνθρακα, είναι σπάνια συμβατή με ασυνεχείς διαδικασίες και απαιτεί, οπωσδήποτε, την έκπλυση των πτητικών οργανικών ενώσεων. Η έκπλυση όμως παράγει διαλύματα διαλυτικών τα οποία πρέπει να υποστούν μετεπεξεργασία. Η τεχνική είναι περίπλοκη στην εφαρμογή και διαχείρισή της και επιπλέον δαπανηρή.

Η βιολογική αποικοδόμηση, βρίσκεται ακόμα σε πειραματικό στάδιο και επομένως δεν έχει ευρεία εφαρμογή. Όπως σε όλες τις βιολογικές διαδικασίες, πρέπει να δίνεται και σε αυτήν την επεξεργασία μεγάλη προσοχή στον έλεγχο των παραμέτρων που ελέγχουν τη δραστηριότητα της βακτηριακής χλωρίδας

2. Αιωρούμενα σωματίδια

Οι σύγχρονες μηχανές τροχίσματος περιλαμβάνουν κατάλληλες διατάξεις που επιτυγχάνουν ικανοποιητική αφαίρεση της σκόνης, έτσι ώστε οι συγκεντρώσεις της στους εργασιακούς χώρους να μην ξεπερνούν τις αποδεκτές τιμές των 5 mg/m³. Οι μηχανές τροχίσματος είναι εξοπλισμένες είτε με υγρούς καθαριστές ή με κατάλληλη εξωτερική εγκατάσταση κυκλώνα για την συγκράτηση της σκόνης δέρματος. Το μειονέκτημα των υγρών καθαριστών είναι ο εμπλουτισμός του νερού με εκπλυνόμενες και εκχυλιζόμενες ουσίες από τη σκόνη δέρματος, που αποτελούν απόβλητα και απαιτούν στη συνέχεια επεξεργασία.

Η συγκράτηση της σκόνης από τις χρωστικές επίστρωσης και τους δέτες στις συμβατικές γραμμές ψεκασμού είναι επίσης απαραίτητη.

Οι πιο σύγχρονες διατάξεις συγκράτησης, επιτυγχάνουν με συνδυασμό υγρών και ξηρών καθαριστών τη μείωση των εκπομπών αιωρούμενων σωματιδίων κατά τον ψεκασμό σε συγκεντρώσεις κάτω των 2 mg/m³, όμως το μειονέκτημα των διατάξεων

υγρής συγκράτησης είναι η εκχύλιση υδατοδιαλυτών οργανικών διαλυτών, με αποτέλεσμα την επιβάρυνση του χρησιμοποιούμενου νερού.

Εναλλακτική λύση για τη δραστική μείωση των εκπομπών αιωρούμενων σωματιδίων είναι η αντικατάσταση των κλασσικών γραμμών ψεκασμού με γραμμές ψεκασμού χωρίς αέρα ή με τυπωτικές μηχανές.

3. Υδρόθειο

Για τη μείωση των εκλύσεων υδρόθειου (H_2S) θα πρέπει να λαμβάνονται τα παρακάτω μέτρα πρακτικής φύσης:

Όλα τα υλικά που περιέχουν θειούχα θα πρέπει να φυλάσσονται σε ικανή απόσταση από τα όξινα υλικά.

Πριν οποιοσδήποτε εργαζόμενος εισέλθει σε ανέμες, μποτόνια, φρεάτια, υπονόμους, θα πρέπει να προηγηθεί έλεγχος.

Για την αποφυγή δυνητικών εκλύσεων υδρόθειου κατά το άνοιγμα των βαρελών, είναι απαραίτητη η εγκατάσταση διατάξεων ventouri, με αυτόματη αναρρόφηση των αερίων από το χώρο της βαρέλας υπό μερικό κενό, πριν το άνοιγμα της πόρτας.

B) Επεξεργασία υγρών αποβλήτων βυρσοδεψείων

Προκειμένου για τον περιορισμό της ρύπανσης από τη λειτουργία των βυρσοδεψείων είναι απαραίτητες τεχνικές όπως:

1. Καλύτερη διαχείριση του νερού κατά την παραγωγική διαδικασία
2. Μείωση της παραγωγής υγρών αποβλήτων και του ρυπαντικού τους φορτίου με την βελτιστοποίηση των παραγωγικών διαδικασιών
3. Βελτίωση των ποιοτικών χαρακτηριστικών των αποβλήτων με τον περιορισμό της χρήσης επικίνδυνων ή τοξικών ουσιών ή ανάκτηση βοηθητικών υλών
4. Καλύτερη διαχείριση - αξιοποίηση των στερεών αποβλήτων και λασπών
5. Εφαρμογή τεχνικών εξοικονόμησης ενέργειας και μείωσης των αέριων εκπομπών.

Η μέγιστη ποσότητα ρύπων που επιτρέπεται στα απόβλητα, κατά την έξοδό τους από τα όρια του εργοστασίου, είναι συνάρτηση του είδους του αποδέκτη προς τον οποίο κατευθύνονται και καθορίζεται στο περιεχόμενο των Αποφάσεων Έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων (ΑΕΠΟ). Ο αποδέκτης μπορεί να είναι το αποχετευτικό δίκτυο της πόλης ή της βιομηχανικής περιοχής, ή και επιφανειακά νερά. Το σύστημα κατεργασίας των υγρών αποβλήτων πρέπει να είναι προσαρμοσμένο στις επιβαλλόμενες απαιτήσεις καθαρισμού.

Τα στάδια καθαρισμού αναλύονται παρακάτω:

1. Διαχωρισμός των αποχετευτικών δικτύων, στα οποία καταλήγουν τα θειούχα (S_2 -) απόβλητα της αποτρίχωσης και ασβεστερού και τα απόβλητα της δέψης, από το σύνολο των υπόλοιπων αποβλήτων του βυρσοδεψείου. Είναι συνεπώς απαραίτητη η εγκατάσταση τριών δικτύων αποχετευτικών αγωγών, ως εξής:

Αγωγός θειούχων
Αγωγός χρωμιούχων
Γενικός αγωγός.

2. Εγκαταστάσεις επεξεργασίας των υγρών αποβλήτων που πρέπει να περιλαμβάνουν διατάξεις φυσικοχημικής, βιολογικής και τριτοβάθμιας επεξεργασίας.

Η φυσικοχημική επεξεργασία περιλαμβάνει:

α) Διάταξη εσχαρισμού (S2-) για θειούχα και γενικά απόβλητα με ικανότητα κατακράτησης σωματίων διαμέτρου μεγαλύτερης των 1,5 mm.

β) Διάταξη λιποσυλλογής για τα θειούχα και τα γενικά απόβλητα, αποτελούμενη από απλή αεριζόμενη δεξαμενή με επιφανειακό εξαφρισμό των λιπών. Στις εγκαταστάσεις κατεργασίας δερμάτων μικρών ζώων (αρνιά, κατσίκια και χοιρινά) η διάταξη λιποσυλλογής πρέπει να αποτελείται από αντιδραστήρα επίπλευσης

γ) Αντιδραστήρα καταλυτικής οξειδωσης θειούχων (S2-) εφοδιασμένο με διάταξη υποβρύχιου ή επιφανειακού αερισμού. Μετά την καταλυτική οξειδωση τα υγρά οδηγούνται στο ρεύμα των γενικών αποβλήτων.

δ) Δεξαμενή συγκέντρωσης των χρωμιούχων (Cr3+) αποβλήτων.

ε) Διάταξη καταβύθισης και απομάκρυνσης του χρωμίου των χρωμιούχων αποβλήτων.

στ) Δεξαμενή εξισορρόπησης - ομογενοποίησης εφοδιασμένη με σύστημα διάχυτου αερισμού και ανάδευσης που θα έχει και δυνατότητα ρύθμισης του pH με προσθήκη ηλεκτρολυτών.

ζ) Αντλιοστάσιο σταθερής παροχής από την δεξαμενή εξισορρόπησης προς την περαιτέρω επεξεργασία.

η) Αντιδραστήρα κροκιδώσης. Η απαίτηση των κροκιδωτικών πρέπει να προσδιορίζεται και να επιβεβαιώνεται με πειραματικά στοιχεία. Ως κροκιδωτικά μπορούν να χρησιμοποιηθούν θειικός υποσίδηρος ($\text{FeSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$), θειικό αργίλιο ($\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3 \cdot 18\text{H}_2\text{O}$), τριχλωριούχος σίδηρος ($\text{FeCl}_3 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$) και υδράσβεστος ($\text{Ca}(\text{OH})_2$) σε συνδυασμό με πολυηλεκτρολύτες. Ο έλεγχος των διεργασιών πρέπει να διασφαλίζεται ηλεκτρονικά.

θ) Αντιδραστήρα συσσωμάτωσης

ι) Διατάξεις διαύγασης των συσσωματωμάτων αποτελούμενη από στατικούς διαυγαστήρες ή διατάξεις επίπλευσης. Οι διατάξεις αυτές πρέπει είναι εφοδιασμένες με αυτόματες διατάξεις συλλογής και απομάκρυνσης των ιζημάτων. Τα παραπροϊόντα αυτά, αν δεν γίνονται αντικείμενο βιολογικής σταθεροποίησης σε περαιτέρω διατάξεις, απαιτούν διαχείριση.

Σε περίπτωση κατά την οποία τα υγρά απόβλητα, μετά τη διέλευσή τους από τις διατάξεις φυσικοχημικής επεξεργασίας δεν πληρούν την απαιτούμενη από την νομοθεσία ποιότητα, υπόκεινται σε βιολογική επεξεργασία. Οι διατάξεις βιολογικής επεξεργασίας περιλαμβάνουν τουλάχιστον αερόβιο βιολογικό αντιδραστήρα ακολουθούμενο από

διαυγαστήρα και αναερόβιο βιολογικό αντιδραστήρα ακολουθούμενο από διαυγαστήρα για τη σταθεροποίηση των ιζημάτων.

Η φυσικοχημική και βιολογική επεξεργασία των αποβλήτων θεωρείται ότι εξασφαλίζει συμβατικά μείωση των οργανικών ενώσεων ως BOD μικρότερη του 92%.

Γ) Επεξεργασία στερεών αποβλήτων και ιζημάτων βυρσοδεψείων.

Ιζήματα βιολογικής επεξεργασίας: Το πλεόνασμα της βιομάζας από την βιολογική επεξεργασία καθώς και τα ιζήματα από χημική κατακρήμνιση περιέχουν σημαντικό οργανικό φορτίο που δεν έχει αδρανοποιηθεί και επομένως απαιτούν προηγούμενη σταθεροποίηση και στη συνέχεια πύκνωση και αφυδάτωση για τη μείωση του όγκου πριν από την τελική τους διάθεση. Οι κυριότερες διαθέσιμοι μέθοδοι για τη σταθεροποίηση των πλεονασμάτων της βιομάζας είναι η αερόβια σταθεροποίηση και η χημική επεξεργασία. Η πύκνωση των ιζημάτων είναι απαραίτητη για τη μείωση του όγκου της και επιτυγχάνεται σε παχυντές βαρύτητας με σύστημα ανάδευσης. Η αφυδάτωση των ιζημάτων γίνεται συνήθως με μηχανικά μέσα ή εναλλακτικά για μικρότερες μονάδες σε κλίνες.

Στερεά απόβλητα: Τα εσχαρίσματα ταξινομούνται στην ίδια κατηγορία με τα ιζήματα των βυρσοδεψείων. Για την τελική τους διάθεση απαιτείται προηγούμενα μείωση του όγκου τους μέσω πρέσας εσχαρισμάτων εφ' όσον πρόκειται για σημαντικές ποσότητες.

Στερεά υπολείμματα απολίπανσης: Κατά την αφαίρεση των λιπών, ελαίων και τασιενεργών στους λιποσυλλέκτες με επίπλευση με αέρα και εξαφρισμό, παράγεται μικρός όγκος ιζημάτων με υψηλή περιεκτικότητα σε λίπη των οποίων δεν είναι δυνατή η αφυδάτωσή τους με μηχανικά μέσα. Έτσι για τη μείωση του όγκου με παράλληλη μερική σταθεροποίησή τους απαιτείται χημική αφυδάτωση με προσθήκη υδρασβέστου σε ειδική δεξαμενή υπό ανάδευση. Τα παραγόμενα ιζήματα από την απολίπανση των θειούχων αποβλήτων θα πρέπει να συλλέγονται χωριστά μέχρι την επεξεργασία με υδράσβεστο λόγω του κινδύνου έκλυσης υδρόθειου αν αναμιχθούν με τα όξινα υγρά της δέψης. Τέλος τα συνολικά ιζήματα της απολίπανσης μπορούν να αναμιχθούν για επεξεργασία και διάθεση επιλεκτικά μαζί με τα λέσια και τα ασβεστομένα αποκόμματα ή μαζί με το σύνολο των στερεών αποβλήτων.

"Άδεπτα" στερεά απόβλητα: Τα ασβεστομένα στερεά υπολείμματα της μηχανικής απομάκρυνσης του υποδόριου ιστού μετά το ασβέστομα, περιέχουν σημαντικές ποσότητες λίπους (έως 50 %), θειούχων και ασβεστίου, ενώ η περιεκτικότητά τους σε υγρασία ξεπερνάει το 75 %. Η απλή μηχανική αφυδάτωση των λεσιών και ασβεστομένων αποκομμάτων δεν προσφέρει επιθυμητά αποτελέσματα, καθώς απομακρύνονται μόνον μικρές ποσότητες δεσμικά ενωμένου νερού. Έτσι, η αφυδάτωσή τους είναι εφικτή με χημική αφυδάτωση, με θερμική επεξεργασία ή με

ανάμιξη με σκεφίδια. Η ελεγχόμενη διάθεσή τους στο έδαφος, με υγειονομική ταφή, είναι εφικτή, ανάλογα με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο, κύρια σε ότι αφορά τα ανεκτά επίπεδα περιεχόμενης υγρασίας. Ακόμη, τα λέσια και ασβεστωμένα αποκόμματα θα μπορούσαν θεωρητικά, λόγω της υψηλής περιεκτικότητάς τους σε

άζωτο, να διατεθούν για γεωργική χρήση. Παρόλα αυτά, η λιπασματοποίηση των λεισιών και αποκομμάτων δεν είναι βιώσιμη λύση, καθώς ο απαιτούμενος χρόνος είναι υπερβολικά μεγάλος.

Επεξεργασία σκεφιδίων και χρωμιωμένων αποκομμάτων: Τα σκεφίδια και αποκόμματα της δέψης θα πρέπει να υποστούν κατάλληλη επεξεργασία για την ελαχιστοποίηση των εκπλυόμενων ποσοτήτων τρισθενούς χρωμίου. Αυτό επιτυγχάνεται είτε με ανάμιξη με τα ασβεστωμένα λέσια, αποκόμματα και ιζήματα της απολίπανσης (επιλέξιμη τεχνική, εφόσον τα στερεά απόβλητα και τα ιζήματα διατεθούν στο σύνολό τους με υγειονομική ταφή) είτε με χημική σταθεροποίηση με την προσθήκη υδρασβέστου ($\text{Ca}(\text{OH})_2$).

Επεξεργασία σκόνης τροχού & αποκομμάτων τελειωμένου δέρματος: Η σκόνη τροχού, ανεξάρτητα από τον τρόπο διάθεσής της, συλλέγεται υγρή, και θα πρέπει να υποστεί μηχανική ή θερμική επεξεργασία για τη ξήρασή της. Τα αποκόμματα τελειωμένου δέρματος μπορούν να συλλεγούν σε κατάλληλους υποδοχείς σε κάθε μονάδα χωρίς επένδυση ή άλλο μέτρο προστασίας του υλικού κατασκευής τους, καθώς είναι αδρανή.

**Επιστολές και κείμενα του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων (Σ.Α.Δ.Α.Σ.-ΠΕΑ) και του ΤΕΕ
– Τμήμα Δυτικής Κρήτης**

Σ.Α.Δ.Α.Σ. – Π.Ε.Α. Σελ. 1/5 Τμήμα Χανίων
Ταχ. Δ/νση: Νεάρχου 23 &
Γιαμπουδάκη 73134, Χανιά Τηλ. επικ. :
2821042314, 2821051521 E-mail : info@archa.gr Site : www.archa.gr
Χανιά, 22-10-2013 Αρ. Πρωτ. 228

Προς : Κεντρικό Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής, υπόψη Προέδρου κ. Σ. Αλεξιάδη
Κοινοποίηση: Κατάλογος Αποδεκτών Θέμα: Ένσταση επί της υπ' αρ. 44/5-6-2013
πράξης γνωμοδότησης του ΚΕ.Σ.Α.

Κύριε Πρόεδρε, Στην από 5-6-2013 Συνεδρίαση του Κεντρικού Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής με αποκλειστικό θέμα: « Χαρακτηρισμός ως διατηρητέων είκοσι έξι (26) κτιρίων που βρίσκονται στην περιοχή Ταμπακαριά Χαλέπας Χανίων (περιοχή Βιβιλάκη) και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτών », αναφέρεται χαρακτηριστικά, ότι: « ν α ε π ι τ ρ έ π ο ν τ α ι ε π ι π ρ ο σ θ έ τ ω ς ο ι χ ρ ή σ ε ι ς ε σ τ ι α τ ο ρ ί ω ν κ α ι α ν α ψ υ χ ή ς , σ ύ μ φ ω ν α μ ε τ η ν π ρ ό β λ ε ψ η τ ο υ Γ . Π . Σ . γ ι α τ η ν π ε ρ ι ο χ ή (Υ . Α . 6 7 1 9 7 / 3 4 4 / 2 3 - 5 - 9 2 , Φ Ε Κ 6 2 0 Δ ' / 1 9 9 2 , παρ. 1β). Όμως, στην από 3-9-2012 Εισήγηση του Τμήματος Παραδοσιακών Οικισμών της Δ/νσης Αρχιτεκτονικής προς το Συμβούλιο σας, με το ίδιο θέμα, αναφέρεται ότι: «6. Στα χαρακτηριζόμενα ως διατηρητέα κτίρια είναι δυνατή η εγκατάσταση χρήσεων κατοικίας, γραφείων, τουριστικών καταλυμάτων και πολιτιστικών χώρων-εκδηλώσεων».

Σημειώνουμε ότι, στην από 22-5-2013 Εισήγηση του ίδιου Τμήματος προς το Συμβούλιό σας, η οποία αφορά την αποστολή περαιτέρω διευκρινήσεων, η παραπάνω άποψη για τον καθορισμό των χρήσεων γης στην περιοχή, δεν μεταβάλλεται. Συνεπώς, προκαλεί έκπληξη το γεγονός, ότι ενώ η γνωμοδότηση του Τμήματος Παραδοσιακών Οικισμών της Δ/νσης Αρχιτεκτονικής, προς το Συμβούλιό σας, είναι η προαναφερόμενη, μετέπειτα στην τελική εισήγηση σας - η οποία υπογραμμίζουμε ότι οδηγεί σε έκδοση Υ.Α. - τροποποιείται ο καθορισμός των χρήσεων γης για την περιοχή των Ταμπακαριών, με το σκεπτικό ότι η χρήσεις εστιατορίων και αναψυχής επιτρέπονται από το εγκεκριμένο Γ.Π.Σ. Χανίων.

Με την παρούσα μας, επιθυμούμε να καταθέσουμε κείμενο Ένστασης – Υπόμνημα, το οποίο συντάξε ομάδα του Συλλόγου μας, εξηγώντας τους λόγους για τους οποίους η εγκατάσταση της χρήσης των εστιατορίων – αναψυχής θα αποβεί καταστροφική για την περιοχή των Ταμπακαριών. Σας δηλώνουμε κατηγορηματικά ότι θα ασκήσουμε κάθε μέσο, έτσι ώστε να προστατεύσουμε την περιοχή των Ταμπακαριών από οποιαδήποτε απειλή αλλοίωσης του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντός της. Σας ευχαριστούμε πολύ εκ των προτέρων και βρισκόμαστε στη διάθεσή σας για οποιαδήποτε διευκρινιστική πληροφορία.

“Ανδρομέδα” (πρώην Γερμανικό Προξενείο). Εκεί βρίσκεται υπό κατασκευή και το Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων. Η διατήρηση της φυσιογνωμίας της Χαλέπας, κρίνεται κεφαλαιώδους σημασίας για το σύνολο της πόλης και τυγχάνει της συνεχούς επιτήρησης του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων και πλήθους άλλων φορέων της πόλης των Χανίων. Έτσι, επί παραδείγματι, με παλαιότερες ενέργειες μας επιτύχαμε μείωση του επιτρεπόμενου ύψους των νέων κτηρίων και αποτρέψαμε πλείστες άλλες παρεμβάσεις που θα ανέτρεπαν τις ισορροπίες της συνοικίας. Δεδομένης της ευαίσθητης οικιστικής δομής αλλά και του ιδιαίτερου φυσικού περιβάλλοντος υπερτοπικής σημασίας των Ταμπακαριών, (ο κολπίσκος και τα μικρά συμπλέγματα βράχων που τον περιβάλλουν, αποτελεί έναν υδροβιότοπο με έ σ α στην πόλη με πολλά είδη αποδημητικών πτηνών), θεωρούμε ότι οι οχλούσες χρήσεις όπως κέντρα διασκέδασης, ταβέρνες, καφενεία, αναψυκτήρια, θα είναι ολέθριες για όλη την περιοχή και πρέπει αυστηρά να απαγορεύονται. Επιπλέον, εκτός από την αλλοίωση του χαρακτήρα της περιοχής που θα επιβάλλουν, θα επιβαρύνουν δραματικά τους κυκλοφοριακούς φόρτους της οδού Βιβιλάκη αλλά και της οδού Ε. Βενιζέλου, η οποία έχει αναλάβει ήδη τον ρόλο της ανατολικής εισόδου στην πόλη. Η οδός Βιβιλάκη είναι μία στενή οδός, αναγκαστικός μονόδρομος, με πεζοδρόμια πλάτους από 0.00 έως 0,60 του μέτρου. Ξεκινά από το σημείο καμπής της οδού Ε. Βενιζέλου και δια μέσου των δύο ακόμη στενότερων και με επίσης ελάχιστα έως ανύπαρκτα πεζοδρόμια οδών Φραγκοκαστέλου και Λάκκων ξανακαταλήγει στην οδό Ε. Βενιζέλου, σε απόσταση 250 μέτρων από τον προηγούμενο κόμβο. Όποιος βρέθηκε εποχούμενος στην περιοχή γνωρίζει ότι η πρόσβαση και μόνο στην οδό Βιβιλάκη μέσα από κατήφορο-ανηφόρες και βρόγχους, ήδη είναι προβληματική. Πόσο μάλλον όταν θα πρέπει να αναπτυχθούν ευρύχωρα πεζοδρόμια που θα υποστηρίξουν τον καλλωπισμό των διατηρητέων και την ανάδειξή τους. Με τους ελεύθερους προς στάθμευση χώρους μόλις να επαρκούν για τους κατοίκους και με την αναμενόμενη αύξηση των επισκεπτών, λόγω της ανάδειξης και μόνο των διατηρητέων, γίνεται περισσότερο από εμφανές ότι θα υπάρξει συμφόρηση πεζών και οχημάτων. Εάν δε εγκατασταθούν και εστιατόρια και καφενεία μαζί με τα τουριστικά καταλύματα που προβλέπονται, η επαναλαμβανόμενη κυκλοτερής κίνηση, Βενιζέλου - Φραγκοκαστέλου - Βιβιλάκη - Βενιζέλου προς αναζήτηση θέσης στάθμευσης θα καταστήσει την κίνηση επί της Βενιζέλου εφιαλτική. Η στρατηγική απόφαση του Συλλόγου προσβλέπει στο να αναπτυχθεί όλη η Χαλέπα ως ο πολιτισμικός πόλος της πόλης. Ο πόλος που θα προβάλλει τον ουσιαστικό χαρακτήρα και περιεχόμενο της πόλης, δηλαδή την Ιστορική και Πνευματική της διάσταση. Ο πόλος, που εδώ και δεκαετίες έχει διαφυλάξει αναλλοίωτη την εικόνα του και επιθυμεί να την κρατήσει και στο μέλλον. Την εικόνα που δεν θα περιέχει ακριβώς αυτά: εστιατόρια, καφενεία, κέντρα διασκέδασης, τραπέζοκαθίσματα, οχλαγωγία, κυκλοφοριακή συμφόρηση. Το σύνολο λειτουργιών, κατοικίας και φυσικού περιβάλλοντος, μέσα από τις επερχόμενες χρήσεις πρέπει να παραμείνει αδιατάρακτο. Με αυτό το πνεύμα, ο Σύλλογος, εγκαίρως, από το 2000, διαβλέποντας επερχόμενες αλλοιώσεις και καταστροφές στην περιοχή των Ταμπακαριών, πρότεινε την ανακήρυξή τους ως

διατηρητέων με ταυτόχρονη θέσπιση χρήσης αμιγούς κατοικίας. Σημειώνουμε εδώ ότι την θέση αυτή ενστερνίστηκε και η δημοτική αρχή, επομένως είναι μία πρόταση που σθεναρά υποστηρίζει η ίδια η πόλη. Ότι γίνεται στη περιοχή των Ταμπακαριών θα έχει άμεση και δραματική επίπτωση σε όλη την Χαλέπα. Επομένως : Θεωρούμε ότι η πρόσφατη απόφασή σας, που ανατρέπει “εν μία νυκτί” την από 3-9-2012 εμπεριστατωμένη και κατασταλαγμένη εισήγηση και προσθέτει χρήσεις εστιατορίων και αναψυχής, θα αποβεί καταστρεπτική για την περιοχή. Η αναφορά δε, σε ένα προ δεκαετιών συντεταγμένο Γ.Π.Σ. με κατευθύνσεις που δεν ανταποκρίνονται στη σημερινή πραγματικότητα και ενώ παράλληλα ετοιμάζεται το νέο, ως επιχείρημα είναι έωλο. Άλλωστε, για μια περιοχή που είναι εκτός σχεδίου και έχει τόσο ιδιαίτερο χαρακτήρα, οι κατευθύνσεις του Γ.Π.Σ. δεν είναι δεσμευτικές. Αντίθετα, οι χρήσεις που επιλέγονται με την κήρυξή της είναι αυτές που πρέπει να ισχύσουν στο νέο Γ.Π.Σ. Ας σημειώσουμε επίσης ότι τα τουριστικά καταλύματα που προτείνει η εισήγηση ήδη από μόνα τους, συνοδεύονται από χρήσεις εστιατορίου ή και αναψυκτηρίου.

Συνάδελφοι, Η άποψή μας, δεν είναι μία ακόμη άποψη. Είναι η άποψη του καθ' ύλην αρμοδίου επιστημονικού φορέα. Είναι οραματισμός και απόφαση των αρχιτεκτόνων της πόλης, για την πόλη τους. Ευελπιστούμε ότι θα ληφθεί σοβαρά υπόψη, και ότι θα γίνει τελικά αποδεκτή.

ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΑΝΩΤΕΡΩ ΛΟΓΟΥΣ ΖΗΤΟΥΜΕ Άμεση σύγκλιση νέου ΚΕΣ.Α. με αποκλειστικό θέμα την εξέταση του αιτήματός μας. Άμεση ακύρωση της υπ' αρ. 44/5-6-2013 απόφασής σας. Έγκριση της από 3-9-2012 Εισήγησης του Τμήματος Παραδοσιακών Οικισμών της Δ/σης Αρχιτεκτονικής προς το Συμβούλιο σας, ως έχει. Δηλαδή: «6. Στα χαρακτηριζόμενα ως διατηρητέα κτίρια είναι δυνατή η εγκατάσταση χρήσεων κατοικίας, γραφείων, τουριστικών καταλυμάτων και πολιτιστικών χώρων εκδηλώσεων».

2) Από το πρακτικό του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων Σ.Α.Δ.Α.Σ.-ΠΕΑ, 10/2013

Εισαγωγή

Τα Ταμπακαριά, είναι ένα δομημένο παραδοσιακό και βιοτεχνικό σύνολο που, εδώ και τουλάχιστον 70 χρόνια, παρ' όλο που βρίσκεται κοντά στο κέντρο των Χανίων και αποτελεί προέκταση και κομμάτι της Χαλέπας, παραμένει αποκομμένο και με πολλά συσσωρευμένα προβλήματα που παραμένουν χωρίς αντιμετώπιση (εικ.1, εικ. 2,εικ.3).

Η ζώνη των Ταμπακαριών της οδού Βιβιλάκη, καθώς κι εκείνη της Αγίας Κυριακής, αποτελούν για την πόλη των Χανίων έναν πολύτιμο πόρο, τόσο υλικό όσο και άυλο, που σχετίζεται όχι μόνο με την ιστορία της, αλλά και με τη δυναμική της για το μέλλον. Η ανακοίνωσή μας θέλει να συμβάλει στην προσπάθεια διατήρησης και ανάδειξης της συνοικίας των Ταμπακαριών, ώστε να μελετηθούν και να αξιολογηθούν οι εκκρεμότητες, όπως και να προταθεί μια διαδικασία που να βοηθήσει στην υλοποίηση μιας κατά το δυνατόν πιο ολοκληρωμένης αξιοποίησης και ανάπτυξης του σημαντικού αυτού συνόλου (εικ.4) Μια προσπάθεια που να βρίσκει σύμφωνους όλους τους εμπλεκόμενους, από την κεντρική διοίκηση, την τοπική αυτοδιοίκηση, τους επιστημονικούς φορείς, τα πανεπιστημιακά ιδρύματα, τις κοινωνικές ομάδες, τους κατοίκους, αλλά ακόμη και επενδυτές, αφού όλοι αυτοί συγκλίνουν στο ότι τα βιομηχανικά κελύφη πρέπει να διατηρηθούν, να προστατευθούν και να αξιοποιηθούν. (εικ.5,εικ.6)

Ιστορικά στοιχεία

Ο πλησιέστερος οικισμός έξω από τα τείχη της Πόλης Χανίων ήταν το χωριό της Χαλέπας, όπου λίγο πριν από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα μερικοί Αποκορωνιώτες αγρότες έκτισαν σποραδικά κοντά στη θάλασσα, έχοντας ως επάγγελμα την βυρσοδεψία. Τούρκοι και Ευρωπαίοι αξιωματούχοι είχαν εκεί τα εξοχικά τους σπίτια.

Η Χαλέπα για πρώτη φορά αναφέρεται ονομαστικά ως ιδιαίτερος οικισμός το 1842 (εικ. 7).

Στην απογραφή του 1881 αναφέρεται «Χαλέπα» στο Δήμο Ακρωτηρίου με 1.117 Χριστιανούς και 452 Τούρκους κατοίκους. Το 1900 αναφέρεται ως προάστιο του Δήμου Χανίων με 3.085 κατοίκους. Τον Οκτώβριο του 1878 υπογράφηκε η Σύμβαση της Χαλέπας από τον τότε Γενικό Διοικητή Κώστα Αδοσίδη Πασά, που παραχωρούσε αρκετά προνόμια στους Χριστιανούς. Το 1920 έχει ενσωματωθεί στην Πόλη των Χανίων και δεν αναφέρεται πια ονομαστικά ως ιδιαίτερος οικισμός.(εικ.8)

Η Χαλέπα, λόγω του κλίματος και του φυσικού περιβάλλοντος, εξελίχθηκε στο κατ' εξοχήν προάστιο των Χανίων, όπου κατοικούσαν μερικοί από τους πρόξενου, τους έμπορους και τους εξαγωγείς, άλλα και τους επιφανείς Τούρκους και Αιγυπτίους. Τα

τελευταία χρόνια του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} η Χαλέπα ήταν το πολιτικό κέντρο της Κρήτης. Εδώ βρίσκονταν τα προξενεία των τεσσάρων «Προστάτιδων Δυνάμεων», το αρχηγείο των Διεθνών Στρατευμάτων, λέσχες διεθνείς, το ανάκτορο του Υπατου Αρμοστή και η κατοικία του Ελευθέριου Βενιζέλου.

Η ονομασία «Ταμπακαριά» αποδίδεται στην τούρκικη λέξη «ταμπάκ» που σημαίνει βυρσοδεψείο.(εικ.9) Σύμφωνα με αραβικά επίσημα έγγραφα, δημιουργήθηκαν την περίοδο της αιγυπτιακής κατοχής (1831- 1841). Η περιοχή (δηλ. η βορεινή πλευρά της σημερινής οδού Βιβιλάκη) επιλέχτηκε για την διάσπαρτη μορφή των βράχων, το μικρό βάθος της θάλασσας (μέχρι σήμερα το ανατολικό τμήμα της αποτελεί υδροβιότοπο), τα υφάλμυρα και υπόγεια νερά, όπως και αυτά του παρακειμένου χειμάρρου. Έπαιξε ρόλο επίσης η γειτνίαση με το διαμετακομιστικό κέντρο της πόλης με το λιμάνι της, για την μεταφορά και εμπορία των κατεργασμένων δερμάτων. Το 1920 τα Ταμπακαριά λειτουργούν και επεκτείνονται μέχρι την Αγία Κυριακή ανατολικότερα. Μεταξύ των παγκοσμίων πολέμων γνωρίζουν μεγάλη άνθηση. Γύρω στο 1925 γίνεται μηχανικός εκσυγχρονισμός και μεταπολεμικά εξοπλίζονται με νέα μηχανολογικά εργαλεία. (εικ.10, 11,12,13)

Η αποδυνάμωση του κλάδου μετά το 1970, οφειλόμενη στο φαινόμενο της «αποβιομηχάνισης», με αποτέλεσμα την εγκατάλειψη και ερήμωση μεγάλων βιομηχανικών μονάδων στα κέντρα των πόλεων, υποχρεώνει τις επιχειρήσεις να κλείνουν, τα κτήρια να εγκαταλείπονται (σε μερικά υπάρχουν ακόμη σήμερα μισοκατεστραμμένα μηχανήματα). Σήμερα λειτουργούν δύο μόνο βυρσοδεψεία, ενώ πολλά από τα κτήρια έχουν πάρει άλλη χρήση (κατοικίες, εργαστήρια, γραφεία, ψαροταβέρνα, κέντρα διασκέδασης (εικ.14,εικ.15).

Το δομημένο παραδοσιακό αυτό σύνολο υφίσταται ιστορικά, οικονομικά και κοινωνικά με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, ιστό, δομή, υλικά κατασκευής, (εικ.16) μορφολογικά στοιχεία, διακριτά διαμορφωμένα «κελύφη». Αυτά διαμορφώνονται με τον υπόσκαφο χαρακτήρα στις κατασκευές, τις κάθετες στο βράχο ενιαίες μεσοτοιχίες και τα στοιχεία των βόρειων όψεων, ενώ οι νότιες όψεις, όπου υπάρχουν, αναδεικνύουν το βιοτεχνικό χαρακτήρα της εγκατάστασης.

Το σχέδιο πόλης του 1946, σύμφωνα με την αντίληψη της εποχής, όχι μόνο αδιαφορεί για το σύνολο των Ταμπακαριών, αλλά το θεωρεί άνευ σημασίας, (εικ.17) ρυπογόνο και βλαβερό για την υγεία. Με σκοπό την κατεδάφισή του διαμορφώνει τον δρόμο (της οδού Βιβιλάκη) σύμφωνα με το πρηνές του εδάφους και χαράζει την βορεινή ρυμοτομική γραμμή του, μην υπολογίζοντας τα υπάρχοντα κτίσματα και τοποθετώντας την πλευρά αυτή του δρόμου προς τη θάλασσα εκτός σχεδίου.

Αυτό, μαζί με τα προβλήματα που δημιούργησε, τουλάχιστον συνέβαλε στο να διασωθούν τα κτίσματα μέχρι σήμερα στην όποια κακή κατάσταση είναι. Έτσι, με την εξέλιξη της κοινωνίας και την εκτίμηση για την αξία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, έχουμε την δυνατότητα να αντιμετωπίσουμε το σύνολο αυτό με καλύτερους όρους.

Είναι γνωστό ότι το ρυμοτομικό αυτό σχέδιο που αφορά και την Παλιά Πόλη (που βρίσκεται σε διαδικασία τροποποίησης) δεν έλαβε υπόψη του ούτε τον υπάρχοντα ιστό της Παλιάς Πόλης, ούτε τα αξιόλογα μνημεία της μινωικής, της βυζαντινής, της βενετσιάνικης και της τουρκικής περιόδου, με αποτέλεσμα την δημιουργία μεγάλων προβλημάτων διατήρησης και, εκ των πραγμάτων, αδύνατη την πλήρη εφαρμογή του. Έτσι, η κήρυξη της εντός των τειχών Πόλης Χανίων ως «ιστορικό διατηρητέο μνημείο» το 1965 και, στη συνέχεια, η κήρυξη και οριοθέτησή της ως «αρχαιολογικού χώρου» το 2012, αναίρεσε την ισχύ του σχεδίου πόλης του 1946 σε ό, τι αφορά την Παλιά Πόλη (με την αρ.6478/26.07.1965 Υ. Α., ΦΕΚ 523 Β'/16.08.1965, η οποία ανακλήθηκε με την Υ. Α. ΥΠΠΟ/ ΓΔΑΠΚ/ ΑΡΧ/ Β1/ Φ47/ 67503/ 2099 π. έ., ΦΕΚ 97 Τ. Α. Απ & Πολ. Θεμ./ 28.02.2012) .

Η παλιά μελέτη

Υπήρξαν κατά καιρούς προτάσεις και μελέτες με σκοπό τη διάσωση, διατήρηση και αξιοποίηση του συνόλου των Ταμπακαριών. Στο πλαίσιο αυτής της κατεύθυνσης είχε ανατεθεί κι εκπονηθεί η Ειδική Χωροταξική Μελέτη Περιοχής Ταμπακαριών (1992 – Νομαρχιακό Ταμείο Χανίων). Η μελέτη αυτή είναι σημαντική, αφού έχει ήδη οικειοποιηθεί τα ζητήματα των δύο χώρων (Βιβιλάκη και Αγ. Κυριακής) και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως βάση για την περαιτέρω έρευνα και συμπλήρωσή της με τα σημερινά δεδομένα. (εικ.18, εικ.19).

Αξία έχει και η πρωτοβουλία του ΤΕΕ / Τμήμα Δυτικής Κρήτης, που συνέστησε ομάδα εργασίας με σκοπό την καταγραφή του υπάρχοντος συνόλου και την υποβολή πρότασης για την διατήρηση και ανάδειξή του. Έχουν επίσης γίνει αποτυπώσεις και μελέτες από φοιτητές της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Πολυτεχνείου Κρήτης και άλλων Πολυτεχνείων. (εικ.20)

Κήρυξη

Θα αναφερθούμε εδώ στην ενότητα των Ταμπακαριών νότια της οδού Βιβιλάκη, αφού γι' αυτήν η διαδικασία της κήρυξης έχει σχεδόν ολοκληρωθεί:

Η κήρυξη των Ταμπακαριών εξετάστηκε από το Κεντρικό Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής μετά από εισήγηση της Δ/σης Αρχιτεκτονικής του ΥΠΕΚΑ και μία διαδρομή 10 ετών περίπου. (εικ.21)

Η εισήγηση καταλήγει ως εξής:

Χαρακτηρίζονται ως διατηρητέα είκοσι έξι (26) κτίρια με τα παραρτήματά τους στον παράλιο περιβάλλοντα χώρο στον οποίο είναι ενταγμένα και σχετίζονται με τη λειτουργία της χρήσης του βυρσοδεψείου (π.χ. δεξαμενές-λίμπες κλπ.).

Ως διατηρητέα κτήρια χαρακτηρίζονται τα κελύφη των αρχικών κτιρίων. Στα χαρακτηριζόμενα ως διατηρητέα κτίρια απαγορεύεται κάθε αφαίρεση, αλλοίωση ή καταστροφή τόσο των επί μέρους αρχιτεκτονικών ή καλλιτεχνικών και διακοσμητικών στοιχείων τους, όσο και των κτηρίων συνολικά.

Μη εναρμονιζόμενες προσθήκες, προσκτίσματα ή στοιχεία του κτιρίου αφαιρούνται, μετά από γνωμοδότηση του αρμοδίου Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής (Σ. Α.).

3. Κατασκευές οι οποίες αποτελούν τμήματα των χαρακτηριζόμενων ως διατηρητέων κτιρίων και οι οποίες έχουν χαρακτηριστεί ως αυθαίρετες, σύμφωνα με τις διατάξεις της πολεοδομικής νομοθεσίας, δεν αποτελούν προστατευόμενο αντικείμενο στα πλαίσια των διατάξεων της παρούσας απόφασης.

4. Επιτρέπεται η επισκευή, ο εκσυγχρονισμός των εγκαταστάσεων, η ενίσχυση του φέροντα οργανισμού στο εσωτερικό του κτιρίου, καθώς και επεμβάσεις για λόγους λειτουργικούς, εφόσον δεν αλλοιώνεται ο αρχιτεκτονικός χαρακτήρας του κτιρίου και δεν θίγονται τα διατηρητέα στοιχεία του.

5. Δεν επιτρέπεται η τοποθέτηση φωτεινών επιγραφών και διαφημίσεων στο διατηρητέο κτίριο. Επιτρέπεται μόνο τοποθέτηση επιγραφών μικρών διαστάσεων, που πληροφορούν για την χρήση των χώρων του κτιρίου.

6. Στα χαρακτηριζόμενα ως διατηρητέα κτίρια είναι δυνατή η εγκατάσταση χρήσεων κατοικίας, γραφείων, τουριστικών καταλυμάτων και πολιτιστικών χώρων – εκδηλώσεων.

7. Για οποιαδήποτε επέμβαση στο εξωτερικό και εσωτερικό του διατηρητέου Κτιρίου, όπως και για την τοποθέτηση επιγραφών, απαιτείται έγκριση του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής. (εικ.22)

Το Συμβούλιο τελικά γνωμοδότησε στις 5.06.2013, κατά πλειοψηφία, σύμφωνα με την εισήγηση, και με την παρατήρηση να επιτρέπονται οι χρήσεις εστιατορίων και αναψυχής σύμφωνα και με την πρόβλεψη του Γ.Π.Σ. για την περιοχή (Υ.Α. 67197/344/23-5-1992, ΦΕΚ 620/Δ/1992, παρ.1β).

Επίσης επιτρέπεται η επισκευή των εξωτερικών όψεων των κτηρίων με γνώμονα την διατήρηση της σημερινής εικόνας εκάστου.

Εξαιρούνται του χαρακτηρισμού οι διαπιστωμένες αυθαίρετες προσθήκες που πραγματοποιήθηκαν μέχρι την έκδοση της Υ. Α.

Έτσι έγινε ένα σημαντικό βήμα στην κατεύθυνση της προστασίας και ανάδειξης της περιοχής, αφού αυτή επιτυγχάνεται σε κάποιο βαθμό με την κήρυξη των κτηρίων. Επίσης καθορίστηκε η διαδικασία ελέγχου των επεμβάσεων στα κτήρια, όπως περιγράφεται στο κείμενο της εισήγησης της Δ/σης Αρχιτεκτονικής του ΥΠΕΚΑ.

Θα πρέπει όμως να ακολουθήσουν διοικητικές πράξεις που να διευθετούν το ιδιοκτησιακό καθεστώς σε σχέση με τη γραμμή αιγιαλού και την παραχώρηση της χρήσης της παραλίας από την Κ.Ε.Δ., στον Δήμο Χανίων.

Ακόμη θα πρέπει η περιοχή να ενταχθεί στον νέο Γ.Π.Σ που εκπονείται αυτή τη περίοδο με τις προϋποθέσεις που θέτει η κήρυξη.

Θυμίζουμε εδώ ότι η γραμμή του παλαιού αιγιαλού διατρέχει τη νότια όψη των κτηρίων επί της οδού Βιβιλάκη. Σύμφωνα με την πρόταση τροποποίησης θα μεταφερθεί στην όψη των κτηρίων από την πλευρά της θάλασσας (εικ.23).

Υφιστάμενη κατάσταση

Διαπιστώνεται ότι το σύνολο των κτηρίων αποτελούν ιδιωτικές ιδιοκτησίες και άρα η συμβολή της πολιτείας και η φροντίδα για τις επεμβάσεις, αλλά κυρίως για την χρήση των «ελεύθερων» χώρων αποτελεί κυρίαρχο θέμα (εικ.24).

Ο σημερινός επισκέπτης, με μία απλή βόλτα στη συνοικία των Ταμπακαριών ανακαλύπτει μια διαδρομή μνήμης με τις αξίες της περιοχής, και έτσι γίνεται αμέσως αντιληπτός ο λόγος για την αναγκαιότητα διατήρησης και ανάδειξης του παραδοσιακού συνόλου. (εικ.25, 26, 27, 28)

Ταυτόχρονα διαπιστώνει πολλαπλά προβλήματα φθορών, προσβασιμότητας, κυκλοφοριακής σύνδεσης.

Ενώ συμφωνούμε όλοι ότι «το ζητούμενο σήμερα, είναι πώς ο χώρος αυτός θα διατηρήσει το χαρακτήρα του, θα είναι αρχιτεκτονικά αξιόλογος και θα αποτελεί ένα ζωντανό ‘αστικό γεγονός’, δεν προσεγγίζουν όλοι την εξέλιξη αυτή από την ίδια σκοπιά. Έτσι προκύπτει *«Η αντίθεση μεταξύ «βιωσιμότητας» και «ζωντάνιας» που εκφράζει την αντίθεση μεταξύ των συμφερόντων αυτών που ζουν στους ιδιωτικούς χώρους κι αυτών που ζουν στους δημόσιους, εκείνου που διασχίζει κι εκείνου που μένει, εκείνου που θέλει να (τη) διατηρήσει κι εκείνου που θέλει να (την) αλλάξει».*

Προκύπτει έτσι η αναγκαιότητα μεθοδικά να προσδιοριστούν οι αξίες της περιοχής και τα ποιοτικά στοιχεία που αυτή διαθέτει, με την καταγραφή τους, ώστε να περιλαμβάνονται :

Οι ιστορικές πολιτιστικές αξίες.

Τα ιδιαίτερα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά στοιχεία της περιοχής
(εικ.29, 30)

Η κοινωνική και συμβολική επίδραση, των βυρσοδεψείων στην ευρύτερη περιοχή.

Η αντίληψη του τοπίου με τον προσδιορισμό των επιπέδων θέασης από τους διαφορετικούς άξονες προσέγγισης των επισκεπτών (αμφίδρομη θέαση) (εικ.31, 32, 33).

Θα πρέπει αρχικά να μεθοδευτεί, ένα σύστημα συνεννόησης, μια επιτροπή, όπου θα εμπλέκονται και θα συμμετέχουν όλοι οι ενδιαφερόμενοι.

Αυτή θα συντονίζει και θα παρακολουθεί όλες τις επεμβάσεις, την εξέλιξη, τους κινδύνους, τις προϋποθέσεις ανάπτυξης και διατήρησης. Το υλικό της δουλειάς της θα δοθεί στο Δήμο για να περιληφθεί σε μία Νέα Ειδική Χωροταξική Μελέτη.

Στη συνέχεια, προκειμένου να προσδιοριστούν οι κανόνες που θα ισχύουν για τη σημαντική αυτή συνοικία της πόλης, θα πρέπει να αναληφθεί από την πολιτεία (το Δήμο), η ευθύνη του συνεχούς ελέγχου και φροντίδα για την τήρησή τους.

Υπάρχουν πολύ σοβαρά θέματα που χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης:

α) Η μη κήρυξη και προστασία και του ελεύθερου χώρου, ο οποίος αναζητά ταυτότητα, που αν δεν προσδιοριστεί σύντομα θα καταλήξει χώρος τραπεζοκαθισμάτων.

β) Η διευθέτηση της προσπελασιμότητας.

γ) Η ελλιπής προστασία του εξοπλισμού των εγκαταλελειμμένων βυρσοδευσιών.

δ) Η ανάγκη για προστασία του τοπίου ως ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

ε) Η ανάγκη για προστασία των οικοσυστημάτων, χερσαίων και θαλάσσιων.

στ) Η σχέση με τα όμορα αστικά τμήματα: Χαλέπα, Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο, Ίδρυμα Ελ. Βενιζέλου, Γαλλική Σχολή (Αρχιτεκτονική Σχολή), με το πλήθος των κηρυγμένων νεοκλασικών και αξιόλογων κτηρίων κ. ά. (εικ.34)

ζ) Η προστασία επιπλέον κελυφών για την ολοκλήρωση της οικιστικής ενότητας των Ταμπακαριών, όπως το ανατολικό και νότιο μέτωπο της οδού Βιβιλάκη και τα βόρεια τμήματα των οδών Λάκκων και Φραγκοκάστελου. (εικ.35, 36, 37, 38)

η) Η επίλυση της κυκλοφοριακής σύνδεσης.

θ) Η οργανική ένταξη στο ευρύτερο επίπεδο συνοικίας.

ι) Ο προσδιορισμός της κεντρικότητας των νέων συνόλων που θα οδηγήσει και στο επιμερισμό των χρήσεων, ακόμη και στην ποσοτικοποίησή τους μέσα από διαδικασίες διαφάνειας, δικαιοσύνης αλλά και ισορροπίας, ώστε να εκφράζεται η δυναμική του χώρου και να εξασφαλίζεται η βιωσιμότητά του.

ια) Το γεγονός ότι η μονοχρηστική αντιμετώπιση οδηγεί σε κατάρρευση της περιοχής.

ιβ) Ζητήματα χρήσεων, μορφολογίας, οργάνωσης και ανάδειξης ενδιάμεσων κοινόχρηστων χώρων και θαλάσσιου μετώπου, κ. λ. π.

ιγ) Τυχόν μέτρα που θα έπρεπε να ληφθούν για την ανάπτυξη της αστικής περιοχής νότια των Ταμπακαριών, για την οποία έχουν ήδη εκφραστεί διάφορες ανησυχίες από τους ενδιαφερόμενους (κατοίκους, επιχειρηματίες, κ. λ. π.) (εικ.39)

Επίλογος

Ακόμη θα πρέπει να εξεταστεί η δυνατότητα υλοποίησης ενός Μουσείου των Ταμπακαριών, στο οποίο θα συγκεντρωθούν σημαντικά στοιχεία της λειτουργίας τους, όπως και ο εξοπλισμός τους, ο οποίος θα πρέπει να καταγραφεί. Εδώ η Υπηρεσία Νεωτέρων Μνημείων Κρήτης μπορεί να συμβάλει καθοριστικά.

Το Μουσείο αυτό, σαν κεντρικό στοιχείο πληροφόρησης, θα πρέπει να αναδεικνύει και να ορίζει μια "διαδρομή μνήμης", σε συνδυασμό με τους κοινόχρηστους χώρους και τις κατάλληλες διαμορφώσεις, ώστε να καταστεί ελκυστικός και βιώσιμος ο αστικός χώρος. (εικ.40)

Ταυτόχρονα, μια τέτοια επιλογή μπορεί κατά την γνώμη μας σε μεγάλο βαθμό να καθορίσει τις μελλοντικές χρήσεις, αλλά και να περιορίσει τις επιλογές των εν δυνάμει επενδυτών, "επιβάλλοντας" μια πολιτιστική λειτουργία σε συνδυασμό με την κατοικία.

Διαπιστώνουμε δηλ. ότι, εκτός των ειδικών μελετών που θα πρέπει να εκπονηθούν, θα πρέπει να καταβληθεί προσπάθεια εξεύρεσης ενός τουλάχιστον κτηρίου που θα χρησιμοποιηθεί για να τεκμηριώνει τη συνεχή λειτουργία των Ταμπακαριών.

Σε αυτό θα συγκεντρωθούν στοιχεία από την παραδοσιακή λειτουργία τους και, κυρίως, ο εξοπλισμός που απέμεινε, αφού προηγουμένως καταγραφεί. Ταυτόχρονα θα μπορεί να λειτουργεί ως χώρος τέχνης.

Μια τόσο σημαντική λειτουργία μπορεί να επηρεάσει και να συμβάλει στις χρήσεις που θα προκύψουν, πέρα από κείνην της κατοικίας, που θα πρέπει να είναι κυρίαρχη. (εικ.41)

Η εισαγωγή πολιτιστικών λειτουργιών ως στρατηγική της πολιτείας «επιβάλλει» συμβατές χρήσεις, χωρίς την ένταση και την πολεμική για τα τραπεζοκαθίσματα με τα ισοπεδωτικά πρότυπα.

Προκειμένου όμως να επιτευχθεί ο στόχος αυτός, θα πρέπει συντονισμένα να εξευρεθούν οι πόροι (κοινοτικοί κυρίως) για μια τέτοια επέμβαση, και μάλιστα σε περίοδο όπως τη σημερινή, θα πρέπει να προσεγγιστούν φορείς και ιδρύματα με πολιτιστική αντίληψη, που θα μπορούν να συμβάλουν ενεργά με τεχνογνωσία και πείρα.

ΤΜΗΜΑ ΧΑΝΙΩΝ

Αρ. πρωτ.: 82

Προς: 1. ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΧΑΝΙΩΝ
Πλατεία Ελευθερίας
2. ΔΗΜΟ ΧΑΝΙΩΝ
Κυδωνίας 29
Τ.Κ. 73 135, Χανιά
3. ΤΕΕ/ΤΔΚ

ΘΕΜΑ: «Ταμπακαριά Χανίων».

Η ζώνη των Ταμπακαριών της οδού Βιβιλάκη καθώς κι εκείνη της Αγ. Κυριακής αποτελούν για τη πόλη των Χανίων έναν πολύτιμο πόρο, τόσο υλικό όσο και άυλο, που σχετίζεται όχι μόνο με την ιστορία της, αλλά και με τη δυναμική της για το μέλλον, και πιο σημαντικό, με την ιδιαίτερη ταυτότητά της, η οποία επηρεάζεται από τις δράσεις του παρόντος και την επίγνωση απέναντι στην ευθύνη αυτή που αφορά όλους.

Η σχέση των συγκροτημάτων αυτών, με την τόσο έντονη και ιδιαίτερη παρουσία, με τον υπόλοιπο αστικό ιστό είναι ένα θέμα πολύ σημαντικό, αποφασιστικής σημασίας για την πορεία της πόλης. Οι αλλαγές που θα προκύψουν στη δυναμική τους, ως νέες γειτονιές με ανανεωμένο ενδιαφέρον ποικίλων κινήτρων και συμφερόντων, είναι μια παράμετρος πολεοδομικά μετρήσιμη, προβλέψιμη και δεν θα πρέπει να αφεθεί στην τυχαία εξέλιξή της.

Οι πολλές δεσμεύσεις του χώρου, όπως :

- Το Γ. Π. Σ.
- Η εκτός σχεδίου περιοχή
- Η ζώνη αιγιαλού και παραλίας
- Η κήρυξη των διατηρητέων κελυφών που βρίσκεται στο τελικό στάδιο,

Οι ελλείψεις σχεδιασμού προστασίας, όπως:

- Η μη κήρυξη και προστασία του ελεύθερου χώρου, ο οποίος αναζητά ταυτότητα (που αν δεν προσδιοριστεί σύντομα θα καταλήξει χώρος τραπεζοκαθισμάτων ή “νυχτερινής” λειτουργίας).

- Η διευθέτηση της προσπελασιμότητας.

- Η ελλιπής προστασία των “λιμπών” και του εξοπλισμού των εγκαταλελειμμένων βυρσοδευείων.

- Η ανάγκη για προστασία του τοπίου ως ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

- Η ανάγκη για προστασία των οικοσυστημάτων χερσαίου και θαλάσσιου.

Οι νέοι προβληματισμοί που αναδεικνύονται , όπως:

- Η σχέση με τα όμορα αστικά τμήματα (Χαλέπα και ..... αντίστοιχα)
- Η προστασία επιπλέον κελυφών για την ολοκλήρωση της οικιστικής ενότητας των Ταμπακαριών, όπως το ανατολικό νότιο “μέτωπο” της οδού Βιβιλάκη και τα βόρεια τμήματα των οδών Λάκκων και Φραγκοκάστελου.
- Η επίλυση της κυκλοφοριακής σύνδεσης
- Η οργανική ένταξη στο ευρύτερο επίπεδο συνοικίας
- Ο προσδιορισμός της κεντρικότητας του νέου συνόλου που θα οδηγήσει και στο επιμερισμό των χρήσεων, ακόμη και στην ποσοτικοποίησή τους μέσα από διαδικασίες διαφάνειας, δικαιοσύνης αλλά και ισορροπίας, που θα εξασφαλίζει την βιωσιμότητα του χώρου.
- Το ότι η μονοχρηστική αντιμετώπιση οδηγεί σε κατάρρευση της περιοχής.
- Ζητήματα χρήσεων, μορφολογίας, οργάνωσης ενδιάμεσων κοινόχρηστων χώρων και θαλάσσιου μετώπου, κ.λ.π.
- Τυχόν μέτρα που θα έπρεπε να ληφθούν για την ανάπτυξη της αστικής περιοχής πάνω από τα Ταμπακαριά, για την οποία έχουν ήδη εκφραστεί διάφορες ανησυχίες από τους ενδιαφερόμενους (κατοίκους, επιχειρηματίες, κ.λ.π.).

Όλα αυτά αποτελούν πολύ σοβαρά θέματα και ανάγουν το θέμα της αξιοποίησης των Ταμπακαριών, σε μια σύνθετη διαδικασία που δεν μπορεί παρά να απαιτεί μια ολιστική προσέγγιση για την επίλυσή της.

Μια ειδική λοιπόν πολεοδομική μελέτη η οποία θα εξετάσει, αξιολογήσει και επιλύσει όλα αυτά τα σύνθετα ζητήματα που κρατούν την περιοχή σε ομηρία, είναι προφανώς απολύτως απαραίτητη.

Επίσης, με δεδομένη

- την σε εξέλιξη κήρυξη των κελυφών των κτιρίων, και μάλιστα χωρίς την απαραίτητη διασφάλιση του ενδιάμεσου χώρου
- τη διαφωνία για τις χρήσεις
- την προοπτική ανάθεσης του νέου Γ.Π.Σ., το οποίο θα ενσωματώσει καλύτερα ώριμες προτάσεις, κρίνουμε ότι μια τέτοια μελέτη θα πρέπει να εκπονηθεί άμεσα.

Στα πλαίσια αυτής της κατεύθυνσης είχε ανατεθεί κι εκπονήθηκε η Ειδική Χωροταξική Μελέτη Περιοχής Ταμπακαριών (1992 – Νομαρχιακό Ταμείο Χανίων). Η ωριμότητα της μελέτης αυτής είναι σημαντική και είναι κυρίως θέμα πολιτικής βούλησης η αξιοποίησή της, μέσα από την ενεργοποίηση και την ολοκλήρωσή της.

Με βάσει τα παραπάνω ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Χανίων προτείνει την άμεση ενεργοποίηση της μελέτης αυτής και της επικαιροποίησής της.

Η μελέτη αυτή έχει ήδη οικειοποιηθεί τα ζητήματα των δύο χώρων (και αυτόν της Αγ. Κυριακής) και σε χρόνο πολύ πιο σύντομο μπορεί να αποδώσει αποτελέσματα.

Όσον αφορά την πρόταση που έχει διατυπωθεί από τους κάτοικους των Ταμπακαριών σημειώνουμε τα εξής:

Όπως αναλυτικά περιγράφεται στο περιοδικό του ΤΕΕ/ΤΔΚ “Διάσταση”, τεύχος 33 του 2006, σελ. 24-49:

« Ο πλησιέστερος οικισμός έξω από τα τείχη της πόλης των Χανίων ήταν το χωριό της Χαλέπας , που λίγο πριν από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα μερικοί Αποκορωνιώτες αγρότες έκτισαν σποραδικά κοντά στη θάλασσα, έχοντας ως επάγγελμα την βυρσοδεψία, ενώ Τούρκοι και Ευρωπαίοι αξιωματούχοι είχαν τα εξοχικά τους σπίτια.

Η Χαλέπα πρώτη φορά αναφέρεται ονομαστικά ως ιδιαίτερος οικισμός το 1842. Στην απογραφή του 1881 αναφέρεται “ ΧΑΛΕΠΑ” στο Δήμο Ακρωτηρίου με 1117 Χριστιανούς και 452 Τούρκους κατοίκους. Το 1900 αναφέρεται ως προάστιο του Δήμου Χανίων με 3085 κατοίκους. Τον Οκτώβριο του 1878 υπογράφηκε η ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΧΑΛΕΠΑΣ από τον τότε Γενικό Διοικητή Κώστα Αδοσίδη Πασά, που παραχωρούσε αρκετά προνόμια στους Χριστιανούς. Το 1920 έχει ενσωματωθεί στην πόλη των Χανίων και δεν αναφέρεται πια ονομαστικά ως ιδιαίτερος οικισμός.

Η Χαλέπα λόγω του κλίματος και του φυσικού περιβάλλοντος εξελίχθηκε στο κατ’ εξοχήν προάστιο των Χανίων όπου κατοικούσαν μερικοί από τους πρόξενους , το αρχηγείο των Διεθνών στρατευμάτων, λέσχες διεθνείς, το ανάκτορο του Ύπατου Αρμοστή και η κατοικία του Ελευθέριου Βενιζέλου.

Έναν από τους πρώτους Κρήτες οικιστές η παράδοση θεωρεί τον Ακρωτηριανό Φακώτο που ίδρυσε τη συνοικία Φακωθιανά, ενώ Αποκορωνιώτες Ταμπάκηδες τα Ταμπακαριά».

Τεκμηριώνεται δηλαδή ότι τα Ταμπακαριά αποτελούσαν τμήμα του οικισμού της Χαλέπας.

Επίσης σύμφωνα με το Π.Δ. -2/13-3-81,

«..περί καθορισμού των ορίων των προ της 16.8.1923 υφιστάμενων οικισμών στερουμένου εγκεκριμένου ρυμοτομικού σχεδίου. ...»

Άρθρο 1- παρ.1 :αναφέρει «Η ύπαρξη των οικισμών που προϋπάρχουν της 16-8-23 και στερούνται εγκεκριμένου ρυμοτομικού σχεδίου πρέπει να αποδεικνύεται με συγκεκριμένα αποδεικτικά στοιχεία όπως π.χ. απογραφή, απόφαση για χαρακτηρισμό οικισμού ως υφιστάμενου πριν από το έτος 1923, πράξη της Διοίκησης, συμβόλαια.

Άρθρο 1- παρ.2 :Τα όρια των οικισμών αυτών πρέπει:

α) Να περιλαμβάνουν οικοδομές, οικόπεδα αδόμητα, κοινόφελεις, κοινόχρηστες εγκαταστάσεις, εκκλησίες κλπ. Όλα τα παραπάνω πρέπει να συναρτώνται άμεσα με την έννοια και τη λειτουργικότητα του οικισμού».

Στο ΠΔ/24-4-85 (ΦΕΚ-181/Δ/3-5-85)υπάρχει ο ορισμός:

«Ως οικισμός νοείται κάθε διακεκριμένο οικιστικό σύνολο, το οποίο αναφέρεται στην τελευταία απογραφή ως οικισμός με πληθυσμό μέχρι και 2.000 κατοίκους, ανεξάρτητα εάν ο Δήμος ή η Κοινότητα στην οποία υπάγονται έχουν πληθυσμό μεγαλύτερο από 2.000 κατοίκους».

Σύμφωνα με τα παραπάνω προκύπτει ότι η συνοικία των Ταμπακαριών δεν αποτελούσε οικισμό, αλλά παραδοσιακό βιοτεχνικό σύνολο της πόλης και άρα δεν μπορεί να ακολουθηθεί η διαδικασία οριοθέτησής τους ως οικισμού προ του 1923.

Επίσης δεν είναι δυνατόν διαδικασίες που αφορούν εμπράγματα δικαιώματα ιδιοκτητών να επιχειρείται να λυθούν με πολεοδομικές ρυθμίσεις αμφίβολης νομιμότητας και που πιθανότατα δεν εξασφαλίζουν την προστασία και ανάδειξη της περιοχής.

Σ.Α.Δ.Α.Σ. – Π.Ε.Α.

Χανιά

ΤΜΗΜΑ ΧΑΝΙΩΝ

Αρ. πρωτ.:

Προς: 1. ΑΝΤΙΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΧΑΝΙΩΝ

Πλατεία Ελευθερίας, Χανιά

2. ΔΗΜΟ ΧΑΝΙΩΝ

Κυδωνίας 29, Χανιά

3. ΤΕΕ/ΤΔΚ

Νεάρχου 23, Χανιά

4. ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

Ανδρ. Παπανδρέου, Χανιά

ΘΕΜΑ: «Ταμπακαριά Χανίων».

Το παραθαλάσσιο μνημειακό σύνολο των Ταμπακαριών της οδού Βιβιλάκη καθώς κι εκείνο της Αγ. Κυριακής, αποτελούν για τη πόλη των Χανίων έναν πολύτιμο πόρο, τόσο υλικό όσο και άυλο, που σχετίζεται όχι μόνο με την ιστορία της, αλλά και με τη δυναμική της για το μέλλον, και πιο σημαντικό, με την ιδιαίτερη ταυτότητά της, η οποία επηρεάζεται από τις δράσεις μας στο παρόν και την επίγνωση απέναντι στην ευθύνη μας για το μέλλον.

Η σχέση των συγκροτημάτων αυτών, με την τόσο έντονη και ιδιαίτερη παρουσία, με τον υπόλοιπο αστικό ιστό είναι ένα θέμα πολύ σημαντικό, αποφασιστικής σημασίας για την πορεία της πόλης. Οι αλλαγές που θα προκύψουν στη δυναμική τους, ως νέες γειτονιές με ανανεωμένο ενδιαφέρον ποικίλων κινήτρων και συμφερόντων, είναι μια παράμετρος πολεοδομικά μετρήσιμη, προβλέψιμη και δεν θα πρέπει να αφεθεί στην τυχαία εξέλιξή της.

Θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη:

Α. Ότι ο χαρακτηρισμός «εκτός σχεδίου περιοχής» και οι γραμμές **αιγιαλού και παραλίας**, δεν μπορούν πλέον να ισχύουν ύστερα από τον θεσμοθετημένο **χαρακτηρισμό των κελυφών ως διατηρητέων** (Υπουργική Απόφαση ΥΠΕΚΑ 283/7-1-2014).

Β. Οι ελλείψεις σχεδιασμού προστασίας, όπως:

*Η μη κήρυξη και προστασία του **ελεύθερου χώρου**, ο οποίος αναζητά ταυτότητα (που αν δεν προσδιοριστεί σύντομα θα καταλήξει χώρος τραπεζοκαθισμάτων ή «αγνώστων λειτουργιών»).

*Η διευθέτηση της **προσπελασιμότητας**.

*Η ελλιπής προστασία του εξοπλισμού των εγκαταλελειμμένων βυρσοδεψείων.

*Η ανάγκη για **προστασία του τοπίου** ως ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

*Η ανάγκη για προστασία των οικοσυστημάτων χερσαίων και θαλάσσιων.

Γ. Οι νέοι προβληματισμοί που αναδεικνύονται , όπως:

Η **σχέση** με τα όμορα αστικά τμήματα, αλλά κυρίως ο **ρόλος** τους στο υπό διαμόρφωση **νέο πολιτιστικό τοπίο της Χαλέπας** με τα Μουσεία (Νέο Αρχαιολογικό και Οικίας Ε. Βενιζέλου), τα Νεοκλασικά και τους χώρους πρασίνου της Χαλέπας.

Η **γραμμή του “μετώπου” των κτιρίων** από την πλευρά της θάλασσας, που θα πρέπει να αποτελεί την νέα **γραμμή παραλίας** και η κατάργηση των ισχυόντων ακόμη και σήμερα παλιών γραμμών.

Η **προστασία επιπλέον κελυφών** για την ολοκλήρωση της οικιστικής ενότητας των Ταμπακαριών, όπως στο ανατολικό και νότιο μέτωπο της οδού Βιβιλάκη **και στα βόρεια τμήματα των οδών Λάκκων και Φραγκοκάστελου.**

Η επίλυση του **κυκλοφοριακού** που θα γίνει οξύ μετά τη λειτουργία και του Αρχαιολογικού Μουσείου.

Ο λειτουργικός προσδιορισμός των νέων συνόλων που θα οδηγήσει και στον **επιμερισμό των χρήσεων**, ακόμη και στην **ποσοτικοποίησή τους** μέσα από διαδικασίες διαφάνειας, δικαιοσύνης αλλά και ισορροπίας, ώστε να εκφράζεται η δυναμική του χώρου, αλλά να εξασφαλίζεται και η βιωσιμότητά του.

Ιδιαίτερη αξία έχουν οι **κοινόχρηστοι χώροι**, διαβάσεις, κλίμακες κ.ά. που θα πρέπει να προσδιορίζονται επακριβώς, με **σεβασμό στον ιστορικό ιστό**, ώστε να εξασφαλίζεται η απρόσκοπτη περιδιάβαση του συνόλου και οι κοινόχρηστοι χώροι στάσης και ανάπαυσης.

Ζητήματα **μορφολογίας**, οργάνωσης κι ανάδειξης ενδιάμεσων **κοινόχρηστων χώρων, θαλάσσιου μετώπου**, κ.λ.π.

Τυχόν μέτρα που θα έπρεπε να ληφθούν για την **βιώσιμη ανάπτυξη** της αστικής περιοχής των Ταμπακαριών, για την οποία έχουν ήδη εκφραστεί διάφορες ανησυχίες από τους ενδιαφερόμενους (κατοίκους, επιχειρηματίες, φορείς, κ.λ.π.).

Όλα αυτά αποτελούν πολύ σοβαρά θέματα και ανάγουν το θέμα της αξιοποίησης των Ταμπακαριών, σε μια σύνθετη διαδικασία που δεν μπορεί παρά να απαιτεί μια **ολοκληρωμένη προσέγγιση** για την επίλυσή της.

Μια **ειδική λοιπόν αξιολόγηση** που να μπορεί να επιλύσει όλα αυτά τα σύνθετα ζητήματα που κρατούν την περιοχή σε αβεβαιότητα, είναι προφανώς απολύτως απαραίτητη.

Υπάρχει ήδη , Ειδική Χωροταξική Μελέτη Περιοχής Ταμπακαριών – Αγ. Κυριακής, που είχε ανατεθεί κι εκπονήθηκε το 1992 – από το Νομαρχιακό Ταμείο Χανίων. Η μελέτη αυτή έχει επιλύσει πολλά από τα προβλήματα των δύο χώρων - Βιβιλάκη και Αγ. Κυριακή- και εκτιμούμε πως αξιοποιώντας την, σε χρόνο πολύ σύντομο μπορεί να αποδώσει αποτελέσματα. Η ωριμότητα της μελέτης είναι σημαντική και είναι κυρίως θέμα πολιτικής βούλησης η αξιοποίησή της, μέσα από την ενεργοποίηση και την ολοκλήρωσή της.

Τέλος σήμερα, με δεδομένη την κήρυξη των κελυφών των κτιρίων, και χωρίς την απαραίτητη διασφάλιση του ενδιάμεσου χώρου, τις εκφρασμένες διαφωνίες κατοίκων για τις χρήσεις, (αφού εκτός άλλων επιτρέπονται και οι χρήσεις εστιατορίων & αναψυχής που θα επιφέρουν αύξηση κυκλοφοριακού φόρτου), την προοπτική ολοκλήρωσης του νέου Γ.Π.Σ., το οποίο θα ενσωματώσει καλύτερα ώριμες προτάσεις, κρίνουμε ότι μια ολοκληρωμένη μελέτη θα πρέπει να εκπονηθεί κάποια στιγμή ούτως ή άλλως. Όμως η σημερινή χρονική στιγμή είναι οριακά κρίσιμη για να προλάβει τα αναδυόμενα προβλήματα και να οδηγήσει σε βιώσιμη αντιμετώπιση κι επίλυσή τους.

Η πρόταση του συλλόγου για άμεση ενέργεια είναι:

*Να συσταθεί κατεπειγόντως **ομάδα εργασίας συγκεκριμένου χρονικού ορίζοντα**, με πρωτοβουλία του καθ' ύλην αρμοδίου, που είναι ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Χανίων και που την αμοιβή της οποίας θα επωμιστεί ο Δήμος .

*Το αντικείμενό της θα είναι η **σύνταξη πρότασης χρήσεων γης και καθορισμού κοινοχρήστων χώρων στα Ταμπακαριά**, αξιοποιώντας την υφιστάμενη μελέτη, το καθεστώς του παλαιού αιγιαλού και με θεσμοθετημένη την κήρυξη των κελυφών.

Η πρόταση αυτή θα μπορούσε παράλληλα να διαβιβαστεί και στους μελετητές του Γ.Π.Σ, ώστε να αξιοποιηθεί στη Β' φάση του σχεδιασμού .

*Μετά, δια μέσου του **Δημοτικού Συμβουλίου** και σύμφωνα με το Ν. 3463/2006 να εγκριθεί κανονιστική πράξη.

Σύμφωνα με τον παραπάνω νόμο, για ειδικούς λόγους και κατόπιν μελέτης μπορεί να εγκρίνεται κανονιστική πράξη που αφορά α)χρήση γής σε συγκεκριμένο χώρο και β)συγκεκριμένο κοινόχρηστο χώρο . Σκοπός της Κανονιστικής Πράξης είναι η καθιέρωση ενός πλαισίου γενικών κανόνων που θα διέπει την απόδοση της χρήσης γής σε καθένα ξεχωριστά οικόπεδο –κτήριο εντός της περιοχής μελέτης και την παραχώρηση και χρήση τμημάτων των πάσης φύσεως κοινόχρηστων χώρων.

Το καθοριζόμενο πλαίσιο, μπορεί να περιλαμβάνει :

1) Την διευθέτηση της ομαλής συνύπαρξης και αλληλοσυμπλήρωσης των προτεινόμενων χρήσεων γης τόσο μεταξύ αυτών όσο και σε σχέση με τους κοινόχρηστους χώρους.

2) Την διευθέτηση του κυκλοφοριακού με την πεζοδρόμηση **της Βιβλιάκη και δημιουργία του χώρου στάθμευσης** (Σύμφωνα με την παλιά μελέτη, δυτικά του Γηροκομείου, σε Δημοτικό χώρο).

3) Την ελεύθερη , άμεση και συνεχή διάθεση των κοινόχρηστων χώρων από τους επισκέπτες.

4) Την θέσπιση προδιαγραφών και κανόνων για την παραχώρηση του δικαιώματος χρήσης συγκεκριμένων κοινόχρηστων χώρων (αυτών που θα καθοριστούν και θα ποσοτικοποιηθούν στο χώρο από την ομάδα εργασίας) για την ανάπτυξη

τραπεζοκαθισμάτων σε συγκεκριμένα τμήματα (αποκλειομένων των σκιαδίων οποιασδήποτε μορφής).

5) Την βελτίωση της αισθητικής εικόνας και λειτουργικότητας των κοινόχρηστων χώρων.

6) Την ασφάλεια, προστασία και άνεση της κίνησης των πεζών, χωρίς εμπόδια σε όλη την επιφάνεια των κοινόχρηστων χώρων και την χρήση τους από άτομα με ειδικές ανάγκες (Α.Μ.Ε.Α.).

Ένας τέτοιος Κανονισμός αποτελεί κανονιστική διοικητική πράξη που έχει εκτελεστό χαρακτήρα και ισχύ ουσιαστικού τυπικού νόμου και εκδίδεται βάσει των σχετικών διατάξεων της ισχύουσας νομοθεσίας.

Συμβολή στην πρόταση κήρυξης του συνόλου των ‘Ταμπακαριών’ Χανίων.

Η ομάδα του ΤΕΕ/ΤΔΚ

Αρχιτέκτονες

Γιάννης Χριστοδουλάκος, Ζαχαρίας Πιστόπουλος, Ηλίας Χριστοδουλάκης.

Προκειμένου τα Ταμπακαριά να αντιμετωπιστούν συνολικά και με σύγχρονους όρους ανάδειξης, είναι αναγκαία η αντιμετώπιση των αλληλοεξαρτώμενων παραμέτρων που αφορούν οικονομικές και κοινωνικές πλευρές του προβλήματος αλλά και σε ιστορικές, αρχιτεκτονικές και πολεοδομικές.

Η ολοκληρωμένη αυτή αντιμετώπιση θα μπορούσε να προσεγγιστεί με μία πολεοδομική μελέτη σε κλίμακα κτηρίου. Απαντώντας στον τρόπο διαχείρισης και αξιοποίησης του εναπομείναντος αποθέματος των εγκαταλελειμμένων

βιοτεχνικών εγκαταστάσεων, οι οποίες σταδιακά και ιδιαίτερα μετά το 1960 από πηγή παραγωγικών δραστηριοτήτων κατέληξαν χώροι μουσειακοί και γραφικά ερείπια.. Το ζητούμενο σήμερα είναι πως οι χώροι αυτοί θα διατηρήσουν το χαρακτήρα τους, θα είναι αρχιτεκτονικά αξιόλογοι, και θα αποτελέσουν σημαντικό πόλο για τη μελλοντική εξέλιξη της πόλης.

Η έκθεση που παραθέτουμε εδώ αποτελεί μόνο προσπάθεια συμβολής στη διαδικασία κήρυξης των κτηρίων, σύμφωνα με τον φάκελο που έχει υποβάλει ο Δήμος Χανίων στο ΥΠΕΧΩΔΕ.

Μετά τις παρατηρήσεις που κάναμε κατά την επίσκεψή μας στα **Ταμπακαριά** εξετάσαμε την ιστορικότητα, τη δομή, τον ιστό, τα υλικά κατασκευής, την Ειδική Χωροταξική Μελέτη που συντάχθηκε με πρωτοβουλία της Νομαρχίας Χανίων το 1993, καθώς και τον χάρτη του σχ. πόλεως με το υπόβαθρο του 1965. Ο χάρτης αυτός αποτελεί σημαντικό τεκμήριο ύπαρξης ή όχι ‘κελύφους’, αφού την περίοδο εκείνη τα Ταμπακαριά ήταν σε πλήρη λειτουργία .

Προτείνουμε μια κατάταξη των κελυφών με στόχο την διατήρηση κατά το δυνατόν της φυσιογνωμίας του χώρου ως παραδοσιακού βιοτεχνικού συνόλου με διακριτούς πολεοδομικούς δεσμούς. Η αξιολόγηση που εκ των πραγμάτων προτείνεται εδώ δεν συνδέεται αναγκαστικά με το ‘αρχικό’ κέλυφος, αλλά με την συμπαγή φυσιογνωμία του συνόλου, κυρίως μέχρι την περίοδο ακμής της λειτουργίας των Ταμπακαριών.

Κατηγορία **A**: Κέλυφος χωρίς αλλοιώσεις ως προς το περίγραμμα, το ύψος και τα

υλικά δομής.

Κατηγορία **B**: Κέλυφος ή τμήμα του που διατηρεί το χαρακτηριστικό (αρχικό, ιστορικό ή λειτουργικό) με αλλοιώσεις στη χρήση των υλικών δομής

και τα μορφολογικά τους στοιχεία.

Κατηγορία Γ : Κελύφη ή τμήματά τους που έχουν κατασκευαστεί ως λειτουργικές προσθήκες και δεν εντάσσονται στον ιστό και την φυσιογνωμία του συνόλου.

Κατηγορία Δ : Προσθήκες που δεν εντάσσονται στο χαρακτήρα του συνόλου και δεν έχουν λειτουργική συνοχή.

Σύμφωνα με την παραπάνω κατάταξη και επειδή κατά την λειτουργία τους τα ταμπακαριά δέχονταν συνεχείς επισκευές στη δομή τους αλλά και λειτουργικούς εκσυγχρονισμούς δεν θεωρούμε το “αρχικό” κέλυφος ποιοτικό στοιχείο άξιο διατήρησης. Συμβατικά μπορούμε να θεωρήσουμε την σημερινή κατάσταση η οποία διατηρεί σε μεγάλο βαθμό όλα τα ποιοτικά στοιχεία του βιοτεχνικού συνόλου του μεσοπολέμου και άρα να καταβληθεί προσπάθεια “παγώματος” της σημερινής μορφής και φυσιογνωμίας του.

Έτσι προτείνεται ο χαρακτηρισμός όλων των κατηγοριών κατάταξης κελυφών εκτός της Δ. θεωρώντας ότι η ΕΠΑΕ θα πρέπει να εξετάζει όλες τις μελέτες αναστήλωσης με τις παρακάτω κατά την γνώμη μας κατευθύνσεις:

- Ιδιαίτερη αξία έχουν οι δημόσιοι χώροι, διαβάσεις, κλίμακες κ.ά., που θα πρέπει να προσδιορίζονται στο ρυμοτομικό σχέδιο, ώστε να εξασφαλίζεται η απρόσκοπτη περιδιάβαση του συνόλου. Ενότητα που χρειάζεται ένα οργανωμένο σύστημα προσπελασιμότητας κυρίως για πεζούς, με περιορισμό των οχημάτων και συμβατό αστικό εξοπλισμό. Σημαντική αξία θα έχουν οι διαβάσεις από την πλευρά της θάλασσας.

- Θα πρέπει να προσδιορίζεται η δυνατότητα ή όχι προσθηκών κατά περίπτωση. Σε ορισμένες περιπτώσεις, και μόνο όπου το “ιστορικό “ μέτωπο παρουσιάζει κάποιο “κενό”, θα μπορούσε μετά από αιτιολογημένη έκθεση το κενό να συμπληρώνεται.

- Θα πρέπει να δοθούν κατευθύνσεις στον τρόπο αναστήλωσης, όπως υλικά, χαρακτήρας, φυσιογνωμία και αποκλεισμός των ανακατασκευών.

- Η γραμμή του “μετώπου” των κτιρίων από την πλευρά της θάλασσας θα πρέπει να αποτελεί την γραμμή παραλίας.

- Επίσης σημαντική αξία για τη διατήρηση της φυσιογνωμίας του συνόλου ως ιστορικής βιοτεχνικής παραγωγής θα έχει η καταγραφή και κατά το δυνατόν ανάδειξη του ιστορικού εξοπλισμού, καθώς και οι δεξαμενές (“ασβεστωτά”) που συνδέονταν λειτουργικά με τα κτήρια από την πλευρά της θάλασσας.

Ενδεικτικά μπορούν να καταταγούν σε κατηγορίες επεμβάσεων ως εξής:

1. Η κατηγορία Α κηρύσσεται ως έχει (Επεμβάσεις συντήρησης, στερέωσης).

2. Στην κατηγορία **B** το κέλυφος διατηρείται ως έχει, ενώ αποκαθίστανται μορφολογικά οι αλλοιώσεις των στοιχείων διαμόρφωσης **(Επεμβάσεις δομικής και τυπολογικής αποκατάστασης)**.

3. Στην κατηγορία **Γ** ανήκουν τμήματα κελυφών που πρέπει να απομακρυνθούν. (Επέμβαση προσαρμογής και εναρμόνισης τεχνολογικής και λειτουργικής).

4. Στην κατηγορία **Δ** εντάσσονται ολόκληρα κελύφη που πρέπει να απομακρυνθούν χωρίς να αντικατασταθούν.

ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΧΑΛΕΠΑΣ

Η κρητική επανάσταση του 1877-1878 σε συνδυασμό με την ήττα της Τουρκίας στον Ρωσοτουρκικό πόλεμο το ίδιο διάστημα, συνετέλεσαν στην υπογραφή της «Σύμβασης της Χαλέπας» τον Οκτώβριο του 1878 στο ομώνυμο προάστιο των Χανίων.

Η σύμβαση είχε σαν αποτέλεσμα την παραχώρηση περιορισμένης έκτασης αυτόνομου πολιτεύματος στην Κρήτη και την εισαγωγή διοικητικών μεταρρυθμίσεων οι σημαντικότερες από τις οποίες ήταν οι εξής:

- Ο Γενικός Διοικητής της Κρήτης θα διοριζόταν για μια πενταετία, και αν μεν ήταν Χριστιανός θα είχε Μουσουλμάνο σύμβουλο και αντίστροφα.
- Στις δημόσιες θέσεις θα προτιμούνταν Κρητικοί, ενώ επίσημη γλώσσα των Συνελεύσεων και των Δικαστηρίων θα ήταν η ελληνική.
- Ένα μέρος των εσόδων από την Κρήτη θα προορίζονταν για κοινωφελή έργα στη νήσο ενώ θα παρέχονταν πρόσθετες φορολογικές διευκολύνσεις στους Κρήτες.
- Οι Χριστιανοί θα είχαν μεγαλύτερο αριθμό Επαρχών από τους Μουσουλμάνους.
- Την αστυνόμευση της Κρήτης θα αναλάμβανε νέο σώμα, η Κρητική Χωροφυλακή, που θα συγκροτούσαν Κρήτες.
- Επιτράπηκε η ίδρυση ελληνικών φιλολογικών συλλόγων, η λειτουργία ελληνικών τυπογραφείων και η έκδοση ελληνικών εφημερίδων.
- Παρέχονταν γενική αμνηστία σε όσους συμμετείχαν στην εξέγερση του 1878, ενώ επιτρέπονταν στους Κρήτες η οπλοφορία κατόπιν σχετικής αδείας.

Από την εφαρμογή της Σύμβασης προέκυψε το ημιαυτόνομο πολίτευμα της Κρήτης που κράτησε περίπου δέκα χρόνια (1878 - 1889).

Η σύμβαση δεν τηρήθηκε απόλυτα οδηγώντας σε νεότερες εξεγέρσεις ειδικότερα μετά το 1889 όπου και ανεστάλη, με συνέπεια να ξεσπάσει η Κρητική Επανάσταση (1895-1898) που είχε ως επακόλουθο αφενός τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 και αφετέρου την αυτονομία της Κρήτης, υπό την εποπτεία των Μεγάλων Δυνάμεων, και την ίδρυση της Κρητικής Πολιτείας το 1898.

Βιβλιογραφία

- Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Χανίων. (n.d.). Κείμενα και επιστολές.
- The Russian giant.* (2004). Ανάκτηση 2018, από <http://www.leathermag.com/>:
<http://www.leatherresource.com/history.html>
- Από την Βιοτεχνία στην Βιομηχανία.* (2009). Ανάκτηση 2018, από
http://christosb.blogspot.com/2009/01/blog-post_22.html
- La dormeuse blogue 3.* (2012). Ανάκτηση 2018, από
<http://belcikowski.org/ladormeuseblogue3/>:
<http://belcikowski.org/ladormeuseblogue3/?p=5624>
- Το Ταμπάκικο – δομή, λειτουργία.* (2012). Ανάκτηση 2018, από
<https://egiannina.wordpress.com/>:
- The Toxic Price of Leather.* (2013). Ανάκτηση 2018, από <https://gallagher-photo.com/>:
<http://gallagher-photo.com/environmental-stories/toxic-price-leather-pollution-india/>
- Οι βυρσοδεψεργάτες της Σάμον και οι αγώνες τους.* (2015). Ανάκτηση 2018, από
<https://www.rizospastis.gr/>:
- The Famous Fez Chouara Tannery Gets a Makeover.* (2016, 2 27). Ανάκτηση 2018, από <http://riadzany.blogspot.com/>: <http://riadzany.blogspot.gr/2016/02/the-famous-fez-chaouaratannery-gets.html>

- Τα μυστικά μιας άλλης Θεσσαλονίκης αποκαλύπτονται μέσα από παλιά επαγγέλματα, τυχαία γεγονότα.** (2017). Ανάκτηση 2018, από pontosnews: <http://www.pontosnews.gr/article/171884/ta-mystika-mias-allis-thessalonikis-apokalyptontai-mesa-apo-palia-epaggelmata-tyhaia>
- Aymerich, M.** (2017). Chapter 2: Towards an integrated approach to funding cultural heritage for Europe: Contribution by the European Investment Bank. *Cultural Heritage and Sustainable Development. Economic Benefits, Social Opportunities and Policy Challenges* (σσ. 45 - 68). Χανιά: Technical University of Crete.
- Bell, G.** (2017). Chapter 3: Euros are not the only fruit – reaping the full harvest of cultural heritage. *Cultural Heritage and Sustainable Development. Economic Benefits, Social Opportunities and Policy Challenges* (σσ. 69 - 80). Χανιά: Technical University of Crete.
- Bitsani, E.** (2017). Chapter 12: Cultural heritage and historical memory as a factor for the sustainable development of the modern city: A case study of the museum cluster “Museumsinsel” in Berlin. *Cultural Heritage and Sustainable Development. Economic Benefits, Social Opportunities and Policy Challenges* (σσ. 163 - 176). Χανιά: Technical University of Crete.
- California Historical Tannery Archive.** (n.d.). Ανάκτηση 2018, από leathersmithe.com: <http://www.leathersmithe.com/california-historical-tanne/>
- Coccosis, H.** (2017). Chapter 9: Cultural heritage and sustainable tourism: The challenges. *Cultural Heritage and Sustainable Development. Economic Benefits, Social Opportunities and Policy Challenges* (σσ. 143 - 150). Χανιά: Technical University of Crete.
- Eva Stegmeijer, J. J.** (2017). Chapter 7: Heritage as sector, factor, and vector: Conceptualizing the shifting relationship between heritage and spatial planning. *Cultural Heritage and Sustainable Development. Economic Benefits, Social Opportunities and Policy Challenges* (σσ. 114 - 130). Χανιά: Technical University of Crete.
- Fogarty, T.** (n.d.). *TANNED OUT: A SHORT HISTORY OF LEATHER TANNING IN THE WILLOUGHBY DISTRICT.* Ανάκτηση 2018, από <https://abc17603.wordpress.com/>: <https://abc17603.wordpress.com/tanneries-2/>
- Fotopoulou, S.-V.** (2017). Chapter 10 : Intangible cultural heritage, local knowledge and sustainable management of cultural assets and environmental recourses. *Cultural Heritage and Sustainable Development. Economic Benefits, Social Opportunities and Policy Challenges* (σσ. 151 - 156). Χανιά: Technical University of Crete.

- Giraud-Labelle, C., Pugh, K., Quaedylied-Mihailović, S., Sanetra-Szeliga, J., Smith, B., Vandesande, A., και συν. (2015).** *CULTURAL HERITAGE COUNTS FOR EUROPE*. Krakow: International Cultural Centre on behalf of the CHCfE Consortium.
- Hassard, C.** (2015, 7 2). <https://www.carryology.com/bags>. Ανάκτηση από carryology.
- Ikonomou, C.** (2017). Chapter 16: Cultural heritage for local economic development: Discovering opportunities for cultural entrepreneurship. *Cultural Heritage and Sustainable Development. Economic Benefits, Social Opportunities and Policy Challenges* (σσ. 207 - 220). Χανιά: Technical University of Crete.
- Karaïskou, E.** (2017). Chapter 18: Financing heritage projects: Critical parameters and sources of funding. *Cultural Heritage and Sustainable Development. Economic Benefits, Social Opportunities and Policy Challenges* (σσ. 228 - 242). Χανιά: Technical University of Crete.
- Katseli, L., & Boufounou, P.** (2017). Chapter 14: Crowdfunding and Social Banking for Cultural Heritage Projects: A Greek Case-study. *Cultural Heritage and Sustainable Development. Economic Benefits, Social Opportunities and Policy Challenges* (σσ. 191 - 199). Χανιά: Technical University of Crete.
- Larry C. Price and Debbie M. Price, Pulitzer Center.** (2017, 3 9). *India: Toxic Tanneries*. Ανάκτηση 2018, από <http://pulitzercenter.org/>: <http://pulitzercenter.org/reporting/india-toxic-tanneries>
- MCBRIDE, P.** (2014). *Industry on the Banks: Deep Inside Kanpur's Tanneries*. Ανάκτηση 2018, από <https://www.nationalgeographic.com/>: <https://www.nationalgeographic.com/photography/proof/2014/08/06/industry-on-the-banks-deep-inside-kanpurs-tanneries/>
- Mergos, G.** (2017). Chapter 13: Investment and financing of cultural heritage projects. *Cultural Heritage and Sustainable Development. Economic Benefits, Social Opportunities and Policy Challenges* (σσ. 177 - 190). Χανιά: Technical University of Crete.
- Mergos, G.** (2017). Chapter 4: Cultural heritage and the economic development agenda. *Cultural Heritage and Sustainable Development. Economic Benefits, Social Opportunities and Policy Challenges* (σσ. 81 - 96). Χανιά: Technical University of Crete.
- Mergos, G., & Mouratidou, T.** (2017). Chapter 32: Old buildings, new uses. The economics of preservation of an old industrial building. *Cultural Heritage and Sustainable Development. Economic Benefits, Social Opportunities and Policy Challenges* (σσ. 357 - 366). Χανιά: Technical University of Crete.

- Nicodemus, E.** (2017). *The West Liberty Tanneries*. Ανάκτηση 2018, από <https://weelunk.com/>: <http://weelunk.com/west-liberty-tanneries/>
- Organization, U. N.** (2017). Case Study: Leather Industry Parks. (σ. 144). United Nations Industrial Development Organization.
- Ostrich leather.** (n.d.). Ανάκτηση 2018, από https://en.m.wikipedia.org/wiki/Main_Page: https://en.m.wikipedia.org/wiki/Ostrich_leather
- Pounds, N.** (n.d.). Ιστορική Γεωγραφία της Ευρώπης – Η μοντέρνα Ευρώπη. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Price, D. M.** (2017, 2 21). *Skin Deep: Feeding the Global Lust for Leather*. Ανάκτηση 2018, από <https://undark.org/>: <https://undark.org/article/leather-tanning-bangladesh-india/>
- Prontzas, P.** (2017). Chapter 17: Calculating the economic value of investments in cultural heritage: Methods and approaches. *Cultural Heritage and Sustainable Development. Economic Benefits, Social Opportunities and Policy Challenges* (σσ. 221 - 227). Χανιά: Technical University of Crete.
- Reigl, A.** (2006). ΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΓΕΝΕΣΗ ΤΗΣ ΜΟΝΤΕΡΝΑΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ. Στο Π. ΠΟΥΛΟΣ, & Π. ΠΟΥΛΟΣ (Επιμ.), *ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΤΟΝ 20ο ΑΙΩΝΑ* (σσ. 25 - 95). ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ.
- Salz Tannery Gallery.** (n.d.). Ανάκτηση 2018, από leathersmithe.com: <http://www.leathersmithe.com/california-historical-tanne/salz-tannery-gallery.html>
- Tagil, N.** (Ιούλιος, 2003). *Η ΧΑΡΤΑ ΤΟΥ ΝΙΖΗΝΥ TAGIL ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ*. Ρωσία: ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ. ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ.
- Tanneries of Kedron.** (n.d.). Ανάκτηση 2018, από <http://www.chermsidedistrict.org.au/default.asp>: http://www.chermsidedistrict.org.au/01_cms/details.asp?ID=288
- Tannery Operations.** (n.d.). Ανάκτηση 2018, από worstpolluted.org: http://www.worstpolluted.org/projects_reports/display/88
- Tannery Road.** (n.d.). Ανάκτηση 2018, από wikiwand.com: http://www.wikiwand.com/en/Tannery_Road

- Tanning (leather).** (n.d.). Ανάκτηση 2018, από https://en.m.wikipedia.org/wiki/Main_Page:
[https://en.m.wikipedia.org/wiki/Tanning_\(leather\)](https://en.m.wikipedia.org/wiki/Tanning_(leather))
- Tataridas, G., & Milanou, K.** (2017). Chapter 15: Cultural tourism and regional economic development. *Cultural Heritage and Sustainable Development. Economic Benefits, Social Opportunities and Policy Challenges* (σσ. 200 - 206). Χανιά: Technical University of Crete.
- The Leather Tanneries of Fez, Morocco.** (n.d.). Ανάκτηση 2018, από <https://www.amusingplanet.com/>: <https://www.amusingplanet.com/2014/08/the-leather-tanneries-of-fez-morocco.html>
- The Rise of Italian Leather Tanneries: Treccani Milano's Tie to the Best Leather Products.** (n.d.). Ανάκτηση 2018, από <https://www.treccanimilano.com/>:
<https://www.treccanimilano.com/blogs/blog/44931649-the-rise-of-italian-leather-tanneries-treccani-milanos-tie-to-the-best-leather-products>
- Tuscan Tanning.** (n.d.). Ανάκτηση 2018, από <https://artsandculture.google.com/>:
<https://www.google.com/culturalinstitute/beta/exhibit/gQGMxUIP>
- VOLGA TANNERY.** (n.d.). Ανάκτηση 2018, από <http://volgatannery.ru/index.php>:
<http://volgatannery.ru/history.php>
- Αγριαντώνη, Χ., & Στογιαννίδης, Γ.** (2018). *160 ΧΡΟΝΙΑ MADE IN/GREECE ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ*. ΑΘΗΝΑ: ΤΕΧΝΟΠΟΛΗ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ.
- Βαρουδάκης, Α., Βαρουδάκης, Γ., Κίζης, Ι., Τραυλός, Σ., Φιλιππίδης, Δ., Πάνζαρης, Θ., και συν.** (1993). Ειδική Χωροταξική Μελέτη Περιοχής Ταμπακαριών Δήμου Χανίων με στόχο την ανάπλαση και εξυγίανση της περιοχής. Νομαρχιακό Ταμείο Χανίων.
- Βίδρου, Κ., & Φραντζέλα, Α.** (2015). *βυρσοπλοΐα, μια πρόταση επανάχρησης, Διπλωματική εργασία*. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.
- Βιομηχανικό μουσείο Ερμούπολης.** (n.d.). Ανάκτηση 2018, από <http://www.ketepo.gr/el>:
- ΓΙΑΚΟΥΠΗ, Π.** (2017). *Ο ΚΥΚΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΔΕΡΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΑΙΓΑΙΟ, Διπλωματική εργασία*. ΠΕΙΡΑΙΑΣ: ΑΝΩΤΑΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΕΙΡΑΙΑ Τ.Τ. ΤΜΗΜΑ: ΚΛΩΣΤΟΨΦΑΝΤΟΥΡΓΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ Τ.Ε.
- Γιαννακοπούλου, Ε.** (2015). *Τα Ταμπάκια του Βραχωριού*. Ανάκτηση 2018, από Η Νέα Εποχή: <http://www.epoxi.gr/scriptum114.htm>

- Δημητρίου, Χ., & Τσελεπή, Σ.-Μ.** (2014). *Οδός Ορφέως, μια πορεία στην μεταποίηση: βυρσοδεψείο 174, Ερευνητική εργασία.* (Σ. Σταύρος, Επιμ.)
- Δούκα, Μ.** (2004). *Αθώοι και φταίχτες.* Αθήνα: Κέδρος.
- Επεξεργασία Υγρών Αποβλήτων Βυρσοδεψείου Με Τη Γεωχημική Μέθοδο GACS Της Zeologic A.E.B.E.** (n.d.). Ανάκτηση 2018, από <http://zeologic.gr/>: <http://zeologic.gr/tomis-drastiriotitas/epexergasia-ygron-apovliton/vyrsodepsia/>
- Ζαρκιά, Κ.** (1997). *Η προβιομηχανική βυρσοδεψία στην Ελλάδα.* ΕΤΒΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ.
- ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Ν., & ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΚΗΣ, Ι.** (1999). *ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΑ ΣΑΜΟΥ και ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΚΤΙΡΙΑ (τέλη 19ου - αρχές 20ου).* ΑΘΗΝΑ: Τ.Ε.Ι. ΠΕΙΡΑΙΑ, ΤΜΗΤΗ1Α ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ.
- Κλάδου-Μπλέτσα, Α.** (1998). *«Τα Χανιά έξω από τα τείχη».* Αθήνα: ΤΕΕ-Τμήμα Δυτικής Κρήτης, έκδοση Β.
- ΚΟΛΟΒΟΥ, Χ.** (2009). *ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΧΩΡΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΑΜΦΙΣΣΑΣ ΦΩΚΙΔΟΣ. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: ΣΥΝΟΙΚΙΑ «ΧΑΡΜΑΙΝΑ», ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ Π.Μ.Σ. ΑΜΦΙΣΣΑ: ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ.*
- Κομνηνός, Α., & Κρεκουκιώτης, Χ.** (2010). *Ιστορία, μνήμη, βιομηχανία.* (Ν. Μπελαβίλας, Επιμ.) Αθήνα.
- Κουρούση, Σ.** (2011). *Χωροκοινωνική εξέλιξη της περιοχής Ταμπακαριών του Δήμου Χανίων. Φαινόμενα εξευγενισμού; Διπλωματική Π.Π.Σ. (Ι.Σαργιάς, Επιμ.)* ΑΘΗΝΑ: ΕΜΠ.
- Κουτρουδίτσου, Γ.** (2013). *Ιστορική Έρευνα- Βυρσοδεψία, εργασία ερευνητικού περιεχομένου Π.Μ.Σ. Πανεπιστημίο Ιονίου.*
- Λάνδρος, Χ.** (2007). Βυρσοδεψία και καπνεργοστάσια στη Σάμο (19ος – 21ος αι.). *Το τέλος των γιγάντων. Βιομηχανική κληρονομιά και μετασχηματισμοί των πόλεων* (σσ. 51-58). Βόλος: Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου, Ηλεκτρονική έκδοση των Πρακτικών της 5ης Πανελλήνιας Επιστημονικής Συνάντησης TICCIH.
- ΛΕΙΒΑΔΑΡΑ, Μ.** (2011). *Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΗΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΗΣ ΩΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ, Διπλωματική Π.Μ.Σ. ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ: ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ Τμήμα Μηχανικών Σχεδίασης Προϊόντων & Συστημάτων.*

- Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος ΚΔ'.* (n.d.).
- Μόσχου, Δ.** (2001). *ΠΛΕΥΡΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ - Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΣΥΡΟΥ*. Ανάκτηση 2018, από <https://www.komep.gr/>: <https://www.komep.gr/2001-teyxos-4/pleyres-ths-anaptykshs-toy-ellhnikoy-kapitalismoy-h-periptosh-ths-syroy>
- Μουσείο Βυρσοδεψίας.** (n.d.). Ανάκτηση 2018, από <https://karlovasi.wordpress.com/>: <https://karlovasi.wordpress.com/>
- Παπαθεοδώρου, Ν.** (2015). *Συνοικία Ταμπάκικα*. Ανάκτηση 2018, από <http://www.larissanet.gr/>: <https://www.larissanet.gr/2015/12/19/synoikia-tampakika-tou-nikolaou-papatheodorou/>
- Πετρόπουλος, Γ.** (2003). *Οι απεργίες στη Σύρο το 1879*. Ανάκτηση 2018, από <https://www.rizospastis.gr/>:
- Ρέλιας, Γ.** (2013). *Αξιολόγηση πρότασης αποκατάστασης διατηρητέου κτίσματος στα Ταμπακαρία Χανίων μέσω στατικής και ιδιομορφικής ανάλυσης του δομικού συστήματος, Διπλωματική Π.Μ.Σ. Χανιά: ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ ΓΕΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ*.
- ΡΟΚΟΥ, Β.** (2004). *ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 19ου αι. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Φιλοσοφική Σχολή. Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας*.
- Ρόκου, Β., & Παύλου, Δ.** (2007). Τα βυρσοδεψεία της Αθήνας. *Το τέλος των γιγάντων. Βιομηχανική κληρονομία και μετασχηματισμοί των πόλεων* (σσ. 61-73). Βόλος: Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου, Ηλεκτρονική έκδοση των Πρακτικών της 5ης Πανελλήνιας Επιστημονικής Συνάντησης ΤΙΣΣΙΗ.
- ΣΓΟΥΡΙΔΗ, Μ.** (2017). *Τα ταμπάκικα της Χάρμαινας: αρχιτεκτονική δίχως αρχιτέκτονες*. Ανάκτηση 2018, από LIFO: https://www.lifo.gr/articles/architecture_articles/134752
- ΣΤΡΑΤΗΣ, Ν.** (2004). *ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ. ΠΑΡΑΝΟΜΕΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΙΣΤΟ*. ΗΜΕΡΙΔΑ Τ.Ε.Ε.
- Τα εργοστάσια της Ερμούπολης - Η βιομηχανική ιστορία της Σύρου.* (n.d.). Ανάκτηση 2018, από www.syrosagenda.gr: https://www.syrosagenda.gr/2017/10/blog-post_86.html#.W-rIENUzaM8
- Τασιού Γουργουρή, Μ.** (n.d.). *Παραδοσιακή Συνοικία "Χάρμαινα", η Συνοικία των Ταμπάκηδων*. Ανάκτηση 2018, από Παραδοσιακή Συνοικία "Χάρμαινα", η Συνοικία των Ταμπάκηδων: <http://www.harmaina.gr/>

- Τασιούλας, Τ.** (2017). *ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΤΑ ΛΑΔΑΔΙΚΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ*. Ανάκτηση 2018, από VORIA.GR:
<https://www.voria.gr/article/to-limani-tou-m-konstantinou-sta-ladadika-tis-thessalonikis-foto>
- ΤΕΕ/ΤΔΚ.** (n.d.). Χάρτες, φωτογραφικό υλικό και τοπογραφικά σχέδια .
- Τσίβης, Γ.** (1993). *Χανιά 1252-1940*. Αθήνα: Γνώση.
- Τσουκάτος, Γ.** (4 Ιουλίου 1999). « Μία ακόμη θυσία στον τουρισμό». *Τα Χανιώτικα Νέα*.
- Φραγκάκη, Ι.** (n.d.). *Φοιτητικές εστίες στα Ταμπακαριά Χανίων, Διπλωματική Εργασία*. Χανιά: Πολυτεχνείο Κρήτης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων.
- Φωτιάδης, Π.** (2000). ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΘΑΛΑΣΣΙΟ ΤΕΙΧΟΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ. *Μακεδονικά*.
- Χαρτσιά, Μ.-Κ.** (2014). *Από το Κουμ Καπί στα Ταμπακαριά : Μία διαδρομή για το μόνιμο και προσωρινό κάτοικο, Διπλωματική Εργασία*. Χανιά: Πολυτεχνείο Κρήτης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων.